

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI

Yaşar Yeşim AMAÇ

2502140050

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ

İSTANBUL – 2022

ÖZ

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI YAŞAR YEŞİM AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, İran’da çocuk ve gençlik edebiyatının nasıl gündeme geldiğini ve hangi tarihi süreçlerden geçip günümüzdeki halini aldığını tespit edebilmektir. Bu tarihi sürecin ortaya çıkabilmesi için İran coğrafyasında oluşturulan kadim metinlerde ve İslam’dan sonra telif edilen Klasik Fars edebiyatı eserlerinde çocuk ve gençlerin yer almasının incelenmesine ve araştırılmasına önem verilmiştir. Bu çalışmamızda önem verilen bir diğer amaç ise çocuğun tarihsel süreç içerisinde yaşadığı kültürel ortam ve aldığı eğitim hakkında bilgi verilerek günümüzdeki İranlı çocuk ve gençlerin aldığı modern eğitimin kültürel köklerini göstermektir.

İran çocuk ve gençlik edebiyatını tarihi seyri çerçevesinde anlayabilmek için ortaya çıkardığımız bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İslam öncesi ve sonrası dönemlerde yaşayan çocuk ve gençlerin sosyal, kültürel ve eğitim durumları göz önüne alınarak çalışılan birinci bölüm beş kısma ayrılmıştır. Bunların ilk iki kısımda seçilen kadim metinler ve klasik Fars edebiyatı eserlerinde çocuk simasının izleri yakalanmaya çalışılmış, diğer üç kısımda da çocuk edebiyatının temellerinin atıldığı, gündeme geldiği ve çocuk eksenli kitapların yazılmaya başlandığı dönemlerin tespit edilmesine çalışılmıştır. İkinci bölümde İran çocuk ve gençlik edebiyatı türlerinin sınıflandırılması yapılmış ve bu kısımlar örnek metinlerle desteklenmiştir. Üçüncü bölümde ise çocuk ve gençlik edebiyatı alanında eser veren belli başlı İranlı yazarların hayatı ve kitapları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca ulaşabildiğimiz on üç İranlı çocuk ve gençlik yazarı ile röportaj yapılmış ve bu röportajların Türkçe metinleri bu kısma eklenmiştir. İranlı yazarlarla yaptığımız röportajlardaki amacımız onların hedef kitlelerindeki çocuğa nasıl bir bakış açıları olduğunu görmek ve İran’da çocuk ve gençlik edebiyatının gelişmesindeki etkili olan unsurların bilgisine yazarların dilinden ulaşabilmektir.

Anahtar Kelimeler: İran Çocuk Edebiyatı, İran Gençlik Edebiyatı, Masal, Roman, İranlı Yazarlar

ABSTRACT

IRANIAN CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

YAŞAR YEŞİM AMAÇ

The aim of this study is to determine how children's and youth literature came to the agenda in Iran and through which historical processes it has taken its current form. In order to reveal this historical process, it is important to examine and research the inclusion of children and youth in the ancient texts created in the Iranian geography and in the works of classical Persian literature compiled after Islam. Another important aim of this study is to show the cultural roots of the modern education received by Iranian children and youth today by providing information about the cultural environment in which children lived and the education they received in the historical process.

This study, which we have created in order to understand Iranian children's and youth literature within the framework of its historical course, consists of three parts. The first part, which takes into account the social, cultural and educational conditions of children and youth living in the pre-Islamic and post-Islamic periods, is divided into five parts. In the first two parts, the traces of the child's face in the selected ancient texts and works of classical Persian literature were tried to be captured, and in the other three parts, it was tried to determine the periods when the foundations of children's literature were laid, when it came to the agenda and when children-oriented books were started to be written. In the second part, Iranian children's and youth literature genres are classified and these sections are supported with sample texts. In the third part, information about the lives and books of the main Iranian authors who have written in the field of children's and youth literature is given. In addition, thirteen Iranian children's and youth writers that we could reach were interviewed and the Turkish texts of these interviews were added to this section. Our aim in our interviews with Iranian authors is to see what kind of a perspective they have on the children in their target audience and to access information about the factors that are effective in the development of children's and youth literature in Iran from the language of the authors.

Keywords: Iranian Children's Literature, Iranian Youth Literature, Fairy Tails, Novels, Iranian Authors.

ÖNSÖZ

İran'ın edebi geçmişindeki çeşitlilik ve çocuk terbiyesi hakkında yazılmış görüşlerin olması İran'da çocuğa farklı yaklaşımın yeni olmadığı düşüncesini getirmiştir. Edebi eserlerde çocukların hayatın gerçeklerini anlamada tecrübesiz kaldıkları ön planda tutulsa da onların oyuna olan düşkünlükleri, babalarının onlara kuş karşılığında okula gitmeyi kabul ettirmeleri, şaka ve mizah içerikli hikayelere meraklı olmaları, fabl masallarına ilgi duymaları gibi çocuk dünyasını işaret eden yaklaşımlar vardır. *Kâbusnâme*, *Gulistân* ve *Bahâristân* gibi çocuğa seslenen babadan oğula nasihat içerikli eserler kaleme alınmasına rağmen İran'da Pehlevî dönemine kadar çocuk eksenli yazılmış edebi bir eser yoktur.

İran'da çocuk edebiyatı Pehlevî döneminde geçmişinden bağını koparmak istemeyen ve aynı edebi motiflerle yeniden yazılmış çocuk eksenli bir edebiyat olarak başlamış, gelişim gösterdiği zaman içerisinde kendi çizgisini çizmiş ve nitelikli eserleriyle gelişimini devam ettirmektedir. İran'ın çocuk ve gençlik edebiyatı alanında kabuğuna çekilmemesi ve uluslararası etkinliklere ve yarışmalara katılması ulaştıkları başarıların yayılmasında önemli olmuştur. Çocuk edebiyatında prestijli ödül olan Hans Christian Andersen'da İran'dan katılan Ferîd Mesgâli'nin 1974 yılında çizer olarak ödül kazanması ile sonraki yıllarda Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin yazarlar arasında finalist olması İran'ın çocuk ve gençlik edebiyatında uluslararası başarıya ulaştıklarını göstermektedir. Ayrıca İran çocuk edebiyatından sinemaya uyarlanan filmlerin olması ve bu filmlere uluslararası ödüllerin verilmesi İran'ın bu alanda da dikkatleri üzerine çektiklerini göstermektedir.

Ülkemizde özellikle son on yıldır İran çocuk ve gençlik edebiyatından çok sayıda kitapların tercüme edilmesi bu kitapların nitelikli bulunmasının ve İran çocuk ve gençlik edebiyatına ilginin arttığının bir göstergesidir. İran çocuk ve gençlik edebiyatı alanında kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması bizi bu doktora tez konusuna yönlendirmede etkili oldu. Çalışmanın Türk çocuk ve gençlik edebiyatı ile İran çocuk ve gençlik edebiyatı hakkında karşılaştırılmalı çalışmaların yapılmasında aracı olması umudunu taşıyoruz.

Doktora tezimin en büyük destekçisi ve akademik gelişmemde çok emeği olan değerli hocam Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ'e çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Kavus HASANLÎ'ye İran çocuk edebiyatı alanında çalışmamı önerdiği ve bu alana dikkat çektiği için çok teşekkür ederim. İran'dan çocuk edebiyatı alanında kitaplar alıp bana ulaştıran Doç. Dr. M. Hasan HASANZADE'ye, Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ'e , Prof. Dr. Mehmet ATALAY'a, Dr. Öğr. Üyesi Nihat DEĞİRMENCİ'ye ve Dr. Öğr. Üyesi Kadir TURGUT'a çok teşekkür ederim. Çocuk edebiyatı alanında değerli görüşlerinden yararlandığım Prof. Dr. Necdet NEYDİM'e, bu süreçte anne şefkati yaklaşımıyla desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Güller NUHOĞLU'na, tez jüri üyesi olma nezaketi gösteren Doç. Dr. Ümran AY'a, Prof. Dr. Osman Gazi ÖZGÜDENLÎ'ye, Dr. Öğr. Üyesi Kadir TURGUT'a, Dr. Öğr. Üyesi Esra YÖRDEM'e ve değerli görüşleriyle yanımda olan İran'daki aziz dostum Dr. Tayyibe PARTOVÎ RÂD'a çok teşekkür ederim.

İran çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yaptığımız röportajlarla değerli görüş ve bilgilerini paylaşan Tâhire EİBOD'a, Muhammed Rızâ ŞEMS'e, Zuhre PERÎROH'a, Mahmûd BERÂBÂDÎ'ye, Ferhâd HASANZÂDE'ye, Mustafa RAHMÂNDÛST'a, Ferîbâ KALHOR'a, Cemşid HÂNÎYÂN'a, Efsane ŞA'BAN NEJÂT'a, Ahmed EKBERPÛR'a, Mujgân KALHOR'a, Âtûsâ SÂLÎHÎ'ye ve Ârman ÂRYAN'a müteşekkirim. Yazarlara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen Çocuk ve Gençlik Yazarları Derneği (Encumen-i Nivisendegân-i Kûdek u Novcevân) yönetim kurulu başkan yardımcısı Mahmûd BERÂBÂDÎ'ye ayrıca teşekkür ederim.

Bugünlere gelmemde büyük emekleri olan başta babaannem Neriman ÖNGÜR'e, annem Emine ÖNGÜR'e, babam Hüseyin ÖNGÜR'e ve kardeşim Neriman BEYAZ'a minnettarım. Bu süreçte her zaman desteğini hissettiğim eşim Barış AMAÇ'a ve biricik kızımız Melisa AMAÇ'a şükranlarımla.

YAŞAR YEŞİM AMAÇ

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	v
RESİMLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATININ TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. İSLAM'DAN ÖNCEKİ DÖNEM.....	4
1.1.1. ÇOCUK VE GENÇLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU	4
1.1.2. ÇOCUK VE GENÇLERİN EĞİTİMİ	8
1.1.3. ÇOCUK VE GENÇLERİN İRAN'IN KADİM METİNLERİNDE YER ALIŞI	16
1.1.3.1. <i>Enderz-i Kûdekân</i>	18
1.1.3.2. <i>Yûşt Feryân Efsanesi</i>	20
1.1.3.3. <i>Direht-i Âsûrîk (Âsûrîk Ağacı)</i>	27
1.1.3.4. <i>Rez u Miş (Koyun ile Üzümler Asması)</i>	34
1.1.3.5. <i>Yâdgâr-i Zerîrân</i>	38
1.2. İSLAM'DAN SONRAKİ DÖNEM.....	40
1.2.1. ÇOCUK VE GENÇLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU	40
1.2.2. ÇOCUK VE GENÇLERİN EĞİTİMİ	42
1.2.3. ÇOCUK VE GENÇLERİN KLASİK FARS EDEBİYATINDA YER ALIŞI	50
1.2.3.1. <i>Şâhnâme</i>	53
1.2.3.2. <i>Sindbâdnâme</i>	56
1.2.3.3. <i>Kâbûsnâme</i>	59
1.2.3.4. <i>Esrâr-nâme</i>	64
1.2.3.5. <i>İlahî-nâme</i>	66
1.2.3.6. <i>Musîbet-nâme</i>	68
1.2.3.7. <i>Bûstân</i>	72
1.2.3.8. <i>Gulistân</i>	76
1.2.3.9. <i>Mesnevî-yi Ma'nevî</i>	78
1.2.3.10. <i>Bahâristân</i>	82
1.3. MEŞRUTİYET DÖNEMİ.....	84
1.3.1. ÇOCUK VE GENÇLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU	84
1.3.2. ÇOCUK VE GENÇLERİN EĞİTİMİ	88
1.3.3. İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATININ GELİŞİMİ.....	91
1.4. PEHLEVÎ DÖNEMİ.....	94
1.4.1. ÇOCUK VE GENÇLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU	94
1.4.2. ÇOCUK VE GENÇLERİN EĞİTİMİ	99
1.4.3. İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATININ GELİŞİMİ.....	104

1.5. İSLAM DEVRİMİNDEN GÜNÜMÜZE KADAR.....	116
1.5.1. ÇOCUK VE GENÇLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMU	116
1.5.2. ÇOCUK VE GENÇLERİN EĞİTİMİ	118
1.5.3. İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATININ GELİŞİMİ.....	119

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI TÜRLERİ

2.1. MASAL	126
2.1.1. HALK MASALLARI.....	127
2.1.1.1. <i>Tekrarlayıcı Masallar</i>	127
2.1.1.2. <i>Hayvan Masalları</i>	133
2.1.1.3. <i>Büyülü/Olağanüstü Masallar</i>	142
2.1.1.4. <i>Gülümseten Masallar</i>	143
2.1.1.5. <i>Aşk Masalları</i>	148
2.1.2. MODERN MASALLAR	148
2.1.2.1. <i>Çocuk Eksenli Masallar</i>	149
2.1.2.2. <i>Fantastik Masallar</i>	149
2.1.2.3. <i>Hayvan Masalları</i>	153
2.1.2.4. <i>Dini Masallar</i>	164
2.1.2.5. <i>Korku Masalları</i>	164
2.2. DESTAN	166
2.2.1. SÖZLÜ DESTANLAR.....	166
2.2.2. YAZILI DESTANLAR.....	167
2.3. EFSANE/MİTOLOJİ	174
2.4. ÖYKÜ VE ROMAN	180
2.4.1. MACERALI ÖYKÜ VE ROMANLAR	181
2.4.2. FANTASTİK ÖYKÜ VE ROMANLAR	184
2.4.3. TARİHİ ÖYKÜ VE ROMANLAR	193
2.4.4. MİZAH ÖYKÜ VE ROMANLARI	194
2.4.5. DUYGUSAL VE PSİKOLOJİK ROMAN	194
2.4.6. AŞK ÖYKÜ VE ROMANLARI.....	197
2.5. ŞİİR	198
2.5.1. NİNNİ.....	208
2.5.2. MANZÜME	212
2.5.3. TERÂNE	214
2.5.4. METEL (ANLAMSIZ SÖZ).....	215
2.5.5. BİLMECE.....	216
2.6. TİYATRO.....	218

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI YAZARLARI

3.1. MEŞRUTİYET DÖNEMİ.....	228

3.2. PEHLEVÎ DÖNEMİ.....	228
3.2.1. CABBÂR BAĞÇEBÂN (‘ASKERZÂDE).....	228
3.2.2. MEHDÎ ÂZER YEZDÎ	233
3.2.3. NÂDİR İBRÂHİMÎ.....	236
3.2.4. BEHRÂM BEYZÂYÎ.....	242
3.2.5. SAMED BEHRENGÎ	244
3.2.6. AHMED RIZA AHMEDÎ	247
3.2.7. ALÎ EŞREF DERVÎŞİYÂN	255
3.2.8. NESİM HÂKSÂR	259
3.2.9. MAHMÛD HEKÎMÎ.....	264
3.2.10. EMÎN FAKÎRÎ.....	270
3.2.11. DÂRYÛŞ ‘İBÂDULLAHÎ	272
3.2.12. MANSÛR YÂKÛTÎ	277
3.3. İSLAM DEVRİMİNDEN GÜNÜMÜZE KADAR.....	282
3.3.1. HÛŞENG MURÂDÎ KİRMÂNÎ.....	282
3.3.2. MUSTAFA RAHMÂNDÛST	284
3.3.3. MAHMÛD BERÂBÂDÎ.....	294
3.3.4. MUHAMMED RIZÂ YÛSUFÎ.....	302
3.3.5. ŞUKÛH KÂSİMNİYÂ	304
3.3.6. MUHAMMED RIZÂ ŞEMS	306
3.3.7. ZUHRE PERÎROH	321
3.3.8. SÛSAN TÂKDÎS	326
3.3.9. SURÛR KUTUBÎ.....	327
3.3.10. MUHAMMED HÂDÎ MUHAMMEDÎ.....	329
3.3.11. FERÎBÂ KALHOR.....	331
3.3.12. CEMŞİD HÂNÎYÂN	340
3.3.13. FERHÂD HASANZÂDE	345
3.3.14. EFSÂNE ŞA’BÂN NEJÂD	352
3.3.15. TÂHİRE EİBOD	357
3.3.16. LÂLE CA’FERÎ.....	374
3.3.17. HAMÎD RIZÂ ŞÂH ÂBÂDÎ.....	375
3.3.18. SİYÂMEK GULŞİRÎ	376
3.3.19. AHMED EKBERPÛR.....	377
3.3.20. ALÎ ASGÂR SEYİD ÂBÂDÎ.....	383
3.3.21. MUJGÂN KALHOR	385
3.3.22. ÂTÛSÂ SÂLİHÎ	392
3.3.23. ÂRMÂN ÂRYAN	399
3.3.24. MEHDÎ RECEBÎ	406
SONUÇ	408
KAYNAKÇA.....	412
EKLER: RESİMLER LİSTESİ	424
ÖZGEÇMİŞ.....	433

RESİMLER LİSTESİ

RESİM 1: CEMŞİD HÂNİYÂN'IN TABAKA-Yİ HEFTOM-İ GARBÎ(BATIYA BAKAN YEDİNCİ KAT) ADLI ROMANININ KAPAK RESMİ).....	424
RESİM 2: HÜŞENG MURÂDÎ KİRMÂNÎ'NİN KISSAHÂ-Yİ MECÎD (MECÎD'İN MACERALARI) ADLI ROMANININ KAPAK RESMİ.....	424
RESİM 3: MEHDÎ RECEBÎ'NİN KONSERV-İ GÛL (DEV KONSERVESİ) ADLI ROMANININ KAPAK RESMİ	424
RESİM 4: TÂHİRE EİBOD'UN PERİYÂNEHÂ-Yİ LİYA SİND MARİS (LİYA SİND MARİS'İN MACERALARI) ADLI ROMANININ KAPAK RESMİ.....	424
RESİM 5: MUHSİN ÇİNÎ FURÛŞÂN'IN Û (O) ADLI KİTABININ KAPAK RESMİ	425
RESİM 6: MUHSİN ÇİNÎ FURÛŞÂN'IN Û (O) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA 1	425
RESİM 7: MUHSİN ÇİNÎ FURÛŞÂN'IN Û (O) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA 2	425
RESİM 8: MA'SUME YEZDÂNÎ'NİN LÛLÛ NEHORDE TO RO (ÖCÜ SENİ YEMEMİŞ) ADLI KİTABININ KAPAK RESMİ	426
RESİM 9: MA'SUME YEZDÂNÎ'NİN LÛLÛ NEHORDE TO RO (ÖCÜ SENİ YEMEMİŞ) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA	426
RESİM 10: TÂHİRE EİBOD'UN DİV-İ SİYÂH-İ DOM BE SER (BAŞI KUYRUKLU SİYAH DEV) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA 1	427
RESİM 11: TÂHİRE EİBOD'UN DİV-İ SİYÂH-İ DOM BE SER (BAŞI KUYRUKLU SİYAH DEV) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA 2	427
RESİM 12: ÂRMÂN ÂRYAN'IN ŞÂHNÂMEĞ ADLI KİTABININ KAPAK SAYFASI.....	428
RESİM 13: ÂRMÂN ÂRYAN'IN ŞÂHNÂMEĞ ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA	428
RESİM 14: AHMED RİZÂ AHMEDÎ'NİN NEVİŞTEM BÂRÂN, BÂRÂN BÂRÎD (YAĞMUR YAZDIM, YAĞMUR YAĞDI) ADLI KİTABININ KAPAK SAYFASI.....	429
RESİM 15: AHMED RİZÂ AHMEDÎ'NİN NEVİŞTEM BÂRÂN, BÂRÂN BÂRÎD (YAĞMUR YAZDIM, YAĞMUR YAĞDI) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA	429
RESİM 16: ÂTÛSÂ SÂLİHÎ'NİN KESÎ HÂB-İ MEYMÛN-İ KÛÇÛLÛ RÂ NEDİDE? (KÜÇÜK MAYMUN'UN RÜYASINI GÖREN YOK MU?) ADLI KİTABININ KAPAK SAYFASI.....	430
RESİM 17: ÂTÛSÂ SÂLİHÎ'NİN KESÎ HÂB-İ MEYMÛN-İ KÛÇÛLÛ RÂ NEDİDE? (KÜÇÜK MAYMUN'UN RÜYASINI GÖREN YOK MU?) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA	430
RESİM 18: MUHAMMED RİZÂ ŞEMS'İN LAM-İ BÂZÎGÛŞ (AFACAN LAM HARFİ) ADLI KİTABININ KAPAK SAYFASI	431
RESİM 19: MUHAMMED RİZÂ ŞEMS'İN LAM-İ BÂZÎGÛŞ (AFACAN LAM HARFİ) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA	431
RESİM 20: SÛSAN TÂKDÎS'İN KADEM-İ YÂZDEHOM (ON BİRİNCİ ADIM) ADLI KİTABININ KAPAK SAYFASI	432
RESİM 21: SÛSAN TÂKDÎS'İN KADEM-İ YÂZDEHOM (ON BİRİNCİ ADIM) ADLI KİTABINDAN ÖRNEK SAYFA	432

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı sayısı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
hş.	: Hicri Şemsi
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
Ter.	: Tercumân
t.y.	: Basım tarihi yok
vd.	: Ve diğerleri
yay. haz.	: Yayına Hazırlayan
y.y.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

“Çocuk kimdir?” sorusu neredeyse 20. yüzyıla kadar yetişkin muamelesi gören çocuk ve gençler için sorulmamış, üzerinde yeterince durulmamış ve tam olarak cevap verilememiş bir soruydu. Çocuk tarihine dünya genelinde bakıldığında bazı ülkelerde çocuk doğduğundan itibaren günahkâr, bazı ülkelerde ise tam aksine çocuk masum görülürdü. Ancak çocuk ve gençlerin beğenileri nelerdi, çocukların ergenlik dönemine geçerken yaşadıkları sorunlar neyden kaynaklanıyordu, beğendikleri konular veya ilgi duydukları alanlar neydi gibi sorular ile ilgilenilmemiş ve çok da üzerinde durulmamıştı. Çocuk beş veya yedi yaşına kadar beslenmeye ve yardıma muhtaç olması nedeniyle yetiştikten ayrı tutulmuş ve çocuğa beş veya yedi yaşından itibaren bir an önce büyümesi beklenen yetişkin gibi davranılmıştı.

Yetişkin muamelesi yapılan çocuk ve gençler için dünyada yeni bakışların çıkması ve onlara yönelik eğitici eserlerin yazılmasına rağmen çocuk kavramının ortaya atılması ve onlara yönelik eserlerin oluşturulmaya başlanması üç yüz yılı geçmemektedir.¹ Çocuk ve çocukluk dönemini dünyada ilk kez ele alıp üzerinde düşünen ve çalışmalar yapan kişilerin Ludwing ve Wilhelm Karl, daha sonra da Grimm Kardeşler olduğu kabul edilir.² Çocuk edebiyatı kavramının ortaya çıkmasında çocuk psikolojisi üzerine yapılan çalışmalar ve gelişmeler doğrultusunda gerçekleştiği ve çocuk edebiyatının yeniden ele alınarak ‘çocuğa göre’ ilkesine dikkat çekildiği düşünülmektedir.³

Çocuk edebiyatı tanımı Mustafa Ruhi Şirin’e göre, “*Çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışı ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde “çocuğa göre” içeriğini yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönünden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı bir biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır.*”⁴

¹ Necdet Neydim, “Çocuk Edebiyatını Kavramak ve Öğretmek”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı**, C. CVII, Sayı:756, 2014, s. 294.

² İbrahim Kıbrıs, **Çocuk Edebiyatı**, 7. bs., Ankara, Kök Yayıncılık, 2016, s. 13.

³ Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, **Çocuk Edebiyatı**, 9. bs., Ankara, Akçağ Yayıncılık, 2017, s. 16.

⁴ Mustafa Ruhi Şirin, **Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı**, 2. bs., İstanbul, Uçan At Yayınları, 2019, s. 24.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun hazırladığı 54 Maddeden oluşan çocuk hakları bildirisinin ilk maddesine göre çocuk, 0-18 yaş aralığında bulunan insandır. 196 ülkenin imzaladığı bu sözleşme ile çocuk hakları koruma altına alınmıştır. Bu ciddi adımlarla birlikte çocuk edebiyatında çocuk bakışı, çocuk algısı, çocuk psikolojisi, çocuk seçimi gibi ifadelerin hâlâ tartışma konusu devam etmekte ve çocuk edebiyatı türleri oluşturuldukları ülkelere göre kültürel ve içerik olarak çeşitlilik göstermektedir.

Batı ülkelerinde çocukların okudukları edebi türe bakıldığında ilk olarak karşımıza hayvan masalları çıkar. Bu masalların Beydaba'nın *Kelile u Dimne* eserinden esinlenerek oluşturulduğu düşünülür. *Kelile u Dimne*'nin İran veya Hindistan coğrafyasında oluşturulduğu tahmin edildiği göz önünde tutulursa İran coğrafyasında çocuk ve gençlerin kadim zamanlarda hayvan masallarına ilgi duyup duymadıkları merak konusu olur.

Çocuk edebiyatının sözlü edebiyat ile başladığı görüşü kabul edilen bir ifadedir. Öyleyse Fars edebiyatında sözlü edebiyatının çeşitliliği ve olağanüstü kahramanların fazla olması akıllara şu soruları getirmektedir: Kadim ve klasik Fars edebiyatında yer alan edebi metinlerde çocuk ve gençler nasıl yer alıyordu? Efsane, hikâye ve masal karakterlerinde çocuk özne mi yoksa nesne miydi? Çocuğa ve gence yakıştırılan özellikler ve ifadeler neydi? Çalışmamızda İran çocuk ve gençlik edebiyatı tarihsel süreci içerisinde ele alınmış, konular seçilen metinlerle desteklenmiş ve söz konusu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çocuk edebiyatı kavramı batının etkisiyle dünyada yayılmış ve ayrı bir edebiyat türü olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi üzerine yapılan tartışmalar üzerine bulunduğu ülkelerde günümüz şeklini almıştır. İran'da sırf çocuklara yönelik ayrı bir edebiyatın varlığına yönelik tartışmaların olmaması ve İran edebiyatının bu kavramı kabullenme ve benimseme noktasında zorluk yaşamamış olması dikkatimizi çekmiştir. Bu kolay kabullenme süreci akla bazı sorular getirmiştir: İran'ın edebiyat tarihi boyunca çocuk ve çocukluk dönemi için görüşlerini dile getiren, çocuklara farklı bir bakış açısıyla bakabilen bilgelere, şair ve yazarlara sahip olması ve kendi edebiyatlarında çocuklara yönelik eserlerin zaten olduğunu düşünmelerinden mi

kaynaklanıyordu yoksa İran çocuk edebiyatını oluştururken batıyı hızlıca benimseyip bu yola mı başvurdu?

Bu sorular doğrultusunda tezin birinci bölümünde İran tarihi boyunca çocuğun sosyal ve kültürel durumu, aldığı eğitim ve edebiyatta yer alışı tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde edebiyat türleri incelenirken çocuk ve gençlik edebiyatı kitaplarından Farsça örnek metinler Türkçe tercümeleriyle eklenmiştir. Son bölümde ise Pehlevî dönemi ve İşlam Devriminden günümüze kadar İranlı çocuk ve gençlik yazarlarının hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca on üç İranlı çocuk ve gençlik yazarları ile yaptığımız röportaj metinlerinin Türkçe tercümeleri bu bölümde yer almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATININ TARİHİ

GELİŞİMİ

1.1. İslam'dan Önceki Dönem

1.1.1. Çocuk ve Gençlerin Sosyal ve Kültürel Durumu

İran platosunda yerleşik hayat kuran ilk Arya kavimlerinin Medler ve Persler olduğu kabul edilir.⁵ Bu kavimlerin oluşturduğu hanedanlar, İran coğrafyasında Ahâmenişler (MÖ. 705-675), Partlar (MÖ. 250-MS. 226) ve Sâsânîler (MS. 224-652) isimleriyle hüküm sürmüştür. Ahâmenişler ve Partların egemen olduğu dönemlerde sosyal ve kültürel durum incelendiğinde, özgür ve köle diye ayrılan iki grup çocuk vardır. Soylu ailelerin kendi aralarında üstün soylu ve alt soylu diye ayrılmaları, özgür çocukları da kendi arasında üstün soylu çocuklar ve alt soylu çocuklar olmak üzere ikiye ayırır. Örneğin; Aryalıların zirvede olduğu dönemlerde Partlar ve Medlerin soylarının üstünlüğü kabul edilirdi. Bu nedenle toplumun yapılanması bu üstün soyluların emir verme konumunda olduklarını ve daha alt soylu olan kişilerin bu üstün soyluların emri altında olduklarını gösterir. Taht-ı Cemşîd belgelerinde 5. yy. sonlarında koyun otlatma, arpa ekme gibi işlerle uğraşan “kûrtâş” adı verilen kişilerden bahsedilir. Kûrtâşların daha çok savaşlarda esir düşen çocuklar olduğu, şaha bağlı işlerde ve köle olarak asil ailelerin evlerinde çalıştıkları geçmektedir.⁶

Zerdüşî dininden önce kâhin ve büyücüler önemli bir yere sahipti. *Zât Sparam*⁷ adlı esere göre, insanlar o zamanlar “kerephâ” olarak adlandırdıkları kâhinlere çok güvenir ve onlara danışmadan bir iş yapmazdı. Bir çocuk doğduğu zaman, onun bebeklikten ihtiyarlık dönemine kadar kaderine baktırılırdı. Anneler ve

⁵ Jahn Rypka vd., *Târîh-i Edebiyyât-i Îrân: ez Dovrân-i Bâstân tâ Kâcâriye*, Çev. İsa Şehâbî, Tahran, İntişârât-i İlmî u Ferhengî, Çâp-i Sevvom, 1385 hş./2006, s. 16-17; Huseyn Pîrniyâ, *Târîh-i Îrân-i Bâstân*, Tahran, İntişârât-i Nigâh, Çâp-i Heştom, 1391 hş./ 2012, s. 25-26.

⁶ Muhammed Hâdî Muhammedî; Zuhre Kâyînî, *Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Şifâhî ve Dovrân-i Bâstân*, C. I, Tahran, İntişârât-i Çiştâ, 1395 hş./2016, s. 117-118.

⁷ Bu eser, Kirman hirbedlerinden “Cuvâncem” diye de bilinen Goşncem oğlu Zatsparam (III./IX. Yüzyıl) tarafından yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Nimet Yıldırım, *İran Edebiyatı*, 2. bs., İstanbul, Pinhan, 2017, s. 419-420.

babalar kerephâların öngörülerine güvenir ve çocuklarının canlarını tehlikeye atacak bile olsa, işlerini kâhinlerin dediklerine göre yaparlardı.⁸

Kadim dönemlerde çocukların hayatlarını belirlemede büyücü ve kahinlerin ne kadar etkili olduklarına *Şâhnâme*'de geçen Zâl'ın destanı iyi bir örnektir. Pehlivan Sâm, babadan oğula geçen pehlivanlık geleneğini sürdürmek için bir oğul arzuluyordu. Uzun bir süre sonra, Zâl isimli bütün tüyleri beyaz renkli olan bir oğlu oldu. Kâhinler ve büyücüler farklı olan çocukları uğursuz sayıyor ve kendi soylarından kabul etmiyorlardı. Sâm da bu çocuğu görünce çocuğunu uğursuz saydı ve kahinlerin sözlerine uyarak çocuğunu Elburz dağındaki Sîmurg'un mekânına bıraktı. Bu destan, bu bölgenin eski dönemlerinde İranlı çocukların kaderini gösteren bir belge niteliğindedir. O dönemlerde çocukların bedenlerindeki uygun olmayan bir şeyi idrak edemedikleri için böyle farklı çocukları yaşamaktan mahrum ederler ve yırtıcı kuşlara av olmaları için onları dağlara veya yüksek yerlere bırakırlardı.⁹

Sindbâdnâme'de geçen bir hikâyede bir vezirin oğlu hakkında kâhin ve büyücülerin öngörülerinin doğru çıktığı gösterilmektedir. Bu hikâyeye göre, Keşmir yakınlarında bir padişahın vezirinin bir oğlu olur. Hükümdar müneccimlere çocuğun kaderini sorar. Müneccimler çocuğun on beş yaşında hırsız olacağını söyler. Buna engel olmak için çocuğa çok iyi bir eğitim verilir. Çocuk on beş yaşına gelince, babası onu hükümdara götüreceğini söyler. Çocuk hükümdarın karşısına eli boş çıkmak istemez ve hükümdara güzel kokular hediye etmek ister. O gece çocuk hükümdarın sarayından elbise çalar ve çaldığı elbiseleri satıp güzel kokular alır. Hükümdar bu hediyeleri görünce gece çalınan elbisenin hırsızın vezirin oğlu olduğunu anlar.¹⁰

Zerdüşti dininden sonra Sâsânîler döneminde çocukların hayatında kahinlerin etkisi azalsa da asil soylu çocukların diğer soylara oranla daha üstün tutulması devam etmiştir. Ayrıca toplumun sosyal sınıflara göre yönetilmesi çocuklara ait oldukları sınıfların gerektirdiği şartlara göre yaşama hakkı tanıyordu. Bu sınıflarla insanlar, kendi aralarında farklı kollara ayrılmışlardı. Bu sosyal sınıfların her birisinin başında

⁸ Muhammedî, a.g.e., C. I, s. 116.

⁹ a.e., s. 116.

¹⁰ Muhammed b. 'Ali Az-Zahîrî As-Samarkandî, *Sindbâdnâme*, Nşr. Ahmet Ateş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1948, s. 58.

yönetici bulunurdu. Sosyal sınıfların kanunlarına göre sosyal sınıflar arası geçiş yapmak kesinlikle yasaktı. Her doğan çocuk sosyal bir sınıfa ait olmak zorundaydı.¹¹

Çocuklar o dönemlerde cinsiyetlerine göre muamele görürdü ve erkek çocuğu fazla olan ailelere şah tarafından hediyeler gönderilirdi. Erkek çocuğu olan babalar da yaratıcıya şükür göstergesi olarak özel bir merasim ile ihtiyaç sahibi ailelere yardım ederdi. Kız çocuğu olan aileler şükür göstergesi olarak çeşitli yardımlar yapsalar da erkek çocuklarına yapılan yardıma göre daha azdı.¹²

Çocuğa isim verilirken daha çok Hurmüz, Vehrâm, Nerse, Mihr Nerse, Mihr Verzâ, Zervândâd, Yezdbaht, Ânâhîdpenâh gibi tarihi ve dini kişilerin isimleri kullanılırdı. İçerisinde Zerdüşî dininde kutsal kabul edilen ateş ibaresinin geçtiği Âderbûzî, Âdergoşnesb, Mihrân Goşnesb, Âderfernebîğ, Âderberzîn gibi isimler de çok yaygındı. Kız çocuklarına verilen isimler ise sonu “doht” kelimesiyle biten Hurmuzdoht ve Yezdândoht gibi birleşik isimlerden oluşurdu.¹³ Ayrıca eski dönemlerde, çocuklara başlarından geçen olaylara göre de isim verilmiştir.¹⁴ *Şâhnâme*’de Rüstem doğduktan sonra, çocuğu alıp annesine getirirler. Annesi Rûdâbe, bir günlük olduğu halde bir yıllıkmış gibi iri görünen çocuğu görünce, sevinir ve gülerek “oh, artık kurtuldum” der. Bunun üzerine çocuğun adı “kurtuldum” anlamında Rüstem (restem) koyulur.¹⁵

Zerdüşî inanisına göre, çocuğun bu dine kabul edilmesi için beş yaşından yedi yaşına kadar tören ile “koştî” adı verilen kutsal kemer bağlanması gerekir. *Avesta*’da ise koştî bağlamanın yaşı on beş olarak geçmektedir.¹⁶ Koştî bağlama törenine aileler kendi yakınlarını ve arkadaşlarını davet ederlerdi. Özel usullerle mübedler aracılığıyla tören gerçekleştirilirdi. Tören günü, çocuğu hamamda yıkarlar

¹¹ Ahmet Altungök, *Eski İran’da Din ve Toplum*, İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2015, s. 24-25.

¹² Muhammed Cevâd Meşkûr, *Nâme-yi Bâstân*, Haz. Sa’id Mîr Muhammad Sâdık; Nâdire Celâlî, Tahran, Pejûheşgâh-i ‘Ulûm-i İnsânî u Mutâla’ât-i Ferhengî, 1378 hş./1999., s. 42.

¹³ Musa Balcı, *Taşa Kazınmış Sözler/İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2016, s. 350.

¹⁴ Hamide Demirel, *Türk-İran Destanlarında Destan Unsurları ve Kahramanların Karşılaştırılması*, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doçentlik Tezi, Ankara, Mart 1975, s. 170.

¹⁵ Ebu’l-Kâsım Firdevsî, *Şâhnâme*, C. I, Tahran, İntişârât-i Hermes, Çâp-i Pencom, 1390 hş./2011, s. 139.

¹⁶ Balcı, a.g.e., s. 247.

ve “sodre” adındaki kutsal gömleği onun üzerine nağmeler okuyarak giydirirlerdi. Daha sonra mûbed, çocuğun başının arkasında durarak çocuğu yüzü güneşe dönük olarak bekletir ve duasını okurdu. Mûbed, aynı şekilde koştî adındaki kutsal kemeri, sodre adındaki kutsal kıyafetin üzerine Zerdüşî dininin “*iyi söz, iyi davranış ve iyi düşünce*” ilkesini temsil etmesi için üç kez bağlardı. Çocuk, *Yesna*’dan duasını okuyarak kendi imanını göstermiş olurdu. Ayrıca şöyle söylemesi gerekirdi: “*Ben Zerdüşî’nin Mazdaperestî inancına imanımı ikrar ediyorum. Ben iyi söz, iyi davranış ve iyi düşünce ilkesine de iman ediyorum.*” Çocuk her gün namaz sırasında imanını ifade ettiği bu üç ilkeyi tekrar ederdi.¹⁷

Çocuk on yaşından sonra, dinin kurallarını uygulamaya başlar ve “berşinevem” adındaki ayinle yıkanır. Anne ve babası çocuklarının büyüdüğünü gördükçe Ahura Mazda’ya şükrederlerdi. Çocuğun doğduğu günden sonra Mihrigân’ın üçünde, onu tanrı Mitrâ’nın dergâhına götürürler ve Mihrigân ayini yaparlardı. Bu ayine ilginin artmasıyla, her yıl çocuğun doğum gününde aileden misafirlerle birlikte kutlama yapılmaya başlandı. Herodot bu konuda şöyle söylemiştir: “*O gün sofrayı çeşitli yiyeceklerle süslerlerdi. Anne ve babaların Urmezd’in çocuklarını bağışladıkları bugünü unutmamaları gerekiyordu.*”¹⁸

On beş yaşını dolduran erkek ve kız çocuklarının özel bir törenle nişan ve evlilik töreni gerçekleştirilirdi. Erkeğe davetlilerin huzurunda dini veya toplumun büyüklerinden biri tarafından kendi ziyneti, zırhı, kılıcı ve deri kemeri giydirilirdi ve ona halkın arasında savaşıma ve avlanma hakkı verilirdi. Bu merasim “koştî bendân” (kemer bağlama) olarak bilinir. Günümüzde Zerdüşîler tarafından bu tören devam ettirilmektedir.¹⁹

Kız çocuklarının on beş yaşında mutlaka evlenmesi gerekirdi ve kızın eş seçme hakkı yoktu. Kız çocukları, ergenlik yaşına ulaşınca anne ve babasının sorumluluğunda evlendirilirdi. Kızın çocuk doğurmayı reddetmesi büyük günah

¹⁷ ‘Alî Muhammed Elmasî, *Târîh-i Âmûziş u Perveriş-i İslâm ve İrân*, Tahran, Dâniş-i İmrûz, 1991, s. 18-19.

¹⁸ Muhammedî, *a.g.e.*, C. I, s. 131.

¹⁹ Ali Rızâ Hikmet, *Âmûziş u Perveriş der İrân-i Bâstân*, Tahran, Muessese-i Tahkikât u Bernâme-yi Riz-i ‘İlmî u Âmûzişî, 1350 hş./1972, s. 49; Elmasî, *a.g.e.*, s. 89.

sayılırdı. Ancak baba kızını kendi belirlediği eşi seçmeye zorlayamazdı. Eğer kız evlenmeyi reddederse, babanın onu bu sebeple mirastan mahrum etmeye hakkı yoktu. Eğer kendine uygun mevkide eş bulamayan genç kız, biriyle meşru olmayan bir ilişki yaşarsa, o ilişkiyi kesme şartıyla babasından nafaka ve miras alma hakkından mahrum olmazdı. Ayrıca meşru olmayan bir çocuk bile doğursa, çocuğun nafakasını da o kızın babası üstlenirdi.²⁰ Kızlar yüksek miktarda altın para karşılığında evlendirilirdi. Eğer evlendirilen kızlar çocuk sahibi olamazlarsa eşlerinin kendilerine verdiği ücretin bir kısmını geri vermeleri gerekiyordu.²¹

1.1.2. Çocuk ve Gençlerin Eğitimi

İslam'dan önce İran topraklarında çocuklara eğitim verilmesi ahlaklı bir eylem olarak çok övülüyordu ve insanlar çocuklarının toplumun yararlı bir üyesi olmalarını arzu ediyorlardı. Zerdüşti dininin kutsal kitabı *Avesta*'da çocuk için yapılan dua şöyle geçer: *“Ey Ahura Mazda! Bana öyle bir çocuk bağışla ki hem terbiyeli ve bilgili olsun hem de kendi vazifesini yaparak topluma katılsın. Başkalarının ihtiyaçlarını gideren, kendi ülkesine, şehrine, ailesine çalışan, saadet ve yüksek dereceye ulaşan bir çocuk olsun.”*²² *Pendnâme-yi Azerbâdmâr İspend*'de ilim hakkında şöyle nasihatler geçer: *“Eğer senin akıllı bir çocuğun olursa, onu okula gönder. Karının ve çocuğunun ilim ve hüner eğitimi almasına engel olma. Böylece hayatında dert ve sıkıntıyla karşılaşmazsın. Yoksa gelecekte çok pişman olursun. Kendi kızını bilgili ve akıllı bir kocaya ver. Ne kadar akıllı ve bilgili olursa toprağa ekilen tohum gibi o kadar iyilik ve bereket olur.”*²³

İslam'dan önce İran'da eğitim yaşı için farklı rivayetler vardır. Herodot ve Strabon'a göre eğitime başlama yaşı beş yaş olduğu nakledilir; ancak Eflatun ile *Avesta*, *Dinkerd* ve *Şâhnâme* kitaplarında eğitim yaşının yedi olduğundan bahsedilmiştir. Bozorgmehr'in *Pendnâme*'sine göre çocuk yedi yaşına kadar annesinin yanında eğitim alır, daha sonra on beş yaşına kadar eğitim alması için ferhengîlere

²⁰ Hikmet, **a.g.e.**, s. 56.

²¹ Altungök, **a.g.e.**, s. 31-32.

²² İsa Sadık, **Târîh-i Ferheng-i İrân**, Çâp-i Şânzdehom, Tahran, Şirket-i Sehâmî, 2535 Pehlevî, s. 16; Dîn Şâh İrânî, **Ahlâk-i İrân-i Bâstân**, Çâp-i Sevvom, Tahran, İntişârât-i Encumen-i Zerdustiyân-i İrânî-yi Bombayî, 1334 hş./1965, s. 74.

²³ İrânî, **a.g.e.**, s. 75.

verilirdi. Sekiz yıllık tahsil süresinde ergenlik dönemine giren çocuğun bizzat kendisi dini vazifelerini yerine getirmesi gerekirdi. Şehzadeler ve eşraf ailelerinin çocuklarının tahsil süresinin Heredot yirmi yaşına kadar olduğunu, Strabon ise yirmi dört yaşına kadar olduğunu kitaplarında belirtmiştir.²⁴

Medler döneminin eğitim ve öğretim durumu hakkında yeterli bilgi yoktur. Med padişahlarının ülkenin raporlarını tuttıkları yıllıklarının var olduğu bilirse de onlardan hiçbirisi günümüze ulaşamamıştır. Medlerin sosyal ve eğitim durumları Ahâmenişlerin eğitim ve öğretim durumundan öğrenilebilir. Medlerin eğitim dönemi siyasi ve medeni olmak üzere iki aşamaya ayrılır. İlk aşama göç zamanı, ikinci aşama ise şahlığın önemli döneminden, II. Kuruş'un (MÖ. 559-529) eliyle zayıflamasına kadar sürer. İlk aşamadaki eğitimin kaynağı dindi. Bu dine göre; insanlık için faydalı olan şeyler iyiye ulaştırandır ve koruyucudur; kötü olan şeyler insanı kötüye ulaştırandır. İkinci aşamada gençlerin eğitim ve öğretimi aileler tarafından desteklenirdi; ancak Med devletinin kuruluşu sırasında yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu yüzden gençlere istilaların artmasını engellemek ve ülkeyi korumak için ordu nizamını güçlendirme ve milli birlik eğitimleri verilmiştir.²⁵

Ahâmenişler döneminden itibaren halkın eğitim ve öğretim hedefi, iki esas konu üzerinde toplanmıştı. Birincisi, güçlü olma, güç ve vücut geliştirme; diğeri ise dini metinleri öğrenme, dini kurallara uyma ve yaratıcının tapınağında dua ederek ruhu geliştirmektir. Bu yüzden halkın mecburen sosyal sınıfın gerektirdiği gibi Avesta metinlerine ve hükümetin kurallarına riayet etmesi gerekiyordu. Bütün tabakanın insanları, yedi yaşından itibaren bu iki hedefi yerine getirmek için hirbedlerin gözetimi altında eğitim almaya mecburdular.²⁶ Ahâmenişler döneminde İran'a yolculuk yapan ve kitabında Kuruş'un döneminin eğitimi hakkında bilgiler veren Yunan tarihçi Ksenofon,²⁷ o dönemin çocuklarının eğitim ve öğretiminden şöyle bahseder: "*Edep öğrenmek için çocuklar okula giderlerdi. Onları koruyan ve gözeten kişiler çoğu*

²⁴ Hikmet, **a.g.e.**, s. 363; Elmasî, **a.g.e.**, s. 73; İrânî, **a.g.e.**, s. 50; Sadık, **a.g.e.**, s. 17.

²⁵ Elmasî, **a.g.e.**, s. 82.

²⁶ Hasan Emdâd, **Târîh-i Âmûziş u Perveriş-i Fârs: ez Ahd-i Bâstân tâ Dovre-yi Muâsır**, Şiraz, İntişârât-i Nûvid-i Şirâz, 1385 hş./2006, s. 69.

²⁷ Sâdık Rızâzâde Şefik, **Târîh-i Edebiyyât-i İrân**, Tahran, İntişârât-i Dânişgâh-i Pehlevî, 1353 hş./1974, s. 2.

zaman yanlarında olurdu. Adalet onlar tarafından sağlanırdı. Çünkü çocuklar arasında da büyük kişilerde olduğu gibi hırsızlık suçlamaları, hile, saygısızlık, uygun olmayan davranışlar ve ahlaksızlıklar bulunurdu. Eğer çocuk bu suçlarına devam ederse, suçunun kanıtına göre ceza verilirdi. Ancak eğer biri bir başkasına uygun olmayan bir iftirada bulunursa, ispat süresinde onu kanıtlayamazsa, iftirada bulunan kişiye ceza verilirdi."²⁸

Sâsânîler döneminde öğretmenler eğitimi başka bir tarzda öğretmiş ve önceki dönemlere göre daha üst seviyede eğitim verilmiştir. Kâğıt, kitap ve kütüphanelerin bulunması, eğitim seviyesinin üste çıkmasına ve öğretmenlerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.²⁹ Enûşirvân'ın sarayındaki hizmetkârlarından bir çalışan, aldığı eğitim hakkında verdiği bilgilere göre; yedi yaşında okula verildiği, *Avesta* ve *Zend*'in önemli kısmını bir hirbed seviyesinde öğretildiği ve daha sonra orta eğitimde edebiyat, tarih, sanat, at binme, ok atma, mızrak ve savaş aletleri kullanmayı öğrenip musiki, nağme ve yıldız bilimi öğrendiğini nakletmiştir. Ayrıca bu saray görevlisi satranç oyunu, başka farklı oyunlar öğrenmesinin yanında aşçılık, kıyafet dikme ve çeşitli meslek işleri de öğrenerek eğitimini tamamlamıştır.³⁰

Avesta'da çocukların güneş doğmadan önce uyandıklarından bahsedilir. Sâsânî döneminde çocukların günde sekiz saat eğitimle meşgul oldukları yazmaktadır.³¹ Günün ilk ve son kısmı, eğitim elde etmek için iyi zamanlar olarak bilinir ve eğitimle ilgilenen gençlere geceleyin çalışmaları tavsiye edilirdi. Eğitimin en iyi zamanının güneşin doğduğu sıralar olduğu kabul edildiği için eğitime günün erken saatlerinde başlanırdı.³² Strabon, çocuklara ziraat ve çobanlık eğitimini de öğrettiklerini, çocukların eğitiminden ve günlük işlerinden sonra ekin ekme, çiçek yetiştirme ve av tuzakları kurmayla da uğraştıklarını yazmıştır.³³

Kadim dönemlerde eğitim kutsal kitaplarda ve itibar gören büyüklerin eserlerinde önemli gösterilip teşvik edilse de eğitim her çocuğa açık değildi. Her

²⁸ Elmasî, **a.g.e.**, s. 90.

²⁹ Hikmet, **a.g.e.**, s. 363.

³⁰ Emdâd, **a.g.e.**, s. 73.

³¹ Sadık, **a.g.e.**, s. 17.

³² Hikmet, **a.g.e.**, s. 367.

³³ İrânî, **a.g.e.**, s. 50.

gruptan ve aynı yaştaki çocuklara öğretilen genel eğitimden sonra her öğrencinin ailesinin konumuna göre eğitim verilirdi. Toplum sınıflarına göre öğrenciler üç kısma ayrılırlardı:³⁴

1. Özel öğrenciler: Bu grupta şehzadelerin ve soylu ailelerin çocukları yer alırdı. Şehzadelere saltanat, savaş ve siyasi ilimler öğretilirdi. Asillerin çocuklarını, ileri gelenlerin, saraylıların ve valilerin çocukları oluştururdu. Asillerin çocukları da siyasi ve savaş eğitimi alırlardı.

2. Meslek öğrencileri: Bu çocuklara babalarının meslekleri öğretilirdi. Din görevlileri mûğan, hirbed ve mûbedlerin çocuklarına dini eğitim verilirdi. Sanatkârların, esnafın ve çiftçilerin çocuklarına ise babalarının mesleği öğretilirdi.

3. Genel öğrenciler: Öğretmenlerin, askerlerin ve tüccarların çocuklarından oluşurdu. Öğretmenlerin ve tüccarların çocuklarına okuma, yazma ve hesap yapmayı öğretirlerdi. Asker çocukları, bazı zamanlarını orduda ve spor yerlerinde geçirirlerdi. Bu öğrenciler kız ve erkek çocukları olarak ikiye ayrılırdı. Kız çocukları, temel eğitimleri aldıktan sonra daha çok ev işlerinin öğretildiği eğitim yerlerinde uygulamalı ders görürdü.

Kız çocukları vakitlerini daha çok evde geçirir ve annelerinin sorumluluğunda olan iyi ahlak öğretilerinin yanı sıra, yıkama, ev temizleme, terzilik ve iğ ile yünleri eğirme gibi çeşitli ev işleriyle uğraşırlardı. Babalarının izni olursa kız çocukları da dini eğitim alabilirlerdi. Ayrıca toplumdaki sınıflarına göre erkek çocuklarının aldığı bütün eğitimi alan kızlar da olmuştur. Örneğin; Visdoht adındaki üst soydan bir kız, eğitim ve öğretim sayesinde toplumda başarılı bir konuma sahipti. Sanat, edebiyat ve özellikle müzik dersi okuyor ve soylu ailelerin katıldığı sporlarla da ilgileniyordu.³⁵

Yazılış tarihi bilinmeyen *Matikan-i Hazar Dastan* adlı eserde, bir hukuk bilgini ile beş kadın arasında geçen bir münazara anlatılır. Buna göre, adliyeye giden beş kadından birisi, kefaletin özel durumları konusunda bir hukuk bilgini ile tartışır. Son soruya hukuk bilgini cevap veremez. O zaman kadın “*Ey efendi, bu konuda fazla*

³⁴ Elmasî, a.g.e., s. 68; Hikmet, a.g.e., s. 375-376.

³⁵ Muhammedî, a.g.e., C., I, s. 134.

kafanı yorma. Açıkça bunu bilmediğini söyle. Bu sorunun cevabını, Maghughan Andarbadh'da bulursun” diyerek bu alanda bilgi sahibi olduğunu göstermiştir.³⁶ At binmeyi, çevgan oynamayı ve silah kullanmayı öğrenen kızlar olmuştur. Nîzâmî'nin Hamse'sinde Hüsrev-i Pervîz ile Şîrîn'in çevgan oyunu oynadığı geçmektedir.

Firdevsî'nin Şâhnâme'sinde Gordâferîd adında ata binen, ok ve silah kullanan cesur bir kızıdan bahsedilir:³⁷

زنى بود بر سان گردى سوار هميشه به جنگ اندرون نامدار
کجا نام او بود گردآفرید زمانه ز مادر چنین ناورید

“O pehlivanlar gibi at binen ve her zaman savaşta nam yapmış bir kadındı.

Adı Gordâferîd olan bu kadın gibisini analar doğurmamıştı.”

İran toplumunda öğretmenler, geçmişte yaşayan hanedanların bilgi, kültür ve medeniyetlerini sonraki nesillere aktaran en önemli araçlardı. Din bilgisi, okuma yazma, beden eğitimi, hesap, eşya ilmi, çiftçilik gibi diğer ilimleri öğreten ayrı öğretmenler bulunurdu. Dini öğretmenler; “mûganlar” ve “hirbedler” veya “âteryân” (kültür okuyanlar) ve “andarzpatan” diye adlandırılırdı. Böyle saray ve umumi öğretmenler bilgilerine, ahlaki özelliklerine ve yaşlarına göre tayin edilirdi. Aethrapaiti, “7-15 yaş aralığındaki elli öğrenciye, öğretmenlerin günde sekiz saat ders verdiklerini” nakleder.³⁸ Çocukların dini ve ahlaki eğitiminden “ferhengîyân” ve “enderzbedân” adı verilen öğretmenler sorumluydu ve mûbedlerin gözetimi altında eğitim verilirdi.³⁹ Din bilgisi öğretmenlerinin geceleyin dersleri mütalaa etmeleri ve derslere hazırlanmaları gerekirdi. Sarayın eğitim yerlerinde genellikle şehzadeler ve valiler, çocuk ve gençlerin eğitim ve öğretimiyle ilgilenirlerdi.⁴⁰

³⁶ Mürsel Öztürk, **İran Edebiyatında Münazara**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Birimi, Doçentlik Tezi, Haziran, 1982, s. 49; Elmasî, **a.g.e.**, s. 80; Emdâd, **a.g.e.**, s. 73.

³⁷ Firdevsî, **a.g.e.**, C. I, s. 252.

³⁸ Hikmet, **a.g.e.**, s. 371-372.

³⁹ Elmasî, **a.g.e.**, s. 96.

⁴⁰ Elmasî, **a.g.e.**, s. 75.

Avesta’da sevgi ve vefa derecelerindeki yakınlık belirtilirken öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkiye de yer verilmiştir. Buna göre eğer anne, baba ve çocuk arasındaki ilişki 100 ise, iki kardeş arasında 90, damat ve kayınpeder arasında 80, öğretmen ve öğrenci arasında 70 idi.⁴¹ Ahamenişler döneminde, ders sırasında öğretmen öğrenciye hatası oranında ceza verebilirdi.⁴²

Hüsrev-i Kabâdân u Ridek risalesinde Hüsrev-i Enûşirvân ile onun sorularına cevap veren Ridek isminde bir gencin münazarası konu edilir. Bu münazarada geçen spor, edebiyat, bitki bilimi, müzik gibi konular eski İran’ın eğitim ve öğretimi hakkında bilgi vermektedir. Metnin girişinde Ridek, Hüsrev’e hayat öyküsünü anlatarak, asil bir aileden olduğunu ve iyi bir eğitim aldığından bahseder. Bunun üzerine Enûşirvân onun bilgisini sınar:⁴³ Bu olay özetle şöyle geçer:

“Vespuher adında genç bir delikanlı şahın huzurunda el pençe divan durdu ve şahı övdükten sonra şöyle dedi: “Ben namlı ve güçlü bir hanedana mensubum. Babam küçükken ölmüş ve annem ise onun tek çocuğu olduğum için bana çok iyi bakıp kollamış. Ben iyi yiyeceklerle ve değerli giyeceklerle büyüdüm. Okul ve ferheng çağı gelince beni eğitime verdi. Orada Avesta ve Zend öğrendim. Debiri (kâtipliği) öyle iyi öğrendim ki bugün güzel ve hızlı yazan başarılı bir söz bilginiyim. At biniciliği ve ok atıcılığı iyi biliyorum. Mızrak atıcılıkta da maharet sahibiyim. Ven, ud ve tanbur gibi müzik aletlerini çalabiliyorum ve her türden şiir ve şarkılar söyleyip dans etmede ustayım. Satranç ve tavlada da yetenekliyimdir. Ama bugün ailem perişan oldu, annem de cennete gitti. Benim o dönemimi geri getirebileceğinizi ümit ediyorum. Şah Ridek’in sözlerini duyunca, önce uydurduğunu düşündü. Sonra onu sınamak istedi. Bu nedenle ona güzel yiyecekler, güzel kıyafetler, güzel müzikler ve en güzel kokulu çiçekleri sordu.”⁴⁴

⁴¹ Hikmet, **a.g.e.**, s. 373; Elmasî, **a.g.e.**, s. 75.

⁴² Hikmet, **a.g.e.**, s. 362.

⁴³ Huseyn Ferîver, **Târîh-i Edebiyyât-i Îrân u Târîh-i Şu’râ**, Çâp-i Dehom, Tahran, İnişârât-i İttilâ’ât, 1341 hş./1962, s. 35-36; Abdülhuseyn Zerrînkûb, **Ez Gozeşte-yi Edebî-yi Îrân: Murûrî ber Nesr-i Fârsî-Seyrî der Şî’r-i Fârsî bâ Nazerî ber Edebiyyât-i Mu’asır**, Çâp-i Sevvom, Tahran, İntişârât-i Sohen, 1358 hş./1979, s. 64.

⁴⁴ Muhammedî, **a.g.e.**, C. I, s. 179.

Eski dönemlerde İranlıların çok ilgi gösterdikleri konu, beden eğitimiydi; çünkü sağlık ve sıhhati beden eğitimi sayesinde korurlardı. Zerdüşî dininde hoş olmayan şeyler Ehrimen'e ait kabul edilirdi. Bu yüzden her Zerdüşî müridi, Ehrimen'e zıt olarak amel etmekle sorumluydu. Ruhun kuvveti zayıf olursa, beden de zayıf kabul edilirdi. Avesta'ya göre her Zerdüşî müritleri önce beden gücü için sonra beyin gücü için dua etmeleri gerekir. Çünkü beden ve beynin birbirleriyle yakın bağlantısı vardır. “Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur” sözü, Zerdüşî dininin meşhur atasözlerindendir.⁴⁵

İran toplumunda önem verilen sporların başında at binme gelirdi. Atı ailenin bir üyesi olarak gördükleri için dualarında atlarına da yer verirdi ve çocuklarına at binmeyi küçük yaşlardan itibaren öğretirlerdi. At binmeyi öğrenen çocuklara daha sonra ok atma ve avcılığı öğretirlerdi. Öğrenciler saraya yakın öğrenme yerlerinde, ok atmayı öğrendikleri zaman, cesaretlerini ve fedakârlıklarını ispat edene kadar şahın hizmetinde ava giderlerdi. Çevgan oyununu, çocuklar piyade; gençler süvari olarak oynarlardı. Mızrak atma, düşmanlara karşı savunmada ve avda kullanılırdı. Strabon, İranlıların nehirden geçmek ve geçerken kıyafet ve silahlarını korumaları için çocukluktan itibaren yüzmeyi öğrendiklerinden bahseder.⁴⁶ Herodot, ise İranlıların çocuklarına daha çok şu üç şeyi öğrettiklerini yazar: birincisi doğruluk, ikincisi at binme, üçüncüsü ok atmadır.⁴⁷ İranlılar, çocuklarına on dört yaşına kadar ok ve mızrak atmayı öğrettikten sonra on yıl boyunca gençleri sınır bölgelerinde şehri korumaları için nöbet tutturlardı.⁴⁸

İran'da çocukların okuma-yazma ve hesap yapma eğitimi alabilmeleri için üst sınıftan olmaları gerekiyordu. Okuma-yazma ve hesap yapma eğitimi büyük hanedanların çocukları, mübedler, hâkimler ve divan çalışanları gibi kişilerle sınırlandırılarak öğretilmiştir. Bu eğitimleri alacak öğrencilere özel bir eğitim verirdi. Örneğin; debîr (saray kâtibi), Sâsânîler döneminde önemli bir meslekti. Bu yüzden debîrlerin hikmet, mantık, hukuk, ahlak ve dini bilgileri bilmeleri, edebi

⁴⁵ Elmasî, a.g.e., s. 77; Sadık, a.g.e., s. 19.

⁴⁶ Elmasî, a.g.e., s. 77; Sadık, a.g.e., s. 20-21.

⁴⁷ İrânî, a.g.e., s. 47.

⁴⁸ Meşkûr, a.g.e., s. 45.

sanatlara hâkim olmaları ve ruhanilerden *Avesta*'yı iyice öğrenip onu tefsir edebilmeleri gerekiyordu.⁴⁹ Ayrıca Sâsânîler döneminde debîr mesleği eğitimi alan öğrencilerin mektup yazma, hesap yapma, coğrafya, padişahın yaşayış tarzı, adabımuaşeret, büyüklerin sohbetleri ve hükümdarlık geleneğini öğrenmekle sorumluydular.⁵⁰

İhtisâs öğretileri ergenlik dönemindeki gençlere öğretilirdi. Bu bölümün ilk aşamasında öğrencilerin kabul edilmeleri için bazı incelikleri değerlendirmeleri istenirdi. İkinci aşamasında yetenekler tanınır ve öğrencilerin yetenekleri iyice belirlendikten sonra üçüncü aşamada gençlerin kabul edilmeleri için tahsis bölümüne gönderilirdi. Öğrencilerin bazıları, ordu tekniğinde, bazıları sanat tekniklerinde bazıları ise üst ilimleri öğretmek için yetiştirilirdi. Eğitim ve öğretim bu aşamada daha ciddi bir şekil alırdı. İlk ve ikinci aşamada kız ve erkek çocukları için eğitim aynı içerikte verilirdi; ancak bu aşamadan sonra kız çocukları uzmanlık eğitiminden ayrılırdı.⁵¹

Sâsânîler döneminde eğitim, Ahâmenişler döneminde olduğu gibi ateşkedelerin yanında yapılırdı ve bütün sosyal sınıflardaki aileler çocuklarını yedi yaşından itibaren dini metinleri sözlü olarak öğrenmeleri için eğitim yerlerine göndermek zorundaydı. Sadece soylu çocukların alabildiği orta eğitim, dini merkezlerde yapılırdı.⁵² Firdevsî, Sâsânîler devletinin kurucusu Erdeşîr zamanında İran'ın üst sınıfındaki çocukların eğitim almaları için her bölgede bulunan ateşkedelerin yanındaki ferhengîlere gönderildiklerinden bahsetmiştir:⁵³

سپردی چو بودی از آهنگیان	همان کودکش را به فرهنگیان
همان جای آتش پرستان بدی	به هر برزن اندر دبستان بدی

“Eğer ahengilerden olsaydın, onun gibi çocuğunu ferhengîlere gönderirdin.

⁴⁹ Elmasî, **a.g.e.**, s. 77-78, 98.

⁵⁰ Sadık, **a.g.e.**, s. 26.

⁵¹ Elmasî, **a.g.e.**, s. 67; Hikmet, **a.g.e.**, s. 366.

⁵² Emdâd, **a.g.e.**, s. 73; Elmasî, **a.g.e.**, s. 96.

⁵³ Firdevsî, **a.g.e.**, C. I, s. 1222 .

Ateşe tapanların olduğu her yerde, her bölgede okul olurdu.”

Sâsânî hükümdarı Enûşîrvân (eg. 531-579) döneminde Condî Şapûr yüksek eğitim kurumu kurulmuş ve o bölgedeki öğrenciler kabul edilmiştir. Bu kurumda; edebiyat, hukuk, siyaset, ekonomi, tarih, astronomi, matematik, müzik, felsefe, mantık, ilaç yapımı, tıp ve bitki bilimi gibi ilimler öğretiliyordu. Bu kurumdaki bilginlerin çoğu Yunanlı, İranlı ve Hintliydi ve kurumun büyük kütüphanesinde değerli kitaplar bulunurdu. Ayrıca Sâsânîler döneminde, birkaç şehirdeki Hristiyanların kiliselerinin yanlarında bazı hastaneler bulunurdu ve orada Hristiyan ile Zerdüş bilginler ve doktorlar tıp, felsefe ve astronomi ilimlerini öğretirlerdi.⁵⁴

1.1.3. Çocuk ve Gençlerin İran’ın Kadim Metinlerinde Yer Alışı

İran’ın günümüze ulaşan kadim metinlerinde çocuk ve genç kahramanları konu edinen efsane, münazara ve bilmece türünde içerikler yer almaktadır. Bu metinlerde çocuk ve genç simasına bakıldığında, genç *Yuşt Feryan* efsanesinde büyücü Aht’la bilmece münazarası yapan on beş yaşındaki bir bilmece dehası olarak görünürken bir başka metin, *Yadgar-i Zeriran* destanında babasının intikamını almak için düşmanla savaşmaya giden atın üzerindeki yedi yaşlarında bir çocuk olarak karşımıza çıkar.

Günümüzde çocuk edebiyatı türünde yer alan fabl, kadim dönemlerden itibaren edebi metinlerde kullanılmıştır. Pehlevî dilinde en eski fabl örneği olarak gösterilen *Diraht-i Asurik* keçi ile hurma ağacının münazarasıdır. Keçi ve hurma ağacı kendisini diğerinden üstün göstermeye çalışırken söyledikleri bilgiler nedeniyle eser eğitici niteliktedir. Muhammed Hâdî Muhammedî ve Zuhre Kââyînî tarafından hazırlanan *Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân* adlı kitapta bu münazaranın “*en eski çocuk edebiyatı metni*”⁵⁵ olarak kabul edilmesi, tarafımızca metinde hedef kitlesinin belli olmaması ve ahlaki ve eğitici edebi metinlerin doğrudan çocuk edebiyatı sayılamayacağı kanaatindedir. İslam’dan önceki dönemlerde bir başka fabl örneği, *Miş*

⁵⁴ Emdâd, **a.g.e.**, s. 73-74; Elmasî, **a.g.e.**, s. 98; Hikmet, **a.g.e.**, s. 369; Meşkûr, **a.g.e.**, s. 244.

⁵⁵ Muhammedî, **a.g.e.**, C. I, s. 184.

u Rez münazarasıdır. Bu metinde koyun ve asma yaprağının münazarası aktarılmaktadır.

Eski dönemlerden beri hayat tecrübesini ve bilgi birikimini çocuklarına aktarmak isteyen hükümdarlar veya yönetici mevkiinde görev yapanlar tarafından pek çok kitap telif edilmiştir. Enderzname türü olarak yazılmış öğüt edebiyatı örneği *Enderzhâ-yi Azerbâd Mihrespendân*'dır. Bu eser, Sâsânîler dönemi II. Şapur (eg. 309-379) döneminde “destûrân-ı destur” makamında bulunan Azerbad Mihrespenden'e aittir.⁵⁶ Kaynaklarda 290 yılında dünyaya geldiği, 320 yılında baş mûbed makamına eriştiği ve 371 yılında 81 yaşında öldüğü belirtilir. Oğlu için yazdığı *Enderz-i Azerbâd Mihrespendân*, Pehlevice kaynaklarla birlikte Bombay'da yayınlanmış, Melikuşşuarâ Bahâr tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir.⁵⁷

Bu eserden seçilen bazı öğütler aşağıda verilmiştir:⁵⁸

“Şöyle derler ki, Azerbâd'ın çocuğu olmuyordu. Bu yüzden tanrıdan yardım istedi. Çok geçmeden bir oğlu oldu. Karakteri ve huyu Sepidman'ın oğlu Zerdüşt gibi düzgün olması için ona Zerdüşt adını verdi ve ona şöyle dedi: Kalk oğlum sana ferheng (öğüt) öğreteyim. Oğlum, iyi şeyler düşün, günah olan şeyleri düşünme. İnsanoğlu ölümsüz olmadığı için, Mînû (Yukarı âlem, cennet) daha iyidir. Eşine ve çocuğuna ferheng öğretmekten kaçınma! (Yoksa) çok ağır sıkıntılara maruz kalırsın ve pişman olursun. Eğer oğlun olursa, onu genç yaşta okula gönder. Çünkü kâtipliği iyi sayıyorlar. Anne ve babanı büyük bil ve anne ve baban hayatta olduğu sürede onların emirlerine uy. Erkek kişi ormandaki aslan gibi hiç kimseden korkmaz. Onun anne ve babası hayatta olmazsa dul kadın gibi herkes onu sömürür hiçbir şey yapamaz ve herkes onu hor görür. İstedikini elde etmek için/işlerinin yolunda gitmesi için seher vakitlerinde kalk. Ey oğlum, sana şöyle söyleyeyim ki, insanların işlerinde en büyük ve en iyi yardımcı akıldır. Eğer biri mahvolacaksa olsun veya hayvanları

⁵⁶ Ahmet Tefezzolî, *Târîh-i Edebiyyât-i İrân pîş ez İslâm*, be Kûşêş-i Jâle Âmûzgâr, Çâp-i Sevvom, Tahran, İntişârât-i Sohen, 1378 hş./1999, s. 181.

⁵⁷ Nimet Yıldırım, *İrân Edebiyatı: “Başlangıçtan İslamiyet’e Kadar”*, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2017, s. 453.

⁵⁸ Farsçası için Bkz.: Muhammedî; a.g.e., C. I, s. 173.

ölecekse ölsün ama akıl kalsın. Debiri ve bilgeliği öğrenmesi için güneş doğarken çocuğunu okula gönder. Oğlum sana insana yardımcı olan tek şeyi söyleyeyim: O akıldır.”

Eski dönemlerde hedef kitlesi çocuk olan metin, *Enderz-i Kûdekân* adlı enzderzname türünde yazılmış bir bölümdür. Okulun büyüğü veya “debîristan-ı Hudây” diye adlandırılan kişinin verdiği kurallardan oluşur. Okullarda eğitim alan soylu çocuklar için hazırlanan bu metinde çocuğun uykudan uyanınca ne yapması ve okula giderken nasıl davranması gerektiği gibi ahlaklı yaşama kurallarından bahseder.

1.1.3.1. Enderz-i Kûdekân

Muhatabı çocuk olan *Enderz-i Kûdekân* adlı metinde çocukların günlük hayatlarında karşılaştıkları olaylarda uymaları gereken ahlak kurallarına yer verilmiştir. *Enderz-i Kûdekân*, İslam’dan önceki dönemlerde sadece soylu çocukların ulaşabildiği en tanınan enderzi metinleridir.⁵⁹ Pâzend yazı sistemiyle Orta Farsça dilinde yazılan *Enderz-i Kûdekân* metni, Ketâyûn-i Mezdâpûr tarafından birkaç nüsha esas alınarak Farsçaya tercüme edilmiş ve Çîstâ dergisinde (VI/7-8) Pâzend yazı sistemiyle yazılmış metinle 1368 hş./1989 yılında yayınlanmıştır.⁶⁰

Aşağıda Türkçe tercümesini verdiğimiz *Enderz-i Kûdekân* metni o dönemdeki çocukların okul kuralları ve hayat tarzları hakkında bilgi vermektedir:⁶¹

“Çocukların vazifesini, okulun büyüğü şu açıklamayla belirtmiştir:

Her gün, geceleyin güneş doğmadan önce, yataklarınızdan kalkınız. Daha sonra ellerinizi ve yüzünüzü tuvalette yıkayınız. Vakti gelince kuralına uygun olarak okula gidiniz. Vakit geçirmeden kendi işinizin başına geçiniz. Okulda tüm gözünüzle, kulağınızla, kalbinizle ve dilinizle öğrenmeye dikkat kesiliniz ve okuldan çıktığınız zaman, yolda ferhengilerin öğrettiği gibi davranınız. Sizin tanıdıklarınız her kim olursa olsun, ona saygılı davranınız. Eve geldiğiniz zaman işinizi de akılcı ve öğüte göre yapınız. Hiçbir şekilde anne ve babanızı incitmeyiniz. Kız ve erkek kardeşinize,

⁵⁹ Muhammedî, **a.g.e.**, C. I, s. 172-173.

⁶⁰ Balcı, **a.g.e.**, s. 186.

⁶¹ Enderz-i Kûdekân metninin Farsçası için Bkz.: Muhammedî, **a.g.e.**, C. I, s. 173.

kölenize, hizmetçinize ve binek hayvanınıza vurmayınız. Onlara iyi ve saygılı davranınız. Uyumsuz olmayınız; aksine iyi ve uyumlu olunuz.

Yemeğe çağrıldığınız zaman, burnunuzu temizleyiniz ve ellerinizi yıkayınız. Yemeği önünüze koyunuz. Oturup “itaat yeze meyde” okuduktan sonra “eşmu huhu” (duasını) üç kez okuyunuz ve yemeğinizi yiyiniz. Yemek yerken sessizce yerinizi düzeltiniz. Elinize su dökünüz ve aynı zamanda başınızı sofranın üzerine eğiniz. En iyi reyhan çiçeğini başınızın üzerine koyunuz. Şarabı içmeniz için verildiği miktarda içiniz, fazlasını içmeyiniz. Daha sonra yemek esnasında bir sözünüz olursa, üç kez “eşmu huhu” ve iki kez “yeta ahu veryu” deyiniz, reyhanı alınız ve sessizce konuşunuz. Misvağı kendi sorumlu olduğunuz yere götürünüz. Daha sonra nasihate uygun olarak oturunuz.

İyi uyuyunuz ve sağlıklı olarak kalkınız. Okula istekli olarak geliniz. Çocuklar, sizlere iyi bir esenlik ve öğüt vereceğim: Hirbedistan’dan çıktığınız zaman, evinizin olduğu yere dosdoğru gidiniz ve köpeklere, kuşlara ve binek hayvanlara vurmayınız ve onları incitmeyiniz. Rastladığınız tanıdıklarınıza selam veriniz ve tatlı dilli ve saygılı olunuz. Eve gittiğiniz zaman anne ve babanızın önünde eliniz kalbinizin üzerinde emre hazır bulununuz. Size ne emrederlerse, akılcıca nasihate uygun olarak yerine getiriniz. Size izin verilmedikçe oturmayınız. Yemek yemeğe çağırana kadar burnunuzu temizleyiniz ve ellerinizi yıkayınız. Yemeği önünüze koyunuz. “itaati” bir kez ve “eşmu huhu” yu üç kez okuyunuz. Yemeğinizi yiyiniz ve yemeğiniz bitince dişlerinizi temizleyiniz. Dört defa “eşmu huhu” yu ve iki kez “yeta ahu veryu” yu okuyunuz. Misvağı kendi sorumluluğunuzda olan yere götürünüz. İyi uyuyunuz ve sağlıklı kalkınız.

Ertesi gün güneş doğmadan önce, elinizi ve yüzünüzü üç defa veya leğende yedi defa suyla kurallara göre iyice yıkayınız. Namaz ayini yerinde erkenden ibadetinizi yerine getiriniz. Öğretmenlerden dayak yerseniz, hemen o cezalandırmaz; çünkü eğer o sizi ikaz etmediyse, o gün okula gidemezsiniz ve pişman olursunuz. Yaşınız yirmiye geldikten sonra bilginlerin, hirbedlerin ve destûranların yanında, size ilimle ilgili sorular sorarlar, her zaman cevap veremeyebilirsiniz; o zaman halk size bakar, siz de yere bakarsınız!”

1.1.3.2. Yûşt Feryân Efsanesi

Kadim dönemlerde bilmece türü, *Avesta* kitabında Feryân hanedanından Yûşt adında on beş yaşındaki bir gencin büyücü Aht'la yaptığı bilmece münazarasında rastlanır. Feryân, su tanrıçası Anahita için Erenk ırmağının dalgalı sularına yüz tane erkek at, bin tane inek ve on bin tane koyunu kurban ederek ondan Aht'ta karşı üstün gelmeyi istemişti. Anahita onun bu arzusunu yerine getirmiş ve Feryân Aht'ın doksan dokuz zor sorusunu bilerek zafer kazanmıştı. Bu destanın bazı bölümleri *Avesta*'da yoktur. Sözlü edebiyat aracılığıyla Pehlevî (Orta Farsça) dilinde hafızalarda korunmuş zamanla yazıya geçirilmiş bir metindir.⁶²

Mâtikân-i Yûşt Feryân risalesini yazarların ve Sâsânîler döneminden geriye kalan Zerdüştlükle ilgili kitaplarının mukayesesine göre, Yûşt ve büyücü Aht'ın münazarası Zerdüş'tün ölümünden yaklaşık seksen yıl sonra ortaya çıktığı tahmin edilebilir. Uzun zaman hafızalarda korunan bu risale, Sâsânîler döneminde Orta Farsça dilinde yazıya geçirilmiştir. *Avesta*'nın Yeştlar kısmında büyücü Aht'ın, Yûşt'a doksan dokuz bilmece sorduğu zikredilirken, *Mâtikân-i Yûşt Feryân*'da ise otuz üç bilmece vardır. Bu durum geçmiş zamanlarda sözlü edebiyatta çoğu bilmecelerin unutulduğunu ve *Mâtikân-i Yûşt Feryân* risalesini yazar veya yazarların geriye kalan bilmeceleri kullandıklarını ve kendilerinden bir şey eklemediklerini göstermektedir.⁶³

Yûşt, Zerdüşti dininin takipçilerinden; Aht ise Zerdüşti dinine karşı olan ruhanilerdendi. Risale, münazaranın nasıl gerçekleştiğini açıklayarak başlar. Büyücü Aht, yetmiş bin kişilik ordusuyla “Bilmece Çözen Şehir” adındaki şehre yerle bir etmek niyetiyle giriş yapar. Aht yaşları on beşi geçmeyen ne kadar genç varsa, çağırılıp getirilmesini ister ve sorulan bilmecelere cevap veremeyen kişileri öldürtür. İlk sorusuna cevap veremeyen dokuz yüz ruhani genç ve Sepîdmân ve Zerdüşti hanedanından dokuz kız öldürülür. Bunun üzerine o şehirde bulunan Mehrespend adındaki bir adam Aht'a “Şehri yerle bir etme, bu günahsız insanları öldürme! Bu şehirde Yûşt Feryân adında on beş yaşında bir genç vardır. Senin bilmecelerini çözebilir.” demesi üzerine Aht, bilmeceleri bilemezse onu öldüreceğinin şartıyla kabul

⁶² Tefezzolî, a.g.e., s. 251; Rypka, a.g.e., s. 74-75; Zerrînkûb, a.g.e., s. 64.

⁶³ Behmen Ensârî, *Esâtîr-i Îrânî*, Tahran, İntişârât-i Arven, 1397 hş./2018, s. 148-149.

eder. Feryân'ı çağırırlar. Aht, Yuşt'a otuz üç tane bilmece sorar. Yuşt, bilmeceleri her seferinde Aht'ta hakaret içerikli hitaplarda bulunarak açıklar. Sonunda Yuşt bütün bilmeceleri bilmesi sonucunda Aht'ı öldürür.⁶⁴

Yuşt Feryân efsanesinin dili açık, sade ve cümleleri kısadır. Bu risalenin son yazımı muhtemelen Sâsânîler döneminin sonlarına doğru yapılmıştır. Yuşt Feryân'ın üç önemli nüshası vardır. Bu metin Farsçaya da tercüme edilmiştir.⁶⁵ Matikan metninde geçen Aht'ın sorduğu Yuşt Feryân'ın cevapladığı bilmeceler şunlardır:⁶⁶

1. Cennet dünyada mı daha iyidir yoksa yukarı âlemde mi? (Dünyada iyi bir işi olmayanın diğer dünyası iyi olmaz.)
2. Ahura Mazda'nın yarattıklarından hangisi otururken ayakta durduğundan daha uzun olur? (Köpek)
3. Ahura Mazda'nın yarattıklarından hangisi yürür ama adım atamaz? (Güvercin)
4. Ahura Mazda'nın yarattıklarından hangisinin dişi daldandır ve boynuzu ettendir? (Horoz)
5. Küçük çakı mı daha iyidir yoksa az yiyecek mi? (Az yiyecek mideye gidemez; küçük çakıyla ölüm daha iyidir.)
6. Dolu, yarım dolu ve asla dolmayan şeyler nedir? (Ölüm esnasında günahlardan sakınan varlıklı adam doludur; ölüm esnasında ruhu günahlardan sakınan kötü yaşamış bir şeyi olmayan fakir adam yarım doludur; ölüm esnasında inançsız olan ölümden sakınmayan kötü hayat yaşamış şanssız adam boşdur.)
7. İnsanların gizlemek istedikleri ancak gizleyemedikleri şey nedir? (Zaman)
8. Ölümden sonra tekrar dirilip yarım kalmış işlerini tamamladıktan sonra huzur içinde ölmeyi isteyen kişiler kimlerdir? (Bir kısmı ibadet etmeyen ve perahum

⁶⁴ Tefezzoli, **a.g.e.**, s. 252.

⁶⁵ Tefezzoli, **a.g.e.**, s. 254-255.

⁶⁶ Ensârî, **a.g.e.**, s. 151-160.

yemeyenlerdir. Diğer kısmı evlenme yerine gittiğinde evlenemeyen kişilerdir. Üçüncü kısmı ise hayattayken ibadet etmeyen ve sadaka vermeyenlerdir.)

9. Fil, at, deve, eşek, inek, koyun, kadın, köpek, domuz ve kedi kaç ay hamile kalırlar? (Fil üç yılda doğum yapar, at, deve, eşek on iki ayda doğum yapar, inek ve kadın dokuz ayda doğum yapar, koyun beş ayda, köpek ve domuz dört ayda, kedi ise kırk günde doğum yapar.)

10. Hangi insanlar huzur içerisinde yaşarlar? (Mutlu, varlıklı ve korkusuz yaşama sahip olan insanlar daha huzurlu yaşarlar.)

11. Dünyada Ūrmuzd⁶⁷ ve Emşâspend⁶⁸lere benzeyen şey nedir? (Şah ve yardımcıları)

12. Hangi yiyecek daha güzel ve daha lezzetlidir? (Hak gayreti yoluyla azık biriktirip uğraşmak ve onu sevap ve çalışma yoluyla yemek.)

13. Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz ve on nedir? (Bir, güneştir; iki, nefes alıp vermektir; üç, iyi söz, iyi davranış ve iyi düşüncedir; dört, su, yeryüzü, bitki ve binek hayvanlardır; beş, beş büyük Keyânî şahlarıdır: Keykubâd, Keykâvûs, Keyhusrev, Keylahrasp, Keygoştâspt; altı, Ahura Mazda'nın dünyayı yarattığı altı gündür; yedi, yedi melektir; sekiz, sekiz iyi isimdir; dokuz, insanın bedenindeki dokuz delik; on, eldeki parmaklardır.)

23. En soğuk şey nedir? (Günahkâr insanların kötülüğünün soğukluğudur.)

24. En sıcak şey nedir? (Günahlardan sakınan kişinin yumruğudur.)

25. Aşağıya düşen hangi şey iyidir? Hangi şeyin soğutulması iyidir? Hangi şeyin ölmesi iyidir? (Aşağı düşmesi iyi olan şey sudur; soğutulması iyi olan şey ateştir, senin gibi dinsiz günahkâr adamın ölmesi iyidir.)

26. Dağdan daha ağır olan şey nedir? Çelik çakıdan daha keskin olan şey nedir? Baldan daha tatlı olan şey nedir? Koyunun kuyruk yağından daha yağlı olan şey nedir? Civanmertlerden daha cesur olan kimdir? Adaletlilerden en adaletlisi kimdir? (Dağdan

⁶⁷ Zerdüşti dininin tanrısı Ahura Mazda.

⁶⁸ Emşâspend: Avesta'da adları geçen altı büyük melek için kullanılır. Bu meleklerin ismi; Behmen, Erdebehişt, Şehriyûr, Esendârmez, Hırdâd, Emrdâd'dır. (Lugâtnâme-yi Dehhoda.)

daha ağır olan yalancı ve adaletsiz kişidir; Çelik çakıdan daha keskin olan şey insanların lisanıdır; Baldan daha tatlı olan anne ve babaların iyi çocuklarıdır; Koyunun kuyruk yağından daha yağlı olan şey Sependârmez adındaki yağmur ve yeryüzü meleğidir; Civanmertlerden daha cesur olan Teşter adındaki yağmur meleği; adaletlilerden en adaletlisi rüzgâr meleğidir.)

27. Hangi ayaklar daha iyidir? Aslında ben hayatımda pek çok ayak gördüm; ancak onların arasından senin kız kardeşin benim karım Hûperyâ'nın ayakları en iyisidir. (Suyun ayakları daha iyidir; çünkü su ayaklandığı zaman orada yeşillikler çıkar; ancak Hûperyâ'nın ayaklarının bastığı her yer kurur.)

28. En memnun olan kadınlar kimlerdir? (Kocasının yanında olan kadınlardır.)

29. On ayağı, üç başı, altı gözü, altı kulağı, on kuyruğu, üç yumurtalığı, iki eli, üç burnu, dört boynuzu, üç ensesi olan ve dünyanın yiyeceği ve hayatı ondan temin edilen şey nedir? (Bir çift dişi inek ve bir çiftçi adam)

30. En iyi at hangisidir? (Şahın atlarıyla birlikte kalabilen, temiz soylu ve iyi eğitim görmüş kısırlaştırılmamış erkek attır.)

31. Kuru olduğu halde hareket eden; yaş olduğu halde yanan şeyler nedir? (Kuru olduğu halde hareket eden şey rüzgârdır; yaş olduğu halde yanan şey donyağıdır.)

32. Hangi padişah daha iyidir? (Bağışlayıcı, akıllı ve bilgili padişah daha iyidir.)

33. Sahip olduğun üç şey nedir? (Birincisi yediklerim, diğeri giydiklerim, sonuncusu ise fakirlere verdiklerimdir.)

Görüldüğü gibi 26. Bilmecede geçen çocukların baldan daha tatlı olması iyi çocuk olmalarına bağlıdır. Burada kastedilen Zerdüşî dinine bağlı iyi düşünce, iyi davranış ve iyi söz öğretisi çizgisinde hareket eden iyi çocuk olarak düşünülebilir.

Günümüzde yeniden yazılan risalenin Farsça metninden yaptığımız tercümesinde bu bilmece münazarası ayrıntılı olarak şöyle anlatılmıştır: ⁶⁹

⁶⁹ Yûşt Feryân Efsanesinin Farsçası için Bkz.: Muhammedî, **a.g.e.**, C.I, s. 176-177.

“Büyücü Aht, Hüperye ve diğer yoldaşlarıyla birlikte şehre tüccarların kıyafetleriyle girdiler ve şehrin büyüğünü sordular. Halk, çarşıda onun bir odasının olduğunu söyledi. Aht ve beraberindekiler oraya yöneldiler. Orada ak saçlı ve yüzü tebessümlü bir ihtiyarla karşılaştılar. İhtiyar adam, yabancı tüccarları görünce, kürsüsünden inip, şefkatle yanlarına geldi. Onları yumuşak minderlere oturttu ve onlara lezzetli içecekler hazırlamalarını ve gülsuyu, ud ve güzel koku getirilmesini emretti. O seçkinler gülsuyunu yüzlerine sürüp, ud ve güzel kokulu yerdeki ipek minderin üzerine yaslandılar. Aht, Mehrespend’e şöyle dedi: Ey merhametli efendim! Biz Kaşgar tüccarlarından bir kafiyeiz ve ipek mallarımızı her tarafa götürüyoruz. Yolculuklara çıkıp tehlikelerle karşılaştık. Bazen Çin denizini gemiyle geçtik; bazen Hamaveran çöllerini deveyle aştık. Her din ve soydan farklı kabilelerle alışveriş yaptık. Bu ömrümde pek çok ilginç olaylar öğrenip, derin hikmetler biriktirdim ve hafıza hazinemde pek çok destan ve bilmece var. Bu kalenin halkının söz ve ince nüktelerini duyduğumuz zaman, bu şehrin iyi konuşanlarına bazı bilmecelerin tabirini sormak için geldik. Eğer bu bilmecelerin açıklamasında aciz kalırsanız, misafir açısından böyle edebi büyüklerin ev sahibi yanında olarak, sizden bu şehrin ve diyarın reisinden Ahura Mazda’nın isteğiyle geri çekilmenizi ve saray ve köşkünüzü bize vermenizi isteyeceğiz. Eğer olmazsa, sizin emrinize uyacağız ve sizin beldenizin eşişinizi öpüp, köleniz olacağız. Mehrespend, kahkaha atarak şöyle dedi: Dünya görmüş ve dünyanın sıcak ve soğuşunu tatmış bir kabilenin şehrimize gelmesine çok memnun olduk; ancak eğer bizimle savaşta yenilirsenez, bize köle kemerlerini bağlayacağız demenize karşılık, (Öncelikle) şunu biliniz ki, biz bu şehir halkı olarak şu iki şeyden eşit derecede inciniriz: köle yapmak ve köle olmak; ancak biz bilmece açıklamaya hazırız ve bizim Feryân adında her sırrını açabilen akıllı bir gencimiz var. Eğer müsaade ederseniz, onu çağirttiralım ve ilim meydanında meclis kuralım. Bilmeceler dinleyelim ve cevaplarını söyleyelim. Aht, “Uygun” dedi. Mehrespend, hemen Feryân’ı çağirtti. Omzuna kadar dökülen siyah saçlarını toplamış, lal taşlı kemer takmış, keskin bakışlı, heybetli ve orada bulunanların aklını başından alacak güzellikte bir genç geldi. Hüperye’nin gönül kafesindeki gönül kuşu kıpırdadı; çünkü ne ilginç ki, rüyasında sırlarla ortaya çıkan gencin o genç olduğunu gördü. Kaderin hilesinden ve Emşaspendlerin efsunlarından üzerine titreme geldi; ama kendi canı o kutsal çehreye ve üstün endama yönelme tuzağına düştü. Aht’ın ona öfkeyle baktığını

görene kadar, bakışlarını onun üzerinden alamadı. Sonra utanarak başını önüne eğdi. Mehrespend, o Kaşgarlı tüccarların hikâyesini Yûşt Feryân'a anlattı. O da beğendi ve oybirliği yaptılar. Ertesi gün güneş doğduktan sonra, ilim meydanında meclis kuracaklarını belirlediler. İlim meclisinde içinden doğruluk kulesinin ve adalet kubbesinin yükseldiği süslü bir saray vardı. Eyvanlarında ve odalarında sırların altın telli sır perdeleri asılıydı. Bu köşk Mehrespend'in emriyle Aht ve Feryân'ın savaş yeri olarak yaptırıldı. Halk seher vakti erkenden eyvanlarda ve odalarda yerini almıştı. Salonun ortasına mücevherlerle süslü kürsüler koydular. Sihirbaz Aht, Hüperye, beraberindekiler, Mehrespend, Yûşt Feryan, şehrin diğer büyükleri ve bilmece hazırlayanların her biri o mücevherli kürsülere oturdular. Yalana tapan, dinsiz ve sihirbaz Aht, altın manzarasının heybeti karşısında titredi. Melun Ehrimen'e niyazda bulundu ve Feryân'ın dilini bağlaması ve onun tilsimine yardımcı olması için insana ait kafayı minderin altına bıraktı. Ancak Zühre tanrısı ve Nersî, Feryân'ın kulağındaki büyüğü bozdular ve şöyle dediler: "Bu Ehrimen soylu, ölü kafayı minderin altına koydu ve kendisinde leş kokusu var. Ona kendisinden uzaklaştırmasını söyle; yoksa onun Ehrimen'inin tilsimi senin dilini bağlayacak." Daha sonra Feryân, yerinden kalktı ve yüksek sesle şöyle dedi: Ey büyücü Aht! Sen bizim tanrılarımızı bize karşı sevgisiz ve bizi senin işlerinden habersiz bırakacaklarını mı zannettin. Aferin akılsız adam. Sizin Kaşgarlı ipek tüccarı topluluğu olduğunuz yalandan başka bir şey değildi. Sen büyücü Aht, Pâst şehrindeki sonsuz Erenk⁷⁰ nehri kenarında yetmiş bin fil süvarisiyle koşmak istedin; ancak bu şehrin kılıç ve hançerle değil; akıl ve düşünceyle açıldığını öğrendiğin zaman, hileyle girdin, adam kafasını minderin altına koydun ve leş kokusunu yanında bulunduruyorsun. Kalk ve bu tilsimi kendinden uzaklaştır! Daha sonra Feryân, Aht'in gözlerinin önünde altından bir destе aldı. O alçağın yüzünün rengi attı ve titmeye başladı. Adam kafasını minderin altından çıkartıp uzaklara attı. Bu manzarayı gören ve Yûşt Feryân'ın rezil edici sözlerini duyan topluluk hayrete kapıldı. Hüperye, Feryân'ın akıl ve cesareti karşısında onu övmeye başladı ve bu yüksek ölçülü aklın kutsal bir yere sahip olduğunu ve kardeşi Aht'in güçlü bir düşmanla karşı karşıya olduğunu biliyordu. Ayrıca Aht'in da Ehrimen'in en iyi seçtiği ve benzeri olmayan riyakâr olduğunu biliyordu. Onun gönlüne tereddüt

⁷⁰ Avesta'da adı geçen bir nehrin adıdır.

alacakaranlığı çöktü. Aht'e olan eski sevgisiyle, Feryân'a olan yeni aşkı karışmış ve gönlündeki tufan çalkalanıyordu. Mehrespand şöyle dedi: "Ey Aht! Kendini kaybetme, Meydan, savaş meydanıdır. Öyleyse kendi bilmecelerini göster." Aht kahkaha attı ve şöyle dedi: "Ey ak saçlı ihtiyar, Feryân doğru söyledi. Ben büyücü Aht'ım. Bütün cinler, şeytanlar, dünyanın bütün yılanları, akrepleri ve bütün haşeratları benim emrimle yayılmışlardır. Ben bu rüzgârlarla sallanacak, şu söğüt ağaçlarından değilim. Tamam, bilmeceleri soracağım ve bugün bütün Yunan dâhilerinin, Çin ve Hindistan'daki bütün kâhinlerin onların anlamı karşısında muammada kaldıkları on bilmece soracağım. Bakalım sakalları yeni çıkan bu genç ne yapacak."

Feryân şöyle dedi: "Ey boş konuşan büyücü yeter artık, işini yap!"

Aht şöyle dedi: "Ey Feryân söyle bakalım."

Küpler dolusu içip sessiz kalan şarap içici kimdir? Artmayınca azalan iki şey nedir? Eskisi yenisinden daha iyi olan iki şey nedir? Boyanmadan mavi olan ipek hangisidir? Mavi renkli denizin üzerine çekilen renkli köprü nedir? Bütün canlılar hangi etoburun yiyeceği olur? İnsanoğlunu arasına alan tahtadan yapılmış iki kardeş hangisidir? Sayılabilen (ama ölçülemeyen) şey ve ölçülebilen (ama sayılamayan) şey nedir? Kim dudağı olmadan konuşabilir? Saadet şehrinin yolu hangi taraftadır? Orada bulunanlar bilmecelerin zorluğuna ve ilginçliğine şaşırdılar.

Feryân dedi: "Ey büyücü, cevapları iyice değerlendirmem için mühlet ver."

Büyücü dedi: Mühletin verildi.

Feryân düşünceye daldı ve yalancı büyücü Aht'e üstün gelmek için Suların tanrıçası Aredvisur ile temiz ve aydın Nersî'den yardım istedi. Onun akıl güneşi parladı ve bilmeceler gönlünde çözüldü. O zaman şöyle dedi: "Ey yalana tapan, kötü kokulu, büyücü Aht! Kendi bilmecelerinin cevabını dinle: Küpler dolusu içip sessiz kalan şarap içici kimdir demiştin. O, küpler dolusu içip sessiz kalan şarap içici, kadehtir. Artmayınca azalan iki şey nedir demiştin. Artmayınca azalan şeyin biri ay; diğeri ise dostluktur. Eskisi yenisinden daha iyi olan iki şey nedir demiştin. Eskisi yenisinden daha iyi olan şeyin biri şaraptır; diğeri ise dosttur. Boyanmadan mavi olan ipek hangisidir demiştin. Boyanmadan mavi olan ipek, felektir. Mavi renkli denizin

üzerine çekilen renkli köprü nedir demiştin. O renkli, ilginç köprü gökkuşağıdır ve o mavi deniz gökyüzüdür. Bütün canlılar hangi etoburun yiyeceği olur demiştin. Bütün canlıların onun yiyeceği olduğu şey mezardır. İnsanoğlunu arasına alan iki vücut tahtası nedir demiştin. İnsan vücudunu arasına alan tahtanın biri, beşiktir; diğeri ise tabuttur. Sayılabilen ama ölçülemeyen şey ve ölçülebilen ama sayılamayan şey nedir demiştin. Sayılabilen şey dirhemdir; ölçülebilen şey ise sözdür. Kim dudağı olmadan konuşabilir demiştin. Âşıkların dili, âşıkların gözleridir dediklerinden, dudaksız konuşabilen aşktır. Saadet şehrinin yolu hangi taraftadır demiştin. Ey lanetli büyücü Aht! Saadet şehrinin yolu mutsuzluk diyarındandır; çünkü gündüz gecenin çocuğudur ve huzur da zahmetin çocuğudur. Orada bulunanlar, bu bilgin sözlere hayrette kaldılar. Mehrespend dudaklarını şükrederek açtı. Büyücü öfkesinden kendisini harap ederken, Hûperye'nin kalbi attı, Feryân da alaylı sırttı.”

1.1.3.3. Direht-i Âsûrîk (Âsûrîk Ağacı)

Direht-i Âsûrîk, aslı Eşkânî Pehlevî dilinde ceylan derisi üzerine yazılmış, daha sonra Sâsânîler döneminde Pehlevî (Orta Farsça) dilinde yazıldıktan sonra aynı şekilde günümüze ulaşmış manzum bir destandır.⁷¹ Bu manzume, Pehlevî şiirde soru cevap sanatının kullanıldığı⁷² hurma ağacı ve keçinin insanlara sağladıkları yararları atışarak anlattıkları münazarayı konu edinen ilk manzum fabl örneğidir.⁷³ Yunan Tarihçisi Strabon, *Direht-i Âsûrîk* için “Onda üç yüz altmış konudan istifade edildiği *Direht-i Hurma* adında İranlıların bir nağmeleri vardır.” diye bahsetmiştir.⁷⁴

Asur bilimci Sidney Smith’e göre bu şiir dini içerikte olup, keçi Mazdaperestleri (Zerdüşti dini müridleri), hurma ağacı ise divperestleri (Ehrimen’e tapanlar) sembolize eder. Tarih bilimi görüşüne göre ise bu münazara iki farklı topluluğun atışmasıdır. Buna göre keçi, hayvancılığın sembolü; hurma ağacı ise çiftçiliğin sembolüdür.⁷⁵ Eserde hurma ağacının devlere benzetilmesi, keçinin

⁷¹ Tefezzolî, **a.g.e.**, s. 256; Ferîver, **a.g.e.**, s. 19; Muhammedî, **a.g.e.**, C. I, s. 185.

⁷² Zerrînkûb, **a.g.e.**, s. 71.

⁷³ Nimet Yıldırım, **İran Mitolojisi**, 3.bs., İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2018, s. 252.

⁷⁴ Morşedî, **a.g.e.**, s. 31.

⁷⁵ Tefezzolî, **a.g.e.**, s. 257.

ürünlerinin ise Zerdüşî ibadetlerinde kullanılması eserin Ahura Mazda ile Ehrimen taraftarlarının münazarası olduğunu düşündürür.

Münazarada ilk önce hurma, keçiyeye savaş açarak insanlara sunduğu kendi faydalarını sayar ve bazı faydalarını keçiyeyi aşağılayıcı ifadeler kullanarak anlatır. Bu sözler üzerine keçi insanlara sağladığı yararları daha sert bir ifadeyle sıralayarak üstün gelir. Münazarayı oluşturan kişi son kısımda bu sözlerini koruyan ve yazanlar için dua eder ve düşmanları için beddua ederek sözlerini bitirir. Şiirin dili sadedir ve şiirde birçok eşya ve yiyeceklere yer verilmesiyle metnin öğretici yönü ağır basar. Bu eğitici bilgiler kıyafetler, yiyecekler, alet ve edevatlar, çalgı aletleri, güzel kokular, aksesuarlar ve savaş silahları hakkındadır. Domuzun önüne inci saçmak ve sarhoş devenin karşısında çenk çalma örnekleri şiirdeki en hayali tasvirlerdir.⁷⁶

Aşağıda Türkçesini verdiğimiz çeviri Farsça metninden tercüme edilmiştir:⁷⁷

<i>Asûr topraklarında,</i>	<i>Yetişir bir ağaç.</i>
<i>Kurudur dibi,</i>	<i>Başı ise nemli,</i>
<i>Kamış gibi yapraklarıyla,</i>	<i>Üzüm gibi meyveleriyle,</i>
<i>Çoğu insanlara,</i>	<i>Tatlı taşır.</i>
<i>Bu uzun ağaç,</i>	<i>Keçiyeye savaş açıp,</i>
<i>Şöyle der: “Birçok açıdan,</i>	<i>Senden üstünüm.</i>
<i>Hanîres ülkesinde yoktur,</i>	<i>Benim dengimde bir ağaç.</i>
<i>İlk meyvemi verince,</i>	<i>Padişahlar benden çok yer.</i>
<i>Gemilerin tahtasıyım.</i>	<i>Yelkenlerin direkleriyim.</i>
<i>Evlerini süpürmek için,</i>	<i>Benden süpürge yaparlar.</i>
<i>Arpa ve pirinç ezmek için,</i>	<i>Benden alet yaparlar.</i>

⁷⁶ Tefezzoli, **a.g.e.**, s. 258.

⁷⁷ Farsçası için Bkz.: Muhammedî, **a.g.e.**, C. I, s. 188-191.

Ateşi artırmak için,
Çiftçilerin çizmesiyim.
Senin ayaklarını bağlamak için,
Senin boynunu kırmak için,
Senin kafanı asmak için,
Seni (içine) atacakları,
Şehrin efendileri için,
Çiftçiler için enerjyım.
İlaç kutuları için,
Hekimden hekime,
Kuşlar için yuvayım.
Meyve tohumu ekerim,
İnsanlar müsaade eder de,
Sonsuza kadar,
Şarap ve ekmeği olmayan,
Doyana kadar,
Asurik ağacı tarafından,
Keçi başını sallayarak,
“Sen benimle dalaşıyorsun.
Benim yaptıklarımı,
Boş sözlerle savaştığın için,

Benden yelpaze yaparlar.
Yalın ayaklıların ayakkabısıyım.
Benden halat yaparlar.
Benden sopa yaparlar.
Benden kazık yaparlar.
Ateşin çalı çırpısı benim.
Yazları gölge yeriym.
Asilzadeler için balım.
Benden sepet yaparlar.
Şehirden şehre taşırlar.
Yolcular için gölge yeriym.
Taze kokumu alarak geçerler.
Bana zarar vermezlerse,
Saçım altın renginde kalır.
O insanlar dahi,
Meyvelerimden yer.”
Bu sözler söylenince,
Şöyle karşılık verdi.
Sen bana savaş açıyorsun.
Duyulunca,
Utanç duyacaksın.

(Sanki) uzun bir dev, *Üzerine oturmuş da kâkülleri sarkmış.*
(Oysa) Cemşid'in döneminin başlarında, *O parlak dönemde,*
Yalancı devler, *Halkın hizmetindeydi.*
(Zaten) kökü kuru ağaçların, *Başı altın renginde olur.*
Senin bu yaptıklarından dolayı, *Başın altın rengindedir.*
Bilgin için cahile, *Katlanması yaraşır.*
Senin faydasız uzunluğuna, *Ne zamana kadar katlanayım!*
Sana karşılık verirsem, *Benim şöhretim artar.*
Pers halkına destanla, *Senin için şöyle söylerim:*
Samansın, akılsızsın, *Yararsız ağaçlardansın.*
İnsanlara, *Ürün vermen için,*
İneklerin yöntemiyle, *Sana erkek polenleri bırakırlar.*
Ben şöyle tahmin ediyorum. *Sen haramzadesin.*
Seninle savaşıma kadar, *Dinle uzun dev!*
Adaletli, Dadar (güçlü) yaratıcı, *Merhametli Hurmezd,*
Mezdistân'ın özel dinini, *Şefkatli Hurmezd öğretti.*
Keçi olan benden başka, *Kimseyi övemez.*
Yezdan'a taparken, *Sütü benden alırlar.*
Gûşûrûn, *Bütün dört ayaklıların tanrısı*
Hatta güçlü tanrı Hevmen? *Gücü bendendir.*
Ayrıca sırtlarına aldıkları, *Elbiseyi,*

Keçi olmadan,

Üzerine inci yerleştirdikleri,

Asil insanların,

Husrevlerin ve şaha

Derimden çöl ve ovalarda,

Sıcak günlerde ve öğleyin,

Törenlerde üzerini süslemek için,

Büyük ziyafetlerin sofrasını,

Şehrin efendileri için,

Şahlar ve krallar,

İhtişam ve saygınlıklarıyla,

Mektubu ve belgeleri,

Defteri ve ahitnameyi,

Yayın üzerindeki teli,

Elbisenin kürkünü,

Asiller ve ileri gelenler,

Eyere bağladıkları kayışı,

Rüstem ve İsfendiyar,

Büyük filleri, öfkeli filleri,

Çoğu savaşta,

Eyerin kayışından,

Benden başka kimse yapamaz.

Kemeri benden yaparlar.

Sağlam çizmesiyim.

Yakın olanların parmak kılıfıyım.

Su kırbası yaparlar.

Soğuk suyu sayemde bulurlar.

Sofra örtüsünü benden yaparlar.

Benim (etimle) süslerler.

Başlarına püskülü benden yaparlar.

Liderliklerini benimle süslerler.

Yanlarında beni tutarlar.

Benden yapar,

Benim üzerime yazarlar.

Benden bağlarlar.

İnce yünü benden yaparlar.

Beni omuzlarına alır.

Benden yaparlar.

File bindiği zaman,

Eyerle tutar.

Harekete geçirir.

Kimse çıkartamaz.

Mancınık ve katapult gibi savaş aletleri

Tacirler için,

Ekmek, peynir helvası,

Kâfûr ve siyah misk,

Şaha layık kıyafetler,

İran topraklarına,

Zerdüşt kemerini,

Şaha layık beyaz elbiseyi,

Cariyelerin boyunlarını ve üzerlerini

Bizim soyumuzdan birini,

Çiçek demeti gibi,

Bir boynuzla,

Yeryüzünün büyük kıtalarında,

Hindistan bölgesinden,

Bu topraklarda yaşayan,

Onların gözlerini açtıkları,

Onların başı köpeğe benzeyen,

Ağaç yaprağı yiyen keçiden,

Bu insanların geçimi de,

Bira, kımız ve benzerleri,

Şehrin ileri gelenleri, asiller,

Keçi olmadan bensiz yapılamaz.

Heybeyi benden yaparlar.

Ve her tür yiyecek,

Sansar kürkü,

Cariyelerin elbiseleri,

Heybelerle getirirler.

Benim beyaz yünümden yaparlar.

İleri gelenlerin elbiselerini,

Örttükleri şalları da yaparlar.

Bize bağlı birini,

Bedeni hoş kokuluyu,

On mesafe geriye iterim.

Dağdan dağa gezerim.

Zirih'e kadar,

İnsanla aynı soydan olmayan,

Bir göz mesafesiyle,

Kaşları insana benzeyen,

Süt sağlarlar.

Benim sayemdedir.

Benimle hazırlanır.

Ve dağ rehberinin yemesi için,

İşte Asurik ağacı,

Sütümden peynir, un helvası,

Padişahların sarayları için,

Mezd-i Epersitan abdestini,

Çeng, ud, tanbur,

Çaldıklarının hepsini,

Asurik ağacı yine,

Keçiye pazara götürdüklerinde,

(En az) on dirhemi olmayan,

Hurmayı ise iki meteliğe,

Senin çekirdeğini ve tohumunu,

Bunlar benim fayda ve iyiliklerim.

Bu geniş ülkelere,

Sana söylediğim,

Yaban domuzu karşısında,

Veya sarhoş devenin karşısında,

Başlangıçta koydukları gibi,

Ben ise dağların güzel kokuları arasında,

Soğuk suyun kaynağından içer,

Sen de örümcek çivilemiş gibi,

Keçi zaferle çıktı.

Bir kez daha senden daha üstünüm!

Ve yoğurt yaparlar.

Ayrandan keşk aşı yaparlar.

Benim derimin üzerine mest eder.

Ve bunun gibi çalgıları,

Benim sayemde yaparlar.

Bir kez daha senden üstünüm.

Ona değer biçerler.

Keçiye yaklaştamaz.

Çocuklar satın alır.

Ölülerin pis kokusu.

Hediye ve bağışlarım.

Keçi sayesinde giderler.

Bu altın sözlerim.

İnci saçmak gibidir.

Çenk çalmak gibidir.

Başını kökünden ayırırlar.

Otlamaya giderim.

Taze bitkiler yerim.

Orada sabit kalırsın.

Hurma yorgun düştü.

Her kim sözlerimi korur

Ve bu sözleri yazarsa,

Her sözlerim kadar uzun yaşasın,

Düşmanlarının ölü kafasını görsün.

Onu hem saklayan

Hem de çoğaltan kişi de aynı şekilde,

Dünyada şöhretli kişi (olsun).

Yukarı âleme de bağışlanarak gitsin.

Münazarada rakibini ezmeye ve onu küçük düşürmeye çalışan keçi, hurmanın değersizliğini göstermek için çocukların ellerindeki bozuk paralarla hurmanın kolaylıkla satın alındığını söylemiştir. Burada küçük ve değersiz şeylere sahip olan çocuğun örneğiyle karşılaşıyoruz.

1.1.3.4. Rez u Mîş (Koyun ile Üzüm Asması)

Direht-i Âsûrîk adlı münazaraya benzeyen fabl içerikli manzum bir eserdir. Fars Edebiyatında iki yazma nüshası mevcuttur; biri Yahudi Farsçası,⁷⁸ diğeri ise Farsçadır. Yahudi Farsçası 61 beyit, diğeri 49 beyit olan bu münazarada sözlü edebiyat özellikleri görülür.⁷⁹

Bu şiirdeki iki karakterden birisi, koyun; diğeri ise üzüm asmasıdır. Münazara üzüm asmasının koyuna serzenişleriyle başlar, kendi faydalarını anlatmasıyla devam eder. Koyun, üzüm asmasına karşılık kendi yararlarını saysa da ona üstün gelemeyebilir ve üzüm asmasına yenik düşer. Şiirin sonunda koyunun üzüm asmasını haklı bulduğunu ve yumuşak huylu olmanın iyiliğinden bahsederek sona erer. Münazara açısından *Direht-i Âsûrîk* ile benzerlik gösterse de burada çiftçiliğin sembolü olan üzüm asması, hayvancılığın sembolü koyuna karşı üstün gelir.

Aşağıda Türkçe tercümesini verdiğimiz metin, Farsça çevirisi üzerinden tercüme edilmiştir.⁸⁰

⁷⁸ Bu konuda yapılan bir araştırma için Bkz.: Mansûr Mutemedî, “Kıssa-yi Mîş u Rez Manzume-yi Fârsî-Yahûdî be Şîve-yi Dirâht-i Âsûrîk”, *Neşriyye-yi Edeb u Zebân-i Dânişkede-yi Edebiyyât u Ulûm-i İnsânî Dânişgâh-i Şehîd Bahner Kîrmân*, Şomâre: 30, Zemistân 90, 1388 hş./2009, s. 301-417.

⁷⁹ Tefezzolî, *a.g.e.*, s. 258.

⁸⁰ Metnin Farsçası için Bkz.: Alî Muhammedî; “Munâzere-yi Rez bâ Mîş”, *Pejûheşhâ-yi Nakd-i Edebî u Sebksînâsî*, Şomâre: 1, Pâyîz, 1394 hş./2015, s. 172-174.

Sonsuz Tanrı'nın emriyle, aniden kıtlık yılı göründü.

O yıl hiç yağmur yağmadı, dağda ovada otlar kurudu.

Bütün inek ve sürüler telef oldu, kuru ot renginden başka bir şey görünmüyordu.

Bütün inek ve eşekler yok oldu, develer, koyunla kuzular hepsi birden yok oldu.

Tesadüfen bir koyun ölümün pençesinden kurtuldu, şefkatli biri onu evine götürdü.

O zayıf koyunu evine götürüp, ona bazen su ve dane verdi.

Zayıf koyun biraz toparlanınca, sahibi onu bahçeye götürdü.

Koyun birkaç gün bostanda kalınca, kışın darlığını unuttu.

O koyun üzüm yaprağını ısırıkça, her ısırığında o üzüm asmasının canı yanıyordu.

Üzüm asması takatsizce şöyle feryat etti: Ey koyun senin zulmünden yüzlerce aman!

Bana kötülük yaptın, gençliğime zarar verdin.

Dünyada üzümden daha iyi bir şey yok, Ey cılız koyun derhal git yanımdan!

*Üzüm asması cılız koyuna serzenişle devam etti: senin aklın ve fikrin başından
gitmiş,*

Hoplaya zıplaya sarhoş gibi gittiğin, kışın darlığını hatırla,

Hatırla, senin başını koparan sırtlanı, senin etrafına üşüşen çakalları!

*İncinmiş koyun üzüm asmasına şöyle cevap verdi: Türk ve Çin padişahları beni
arzular.*

Tanrının verdiği benim mahsulüme bak! Yaratıcının itibarlı nimetiyim.

Öncelikle et, ikincisi yün, üçüncüsü süt, peynir, lor ve tereyağı da benden yapılır.

Kaymak benim sütümden olur, peynir ve tereyağı gönle hoş gelir/canlandırır.

Benim yünüme sıkı sıkı düğümlenerek, benim yünümden yedi renkli halı ortaya çıkar.

Ayrıca benim yünümünden yedi ülkeye, kilim, heybe, yolluk ve dokumalar olur.

Atların heybeleri ve bağlama ipleri de koyunun yünüнден yapılır Ey efendi!

Keçe de koyunun yünüнден yapılır, aslında koyun üzüm asmasından üstündür.

Dünyanın padişahlarının oturdukları yerin makamıyım. Sofranın düzeni mutfağın dostuyum.

Dünyadaki bütün varlıklar muhtaçtır sütüme, özellikle lor ve peynirime.

Köle, padişah, emir ya da fakir, hepsi de yönelirler koyuna.

İster Kürt, Lor halkı, Türk ve Tacik olsun; ister sağır, kör, kel, bilgin veya cahil olsun,

Onların hepsi koyuna muhtaçtır, benim müşterim senin yaprağından daha çoktur.

Onların ayakkabıları da deriden değil mi? Her zaman ayakkabı benden dikilir.

Her kitabın cildi deriden değil mi? Öyleyse ey üzüm asması gözlerin uykuda mı hâlâ?

Hepsi benim derimden ciltlenir, her hallacın işi bağırsaklarımdan yapılır.

Gönül alıcı ceylan gözlü nice dilber, benim arkama geçip oturur.

Memelerimden süt sağlamak için, yüzlerce naz ve yüzlerce minnet çeker.

O sütleri eve götürürler, kınalı ellerini süte sokarlar.

Ey üzüm asması! Bu hayalleri aklından çıkar, yün dokuma ve yün kumaş benim yünümündendir.

Ey üzüm asması! Söyle senin varlığın ve meyvelerin nereden? Benim gübrem olmasaydı kuvvetini nereden alacaktın?

Beni kesseler etim ve kuyruk yağım kalır, seni kesseler çer çöpün kalır.

O cılız koyun öne çıkartınca kendini, bu sefer hikâyeyi üzüm asmasından dinle:

İki dünyada da üzüm asması gibisini bulamazsın, Ey koyun benim karşımda iddiada bulunma.

Benim mahsullerimin biri saf pekmezdir, eğer savaş günüyse şimdi kaç kurtul!

İnsanlara fersah fersah götürmek için, benden yedi renkli helva yapılır.

Kuru üzüm, helva ve faludem var, bazen sirke, bazen palude tatlım yapılır.

Ey incinmiş koyun hiç duymadın mı? Üzüm meyvelerin arasında şah meyvedir.

Üzüm kuru meyve olunca, Ey cılız koyun kendini övme!

Tane tane kuru üzümlere bak, evde bir yıldır saklıyorum.

Çin padişahlarının meclislerinde bulunan, şarap üzüm tanesinden olur.

Her sofrayı ve ekmeği süsler, Ey cahil koyun sen değerini nerden bileceksin!

Nice şahlar, yaşlılar ve fakirler, senin yününden çok beni arzular.

Üzüm asmasının yaprakları taze olunca, hemen üzüm asmasının önünde köle olursun.

Ben güzel yüzlülerin şarabıyım, sen kurtların korkusu içindesin.

Sen saçma sözlü koyun olduğuna göre, bu sözlere karşı ne söylersin?

Başım kesilmekten dolayı yükselir, başım balıkların dibinden zirvelere kadar yükselir.

Ben (zaten) başımın kesilmesinden mutlu olurum, bazen yeşil bazen de filizlenirim.

Sen ise kesilirken kederli olursun, ayakların yükseltilir ve öldürülürsün.

Senin parça parça ayırırlar, eğer zayıf olursan seni kim yer?

Eğer insanlar üzerine tuz serpmezse, kokuşursun ve seni çöpe atarlar.

Benim için asla tuz gerekmez, insanların gönlü benden asla uzaklaşmaz.

Beni keserlerse, tekrar filizlenirim, seni keserlerse cansız kalırsın.

Koyun üzüüm asmasının cevaplarında altta kaldı, gönül rızasıyla onu haklı buldu.

Şefkat arkadaşlıktan yadigârdır, bundan daha iyi bir şey yoktur.

1.1.3.5. Yâdgâr-i Zerîrân

Yâdgâr-i Zerîrân adlı destan Avesta’da işaret edilmiş ve günümüze ulaşmış İran’ın en eski milli hamasi eseridir. Aslı Part dilinde oluşturulmuş nesir ve şiirle karışmış küçük bir risaledir. Günümüze Pehlevî yazısı ulaşmıştır; yine de Pehlevî metninde Part dilinin grameri, terkipleri ve kelimeleri görülür.⁸¹ Partlar döneminde oluşturulmuş bu eser, Sâsânîler döneminde Part dilinden Pehlevî diline çevrilmiştir. Bu metnin Pehlevî metni Jamash-Asana⁸² tarafından yayınlanmıştır ve Farsçaya ve diğer batı dillerine tercüme edilmiştir.⁸³ Meliküşşu’ara Bahâr tarafından Pehlevî dilinden Derî Farsçasına da tercüme edilmiştir.⁸⁴

İran’ın rivayetlerinin bir kısmını oluşturan ilk kitapları *Yeşt*’lerden ve Avesta’nın destansı kıtalarından sonra “*Eyâtkâr-i Zerîrân*” gelir. Bu kitap Miladi 6. Yy. başlarına ait olup yaklaşık 3000 kelimedir. Fransız doğu bilimci Benveniste, *Yâdgâr-i Zerîrân*’ın mevcut nüshasının M. 3. Yüzyıldan sonra (Partlar dönemi) ait bir manzumeyle karıştığını ve aslının “*Hârs mî Tilenî*” diye adlandırılan daha eski manzumenin taklidi olduğunu söylemiştir. İlk ve en önemli tercümesi Geiger tarafından “*Das Yâtkâr-i-Zarîrân und Verhaltnis zum Shâh-name*” adında Almanca olarak 1890 yılında yapılmıştır.⁸⁵

Yâdgâr-i Zerîrân’ın konusunu İranlılar ve Hunlar arasında geçen savaş oluşturur. Eserin içeriği din ve kahramanlık anlatıları olduğu için, eserde pek çok savaş

⁸¹ Edward Granville Browne, *Târîh-i Edebî-yi Îrân: Ez Kâdimterîn Rûzgârân tâ Zemân-i Firdevsî*, Çev. ‘Alî Pâşâ Sâlih, Tahran, İntişârât-i İbn-i Sînâ, Çâp-i Devvom, 1335 hş./1956, s. 185; Tefozzoli, *a.g.e.*, s. 267; M. Boyce, “Ayadgar-i Zareran, *Encyclopaedia Iranica*, vol. III, 1987, 128-129.

⁸² Bkz.: J. M. Jamasp-Asana, *Pahlavi Texts*, Bombay, 1897-1913.

⁸³ Ârş-i Ekberî Mufâher, *Rezmânâme-yi Genîzek: Hamaseî bâ zebânî Gûrânî ve Rivâyetî ez Yadgâr-i Zerîrân*, Merkez-i Da’îretü’l-Ma’ârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran, Merkez-i Pejûheşhâ-yi Îrânî u İslâmî, 1395 hş./2016, s. 22.

⁸⁴ Bkz.: Meliküşşu’ara Bahâr, “Yâdgâr-i Zerîrân”, *Mecelle-yi Ta’lim u Terbiyet*, Sâl-i Pencom, Şomare: 3, Hordâd, 1314 hş./1935, s. 113-120.

⁸⁵ Zebîhullah Safâ, *Hamâse Serâyî der Îrân*, Tahran, Çâp-i Peyrûz, 1333 hş./1954, s. 42.

sahnesi ve pehlivanların karşı konulamaz güçleri tasvir edilir. *Yâdgâr-i Zerîrân*’da en çok bahsedilen kişiler İranlılardan Goştâsp şah, kardeşi Zerîr, Zerîr’in oğlu Bestûr, kumandan Câmâsp ve pehlivan İsfendiyâr; Hunlulardan Ercâsp şah, Bînderefeş ve Nâmhâst’dır. Bu destanın savaş meydanında en cesur ve yiğit gösterilen kumandan İranlılar arasında Zerîr; Hunlularda ise Bînderefeş’dir. Zerîr, Bînderefeş tarafından öldürülür ve intikamını almak için yedi yaşındaki oğlu Bestûr tek başına yollara düşer. Bestûr küçük yaşına rağmen üstün bir cesaret gösterir ve düşmana karşı üstün gelerek ülkesine zaferle döner.

Zerîr öldürülünce intikamını almaya kimin gideceği sorulur. Bu soru karşısında sadece yedi yaşındaki oğlu Bestûr şu cümleler ile öne çıkar:

“İranlıların savaşını ve Goştâsplıların Vaspuru⁸⁶ o güçlü yiğit komutan babam Zerîr’i görmem için atımı hazırlayın. Canlı veya ölü olursa onu, siz yüce hazretlerinin huzurunda söyleyeceğim.”⁸⁷

Bu sözler üzerine Goştâsp şah Bestûr’u vazgeçirmek için ona nasihatte bulunur:

“Sen gitme. Sen savunmaya sahip değilsin ve ok atmaya da alışık değilsin. Hunluların eline geçmeyesin, seni öldürürler. İranlıların kumandanı Zerîr’i öldürdükleri gibi, Hunlular sonra şu iki şeyden bahsederler: Biz İranlıların komutanı Zerîr’i öldürdük ve biz onun oğlu Bestûr’u da öldürdük.”⁸⁸

Bestûr, kumandan Ahûr’a gizlice Goştâsp şahın kendisine at hazırlanmasını emrettiğini söyler ve ata binip düşmana doğru gider. Önüne çıkan her düşmanın üzerine at sürüp onlara üstün gelir. Babasının cansız bedenine ulaşınca ona şu sözleri söyler:

“Ok mu seni öldürdü? Domuz mu senin gömleğini birbirine kattı? Senin kaleni Simorg kuşu mu dağıttı? Hunlularla savaşmayı sen de istediğinden şimdi öldürüldün ve bu savaşta yenildin, halkın yersiz ve hazinesiz (kaldı). Senin o parlak saç ve

⁸⁶ Eşkani ve Sasani şehzadelerinin ve soyluların lakabıdır.

⁸⁷ *Yâdgâr-i Zerîrân*, bergerdân: Jale Âmûzgâr, Tahran, İntişârât-i Mu’in, 1392 hş./2013, s. 33.

⁸⁸ a.e., s. 33.

sakallarını rüzgâr birbirine katmış ve senin temiz bedenini atlar ayaklar altında ezmişler ve senin toprağını geniş alana yaymışlar; ancak şimdi ne yapayım? Attan inersem ve senin başında durursam baba, senin toprağında haykırarak ağlarım; bu yüzden çeviklikle tekrar ata binemem. Ya Hunlular ulaşır da seni öldürdükleri gibi beni de öldürürlerse!”⁸⁹

Bestûr, Goştasp şaha düşmanın bölgesine gittiğini ve gördüklerini anlatınca savaşımaya karar verilir. Hunlular dağın zirvesinden savaşı izlerken İranlıların arasındaki çocuk dikkatlerini çeker ve ondan şöyle bahsederler:

“Pehlivan gibi atı ve silahı olan ve savaş meydanında İran’ın kumandanı Zerîr’in yaptığı gibi öyle yiğitlik gösteren on yaşındaki tüyü çıkmamış o oğlan kim? Sanırım o Viştasp soyundan Zerîr’in intikamını almaya gelen biri. Siz Hunlulardan hanginiz gidip o oğlanla savaşır ve onu öldürürse, Hunluların ülkesinde ondan daha güzel yüzlüsünün bulunmadığı kızım Bişoster ile onu evlendireceğim ve onu ülkenin veziri yapacağım. Bu oğlan geceye kadar canlı kalırsa, çok geçmeden biz Hunlulardan geriye hiçbir kimse kalmayacak.”⁹⁰

1.2. İslam’dan Sonraki Dönem

1.2.1. Çocuk ve Gençlerin Sosyal ve Kültürel Durumu

Araplar Sâsânî devlet yönetimini 652 yılında istila ettikten sonra İran halkı Arap halifelerine tabi olmuş ve yaklaşık iki yüz yıl İran’ın çeşitli bölgeleri Arap valiler tarafından yönetilmiştir.⁹¹ Bu süreçte İran’ın pek çok bölgesine Arap dili, dini ve kültürü yayılmıştır. İran halkının bir kısmı bir süre Zerdüşî dinini korumaya çalıştıysa da zamanla İslam dinini kabul etmiş ve İslam dinini kendi gelenek ve kültürlerine uyarlamaya çalışmıştır.

İslam dinini kabul eden veya etmeyen pek çok erkek, kadın ve çocuklar esir edilmiş; vergi vermeyi kabul edenler sonradan serbest bırakılmıştır. Bu esirlerin arasında İranlı şehzadeler ve soylu ailelerden gelen binlerce çocuk da yer almaktaydı.

⁸⁹ a.e., s. 35.

⁹⁰ a.e., s. 36-37.

⁹¹ Zebîhullah Safâ, *Târîh-i Edebbiyyât der Îrân*, C. I, Çâp-i Dehom, Tahran, İntişârât-i Firdevs, 1369 hş./1990, s. 10.

Yeni yaşam biçiminde sosyal sınıf farkları olmaması üst sınıflarda olan soylu çocukların konumlarını değiştirmiştir. Alt sınıflarda yer alan çocukların konumları kısmen değişmese de sınıf farkının olmaması şehirli çocukların da okuma ve yazma eğitimi alabilme imkanını ve toplumun çeşitli konumlarında yer alabilmelerini kolaylaştırmıştır.⁹²

İranlı çocukların hayatları karşılaştıkları yeni bir din ve dil karşısında yeniden şekillenmeye başladı. Soyluların, mal ve toprak sahibi köylülerin çocuklarının aileleri yeni dini kabul ederse, bu ailelerin çocukları iş ve eğitim olanaklarından faydalanabilirlerdi. Babaları demirci, ilaç yapıcı gibi meslek sahibi olan şehirli çocuklar hem babalarının mesleğini öğrenme imkanını bulmalarının yanı sıra yazı yazma eğitimi de alırlardı.⁹³

Ziyari hükümdarı Unsurü'l-Meâlî Kâbus bin Veşmgîr'in oğlu için kaleme aldığı *Kâbüsnâme* adlı eserinde İslam dinine göre çocuğun yetiştirilmesi ve hakkının korunması gerektiğine dikkat edildiği anlaşılr. Bu kitapta geçen bilgilere göre çocuğun babası üzerindeki önde gelen haklarından birincisi güzel isim vermesidir. Çocuk dadiya verilecekse helal süt emmiş, şefkatli bir bakıcıya verilmesi öğütlenirdi. Erkek çocuklarının sünnet ettirme zamanı gelince, sünnet ettirilir ve ailenin durumuna göre düğün yapılırdı. Kız çocuklarını ise şeriat kurallarına göre yetiştirilmesi istenir ve çeyizi babasının üzerindeki hakkı olarak görülürdü. Erkek çocuklarına göre kız çocukları aciz görülür ve kız çocuklarının anne babaya esir oldukları düşünülürdü. Babası için bir sıkıntı getireceği kaygısıyla evlenme zamanı gelince kızın bir an önce evlendirilmesi gerektiği öğütlenmiştir. *Kâbüsnâme*'den İslam geleneğinin İranlıların üzerinde etkili olduğu ve yaşam tarzlarını İslam'a göre şekillendirdikleri görülmektedir.

İran'da yaşanan siyasi anlaşmazlıklar ekonomik durumu kötü etkilemiş ve yaşam şartlarını zorlamıştır. Bunun üzerine her dönem devam eden savaşların yanında İran'daki deprem, sel gibi doğal afetlerin yaşanması köy ve şehirlerde salgın hastalıkların ve kıtlık yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin; Gazneliler döneminde

⁹² Muhammed Hâdî Muhammedî, Zuhre Kâyînî, *Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân pes ez İslâm*, C. II, Çâp-i Şeşom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011, s. 14.

⁹³ a.e., s. 14-15.

Horasan'da çok etkili kıtlık dönemi yaşanmıştır. Muhammed b. Abdulcebbar-i Utbî (ö. 427/1036) h. 401 yılında Horasan'da yaşanan kıtlığı şöyle anlatır: “*Sadece Nişabur'da yüz bin kişi kıtlıktan telef olmuştur. Halk ot yer ve eski kemikleri kaynatırdı. Yeni cesetleri topraktan çıkartır, insan etini pazarlarda satarlar ve alırlardı. Babalar ve anneler kendi çocuklarını yedi. İnsanları kaçıırırlardı ve daha sonra öldürüp onların yağlarını eritirlerdi.*”⁹⁴ İnsanların kendi çocuklarını yeme mecburiyetinde kalmaları çok acıdır. Belki insanlar kıtlık nedeniyle yabani, mundar hayvanlar ve ölü insan etleri yemek zorunda kalmışlardır; ancak kendi çocuklarını yememiş olabilirler. O yıllardaki kıtlığın getirdiği zor dönemi anlatmak için böyle bir ifade kullanılmış olabilir.

1.2.2. Çocuk ve Gençlerin Eğitimi

İslam'dan önce İran'da okuma-yazma ve hesap yapma eğitimi sadece toplumun üst sınıfında yer alan soylu ailelerin çocuklarına verilirken, İslam'dan sonra sınıf farklılıklarının kaldırılması nedeniyle alt sınıflarda bulunan şehirdeki çocukların okuma yazma eğitimi almalarının önü açıldı. Buna rağmen ilk zamanlar çocukların yeni bir dil, din ve kültürle karşılaşması çocukların pek çok zorluklarla karşılaşmalarına sebep olmuştur.

İran'da İslam dinini kabul eden bozorgan (ileri gelenler) ve dihqan (toprak ağaları) gibi varlıklı ve soylu ailelerin çocuklarına eğitim imkânı verilir ve İslam'a uygun eğitim almaları sağlanırdı; ancak aileler Zerdüşti dinine veya başka dinlere inanıyorsa çocukların eğitimi gizli olarak evlerin kilerinde kendi imkânlarına göre verilirdi. Şehirde oturan çocuklar babalarının mesleğini öğrenir, marangoz ve eczacılık gibi meslek sahibi olurlardı. Şehirde oturan çocuklar yazmayı kendi imkanlarına göre bir muallimden öğrenirlerdi. Eğitime en az imkânı olan çocuklar köyde yaşayan çocuklardı. *Kâbûsnâme*'de esir çocuklara da eğitim verildiği ve esir çocukların kısas anlatma, Kur'an okuma ve şiir okuma hizmetlerinde bulunmaları için yetiştirildikleri görülmektedir.⁹⁵

⁹⁴ a.e., s. 15.

⁹⁵ a.e., s. 15.

İslam'ın başlangıç zamanlarında çocuklara okuma ve yazmanın öğretilceği okullar yoktu. Bu nedenle ilk zamanlar bir süre çocuklara eğitim verilmediği düşünülmektedir. Çocukların tamamen eğitimden mahrum kalmadıkları ve camilerde, âlimlerin ve öğretmenlerin evlerinde faaliyet gösterilen eğitimlere katıldıkları görülür. Kur'an'ı çocuklar daha çok babalarından veya eğitim görmüş öğretmenlerden öğrenirlerdi. Bu nedenle çocukların eğitimi hakkında söylenen ilk öğüt ve nasihatlerin medresedeki öğretmenlere değil; daha çok babalara ve eğitim görmüş öğretmenlere yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Şehzadelerin ve emirlerin eğitim yerleri ise saraylardı.⁹⁶ Cami hicretten itibaren dini öğretilerin öğretildiği ve siyasi kararların alındığı Müslümanların toplanma yeri idi. Peygamberden kalan bu gelenek İran'da da II. ve III. Yüzyıldan itibaren yaygınlaştı ve bu ülkenin şehirlerinde çoğu camilerde ders halkaları oluşturuldu. O merkezlerin olduğu şehirler, Sistân, Buhârâ, Belh, Herât ve Fârs'dır. Camilerdeki ders halkalarına çocuklar da dahil oldu.⁹⁷

Çocuk terbiyesine önem veren İslam alimleri, İranlı alim, yazar ve bilginler yaşadıkları dönemlerde ilim ve edebiyatın gelişmesinde katkı sağladılar ve çocuk terbiyesi hakkındaki düşüncelerini çeşitli eserlerinde, şiirlerinde ve yazılarında belirttiler. İbn Sinâ (ö. 428/1037), Keykâvus b. İskender (ö. 475/1082'den sonra), İmam Gazzâlî (ö. 505/1111), Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) ve Nasîrüddîn Tûsî'nin (ö. 672/1274) çocuk terbiyesi hakkındaki görüşleriyle çağdaşlarını ve sonraki dönemlerin halkını etkilediler.⁹⁸

İbn Sinâ çocuğun altı yaşına geldiği zaman mektebe gönderilmesi ve on dört yaşına kadar eğitim alması gerektiğini düşünür. İbn Sinâ'ya göre eğitim programında Kur'an, din öğretileri, dil, ahlaki şiirler, spor, meslek ve sanat eğitimleri verilmesi gerekir. Çocuğun kendi istediği işleri yapması için bazen çocuğun özgür bırakılması gerektiğini ve çocuğun on dört yaşına kadar bazı zamanlarını atlama, top oyunu, koşu, güreş, kement atma, at binme, eskrim gibi sporlarla geçirmesi gerektiğini söylemiştir. İbn Sina'ya göre altı yaşına kadar çocuğu her zaman sakınacağı ve nefret edeceği

⁹⁶ Ahmed Şelbî, *Târîh-i Âmûzîş der İslâm*, Ter. Muhammed Huseyn Sâkit, Tahran, Defter Neşr-i Ferheng-i İslâmî, 1361 hş./1982, s. 65-66.

⁹⁷ Safa, *a.g.e.*, s. 263-264; Şelbi, *a.g.e.*, s. 66.

⁹⁸ Sadık, *a.g.e.*, s. 48.

şeyleri ona yüklemeye gerek yoktur; aksi takdirde sinirli, korkak ve üzgün olabilir. Bunlar da hastalığa, zayıflığa ve ilgisizliğe neden olur.⁹⁹

Gazzâlî, çocuğun kalbinin ayna gibi ona yansıyan şeyin her an onda belireceğine dikkat çekmiş ve çocukların her şeyi taklit ederek öğrendiklerini vurgulamıştır. Bu nedenle günahsız ve temiz sayılan çocuğun ilk olarak anne ve babası tarafından özen gösterilmesi ve iyi bir eğitim verilmesi gerektiğini düşünür.¹⁰⁰ Gazzâlî çocuğun eğitim süresini üç kısma ayırmıştır; Birincisi yedi yaşından on yaşına kadar olan süredir. Bu aşamada çocuğun temizlik kurallarını öğrenmesi ve namaz kılmayı alışkanlık haline getirmesi gerekir. İkincisi, on yaşından buluğ çağına kadar olan aşamadır. Bu aşamada çocuk eğer bir hata işlerse onu ikaz etmeli, onun yanında kötü işlerden kötü bahsedilmeli ve ona kötü olduğu gösterilmelidir. Üçüncüsü, buluğ çağından sonrasına kadar olan aşamadır. Bu aşamada önceden öğretilen adap kurallarının nedenlerinin açıklanması gerekir. Kız çocukları hakkında ise, o dönemin toplumlarına göre kısıtlı bahsetmiş ve az sayıda tavsiyeler vermiştir. Kız çocuklarına karşı güzel davranışta bulunmaları ve buluğ zamanı geldiği zaman evlendirilmeleri gerektiğini belirtmiştir.¹⁰¹

Gazzâlî'nin eğitim programında, okuma-yazma, Kur'an, tarih, Perslilerin hikâyeleri, geçmişteki büyüklerin ve sahabelerin yaşam tarzları, ahlaksız duygular içermeyen şiirler ve günlük bir saat oyunu içerir. Gazzâlî çocukların eğlenmelerini ve müzik dinlemelerini mubah görür. Eğitim metodunda öncelikle talep edilen şeyin telkin yoluyla çocuğun gönlüne ve aklına yerleştirilmesi gerekir. Bunun akabinde çocuk teşvik edilmeli ve kendi kişiliğinin oluşabilmesi için kendi şerefini korunması gerektiği ona öğretilmelidir.¹⁰²

Keykâvus b. İskender'in telif ettiği *Kâbûsnâme*'de geçen eğitim programında Kur'an, edebiyat, çeşitli ilimler, Fars dili ve edebiyatı, aruz, tarih, matematik, Arapça öğrenme, at binme, yüzme ve silah kullanma gibi edebiyat, bilim ve spor dallarından bahsedilir. Keykâvus çocukların öğrendikleri hüner ve sanattan kastettiği şeyin

⁹⁹ Sadık, **a.g.e.**, s. 51-52; Şelbî, **a.g.e.**, s. 262-263.

¹⁰⁰ Şelbî, **a.g.e.**, s. 261.

¹⁰¹ Sadık, **a.g.e.**, s. 60, 62.

¹⁰² **a.e.**, s. 60-61.

çocukların yetişkin bir birey olduklarında kendi geçimini sağlayacak bir meslek sahibi olmalarını istemesidir. Kız çocuklarının da dini eğitim alması gerektiğini ve din kurallarını bilmesi gerektiğini söylemiş; ancak kız çocuklarına yazıyı öğretmemelerini nasihat etmiş; aksi takdirde kızların yazıyı öğrenmeleri afet gibi zarar getireceği üzerinde durmuştur.¹⁰³

Keykâvus b. İskender, *Kâbüsnâme*'de oğluna çocuk eğitimi hakkında şöyle nasihatler etmiştir:

“İlim öğrenmede ve öğrenilen ilimde hırslı olmak gerekir. Eğer öğretmenler çocuğunu ilim için döverlerse, çocuklarına şefkat gösterme. Çocuk ilim, hüner ve edebi sopayla öğrendiğinden vurmalarına müsaade et. (Çünkü çocuğun doğasında çalışmak yoktur.) Eğer çocuğun edepsizlik ederse ve seni öfkelenendirirse, kendin ona vurma. Öğretmeniyle onu korkut ve gönlünde sana kin beslememeleri için onların edebini vermelerini emret. Seni hor görmemesi için ona karşı her zaman heybetli ol. Daima senden korksun. Altın ve gümüş için senin ölümünü istememesi için ondan altın ve gümüşü esirgeme. Edep öğrenmesinde onun rızkında kusur etme. Eğer çocuğun şanssız ve kötü talihli olursa, Ne'üzubillah (Allah'a sığınırız) sen babalık şartını yerine getirmiş olsan da senin boynundaki sözü tutmasan da, yetişkin olduğunda, kendi iyi talihini terbiye etmesi, tecrübe kazandırması ve olgunlaştırması gerekir. Feleğin tecrübesi ve zekiliği açısından şöyle demişlerdir: Babasının ve anasının terbiye etmediği her kişiye geceler ve gündüzler öğretir.” Şöyle de derler: “Baba ve ana naz ve rahatlıkla edep vermezlerse, zaman cefa ile istemeden edep verir.” Ama sen babalık şartını yerine getir ve ona ne takdir edildiyse öyle yaşasın. Çünkü insan yokluktan yaratıldığında onun huy ve ahlakı onunla var oldu. Günden güne gelişip büyür ve büyüdüğüce onun huy ve ahlakı da o kadar büyür, onun huy ve ahlakı da terbiye görür. Nihayet olgunlaşınca, onun iyi veya kötü talihi tamamen ortaya çıkar. Ancak sen kendi nasibini ondan esirgeme. Soylu adamların çocuklarının fazilet ve hünerden daha iyi bir mirasları yoktur. Avamın çocuklarının ise meslek ve edepten daha iyi mirasları yoktur. Meslek ileri gelenlerin çocuklarının işi olsa da hüner başkadır; meslek başkadır. Bize göre en iyi hüner meslektir. Hakiki açıdan eğer has adamların ve

¹⁰³ Emir Unsurul Mealî Keykâvûs b. İskender b. Kâbüs b. Veşmigîr-i Ziyârî, *Kâbüsnâme*, zir-i Nazer: ‘Alî Hasûrî, Tahran, Sâzmân-i Tervîc-i Kitâbhâ-yi Cîbî, 1342 hş./1963, s. 105-106.

*asillerin çocuklarının yüz mesleği olsa, o işten bir şey elde edemeseler ayıp değildir. Aksine hüner olur. Sanat, hüner ve meslek rızık verir ve boşa gitmez.”*¹⁰⁴

Nasîrüddîn Tûsî'nin sünnetler ve dini vazifelere uyma, sağlıklı olmak için az et tüketme ve alkollü içeceklerden sakınma; güzel ahlaklı olmak için doğru sözlü olma, anne babaya ve öğretmene itaat etme, insanlara iyi davranma, yemin etmeme, adabımuaşeret kurallarını öğrenme, okuma yazma öğrenme, güzel ahlak ve adap konularını hikâye eden şiirleri ezberleme, aşk ve alkol içmekten bahseden şiirlerden uzak tutma, ağrı ve sıkıntı vermeyen spor ile meşgul olma, oyun oynama, sanat, ilim ve meslek öğrenme gibi konulara önem verdiği görüşleri vardır. Nasîrüddîn Tûsî çocuklara verilen eğitimin onların yeteneklerine göre belirlenmesi gerektiğini düşünür.¹⁰⁵

Ebû Bekir İbnü'l-Arabî akil yaşına ulaşan her çocuğun Arap dilini öğrenmesi için mekteplere gönderildiklerini ve daha sonra onların Kur'an'ı güzel okuyanların yanına gönderilip her gün bir veya yarım hizip Kuran'dan ezber yaptıklarını nakletmiştir. Endülüslü Arap seyyahı İbn Cübeyr'in (ö. 614/1217) *er-Rihle*'sinde İslam topraklarında çocuklara Kur'an öğretiminin okuma şeklinde yapıldığı ve okumadan sonra yazıya geçildiğini nakletmiştir. Bunun sebebi Kur'an'ın yanlış yazılması ona saygısızlık olacağı düşünüldüğü için güzel yazı öğretmenin yazıyı ilk önce şiir ve başka yazılar üzerinde gösterdiği ifade edilmiştir.¹⁰⁶

İslami bölgelerde çocuklara ders veren öğretmenlere “muallim” veya “sıbyân muallimleri” adı verilirdi. Cami veya evlerde oluşturulan “mektep” veya “küttab” adı verilen okullarda öğretmenler tarafından çeşitli dersler verilirdi. Bu mekteplerin bazılarında sadece okuma dersi verilir, yazma dersi verilmezdi. Bazılarında ise hem okuma hem de yazma dersi verilirdi. Bazı mektepler halifelerin veya emirlerin saraylarının yanında inşa edilirdi. Orada ders veren öğretmenlere terbiye eden anlamına gelen “müeddip” adı verilirdi. Bu öğretmenlerin halifelerin ve

¹⁰⁴ Emir Unsurul Mealî Keykâvûs, **a.g.e.**, s. 103.-104.

¹⁰⁵ Sadık, **a.g.e.**, s. 66.

¹⁰⁶ Şelbî, **a.g.e.**, s. 60-61.

emirlerin çocuklarını eğitme sorumlulukları vardı. Bu öğretmenler sarayda çok saygı görür ve hayatları refah içinde geçerdi.¹⁰⁷

Gazzâli'ye göre muallim işinin ehli ve takva sahibi olması gerekir. Öğrenciden beklentisi ise öğretmenini değerli görmesi ve öğretmenin babasından daha üstün bilinmesidir. Çünkü babası fani hayata gelmesine vesile olmuşken, muallimi baki hayat yolunda onun yol göstericisi olarak rol alır.¹⁰⁸

İbn Sina'ya göre öğretmenlerin temiz, dindar, insafli, ağırbaşlı, dürüst ve akıllı olması gerekir. Ayrıca öğretmenler adabımuâşeret kurallarını bilmelidir. Mektep çocuğun sadece eğitim aldığı yer değil; aynı zamanda çocukların farklı soydaki çocuklarla bir arada olup rekabet ortamının olduğu yerdir. Bu nedenle öğretmenlerin çocuğu kötü işlerden sakındırmaları ve çocuğu iyi akranlarıyla kaynaştırması gerekir. Öğretmenin bazen onu teşvik etmesi, bazen de onu tehdit etmesi, çocuğun öğretmenin sözünü dinlemediği durumlarda ise çocuk aynı şekilde devam ettikçe öğretmenin çocuğa vurması gerekir. Öğretmen eğitim sırasında ölçülü davranmalı ve çocuğun soru sormaktan ve konuşmaktan çekinmemeleri için öğretmenin hem asık suratlı olmaması gerekir hem de çocuğun cesaret alıp onun açıklamalarıyla ilgilenmeyecek kadar da yumuşak olmaması gerekir. Öğretmenin çocuğun meslek seçiminde ona yardım edebilmesi için çocuğu tanıması ve onun tabiat ve kavrayışını öğrenmesi gerekir. Çocuğun yetenek ve kabiliyetlerine göre uygun bir meslek seçmesi için öğretmen bu seçimde çocuğun zevk aldığı ve ilgi duyduğu mesleklere yönlendirmelidir.¹⁰⁹

İran'daki Condî Şâpûr yüksek okulu İslam'dan sonra da tıp ve felsefe eğitimi verilen ve çok ünlü doktorlara sahip dönemin en büyük kültür merkeziydi. Bağdat hastanesi Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd (786-809) zamanında bahsedilen üniversitenin doktorları ve eczacıları tarafından kurulmuştur.¹¹⁰ Bazı eğitim merkezleri ergenlik dönemindeki çocukların yetişkin kimliğini kazanana kadar okuma ve yazmayı

¹⁰⁷ Emdâd, **a.g.e.**, s. 98.

¹⁰⁸ Sadık, **a.g.e.**, s. 60.

¹⁰⁹ **a.e.**, s. 52-53.

¹¹⁰ **a.e.**, s. 41.

öğretiyor ve onları özellikle Kur'an'ın ayetlerinin anlamları ve tefsirleriyle öğrenmelerini sağlıyorlardı.¹¹¹

Safavîler döneminde ilk eğitim mekteplerde verilir, öğrencinin başarı durumuna göre medresede eğitim alabilmeleri sağlanırdı. Medreseler genellikle vakıf medreseleri oldukları için eğitim ücretsizdi ve öğrencilere başarı seviyelerine göre burs verilirdi. Eğitim ve öğretim metodu ezbere dayalıydı ve her çocuk derste sorumlu tutulduğu kitaptan okurdu. Medrese eğitimi için öğrencinin Şii mezhebinden olması, buluğ çağına girmesi ve ilk dersten geçmesi gerekirdi. Üç ve altı yıl süren bu eğitimde belirli kitaplar üzerinden ders verilir ve bu dönemi tamamlayan öğrencilere içtihat izni verilirdi.¹¹²

Kaçarlar döneminde askeri alanda batılı tarzda yenilikler yapılmasının ardından eğitim alanında da bazı düzenlemeler yapılmaya başlandı. 1861 yılında Tebriz'de matbaanın kurulması ve tıp eğitimi için öğrencilerin İngiltere'ye gönderilmesiyle eğitim alanında gelişimlerin ilk adımları atıldı. Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin çoğu şah hanedanlığına yakın olan ailelerin çocuklarıydı. Bu öğrenciler İran'a döndüklerinde diplomatik veya askeri alanlarda yüksek mevkilerde görev yaptılar. 1815 yılında Tahran'da ilk medrese resmi olarak açıldı ve mühendislik, tıp, fizik, kimya, eczacılık, jeoloji alanlarında dersler verildi.¹¹³

İslami dönemlerde dini eğitimin çocuk yaşlardan itibaren verilmesi ve çocuk terbiyesine önem veren alimlerin bulunmasıyla mektephane eğitimi ortaya çıkmıştır. Mektephane kültürü İslami dönemlerden Kacarlar döneminin sonuna kadar aynı şekilde uygulanmıştır. O dönemin toplumunda çocuklara sert davranılıyor ve çocuklar cezalandırılıyor ve azarlanıyordu. Çocuklara öğretmenler tarafından vurulması ve kızılması hükümdarların bile müsaade ettiği bir davranıştı. Gazzalî, Sâdî-yi Şîrâzî gibi bilginlerin de çocuk terbiyesi için gerektiğinde çocuğa vurulması gerektiğini destekleyen görüşleri bulunuyordu.

¹¹¹ Emdâd, **a.g.e.**, s. 98.

¹¹² Melike Sarıkçıoğlu, **İran'da Eğitim Reformları (Kacarlar Dönemi)**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2020, s. 29.

¹¹³ Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s. 31-32.

Kaçarlar döneminde İran mekteplerinde üç grup olarak ders verilirdi. Mektephâne-yi Âhûndbâci, Mektephâne-yi Umumî ve Mektephâne-yi Husûsî adı verilen günümüze göre ilkokul seviyesinde okullar bulunurdu. Mektephâne-yi Âhûndbâci adı verilen okulda, âhûnd bâcî, mîrzâ bâcî, mollâ bâcî veya şâh bâcî olarak isimlendirilen bilgili ve akıllı bir kadın öğretmen bulunurdu. Bu kadın öğretmen 4-7 yaş aralığındaki çocuklara Kur'an'ın kısa surelerini, din ve ahlak kurallarını ve Arap alfabesini öğretirdi.¹¹⁴

Mekteplerde öğretim metodu sözlü yapılır ve yazma dersi verilmezdi. Mekteplere giriş toplumdaki bütün çocuklar için ücretsizdi. Öğrenciler 7 yaşından sonra mektebhane-yi umumiye başlardı. Çocukların 7 yaşından önceki eğitimi alma zorunlulukları yoktu ve Arap alfabesini bu mektepte de öğrenebilirlerdi. İleri gelenler ve toplumun üst kesiminde yaşayanlar kendi çocuklarını mektephane-yi Hususiyye gönderiyorlardı. Çünkü onlar alt tabakada yaşayan çocukların davranışlarından kendi çocuklarının etkilemelerini istemiyordu. Soylu ve varlıklı aileler çocuklarına kendi evlerinde veya özel öğretmenin evinde eğitim almalarını sağlıyordu.¹¹⁵

Mekteplerde okutulan ders kitabı yoktu. Her eğitimci kendi istediği kitabı çocuklara okuturdu. Eğitimciler Arap alfabesini öğrettikten sonra Kur'an'ı başından okutmaya başlar ve bir kısmını da ezberletirdi. *Nisâbu's-Sıbyân*, *Kâbûsnâme* gibi eserler ile *Gulistân*, *Bûstân* ve *Divân-i Hâfız* gibi edebi kitaplar eski zamanlardan beri ders kitapları olarak görülüyordu. Ancak bu kitapları çocukların okuyup anlaması çok zordu. Abbas Yemini Şerif (1298-1368 hş./1919-1989) de mektepte eğitim görmüştü ve çocukluk hatırasını şöyle anlatır: “*Hatırladığım kadarıyla yaklaşık 7 yaşındaydım ve mektebe gidiyordum. O mektepte üç kitabı birlikte okuyorduk. Kâbûsnâme, Gulistân ve Nisâbu's-Sıbyân. Şimdi bu kitapların yedi yaşındaki bir çocuğun dünyası ve düşüncesiyle o kelime ve ifadelerin anlamlarının ne ölçüde uyduğuna bakalım. Kâbûsnâme'nin önsözünün ilk cümlesine bakalım: “Her mektubun başında dünyanın ve dünyadakilerin başlangıcı ve sonu onunla olan Dadar'ın¹¹⁶ isminin anılması gerekir.” Eğitmene bu cümlemin anlamını sorduğumda anlamadığın yerleri reddet*

¹¹⁴ Muhammedî, a.g.e., C. II, s. 36.

¹¹⁵ a.e., s. 37.

¹¹⁶ Dadar: Zerdüşti dininin tanrısı Ahura Mazda'nın unvanlarından birisidir.

diye söylüyordu. Öncelikle çocukça merak duygum eğitmenin sözünü dinlemeyi ve anlamadığım cümleleri reddetmeyi engel oldu. İkincisi, ben reddetmek isteseydim bütün kitapları, mektebi ve eğitmenin kendisini reddetmem gerekirdi. Mecburen okuduğum her şeyi zevkime göre okudum ve çocuksu doyumsuz istek ve zekama göre yorumladım.”¹¹⁷

Bazı mektep eğitmenler tarafından eğitici halk masallarından seçilen hikâyeler çocuklar için yeniden anlatılırdı. Kaçarlar döneminde Tahran ve Tebriz şehirlerinde taş baskısı kitapların basılmasıyla bazı halk masalları kitap olarak basıldı. Bu kitaplar çocukların yaşına ve beğenisine daha yakındı ve ders kitapları olarak okutuldu. Bazı kitapların kapağında veya arka kapağında “çocuklar için” ibaresi bulunurdu. Bu kitaplar diğer kitaplara göre boyutu daha küçük, sayfa sayısı daha az, kalitesiz kâğıt ve basit resimli basılırdı.¹¹⁸

Abdulvehâb Mu'temeduddevle, *Gencîne-yi Mu'temed* adlı eserinin son sayfalarında *Huseyn-i Kurd*, *Nûş-i Âferînnâme*, *Hâvernâme*, *Mûş u Gorbe* ve *Dozd u Kâzî* gibi kitapları çocuk okuma kitapları olarak tanıtmıştır. Bu kitaplar o dönemde mekteplerde okutulan çocuk kitapları fihristi sayılabilir.¹¹⁹

1.2.3. Çocuk ve Gençlerin Klasik Fars Edebiyatında Yer Alışı

Günümüzde Farsçada çocuk kelimesi “kûdek” veya “beççe” olarak kullanılırken Klasik Fars edebiyatında bu kelimelerin yanında “tıfl” ve “etfâl” kelimeleri daha sıklıkla geçmektedir. Ergenlik dönemindeki gençleri belirten “novcevân” ise Pehlevî dönemine kadar henüz ayırım yapılmadığı için edebi metinlerde genel anlamıyla genç “cevân” olarak geçmektedir. Ayrıca edebi metinlerde çocuk “nûrçeşmî” (göznuru), “ferzendî” (evlat), “âkâzâde” (beyzade), “sabiyye” (kız çocuğu), “bendezâde”, “gulâm” (küçük çocuk), “dûşîze” (genç kız), “dohter” (kız), “peser” (erkek) olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁰

¹¹⁷ Muhammedî, a.g.e., C. II, s. 42-43.

¹¹⁸ Seyyid 'Alî Kâşîfî-yi Hânsârî, *Ez Bâb-i Kırâ'at-i Etfâl: Kûdekân u Matbû'at Pîş ez Meşrute-yi İrân*, Tahran, İntişârât-i Kadyânî, 1382 hş./2003, s. 71; Muhammedî, a.g.e. C. II, s. 50.

¹¹⁹ Muhammedî, a.g.e. C. II, s. 45.

¹²⁰ Kâşîfî-yi Hânsârî, a.g.e., s. 46.

İslam'dan sonra Fars edebiyatında çocuğa manzum ve mensur eserlerde “terbiye edilmeye mecbur”, ‘tecrübesiz’, “bilgisiz”, “işe yaramaz” gibi olumsuz anlamlar verilmesinin yanında çocuk “saf, temiz düşünceli”, “akıllı”, “hazırcevap”, “sözleriyle yetişkinleri kolay etkileyebilen” gibi farklı özelliklerle nitelendirilmiştir. Klasik edebi ve tasavvufi metinlerde çocukların hayvan masallarından hoşlanması, kuşlara olan ilgileri, latife ve mizahı sevmeleri daha çok belirtilmiştir.

Eğitim verilmesi için çocuğun yedi yaşına gelmesi, evliliğe hazır olması için ergenlik dönemine ulaşması ve erkek çocukların ava çıkması için on üç yaşına gelmesi beklenirdi.

Edebi ve tasavvufi eserlere yansıyan çocuk ve gençlere karşı küçümseyici bakışların, dini yaşamada engel oldukları yönündeki düşüncelerin ve onlara yapılan istismarların pek çok örneği ile karşılaşılır. Mesela *Mesnevî*’de bazı hikâyelerde erkek çocuklarının uğradığı istismarlar ve bunlardan kaçmak için yaptıkları uğraşlar anlatılır. Alim ve bilginlerin çocuk terbiyesi görüşlerinde dahi dayak konusunun yer alması ve kız çocuklarına karşı cinsiyet ayrımcılığı gibi olumsuz yaklaşımlar vardır. Çocuklara olumlu yaklaşımlar onun candan daha tatlı olduğu, soyun devamlılığındaki önemi ve yeni ve farklı fikirler üretebilmesi gibi düşüncelerle edebiyata yansımıştır. Masal, peri ve hayal gibi motiflerin çocukluk ürünü olduğu ve bunlarla çocukların ilgilendiği bazı metinlerde geçmektedir.

Kâbüsnâme, *Gulistân* ve *Bahâristân* gibi eserlerin babadan oğula yazılan bir eser olması dikkat edildiğinde *Kâbüsnâme*’nin siyasetname içeriğinde olmasına rağmen bir gencin ilgi duyması gözetilerek yazıldığı; *Gulistân* ve *Bahâristân*’da ise gençlerin şaka ve mizahı sevdikleri göz önünde tutularak eserde şakalı hikâyelere ve mizah içerikli sözlere yer verildiği görülür. O dönemlerde çocuk ve gençlerin yetişkinlerden ayrı görülmeyip tecrübesiz birer birey olarak görülmelerine rağmen çocuk ve gençlerin oyun ve şaka sevdiği hikâyelere yansımıştır. Anlatılan hikâyelerde özne genelde çocuk ve genç değildir, çocuk ve gençler hikâyelerde yetişkinlere göre daha az bahsedilmiştir.

İslam dininin kutsal kitabı Kur’an’da öğüt ve nasihatle ilgili pek çok ayet geçmektedir ve Lokman Hekim’in oğluna verdiği öğütlere de yer verilmektedir.

Lokman'ın oğluna verdiği nasihatler yeniden yazılmış ve çoğaltılmıştır. Lokman eski edebiyatta hekim bir kişilikteyken, sonraki kıssalarda ise zeki ve uyanık bir şahıs olarak tanıtılmıştır. Arap edebiyatında Lokman'a nisbet edilen ve oğluna verdiği öğütleri içeren iki mecmua vardır. Fars edebiyatında Lokman'ın öğütleri “*Sâd Pend-i Lokmân*” (Lokman'ın Yüz Öğüdü) adıyla telif edilmiştir; ancak bu eserin yazma nüshaları günümüze ulaşamamıştır.¹²¹ Bu eser gibi babanın oğlu için yazdığı öğüt verici pek çok eserler yazılmıştır. Bu eserler sadece öğüt verici cümlelerden oluşmayıp çeşitli konuları kapsayacak kadar hacimlidir.

İslam'dan önceki dönemlerde sözlü ve yazılı edebi eser olarak oluşturulan Enderznamenler, İslam'dan sonraki dönemlerde de yazılmış ve çocuk ve gençlere seslenen edebi bir eser olarak devam etmiştir. O dönemlerde çocuk ve gençlerle ilgili kısımlar bulunan ahlaki ve öğüt kitapları arasından Nasîrüddin Tûsî'nin *Ahlâk-i Nâsırî* ve *Ahlâk-i Muhteşemî*, İbn-i Mukaffa'nın *El-Edeb'ül-Vecîz Li'l-veled'is-Sagîr* ve yazarı bilinmeyen *Bahrü'l-Fevâid* adlı sözlük şeklinde çocuklar için yazılan kitaptır.¹²²

Günümüzde çocuk ve gençlerin hoşlarına giden fabl hikâyelerin başında *Kelile u Dimne* adlı masal kitabı yer alır. Bu hikâyeler İran'a Sâsânî hükümdarı (531-579) Nûşîrevân'ın emriyle getirtilir. Eseri doktor ve bilge Berzeveyh aracılığıyla Hindistan'dan gizli olarak getirtmiş ve Pehlevî diline tercüme ettirmiştir. İslam'dan sonra İbnü'l-Mukaffa Pehlevî dilindeki bu eseri Arapçaya tercüme etmiştir. Eserin bugünkü farklı dillerdeki tercümeleri İbnü'l-Mukaffa'nın yaptığı tercümeyle dayanmaktadır.¹²³

Kitabı Arapçaya tercüme eden İbnü'l-Mukaffa'nın takdim yazısında Kelile ve Dimne'nin hayvanların ve kuşların dilinden bilge dolu sözlerin aktarılmasının hikmetini anlatırken akıllı kişilerin bu hikâyelerden ders çıkartıp verilen mesajı anladıklarını ama hikâyedeki özlü sözleri idrak edemeyenlerin bu sözleri sadece

¹²¹ Charles-Henri de Fouchécour, *Ahlâkiyyât: Mefâhîm-i Ahlâkî der Edebiyyât-i Fârsî ez Sede-yi Sevvom tâ Sidde-yi Heftom-i Hicrî*, Ter. Muhammed 'Alî Emîr Mu'izzî, Abdulmuhammed Rûhbahşân, Tahran, İntişârât-i Encumen-i İrânşînâsî-yi Fransa der İrân, 1377 hş./2008, s. 125-128.

¹²² Muhammedî, *a.g.e.*, C.II, s. 116.

¹²³ Adnan Karaismailoğlu, “Kelile ve Dimne”, *DİA*, C. XXV, Ankara, 2002, s. 210-211.

eğlenceli bulduklarını anlatır. Özellikle de ergenlik dönemindeki öğrencilerin bu hikâyelerden hoşuna giden kısımları ezberlediklerini; ancak heveslendikleri bu kitaptan bir şey anlayamadıklarını nakletmiştir.¹²⁴ Bu hikâyelerin o dönemlerde dahi çocuk ve gençlerin ilgisini çektiği ve onların anlayamadıkları düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.3.1. Şâhnâme

Firdevsî, kendisinden önce yazılan yazılı ve sözlü İran tarihini mensur ve manzum şehnamelerden ve rivayetlerden toplayıp¹²⁵ kendi Şâhnâmesini 370/980 veya 380/990 yılında manzum olarak yazmaya başlamış ve 408/1018 yılında eserini tamamlamıştır. Şâhnâme'nin beyit sayısı yazma eserlerde 48.000 ile 52.000 arasında değiştiği görülmüştür. Şâhnâme ilk kez Turner Macan tarafından dört cilt olarak Hindistan, Kalküta'da 1829 yılında yayınlanmıştır.¹²⁶ Bu baskıdan sonra pek çok bilim insanları tarafından çeşitli yerlerde Şâhnâme tenkitli veya tenkitsiz neşirler yayınlanmış ve pek çok dile tercüme edilmiştir.¹²⁷

Firdevsî, eserini Allah'ı ve aklı överek başlamış ve âlemin, insanların, güneşin ve ayın yaratışını anlatarak giriş yapmıştır. Daha sonra Hz. Muhammed'e ve dört halifeye methiyelerde bulunmuş ve Hz. Ali için çok fazla övgüye yer vermiştir. Firdevsî eserini yazma amacını belirttikten sonra eserini takdim etmek istediği Sultan Mahmut'a uzun methiyeler yazmıştır. Eserinde ilk insan ve İran'ın ilk padişahı kabul edilen Keyûmers'den itibaren İran'ın Arapların egemenliğine girmelerine kadar geçen tarihi ve mitolojik olayları anlatmıştır. Şâhnâme'nin genel konusu İranlıların Turanlılar, Romalılar, Bizanslılar ve Araplarla yaptıkları savaş konularını ağırlıklı

¹²⁴ Beydebâ-İbnü'l-Mukaffa, **Kelile ve Dimne**, Çev. İnceleyen: Said Aykut, İstanbul, Şule Yayınları, 2020, s. 77.

¹²⁵ Nimet Yıldırım, **İran Kültürü: Zerdüşt'ten Firdevsî'ye Sadî'den Şamlu'ya İran'ın Sözlü ve Yazılı Kaynakları**, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2016, s. 214.

¹²⁶ Mehmet Kanar, "Şâhnâme", **DİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 289-290.

¹²⁷ Günümüzde en güvenilir baskısı Rus şarkiyatçısı Evgenii Eduardoviç Berthels (1890-1957) tarafından hazırlanan Moskova'da basılan yayın kabul edilir. Şâhnâme'nin Vullers baskısı (1877-1884) esas alınarak Necati Lugal tarafından 20.000 beyiti Türkçeye tercüme edilmiş; dört cilt olarak İstanbul'da 1945-1955 yılları arasında MEB Yayınları tarafından basılmıştır. Necati Lugal'ın tercüme edip hayattayken yayınlamadığı 5000 beyit çevirisi Nimet Yıldırım tarafından tekrar kontrol edilip 2009 yılında Kabalcı Yayınevi tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır. Şahname'nin Türkçeye çevrilmeyen diğer kısımları Nimet Yıldırım tarafından tercüme edilmiş ve Şahname II adıyla 2016 yılında Kabalcı Yayınevi tarafından yayınlanmıştır.

olarak kapsar. Bunun yanında içeriğinde özlü sözler ve öğüt verici kısımlar da yer alır. Bu öğütler İslam'dan önce öğüt edebiyatında karşılaşılan dini ve ahlaki metinler ve Hüsrev Enûşîrvân ve onun ünlü veziri Bozorgmîhr'in öğütleri gibi meşhur kişilerin sözleridir.

Şâhnâme'de çocuk ve gençlerin ilgisini çeken olağanüstü kahramanların yer alması ve ailelerin *Şâhnâme*'ye verdikleri önem nedeniyle günümüzde yeniden yazılmakta ve basılmaktadır.¹²⁸ Çocuk ve gençlik hikâyeleri olarak hazırlanıp yeniden yazılan ve en çok seçilen *Şâhnâme*'nin destanları ve kahramanları şunlardır: Zâl ve Simorg, Dahhak ve Ehrimen, Feridun ve Üç Oğlu, Keyumers, Zâl ve Rudabe, Rüstem ve Sohrab, Bijen ve Menije, Rüstem ve İsfendiyar, Rüstem ve Heft Hân, Rüstem ve Ekvân Dev, Sudabe ve Siyâveş.

Firdevsî *Şâhnâme*'de “tıfl” ve “etfal” kelimelerine yer vermemiş, çocuk için sadece “kûdek” ve “beççe” ifadelerini kullanmıştır. Pehlivanların çocukluk dönemlerinden bahsederken “beççe-yi şîr”, “beççe-yi şîrner” (erkek aslan bebek), “beççe-yi ejdehâ”, “beççe-yi pîl ten”; düşmanların çocuklarından söz ederken ise “beççe-yi Ehrimen”, “beççe-yi câdû nejâd” kelimeleri seçmiştir.

Feridun elçisini Yemen padişahının kızını istemeye gönderdiğinde, çocukların dünyada anne baba için candan daha değerli olduğunu ve özellikle kız çocuklarını bir başkasıyla evlendirmek durumunda kalınca canının acıdığını belli eden sözler söylemiştir:

بدان ای سرمایه تازیان	کز اختر تویی جلودان بی زیان
که شیرین تر از جان و فرزند چیز	همانا نباشد ندیدیم نیز ¹²⁹

“Ey Arapların sermayesi, senin yıldızından sana hiç zarar gelmez.

¹²⁸ Yakın zamanda çocuk ve gençlik hikâyeleri olarak yeniden yazılan ve hazırlanan bazı kitaplar şunlardır: Mecid Mehri, *Dâstânâ-yi Şâhnâme*, Tahran, İntişârât-i Ayende-yi Dâniş, 1395 hş./2016; Mehnâz Tâhirî *Kıssahâ-yi Şâhnâme-yi Firdevsî*, Tahran, İntişârât-i Sipehrin, 1394 hş./2015; Muhammed Rıza Yûsufî, *Dâstânâ-yi Şâhnâme*, 56 Cilt, Tahran, Hâne-yi Edebiyyât, 1397 hş./2018; Mâlik Mucâhid, *Dâstânâ-yi Şâhnâme*, Tahran, İntişârât-i Dâryûş, 1396 hş./2017; Âtusâ Salihî, *Kıssahâ-yi Şâhnâme*, 12 Cilt, Tahran, İntişârât-i Ufuk, 1388-1393 hş./2009-2014.

¹²⁹ Firdevsî-yi Tûsî, *Şâhnâme*, C. I, Tahran, Çâphâne-yi Hâver, 1310 hş./1931, s. 61.

Candan ve çocuktan tatlı başka bir şey olamaz.”

Şâhnâme’de bazı çocuk kahramanların olağanüstü bir hayvan tarafından korunduğu, beslendiği ve büyütüldüğü görülür. Feridun ‘Pormaye’ ismi verilen ve o zamana kadar hiç görülmemiş renklerde olan bir inek tarafından korunmuş ve üç yıl sütüyle beslenmiştir. Bu ineği Firdevsî anlatırken ineğin doğumuyla Feridun’un doğumunun aynı zaman olduğunu söyler ve o ineğin benzerinin görülmediği eşsiz bir hayvan olduğunu anlatır.¹³⁰

Pehlivan Sam’ın oğlu ve Rüstem’in babası, Zâl, bütün tüylerinin beyaz doğduğu andan itibaren toplum tarafından dışlanmış ve farklı bir canlı olduğu düşünülmüş bir çocuktur: Babası dahi onu görür görmez Ehrimen soylu varlıklara benzetmiş ve ondan utanmıştır.¹³¹

چه گویم که این بچه دیو چیست پلنگ و دورنگست و گرنه پریست

“Bu dev çocuğu da nedir? Bu iki renkli bir kaplan mı yoksa bir peri midir?”

Zâl, albino olarak beyaz tüylü doğunca Sâm onu Allah’ın ona ceza olarak verdiğini düşünür ve ondan kurtulmak için Elburz dağına bırakır. Elburz dağında onu ilk önce bir aslan görür ve ona merhametle yaklaşır. Onu besleyip büyütmek ister ama yetişkin olduğunda ayrılık zor olacağını düşünür ve onu büyütmeye yanaşmaz. Elburz dağında yaşayan Simorg kuşu Zâl’i sahiplenir ve onu avladığı hayvanların kanlarıyla ve etleriyle besler. Simorg kuşu ona konuşmayı ve bilgeliği de öğretir. Yıllar sonra Sâm rüyasında oğlunun yaşadığını görür ve Elburz dağına gidip onu bulur ve yanına almak ister. Zâl Simorg’dan uzak kalmak istemez. Simorg ona tüylerinden verir ve zor zamanlarında tüyü yaktığı zaman hemen yanına geleceğini söyler. Böylece Zâl, Rudabe ile evlenip Şâhnâme’nin başkahramanı olan Rüstem’in dünyaya gelmesine vesile olur. Görüldüğü gibi Simorg kuşu onu bebekliğinden itibaren korumuş, beslemiş ve gençliğinde de zor zamanlarında yanında olmuştur.

¹³⁰ Ebu’l-Kâsım Firdevsî, Şâhnâme, C. I, Tahran, İntişârât-i Hermes, Çâp-i Pencom, 1390 hş./2011, s. 31.

¹³¹ a.e., s. 85.

Şâhnâme'de ismi sıkça karşılaşılan pehlivan Rüstem'in doğumu bir mûbed'in annesini şarapla sarhoş ettikten sonra karnı kesilerek gerçekleşti. Aslan gibi iri bedenli betimlenen Rüstem'i bir an önce uzaktaki dedesi Sam'a göstermek için onun ölçülerinde iri bir bez bebek dikilmiş ve bez bebeğin yüzüne Çobanyıldızı ve güneş, kollarına ejderha, ellerine de aslanpençesi resimleri çizilmiştir.¹³²

به بالای آن شیر ناخورده شیر	یکی کودکی دوختند از حریر
به رخ بر نگاریده ناهید و هور	درون وی آگنده موی سمور
به چنگ اندرش داده چنگال شیر	به بازویش بر ازدهای دلیر

“Sütünü içmemiş o aslanın boyunda, ipekten bir bebek diktiler.

İçini samur kılıyla doldurup yüzüne çoban yıldızı ve güneş,

Kollarına cesur ejderha, parmaklarına da aslanpençesi çizildi.”

Hazırlanan bu bebek hızlıca dedesi Sâm'a iletilmiştir. Sâm Rüstem'in benzeri olan bu bez bebeği görünce çok sevinmiş ve onun iri vücutlu olmasından çok güçlü bir pehlivan olacağını anlamıştır. O dönemlerde uzaktaki yakınlar için çocukların ölçüsünde bir bez bebek diktirilip gönderildiği anlaşılmaktadır. Çocuk pehlivanların erken yaşta ellerine savaş aletleri almaları ve bu şekilde yetiştirilmeleri onları bir an önce savaşçı yapıp yetişkinliğe atlatılması istenmesindendir.

1.2.3.2. Sindbâdnâme

Hint veya İran kökenli hikâyelere dayandığı düşünülen *Sindbâdnâme*, içerisinde ahlaki çıkarımların yer aldığı birbirine bağlı hikâyelerden oluşur. Bu hikâyelerin aslının Sanskritçe olduğu tahmin edilmektedir. Sâsânîler döneminde Pehlevî diline tercüme edilmiş olan bu eser, İslam'dan sonra Arapçaya tercüme edilmiştir ve günümüze ulaşan en eski metinler Arapça mecmualardır. Bu hikâyeler farklı dönemlerde doğu ve batı medeniyetleri tarafından beğenilmiş ve Süryani, Yunanca, İbrani, İspanyolca, Yeni Arapça ve Türkçe versiyonları oluşturulmuştur. Hikâyelerin bazı kısımları tercüme edilme ve farklı versiyonlarının yazılmasıyla geniş

¹³² a.e., s. 139-140.

sahalara yayılmış ve “*Tûtînâme, Bahtiyârname ve Kırk Vezirler*” gibi ayrı eserlerin oluşmasına neden olmuştur.¹³³

Ahmet Ateş, Muhammed b. Alî As-Samarkandî tarafından *Sindbâdnâme*’nin Pehlevî dilinden Farsçaya yapılan tercüme metnini neşretti. Bu Farsça metinde 34 hikâyeye yer almaktadır ve bazı hikâyelerde çocuk karakterler geçmektedir. İlk hikâyeye diğer hikâyelerin nasıl ortaya çıktığını anlatır ve bu kitabın adını alan Sinbâd hakkında bilgiler verir. Bu bütün hikâyeleri içerisine alan çerçeve hikâyesi özetle şöyledir. Hindistan’da Gûrdîs adında bir padişahın uzun bir süre sonra erkek çocuğu olur. Müneccimlere onun talihine baktırır. Müneccimler çocuğun uzun ömürlü, iyi ve ahlaklı olacağını haberini verirler. Müneccimler sadece olayın olacağı yılı ve çocuğun yaşını söyleyerek o tarihte bir tehlikenin olduğunu; ancak çocuğun bu tehlikeden kolaylıkla kurtulacağını söyler. Padişah çocuğu önce dadiya teslim eder ve on iki yaşına gelince eğitim için muallime gönderir; ancak on yılda çocuk hiçbir şey öğrenemez. Ülkedeki filozoflar çözüm bulmak için çağrılır. Sinbâd padişaha altı ayda çocuğa her ilmi öğretebileceğini söyler. Padişah kabul eder. Sinbâd bir odanın duvarlarına ayrı ilmin özetini gösteren resimler yaptırır. Böylece şehzade bütün ilimleri görsel olarak öğrenir. Padişahın huzuruna çıkacağı gün hocası onun talihine bakar ve yedi gün gerçekleşecek olan tehlikeleri görür. Bunun üzerine şehzadenin yedi gün boyunca konuşmaması gerektiğini söyler. Şehzadeye aşık bir cariyeye bu durumu fırsat bilip onu konuşturmak için odasına getirilmesini ister. Şehzadeye aşkını anlatıp padişahı zehirlemek istediğini söyler. Şehzade yedi gün konuşmayacağını, yedi gün sonra cariyeyi cezalandıracağını söyler. Cariye bu durumdan kurtulmak için kıyafetlerini yırtıp şehzadenin idam edilmesi için padişahı ikna eder. Padişah bu kararını söyleyince vezirler ve Sinbâd padişahı bu kararından vazgeçirmek için çeşitli hikâyeler anlatır. Sekizinci gün şehzadenin konuşması üzerine her şey açığa çıkar. Padişah şehzadenin bilgili ve güzel konuşmasından memnun olur. Sonunda cariyeye çağrılır, saçları kesilip yüzü siyaha boyanarak eşeğe ters bindirilir ve şehirde gezdirilmek üzere ceza verilir.¹³⁴

¹³³ As-Samarkandî, **a.g.e.**, s. 2-3.

¹³⁴ **a.e.**, s. 26-29.

Sindbâdnâme'deki hikâyelerde kadınların hileleri, adamların ve şehzadelerin kadın düşkünlüğü, acele karar vermemek gerektiği gibi konuların yanında bir olayın sonunu düşünme gibi ders çıkarma motifleri maymun, balık, kurt, tilki, deve, papağan, güvercin, domuz, aslan, eşek arısı, karınca gibi temsili kahramanlar üzerinden anlatılmıştır.

“Çırpıcı, çocuk, eşek ve girdap” hikâyesinde çırpıcı işi olan bir adamın akılsız ve söz dinlemez bir çocuğunun hikâyesi anlatılır. Bu hikâyeye göre çocuk bir gün ırmakta balık tutarken girdaba düşer. Babası onu kurtarmak isterken çocuğun ona sarılmasıyla ikisi de boğulup ölürlür.¹³⁵

“Kadın, bebek, kuyu, ip ve dostun” hikâyesinde bir kadın kucağında çocuğuyla su kuyusuna gider. Orada karşılaştığı adamla muhabbete dalan kadın çocuğunun boynuna ip takar ve kuyuya sarkıtır. Bu hikâyede şehvetin bir annenin çocuğunu göremeyecek kadar etkili olduğu gösterilmek istenmiştir.¹³⁶

Bazı hikâyelerde ise çok küçük yaştaki çocuğun yetişkinlerden daha hazır cevap, akıllı ve zeki davrandığı olaylar görülür. Örneğin; İki yaşındaki çocuğun hikâyesinde, iki veya üç yaşındaki bir çocuğun annesi eve bir asker davet eder. Çocuğu meşgul etmek için ona bir yemek pişirir. Çocuk yemeği yedikten sonra birkaç defa tekrar yemek ister. Bu duruma asker kızar ve çocuğu azarlar. Çocuk askere hazır cevap konuşup onu ikna eder. Bunun üzerine asker çocuktan özür dileyip gider.¹³⁷

Beş yaşındaki çocukla kocakarı ve hilekarların hikâyesinde, üç ortak paralarını yaşlı bir kadına emanet bırakır ve üçü olmadan parayı hiçbirine vermemeyi tembih ederler. İçlerinden biri bir hileyle paraları yaşlı kadından alıp ortadan kaybolur. Diğer ikisi kadını hâkime şikâyet ederler. Kadının aleyhinde hüküm verilir. Kadın ağlayarak eve dönerken yolda beş yaşında bir çocukla karşılaşır. Çocuk neden ağladığını sorar. Kadın durumu anlatınca çocuk biraz hurma karşılığında bu işi halledeceğini söyler. Çocuk kadının tekrar hâkime gitmesini ve “*üçünün parası bendedir, hepsi gelirse paralarını veririm*” demesini söyler. Kadın böyle yapınca

¹³⁵ a.e., s. 34-35.

¹³⁶ a.e., s. 53.

¹³⁷ a.e., s. 53.

davayı kazanır ve zor bir işle karşılaşınca yine bu çocuğa müracaat eder.¹³⁸ Burada çocuklarda bulunan saf ve duru bilgi gösterilmiş olabilir.

1.2.3.3. Kâbüsnâme¹³⁹

Kâbüsnâme veya *Pendnâme-yi Kâvûs* adı verilen bu eser, 475/1082-3 yılında Ziyari hükümdarı Unsurü'l-Meâlî Kâbus bin Veşmgîr (Vuşmgir) (412-492) tarafından oğlu Gîlân şah için telif edilmiştir. Bu eser İran'da yedi kez basılmıştır. Beşinci baskısı 1312 hş./1933 yılında Said-i Nefisi tarafından, altıncı baskısı 1335 hş./1956 yılında Tahran'da Emîn Abdülmecid Bedevî tarafından neşredilmiştir.¹⁴⁰

Oğluna her konuda bilgi vermek ve yol göstermek için yazılan bu eserin içeriği öğüt ve hikâyelerden oluşmaktadır. Öğütlerin bazıları Kur'an, hadis ve önemli kişilerin sözlerinden oluşur. Genellikle kendi şahsi görüşlerini kaleme almış ve eserini yazarken edebi sanatlardan uzak durmuş ve yazılarının anlaşılır olması için sade dille yazmayı tercih etmiştir.¹⁴¹ Bu kitap çocuk ve gençlere seslenmesine rağmen doğrudan doğruya eğitici bir eser olduğu için modern manada çocuk edebiyatının alanına girmemektedir.¹⁴²

İskender b. Keykavus'un oğluna yaklaşımı incelendiğinde samimi ve anlayışlı olduğu görülür. İskender b. Keykavus kendisi İslam dinine bağlı birisi olup oğlunun farz ibadetlerini yerine getirmesi için oğluna nasihat etse de haram olan şeylerde ısrarlı olmamıştır. Mesela şarap içmenin İslam dininde haram olduğu bilinir.

¹³⁸ a.e., s. 53-54.

¹³⁹ Kâbüsnâme'nin Türkçe tercümeleri için Bkz.: Keykâvus, **Kâbusname**, Çev. Mercimek Ahmet, Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, MEB, 1944; Keykâvus, **Kâbusname I-II**, Çev. Mercimek Ahmet, Haz. Atilla Özkırmı, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1973.; Keykâvus, **Kabusname**, Sad. Serpil Çalışlar Ekici, 2. bs., İstanbul, Pencere Yayınları, 2003; Keykâvus, **Kâbüsnâme**, Çev. Mercimek Ahmet, Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2007; Keykavus, **Kabusname**, Haz. Hasan Ahmet Gökçe, İstanbul, Lacivert Yayıncılık, 2008; Keykavus bin İskender, **Kâbüsnâme**, Çev. Seval Günbal Bozkurt, İstanbul, Kapı Yayınları, 2020.

¹⁴⁰ Ali Ekber Dehdodâ, **Lugatnâme**, Çâp-i Devvom, Tahran, Muessese-yi Lugatnâme-yi Dehdodâ, 1388 hş./2009, s. 17289; Fouchecour, **a.g.e.**, s. 221; Reypka, **a.g.e.**, s. 334.

¹⁴¹ Zerrînkûb, **a.g.e.**, s. 119-120.

¹⁴² İran'da çocuk ve gençlik edebiyatı kitapları olarak günümüzde Kabusname'nin yeniden yazılan ve hazırlanan bazı hikâye kitapları için Bkz.: Unsurü'l-Meâlî Keykâvûs b. İskender, **Gozine-yi Kâbüsnâme be Zebân-i İmrûz**, (6 Sayı), Çâp-i Pencom, Tahran, İntişârât-i Mehr Âmûz, 1394 hş./2015; Unsurü'l-Meâlî Keykâvûs b. İskender, **Kıssa-yi Tasvîrî ez Kâbüsnâme**, Tahran, Neşr-i Kadiyânî, 1398 hş./2019; Unsurü'l-Meâlî Keykâvûs b. İskender, Mehdi-yi İlmi Danışver, **Kıssahâ-yi Pend Âmûz-i Kâbüsnâme**, Kum, Neşr-i Henaras, 1397 hş./2018; Unsurü'l-Meâlî Keykâvûs b. İskender, **Kıssahâ-yi Hândenî-yi Kâbüsnâme**, Çâp-i Dehom, Tahran, Neşr-i Peydâyeş, 1398 hş./2019.

İskender b. Keykavus oğluna “iç veya içme diyemem” demiş, kendisinin de gençken şarap içmekten vazgeçemediğini anlatmış; ancak elli yaşından sonra tövbe ettiğini ve şarap içmeyi bıraktığını söylemiştir. Bu açıdan bakıldığında konuları anlatma tarzı ısrarcı değil, oğluna konunun yararları ve zararlarını göstererek ahlaklı ve erdemli olmasını nasihat etmiş ve seçimi ona bırakmıştır. Yine de kendisinin çizdiği yoldan gitmesini istediğini ima etmiştir.

Kâbûsnâme iyi bir padişah olmanın özelliklerini anlatan siyasetname tarzında bir eser niteliği taşısa da daha çok ahlaki ve öğüt içerikli özellikler göstermektedir. *Kâbûsnâme*’de geçen 44 hikâyenin bir kısmı hükümdarın başından geçen olaylar, bir kısmı babası, dedesi ve atası hakkındadır ve kendisi bizzat gördüğü veya duyduğu hikâyeleri nakletmiştir. Hikâyelerin diğer kısmı ise o dönemlerde bilinen ve çok anlatılan hikâyelerdir. Kısa bir girişten sonra Allah’ı bilme, peygamberlere övgü ve farz ibadetlerin kuralları üzerinde durmuştur. Eserin ilk bölümlerinde öncelikle anne baba hakkı, meslek öğrenme, iyi söz söyleme, yemek yeme ve şarap içme adabı, misafir ağırlama, eş seçimi, çocuk yetiştirme, emaneti koruma, avcılık, çevgan oynama gibi toplum hayatı hakkında bilgiler vermiştir. Son bölümlerde ise iyi bir padişah olma, vezirlik, nedimlik, kâtiplik ve çeribaşı gibi devlet yöneticiliği konumunda bulunmanın neler gerektirdiğini anlatmıştır. Ayrıca o dönemde ilgi gören müneccimlik, kadılık, hekimlik, şairlik, müderrislik gibi bilim, tıp, edebiyat ve yıldız ilimleri hakkında bilgiler içerir. Bir bölümde Sâsânî hükümdarı Nûşirevân’ın öğütlerine yer verilmiştir.

Kâbûsnâme’de içerisinde çocuk karakteri ve teması olan iki hikâye geçmektedir. 32. Bölümde geçen hikâyede bezirganın yanında çalışan bir çocuktan bahsedilir. İki bezirgân kumaş alışverişlerinde bir altın ve bir kırat fark olduğu için münakaşaya girerler. Etrafa duyulacak kadar kavga ettikten sonra diğer bezirgân dayanamayıp diğerine bir kıratı verip dükkândan çıkar. Bunu gören çocuk, bezirganın yanına gidip kumaşı satarken kenarından tuttuğunu ve bahşiş istediğini söyler. Bezirgân kumaştan kazandığı altın ve kıratı çocuğa verir. Çocuk bahşişi alır ve hocasının yanına gelir. Hocası bu çocuğa nereye gittiğini sorar. Çocuk kumaşçıdan bahşiş almaya gittiğini söyleyince çocuğa kızar. Çocuk altını gösterince hocası şaşırır ve çocuğun güzel olmaması ve bir işe yaramayacağını düşünmesi nedeniyle bezirgana gidip neden böyle bir şey yaptığını sorar. Bezirgân mesleğinin gereği küçük bir ücret

dahi olsa koruması gerektiğini düşündüğü için kavga ettiğini ve cömertlik gereği de çocuğa altın verdiğini söyler.¹⁴³

Diğer hikâye 44. Bölümde geçer ve Şeyh Şiblî'nin¹⁴⁴ iki çocuk arasında yaşanan aç gözlülükle ilgili tanık olduğu bir olay anlatılır:

“Şiblî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) iki rekât namaz kılmak için bir camiye girdi ve orada biraz zaman geçirdi. O camide mektep çocukları vardı. Onların yemek vakitleri geldi. Daha sonra yemek yemeğe başladılar. Tesadüfen iki çocuk Şiblî'nin yanına oturmuştu. Çocuklardan birisi zengin, diğeri ise fakirdi. Zengin çocuğun sepetinde helva; fakir çocuğun sepetinde kuru ekmek vardı. Zengin çocuk helva yerken fakir çocuk ondan helva istiyordu. Zengin çocuk ona şöyle dedi: “Eğer sana helva vermemi istiyorsan, köpeğim ol.” Fakir çocuk da ona “senin köpeğimin” dedi. Zengin çocuk ona köpek gibi bağırmasını söyledi. Zavallı fakir çocuk iki kez köpek gibi bağırdığında, çocuk da ona bir parça helva veriyordu. Şiblî onları seyrediyor ve bir yandan da ağlıyordu. Müritleri ona “Şeyhim ne oldu, niye ağlıyorsun” diye sordular. Şöyle cevap verdi: “Bakın, halkın açgözlülüğü çocuklara kadar ulaşıyor. Eğer o çocuk kendi kuru ekmeğine kanaat etseydi, onun helvasına tamah etmeseydi, onun köpeği olmazdı.”¹⁴⁵

Kâbüsnâme'de geçen konu ve hikâyelerden o dönemlerde cinsiyet ayrımcılığının yapıldığı açıktır. Çocuk yetiştirme konusunda erkek çocukları övülürken, kız çocukları kötü gösterilmiştir. Bununla ilgili “kız çocuğu ya kocada ya mezarda” şeklinde o dönemlerde yaygın kullanılan bir söz söylenmiştir. O dönemde kız çocuklarının toplumdaki haklarının kısıtlı olduğu ve ergenlik dönemine giren kızların bir an önce evlendirildikleri anlaşılır. *Kâbüsnâme*'de çocuk yetiştirmek ile ilgili bir kısım vardır. Oğluna çocuk yetiştirme konusunda şöyle öğüt verir:

“Ey oğul, eğer senin oğlun olursa, ilk önce ona iyi bir ad vermelisin. Çünkü iyi ad vermek çocukların baba üzerindeki haklarından birisidir. İkincisi, çocuklarını

¹⁴³ Veşmigîr-i Ziyârîs, **a.g.e.**, s. 132-133.

¹⁴⁴ Ebû Bekr Şiblî (ö. 334/946) ilk sufilerden olup arif, fakih ve şair bir kişiliği vardır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Dilaver Gürer, “Şiblî, Ebû Bekr,” **DİA**, C. XXXIX, s. 125-126.

¹⁴⁵ Veşmigîr-i Ziyârî, **a.g.e.**, s. 209.

akıllı ve şefkatli dadılara teslim etmelisin. Sünnet ettirme zamanı geldiği zaman sünnet ettirmeli ve gücün yettiği kadar mutlu ve güzel bir sünnet eğlencesi yaptırmalısın. Hafız olması için Kur'an öğretmelisin. Büyüdüğü zaman ona silah ve süvarilik eğitimi aldirmalısın. Her silahı nasıl kullanmak gerektiğini bilmesi için silahla savunmayı ve onun tekniklerini öğretmelisin. Silah (öğretimi) tamamlanınca yüzmeyi öğretmelisin.”

146

Erkek ve kız çocuklarını evlendirirken nelere dikkat etmesi gerektiğini şöyle açıklamıştır:

“Erkek evladın buluğ çağına gelince, onu incele. Eğer din kurallarına ve damat olmaya uygunsa, bir meslek yapabilir mi ve o meslekten bir şey kazanabilir mi diye bak. Ondaki talihi anlarsan, ona eş istemeye hazır ol ve ona eş al. Zaten bu hakkını yerine getirmiş olursun. Kendi yakınlarından değil, yabancılardan kız iste. Eğer kendi akrabanla evlendirirsen, onlar söz edebilir. O halde yabancıyla akraba olman için başka kabileden kız iste. Bir kuvvetin ikiye katlanması, iki açıdan da sana yardımcı olur. Eğer oğlunun damat olmaya ve talihi olmadığını anlarsan, her ikisi de birbirinden sıkıntı göreceklelerinden Müslüman kızın başını belaya sokma. İsteddiği gibi olması için olgunlaşmaya bırak.”¹⁴⁷

Kız çocuk yetiştirmede verilen öğütler şunlardır:

“Eğer senin kız çocuğun olursa, şefkatli dadılara teslim et ve onu iyi yetiştir. Büyüdüğü zaman şariat kurallarını ve farzların şartlarını öğrenmesi için onu bir muallime ver. Ama büyük bir afete yol açan yazıyı ona öğretme. Büyüdüğü zaman hemen evlendirmeye gayret et. Kız evladın olmaması iyidir; eğer olursa kocada veya mezarda olması iyidir. Şariat sahibi Muhammed Mustafa şöyle buyurmuştur: “Defnü'l-benâti mine'l-mekrumati”¹⁴⁸ (Kızları gömmek daha iyidir.) Ama senin evinde olduğu müddetçe ona merhamet et; çünkü kız evladı anne ve babanın esiridirler. Erkek evlat anne ve babası (yanında) olmasa da kendisini geçindirebilir ve her şekilde mesleğini yapabilir; ama kız evlat çaresiz kalır, hiçbir iş yapamaz.

¹⁴⁶ a.e., s. 101.

¹⁴⁷ a.e., s. 105.

¹⁴⁸ Bu söz hadis olarak gösterilse de hadis kitaplarında geçmemektedir.

Gününiün yettiği kadar kız evladına çeyiz hazırla, onun işini düzene koy ve kız evlat üzüntüsünden kurtulman için onu birinin boynuna bağla. Eğer kız evladın bakire olursa, hiç evlenmemiş bir damat talep et. Böylece kız gönlünü kocasına bağlar. Erkek de gönlünü kıza bağlar, ondan başka kimseyi istemez ve ondan başka kimseyi tanımaz.”¹⁴⁹

Oğlunun kız çocuğu olması durumunda damat seçiminde dikkat etmesi gereken hususlar hakkında şöyle öğüt verir:

“Damadın güzel yüzlü olması gerekir. Güzel yüzlü kız evlat gönlünü çirkin eşe bağlamaz. Yoksa kız evladın yüzü güzel olan başka birinin maşuku olur ve oradan kötü nam gelir, rezillik olur. O halde damadın temiz yüzlü, inançlı, asil ve ileri gelenlerin hanedanlığından olması gerekir. Ayrıca sen onunla değil; damadının seninle övünmesi için senden daha altta olması gerekir. Böylece kız evlat rahatlık ve varlık içinde yaşar. Dediğim gibi böyle (damadın) olursa, ondan hiçbir şey isteme ve kendi insanlığını kaybetmemesi için kız evladını satma. Sahip olduklarından başışla. Kız evladın evinde kalmaması için çaba göster, hemen kocaya ver ve kendini çabucak sıkıntıdan kurtar. Bütün dostlarına çok faydalı olan bu öğüdü ver.”¹⁵⁰

Kız çocuk konusundan sonra Acem padişahının kızı Şehribânû’nun esir edilmesi ve evlendirilmesi hikâyesine yer vermiştir:

Hikâye: Şöyle işittim ki, Acem padişahının kızını Araplar esir getirdiler. Ömer (r.a.) onu satmalarını emretti. Onu köle pazarına götürdükleri zaman, Emirü’l-Mü’minin Ali keremüllah vechehü oraya gitti ve şöyle dedi: Kale elnebiyyü sallim (s.a.v.) leyse’l beyn ala ebnaı elmelüke” (Ulu padişahların çocukları esir olunca satılmaz.) Bu haberi verince Şehribânû kurtuldu ve onu evlendirmesi için Selmân-i Fârsî’nin yanına yerleştirdiler. Ona bahsedip sundukları zaman Şehribânû şöyle dedi: “Ben adamı kendi gözümle görmedikçe istemem. Beni görünme yeri olan bir yere götürün. Arap büyüklerini benim önümden geçirin. Böylece benim eşim olacak kişiyi ben seçeyim. Selmân-i Fârsî’nin evinde onu görünme yeri olan bir yere geçirdiler. Selmân onun önüne oturdu ve o kavmi tarif ediyordu. Bu filandır, şu filandır ve o

¹⁴⁹ Veşmigîr-i Ziyârî, a.g.e., s. 105-106.

¹⁵⁰ a.e., s. 107.

herkes hakkında bir şey söylüyordu ve beğenmiyordu. Ta ki hazret-i Emirü'l-müminin ve imamü'l-müttekin Ali b Ebi Talib Radiyallahü anhö oradan geçene kadar. Bu kimdir diye sordu. Hazret-i Mustafa Sallim'in amcasının oğlu Emirü'l-müminin Ali'dir dediler. Şehribânü çok ulu kimse ve bana yaraşır ama öteki dünyada Fatıma-i Zehra'dan utanırım. Onu bu yüzden istemem dedi. Daha sonra Hasan b. Ali geçti. Onu soy ve ahlakından tanıdı. Bu bana layıktır ama onun çok nikâhlandığını duydum dedi. Sonra Hüseyin b. Ali geçti. Onun durumunu sorunca şöyle dedi: “Ben hiç evlenmediğim gibi eşim olacak kişinin de evlenmemiş olması gerekir. Biz birbirimize layığız.” Kısacası Hüseyin bin Ali ile evlendiler.¹⁵¹

1.2.3.4. Esrârname¹⁵²

Ferîdüddin Attâr'ın (ö. 618/1221) mesnevi nazım biçiminde kaleme aldığı bu eseri tasavvufi konulardan oluşur. Yirmi altı bölümden oluşur ve her bölümde çeşitli hikâyeler anlatılır.

Attâr bu eserinde çocukların sözlerinden yetişkinlerin çok kolay etkilendiğini şöyle dile getirir:¹⁵³

کسی راهست جامی پر عسل پیش	مثالی گویمت ظاهر بیندیش
که زیر این عسل زهرست در جام	اگر طفلی بدو گوید بیارام
بلا شک دست از آن دارد کشیده	چو از طفل آن سخن دارد شنیده
که خواهد بود کاری صعب بر راه	ترا چندین پیمبر کرده آگاه
بگفت انبیا از راه بر خیز	بگفت طفل جستی راه پرهیز

“Sana bir misal vereyim, onu gör; birinin önünde içi bal dolu bir kase var.

Bir çocuk ona camdaki bu balın altında zehir var dese,

¹⁵¹ a.e., s. 106-107.

¹⁵² Esrârname'nin Türkçe tercümeleri için Bkz.: Ferîdüddin Attâr, **Esrârname**, Çev. Mehmet Kanar, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012; Ferîdüddin Attâr, **Esrârname**, Çev. S. A. Seyed Torabi, Ali Bektaş, Konya, Tablet Kitabevi, 2014; Ferîdüddin Attâr, **Esrârname**, Çev. M. Ali Özkan, İstanbul, Semerkand Yayınları, 2019; Ferîdüddin Attâr, **Esrârname**, Çev. Fatma Kopuz Çetinkaya, İstanbul, Kapı Yayınları, 2020.

¹⁵³ Şeyh Ferîdüddin Attâr-i Nişâbüri, **Esrârname**, bâ tâshih: Seyyid Sâdık Govherîn, Çâp-i Devvom, Tahrân, Kitâpfuruşî-yi Zevvâr, 1361 hş./1982, s. 23.

Çocuktan o sözü duyar duymaz şüphesiz elini ondan çeker.

Yolda işinin zor olduğunu, bu kadar peygamber haberdar ediyor.

Bir çocuğun sözüyle sakındın, enbiyanın sözüyle yoldan kalk.”

Attâr, çocukların doğasında peri görmek ve hayali oyunlar kurmak olduğunu söyler ve yetişkin bir insanın çocuk gibi davranışlar göstermeyip mantıklı hareket etmesini ister:¹⁵⁴

شده بالغ چو طفلی در جوالی	تو چه مردان بازی خیالی
که بالغ بی خیال علو و سفلی است	پری در شیشه دیدن کار طفل است

“Sen nasıl hayal oyuncusu bir kişisin, yetişkin olmuşsun ama çocuk gibi heybedesin.

Şişenin içinde peri görmek çocuk işidir, hayalsiz yetişkin yukarıda ve aşağıdadır.”

Attâr, bir gencin yaşlıyla aralarında geçen latifeli sözleri şöyle aktarır:¹⁵⁵

خمیده پشت او همچنین کمائی	دید از دور پیری را جوانی
بچندست آن کمان پیش آی زر گیر	ز سودای جوانی گفت ای پیر
مرا بخشیده اند این رایگانی	جوان را پیر گفت ای زندگانی
ترا هم رایگان بخشند فردا	نگه می دار زر ای تازه برنا

“Bir genç uzaktan gördü bir ihtiyarı, beli yay gibi iki büklümdü.

Gençlik havasıyla şöyle dedi: ey ihtiyar, o yayı ne kadara satıyorsun, al altını,

İhtiyar gence şöyle dedi: hey gidi hayat! Bu yayı bana bedava verdiler.

Ey delikanlı altınını al, sana da yarın bedava verecekler bir yay.”

¹⁵⁴ Attâr-i Nişâbüri, a.g.e., s. 41.

¹⁵⁵ a.e., s. 151.

1.2.3.5. İlâhînâme¹⁵⁶

Ferîdüddin Attâr'ın yirmi iki makale ve makalelerin içinde yer alan çeşitli hikâyelerden oluşan eseridir. Bu eserin konusu bir padişahın altı oğluna dileklerini sorup her birine verdiği cevaplardır. Babası her cevap için çeşitli hikâyelere yer verip soruyu soran oğluna yönelik anlatmaya çalışır. Bu çocukların soruları; peri padişahının kızı, büyücülük, Cem'in kadehi, abıhayat, Süleyman peygamberin yüzüğü, kimya gibi konular hakkındadır. Babasının her birine verdiği cevaplar genellikle bu konulardan vazgeçirmek üzerinedir.

Attâr'a göre çocuk tuzak düşürücü, yoldan çıkarıcı ve sevimli bir düşman olarak tasvir edilir.¹⁵⁷

که شیرین دشمنی فرزندت افتاد	دل از فرزند چون در بندت افتاد
چو فرزندت پدید آمد نه آنی	اگر چه در ادب صاحب قرانی
چو فرزند آمدت رندی تمامی	اگر چه زاهدی باشی گرامی

“Gönlün çocuğa bağlanınca çocuğun sevimli bir düşman olur.

Edepte her ne kadar yüce makamın olsa da çocuğun olunca hiçbiri kalmaz.

İyi bir zahit de olsan çocuğun olunca rint olursun.”

Bu eserde içerisinde gizemli sandık, peri padişahının kızı ve çeşitli maceralar yaşayan baş kahramanı çocuk olan bir karakter vardır. Bu çocuğun çocukluktan gençliğine kadar yaşadığı maceralı olaylar fantastik tarzda anlatılır. Özetle Hindistan'da yaşayan yaşı küçük akıllı ve bilgili bir çocuk ile bilgilerini gizleyen yaşlı bir hekim vardır. Hekim bilgilerinin öğrenilmemesi için kimseyi yanına kabul etmez. Çocuk bu hekimin bilgilerini öğrenmeyi ve çok bilgili olmak ister. Hekimin yanına

¹⁵⁶ İlâhînâme'nin Türkçe tercümeleri için Bkz.: Ferideddin-i Attar, **İlâhînâme**, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1947; Ferideddin-i Attar, **İlâhînâme II**, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971; Feridüddin Attâr, **İlâhînâme**, Çev. Serkan Özburun, İstanbul, Semerkand Yayınevi, 2001; Feridüddin Attâr, **İlâhînâme**, Çev. Mehmet Kanar, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014; Feridüddin Attâr, **İlâhînâme**, Çev. Mehmet Ali Özkan, İstanbul, Kapı Yayınları, 2019.

¹⁵⁷ Feridüddin Muhammed b. İbrahim Nîşâbü'rî, **İlâhînâme**, Mukaddime, Tashîh, Ta'lîfât: Muhammed Rızâ Şefî'î Kedkenî, Çâp-i Pencom, Tahran, İntişârât-i Sohen, 1388 hş./2009, s. 154.

girebilmek için babasının onun yanına gidip çocuğunun sağır ve dilsiz olduğunu ve onu yanına almasını ister. Hekim kabul eder, çocuğun sağır ve dilsiz olduğunu test ettikten sonra ona inanır. Çocuk on yıl boyunca sağır ve dilsiz gibi davranıp gizlice onun bilgilerine hâkim olur. Bir gün bir padişahın oğlu hastalanır. Hekimi çağırırlar. Çocuk da gizlice onunla gider. Şehzadenin kafasındaki yaranın içinde kıskançlarını geçirmiş bir yengeç vardır. Hekim bir aletle yengeci çıkarmak ister ama yengeç daha çok kıskançlarını geçirir. Bunu izleyen çocuk dayanamaz ve hekime “aletle daha çok yaraya girdiğini, çıkartmak için ateşle aleti dağlamak gerektiğini” söyler. Hekim kendisinden daha bilgili kişinin bu çocuk olduğunu görünce bunu dert edinir ve orada can verir. Hekim ölünce çocuk hekimin yerine geçer ve şehzadeyi tedavi eder. Aklına hekimin evindeki gizli sandık gelir. Sandığı açar ve içinden peri kızının resmi ile onu çağırma büyüsünü bulur. Bir daire çizip kırk gün peri kızını bekler. Sonunda peri kızı gelir ve peri kızı aslında kendi nefsi olduğunu ve her zaman içinde bulunduğunu belli eder.¹⁵⁸

Kâbûsnâme’de geçen bir hikâyeye bu eserde manzum olarak rastlıyoruz.¹⁵⁹

مگر ناگه بدو کودک نظر کرد
دگر را نان تنها پرورش بود
که کارش می نشد بی نان خورش راست
که هم چون سگ زنی تگ بر تگ من
ترا بس نان تنها و دگر نه
دوان شد همچو سگ در ره به رفتار
به بانگ سگ در آی و تیزتگ باش
که تا آن نان خورش بر روی نان کرد
اگر تو بودی در کار زیرکی
وزین سگ بودندت بودی امانی
که تا چون سگ نبایستیت رفتن

بزرگی بر یکی مکتب گذر کرد
یکی را پیش نان و نان خورش بود
مگر این یک ازان یک خورش خواست
دگر یک گفت اگر باشی سگ من
بیابی نان خورش از من وگر نه
چو راضی گشت آن کودک بدان کار
نهادش در دهن رشته که سگ باش
چنان کالقصه فرمودش چنان کرد
بزرگ دینش گفت ای خرد کودک
قناعت کردی بر نان زمانی
بترک نان خورش بایست گفتن

¹⁵⁸ İbrahim Nîşâbûrî, a.g.e., s. 165-168.

¹⁵⁹ İbrahim Nîşâbûrî, a.g.e., s. 397.

“Büyüklerden biri bir mektebin önünden geçiyordu, birden iki çocuğa dikkat kesildi.

Birinin önünde ekmek ve yemek vardı, diğerinin önünde sadece ekmek vardı.

Yemeksiz ekmek işine gelmediğinden, yemeği olan çocuktan diğeri yemek istedi.

Diğeri şöyle dedi: eğer köpeğim olursan köpek gibi peşimden koşarsan,

Benden yemek bulursun yoksa vermem, sen de sadece ekmek yersin.

O çocuk onun isteğini kabul etti, köpek gibi davranıp koştu.

Köpek olması için ağzına ip geçirdi, köpek gibi bağırp koşuyordu.

Sonuçta ona emrettiğini yaptı, o ekmeğin yanına katık ekledi.

O din büyüğü ona şöyle dedi: Ey ufak çocuk, sen işinde akıllı olsaydın,

Zamanın ekmeğine kanaat ederdin de bu köpeklikten kurtulurdun.

Köpek gibi koştuktansa ekmeğin katığından vazgeçmeliydin.”

1.2.3.6. Musîbetnâme¹⁶⁰

Ferîdüddin Attâr tasavvufî görüşlerini içeren bu eserini kırk makalede toplamış ve konulara göre çeşitli hikâyelere yer vermiştir.

Attâr kendisini aşk çocuğu olmaya talip olduğunu ve bu zor yolculukta eğitilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir:¹⁶¹

طفل عشقم تربیت کن هم مرا تا برون آری ازین ماتم مرا

Aşk çocuğuyum eğit beni, böylece bu matemden çıkar beni.”

¹⁶⁰ Musîbetnâme'nin Türkçe çevirisi için Bkz.: Ferîdüddîn Attâr, **Musîbetnâme**, Çev. Mehmet Kanar, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2021.

¹⁶¹ ‘Attâr-i Nîşâbü'rî, **Musîbetnâme**, Mukaddime, Tashîh u Ta'likât: Muhammed Rızâ Şefî'î Kedkenî, Tahran, Neşr-i Sohen, 1386 hş./2007, s. 181.

Çocukların kuşlara olan ilgilerinden dolayı kuşları kafese koydukları hikâyelerde sıkça karşılaşılır. Aşağıda örneği verilen beyitlerde çocuğun çok az para karşılığında kuş sattığı görülür:¹⁶²

دید طفلی را مگر سفیان پیر	بلبلی را در قفس کرده اسیر
بلبل آنجا خویشان را ممتحن	در قفس می زد بسی بی خویشان
هر زمانی می دوید از پیش و پس	عالمی می جست بیرون از قفس
با پریدن هر که را بیگانگی ست	نیست او بلبل که مرغ خانگی ست
خواند سفیان کودک درویش را	داد یک دینار آن دلریش را
بلبل شوریده از کودک خرید	کرد از دستش رها تا بر پرید

*“Yaşlı Süfyan bir çocuk gördü, kafeste bir bülbül hapsetmişti.
Bülbül orda kendisini kontrol eder, kafeste bilinçsizce çırpınır dururdu.
Her zaman öne ve arkaya koşar, kafesin dışında bir alem arardı.
Her kim uçmaya yabancıysa o bülbül değil, tavuktur.
Süfyan fakir çocuğu çağırdı, o gönlü yaralıya bir dinar verdi.
Çırpanan bülbül çocuktan satın aldı, elinden bırakınca kuş uçu gitti.”*

İslam dinine göre akil baliğ olanlar yetişkin sayılır. Aşağıdaki beyitte yeterli olgunluğa ulaşan bir kişinin yetişkin sayıldığı ve oyunla ilgilenmediği örneği verilmiştir:¹⁶³

مدتی شد تا ز دنیا فارغم	نیستم من طفل بازی، بالغم
بالغم با لعب و با لهوم چه کار؟	فارغم با غفلت و سهوم چه کار؟

*“Bir süredir dünyadan uzaklaştım, oyun çocuğu değilim, olgunum.
Olgunum, oyunla oyalanmayla ne işim var? Uzağım gafletle unutkanlıkla ne işim olur?”*

Musibetnâme’de bir çocuğun ceviz oyununu yalnız başına oynama nedeni çocuk diliyle şöyle aktarılır:¹⁶⁴

¹⁶² a.e., s. 203.

¹⁶³ a.e., s. 241.

¹⁶⁴ a.e., s. 326.

کودکی با خویش تنها ساختی جوز، با خود، جمله تنها باختی
آن یکی پرسید از وی که ای غلام! از چه تنها جوز می بازی مدام؟
گفت «میری، دوست می دارم بسی تا همه من میر باشم، نه کسی.»

“Bir çocuk sadece kendisi yapar ederdi, ceviz oyununu kendi kendine oynardı hep.

Birisi ona sordu: Hey çocuk! Niye ceviz oyununu yalnız oynuyorsun?

“Emir olmayı çok seviyorum da hep ben emir olayım başkası olmasın” dedi.

Attar, Nizamülmülk’ün çocukluk anısıyla ilgili bir hikâyeye yer vermiştir. Bu hikâyeye göre Nizamülmülk’ün çocuklukta himmetini gören Şeyh, dünya oyununu çözdüğü için kazanılacak bir oyunu kalmadığını düşünür ve ona elindeki çevgan oyununu bırakmasını söyler:¹⁶⁵

گفت: شیخ کُرْکَانی شمع شرع می شد اندر شاری با جمع شرع
بود آن وقتی نظام الملک خرد اطلسش می بافتند، او زیر برد
با گروهی کودکان بی خبر گوی می زد در میان رهگذر
شیخ را، با قوم، چون از دور دید از میان رهگذر یکسو دوید
گفت: «بنشانید از ره گرد را زانک اگر گردی رسد این مرد را
جمله را بدبختی آرد بار از آن هیچ کس را بر نیاید کار ازان»
شیخ کان بشنود و آن حرمت بدید از چنان طفلی چنان همت بدید
از بزرگی، پیر گفت: «ای طفل خرد بفکن آن چوگان که بخت گوی برد
خلق می کوشند تا طاقت کنند پس نظام الملک آفاقت کنند
زین ادب زین حرمت و زین خوی، تو ای نظام الملک بردی گوی، تو
گوی چون بردی به مل، دیگر مباز خواجه ای چوگان بیفکن، سرفراز!»

Şöyle anlatılır: şeriat mumu Şeyh Kurrekânî, şeriat müridleriyle gidiyordu.

O zaman Nizamülmülk küçüktü, kundaktayken ona atlas dokuyorlardı.

Çocuklardan bir grupla habersizce çevgan oynuyordu yolun ortasında.

Uzaktan şeyhi toplulukla görünce, yolun ortasından kenara koştu.

¹⁶⁵ a.e., s. 360.

“Yolda toz kaldırmayın, bu adamın üzerine bir toz düşerse,
 Bu nedenle herkes talihsiz olur, kimsenin işi doğru gitmez.” dedi.
 Şeyh işitince o hürmeti görünce böyle bir çocuktaki himmeti anladı.
 Bir büyük olarak pir dedi: “evladım, bahtın kazandı, bırak çevganı.
 Halk seni afakın Nizamülmülkü yapmak için sabırsızlanıyor ve uğraşıyorlar.
 Bu edeple bu hürmetle bu huyla sen, Ey Nizamülmülk oyunu kazandın sen.
 Kazandın artık oynama, efendisin çevganı bırak, başını yücelt.”

Kâmil insanların çocukların durumlarını değerlendirip kendilerine ders çıkarttıkları görülür.¹⁶⁶

کاملی گفتش که «این گریه ز چیست؟» چون ندارم یاد می گیرم ز ترس این زمانم جمله باید داد باز چوب سخت و نیست نرم چون کنم؟» پشت اومیدش از آن کودک شکست هست همچون حال این کودک همه می ببايد رفت، فردا، پیش حق زانکه در پیش است چوب استاد.»	کودکی می رفت و در ره می گریست گفت: «بر استاد باید خواند درس هرچه در یک هفته گفت استاد باز زین غم شاید اگر دل خون کنم زین سخن آن پیر کامل شد ز دست گفت «حال و کار من یک یک همه خوش بخفته، نرم ناکرده سَبَق نیست درسم نرم، سَختم اوفتاد

Bir çocuk ağlayarak yolda gidiyordu, kâmil biri dedi: “bu ağlayış niye?”
 Çocuk dedi: “hocaya ders anlatmam gerek, hafızamda yok, ağlıyorum
 korkudan.

Hoca bir haftada ne anlattıysa, bugün hepsini vermem gerekiyor.
 Kan ağlıyorsam bu keder yüzünden, sopa sert, yumuşak değil ne yapayım?”
 O kâmil pir sözlerin altında kaldı, ümit sırtı o çocuktan dolayı kırıldı.
 Dedi: “benim durumum da işim de aynı, bu çocuğun haliyle tamamen aynı.
 Uğraşmadan ilerlemeden rahatça uyumuşum, yarın Hakkın huzuruna
 gitmem gerekiyor.
 Dersim yok, zorluk içindeyim, çünkü hocanın sopası karşımda bekliyor.

¹⁶⁶ a.e., s. 456.

1.2.3.7. Bûstân¹⁶⁷

Sa'dî-yi Şîrazî'nin 655/1257 yılında manzum olarak kaleme aldığı *Bûstân*¹⁶⁸ adlı manzum eseri on bab olarak oluşturmuş ve adalet, cömertlik, aşk, tevazu, rıza, kanaat, terbiye, sağlığa şükretme, doğru yol ve tövbe gibi konuları öğüt verici bir dille telif etmiş ve konuları hikâyelerle desteklemiştir.

Sa'dî, *Bûstân*'ı yazma amacının terbiye olduğunu eserinin giriş kısmında vurgulamıştır.¹⁶⁹

چو این کاخ دولت بپرداختم بر او ده در از تربیت ساختم

“Bu devlet sarayına başladığımda ona terbiyeden on kapı yaptım.”

Çocuk terbiyesi için sopanın gerekli olduğunu düşünen Sa'dî, yetişkinlerin de düşmanla karşılaşmadan önce kendilerini hazırlamalarından bahsederken çocukları örnek göstermiştir.¹⁷⁰

تو خود را چو کودک ادب کن به چوب به گرز گران مغز مردان مکوب

“Ağır gürzüyle düşmanın başını ezmeden önce, çocuklar gibi sopayla kendini terbiye et.”

Çocuk doğası gereği kolay işleri yapabilir. Bir işin kolaylık ve zorluğu gösterilirken o işi çocukların bile kolaylıkla yapabileceği düşünüldüğünde çocuk örnek gösterilmiştir.¹⁷¹

یکی طفل بر گیرد از رخس بند نیاید به صد رستم اندر کمند

¹⁶⁷ Bûstân'ın Türkçe tercümelemleri için Bkz.: Şeyh Sadî Şîrazî, **Bostan**, Çev. Kilisli Rıfat, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1942; Sâdî-i Şîrâzî, **Bûstân**, Çev. A. Naci Tokmak, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018; Sa'dî Şîrazî, **Bostan**, Çev. Hicabi Kırılancık, İstanbul, Kopernik Kitap Yayınları, 2018.

¹⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Adnan Karaismailoğlu, “Bostan”, İstanbul, **DİA**, C. VI, 1992, s. 307-308.

¹⁶⁹ Sa'dî-yi Şîrazî, **Bûstân**, Tashîh u Tevzîh: Gulâmhusayn Yûsufî, Çâp-i Yazdehom, Tahran, İntişârât-i Harzemî, 1392 hş./2013, s. 37.

¹⁷⁰ a.e., s. 153.

¹⁷¹ a.e., s. 154.

“Bir çocuk Rahş’in¹⁷² bağıni çözer de yüzlerce Rüstem ona kement atamaz.”

Sa’dî dokuzuncu bab’ta çocukluk dönemindeki hatıralarından bahseder ve bu kısma “çocukluk dünyasının hikâyesi” adını vererek kendisi hakkında şu bilgileri paylaşır:¹⁷³

که باران رحمت بر او هر دمی	ز عهد پدر یادم آید همی
ز بهرم یکی خاتم زر خرید	که در طفلیم لوح و دفتر خرید
به خرمایی از دستم انگشتی	بدر کرد ناگه یکی مشتی
به شیرینی از وی تواند برد	چونش ناسد انگشتی طفل خرد

“Rahmet yağmurları yağsın ona her dem, babamın döneminden bir anı hatırladım.

Çocukluğumda levha ve defter almıştı, bir de altın bir yüzük.

Bir müşterisi çıktı ve birkaç hurmayla elimden yüzüğümü aldı.

Çocuk yüzüğün değerini bilmediğinden bir tatlıyla ondan alabilirsin.”

Sa’dî, bir bayram günü anısında babasının yanında durmadığı için başına gelen olayı şöyle anlatır:¹⁷⁴

که عیدی برون آمدم با پدر	همی یادم آید ز عهد صغر
در آشوب خلق از پدر گم شدم	به بازیچه مشغول مردم شدم
پدر ناگهانم بمالید گوش	بر آوردم از بی قراری خروش
بگفتم که دستم ز دامن مدار	که ای شوخ چشم آخرت چند بار
که نتواند او راه نادید برد	بتنها نداند شدن طفل خرد

“Küçüklük dönemimden hatırladığım bir anımda babamla bayram günü dışarıya çıktım.

Başkalarıyla oyuna daldım, babamın yanından kalabalıkta kayboldum.

¹⁷² Râhş: Şâhnâme’nin baş kahramanı Rüstem’in atının adıdır.

¹⁷³ a.e., s. 189.

¹⁷⁴ a.e., s. 191.

Huzursuzca bağırıp ağladım, babam kulağımı çekti birden.

Oyuncu sana kaç kez demedim mi, elimi bırakma demedim mi.

Küçük çocuk yalnız bilemez, bilmediği yolda gidemez.”

Bu eserin yedinci bölümünde çocuk yetiştirmeye ilgili bir kısım bulunmaktadır. Sâ'dî'nin çocuk terbiyesi hakkındaki görüşleri şöyledir:¹⁷⁵

ز نا محرمان گوفراتر نشین
که تا چشم برهم زنی خانه سوخت
پسر را خردمندی آموز و رای
بمیری و از تو نماند کسی
پسر چون پدر نازکش پرورد
گرش دوست داری بنارش مدار
به نیک و بدش وعده و بیم کن
زتو بیخ و تهدید استاد به
وگر دست داری چو قارون به گنج
که باشد که نعمت نماند به دست
نگردد تهی کیسه پیشه ور
بغربت بگرداندش در دیار
کجا دست حاجت برد پیش کس؟
نه هامون نوشت و نه دریا شکافت
خدادادش اندر بزرگی صفا
بسی برنیاید که فرمان دهد
نبیند، جفا بیند از روزگار
که چشمش نماند به دست کسان
دگر کس غمش خورد و بدنام کرد
که بدبخت و بی ره کند چون خودش

پسر چون ز ده برگذشتش سنین
بر پنبه آتش نشاید فروخت
چو خواهی که نامت بماند بجای
که گر عقل و طبعش نباشد بسی
بسا روزگارا که سختی برد
خردمند و پرهیزگارش برآر
به خردی درش زجر و تعلیم کن
نوآموز را ذکر و تحسین و زه
بیاموز پرورده را دسترنج
مکن تکیه بردستگاهی که هست
بپایان رسد کیسه سیم و رز
چه دانی که گردیدن روزگار
چو بر پیشه ای باشدش دسترس
ندانی که سعدی مراد از چه یافت؟
به خردی بخورد از بزرگان قفا
هر آن کس که گردن به فرمان نهد
هرآن طفل کوجور آموزگار
پسر را نکودار و راحت رسان
هرآن کس که فرزند را غم نخورد
نگه دار از آمیزگار بدش

¹⁷⁵ a.e., s. 164-165.

“Oğul on yaşını geçince namahremden uzak durmasını söyle.

Pamuğun yanında ateş yakılmaz, yoksa göz açıp kapayana kadar ev yanar.

Namının kalmasını istiyorsan, oğluna akıllı ve azimli olmayı öğret.

Akıllı ve karakteri yeterli değilse, öldüğünde senden kimsen kalmaz.

Baba oğlunu nazla yetiştirdiğinde, oğul çoğu zaman sıkıntıya girer.

Akıllı ve dindar yetiştir onu, seviyorsan onu şımartma.

Küçükken onu zorlukla terbiye et, iyiliyi ve kötüyü anlatıp korkut.

Öğrenciyi övmek ve aferin demek, hocanın azarlaması ve korkutmasından iyidir.

Karun gibi hazinen olsa da ona ücret sağlayan bir iş öğret.

Sahip olduğun varlığına güvenme, nimet kalmayabilir.

Altın ve gümüş kesesi boşalır da zanaatkarın kesesi boş kalmaz.

Devranın nasıl döneceğini, seni gurbet diyarlarına bırakmayacağını nereden bilirsin?

Ücretiyle mesleğini yapınca, kimseye muhtaç olmazsın.

Biliyor musun Sa'dî muradına nasıl erdi? Ovaları aşmadı, denizleri yarmadı.

Küçükken büyüklerinden tokat yedi, Allah'ın izniyle büyüklüğünde safa buldu.

Emirlere boyun eğen herkes, çok geçmeden emir veren olur.

Öğretmenin eziyetini görmeyen her çocuk, felekten cefa çeker.

Başkalarının eline bakmaması için oğluna iyi davran ve rahat ettir.

Kim oğlunun derdiyle dertlenmezse, başkası onu dert edinir ve rezil eder.

Kendi gibi perişan ve kötü yoldan çıkartacak kötülerden sakın.”

1.2.3.8. Gulistân¹⁷⁶

Sa'dî'nin 1258 yılında kaleme aldığı eserini sekiz bölümde hazırlamış ve padişahların halleri, dervişlerin ahlakı, susmanın faydaları, kanaat etmenin önemi, aşk ve gençlik ile güçsüzlük ve ihtiyarlık, sohbet adabı ve terbiye konularından bahsetmiştir. Bu eserde terbiye bölümünde çocuk ve gençler hakkında pek çok hikâye geçmektedir. Bu hikâyelerin bazılarında doğrudan çocuğa seslenmemesine rağmen henüz tecrübesiz görülen çocuk ve gençler için telkin içeren hikâyeler ve öğütler de vardır. Eser sade, anlaşılır ve öğüt vericidir.

Sa'dî çocuk ve çocukluk arasındaki çizgiyi bir hikâyede şöyle belirtir. Hikâyede tatlı dilli, latifeli ve eğlenceli bir genç, evlenip *çocuk sahibi olduktan sonra mutsuz olduğu görülür. Bu gence nasıl olduğu sorulunca “çocuklarım olunca artık çocukluk yapmıyorum”* der.¹⁷⁷

Sa'dî çocukların bilmeyerek veya saf bilgiyle başarıya ulaştıklarını düşünür. Hikâyeye göre Pers padişahının yüzüğünde bulunan değerli bir taşı vardı. Bir gün yüzüğünü kubbeye yerleştirip halkasından oku geçiren kişiye yüzüğünü vereceğini söyledi. Hizmetinde bulunanlar defalarca denemelerine rağmen oku halkadan geçiremedi. Tesadüfen orada oyun oynayan bir çocuğun oku rüzgârın etkisiyle yüzüğün halkasından geçti. Yüzüğü bu çocuğa layık gördüler.¹⁷⁸

گه بود کز حکیم روشن رای بر نیاید درست تدبیری
گاه باشد که کودکی نادان بغلط بر هدف زند تیری

“Bazen parlak fikirli hekimden doğru bir düşünce çıkmaz.

Bazen de bilgisiz bir çocuk yanlışlıkla hedefi vurur.”

¹⁷⁶ Gulistân'ın Türkçe tercümeleri için Bkz.: Şeyh Sadii Şirazi, **Gulistân**, Çev. Kilisli Rıfat (Bilge), İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1946; Sâdî-i Şirâzî, **Gulistân**, Çev. Mehmet Kanar, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018.

¹⁷⁷ Sa'dî Şirâzî, **Gulistân**, Tashîh: Gulâmhuseyn Yûsufî, Tahran, İntişârât-i Hârizmî, Çâp-i Dehom, 1391 hş./2012, s. 152.

¹⁷⁸ a.e., s. 126.

Bir hikâyede padişaha Arap hırsızların dağın başını mesken tutup halka zarar verdikleri haberi gelir. Padişah hırsızların yakalanıp öldürülme emrini verir. Hırsızlar getirilince aralarında ergenliğe yeni giren bir çocuk vezirin dikkatini çeker. Padişah'tan çocuğun bağışlanmasını ister. Padişah kötü soylu kişilerinin öldürülmesi gerektiğini düşünür. Vezir ise çocuğun kötülerin yanında bulunması nedeniyle kötü davranışlar içinde olduğunu ve iyi kişiler tarafından terbiye edilebileceğini söyler. Padişah bu söz üzerine çocuğu bağışlar. Ancak, genç iyi bir terbiye almasına rağmen kötü arkadaşlarıyla anlaşır ve veziri oğullarıyla birlikte öldürür. Sa'dî terbiyenin özü iyi olan kişilerde etkili olacağını düşünür.¹⁷⁹

Sa'dî çocukların doğasında oyun oynamak olduğunu belirtip eğitim için öğretmenin çocuğu azarlaması gerektiğini düşünür: Rivayete göre Kuzey batı Afrika'da bir öğretmenin kız ve erkek çocuklarına sert davrandığı bir hikâye geçmektedir. Öğretmen çocukları hem dövüyor hem de azarlıyordu. Bu öğretmeni kovup yerine yumuşak huylu bir öğretmen getirirler. Zamanla öğrenciler öğrenmekten vazgeçip oyuna dalarlar.¹⁸⁰

استاد معلم چو بود بی آزار خرسک بازند کودکان در بازار

“Öğretmen azarlamadığında, çocuklar pazarda hersek oyunu¹⁸¹ oynar.”

Çocukların bu davranışları üzerine sert davranışlı öğretmeni camiye getirirler. Sert öğretmenin geri getirilmesine şaşırان birisine bir ihtiyar şöyle cevap verir:¹⁸²

پادشاهی پسر به به مکتب داد لوح سیمینش بر کنار نهاد
بر سر لوح او نبشته به زر جور استاد به که مهر پدر

“Padişahın biri oğlunu mektebe verdi, gümüş levhayı yanına koydu.

¹⁷⁹ a.e., s. 60-62.

¹⁸⁰ a.e., s. 156.

¹⁸¹ Hersek oyununa göre yere daire çizilir. Birisi dairenin ortasında durur ve diğer oyuncular öne çıkıp ona vururlar. O da ayaklarıyla onlara vurur. Ayakları herkesin ayağına çarpar. Kendisini çizgisinin ortasında tutmaya çalışırlar.

¹⁸² a.e., s. 156.

Levhasının başına altınla şöyle yazılmıştı: öğretmenin baskısı babanın sevgisinden iyidir.”

Sa’dî özü iyi olmayan çocukların hiç doğmaması gerektiğini düşünür:¹⁸³

زنان باردار ای مرد هشیار اگر وقت ولادت مار زاینند
ازان بهتر به نزدیک خردمند که فرزندان ناهموار زاینند

“Ey akıllı adam, hamile kadınlar doğum zamanı yılan doğururlarsa,

Bu, akıllı kişilere göre kötü çocuklar doğurmasından iyidir.”

Sadi *Gulistân*’da bir hikâyede çocukken bir büyüğe ergenlik hakkında soru sorduğundan bahseder. Bir alametinin on beş yaş olduğunu söyler.¹⁸⁴

Bir hikâyede zengin ve fakir çocuğun bir münazarasına yer verilmiştir. Mezar başında babası ölen iki çocuk tartışmaya başlar. Zengin çocuk fakir çocuğa mezar taşından, kitabesinin renginden övündükten sonra mezarında kerpiç ve topraktan başka bir şey bulunmayan fakir çocuğun babasının mezarından konuşmaya başlar. Fakir çocuk bu sözleri duyunca şöyle der: “Senin baban o taşların altında kendisini hareket ettirene kadar benim babam cennete varmış olacak.”¹⁸⁵

1.2.3.9. Mesnevî-yi Ma’nevî¹⁸⁶

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin (ö. 672/1273) mesnevi nazım biçiminde telif ettiği tasavvufî içerikteki bu eseri altı cilttir ve yaklaşık 26.000 beyitten oluşur. Konuların hikâyeler aracılığıyla örneklendirilmesi tasavvufî konuların anlaşılmasını kolaylaştırdığı için bu hikâyelerin mekteplerde okutulduğu bilinmektedir. Ancak *Mesnevî-yi Ma’nevî*’de hedef kitlesi çocuk ve gençlerin gözetilip yazıldığı hiçbir bölüm yoktur. *Mesnevî*’de konusu çocuk ve genç olan çok az konu vardır. Hikâyelerin

¹⁸³ a.e., s. 158.

¹⁸⁴ a.e., s. 159.

¹⁸⁵ a.e., s. 162.

¹⁸⁶ Mesnevî’nin Türkçe tercümeleri için Bkz.: Mevlânâ, **Mesnevî**, Çev. Adnan Karaismailoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007; Mevlânâ, **Mesnevi**, Haz. Hicabi Kırlangıç, Ankara, Hece Yayınları, 2017.

neredeyse tamamındaki kişiler yetişkinlerdir. Sadece on üç konu başlığında çocuktan bahsedilir. Bu konularda örnek gösterilmek için çocuğa yer verilmiştir.

Mesnevî-yi Ma'nevî'de nakledilen bir hikâyeye göre çocuğa kendi cinsiyle yaklaşılması gerektiği gösterilmiştir. Bu hikâyeye göre bir kadının çocuğu su borusuna girmiş, çocuk kadının uzanıp alacağı bir yerde değildir. Kadın çocuğa süt de gösterse gelmesini de söylese çocuk gelmez. Bunun üzerine Hz. Ali'nin yanına gidip ondan bir çare bulmasını ister. Hz. Ali ise başka bir çocuğu dama çıkarmasını söyler. Çocuk kendi cinsinden görünce dönüp çocuğun yanına gelir ve aşağıya düşmekten kurtulur.¹⁸⁷

Mevlâna, çocuğa da çocuk cinsiyle ve çocuk dilinden yaklaşılması gerektiğini şu şahit beyitle göstermektedir:¹⁸⁸

گفت طفلی را بر آور هم به بام تا ببیند جنس خود را آن غلام

“O çocuğun kendi cinsini görmesi için, başka bir çocuğu dama çıkar dedi.”

Mevlânâ'ya göre iyi bir fikir düşünmek için tecrübeli veya bilgili olmaya gerek yoktur. Bazen deneyimsiz bir çocuğun bir görüşü daha çok deneyimi olan bir ihtiyar kişiden daha etkili olabilir:¹⁸⁹

بر خلاف قول اهل اعتزال که عقول از اصل دارند اعتدال
تجربه و تعلیم بیش و کم کند تا یکی را از یکی اعلم کند
باطل است این زآنکه رای کودکی که ندارد تجربه در مسلکی
بردمید اندیشه ای زان طفل خرد پیر با صد تجربه بویی نبرد

“İnzivaya çekilenlerin şu sözlerinin aksinedir: “akıllar yaratılıştan aynı intizamlıdır,”

¹⁸⁷ Celâleddîn Muhammed b. Muhammed Mevlevî, **Mesnevî-yi Ma'nevî**, be Tashîh: Reynold A. Nicholson, Tahran, İntişârât-i Hermes, Çâp-i Pencom, 1390 hş./2011, s. 666-668.

¹⁸⁸ a.e., s. 666.

¹⁸⁹ a.e. s. 405.

Birini diğerinden daha bilgili yapmak için, deneyim ve eğitim onu azaltır veya çoğaltır.

Bu batıldır; bir meslekte deneyimi olmayan bir çocuğun görüşüyle,

O küçük çocuktan bir fikir çıkar da yüzlerce deneyimli bir ihtiyar onu hissetmez.”

Mevlâna deneyimsiz bir çocuğun bile zekice düşünebileceğini çocuk ve muallim hikâyesinde örnek göstermiştir. Bu hikâyeye göre derslerden sıkılan çocuklar mektebe gitmemenin bir çaresini ararlar. Bir çocuğun aklına öğretmenlerinin hasta olursa dersten kurtulacakları gelir. Öğretmene her çocuğun “hasta görünüyorsunuz, renginiz sararmış” gibi cümleler söyleyip öğretmene vehim vererek onu etkilemek isterler. Planladıkları gibi her çocuğun öğretmeni hasta gibi görmesi öğretmeni etkiler. Bunun üzerine öğretmen kendisini hasta zannedip dersi bırakır ve eve gider. Öğretmen bu kez yattığı yerden çocukların Kur’an okumalarını dinler. Çocuklar bu kez Kur’an’ı yüksek sesli okuyup öğretmeni rahatsız etmeye çalışırlar. Öğretmene seslerinin baş ağrısı olarak düşündürüp oradan göndermelerini sağlarlar. Böylece çocuklar öğretmeni ikinci kez şüpheyi düşürüp derslerden uzaklaşırlar.¹⁹⁰

*Mesnevî’de görücü gelinen kızın o esnada mektepte olduğu bir olaya rastlıyoruz:*¹⁹¹

خواست دختر را ببیند زیر دست اتفاقا دختر اندر مکتب است

“Kızı yakından görmek istedi. Tesadüfen kız mekteptedir.”

Çocukların kuşlara ilgi duymaları nedeniyle mektebe gitmeye teşvik etmek için ailelerinin kuş alacaklarına söz verdikleri görülür.¹⁹²

طفل شد مکتب پی کسب هنر بر امید مرغ با لطف پدر
پس ز مکتب آن یکی صدی شده ماهگانه داده و بدری شده

“Çocuk babasının kuş vaadiyle mektebe hüner öğrenmeye gider.

¹⁹⁰ a.e., s. 406-408.

¹⁹¹ a.e., s. 561.

¹⁹² a.e., s. 125.

Ücret ödemiştir; ama biri mektepten üst mevkie yükselip ona geçmiştir.”

Mevlânâ, çocukların eğitime gitmek için bir karşılık beklediklerine ve her zaman bir karşılık bulamadıkları için mektebe gitmeleri onlar için zor geldiğini düşünür:¹⁹³

زآنکه هستند از فواید چشم کور	کودکان را می بری مکتب به زور
جانش از رفتن شکفته می شود	چون شود واقف به مکتب می دود
چون ندید از مزد کار خویش هیچ	می رود کودک به مکتب پیچ پیچ

“Çocukları mektebe zorla gönderirsin, çünkü faydalı şeyleri görmekten acizdirler.

Mektebe vakıf olsa koşa koşa gider, gitmekle onun içi açılır.

Çocuk emeğinin karşılığını görmediğinden, mektebe kıvrana kıvrana gider.”

Mevlânâ, bir beytinde çocukların aynı öğretmenden aynı eğitimi almalarına rağmen aynı seviyede olmadıklarına dikkat çeker:¹⁹⁴

کودکان گرچه به یک مکتب درند	در سبق هر یک ز یک بالا تراند

“Çocuklar her ne kadar aynı mektebe gitseler de derste her birisi başkasından üstündür.”

Mevlânâ, çocukları masalla özdeşirir ve çocukların anlattığı masalların arkasında çocuğa dair bilgi ve sırların bulunduğunu düşünür:¹⁹⁵

آن سبا ماند به شهر بس کلان	در فسانه بشنوی از کودکان
کودکان افسانه ها می آورند	درج در افسانه شان بس سر و پند
هزلها گویند در افسانه ها	گنج می جو در همه ویرانه ها

“Çocukların masallarında duyduğun o Sebe ülkesi çok büyük şehir gibidir.

¹⁹³ a.e. s. 538.

¹⁹⁴ a.e., s. 638.

¹⁹⁵ a.e., s. 451.

Çocuklar masallar anlatırlar, onların masallarında çok sır ve öğüt gizlidir.

Masallarda boş şeyler söylenir; ama bütün viranelerde hazine aranır.”

1.2.3.10. Bahâristân¹⁹⁶

Abdurrahmân Câmî (ö. 898/1492) bu eserini Sadi'nin *Gulistân* adlı eserinden esinlenerek yazmış ve sekiz bölümden oluşturmuştur. Bu bölümler sadelik ve içerik olarak *Gulistân* ile benzerlik gösterse de *Bahâristân* daha çok latife ve fabl hikâyelere yer verilmiştir.

Sekizinci bahçede hayvanların dilinden hikmetli sözler ve ahlaki davranışlar nasihat edilmiştir. Hikâyelerdeki hayvanlar tilki-kurt; akrep-kaplumbağa; fare-bakkal efendi; tilki-köpek, kurt; deve-yılan; köpek-ekmek; yengeç-yılan; kurbağa-balık; eşek arısı-bal arısı; deve-fare; koyun-keçi; deve-eşek; tavus-karga; tilki-sırtlan; çakal-horoz arasında geçen hikâyeler anlatılmıştır. Ayrıca karınca, güvercin, serçe, tilki gibi hayvanlara sorular sorulup onların verdikleri akıllıca cevaplara yer verilmiştir. Bir hikâyede ise tilki yavrusunun annesinden hile öğretmesini istemesine rağmen annesinin ona hile öğrenmek yerine evde güvende olmasını öğütlediği hikâye geçmektedir.

Abdurrahmân Câmî, eserinin girişinde kitabı yazma amacını anlatırken oğlu Ziyâeddîn Yûsuf'un Arap dilini ve edebi bilgiler derslerini öğrenirken yaşadığı zorlukların yanında dinlenmesi ve zihnini açması için yazdığını söylemiştir.¹⁹⁷

Abdurrahmân Câmî oğluna tecrübeleri öğüt verirken kendi yaşantısındaki düşünceleri olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁸

ای پسر سری کش از دشمن نهفتن لازمست	به که از افشای آن با دوستان دم کم زنی
دیده ام بسیار کز سیر سپهر کز نهاد	دوستان دشمن شوند و دوستیها دشمنی

¹⁹⁶ Bahâristân'ın Türkçe tercümeleri için Bkz.: Camî, **Baharistan**, Çev. Kilisli Rıfat Bilge, İstanbul, Meral Yayınevi, 1970; Molla Câmî, **Baharistan**, Yay. Haz. Adnan Karaismailoğlu, Ankara, Akçay Yayınları, 2004.

¹⁹⁷ Nureddîn Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Bahâristân u Resâil-i Câmî**, Tashîh: A'lâ Hân Afsâhzâde ve digerân, Nâşir: Mirâs-i Mektûb, 1379 hş./2000, s. 20.

¹⁹⁸ a.e., s. 41-42.

“Ey oğul düşmandan saklaman gereken sırrı, dostlarına açmaman daha doğrudur.

Feleğin seyriyle dostların düşman, dostlukların düşmanlık olduğunu çok gördüm.”

Abdurrahmân Câmî oğluna bir bilgenin oğluna sabahları evden çıkmadan önce yemek yiyerek çıkması gerektiğini öğütlediği gibi evden tok olması gerektiğini söyler. Tok olmak çocuğu yumuşak ve sabırlılığa, açlık ise inatçılığa neden olacağını düşünür.¹⁹⁹

Anlatılan bir hikâyeye göre Haşim oğullarından bir çocuk ileri gelenlerden birine saygısızlık yapar. Bunun üzerine çocuğu amcasına şikâyet ederler. Amcası çocuğu cezalandırmak isteyince çocuk şöyle der: “Ey amca, ben yaptığımı akılsızca yaptım; sen yapacağını akıllıca yap.”²⁰⁰

Latifeler kısmında şaka yoluyla bir çocuğa “mirasını almak için babanın ölmesini ister misin” diye sorarlar. Çocuk şöyle cevap verir: “Hayır; ama onun öldürülmesini isterim. Böylece mirasını aldığım gibi kan parasını da alırım.”²⁰¹

¹⁹⁹ a.e., s. 47.

²⁰⁰ a.e., s. 63.

²⁰¹ a.e., s. 117.

1.3. Meşrutiyet Dönemi

1.3.1. Çocuk ve Gençlerin Sosyal ve Kültürel Durumu

19. yy. sonlarında İran, Rusya'ya karşı almış olduğu ağır askeri kayıpları ekonomik, sosyal ve kültürel yönden geri kalmasına bağladı ve Rusya ile rekabet içinde gördüğü İngiltere ve Fransa gibi batılı ülkelerin etkisinde batılılaşma yoluna başvurdu. İran, bu güç durumundan kurtulmak için toplumun her kesimini derinden etkileyecek her alanda köklü değişiklikler yaptı ve tüm bu gelişmeler ışığında modernleşme kaygıları altında Meşrutiyet hareketi başlatıldı. Bu dönemde İran'ın nüfusunun 9-10 milyon kadar olduğu tahmin edilmektedir ve yerleşik nüfusun ağırlıklı olarak köylerde toplandığı ve göçebeliğin devam ettiği görülmektedir. Yenileşme hareketleri, kent dokusunun genişlemesine ve ticari işlerin artmasına yol açtı ve bu durum kentsel orta sınıfın ortaya çıkmasına neden oldu.²⁰²

İran'ın batılı ülkelerle olan ilişkisini artırması, üst kesimden alt kesime doğru tüm İran halkı için gelişmiş hayatları tanıma imkânı verdi. Bu etkileşim toplumun alt tabakasında bulunan insanların kendi güç durumlarının farkındalığını daha çok arttırdı ve aydın kesime karşı sorunlarını dile getirmeye başlamalarına sebep oldu. Bu sorunların arasında çocukların sağlık ve eğitim konuları da ele alınmaya başlandı.²⁰³

Meşrutiyet devrimi toplumun her kesiminin hayatına dokundu ve buna çocuklar da dahildi. Modernleşme hareketleri batılılaşmayı isteyenler ile geleneğe bağlı kalmak isteyenler arasında gerginliklere yol açtı. Bu dönemde İranlı çocuklar batı taraftarları ve karşıtları arasında yaşanan çatışmaların arasında büyüdü ve ister istemez bu taraflar içerisinde kendilerine yer bulmak durumunda kaldı. Nâzimu'l-İslâm-i Kirmânî'nin yazdığı *Târîh-i Bidârî-yi Îrânîyân* (İranlıların Uyanış Tarihi) adlı kitapta o dönemden şöyle bahsedilmektedir:

²⁰² Muhammed Hâdî Muhammedî, Zuhre Kâyînî, *Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân Dovre-yi Meşrûte*, C. III, Çâp-i Pencom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011, s. 16.

²⁰³ a.e., s. 16.

“Mîrzâ Yahya Devletâbâdî'nin kurucularından olduğu Sâdât okulunda 1285 hş./1906 yılında Gadir-i Hum²⁰⁴ bayramı kutlanıyor; ancak gelenekçiler okula sopa ve değnek atıyor ve kutlamayı savaşa çeviriyor.”²⁰⁵

Nâzimu'l-İslâm-i Kirmânî, 1286 hş./1907 yılındaki bir notunda o dönemde çocukların meşrutiyet destekçisi olduğunu gösteren bir olaydan şöyle bahseder:

“Tahran'da bazı çocuk hakları savunucuları “Meşrutiyet istemiyoruz” yazılı kağıtları sokakta ve pazarda gezen köpeklerin boyunlarına bağlayıp köpekleri kışkırtıyor ve çocuklar da “meşrutiyet ve meclis düşmanları” diyerek köpeklere vuruyor.”²⁰⁶

Çocuklar hakkında ilk haber yapan *Vekâ'yi'-i İttifâkiyye*²⁰⁷ ve *Hevâdis* adlı gazetelerde çocukların başlarına gelen olayların haberleriyle karşılaşırız. Bu gazetelerde iki çocuğun üzerine duvar yıkılması, yedi sekiz yaşlarındaki bir çocuğu Yezd'de devenin ezmesi, bir annenin kız çocuğunu öldürmesi, su kuyusuna düşen çocuk, öldüğü zannedilen bir çocuğun mezarda dirilmesi, atın bir çocuğu ezmesi, çatıdan düşen çocuğun ölümü, çocuk sağlığı, Erdebil'de on beş yaşındaki bir erkek çocuğunun namus meselesi nedeniyle öldürülmesi, Hamse (Zencan) eyaletinde bir kadının komşusunun çocuğunu öldürmesi, Meşhed'de afyon yiyen bir çocuğun babasının korkusundan intihar etmesi, Şiraz'da altı yaşındaki bir çocuğun tecavüz nedeniyle hayatını kaybetmesi, kurdun çocuğu öldürmesi, iki yaşındaki çocuğun tandıra düşmesi ve onun sağlık durumu, dört yaşındaki erkek çocuğun komşusunun su kuyusuna düşmesi gibi çocukların o dönemlerde başlarına gelen olumsuz olaylar haber yapılmıştır.²⁰⁸

Toplumu etkileyen salgın hastalıklar bağışıklığı zayıf olan çocukların hayatlarını tehdit ediyordu. Çocuk ölüm oranlarının artmasıyla çocuk sağlığı gündeme geldi ve bu durum aşı kanununun çıkmasına olanak sağladı. 1238 hş./1859 yılında

²⁰⁴ 18 Zilhicce günü Hz. Muhammed'in kendisinden sonra Müslümanların imamının Hz. Ali olduğunu söylediğine inanılan bayram günüdür.

²⁰⁵ a.e., s. 28.

²⁰⁶ a.e., s. 28.

²⁰⁷ Bu gazete İran'da basılan üçüncü gazetedir. Gazetenin ilk sayısı 1229 hş./1850 yılında Tahran'da basıldı.

²⁰⁸ Kâşifi Hânsârî, a.g.e, s. 53-54.

sadece İsfahan'da 800'den fazla çocuk çiçek hastalığından öldü. Bu konu 1229 hş./1850 yılında *Vekâ 'yi-yi İttifâkiyye* gazetesinin üçüncü sayısının ilk sayfasına şöyle yansımıştır:

*“Mahrumiyet ülkelerinde çocukları daha çok öldüren veya kör ve engelli kalmalarına neden olan yaygın bir çiçek hastalığıdır... Doktorlar bu hastalık için şu çareyi buldular. Buna göre çocukken inekten çiçek hastalığı kapalı çocuklar aşılanır ve o çocuk birkaç tane çiçek hastalığı lekeleri çıkarır ve zahmetsizce iyileşir.”*²⁰⁹

Çiçek hastalığına karşı Fransa'dan aşı ithal edilmiş ve çocuklara okullarda aşı yapılmıştır. Devlet-i 'Aliyye-yi Îrân²¹⁰ adlı gazetede okullardaki çocukların neredeyse tamamının aşılandığı bilgisi verilmektedir:

*“Çiçek hastalığı aşılması Cuma günleri öğleden sonra saat ikiden dörde kadar yapılıyor... Darülfünun okulu öğrencileri ve Tahran okulundaki çocukların neredeyse çoğu aşı oldular. Sağlık koruma meclisi halkı bilgilendirmek için Fransa'dan yeni aşı ithal ettiğini her hafta duyuruyor.”*²¹¹

Çiçek hastalığının üzerine kızamık, difteri ve boğmaca gibi hastalıklar eklenmesiyle dönemin çocukları için can tehlikesi artmıştı. Saraydaki çocuklara, ileri gelenlerin, eşref ailelerinin, devlet adamlarının, toprak ağalarının ve tüccarların çocuklarına hastalığa yakalanma korkusuyla halka açık yerlere gitmelerine izin verilmiyordu. Bu çocuklar saray veya enderunhane gibi yerlerde korunuyorlardı. O dönemde esnaf sınıfı, devlet memurları, askerler ve küçük toprak sahibi ailelerin çocukları daha alt sınıftaki çocuklara göre daha iyi durumdaydı. Onların açlıktan ölme olasılıkları daha azdı. Hastalıkların yayılması ve çocuk ölümlerinin artmasıyla şehir toplumunda çocuk sağlığına çok önem verilmeye başlandı. Böylece orta sınıftaki çocukların nüfusu arttı.²¹²

Meşrutiyet döneminde orta ve üst toplumun çocuklarının sağlığına dikkat edilmesi ve sağlığa ilgi gösterilmesiyle ilkökul çocuklarına sağlığı öğretmek için

²⁰⁹ Kâşîfî Hânsârî, **a.g.e.**, s. 52; Muhammedî, **a.g.e.**, C. III, s. 17.

²¹⁰ Kaçarlar döneminde 1284 hş./1905 yılında ilk sayısı yayınlanan resmi gazetedir.

²¹¹ Muhammedî, **a.g.e.**, C. III, s. 18.

²¹² **a.e.**, s. 18-19.

birkaç kitap yayınlandı. Örneğin, Mîrzâ Seyyid Huseyn Hân Nasr'ın 1290 hş./1911 yılında yayınlanan *Hıfzu's-sıhha-yi Musevver* adlı kitapta şöyle geçer:

“Yemek yedikten sonra ağzınızı çalkalamazsanız ve dişlerde kalan yemek parçalarını çıkarmazsanız ağız enfeksiyonuna neden olabilir. Küçük canlıların üretimi artıklar içinde olduğundan ağızda da ürer, dişleri çürütür ve bilindiği gibi diş çürümesine neden olur.” ²¹³

Gıda kıtlığından sıkıntı çeken köylülerin, çiftçilerin, işçilerin, askerlerin, işsizlerin veya sürülmüş kitlelerin çocukları sağlık sorunları ve çevre kirliliği ile mücadele ettiler. Eğer bu çocuklar hayatta kalırsa ve yeterli güce sahip olurlarsa işçi olarak çalıştırılırlardı. Özellikle başka ülkelere yapılan ihracatlar nedeniyle halı dokumacılığı gelişti ve halı dokuma atölyeleri kuruldu. Bu durum halı dokuma atölyelerinde çocuk emeğinin sömürülmesini daha çok artırdı. Örneğin Kirman'da aç gençler sabahdan akşama kadar halı ve şal dokuyup çok az ücretlerle çalıştırılırdı. Yetenekli çocukların ücreti 10 şâhî²¹⁴, çalışmaları beğenilmeyen çocukların ücreti ise 3-4 şâhî kadardı. Çocuklar halı dokuma atölyelerinde küçük bir hata yapacak olsalar iş verenler tarafından hemen ellerine bir iğne batırılır veya kulakları çekilirdi.²¹⁵

Hükümet ve toprak sahiplerinin köylüleri vergilendirmesiyle köylüler çok zor durumla karşılaştılar. Vergilerini ödeyemeyenlerin çocuklarına zorla el koyulurdu. 19. yy'ın başlarında İran'da çocukların hayatı yavaş yavaş değişmeye başladı. Batılılaşma ile gelen birçok alanda görülen gelişmeler çocuklara yeni bilgi ve ileri sağlık hizmetlerinin verilmesinde büyük ölçüde yardımcı oldu. Ticari, kültürel ve dini ilişkiler Asya ülkelerinin entelektüellerini batılı yaşam biçimleriyle tanıştırdı. Aydın kesim kendi çocuklarıyla batılı çocukların hayatlarını karşılaştırdılar ve çocukları için daha iyi bir gelecek ümit etmeye başladılar. Böylece toplum genelinde batılı çocukların eğitim ve öğretim hayatından bahsedilmesi, gazeteler ve toplantılar

²¹³ a.e., s. 23.

²¹⁴ Şâhî, elli dinarın bir şahi para birimine eşit olduğu küçük bir para birimidir.

²¹⁵ a.e., s. 23.

aracılığıyla bu sözlerin yayılması İran'daki çocukların hayatlarını değiştirmeyi vaat eden öncü adımlar oldu.²¹⁶

Çocuk hakları konusu İran'a tercüme faaliyetleriyle girdi. Ülkedeki aydınların yeni fikirlere açık olması ve çocuk haklarına önem vermeleriyle çocuk haklarına dikkat çeken kitaplar telif edilmeye başlandı. Yahya Devletâbâdî²¹⁷ (1241 hş./1862-1318 hş./1939)'nin telif ettiği *Dovre-yi Zindegânî yâ Gasb-i Hakk-i Etfâl* (Yaşam Dönemi veya Çocuk Haklarının Gasp Edilmesi) adlı kitabıyla İran'da çocuk haklarına ve çocukların temel ihtiyaçlarına dikkat çeken ilk kişi oldu. Yahya Devletâbâdî bu kitabında insan hayatını çocukluk, gençlik ve yaşlılık olmak üzere üç kısma ayırmış ve insan hayatının ilk döneminde annenin çocuğu üzerindeki rolünden bahsetmiştir. Devletâbâdî'nin bu eserinde çocuk haklarından bahsetmiş ve çocuk haklarını mutluluğun temeli olarak görmüştür: “*Evet, sosyal dünyada çocukların meşru haklarına ulaşmaları, mutluluk kaynağı; haklarının ihlali ise sefalet ve zulmün temelidir.*” Yahya Devletâbâdî çocukların kendi mesleklerini özgürce kendilerinin seçmeleri gerektiğine ve babalarının meslek seçiminde çocuklarını zorlamaması gerektiğine inanıyordu.²¹⁸

1.3.2. Çocuk ve Gençlerin Eğitimi

İran'da eğitimde modernleşme hareketleri “mektephane” adı verilen kurumlardaki eğitimin değerlendirilmesiyle başladı. Öğretmenin belirlediği kitaplardan ezbere dayalı ve sorgulamadan öğrenme tarzı yerine yeni eğitim metotları önerildi. Batıda 18. yy'de eğitimde yeniliklerin yapılması ve İran'ın komşu ülkelerle ilişkilerinin artmasıyla batıdaki eğitim sistemi İran'ı etkiledi. İran'da gelişen bu durumlar, İran halkının dikkatini çekip çocukların hayatının değişmesinde etkili oldu. Ayrıca çocukların durumları hakkında yayınlanan gazeteler ve diğer yayınlar onların hayatlarının değişmesi gerektiği yönünde dikkat çekmede önemli rol oynadı.

²¹⁶ a.e., s. 24.

²¹⁷ Yahya Devletâbâdî, İran'ın yeni eğitim kurucularından olup Meşrutiyet dönemi yazar ve şairlerindendir.

²¹⁸ a.e., s. 25.

Mîrzâ Feth'alî Âhûndzâde²¹⁹ (1812-1878), Mîrzâ Melkum Hân²²⁰ (1833-1908), Abdürrahîm Tâlibof²²¹ (1834-1911), Zeynelabidîn Merâgeî (1838-1910), Mirza Yûsuf Hân Müsteşârüddeve (1823-1895), Mîrzâ Takî Hân Kâşânî (1807-1852), Mîrzâ Hasan Roşdiye (1851-1944) ve Yahya Devletâbâdî (1862-1939) gibi aydınlar gazetelerde ve kitaplarında yeni eğitim sistemi ile ilgili yazılar yazdılar. Böylece yeni alfabenin, yazının ve yeni eğitim metotlarının çocukların anlamaları açısından daha iyi olacağını halka anlatmaya çalıştılar.

Mîrzâ Feth'alî Âhûndzâde alfabe reformunu öneren ilk kişidir. Âhûndzâde, alfabede görülen bazı zorluk ve ses yetersizlikleri nedeniyle çocukların öğrenmede zorluk yaşadıklarını öne sürdü. Âhûndzâde'nin önerdiği yeni yazı şekli reddedildi. Mîrzâ Melkum Hân Farsça alfabenin yazı stilinin değişmesinin gerektiğini düşünüyor ve bunu İran'ın geri kalmışlığının bir göstergesi olduğunu düşünüyordu. Hatta Farsça harfleri birleştirip daha basit bir yazı stili oluştursa da bu oluşturmuş olduğu yeni yazı stili yaygınlaşmadı. Abdürrahîm Tâlibof batıda eğitim almış biri olarak batının eğitim sistemine hakimdi. Çocukların alfabeyi daha kolay öğrenecekleri bir metot önerdi. Ayrıca çocukların oyunla eğlenmeleri gerektiğine dikkat çekip okulda birkaç saat çocukların bahçede oynamaları gerektiğini ve oyunun çocukların gelişimi üzerinde önemli olduğunu söylüyordu. Abdürrahîm Tâlibof'un telif ettiği *Kitâb-i Ahmed* adlı kitabında mektephanede verilen eğitim metotlarını eleştirmiş ve çocuklara uygun bulmamıştır. Ayrıca bu kitabında batıda verilen modern eğitim sistemini çocuklara tanıtmıştır. Zeynelabidîn Merâgeî kitaplarında özellikle *Seyahatnâme-yi İbrahim Beg* adlı eserinde eğitim hakkındaki düşüncelerine yer veriyordu. Eğitimin çocukların zihin özelliklerine uyumlu olacak şekilde sade içerik ve kavramlara sahip olması gerektiğini düşünüyor ve mektephanelerde çocuklara sunulan zor yazılara karşı çıkıyordu. Zeynelabidîn Merâgeî ayrıca kullanılan alfabeyi uygun bulmuyor, İran'ın eğitim programına ve Farsça alfabeye ve yazı şekline karşı çıkıyordu. Konulara modern bilimsel yaklaşımın yaygınlaşması ve çeşitli tekniklerin öğrenilmesi gerektiği

²¹⁹ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Hamit Algar, "Mirza Feth Ali Ahundzâde", İstanbul, **DİA**, C. II, 1989, s. 186-190.

²²⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Hamid Algar, "Mirza Melkum Han", İstanbul, **DİA**, C. XXX, 2005, s. 164-166.

²²¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Rıza Kurtuluş, "Talibof", İstanbul, **DİA**, C. XXXIX, 2010, s. 506-507.

konusunda hemfikirdi; ancak Batı'nın körü körüne takip edilmemesi ve ülkesinin din ve geleneklerine sadık kalması gerektiğine de inanıyordu.²²²

Emir Kebir, Rusya ve Osmanlı Devletlerinde eğitim yerlerini ziyaret ederek yeni eğitim metotlarını tanıma fırsatı buldu. Abbas Mirza batının yeni eğitim bilimleri sistematüğini anlaması için batıya gönderildi. İran'da fen ve yeni bilimlerin ihtiyacının karşılanması için 1230 hş./1851 yılında Darülfünun kuruldu. Darülfünun devletin genel bütçesiyle kurulan ilk yeni okuldur. Bu okuldan kırk yıl içinde 1100 öğrenci mezun oldu. Bu okuldan mezun olan öğrenciler ve öğretmenler Fransızca ve diğer yabancı dillerde yazılmış ders kitaplarını Farsçaya tercüme ettiler.²²³

Süryani ve Ermeni çocukları için yeni tarzda eğitim merkezlerinin açılmasıyla İranlı çocukların hayatında da örnek alınabilecek farklı yenilikçi fikirler ortaya çıkmaya başladı. 1800'lü yılların sonlarında öncelikle hazırlık ve okula alıştırmaya adı altında anasınıfları oluşturulmuş daha sonra anaokulu kurumu ülke genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır. İran'da ilk kurulan anaokulu 1279 hş./1900 yılında İsfahan Culfa'da Kânâniyân anaokuludur ve 1905 yılında yapımı tamamlanan okul üç sınıfıyla birlikte Ermeni kız ve erkek çocukların hizmetine açılmıştır. Bu anaokulunda Rusya'daki anaokullarının programları örnek alınarak eğitim verilmiştir. Kurucusu Dardare Kananiyan²²⁴ Hanım okulda ihtiyaç duyulan okul malzemelerini ve oyuncakları Rusya'dan İran'a kendisi getirmiştir.²²⁵

1290 hş./1911 yılında yürürlüğe konulan eğitim yasasının 3'üncü maddesine göre ilköğretim İranlılar için zorunlu hale geldi. Bu kanun ülke genelinde tek bir sistemin olmaması, birçok yoksul ailenin çocuklarının çalışmak zorunda olması, ülkede okul ve öğretmen eksikliği nedeniyle uygulanamadı.²²⁶ 1312 hş./1933 yılında Kültür Bakanlığının yayınladığı Tahran'daki yeni okullar hakkında tutulan istatistiksel verilere göre ilkokul erkek öğrenci sayısı 8.344; kız öğrenci sayısı 2.187'dir. Lisede

²²² Muhammed Hâdî Muhammedî, Zuhre Kâynî, **Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân der Rûzgâr-i Nov:1300-1340 hş./1921-1961**, C. V, Çâp-i Çehârom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011, s. 171-173.

²²³ Sadık, **a.g.e.**, s. 175-176.

²²⁴ Bu özel isim Fars alfabesiyle وارواره کانیان veya دارداره کانیان olarak geçmektedir.

²²⁵ Herand Gokasyan, "Nehostîn Kûdekistân-i Îrân der Culfâ-yi İsfahan", Mecelle-yi Armagân, 1352 hş./1973, Şomâre: 11-12, s. 761; Muhammedî, **a.g.e.**, C. V, s. 25.

²²⁶ Muhammedî, **a.g.e.**, C. V., s. 75.

öğrenim gören erkek öğrenci sayısı 154; üniversite öğrenci sayısı ise 157'dir. O dönemde on milyon nüfusta, çocukların nüfusu en azından bir milyon düşünüldüğünde ilk okula giden çocukların yüzde ikisinin eğitim aldıkları görülür.²²⁷

1.3.3. İran Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Gelişimi

İran'da çocuk edebiyatının temelleri meşrutiyet döneminde atıldı ve bu dönemde çocuk edebiyatında önemli gelişmeler oldu. Bu dönemde çocuk edebiyatı batıdaki etkileşimin yanı sıra eğitimin bir gerekliliği olarak da ortaya çıktı. Çocuklara bakış henüz tam olarak değişmedi ve “çocuğa görelilik” kavramı oluşmadı.

Matbaanın kurulması ve gazete, dergi ve kitap yayınlarının başlamasıyla çocuk kitapları yayın faaliyetlerine bu dönemde adım atıldı. İran'da çocuk edebiyatı alanında tercüme edilen ilk eserler Ezop ve La Fontaine'dir. 1225 hş./1846 yılında Muhammed Mehdî Vâsıf Rızâcûyî *Ezop* masallar mecmuasını *Hikâyât-i Dilpesend*; 'Alemüddeve Halîl Sakafî, 1268 hş./1889 yılında *La Fontaine* hikâyelerini *Ferâ'idü'l-Nesâyih* veya *Tuhfe-yi Nevruzî* adıyla tercüme etti ve yayınladı. Meşrutiyet döneminde ilk kez Jules Verne (1828-1905), Daniel Defoe (1660-1731) ve Sophie de Ségur (1799-1874) gibi yazarların kitapları tercüme edildi. Bu yazarların romanlarının belirli bir hedef kitlesi olmamasına rağmen romanlara çocuk ve gençlerin ilgi duyması nedeniyle bu eserler klasik gençlik romanları kategorisine alındı. Bunun aksine tercüme edilen bazı kitaplar ise yetişkin romanı olarak tercüme edilse de çocuk okurlar arasında da ilgi görmesi nedeniyle hedef kitlesi değişti.²²⁸

Daniel Defoe'nun (1660-1731) 1719 yılında yayınlanan *Robinson Crusoe* adlı romanı ilk kez 1272 hş./1893 yılında Muhsin Monşî tarafından Farsçaya tercüme edildi ve yazma nüsha şeklinde basıldı. Jules Verne'nin *Michel Strogoff*, *Esrarlı Ada*, *Seksen Günde Devr-i Alem*, *Kaptan Hatteras'ın Maceraları* gibi eserleri Farsçaya tercüme edildi. Alexandre Dumas'ın telif ettiği *Üç Silahşorlar* romanı, Muhammed Tâhir Mîrzâ İskenderî tarafından ilk kez 1268 hş./1889 yılında Farsçaya tercüme edildi. François Fénelon'un (1651-1715) hikâye mecmuasını 1278 hş./ 1899 yılında Mîrzâ

²²⁷ Sadık, a.g.e., s. 183.

²²⁸ Muhammed Hâdî Muhammedî, Zuhre Kâyînî, *Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân Dovre-yi Meşrûte*, C. IV, Çâp-i Pencom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011, s. 435.

EbulHasan Hân, *Nerdibân-i Hired* ismiyle çocuklar için tercüme edildi ve yayımlandı.²²⁹

Avrupa'dan yapılan roman tercüme faaliyetlerinin ardından İran'da bu yeni edebi tür ilgi görmeye başladı. İran'da yazılan ilk roman Mîrzâ Fethali Âhûndzâde'nin (1812-1878) yazdığı *Aldanmış Kevakib* (Kandırılmış Yıldızlar) isimli Azeri Türkçesinde yazılmış romanıdır. Bu roman 1253 hş./1874 yılında Mîrzâ Ca'fer Karaçedağı tarafından Farsçaya çevrildi. Bu romanın ardından *Seyâhatnâme-yi İbrâhîm Beg*²³⁰ adlı Farsça tarihi romanın ilk örneğini verdi. Seyyid Cemaleddîn Esedâbâdî'nin *Kıssahâ-yi Ostâd* isimli yazma eseri 1350 hş./1971'li yıllarda bulundu. Bu eserde geleneksel masal anlatma kalıbından çıkıldığı ve yeni roman türüne yakın bir anlatımla yazıldığı görülür.²³¹

Fars edebiyatı tarihinde çocuk ve gençlere yönelik kitap yazan ilk kişinin 'Abdurrahîm Tâlibof olduğu kabul edilir.²³² 1311-1312 hş./1932-1933 yılları arasında 'Abdurrahîm Tâlibof'un telif ettiği *Kitâb-i Ahmed*²³³ babası rolünü üstlendiği Ahmed isimli yedi yaşındaki çocuk ile gerçekleştirdiği bilimsel, sosyal, siyasi ve felsefi konularla yaptığı diyalogları içeren eğitici bir kitaptır. 'Abdurrahîm Tâlibof bu eserin girişinde kitabı çocuk eğitiminde faydalı olması için yazdığını belirtir.²³⁴ Bu nedenle bu kitap çocuğa seslenmesine rağmen kitabın aslında öğretmenler ve eğitimcilere yönelik hazırlandığı düşünülebilir. Aynı şekilde yazar kitabın önsözünde, her şeyin özünü aramanın çocukluktan itibaren başladığını, çocuğun karşısına bilgili ve her şeyin sebep sonuç ilişkisini anlatan öğretmenler çıktığı zaman şanslı olduğunu; aksi durumda ise çocuğun şanssız olacağından bahsederek çocuk eğitime ve eğitimcilerine dikkat çekmiştir:

انسان آن روز انسان شد و تکلفات الهی بر او آن وقت وارد گشت که لفظ چون و چرا گفتن و ماهیت هر چیزی را جستن گرفت. هر طفلی به محض این که به زبان می آید، بر حسب یک تعلیم الهی هر چه را می

²²⁹ a.e., s. 440-441.

²³⁰ *Seyahatname-i İbrahim Bey* adlı roman, Mustafa Çiftçi tarafından Türkçeye tercüme edildi ve 2019 yılında Alter Yayıncılık tarafından basıldı.

²³¹ a.e., s. 489.

²³² Muhammed Hukûkî, *Murûfî ber Târîh-i Edeb u Edebiyyât-i İmrûz-i Îrân I: Nesr, Dâstân*, Tahran, Neşr-i Katre, 1377 hş./1998, s. 33; Muhammedî, a.g.e., C. IV, s. 489.

²³³ Bu kitap 1311 hş./1932 ve 1312 hş./1933 yıllarında iki cilt olarak İstanbul'da basıldı.

²³⁴ Abdurrahîm Tâlibof, *Kitâb-i Ahmed*, Çâp-i Devvom, Tahran, İntişârât-i Şebgîr, 2536 Pehlevî, s. 16.

ببند از حقیقت و سبب آن جويا می شود، کشف ماهیت آن را می خواهد. اگر مربیان و معلمان او دانا باشند و حقایق هر چیزی را به او خاطر نشان کنند، به همان طور آن نهال انسانیت که تازه از دل او سر بر زده نشو و نما گرفته، میوه سعادت و کام دل بار می آورد و آنچه از کمال منتظر و شهادت اصل خداوند متعال درباره او ازلی مقدر فرموده به آن مایل می گردد. ولی اگر به عکس مربیان و اولیای آن طفل بیچاره، بحکم یک بدبختی آسمانی مردمان جاهل و بی خبر باشند سوزن در چشم دانش و تازیانه بر روی خنگ طلب آن کودک بدبخت زده، چشم بصیرتش را کور پای سمند طلبش را لنگ ساخته، و نهال برومند امید او را از ریشه بر می کنند.²³⁵

İnsan, 'neden' ve 'niçin' kelimelerini söylediğinde, her şeyin özünü aradığında ilahi vazifeler o zaman geldi ve o gün insan oldu. Her çocuk konuşur konuşmaz, ilahi bir öğretiyeye göre gördüğü her şeyin gerçeğini ve nedenini arar ve onun özünü keşfetmek ister. Eğer onun eğitimcileri ve öğretmenleri bilge olursa ve ona her şeyin hakikatini gösterirse, kalbinde yeni filizlenen ve görünen insanlığın o fidanları gibi gönlün arzusunu ve saadet meyvesini verir ve beklenen olgunluğundan ve Cenab-ı Hakk'ın şehadetinden ezelden kendisine takdir edilen şeye yönelir. Ama eğer o zavallı çocuğun ebeveynleri ve öğretmenleri bu durumun aksine göksel bir talihsizlik olarak cahil halktan olursa, o zavallı çocuğun talebi ahmağın üzerinde kırbaç, ilmin gözündeki iğne ile onun basiret gözünü kör, onun talebinin çevik atının ayağını total yapar ve onun taze ümit fidanlarını kökünden söker.

Talibof'un *Kitâb-i Ahmed* kitabı Fransız yazar Jean-Jacques Rousseau'un (1712-1778) 1762 yılında yayınlanan *Émile*²³⁶ adlı kitaba benzetilir ve yazarın bu kitaptan esinlendiği düşünülür.²³⁷ Jean-Jacques Rousseau'un eğitim hakkında yazdığı bu eserde Fransız İhtilali sırasında fikirleriyle yeni eğitim sistemini etkiledi. Aynı şey Talibof için de söylenebilir.

İran'da çocuklara özgü yazılan ilk edebi türün şiir olduğu görülür. Meşrutiyet döneminde şairler çocuk şiirleri söylenmeye başlamıştı; ancak çocuk şiirlerinin yaygınlaşması dönemin Eğitim Bakanının yeni eğitim sistemine göre hazırlanan

²³⁵ a.e., s. 13-14.

²³⁶ *Kitâb-i Ahmed* ve *Émile* adlı kitapların karşılaştırmalı çalışması için Bkz.: Sıdika Mollâyî; 'Al'i Rızâ Şâdârâm, "Berresî-yi Tatbîkî-yi Kitâb-i Ahmed Eser-i Tâlibof-i Tebrîzî ve Emile Jean-Jacques Rousseau Manzer-i Edebî, Âmûzîş u Mîzân-i Te'sirpezîrî-yi Kitâb-i Ahmed ez Emile", *Humâyiş-i Pejûheşhâ-yi Zebân u Edebiyyât-i Fârsî*, 1394 hş./2015, s. 2011-2026.

²³⁷ *Benefşe Hicâzî, Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevanân: Vîjegîhâ u Cenbehâ*, Tahran, Çâp-i Sîzdehom, İntişârât-i Rûşengerân u Mutâlâ'ât-i Zenân, 1394 hş./2015, s. 38.

kitaplarda çocuk şiirlerinin eklenmesini istemesi üzerine gerçekleşti.²³⁸ İran'da çocuklar için ilk şiir söyleyen kişi Mahmûd Hân Meliku'ş-şu'erâ Sabâ (1813-1893)'dır. Ancak çocuk şiirlerini hiçbir yerde yayınlamadı.²³⁹ İlk çocuk şairi kabul edilen²⁴⁰ İrec Mîrzâ (1874-1926), çocuk dilinde sade ve anlaşılır şiirler yazdı. Çocuklar için şiir yazan ve çağdaş İran çocuk edebiyatının gelişmesinde önemli rolü olan şairler Ali Ekber Sâbir, Nesîm Şimâl (1870-1934) Muhammed Takî Hân Bahâr, Dehhodâ (1879-1956), Pervîn İ'tisâmî ve Yahya Devletâbâdî'dir.²⁴¹ Bu dönemde çocuk şiirleri didaktik ve ahlaki içerikte yazıldı ve şiirlerin eğitici olmasına önem verildi. Çocuk şiirlerinin konuları aile, vatan ve doğa temalarından oluşuyordu ve şairler bu konularda çocuklara şuur ve sevgi kazandırmaya çalıştı.²⁴²

Muhammed Hâdî Muhammedî ve Zuhre Kâynî'ye göre meşrutiyet döneminde batıdan yapılan tercüme faaliyetleri geleneksel çocuk edebiyatını olumsuz etkiledi. Mekteplerde okutulan bazı kıymetli eserlerin yerini *Ezop* ve *La Fontaine* masalları aldı ve bu eserler Fars edebiyatındaki metinlerden daha üstün tutuldu. Bu çeviri dalgasıyla birlikte İran'a yeni çocuk edebiyatı anlayışı hâkim olmaya başladı ve bu durum İranlı yazarların dünya çocuk edebiyatı eserlerinden birebir esinlenmelerine neden oldu. İran çocuk edebiyatının dünya çocuk edebiyatından geri kalmasının sebebi İranlı yazarların edebi eserlerinde batılı hayali unsurların hâkim olması ve İranlı yazarların bu hayali unsurların ötesine geçemeyip batılı eserleri taklit etmesidir.²⁴³

1.4. Pehlevî Dönemi

1.4.1. Çocuk ve Gençlerin Sosyal ve Kültürel Durumu

1300 hş./1921'li yılların başında İranlı çocuklar açlık ve çeşitli hastalıklar nedeniyle hayatlarını kaybediyordu. 1303 hş./1924 yılında sadece Tahran'da bir yaştan altındaki 1.113 bebek, 4 yaştan altındaki 782, 5-9 yaş arası 142 ve 10-15 yaş arası 145

²³⁸ Şemsî Celûlî, *Mokaddemeî ber Şî'r-i Kûdek*, Tahran, Neşr-i Ânimâ, 1396 hş./2017, s. 64.

²³⁹ Muhammed Huseyn Kureşî, *Berresî-yi Muşkilât-i Tercume-yi Edebiyyât-i Kûdekân*, Tahran, İntişârât-i Senem, 1385 hş./2006, s. 54.

²⁴⁰ Hukûkî, *a.g.e.*, s. 33; Celûlî, *a.g.e.*, s. 65.

²⁴¹ Muhammed Gûderzî Dehrîzî, *Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevân-i Îrân*, Tahran, Neşr-i Kû, 1388 hş./2009, s. 52.

²⁴² Melek Gedik, *Çağdaş İran Çocuk Şiiri*, İstanbul, Demavend Yayınları, 2021, s. 73.

²⁴³ Muhammedî, *a.g.e.*, C. V, s. 249.

çocuk öldü. Tahran belediyesinin yayınladığı ikinci yıllığına göre 1304-1307 hş./1925-1928 yılları arasında Tahran’da 0-2 yaş arası 155 bebek süt ve gıdasızlık nedeniyle öldü. Beslenme yetersizliğinin yanında kirli su nedeniyle verem ve kolera gibi hastalıkların yayılmasından en çok etkilenen çocuklar ishal ve diğer hastalıklar sonucunda öldü. 1304-1307 hş./1925-1928 yılları arasında Tahran’da 9 yaşın altındaki 222 çocuk verem hastalığından, 1.202 çocuk ise ishalden hayatını kaybetti.²⁴⁴

Çocuk ölümlerinin artmasına karşı çocuklara aşı yapıldı ve hastalıkların önlenmesi için mücadele edildi. 1304 hş./1925 yılında Tahrandaki tüm okulların öğrencilerine aşı yapıldı ve yaklaşık 18 bin öğrenci aşılandı. 1308 hş./1929 yılından itibaren aşı kartı olmayan çocukların okullara kaydı yapılmadı. 1920’li yıllarda kurulan Tahran Belediyesi çocukların yetimhane ve yuva ihtiyaçlarını karşıladı. Belediye, 1304 hş./1925 yılında Tahran yetimhanesinde yaşları 5-6 olan 713 çocuğun barınma ve eğitim ihtiyaçlarını üstlenmişti. 1306 hş./1927 yılında Cemiyet-i Şîr u Horşîd-i Sorh (Aslan ve Kırmızı Güneş Cemiyeti) kurumu kuruldu. Bu kurumun görevleri ilk yardım eğitimleri verme ve klinik kurma işiydi. Bu kurum çocuk ölümlerinin önüne geçmek için çocuklara yönelik hastaneler kurdu ve çocukların sağlığıyla ilgilenen hemşirelere eğitimler verdi. Şehirlerde sağlık kuruluşlarının artmasıyla çoğu hastalığın ve çocuk ölümlerinin azalması sağlandı. 1316 hş./1937 yılında ilk çocuk hastanesi dört yatak kapasiteli olarak kuruldu.²⁴⁵

Fakir çocukların yeterli beslenememesi ve temizlenememesi kişisel sağlık durumlarını etkiliyordu. Çocuklarda saçkıran hastalığı o dönemde çok sık rastlanıyordu. Çocuklarda görülen saçkıran hastalığına karşı kısıtlı imkanlarıyla bir şeyler yapmaya çalışan öğretmen, Cabbâr Bâğcebân o günleri şöyle anlatır:²⁴⁶

“Sınıfa girdiğim ilk günün hatırasını hâla unutmadım. Sınıftaki hava öyle mide bulandırıcıydı ki sınıfa girer girmez başım döndü. Öğrencilerin kel başları ve kirli bedenlerinin sahnesi tarif edilemez. Elbette sonradan anlaşıldığı gibi saçkıran hastalığı okullara özgü değildi. Hatta Tebriz ve Şiraz gibi büyük şehirlerde bile durum aynıydı. Günlük işlerimden biri öğrencilerimin saçkıran hastalığıyla mücadele

²⁴⁴ a.e., s. 36.

²⁴⁵ a.e., s. 45, 47.

²⁴⁶ Cabbâr Bâğcebân, *Zindegînâme-yi Bâğcebân*, Tahran, Neşr-i Sipehr, 2536 Pehlevî, s. 53.

etmekti. Param olmadığı için tanıdıklardan bağış alıp ilaç ve temizlik için harcadım. Hatta sabun alırdım ve çocukların baş ve kıyafetlerini yıkamaları için fakir öğrencilerimin annelerine sağlık kurallarıyla birlikte gönderirdim.”

Çocukların saç kıran hastalığı sorunlarına karşılık çalışmalar başlatıldı. 1326 hş./1947 yılında kurulan Sâzmân-i Şâhinşâhî-yi Hedemât-i İctimâ’i (Sosyal Hizmetler Şahinşahlık Kurumu) tarafından 1329 hş./1950 yılında çocukların saçkıran hastalığıyla mücadele etmek için radyasyon merkezinde 1336 hş./1957 yılına kadar 5.237 çocuk tedavi edildi. Bu kurum 1329 hş./1950 yılından itibaren UNICEF ile işbirliği halinde anne ve çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı.²⁴⁷

Çocukların hayat şartlarının daha iyi olması için çaba gösteren kişiler ortaya çıktı ve çeşitli çalışmalar yapıldı. Bunlardan Amerikalı Grace Wishran 1301 hş./1922 yılında İran’a gelip Çocukların Sağlık Enstitüsü (Kânûn-i Behdâst-i Kûdekân) adlı kurumun kurulmasında fikir veren kişi oldu. Huseyn Kâzımzâde İrânşehr (1884-1962) ise yıllarca çocukların eğitim ve öğretimi alanında incelemeler ve araştırmalar yaptı ve yazdığı “Kûdekân-i Kâlîbâfi” (Halı Dokuyan Çocuklar) adlı makalede²⁴⁸ yedi yaşından on iki yaşına kadar halı işleyen çocukların çalışmasının sağlıklarını tehdit ettiğini belirtti. Çocukları Koruma Birliği (Cemiyet-i Himâyet-i Etfâl)’nin müdürü Fûâd Bey, Brüksel’deki Uluslararası Çocuk Koruma kongrelerine katıldı. Yahya Devletâbâdi 1310 hş./1931 yılında Brüksel’deki kongre ve sergilere çocuk konusuyla katıldı ve İranlı çocuklar için bir çok proje hazırladı. Yahya Devletâbâdi *İttilâ’ât*²⁴⁹ gazetesinde bu kongreyle ilgili yazılar yazdı ve Avrupa ülkelerinde yaşayan çocuklar hakkındaki yeni görüşlere halkın aşina olmalarını sağladı. Kadın kurucular tarafından 1324 hş./1945 yılında Çocuk Yetiştirme Cemiyeti (Cemiyet-i Perverîş-i Kûdek) faaliyetlerine başlayan kurumda, üyeler ve anneler için eğitim sınıfları oluşturuldu ve

²⁴⁷ Muhammedî, **a.g.e.**, C. V, s. 46.

²⁴⁸ Huseyn Kâzımzâde İrânşehr’in yazdığı “Kûdekân-i Kâlîbâfi” adlı makale için Bkz.: Huseyn Kâzımzâde İrânşehr, *Âsâr u Ahvâl-i Huseyn Kâzımzâde İrânşehr*, Tahran, İntişârât-i İkbâl, 1350 hş./1971, s. 63-66.

²⁴⁹ 1926 yılında kurulan İran’ın ilk günlük gazetesi olan *İttilâ’ât*, İran İslam devriminden itibaren de günümüzde yayınlanmaya devam etmektedir.

bu sınıflarda annelik adabı, çocuk sağlığı ve çocuk psikolojisi üzerine söyleşiler yapıldı.²⁵⁰

İran'da uluslararası kuruluşların faaliyet göstermesi İran'ın Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)'ya 1948 yılında resmi olarak üye olmasıyla başladı. İran bu kurumun desteğini alarak çeşitli konferans ve panellere katıldı. Danimarka'da 1328 hş./1949 yılındaki UNESCO'nun konferansında İran temsilcisi yeni eğitim sınıfları oluşturulması ve eğitimdeki amaçlarını açıklayıcı konuşmasını sundu. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) İran'da 1331 hş./1952 yılında faaliyet göstermeye başladı. Çocukların eğitimi, korunması ve sağlığıyla ilgilenen bu kurum, İran'da çocuk ve gençleri modern bir hayata hazırlamaya çalışıyordu.²⁵¹

1329 hş./1950 yılında Çocukları Koruma İran Milli Birliği (Encumen-i Millî-yi Îrânî-yi Himâyet-i Kûdekân) UNICEF'e bağlı olarak kuruldu. UNICEF'in iş birliğiyle çocuk ve annelerin ihtiyaçları karşılanmaya çalışıldı. 1339 hş./1960 yılında ismini Encumen-i Millî-yi Himâyet-i Kûdekân olarak değiştirdi. Bu kurum aracılığıyla çocukların iyi beslenmelerine katkıda bulunmak için 1333 hş./1954 yılında Tahran'da pastörize süt fabrikası kuruldu. 1332-1333 hş./1953-1954 yılları arasında fakir kesimlerde bulunan 20 ilkokula süt gönderildi. Buna göre her sabah saat 10'da her çocuğa şekerli bir bardak süt verilirdi.

Görme engelli çocuklar için Sosyal Hizmetler Kurumu'nun UNESCO'ya bağlı Dünya Görme Engellileri Koruma Konseyine öneride bulunmasıyla 1328 hş./1949 yılında Tahran'da Rudekî Görme Engelliler Eğitim ve İş Merkezi (Kânûn-i Kâr u Âmuziş-i Nâbînâyân-i Rûdekî) faaliyetlerine başladı. Bu kurumun ardından 1330 hş./1951 yılında Cabbâr Bâgçebân Tahran'da Kör, Sağır ve Dilsiz Çocukları Koruma Birliği'ni (Cemiyyet-i Himâyet ez Kûdekân-i Ker u Lâl u Nâbînâ) kurdu. 1330 hş./1951 yılında kurulan bir diğer cemiyyet, İran Çocuk Koruma Birliği (Cemiyyet-i Îrânî-yi Himâyet-i Kûdek), Uluslararası Demokratik Kadın Federasyonu'ndan esinlenerek kurulmuştu. Bu cemiyyetin çıkardığı *Himâyet-i Kûdek*

²⁵⁰ Muhammedî, a.g.e., C. V., s. 58, 60, 61.

²⁵¹ a.e., s. 57.

adındaki dergi 1330-1332 hş./1951-1953 yılları arasında yayınlanmıştır. Ayrıca bu cemiyet ile 11 Hordad 1330 hş./2 Haziran 1951 yılında ilk defa İran’da dünya çocuk günü kutlanmıştır.²⁵²

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” yayımlandı. Bu bildirgenin bir maddesinde anne ve çocuk haklarından bahsediliyordu. 1959 yılında Birleşmiş Milletler 10 maddelik Çocuk Hakları Bildirgesi yayınladı. Böylece batı toplumlarında çocuk ve çocukluk dönemine bakış açısı değişti. Çocuk haklarını savunan ilk kişilerden Mehrengîz Menûçehriyân (1906-2000) hem İran’ın ilk kadın avukatı hem de 1963-1972 yılları arasında senatörlük yapan ilk kadındı. Kadın ve çocuk haklarıyla ilgili pek çok çalışmalar yaptı²⁵³, kadın ve çocuk haklarını gündeme getirdi ve yasa önerisi sundu. Ayrıca çocukların eğitimi ile de ilgilendi. Mehrengîz Menûçehriyân çocukların 3-7 yaş arasında anaokullarına gönderilmesi gerektiğini savundu.²⁵⁴

Pehlevî döneminin başlarında 5-6 yaşlarındaki çocuk işçiler evlerde kurulu olan halı tezgahlarında sabahdan akşama kadar çalışırlardı. İkinci dünya savaşından sonra fabrikalarda işçi grevlerinin artması ve işçilerin işten çıkartılmaları nedeniyle iş sahipleri kadın ve çocuk işçilere az bir para karşılığında iş vermeye başladı. 1335 hş./1956 yılındaki çocuk çalışanların ilk istatistiksel verilerine göre 10-14 yaş aralığındaki 1.822.483 nüfuslu çocuktan 717.618 tanesi köy ve şehirlerdeki iş yerlerinde, sanat merkezlerinde veya tarım işlerinde çalışıyorlardı. 1337 hş./1958 yılında çalışma kanunun düzenlenmesiyle 13-16 yaş aralığındaki çocukların işçi çocuk maaşıyla yedi saat çalıştırılması hükme bağlandı.²⁵⁵

²⁵² Muhammedî, **a.g.e.**, C. V, s. 64-65.

²⁵³ Mehrengîz Menûçehriyân’ın çocuklar hakkında yaptığı bazı çalışmalar: Mehrengîz Menûçehriyân, Revân-Şinasi ez Nazar-i Perverîş-i Kûdekân (Çocukların Eğitimi Açısından Psikoloji); Mehrengîz Menûçehriyân, Revân-Şinasi: Beray-i İstifade-yi Daniş Âmûzân-i Sâlhâ-yi Şeşom-i Edebî u Pencom-i Fenn-i Dohterân, (Psikoloji: Altıncı Sınıf Edebiyat ve Beşinci Sınıf Fen Öğrencilerinin Kullanımı İçin); Mehrengîz Menûçehriyân, Çerâ Etfâl Nâsâzgâr Mişevend ve Çe Bâyed Kerd, (Niçin Çocuklar Agresif Olurlar ve Ne Yapılmalıdır)

²⁵⁴ **a.e.**, s. 62.

²⁵⁵ **a.e.**, s. 48, 56.

1.4.2. Çocuk ve Gençlerin Eğitimi

1305-1306 hş./1926-1927 yıllarında İran'da eğitim kurumlarının yüzde 66'sını geleneksel eğitimin verildiği mektephaneler oluşturuyordu. Pehlevî döneminde batının modern yaşantısı ve yeni eğitim sistemlerinin tanınmasıyla 1320 hş./1951 yılında mektephanelerin sayısı yüzde 19'a düştü ve yeni eğitim merkezlerinin sayısı arttı.²⁵⁶ Bu dönemin başında geleneksel eğitimden vazgeçilmemesi ve yeni eğitim sistemlerini oluşturan okullara halkın çocuklarını göndermeme sebeplerini Cabbâr Bâğcebân şöyle açıklar:

*“İlkokula girdiğim ilk gün birinci sınıfta on öğrenciden fazla kişi yoktu. Bu öğrenci eksikliğinin iki nedeni vardı: Birincisi mektep öğretmenlerinin yeni metotla çalışan devlet okullarını boykot etmeleridir. Diğeri ise halkın aşırı yoksulluk ve çaresizlik nedeniyle geçimlerini sağlamak için çocuklarını bir Abbasi ve otuz dinara halı dokuma atölyelerine göndermeleriydi. Merhum Eğitim bakanı ustaca bu işin büyüsunü bozdu. İlkokula kayıt yaptıran fakir çocuklara Kültür Müdürlüğü tarafından bir takım ücretsiz kıyafet verileceğini duyurdu. Ne mutlu ki bu adım benim lehime sonuçlandı. Çünkü sonuçta birinci sınıfların sayısı yetmiş kişiye ulaştı. O çevrede o kadar çok çocuğu eğitime gücüne sahip kimsenin olmaması nedeniyle kültüre nüfuz etmem için uygun bir fırsattı.”*²⁵⁷

İran'ın yeni eğitim sisteminde çocuk eğitimi anaokullarının kurulmasıyla başlatıldı ve Alman eğitimci ve filozof Fredrich Fröbel (d.1782-ö.1852)'in önerilerine göre modellenen okul öncesi programı esas alındı. Yüksek Eğitim Şura'sının (Şûrâ-yi 'Âlî-yi Ferheng) 1312 hş./1933 yılında en az 4 yaşındaki çocukların kabul edildiği anaokulları eğitim programını onayladı. Fröbel eğitim programına göre dans hareketleri, şarkı, müzikle spor, hikâye anlatma, kolay şiir ezberleme, el sanatları, resim gibi etkinlikler eklendi. Şura bütün eğitimlerin çocukların anlayacağı şekilde masal ve hikâye aracılığıyla olması gerektiğini vurguladı. İran'da 1350 hş./1971 yılında 369 anasınıfı, 19.308 çocuk ve 824 öğretmen ile 30 yardımcı öğretmen vardı.²⁵⁸

²⁵⁶ a.e., s. 73.

²⁵⁷ Bâğcebân, a.g.e., s. 68-69.

²⁵⁸ Sadık, a.g.e., s. 232; Muhammedi, a.g.e., C. V, s. 98.

Cabbâr Bağçeban, Fredrich Fröbel'in Almanya'da kurduğu "Çocuk Bahçesi" adlı anaokulundan esinlenerek 1303 hş./1924 yılında Tebriz'de "Bâğçe-yi Etfâl" (Çocukların Bahçesi) adlı anaokulunu açtı. Bu anaokulu İranlı çocuklara yönelik açılan ilk anaokuluydu. Cabbâr Bağçeban 1306 hş./1927 yılında Şiraz'da anaokulu açtı ve 1311-1323 hş./1932-1944 yılları arasında ise Tahran'da okul öncesi eğitim için programları hazırladı. Bağçeban'ın okul öncesi eğitim programında resimli hikâye okuma, şiir ve şarkı söyleme, ana dilde drama, grup resim çalışması, renk, meslek ve ağaç isimlerini öğrenme gibi konular vardı. Ermeni asıllı İsfahan doğumlu Bersabe Hovsebyan (1906-1999) 1310 hş./1941 yılında Bersabe Anaokulunu Tahran'da kurdu. O da Fredrich Fröbel'den esinlenerek eğitim programını oluşturdu. Bu program ahşap oyuncak, ahşap geometrik şekiller yapma, hikâye ve masal okuma, resim, tiyatro gibi etkinliklerden oluşuyordu. Ardından Cemîle Sıdika Kesmâyî çocuk eğitim ve öğretim usullerini uyguladığı bir anaokulunu Reşt'te 1315 hş./1936 yılında, Kamer Tâc Devletâbâdî 1317 veya 1318 hş./1938-1939 yılında Şâhpûr Anaokulunu İsfahan'da kurdu.²⁵⁹

İlkokul ve lise eğitim reformları doğrultusunda uygulanan politikalarından biri, okullarda eğitim verecek uzman kişilerin yetiştirilmesi idi. 1298 hş./1919 yılında Mecliste öğretmen yetiştirilmesi ve öğretmen okulunun (Dârulmuallimîn) kurulmasına yönelik tasarının onaylanmasının ardından Mirzâ EbulHasan Hân Forûğî başkanlığında merkezi öğretmenler okulu Tahran'da faaliyete başladı. 1313 hş./1934 yılından itibaren ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi için 25 okul ve kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi için öğretmen okulları (Dârulmuallimât) kuruldu. 1307 hş./1928 yılında kurulan Yüksek Öğretmen Okulu (Darûlmuallimîn-i 'Âlî) 1312 hş./1933 yılında adı Dânişserâ-yi 'Âlî olarak değiştirildi. 1307 hş./1928 yılından itibaren altı yıl boyunca her yıl yüz öğrenci eğitim için Avrupa'ya gönderildi. Bu öğrencilerin arasındaki 35 kişi eğitim ve öğretim alanında eğitim alması için gönderildi.²⁶⁰

Eğitim alanında yapılan ilk çalışmalardan diğeri, eğitim bütçesinin artırılmasıydı. 1305 hş./1926 yılından itibaren Eğitim bakanlığı şehirlerde, köylerde

²⁵⁹ Muhammedî, a.g.e., C. V., s. 115, 116.

²⁶⁰ Sadık, a.g.e., s. 190; Muhammedî, a.g.e., C. V, s. 80.

ve kasabalarda ilkokul yapmak için eğitim bütçesinin artırılmasını onayladı. Yasaya göre beş yıl boyunca Eğitim bakanlığına okulların genişletilmesi ve artırılması için ilk yıl altmış bin Tümen, beşinci yıl elli bin Tümen kadar belirli bütçeler verildi. Aynı yıl eğitim bakanlığı köylerde okuma yazma bilmeyen yetişkinler için başlangıç eğitimi sınıfları ile ilkokul eğitimi için gezici eğitim verilmesine izin verdi. 1312 hş./1933 yılında devlet ilköğretim okullarında ücretsiz eğitim yasasının çıkmasıyla eğitim bütçesi önemli ölçüde arttı ve düşük gelirli kesimler üzerinde eğitim kapsayıcı hale geldi.²⁶¹

1300 hş./1921 yılında kurulan Yüksek Eğitim Şurası (Şûrâ-yi ‘Âlî-yi Ma’ârif) 1306 hş./1927 yılında okulların ve ders müfredatlarını denetleme sorumluluğu aldı. Eğitim, Vakıflar ve Sanatlar Bakanlığı (Vezâret-i Ma’ârif u Evkâf u Sanâyi) ismi önce Eğitim Bakanlığı (Vezâret-i Ferheng) ile daha sonra da 1343 hş./1964 yılında Eğitim ve Öğretim Bakanlığı (Vezâret-i Âmûziş u Perveriş) ile değiştirildi. İran eğitim sisteminde çocuk eğitimi kurumsallaşmasa da Batı eğitim modellerini takip etme eğilimi okullarda yavaş yavaş ortaya çıktı ve ayrı programlar şeklinde uygulandı.²⁶²

1290 hş./1911 yılında yedi yaşından itibaren zorunlu olarak yasalaştırılan eğitimin süresi 1322 hş./1943 yılında bütün ülkede on yıl olarak belirlendi. İlkokul beş yıllık döneminde Din ve Ahlak, Farsça, güzel yazı, sağlık dersleri, matematik, geometri, hayat bilgisi, sanat ve el işleri, spor dersleri verilirdi ve her üç ayda sınav yapılırdı. 20 üzerinden verilen not sistemine göre 10’dan az olan notlar başarısız sayılırdı.²⁶³ İlkokul üç yıllık orta dönemde müfredat programında Kur’an ve Ahlak, Fars dili ve edebiyatı, Fizik, Kimya, Biyoloji, Sağlık, meslek ve sanat, Matematik Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilimler, Arapça, spor, resim, hat, müzik gibi dersler yer alırdı. Lise eğitimi müfredatında ise ilk üç yıllık eğitimde Farsça, dini öğretiler, Arapça, sosyal bilimler, matematik, fizik, kimya, sağlık ve genel bilimler, spor, hat, resim, erkekler için el sanatları, kızlar için terzilik gibi dersler verildi. Müfredatın

²⁶¹ Muhammedî, **a.g.e.**, C. V, s. 76.

²⁶² Sadık, **a.g.e.**, s. 220.

²⁶³ **a.e.**, s. 232-233.

ikinci kısmında ise üç yıl seçtiği bir bölüme göre eğitim alır ve o bölümde uzmanlaşırlardı. Lise öğrencileri her yılın sonunda sınava girerlerdi.²⁶⁴

1313 hş./1934 yılında Milli Şura Meclisi'nin (Meclis-i Şûrâ-yi Millî) onayıyla Tahran Üniversitesi kuruldu. Üniversitede tıp fakültesi, hukuk fakültesi ve teknik bilimler fakültesinin açılmasının ardından darülfünunun üniversiteye dahil edilerek edebiyat felsefe ve eğitim bilimleri bölümleri açıldı. 1319 hş./1940 yılında Tıp, diş hekimliği ve eczacılık fakültesinde verilen eğitimler gelişti ve öğrenciler birkaç hastanede ameliyatlara katılım gösterip uygulamalı dersler aldı.²⁶⁵

Lübnanlı Nûr Hammâde tarafından düzenlenen II. Doğulu Kadın Kongresi Tahran'da 16 Âzer 1313 hş./7 Aralık 1934 tarihinde yapıldı ve bu kongreye İranlı kadınlar katıldı. Eğitim Bakanlığı salonunda gerçekleştirilen son oturumda katılımcı üyeler 22 maddelik öneri sundu. 2. Maddede ilkokulun erkek ve kız çocukları için zorunlu olması, 4. Maddede ise farklı şehirlerde anaokullarının kurulması ve çocukların zihinlerini geliştirmek için faydalı oyun araçlarının temin edilmesi yer alıyordu.²⁶⁶

Meşrutiyet dönemiyle kıyaslanırsa bu dönemde yeni okullara giden kızların sayısı arttı ama bu sayı kızların nüfus sayısına göre azdı. Eğitim, Vakıflar ve Sanatlar Bakanlığı (Vezâret-i Ma'ârif u Evkâf u Sanâyi) istatistik ve raporlarına göre 1306 hş./1927 yılında Tonekâbon, Dâmgân, Simnân, Şâhrûd, Gulpâygân şehirleri ile Kürdîstân eyaletinde hiçbir kız çocuğu okula gitmedi. O dönemde ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı çoğu kız okulu yarıda bıraktı. 1310 hş./1931 yılında ülkedeki 29.471 kız öğrenciden sadece 1.384 öğrenci ilkokulu bitirdi. 1310 hş./1931 yılında Tahran ve Azerbaycan, Horâsân, Kirmân, Fârs, Gilân, İsfehân ve Yezd gibi büyük eyaletlerin dışında kız okulu yoktu ve okulların sayısı çok azdı. Tahran'da ilkokul dönemi için yirmi okul bulunuyordu ve çoğu kız öğrenci okulu yarıda bırakıyordu. Okul eksikliği ve kadın öğretmenlerin az olması kız çocuklarının eğitiminde büyük bir sorun oluşturunuyordu. 1313 hş./1934 yılında Tahran'da ve çeşitli şehirlerde kız okulunun açılması kızların öğretmenlik için yetiştirilme olanağını

²⁶⁴ a.e., s. 237-239.

²⁶⁵ a.e., s. 190.

²⁶⁶ Muhammedî, a.g.e., C. V, s. 89.

artırdı. 1300-1334 hş./1921-1955 yılları arasında bu zorlukların üstesinden gelen 1.627 kız İran ve başka ülkelerdeki üniversitelerden mezun oldu ve lisans ve doktora eğitimi almayı başardı. Bunlardan 6'sı iktisat ve siyasal bilimler, 16'sı edebiyat, 17'si arkeoloji, resim ve müzik, 24'ü eğitim bilimleri, psikoloji ve felsefe bölümlerinden mezun oldular.²⁶⁷

Eğitim Bakanının 1307 hş./1928 yılında ilkokul kitaplarının hazırlanması ve basımını tekelleştirme kararı almasıyla üniversitedeki öğretim üyeleri, öğretmenler ve eğitimcilerden oluşan bir heyet ilkokul kitaplarının hazırlanması ve basımını üstlendi. İran'ın II. Dünya savaşında müttefik güçler tarafından işgal edilmesinden sonra 1320-1324 hş./1951-1955 yılları arasında hükümet artık ders kitapları hazırlamaya ve yayınlamaya devam edemedi. Tahran'da 1333 hş./1954 yılında çalışmalarını başlatan Franklin Yayınları Eğitim Bakanlığına ilkokul ders kitaplarının basımını önerdi. Sosyal Hizmetler Şahinşahlık Kurumu ders kitaplarının ücretleri için ödenek hazırladı ve Franklin Yayınlarının ders kitaplarını basması için sözleşme yapıldı.²⁶⁸ 1347 hş./1968 yılında Yüksek Eğitim ve Öğretim Şurası (Şûrâ-yi 'Alî-yi Âmûziş u Perveriş) iki meclisin kültür komisyonunun onayıyla göreve başlatıldı. Şura'nın görevleri müfredat programını onaylama, ders kitaplarının hazırlanması ve okulların kurulması gibi başlıca eğitim sorumluluklarından oluşuyordu.²⁶⁹

1341 hş./1962 yılında Sipâh-i Dâniş adı verilen eğitim politikasıyla köylerde eğitimin artmasına yönelik bir çalışma başlatıldı. Buna göre lise eğitim diploması olan erkeklerin Harbiye ve Eğitim Bakanlığı gözetiminde askerlik hizmeti yerine altı aylık bir eğitim almaları sağlanıp yirmi ay öğretmenlik hizmeti yapmaları için atanıyordu. Gönüllü yapılan bu çalışma sayesinde kırsal kesimlerde okuma yazma bilmeyen ailelerin ve yaşlıların kalkınması için harekete geçildi.²⁷⁰

1350 hş./1971 yılına kadar İran'da ilkokul 6 sınıf, lise eğitimi 6 sınıf olarak belirlendi ve uygulandı. 1346 hş./1967 yılında devlet eğitim dönemlerini değiştirme kararı aldı ve 1350 hş./1971 yılından itibaren ilkokul 5 yıl ve 3 yıl olarak iki aşamalı

²⁶⁷ a.e., s. 89, 91.

²⁶⁸ Muhammedî, a.g.e., C. V, s. 96,97.

²⁶⁹ Sadık, a.g.e., s. 223-224.

²⁷⁰ a.e., s. 195.

olarak uygulandı. Yüksek Kültür Şurası'nın kararına göre lise toplam altı yıl olarak iki aşamalık döneme geçildi. Lise öğrencilerinin ilk üç yıl genel eğitim almalarının ardından 4. Yıllarından itibaren edebiyat, matematik, meslek dersleri ve kız öğrenciler için ev işleri bölümlerinde eğitime devam edildi.²⁷¹

1320 hş./1941 ve 1350 hş./1971 yılları arasında İran'daki okul, öğretmen ve öğrenciler hakkında istatistiksel veriler şöyledir:²⁷²

	1320 hş./1951 Yılında	1350 hş./1971 Yılında
İlkokul	2.336	15.202
İlkokul öğrencisi	287.000	3.002.858
İlkokul öğretmeni	9.000	86.796
Lise	351	2.509
Lise öğrencisi	28.000	1.012.920
Lise öğretmeni	2.349	27.153
Üniversite	1	8
Üniversite Öğrencisi	2.114	41.900
Öğretim Üyesi	329	2.200

1.4.3. İran Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Gelişimi

İran'ın Pehlevî döneminde başlayan yeni eğitim sisteminin uygulanması, yeni eğitim merkezlerine giden çocuk sayısının artması ve batı edebiyatından tercüme hareketleri, İranlı çocukların yeni edebiyatla tanışmalarına neden oldu. İran'da çocuk edebiyatı gelişmeleri yavaş olmasına rağmen okuma yazma öğrenen çocuklarda kitap okuma kültürü başladı. Bu dönemde çocuklar için yeterli telif kitapların olmaması

²⁷¹ a.e., s. 231-232.

²⁷² a.e., s. 197.

nedeniyle çocuk ve gençler daha çok batıdan tercüme edilen kitapları okudu. Çocuk ve gençlerin aşk, polisiye, cinayet ve macera gibi içerikli romanlara ilgi duyması yayınevlerini harekete geçirdi ve çocuk ve genç okur kitlesine yönelik roman ve öyküler daha sade bir dille tercüme edilmeye başlandı.

Geleneksel eğitimde çocuk ve gençlere yönelik olduğu düşünülen klasik edebi metinler, halk hikâyeleri ve masalları bu dönemde çocuklar ve gençler için sadeleştirme veya yeniden yazılma ile yeni bir şekil aldı. İran halk edebiyatına yönelik edebi halk ürünlerini toplayan ilk kişi Sâdık Hidâyet'tir. Sâdık Hidâyet'ten sonra halk edebiyatına yönelen kişiler, Huseyn Kûhî Kirmânî (1276-1338 hş./1897-1959), Fazlullah Subhî Muhtedî (1276-1341 hş./1897-1962), Ebu'l-Kâsım Encevi Şîrâzî (1300-1372 hş./1921-1993)'dir.²⁷³ İran halk edebiyatına çocuklar için ilk yönelen kişi Fazlullah Subhî Muhtedî'dir. Fazlullah Subhî, çocuklara uygun gördüğü hikâyeleri seçip çocuklar için yeniden yazdı ve geçmişteki kültür, gelenek ve görenekleri yeni neslin tanımasını sağladı. İran halk edebiyatında yer alan masallar, gerçekçi ve temsili hikâyeler çocukların duygu ve düşüncelerinin gelişimi için uygun bulundu ve günümüzde dahi bu hikâyeler çocuklar için yeniden yazılmaktadır. Fazlullah Subhî Muhtedî'nin 1312-1339 hş./1933-1960 yılları arasında hazırladığı masal ve hikâye kitaplarının *Kıssahâ-yi Subhî*²⁷⁴ adıyla basımı devam etmektedir.

Çocuklara yönelik yaptığı radyo yayınıyla Fazlullah Subhî Muhtedî, halk masallarının çocuklar aracılığıyla toplanmasına ve çocuklara yönelik kitapların ortaya çıkmasına öncü oldu. Subhî Muhtedî 1320 hş./1941 yılında başladığı bu radyo programında Cuma günleri her sabah “Beççehâ Selâm” (Selam Çocuklar) adlı özel programlar sunup onlara masallar anlatırdı. Subhî Muhtedî'nin anlattığı masallar İran halk masalları ve hikâyelerden olurdu. Muhtedî, bu programı İran'ın çeşitli bölgelerinden dinleyen çocuklardan bulundukları yöreye özgü masal ve hikâyeleri kendisine göndermelerini isterdi. Çocuklara seslenmesi ve onlar için masallar okuması onun “Peder-i Beççehâ” (çocukların babası) olarak sayılmasına neden oldu.

²⁷³ Muhammedî, **a.g.e.**, C. V, s. 235.

²⁷⁴ İçerisinde Efsânehâ I-II, Efsânehâ-yi Kohen-i İrânî I-II, Efsânehâ-yi ‘Amû Nevrûz gibi kitapları yer alan bu kitabın yakın zamanda yayınlanan baskısı: Fazlullah Muhtedî, *Kıssahâ-yi Subhî*, be Kûşeh-i Lîmâ Sâlih Râmserî, Çâp-i Nohom, Tahran, İntişârât-i Mu’in, 1399 hş./2020.

Subhî Muhtedî, halk edebiyatından çocuklar için uygun düşündüğü masal ve hikâyeleri on bir kitapta topladı ve bu kitapları 1312-1339 hş./1933-1960 yılları arasında yayınladı. *Efsânehâ I-II* (1324-1325 hş./1946-1947), *Efsânehâ-yi Kohen-i Îrânî I-II* (1328-1331 hş./1949-1952), *Efsânehâ-yi 'Amû Nevrûz* (1339 hş./1960) adlı kitaplar, Subhî Muhtedî'nin derlediği önde gelen kitaplarındandır.²⁷⁵

Fazlullah Subhî Muhtedî kitabının önsözünde çocuklara şöyle seslenir:

فرزندان من! امیدوارم تا وقتی که شما بزرگ می شوید، کارها خوب بشود، کشور آباد و آزاد و هموطنان، خوشبخت و آسوده و شاد باشند، و ... فرزندان گرامی من! بدانید، آن روزی که در سراسر کشور و جهان، برای همه ی بچه ها وسیله ی پرورش تن و جان فراهم شود، آن روز، روز خوشی است، روزی که شما همسالان خود را در کوچه و بازار سرگردان و گرسنه و برهنه نبینید، روز شادمانی است! روزی که دست جنگ افروزان بریده شود، که دیگر بچه های بی گناه را بی پدر و بی خانمان نکنند، آن روز، روز شادی است و امیدوارم آن روز به زودی برسد و شما در آن روزگار، جوانانی شاداب باشید و یادی از این پدر خدمت گزار خود نکنید!²⁷⁶

Çocuklarım! Umarım büyüdüğünüzde her şey iyi olur, ülke refah ve özgür olur ve yurttaşlarımız mutlu ve huzurlu olur. Değerli çocuklarım! Biliniz ki tüm dünyada bütün çocuklar için beden ve ruh terbiyesinin temin edildiği gün, sevinç günüdür. Sizin yaşitlarınızı sokakta ve pazarda başıboş, çıplak ve aç görmediğiniz gün, mutluluk günüdür! Artık masum çocukların babasız ve annesiz kalmadığı savaştan elin kesildiği o gün, mutluluk günüdür! Umarım o gün çabucak gelir ve siz o dönemde mutlu gençler olursunuz ve bu hizmetkar babanızı da anarsınız!

İran'da çocuk edebiyatının gündeme gelmesi ve çocuk edebiyatı eleştirisinin başlaması iki önemli gelişmeyle oldu. Birincisi 28 Mordâd 1332 hş./19 Ağustos 1953 darbesinden sonraki yıllarda *Sepîde-yi Ferdâ* dergisinin kurulması ile üniversitelerde çocuk edebiyatı dersinin eklenmesidir. *Sepîde-yi Ferdâ* dergisi Prof. Dr. Bâkır Hûşyâr ve Dr. Âzer Rahnumâ aracılığıyla kuruldu. Bu derginin bir bölümünde çocuk

²⁷⁵ Nesrîn Doht 'Emâd Horâsânî, *Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân der 'Asr-i Pehlevî*, Tahrân, İntişârât-i Emîr Kebîr, 2535 Pehlevî/ s. 40; Sıdîka Hâşimî Neseb, *Kûdekân u Edebiyyât-i Resmî-yi Îrân*, Tahrân, İntişârât-i Surûş, 1371 hş./1992, s. 22; Muhammed Ca'fer Yâhakkî, *Çûn Sebû-yi Teşne: Târih-i Edebiyyât-i Mu'âsir-i Fârsî*, Tahrân, İntişârât-i Câmî, 1995, s.241; Hukûkî, *a.g.e.*, s. 34; Sa'îd Gaffârî, *Gâmî der Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân*, Çâp-i Devvom, Tahrân, İntişârât-i Debîzeş, 1381 hş./2002, s. 10; Sureyyâ Gazel Eyâg, *Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân u Tervîc-i Hânden*, Çâp-i Devâzdehom, Tahrân, Neşr-i Samt, 1394 hş./2015, s. 114.

²⁷⁶ Fazlullah Muhtedî, *Kıssahâ-yi Subhî*, be ihtimâm-i Leymâ Salih Râmserî, Tahrân, Neşr-i Mu'in, 1387 hş./2008, s. 12.

kitaplarının eleştirisi kısmına yer verildi. Değer öğretilerinde çocuğun bireyselliği ve onun özgürlüğü için çalışmalar başlatan Tûrân Mîrhâdî, Leylâ Eymen Âhî, İsmet Devletdâd, Furûg Şehâb gibi yazarlar bu dergide çocuk edebiyatı alanında yazılar yazdı. 1336 hş./1957 yılında çocuk edebiyatının özel sayısı yayınlandı. Bu sayıda Prof. Dr. Bâkır Hûşyâr'ın çocuk kitapları sergisinin açılış konuşmasında yaptığı konuşma metni ve çocuklara uygun kitapların ilk fihristi yer aldı. Dergide genellikle öğretmenlerle yapılan röportajlara, eğitim ve öğretim hakkındaki makalelere ve şiir ile hikâyelere yer verildi.²⁷⁷

Edebiyat fakültelerinde çocuk edebiyatı dersini ilk öneren Prof. Dr. Bâkır Hûşyâr'dır. Bu önerinin ardından çocuk edebiyatı üniversitelerde ders olarak eklendi. Çocuk edebiyatı alanında ilk ders kitabı *Usûl-i Edebiyyât-i Kûdekân* ismiyle 'Alî Ekber Şu'ârînejâd (1304-1392 hş./1925-2013) tarafından 1340 hş./1961 yılında telif edildi.²⁷⁸ Çocuk edebiyatı dersinin verilmesiyle İran'da çocuk edebiyatı resmi olarak tanındı ve bu alanda yeni ders kitapları ve eleştirisi kitapları telif edildi.

İkinci gelişme farklı ülkelerde çocuklar için yazılan kitapların tercüme akımıdır. Tercüme faaliyetleri meşrutiyet dönemine dayansa da 1330 hş./1951 yılından itibaren aktif hale geldi. Franklin Kültür Enstitüsü 1332 hş./1953 yılından itibaren bu alanda çok faaliyet gösterdi ve Jules Verne, Charles Dickens, Mark Twain, Jack London ve Hans Christian Andersen'in eserleri gibi pek çok kitap Farsçaya tercüme edildi. Franklin, Emîr Kebîr ve Nîl gibi büyük yayınevleriyle iş birliği yaptı ve batı çocuk edebiyatından kitaplar temin edilip tercüme edildi.²⁷⁹ Bazı yayınevleri tercümelerin daha iyi yapılmasına dikkat etti ve Farsça çevirmenlerin daha iyi ve nitelikli seçilmesi çocuk edebiyatı alanında yapılan tercüme kitap sayılarını artırdı. Ancak hikâyeye dışında tercüme edilen çoğu kitapların dili çocuk ve gençlerin

²⁷⁷ Leyla Eymen Âhî, Tûrân Mîrhâdî, Mehdoht Devletâbâdî, *Gozerî der Edebiyyât-i Kûdekân*, Tahran, 1352 hş./1973, s. 26; Menûçehr 'Alîpûr, *Âşînâ bâ Edebiyyât-i Kûdekân*, Çâp-i Devvom, Tahran, İntişârât-i Tîrgân, 1380 hş./2001, s.41; Eyâg, *a.g.e.*, s. 115; Hicâzî, *a.g.e.*, s. 39; Muhammedî, *a.g.e.*, C. V., s. 174; Sıdika Hâşimî Neseb, *Kûdekân u Edebiyyât-i Resmî-yi Irân*, Tahran, İntişârât-i Sorûş, 1371 hş./1992, s. 22,23.

²⁷⁸ Eyâg, *a.g.e.*, s. 117.

²⁷⁹ *a.g.e.*, s. 116.

anlayacağı düzeyde olmadığı için bazı kitapların çocuk ve genç okur kitlesine ulaşamadığı düşünülür.²⁸⁰

Halk edebiyatındaki masal ve efsanelerin çocuk ve gençlerin gelişiminde önemli olduğunun düşünülmesi, eğitimde kullanılma ihtiyacı ve milli gelenek ve değerlerin sonraki nesillere aktarılması gibi çeşitli nedenlerle klasik eserler sadeleştirilme veya yeniden yazılmaya başlandı. Cabbâr Bağçebân okul öncesi ve ilkokul eğitiminde halk edebiyatından seçtiği metinleri çocuklara yönelik yeniden yazdı. ‘Alînakî Vezîrî’nin (1886-1979), *Hândenîhâ-yi Kûdekân Efsânehâst* ve *Sorûdhâ-yi Medâris*, Muhsin Fârsî *Efsânehâ-yi Kûdekân* ve ‘Abbas Yemînî Şerîf’in *Âvâz-i Fereştegân* adlı kitaplar hedef kitlesi çocuk olan klasik eserlerin yeniden yazıldığı ilk kitaplardandır. Sana’tîzâde Kirmânî’nin 1316 hş./1937 yılında basılan tarihi ve fantastik içerikli eseri, *Rustem der Karn-i Bîst u Devvom* bu dönemde yeniden yazılan klasik eserlere yeni bir tarz getirdi. İhsân Yârşatur’ın *Dâstânhâ-yi Îrân-i Bâstân* (1336 hş./1957) ve *Dâstânhâ-yi Şâhnâme* (1336 hş./1957) adlı kitapları ise eski eserlerin yeniden yazıldığı ve hedef kitlesinin çocuk ve yetişkinlerin seçimine bırakıldığı kitaplardır.²⁸¹ Samed Behrengî ve Behrûz Dihkânî (1318-1350 hş./1939-1971) Azerbaycan masallarını toplayıp Farsça olarak kitap haline getirdiler.²⁸²

Mehdî Âzer Yezdî’nin *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb (8 Cilt)* (1338-1365 hş./1959-1986), Zehrâ Kiyâ Hânlerî’nin *Dâstânhâ-yi Dilengîz-i Edebiyyât-i Fârsî* (1346 hş./1967), Mehrdâd Bahâr’ın (d.1929-ö.1994) *Bestûr* (1354 hş./1975), Cemşîd Şâh (1346 hş./1967), Mahmûd Muşerref Âzâd’ın (1312-1384 hş./1933-2005) *Zâl u Sîmorg*, *Gordâferîd*, *Zâl u Rodâbe*, *Heft Hân-i Rustem*, *Kâve-yi Âhenger* (1351-1356 hş./1972-77) adlı bu kitaplar klasik edebiyatın efsane, masal ve destanlarının çocuk ve gençlerin anlayabileceği bir seviyede yeniden yazılıp sunuldu.²⁸³ Bu kitaplar yazıldığı dönemde Leyla Eymen Âhî, Tûrân Mîrhâdî, Mehdoht

²⁸⁰ Eymen Âhî, **a.g.e.**, s. 26; Hâşimî Neseb, **a.g.e.**, s. 23.

²⁸¹ Muhammedî, **a.g.e.**, C. V, s. 173.

²⁸² **a.e.**, s. 236.

²⁸³ Eyâg, **a.g.e.**, s. 116; Hicâzî, **a.g.e.**, s. 41-42.

Devletâbâdî gibi çocuk edebiyatının kurucusu olduğu yazar ve eleştirmenler tarafından çocuk ve gençler için uygun görüldü.²⁸⁴

Mehdî Âzer Yezdî'nin *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb* adlı kitaplarının ilk ciltlerini hazırladığı zaman Celâl Âl-i Ahmed (1923-1969), Sa'id Nefisî (1895-1966) ve Leyla Eymen (Âhî) (1308-1397 hş./1929-2018) gibi dönemin yazar ve eleştirmenleri tarafından eleştirildiği ve bazı önerilerde bulunulduğunu görüyoruz:²⁸⁵

Celâl Âl-i Ahmed, Mehdî Âzer Yezdî'nin bu eserini kitapçada görüp satın aldığını, o gün yaklaşık yarısını okuduğunu ve memnun olduğunu anlatır. Eserin tamamını okuyup değerlendiren yazara göre kitap güzel bir nesirle yazıldığı için bu kitabı öğretmenler açısından da sevindirici bulur. Celâl Âl-i Ahmed bu kitabın “Rûzî bûd, rûzgârî bûd” (Günün birinde, bir dönemde) şeklinde başlamasını eleştirir ve hikâyelerde her zaman “Yekî bûd, yekî nebûd” (Bir varmış bir yokmuş) şeklinde başlamayı tercih ettiğini ve bu ahenkle başlamanın okuyucuyu hikâyeye hazırladığını düşündüğünü belirtir. Hikâyelerin arasından özellikle *Morgân-i Kârâgâh* (Dedektif Kuşlar), *Şotor-i Hoş Bâver* (Çabuk İnanan Deve), *Gorbe-yi Pîrzâl* (Yaşlı Kedi) ve *Şikârçî Dâniş Âmûz* (Avcı Öğrenci) gibi hikâyelerin çocuklar için sade bir dille iyi yazıldığını ve bu hikâyeleri beğendiğini belirtir. Mehdî Âzer Yezdî'nin bu hikâyelere kendinden de ekleme yapmasının iyi olduğunu, *Kelile u Dimne* adlı eseri pek çok defa derste okumasına rağmen bu hisle okumadığını itiraf eder. Yazara tavsiye olarak çocuklar için şiir yazabileceğini ve kelime sözlüğü de ekleyebileceğini söyler. Ayrıca masallarda zaman ve mekân belirtilmesinin uygun olmadığını dile getirir ve bu tür kelimeler kullanmasını eleştirir. Bu belirttikleri dışında başka bir hata görmediğini söyleyip başarılar dileyerek sözlerini tamamlar. (9 Aban 1337 hş./1958)

Sa'id Nefisî'ye göre çocuklar için iyi kitap yazma ve yayınlamanın yetişkinler için kitap hazırlamaktan daha gerekli olduğu yönündedir. Ona göre çocuk doğru olmayan düşüncelerle yetişirse, diğer aşamalarda hiçbir kitap onun düşüncelerini değiştiremez. Ayrıca çocukluk dönemlerinde kitap okumayan çocukların, kitapların

²⁸⁴ Âhî, a.g.e., s. 29.

²⁸⁵ Mehdî Âzer Yezdî, *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb*, C. I, Çâp-i Dehom, Tahran, İntişârât-i Emîr Kebîr, 1353 hş./1974, s. 109-112.

hayattaki gerekliliğini anlayamazlar. Çocuklar için kitap hazırlamanın çok zor olduğunu belirten Sa'id Nefîsî, buna Mevlana'nın bir sözüyle dikkat çeker: “Çocuğa bir işin düşerse eğer, onu çocuk diliyle çözmen gerekir.” Ona göre çocuk kitabı yazarlarının her kelimeyi özenle seçmeleri, cümleleri sade oluşturmaları ve çocukların severek okuyacakları kitaplar yazmaları gerekir. Bunlara ek olarak çocuklar için yazılan kitapları ve tercüme edilen eserleri beğendiğini ve İran'ın geleceği için bu çalışmaların etkili olacağına emin olduğunu dile getirir. O zamanlarda çocuklar için hazırlanan kitapların çoğunun Avrupa'da tanınan eserlerin tercümesi olduğunu ve onların bu alanda iyi oldukları için bu çalışmaların iyi olduğunu söyler. Ayrıca İranlı çocukların atalarının düşüncelerinden de habersiz kalmamaları için İran'ın eski hikâyelerini çocuklar için sade bir dille yazılması gerektiğinin üzerinde durur. Bu alanda Mehdi Âzer Yezdi'nin *Kelile u Dimne* ve *Merzubânnâme* adlı ilk iki cildin çocuklar için akıcı ve merak uyandırıcı olduğundan bu eserleri çocukların beğenilerine yönelik bulur.

Eğitimci ve yazar Leyla Eymen (Âhî) *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb* (İyi Çocuklara İyi Hikâyeler) adlı bu kitabı eline alan her çocuğun kendini iyi bir çocuk olarak bileceğini ve bu kitaplardan iyi nasihatler alacağını söyler. Leyla Eymen bu kitaptaki hikâye seçiminin çocukların eğitimi açısından iyi olduğunu ancak geçmişteki gençlerin dikkatini çeken bu konuların günümüz gençlerinin dikkatini çekmeyeceğini düşünür. Ona göre bu kitaplardan keyif alabilecek okuyucu kitlesi 7-11 yaşındaki ilkokul çocuklarıdır. Leyla Eymen ders çıkartıcı hikâye kitaplarının çocuklar için daha eğitici olduğunu savunur ve böylece çocuklar bu tür kitaplardan kendi görüşleriyle hikâyeden çıkartılması gereken sonucu kavrar. Ayrıca hikâye kitaplarında deyim kullanmanın çocukların ahlaki ve eğitici ihtiyacını karşılaması bakımından faydalı olduğunu düşünür. Kitabın kâğıt, basım ve resimlerinde göze çarpan hatalarına dikkat çekip bu kitabın içerik olarak çocukların hoşça vakit geçirecekleri bir eser olduğunu ve devamının gelmesini istediğini belirtir.

Klasik eserlerin çocuklar ve gençler için yeniden yazılması dönemin sadece yazar ve eleştirmenleri tarafından desteklenmedi, aynı zamanda Tahran Üniversite'sinde görev yapan Prof. Dr. Pervîz Nâtil Hânlerî (1914-1990) de onların arasındaydı. Zehrâ Kiyâ Hânlerî'nin Fars edebiyatının klasik eserlerinden seçtiği

metinlerle hazırladığı *Dâstânhâ-yi Dilengîz-i Edebiyyât-i Farsî* adlı kitabının önsözü eşi Prof. Dr. Pervîz Nâtil Hânlerî tarafından yazıldı. Prof. Dr. Pervîz Nâtil Hânlerî bu kitabın önsözünde Fars edebiyatındaki temsili, tarihi ve efsanevi hikâyelerin İran topraklarındaki halk tarafından eskiden beri aşına olduklarından bahseder ve Hânlerî, toplumdaki üst kişilerden avama kadar herkesin bir şekilde eski edebiyata aşına olmalarına rağmen günümüz İranlı gençlerin bu eserleri idrak edemediklerine ve bu eserleri okumaktan yeterince lezzet alamadıklarına değinir. Ayrıca gençlerin bu eserleri okuyup anlayamadıkları için bu edebi mirasın sonraki nesillere aktarılması konusunda sorunlar oluşup Fars edebiyatının değerli eserlerinin sahipsiz kalacağı endişesine dikkat çeker. Bu eksikliği gidermek için eşinin bu görevi üstlendiğini, Fars dilinde yazılan başlıca hikâyeleri sadeleştirirken metnin akıcılığını gözetip orijinal metni olabildiğince koruduğunu ve şair ve yazarların üslup özelliklerini göstermeye çalıştığını belirtir.²⁸⁶

İran'da ilk çocuk dergisi *Se Fondok* 1307 hş./1928 yılında Mehdî Kulî Hân Hidâyet²⁸⁷ tarafından çıkartıldı. Bu dergide hikâye, şiir ve piyes yazıları yayınlanırdı. 1320-1330 hş./1941-1951 yılları arasında yayınlanan ve okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf seviyesi yaş grubuna hitap eden dergi *Nağme-yi Kûdek*'tir. Bu dergilerden sonra *Nedâ-yi Dâniş Âmûz* ve 1321 hş./1942 yılında *Hordsâlân* adlı haftalık dergiler yayınlandı. *Bâzî-yi Kûdekân* ise 1323 hş./1944 yılından itibaren yaklaşık kırk sayı basılan İbrâhîm Benî Ahmed ve 'Abbâs Yemînî Şerîf'in yayına hazırladığı dergidir.²⁸⁸ 1342 hş./1963 yılında yayınlanan *Peyk-i Dâniş Âmûz* dergisi ilkokul dört-altı sınıftaki öğrencilere hitap ediyordu. Bu dergiden sonra 1346 hş./1967 yılında *Peyk-i Nov Âmûz* dergisi ilkokul iki ve üçüncü sınıflar için yayınlandı. Böylece yavaş yavaş çocuklara özgü dergiler yayınlanmaya başladı. Sonraki yıllarda çıkan dergiler ise *Novnehâlân*, *Bâzîhâ-yi Kûdekân*, *Kûdek*, *Dânişâmûz*, *Keyhân-i Beççehâ*, *'İttîlâ'ât-i Kûdekân ve Tahrân-i Musavver-i Kûçûlûhâ*.'dır.²⁸⁹

²⁸⁶ Zehrâ Hânlerî (Kiyâ), *Dâstânhâ-yi Dilengîz-i Edebiyyât-i Farsî*, Tahran, Çâp-i Devvom, İntişârât-i Tûs, 1363 hş./1984, s. (mukaddeme h-t)

²⁸⁷ Sadık Hidayet'in babası.

²⁸⁸ Celûlî, *a.g.e.*, s. 66; Gaffârî, *a.g.e.*, s. 11.

²⁸⁹ 'Emâd Horâsânî, *a.g.e.*, s. 41-42.

Çocuk edebiyatı alanında önemli yeri olan resimli kitapların ilk örnekleri 1330 hş./1951’li yılların sonunda *Kedû-yi Kolkolezen* (Yuvarlanan Balkabağı) ve *Nergis u ‘Arûsek-i Mû Telâyî* (Nergis ve Sarışın Bebek) adlı iki kitap resimli olarak yayınlanmasıyla ortaya çıktı.²⁹⁰ Böylece İran’da çocuk edebiyatı için resime yönelim başladı. Daha sonra Ferşîd Mesgâlî gibi çizerler ortaya çıktı.

Tahran Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü 1338 hş./1959 yılında 12-15 ve 15-18 yaş aralığındaki ortaokul ve lise öğrencilerine kitap okuma türünü incelemeye yönelik bir araştırma yaptı. Bu araştırmaya göre 12-15 yaşındaki kız öğrencilerin seçtiği kitap türlerine göre yüzdelik verileri şöyledir: %34 aşk öyküleri, %47 tarihi öyküler, %39 cinayet ve polisiye öyküleri, %43 şiir, %47 bilimsel, %47 sanatsal, %33 spor, %53 eğlenceli kitaplar. 15-18 yaş aralığındaki kız çocuklarının kitap seçimleri şöyledir: %53 aşk öyküleri, %35 tarihi öyküler, %50 cinayet ve polisiye öyküleri, %45 şiir, %28 bilimsel, %53 sanatsal, %35 spor, %45 eğlenceli. 12-15 yaş aralığındaki erkek öğrencilerin seçimleri ise şöyledir: %80 aşk öyküleri, %70 tarihi öyküler, %35 cinayet ve polisiye öyküleri, %25 şiir, %45 bilimsel, %23 sanatsal, %35 spor, %23 eğlenceli. 15-18 yaş aralığındaki erkek öğrencilerin kitap seçimleri: %32 aşk öyküleri, %60 tarihi öyküler, %43 cinayet ve polisiye öyküleri, %50 şiir, %44 bilimsel, %33 sanatsal, %53 spor, %40 eğlenceli.²⁹¹

1339 hş./1960 yılında Tûrân Mîrhâdî’nin önerisiyle 1341 hş./1962 yılında Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek (Çocuk Kitap Şurası) adlı sivil toplum kuruluşu kuruldu. 3 yıl sonra Şura çocuk edebiyatıyla ilgili konulara ilgi gösterenler ve öğretmenler aracılığıyla *Mâjnâme-yi Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek* adlı aylık dergiyi yayınladı ve Şura üyeleri ve araştırmacıların çabalarıyla çocuk ve gençlik edebiyatı konularını içeren yazılar telif edildi ve çeşitli tercümeleler yayınlandı. Bu kurumun hedefi, kütüphaneci, yazar ve çizerleri desteklemek, çocuklara okumayı teşvik etmek ile çocuk ve gençlik kütüphanelerini geliştirmektir. Hayyâm Park’ında 1341 hş./1962 yılında düzenledikleri kitap fuarı ile, Çocuk Parkı Kütüphanesi’nin 1342 hş./1963 yılında açılması öncü faaliyetlerindendir. Şura tarafından 1342 hş./1963 yılında çocuk ve gençlik edebiyatı için uygun ilk kitap fihristi yayınlandı. Şura’nın en önemli projesi

²⁹⁰ ‘Emâd Horâsânî, **a.g.e.**, s. 42; Yâhakkî, **a.g.e.**, s. 242; Hicâzî, **a.g.e.**, s. 40; Âhî, **a.g.e.**, s. 27.

²⁹¹ Muhammedî, **a.g.e.**, C. V, s. 162.

Ferhengnâme-yi Kûdekân u Novcevánân adlı çocuk ve gençler için ansiklopedik sözlük çalışmasıdır. 25 cilt olarak planlanan bu ansiklopedi ilk Farsça resimli çocuk ve gençlik sözlüğü olma önemini taşır. Günümüzde faaliyetleri devam eden bu kurumun çocuk edebiyatının İran’da gelişmesinde çok önemli bir rolü vardır.²⁹²

1345 hş./1966 yılında Çocuk ve Gençlerin Fikirsîl Eğitim Merkezi (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevánân) adlı devlet kurumu faaliyete başladı. Merkezin ilk kütüphanesi 1344 hş./1965 yılında Tahran Lale parkında oluşturuldu. Bu kurumun merkezlerinde çocuklara hikâye anlatma, şiir okuma, kukla ve film gösterileri gibi sanatsal ve kültürel etkinlikler düzenlendi. Ayrıca kırsal kesimdeki çocuklara gezici kütüphaneler oluşturuldu. Bu kurumun en önemli etkinlikleri arasında yabancı dil eğitimi öne çıkar ve günümüzde devam eden bu eğitim ile ülkenin genelinde yaklaşık bir milyon çocuk ve gence İngilizce, Arapça, Fransızca, Almanca, Rusça ve İspanyolca öğretilmektedir.²⁹³

Çocuk ve Gençlerin Fikirsîl Eğitim Merkezi’nin (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevánân) kurulması ve çocuk edebiyatının gelişmesinde önde gelen yazarlar, şairler ve çizerler şunlardır:²⁹⁴

Semîn Bağcebân (Cabbâr Bağcebân’ın oğlu), İhsân Yârşâtır, Mehrdâd Behâr (Melikuşşuara Bahar’ın oğlu), Zehrâ Hânlerî (Pervîz Nâtil Hânlerî’nin eşi), Tûrân Mîr Hâdî, Fazlullah Subhî Muhtedî, Mehdî Âzer Yezdî, Arselen Poryâ, Mahmûd Muşerref Âzâd Tehrânî, Sîrûs Tâhbâz, Muhsin Pûrhabîb, Behrâm Beyzâyî, Mehdoht Keşkülî, Samed Behrengî, Mahmûd Kiyânûş, Pervîn Devletâbâdî, Leyla Gulistân, Feride Fercâm, Homa Ehsân, Bijen Mufid, Kadem’alî Serrâmî, Kudsî Kâzî Nûr, Ahmed Şâmlû, Nâdir İbrâhîmî, Mehdî Ehevân Sâlis, Gulâmhuseyn Sâ’idî, Siyâvûş Kistrâyî.

Pehlevî döneminde çocuk edebiyatı alanında yapılan faaliyetler, 1347-1348 hş./1968-1969 yılları arasında yayınlanan kitapların sergilenmesi, Uluslararası kitap fuarları, çocuk ve gençlik kitapları hakkında seminer, Tahran’da dünya çocuk filimler festivali düzenleme, dünyanın her yerinden resimli kitaplar sergisi oluşturma, kitap

²⁹² Çevrimiçi, <https://cbc.ir/history/> 03.03.2021

²⁹³ Çevrimiçi, <https://kpf.ir> , 03.03.2021

²⁹⁴ Hukûkî, a.g.e., s. 36.

haftalarında çocuk resimleri sergileri düzenleme, çocuk ve gençlik resimli kitaplarının sergilenmesi gibi etkinlikler gerçekleştirildi.²⁹⁵

Çocuk edebiyatı türünün şekillendiği bu dönemde İran çocuk şairleri niteliksel olarak gelişti. Nîmâ Yûşic ve Ahmed Şâmlû yetişkinlerin yanı sıra çocuklar için de şiirler yazdı. Dönemin önde gelen çocuk şairleri Mahmûd Kiyânûş, Pervîn Devletâbâdî, Abbâs Yemînî Şerîf, ve M. Âzâd bazen klasik şiir üslubunda bazen de yeni şiir üslubuyla çocuklar için çeşitli temalarda şiirler söylediler.²⁹⁶ Bu dönemde çocuk şiirlerinin başarısının nedeni öykü türünün aksine siyasi tuzaklara düşmemesi, insancıl ve tek yönlü olduğu²⁹⁷ düşünülebilir. Çocuklar için şiir, bilmece, hikâye, tiyatro ve piyes yazan Cabbâr Bâğcebân, İran'da çocuklar için tiyatro ve piyes yazan ilk yazar olarak bilinir. Fazlullah Subhî Muhtedî '*Âlî Bâbâ u Çihil Dozd-i Bagdâd* (Ali Baba ve Kırk Bağdad Hırsızı), '*Arûs-i Millî* (Milli Gelin) ve *Beççe-yi Şeytân* (Afacan Çocuk) adlı tiyatro metinlerini yazdı.

İran'ın ilk bilim kurgu ve fantastik öyküleri, Mûsa Nesrî Hemedânî'nin *Efsâne-yi Tayy-i Zemân* ile Sana'tîzâde Kirmânî'nin *Rustem der Karn-i Bist u Devvom* (1316 hş./1937) adlı kitaplardır. *Rustem der Karn-i Bist u Devvom*'da Jules Verne'nin eserlerinin etkisi olduğu görülür.²⁹⁸

İdeolojik kitaplar kaleme alan yazarların başında Samed Behrengî gelir ve gerçekçi öykü türünde yazdığı kitapları 1965-1968 yılları arasında yayınlanmıştır. *Ulduz u Kelâghâ* (Ulduz ve Kargalar, 1344 hş./1965), *Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû*²⁹⁹ (*Küçük Kara Balık*), 1347 hş./1968 ve *Yek Holû Hezâr Holû* (Bir Şeftali Bin Şeftali), 1347 hş./1968 Samed Behrengî'nin başlıca kitaplarındandır. Nâdir İbrâhimî'nin yazdığı *Kelâghâ*³⁰⁰, (Kargalar), 1348 hş./1969 *Sencephâ* (Sincaplar), 1349 hş./1970, *Pehlivân-i Pehlivânân* (Pehlivanlar Pehlivanı), Ahmed Rızâ Ahmedî'nin *Men Harfî Dârem Ki Fakat Şomâ Beççehâ Bâver mî Konîd* (Benim Bir Sözüm Var; Sadece Siz

²⁹⁵ Hicazî, a.g.e., s. 42.

²⁹⁶ 'Abdalmecîd Necefî, *Zîr-i Gonbed-i Kebûd: Sûr-i Hiyâl der Şî'r-i Kûdek u Novcevân*, Tahran, İntişârât-î Sûre-yî Mehr, 1390 hş./2011, s. 108-111.

²⁹⁷ Muhammedî, a.g.e., C. V, s. 253.

²⁹⁸ a.e., s. 246.

²⁹⁹ Bu kitap İtalya ve Çekoslovakya'da ödül almıştır.

³⁰⁰ Bu kitabı Japonya-Tokya'nın çocuk festivalinde birincilik ve Bratislava altın elma birincilik ödülünü kazanmıştır. Ayrıca Unesco'dan eğitim ve öğretim birincilik ödülünü kazanmıştır.

İnanırsınız Çocuklar), Nesîm Hâksâr'ın *Men Mî Dânem Beççehâ Dûst Dârend Behâr Beyâyed* (Çocukların İlkbaharın Gelmesini Sevdiklerini Biliyorum), 1352 hş./1973, Dâryûş 'İbâdullahî'nin *Herze-i Giyâh-i Mâcerâcû* (Maceracı Bitki Otu), 1348 hş./1969; Mansûr Yâkûtî'nin *Merdân-i Ferdâ* (Yarının Adamları), 2536 Pehlevî, ve *Poşt-i Dîvâr-i Berf: Mecnû'a-yi İnşâi' ez Dâniş Âmûzân-i Yek Rûstâ* (Kar Duvarının Arkası: Bir Köy Öğrencilerinden Kompozisyon Mecmuası), 1353 hş./1974, Alî Eşref Dervîşiyân'ın *Rûznâme-yi Dîvârî-yi Medrese-yi Mâ*, (Okulumuzun Duvar Gazetesi), 1353 hş./1974; *Key ber mî Gerdî, Dâdâş Cân?*, (Ne zaman Geri Döneceksin, Kardeşim), 1357 hş./1978 adlı öne çıkan kitaplarıyla çocuk edebiyatının ilk kitapları arasına girdi.

Çocuk edebiyatı alanına yönelip kitap telif eden yazarların yanında bu alana katkı sağlamak için yönelen yazarlar da oldu. Bunlardan birisi film yönetmenliğiyle tanınan Behrâm Beyzâyî çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı *Hakikat u Merd-i Dâna* (Hakikat ve Bilge Adam) kitabı ile çocuk edebiyatı türlerine farklı bir bakış açısı getirdi ve felsefi hikâye türünde bir eser kazandırdı. 1351 hş./1972 yılında yayınlanan bu öykü çocuklara sorgulamayı öğreten felsefi bir çocuk kitabıdır. Öyküde hakikati aramaya başlayan çocuğun bu süreçteki gençlik ve ihtiyarlık dönemleri tasvir edilir ve hakikat, ölüm gerçeği, dava uğrunda ölüm ve kâmil insan gibi temalarıyla zor konular anlatılır. Bu kitap yıllar sonra 1396 hş./2017 yılında Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân Yayınevi tarafından tekrar basıldı.

Gençlik edebiyatına yönelik kitaplar yazan Mahmûd Hekîmî, bu dönemde *Sovgend-i Mokaddes: Gencine-yi Hekimî* (Hekimî Hazinesi: Kutsal Yemin), 1355 hş./1976, *Peykâr-i Sernevişt: Gencine-yi Hekimî*, (Hekimî Hazinesi: Kader Savaşı), 1357 hş./1978, *Silahşorân-i Alevî: Gencine-yi Hekimî* (Hekimî Hazinesi: Alevi Savaşçıları), 1357 hş./1978 adlı dini içerikte kitaplar telif etti. Çocuk edebiyatına hitap etmese de Murteza Mutahharî dini büyüklerin hayatlarını içeren iki cilt *Dâstân-i Râstân* adlı eseri gençler için yazdı. Aslında çocuk edebiyatına özgü bir eser değildi. 1344 hş./1965 yılında İran Unesco komisyonu bu eseri yılın en iyi kitabı seçti.

1.5. İslam Devriminden Günümüze Kadar

1.5.1. Çocuk ve Gençlerin Sosyal ve Kültürel Durumu

1979 tarihinde Ayetullah Humeyni önderliğinde gerçekleşen İslam devrimi, Şii İslam ayaklanmasıyla üstün geldi. Modernleşme çabalarına, ekonominin kötüye gitmesine ve batılılaşmaya karşı yapılan devrimle birlikte İran birçok alanda yeniliklere gitti. Bu yenilikleri Şii İslam inanç sisteminin sınırları doğrultusunda gerçekleştirdi. İslam devriminden sonra çocuk nüfusunun yaklaşık iki buçuk kat artması, eğitimde değişikliklere gidilmesi ve dini ideolojiler doğrultusunda çocukların hayatları şekillenme aşamasına geçti.

Devrimin hemen ardından İran-İrak savaşı yıllarında yaşanan olaylar o dönemin çocukları üzerinde çeşitli etkiler bıraktı. Âtûsâ Salihî ile yaptığımız röportajda yazar kendi çocukluğundan bahsederken 8-9 yaşlarında olduğu o günlerde geceleri duyduğu siren seslerinin onun için oyun ve heyecanı çağrışım yaptığını paylaştı. Savaş döneminin ardından 1990'lı yıllardan itibaren çocukların hayatı daha iyi bir hal almaya başladı. Sağlık ve ekonomik durumun düzelmesi, çocuklara yönelik medya araçlarının çoğalması ve kültürel etkinliklerin artması çocuk ve gençlerin modern toplumda yaşamalarına olanak tanıdı.

İran İslam Cumhuriyeti devleti tarafından 1990 yılında Çocuk hakları sözleşmesi imzalandı. Bu maddeler İslam Şura Meclisi (Meclis-i Şûrâ-yi İslâmî) tarafından tek maddede onaylandıktan sonra 1994 yılında yürürlüğe girdi. Bu tek madde aşağıdaki gibidir:³⁰¹

Bir giriş ve ekinde açıklanan elli dört maddeyi kapsayan çocuk hakları sözleşmesi onaylandı ve o maddelerin her konuda ve her zamanda iç hukuka ve İslam normlarına aykırı olmaması veya İslam Cumhuriyeti tarafından zorunlu tutulmaması şartıyla İran İslam Cumhuriyeti'nin katılmasına yetki verildi.

³⁰¹ Hüriye Huseynî Ekber Nejâd, Hâle Huseynî Ekber Nejâd, **Tahlîl-i Konvasyon-i Hukûk-i Kûdek (Mukâyese-yi Dû Nezâm-i İslâm u Garb)**, Tahran, Şûrâ-yi Ferhengî-yi İctimâ'î-yi Zenân, 1392 hş./2013, s. 27.

Çocuk hakları sözleşmesinin 1. maddesine göre 0-18 yaş arasındaki her birey çocuk kabul edilir. İslami açıdan bakıldığında çocukluk döneminin başlangıcı annenin karnındaki oluşumundan itibaren başlar ve onun hak ve sorumlulukları ebeveynlerine aittir. Çocukluk döneminin bitimi ise her çocuğun fiziksel ve zihinsel olarak ergenlik dönemine girdiği zamana göre farklılık gösterir. İslam'a göre çocukluk döneminin sona ermesinde çocuğun evliliğe hazır olma durumu, duygu ve düşüncelerinin gelişmesi ve toplumdaki davranışları göz önünde tutulur.³⁰²

İran'da UNICEF ile imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde yapılan iş birliği halen devam etmektedir. Uluslararası kurumlar UNICEF, UNESCO, UNHCR BM Mülteci Birliği ile İran iş birliği yapmaktadır.

İranlı çocukların haklarını savunmak, eğitimlerini ve kültürlerini geliştirmek için kamu ve sivil toplum kuruluşları kuruldu. 1356 hş./1977 yılında Pûyâ Eğitim Araştırmaları Derneği (Encumen-i Pejûheşhâ-yi Âmûzişî-yi Pûyâ), 1373 hş./1994 yılında Çocuk Haklarını Savunma Derneği (Encumen-i Himâyet ez Hukûk-i Kûdekân), 1377 hş./1998 yılında Bugünün Anneleri Enstitüsü (MAM) (Muessese-yi Mâderân-i İmrûz), 1382 hş./2003 yılında Çocukların Sosyal Becerilerini Geliştirme Derneği Muessese-yi Tovse'e-yi Mehârethâ-yi İctima'î-yi Kûdekân (), 1386 hş./2007) yılında Encumen-i Yârî-yi Kûdekân der Ma'rez-i Hater (Tehlike Altındaki Çocuklara Yardım Derneği), 1392 hş./2013 Encumen-i Tervîc-i Tağziye bâ Şîr-i Mâder (Anne Sütüyle Beslemeyi Teşvik Derneği), Dünya Çocuk Araştırmaları Enstitüsü (Muessese-yi Pejûheşî-yi Kûdekân-i Donyâ) gibi kurulan pek çok kuruluş faaliyet göstermektedir.

Muessese-yi Bâzî-yi Endîşe (Fikir Oyunu Kurumu) 1374 hş./1995 yılında kurulan sivil toplum kuruluşudur. Bu kurumun düzenlediği faaliyetlerden örnekler: Semengân Caddesinde Fikir Oyunu mağazasının açılması (1378-1381 hş./1999-2002), Nîlûfer Meydanında kitap mağazasının açılması ve burada oyun aracılığıyla eğitim verilmesi, Tovhîd Meydanında Çocuk ve Aile Eğitim Merkezinin kurulması (1386-1387 hş./2007-2008), Bâzî u Endîşe Yayınlarının kurulması (1394 hş./2015), Oyun ve Düşünce Kitabı Köyünün kurulması (1396 hş./2017).³⁰³

³⁰² Ekber Nejâd, **a.g.e.**, s. 50-55.

³⁰³ Çevrimiçi, <https://baziandisheh.com/about/>, 17.06.2021

Çocuk ve çocukluk döneminin konu olduğu sinema filmlerin çekilmesiyle İran sinemasında çocuk karakteri ön planda tutulmaya başlandı. Behrâm Beyzâyî'nin 1349 hş./1970 yapımı 'Amû-yi Sîbîlû (Bıyıklı Amca), 1351 hş./1972 yapımı Sefer (Yolculuk), 'Abbâs Kiyârustemî'nin 1351 hş./1972 yapımı Zeng-i Tefrîh (Teneffüs Zili), 1353 hş./1974 yapımı Musâfir (Yolcu), 1365 hş./1986 yapımı Hâne-yi Dûst Kocâst? (Arkadaşın Evi Nerede?), Emîr Nâdirî'nin 1363 hş./1984 yapımı Devende (Koşucu), Mecîd Mecîdî'nin 1375 hş./1996 yapımı Beççehâ-yi Âsmân (Cennetin Çocukları) ve 1377 hş./1998 yapımı Reng-i Hodâ (Cennetin Rengi) çocuk oyuncular ile çocuk konularının işlendiği ve çocuk masumlüğünün ön plana çıkartıldığı ilk filmlerdendir.

1.5.2. Çocuk ve Gençlerin Eğitimi

1980 yılında Ayetullah Humeyni öncelikle bir konsey kurulması ve İslami eğitim çerçevesinde eğitim programı hazırlanması, devrim dava bilincinde eğitimcilerin yetiştirilmesi ve eğitim sorunlarının araştırılması hakkında bir fetva yayınladı. Kültürel Devrim Yüksek Şura'nın kurulmasıyla yeni eğitim sistemi İslami tarzla şekillendirildi. Kültürel Devrim Yüksek Şura ve Eğitim Bakanlığının birlikte hareket etmesiyle eğitim sorunları üzerine görüşmeler yapıldı. Öncelikle yeni ders kitapları oluşturuldu ve Kur'an, İslam peygamberi ve imamların yaşayış tarzlarına göre eğitim programları oluşturuldu.³⁰⁴

İlkokul ve lise eğitimi için kız ve erkek çocuklara ayrı okullarda eğitim verilir. Bu okullarda kadın öğretmenler sadece kız okullarında, erkek öğretmenler ise sadece erkek okullarında ders verebilir. Kadınlara getirilen örtünme yasası, kız öğrencilerin okullarda İslam örtünmesine uygun giyinme zorunluluğunu da getirdi. Günümüzde üniversitelerde karma eğitim sisteminde kız ve erkekler bir arada ders almaktadır.

Ders kitapları İslam devriminden sonra tamamen değiştirildi ve İslam temelli materyaller kullanılarak yeniden hazırlandı. Çocuk ve gençlere dini inançlara ve İslami

³⁰⁴ Çevrimiçi, Behrâm Muhsinpûr, "İran'da Eğitimin Dünyü ve Bugünü", Çev. M. Hilmi Baş, Dünya ve İslam Dergisi, Sayı: 7, Yaz 1991, <https://www.haksozhaber.net/okul/iranda-egitimin-dunu-ve-bugunu-3997yy.htm>, 09.08.2021

değerlere bağlı olmayı teşvik eden kitaplar sunulur. Ders kitaplarında kız çocuklarının resimleri kıyafet kanunlarına uygun hicaplıdır.

1380 hş./2011 yılının sonunda eğitim sistemi 3 + 3 + 3 + 3 olarak değiştirildi ve ilk altı yıl ilkokul eğitimi, diğer altı yıl ise ortaokul ile lise birleştirildi. İran İstatistik Merkezinin 2016 yılındaki raporuna göre nüfusun on dört milyonunu oluşturan öğrencilerin %51,7 oranı erkek, %48,3 oranı ise kızdır. Yüksek öğretim eğitiminde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yaklaşık dört milyon öğrenci eğitim görmektedir.³⁰⁵ Son yıllarda ise bu oran daha da artmış ve ülkede eğitim alan öğrencilerin çoğunu kızlar oluşturmaktadır.

1.5.3. İran Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Gelişimi

Devrimden sonra İran çocuk edebiyatı ideolojik kavramları aktarmak ve eğitmek için bir araç haline geldi. Devrimin hemen ardından başlayan sekiz yıllık savaş ve yeni hükümetin sorunları slogan içerikli edebiyata ihtiyaç duyuyordu. Savaşta şehit olanların hayatlarını içeren pek çok kitaplar ve devletin destek verdiği yayıncılar tarafından peygamber ve imamların hayatlarını içeren birçok kitaplar yazıldı. Savaştan sonra edebiyatın seyri yavaş yavaş yaratıcı ve bağımsız eserlere doğru hareket etti ve yaratıcı çocuk edebiyatı eserlerinin sayısı gitgide arttı.

İran-Irak savaşı nedeniyle 1980’li yıllarda yaklaşık yedi yıl göçlerin yaşanması çocuk edebiyatına savaş ve göç temasının girmesine neden oldu. Yazarların göç temalı yazdığı kitaplar şunlardır: Rızâ Rehgozer’in *Muhâcir-i Kûçek*³⁰⁶ (Küçük Göçmen), Mahmûd Gulâbdarahî’nin *İsmâil, İsmâil*; Kâzî Rabîhâvî’nin *Vaktî ki Dûd-i Ceng der Âsmân-i Dihkede Dide Şod* (Köy Semasında Savaş Dumanının Görüldüğü Zaman) ve Nesîm Hâksâr’ın *Men Solh râ Dûst Dârem* (Ben Barışı Seviyorum).³⁰⁷

Çocuklar ve gençler için İslam devrimi temalı roman ve öyküler yazıldı. Bu kitaplardan bazısı, Ferhâd Hasanzâde’nin *Mâşû der Mih* (Sisteki Maşu), (1373 hş./1994), Nâdir İbrâhîmî’nin *Câ-yi Ê Hâlî* (Yeri Boş) ve *Peder Çerâ tû-yi Hâne*

³⁰⁵ Çevrimiçi, <https://www.dakairanmasasi.com/discover-iran/genel-bakis/egitim>, 10.02.2021

³⁰⁶ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Muhammed Rıza Serşar, **Küçük Göçmen**, Çev. Pelin Seval Çağlayan İstanbul, Demavend Yayınları, 2015.

³⁰⁷ Eyâg, **a.g.e.**, s. 120 -121.

Mânde est? (Baba Neden Evde Kaldı?), Nîlûfer Mâlik'in *Rûyâî Ba'd ez Zohr* (Öğleden Sonraki Rüya), Fâtma Neferî'nin *Zemistân-i Bîşazde* (Prensiz Kış).

Millî değer, kültürün ve dinin öneminin vurgulandığı bu dönemde İslam öncesi ve sonrasında kaleme alınan metinler, destanlar, masallar ve hikâyeler çocuk ve gençler için yeniden yazılmaya başlanmıştır. Batıdan tercüme edilen kitapların ve Pehlevî döneminde ideolojik kitaplara bir tepki olarak klasik eserlerin ailelere daha güvenilir geldiği düşünülebilir.³⁰⁸

1979 yılında Turan Mirhâdî'nin önerisiyle İran Çocuk Şurası tarafından çocuk ve gençler için *Ferhengnâme-yi Kûdekân u Novcevânân* adlı ansiklopedik sözlük hazırlanmaya başladı. 25 cilt olarak planlanan bu ansiklopedi ilk Farsça resimli çocuk ve gençlik sözlüğü olma önemini taşır. Sözlüğün en son hazırlanan yirminci cildi 2021 yılında yayınlandı. Yaklaşık dört yüz kişinin yazdığı bu ciltteki madde sayısı 199, resim sayısı ise beş yüze yakındır.³⁰⁹

Çocuk edebiyatı alanında ulusal ve uluslararası etkileşim, çocuk edebiyatı faaliyetlerinin gelişmesini sağladı. Ulusal alanda yapılan eğitim programlarında nitelikli kitap kuralları, çocuklar için uygun dil kullanımı, resimli kitapların çocuklar üzerindeki etkisi gibi konular üzerinde duruldu ve yazarlar ve şairler için eğitici seminerler gerçekleştirildi. Dünya çocuk günü münasebetiyle çocuk resimleri sergisi düzenleme, tiyatro sahnellenmesi, kukla, oyuncak yapımı ile elişleri gibi programlar düzenleme, çocuk edebiyatını incelemeye yönelik seminerler düzenleme, ulusal ve uluslararası kongrelere katılma, masal anlatımı, kütüphanecilik ve eğitici yetiştirme atölyeleri oluşturma, uluslararası sergilere katılma, çocuk sanat eserleri müzesi ile çocuk sinemasının açılması, teşvik için kitap ödülleri verilmesi, çocuk ve gençlik edebiyatında önemli katkıları olan bazı yazarlara özel törenlerin yapılması bu çalışmaların bazılarıdır. Ayrıca Frankfurt dünya kitap fuarında İran kitaplarının tanıtılması, Hans Christian Andersen ödülü için yazar ve çizerlerin dünya jürisine tanıtılması, savaşan bölgelere gezici kütüphaneler aracılığıyla kitaplar ulaştırılması,

³⁰⁸ Ca'fer Pâyver, *Bâznivîsî Bâzâferînî der Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân*, Tahran, Neşr-i Muellif, 1370 hş./1991, s. 35; Yâhakkî, a.g.e., s. 274.

³⁰⁹ Çevrimiçi, <https://www.farhangnameh.com/2021/03/24/>, 24.03.2021

IBBY (Uluslararası Gençlik İçin Kitaplar Kurulu) yönetim kurulu üyeliği gibi önemli adımlar atıldı.³¹⁰

İran'ın çocuk edebiyatında uluslararası yaptığı faaliyetler; çocuk kitabı çizerlerinin Asya sergilerine katılma, dünya dayanışma çalıştayına katılma, uluslararası çocuk edebiyatı kongrelerine katılma, Bratislava İllüstratörler Bienali'ne katılma, Hans Christian Andersen ödülü için yazar ve çizerlerin dünya jürisine tanıtılması, Hans Christian Andersen hakem kurulu üyeliği. Sergi alanında yapılan faaliyetler; çocuk resimlerinin sergilenmesi, çocuk kitapları festivalleri düzenleme, Hans Christian Andersen ödülüne aday gösterilen resimli kitapların sergilenmesi, ansiklopedi sergisi düzenleme. Tören olarak dünya çocuk kitapları günü töreni, çocuk günü töreni, Çocuk Kitabı Şura'sının yıllık düzenlediği tören. Çocuk hakları sempozyumlarının düzenlenmesi. Tiyatro alanında; çocuk ve gençlik tiyatrolarının sahnelenmesi, anasınıfı ve okullarda tiyatro programları düzenleme, televizyon ve internet üzerinden yayın programları oluşturma gibi programlardan oluşur.

Eleştiri kitaplarının arttığı ve geliştiği bu dönemde çocuk kitaplarının nasıl olması gerektiğine yönelik birçok kitaplar telif edildi. Bunlardan bazıları, Rızâ Rehgozer'in *Nigâhî be Edebiyyât-i Kûdekân Kabl u Ba'd ez İnkilâb I-II* (1368 hş./1989); Muhammed Hâdî Muhammedî'nin *Reveşşinâsî-yi Nakd-i Edebiyyât-i Kûdekân* (1378 hş./1999); Seyyid 'Âlî Kâşîfî Hânsârî'nin *Gozârîş-i Tahlîlî-yi Nakd-i Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân der Sâl-i 58 tâ 77* (1383 hş./2004); Muhammed Rızâ Serşâr'ın *Gozerî ber Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân Kabl u Ba'd ez İnkilâb* (1388 hş./2009); Husrev Âgâyârî'nin *Âşinâyî bâ Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân u Me'yâr-hâ-yi Nakd u Berresî-yi Kitâb* (1375 hş./1996).

İran çocuk edebiyatından sinemaya uyarlanan kitapların olması ve bu filmlere ulusal ve uluslararası ödüllerin verilmesi İran'ın bu alanda başarıya ulaştıklarını göstermektedir. Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin *Mecid'in Maceraları* adlı kitabı 1990 yılında dizi çekilip yayınlandı. Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin filmi çekilen kitaplarından *Homre* (Testi) 1992 yılında, *Kîse-yi Birinc* (Pirinç Çuvalı) 1996 yılında, *Mihmân-i*

³¹⁰ Hicazî, a.g.e., s. 44-45.

Mâmân adlı kitabı 2004 yılında, *Reçel Kavanozu* 2001 yılında gösterime girmiştir. Ahmed Ekberpûr'un *Kautâr-i Ân Şeb* (O gecenin Treni) adındaki çocuk kitabı, aynı isimle 2019 yılında sinema filmine uyarlandı.

İslam devrimi ve savaşın ardından yazarların yeni edebi türlere yöneldiği görülür. Bu yeni tür fantastik edebiyat olmuştur. Ahmed Rızâ Ahmedî 1370 hş./1991 yılında yayınlanan *Der Behâr Hergûş-i Sefîdem râ Yâftem* (İlkbaharda Beyaz Tavşanımı Buldum) adlı kitabıyla bu alanda öncülük edenlerdendir. Muhammed Muhammedî'nin *İmparâtûr-i Sib Zemînî-yi Çehârom* (İmparator 4. Patates), (1373 hş./1994), *Fântezi-yi Şalgam u 'Akl* (1377 hş./1998) ve *Eyneki berây-i Ejdehâ* (Ejderha İçin Gözlük) (1375 hş./1996) ve *Gâvhâ-yi Ârzû* (1378 hş./1999) kitapları fantastik türde yazılan ilk kitaplardandır.³¹¹ Bu dönemde roman yazımı gelişmiş ve telif eserlerin sayısı artmaya başlamıştır. Muhammed Rızâ Bayramî'nin *Kûh merâ Sedâ Zed* (Dağ Beni Çağırdı) ve *Ber Lebe-yi Pertgâh* (Uçurumun Kenarında), Muhammed Rızâ Yûsufî'nin *Dohterân-i Hurşîdî* (Güneş Kızlar) adlı kitaplar örnek gösterilebilir.

İslam devriminden sonra çocuk şiirlerine devrim, savaş, şehitlik ve özgürlük gibi konuların yanı sıra dini kavramlar eklendi. Şukûh Kâsemniyâ, Mustafa Rahmândûst, Buyûk Melekî, Efsâne Şa'bân Nejâd, Efşîn Alâ, Bâbek Nîktâleb Nâsir Keşâverz ve Muhammed Kâzım Mezînânî çocuk şairleridir.³¹²

Dünya edebiyatında fantastik edebiyatın gelişmesi ve pek çok ülkede yankı uyandıran kitapların yayınlanması 1990'lı yıllarda İran'da tercüme faaliyetlerini tekrar harekete geçirdi. Çocuk ve gençlik edebiyatı kitaplarının çevrilmesi için çeviri yerleri kuruldu. Shel Silverstein (1930-1999), Roald Dahl (1916-1990), Astrid Lindgren (1907-2002) gibi fantastik öykü ve roman yazarlarının kitapları Farsçaya tercüme edildi.³¹³ Astrid Lindgren'nin 1945 yılında yayınlanan *Pippi Longstocking* adlı romanın ilk Farsça tercümesi 1350 hş./1971 yılında Gulî İmâmî tarafından *Pî Pî*

³¹¹ Eyâg, **a.g.e.**, s. 122.

³¹² Gedik, **a.g.e.**, s. 207-208.

³¹³ Eyâg, **a.g.e.**, s. 123.

*Çûrâb-i Bolend*³¹⁴ adıyla yapıldı. Roald Dahl'ın 1964 yılında yazdığı *Charlie and The Chocolate Factory* adlı romanı Mehnâz Davudî tarafında Farsçaya tercüme edildi ve 1385 hş./2006 yılında *Çârlî u Kârhâne-yi Şokalâtsâzi*³¹⁵ adıyla basıldı. J. K. Rowling'ın (d. 1965) Harry Potter serisi, Stephenie Meyer'ın yazdığı gençlik romanı Alacakaranlık serisi Gorg u Mîş adıyla ve Yüzüklerin Efendisi Erbâb-i Halkahâ adıyla Farsçaya tercüme edildi.

Son yıllarda İranlı yazarların telif ettiği ve ülke genelinde çok satılan çocuk ve gençlik kitaplarından bazıları şunlardır: Ferhâd Hasanzâde'nin *Hestî* adlı romanı (1389 hş./2010) futbol oynayan, motosiklet binen on iki yaşındaki kızın olayları anlatılır. Bu roman ülke genelinde çok okunan popüler kitaplardandır. Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî'nin *Hîç Kes Cor'eteş râ Nedâred* (Kimse Ona Cesaret Edemez), 1392 hş./2013, tarihi ve siyasi gençlik romanıdır. Ferhâd Hasanzâde'nin *Zîbâ Sedâyem Kon* (Bul Beni Ziba) 1394 hş./2015, Münih kütüphanesinin Beyaz Karga fihristine eklenmiştir. Siyâmek Gulşîrî'nin *Hûnâşâm* (Vampir) adlı 5 ciltten oluşan romanı 2014 yılında Uluslararası Münih Kütüphanesi'nin Beyaz Karga kataloğunda yer aldı ve İran çocuk ve gençlik edebiyatı tarihinde en çok satan kitap oldu. Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî'nin *Kabristân-i 'Amûdî* (Dik Mezarlık) adlı seri olarak 1398 hş./2019 yılında ilk cildi *Dervâze-yi Mordegân* (Ölülerin Kapısı) adlı romanı İran İslam Cumhuriyeti 37. Yılın kitabı ödülünü kazandı. Bu kitap Münih kütüphanesinin Beyaz Karga fihristine de eklenmiştir.

Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında dini içerikte yazılan kitaplardan bazıları: Feribâ Kalhor'un 10 cilt yazdığı ve her bir cildinde önemli kişilerin yer aldığı *Kıssahâ-yi 'Aşûrâyî: berây-i Beççehâ* (Aşura Kıssaları: Çocuklar için); Murteza Dânişmend'in *Lebhandhâ-yi Mâh* (Aydın Gülümsemeleri) kitabında İslam peygamberi Muhammed'in latifeleri anlatılır. Seyyid Muhammed Muhacirânî *Bâğ-i Gul-i İmâm 'Alî* (İmam

³¹⁴ Bu kitabın yayın bilgileri için Bkz.: Astrid Lindgren, **Pî Pî Çûrâb-i Bolend**, Ter. Gulî İmâmî, Tahran, İntişârât-i Şirket-i Sehâmî-yi Kitâbhâ-yi Cîbî, bâ Hemkârî-yi İntişârât-i Franklin, 1350 hş./1971.

³¹⁵ Bu kitabın yayın bilgileri için Bkz.: Roald Dahl, **Çârlî u Kârhâne-yi Şokalâtsâzi**, Ter. Mehnâz Davudî, Tahran, Nâşir: Mehrâb Kalem, 1385 hş./2006.

Ali'nin Çiçek Bahçesi) 1395 hş./2016 yılında yayınladığı beş ciltlik kitaplarında İmam Ali'nin kırk sözüne yer vermiş ve bu sözlerin ardına çocuk şiirleri eklemiştir.

Devrimden sonra Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek (Çocuk Kitap Şurası) ve Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân (Çocuk ve Gençlerin Fikirselsel Eğitim Merkezi) adlı kurumlar yeniden faaliyetlerine devam etti. 1370 hş./1991'li yıllardan sonra Muessese-yi Pejûheşî-yi Târîh-i Edebiyyât-i Kûdek (Çocuk Edebiyatı Tarihi Araştırma Enstitüsü), Encumen-i Ferhengî-yi Nâşirân-i Kitâb-i Kûdek (Çocuk Kitapları Yayıncıları Kültür Derneği) ve 1377 hş./1998 yılında Encumen-i Nivîsendegân-i Kûdek u Novcevân (Çocuk ve Gençlik Yazarları Derneği) gibi kurumlar oluştu.

Muessese-yi Pejûheşî-yi Târîh-i Edebiyyât-i Kûdek (Çocuk Edebiyatı Tarihi Araştırma Enstitüsü) 1379 hş./2000 yılında araştırmacılar tarafından kurulmuş sivil toplum kuruluşudur. Bu kurumun kurucularından Muhammed Hâdî Muhammedî ve Zuhre Kâyînî ile beraber 1375 hş./1996 yılından itibaren İran Çocuk Edebiyatı Tarihi üzerine araştırma projesi başlattılar. Birinci cildi 1380 hş./2001 yılında basıldı, son cilt olan onuncu baskısı ise 1393 hş./2015 yılında basıldı ve proje tamamlandı. On ciltten oluşan bu kitaplarda antik çağlardan İslam devrimine kadar İran'da çocuğun kültürel, eğitim durumu ve dönemin edebiyat tarihi incelenmiş ve her dönemde çocuğa yönelik edebi eserlerin olduğu iddia edilmektedir. Çocuk Edebiyatı Tarihi Araştırma Enstitüsü'nün düzenlediği "Bâ Men Behân" (Benimle Oku) adlı program, 2016 yılında IBBY Asahi Okuma ve Geliştirme ödülünü kazandı.³¹⁶

Dünya çocuk edebiyatı ödüllerinin başında gelen Hans Christian Andersen, Astrid Lindgren, ALMA, IBBY gibi kuruluşlara İranlı çocuk yazarları aday gösterilmektedir. Hans Christian Andersen ödüllerinde İran'dan katılan Ferşîd Mesgâlî 1974 yılında çizer olarak ödül kazandı. Ayrıca yazarlardan Hûşeng Murâdî Kirmânî finalist oldu ve Ferhâd Hasanzâde 2018 yılında takdir plaketi kazandı. Hans Christian Andersen'a aday gösterilen yazarlar, Hûşeng Murâdî Kirmânî (1992), Muhammed Rızâ Yûsufî (2000), Muhammed Hâdî Muhammedî (2006), Ferhâd Hasanzâde (2018,

³¹⁶ Çevrimiçi, <https://koodaki.org> دربارہ 10.03.2021

2020) ve Cemşîd Hânîyân (2022)'dir. Efsâne Şa'bân Nejâd, 2010 yılında Astrid Lindgren aday gösterildi.

İran çocuk ve gençlik yazarlarını teşvik etmek için Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek ve Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekan u Novcevanân, gibi kurumların verdiği ödüller Lâkpoşt-i Perende, Cabbâr Bâğcebân, Hemzâd-i Sîmorg'tur.

Son yıllarda özel bir merkez ve birkaç grup tarafından çocuk ve gençler için uygun olan kitapların listesi hazırlanıyor ve bu liste Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî'nin (Kültür ve İslami İrşad Bakanlığı) izniyle kütüphanelere ve eğitim ve öğretim kurumlarına gönderilmektedir. Bu liste internet ortamında da okumayı teşvik eden eğitimcilerin ve okuyucuların hizmetine sunulur.

İran'da çocuk edebiyatı alanında araştırma içerikli iki özel dergi yayınlanmaktadır ve dergilere internet erişim imkânı sağlanmaktadır. Bu dergiler, *Faslnâme-yi Pejûheşî-yi Edebiyyât-i Kûdek* (Çocuk Edebiyatı Araştırma Dergisi) ve *Faslnâme-yi Nakd-i Edebiyyât-i Kûdek* (Çocuk Edebiyatı Eleştirisi Dergisi)'dir.

1383 hş./2004 yılında İran'da ilk çocuk ve gençlik gazetesi *Hemşehrî* gazetesinin ekinde *Âftâbgerdân* adıyla yayınlandı.

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI TÜRLERİ

2.1. Masal

Farsça افسانه “efsâne” داستان “dâstân” ve قصه “kıssa” kelimelerinin Türkçe karşılığı olan masal; bir toplumun hayallerini, meraklarını, korkularını, kaygılarını, heyecanlarını, sevinçlerini ve kültürlerini yansıttıkları sözlü ve yazılı edebi bir türdür. Masallar özellikle halk edebiyatının en eski edebi türlerinden olmasının yanı sıra, çocuğun da karşılaştığı ilk edebi türlerden kabul edilir.

Günümüzde çoğu çocuğun uyumadan önce dinlediği masalların farklı versiyonları, eski zamanlarda eğlence yerlerinde veya özel gecelerde yetişkinler tarafından dinleniyor ve onların sosyal etkinliklerinde yer alan edebi bir türü oluşturuyordu. Böyle ortamlarda yetişkinlerin yanındaki çocuklar da masallar dinlemiştir ve çocuklara yönelik bir sınırlandırma yapılmadığı çoğu zamanlarda çocuklar bu masalları olduğu gibi zihinlerine almışlardır. Bazı ortamlarda masal anlatıcıları masalları çocuklar için atlattıkları zaman onların anlayacağı düzeyde kelimeler ile değiştirilmiş olabilir; ancak eski dönemlerde çocuk yetişkinden ayrı görülmediği için çocuklara yönelik masallar oluşturulmamıştı. Zamanla gelenek haline gelen bu masal anlatıcılığı ve dinleyicileri nesilden nesile farklılıklar göstermiş ve günümüzde masalların hedef kitlesi daha çok çocuklar olmuştur.

Masallarda yer ve zaman bilgisi bulunmaz. Her toplumun gelenek ve göreneklerine göre masalların içeriği değişebilir. İran masallarında olaylar bazen Kaf dağında bazen büyücülerin olduğu ormanlarda veya hayali derelerde, ovalarda geçer. İran masal unsurlarında tılsım, büyü, sihirli eşyalar veya nadir eşyalar yer alır. İran masal kahramanları, cinler, devler, periler, simorg, ejderha, cadı veya sihirli güçleri olan yaşlı kadın gibi olağanüstü karakterlerden oluşur. Masallar korkunç karakter ve olumsuz durumlardan oluşsa bile okuyucular üzerinde yapıcı etkileri vardır ve çocukların korkularıyla yüzleşmelerine veya hayal güçlerini genişletmelerine neden

olduğu düşünülür.³¹⁷ Masallardaki eşyalar, hayvanlar, resimler konuşur ve insanların sahip olduğu akıl, duygu ve hislere sahiptir. Masallar didaktik içerikte olmasalar da içerisinde gizli mesajlar bulunabilir ve semboller aracılığıyla mesaj verilebilir. Bu nedenle masallar didaktik bir tür olarak kabul edilebilir.

Masallar, halk masalları ve modern masallar olarak sınıflandırılmaktadır.

2.1.1. Halk Masalları

Nesilden nesile sözlü olarak aktarılan söyleyeni belli olmayan halk masalları, zaman içerisinde nakkallar, tacirler ve kervancılar aracılığıyla farklı diyarlara ulaşmış ve bu masalların farklı yerlere ulaştırılmasının yanı sıra her gittiği yerde o toplumun gelenek ve duygularına göre bazı değişikliklere uğramıştır.³¹⁸ Bu masallara örnek olarak *Hezâr Efsân* (Bin Masal) veya *Efsânehâ-yi Hezâr u Yek Şeb* (Binbir Gece Masalları) gösterilebilir. Bu masallar İran, Arap ve Hindistan halklarının zamanla her anlatıcının ona kendi üslubu ve kültürlerinden eklemeler yapmaları sonucunda yazıya geçirildikten sonra günümüzdeki yerini almasını sağlamıştır.

Halk masallarının özelliklerinin başında konuşma dilinde oluşturulmuş olması gelir. Masalların dili sade ve akıcıdır. Halk masallarının bir diğer önemli özellikleri de olağanüstü, maceralı ve sürükleyici olması nedeniyle olayların hızlı bir şekilde ilerlemesidir. Masalın asıl kahramanları genelde cesur, iyi ve iyilik taraftarıdır ve bu nedenle masalın sonunda mutlaka kötü kahraman yenilir ve iyi kahraman kazanır.³¹⁹

Halk masalları konularına göre beş gruba ayrılır.

2.1.1.1. Tekrarlayıcı Masallar

Halk masallarının en sade ve en kısa türü olan bu masallarda vezin ve kafiye bulunur. Subhî'nin çocuklar için derlediği *Efsânehâ-yi Kohen* (Eski Masallar)

³¹⁷ Hicâzî, **a.g.e.**, s. 114-115.

³¹⁸ Benefşe, **a.g.e.**, s. 116, 118; Hâşimî Neseb, **a.g.e.**, s. 26.

³¹⁹ Hâşimî Neseb, **a.g.e.**, s. 29-30; Hicâzî, **a.g.e.**, s. 119; Eyâğ, **a.g.e.**, s. 136-138.

kitabından “Mûş-i Domborîde”, “Devîdem u devîdem” ve “Şengûl u Mengûl u Habbe-yi Engûr” gibi masallar örnek gösterilir.³²⁰

دویدم و دویدم³²¹

دویدم و دویدم؛ سر کویی رسیدم؛ دو تا خاتونی دیدم، یکیش به من آب داد، یکیش به من نون داد، نون را خودم خوردم، آب را دادم به زمین، زمین به من سبزه داد، سبزه رو دادم به بزی، بزی به من پشکل داد؛ پشکل و دادم به نانوا، نانوا به من آتش داد، آتش و دادم به زرگر، زرگر به من قیچی داد، قیچی را دادم به درزی، درزی به من قبا داد؛ قبا را دادم به ملا، ملا به من کتاب داد، کتاب را دادم به بابام، بابام دو تا خرما داد. یکیش و خوردم، کرمو بود، یکیش و خوردم تلخ بود، رفتم به بابام گفتم، یک خرما دیگر خوستم، زد تو کلام افتاد تو باغبان، سرم پرید تو طاقچه، رفتم به خانه ی قاضی، جستم سه تا نیم غازی، یکیش را دادم به پنبه، یکیش را دادم به دنبه، یکیش را دادم شکنجه؛ آتش به پنبه افتاد، گربه به دنبه افتاد، سگ به شکنجه افتاد، پیرزینکه آن جا بود، کری به خنده افتاد.

“Koştum, koştum; bir ara sokağa vardım; iki kadın gördüm; biri bana su verdi, biri bana ekmek verdi, ekmeği kendim yedim, suyu döktüm toprağa, toprak bana ot verdi, otu verdim keçiye, keçi bana tezek verdi, tezeği verdim ekmekçiye, ekmekçi bana ateş verdi, ateşi verdim kuyumcuya, kuyumcu bana makas verdi, makası verdim terziye, terzi bana cübbe verdi, cübbeyi verdim mollaya, molla bana kitap verdi, kitabı verdim babama, babam iki tane hurma verdi. Birini yedim, tatlıydı; diğerini yedim acıydı, gittim babama dedim: “Başka hurma istiyorum.” Vurdu, bahçıvana söz etti, başım girdi tonozun içine, gittim yargıcın evine, aradım üç tane değersiz bir şey, birini verdim pamuğa, birini verdim kuyruk yağına, birini verdim işkembeye; ateş pamuğa düştü, kedi kuyruk yağına düştü, köpek işkembeye düştü, oradaki yaşlı kadınla kızını gülme tuttu.”

³²⁰ Hâşimî Neseb, a.g.e., s. 26.

³²¹ Farsça metin için Bkz.: Fazlullah Muhtedî, *Kıssahâ-yi Subhî/ Fazlullah Muhtedî*, be ihtimâm-i Leyla Sâlih Râmserî, Tahran, Neşr-i Mu’în, 1387 hş./2008, s. 22-24.

یکی بود، یکی نبود، بزی بود که بهش می گفتند بز زنگوله پا، این بز سه تا بچه داشت، شنگول، منگول، حبه ی انگور. این ها با مادرشان در خانه ای نزدیک چراگاه زندگی می کردند. روزی بز خبردار شد، که گرگ تیز دندان در آن دور و ور ها خانه گرفته و همسایه اش شده! خیلی نگران شد و به بچه ها سپرد گه: بیدار کار باشید، بی گذار به آب نزنید، اگر کسی آمد در زد، از درز در و سوراخ کلید آن خوب نگاه کنید، اگر من بومد واکنید و اگر گرگ یا شغال بود، وانکنید. بچه ها گفتند: به چشم. بز رفت. یک ساعت دیگرش گرگ آمد در زد. بچه ها گفتند: کیه؟ من، مادران.

بچه ها گفتند: دروغ می گویی، مادر ما صدا نازکست و شیرین سخن، تو صدا کلفت و بد دهنی.

گرگ رفت و بعد از چند دقیقه برگشت و در زد، باز بچه ها پرسیدند: کیه؟

گرگ صدایش را نازک کرد و گفت: منم، منم مادر شما، به پستان شیر، به دهن علف دارم.

بچه ها از پشت در نگاه کردند و گفتند: دروغ می گویی، مادر ما دستش سفید است، تو دستت سیاه است.

گرگ یکسر رفت به آسیاب و دستش را زد توی کیسه ی آرد و سفیدش کرد و برگشت و همان حرف ها را زد. باز بچه ها از پشت در نگاه کردند و گفتند: تو دروغ می گویی، مادر ما پاش قرمزی است، تو پات قرمزی نیست.

گرگ هم رفت به پاش حنا گذاشت، وقتی که حنا رنگ انداخت، آمد در خانه ی بز و همان حرف ها را زد.

بچه ها این دفعه در را باز کردند و گرگ یک هو جست توی خانه. شنگول و منگول را که دم چک بودند فرو داد، اما حبه ی انگور در رفت و تو سوراخ راه آب پنهان شد. نزدیک غروب بز زنگوله پا از چرا برگشت. وقتی به در خانه رسید دید در واز است. مات ماند! بچه ها را صدا زد جوابی نشنید. صدایش را بلند کرد. حبه ی انگور از ته سوراخ صدای مادرش را شناخت، آمد بیرون و سرگذشت را به مادره گفت. مادرش پرسید که: گرگ آمد یا شغال؟

حبه ی انگور گفت: من از دست پاچگی نفهمیدم گرگ بود یا شغال.

بز رفت در خانه ی شغال گفت: شنگول و منگول مرا تو خوردی و بردی؟

³²² Farsça metin için Bkz.: Fazlullah Muhtedî, *Kıssahâ-yi Subhî/ Fazlullah Muhtedî*, be ihtimâm-i Leyla Sâlih Râmserî, Tahrân, Neşr-i Mu'în, 1387 hş./2008, s. 26-31.

گفت: نه، بیا خانه ی مرا ببین چیزی توش نیست و شکم را نگاه کن، که از کرسنگی به پشتم چسبیده.
این کار، کار گرگ است. بز رفت به طرف خانه ی گرگ و یکسر رفت پشت بام، گرگ هم زیر دیگ را آتش
کرده بود و برای بچه هاش آتش بار گذاشته بود. بره بنا کرک روی پشت بام خانه ی گرگه جست و خیز کردن.
گرگه سرش را آورد بیرون فریاد زد: کیه، کیه؛ پشت بام تاپ و توپ می کنه؟ آتش بچه های مرا پر از خاک و
خل می کنه؟ بزه گفت:

منم، منم، بز زنگوله پا ور میجم دو پا، دو پا

چار سم دارم بر زمین دو شاخ دارم در هوا

کی برده سنگول من؟ کی خورده منگول من؟

کی می آد به جنگ من؟!

گرگه گفت:

منم، منم گرگ تیز دندان من خوردم سنگول تو!

من بردم منگول تو...! من میام به جنگ تو!

گفت: چه روزی می آیی به جنگ من؟

گفت: روز جمعه.

بز آمد به خانه ی خودش و از آنجا رفت به صحرا، علف سیری خورد. روز بعدش رفت پهلوی گاو
دوش تا شیرش را بدو شد و یک بادیه کره و یک چمچه سرشیر درست کند. وقتی که درست شد، کره و
سرشیر را برداشت برد برای سوهانکار و گفت: شاخ مرا تیز کن. سوهان کار دو تا سر شاخ فولادی درست
کرد و به شاخ بر گذاشت. از آن طرف هم گرگه رفت پهلوی دلاک که: دندان های مرا تیز کن!

دلاک گفت: کو مزدش؟

گفت: مگر مزد هم می خواهی؟

گفت: مگر نشنیدی بی مایه فطیر است!

گرگ آمد خانه، یک انبان برداشت و پر از باد کرد و برد برای دلاک، که این هم مزدش. دلاک تا
سر انبان را واکرد، دید همه اش باد است، به روی خودش نیاورد و تو دلش گفت: بلایی سرت در آورم که به
داستان ها بکشد! عوض مزد، فس می دی!... گزانبر را برداشت و دندان های گرگ را کشید و پنبه جاش
گذاشت. باری، صبح جمعه شد. گرگ و بز وسط میدان حاضر شدند، گفتند: پیش از جنگ باید آبی خورد. بزه

پور تو آب فرو برد، اما نخورد. ولی گرگ آن قدر آب خورد، که شکمش باد کرد و سنگین شد، آن وقت آمد میان میدان به رجز خوانی. بزه هم آمد با شاخ فولادی و سر و گردن کشیده.

گرگ گفت: برای من سر و کله می کشی؟ الان نشانت می دم!... پرید که خرخره ی بز را بگیرد، دندان های پنبه ای کارگر نشد و افتاد بیرون. بزه تا این را دید فرصتش نداد. رفت عقب و آمد جلو، با شاخ زد تو پهلوی گرگ تیزدندان، پهلوش شکافت، شنگول و منگول را درآورد و برد خانه، حبه ی انگور را هم صدا کرد و گفت: بچه ها، بعد از این دانا باشید، دشمن را از دوست بشناسید و در به روی نامرد وا نکنید!...

قصه ما به سر رسید، کلاغه به خانه اش نرسید.

Bir varmış, bir yokmuş. Zengûle denilen bir keçinin Şengûl, Mengûl ve Habbe-yi Engûr adında üç yavrusu varmış. Bunlar anneleriyle birlikte meraya yakın bir evde yaşıyorlarmış. Bir gün keçi keskin dişli kurdun o civarda ev alıp ona komşu olduğunu öğrenmiş! Çok telaşlanmış ve yavrularını şöyle tembihlemiş: “uyanık olun, düşüncesizce hareket etmeyin. Eğer biri kapıya gelirse, kapının aralığından ve anahtar deliğinden iyice bakın. Eğer bensem açın, kurt ya da çakalsa açmayın.” Yavruları da “peki” demiş. Keçi gitmiş, bir saat sonra kurt gelip kapıyı çalmış. Yavrular “kimsin?” diye sormuş. “Ben annenizim” demiş, kurt.

Yavrular “yalan söylüyorsun, annemizin nazık ve tatlı sesi var, senin sesin kalın ve kötü” demişler. Kurt gitmiş, birkaç dakika sonra geri gelip kapıyı çalmış. Yavrular “kimsin?” diye sormuşlar. Kurt sesini inceltip “benim, benim, anneniz, göğsümde sütüm, ağzımda otum var” demiş. Yavrular kapının arkasından bakmışlar ve “yalan söylüyorsun, annemizin elleri beyaz, senin ellerin siyah.” demişler. Kurt doğruca değirmene gidip ellerini un çuvalına sokarak beyazlatmış ve geri dönüp aynı sözleri söylemiş. Tekrar yavrular kapının arkasından bakmışlar ve “yalan söylüyorsun, annemizin ayakları kırmızı, senin ayakların kırmızı değil” demişler. Kurt da gidip ayağına kına yakmış ve kınanın rengi çıkınca keçinin evine gelip aynı sözleri söylemiş. Yavrular bu kez kapıyı açmışlar ve kurt bir anda evin içine atlamış. Şengûl ve Mengûl’u kapının eşiğinde yutuvermiş; ama Habbe-yi Engûr çıkmış ve su yolundaki boşlukta saklanmış. Gün batımına yakın, Rengûle keçi meradan dönmüş. Evin kapısına yaklaşırken kapıyı açık görmüş. Afallamış ve yavrularına seslenmiş ama bir cevap alamamış. Sesini yükseltmiş. Habbe-yi Engûr deliğin dibinden annesinin sesini tanımış, çıkıp annesine başlarından geçenleri anlatmış. Annesi “kurt mu geldi çakal

mi?” diye sormuş. Habbe-yi Engûr “el ve ayaklarından kurt muydu çakal mıydı anlayamadım” demiş. Keçi çakalın evine gidip “benim Şengûl ve Mengûl’umu sen mi yedin, sen mi götürdün?” demiş. Çakal “hayır, gel de evimin içine bak, bir şey yok, karnıma da bak, açlıktan sırtıma yapıştı. Bu iş, kurdun işidir.” Demiş. Keçi kurdun evine doğru gitmiş ve doğruca çatıya çıkmış. Kurt da kazanın altını ateşe vermiş ve yavruları için ateşe yemek koymuş. Kuzu kurdun evinin çatısına atlayıp zıplamış. Kurt başını kaldırıp bağırmış: “çatıda top oynayan, çocuklarımın aşına toz toprak dolduran da kim?” demiş. Keçi:

“Benim, benim Zengûle keçi, iki ayak iyi ayak koşarım,

Yerde dört toynağım, havada iki boynuzum var.

Kim benim Şengûl’umu götürdü, kim benim Mengûl’umu yedi?

Kim benimle savaşacak?”

Kurt:

“Benim, benim keskin dişli kurt, ben yedim senin Şengûl’unu,

Ben götürdüm senin Mengûl’unu,

Seninle savaşmaya geleceğim!”

Keçi: “Hangi gün benimle savaşmaya geleceksin?”

Kurt: “Cuma günü.”

Keçi evine gelip oradan ot yediği ovaya gitmiş. Sonraki gün sütünü vermesi için sağılan ineğin yanına gidip bir kase tereyağı, bir kova kaymak hazırlamış. Tereyağı ve kaymak hazır olunca bileyiciye götürüp “boynuzumu keskinleştir.” Demiş. Bileyici iki çelik boynuz yapıp boynuzlarına takmış. Diğer tarafta kurt da tellakın yanına gidip “dişlerimi keskinleştir” demiş. Tellak: “ücreti nerede?” demiş. Kurt: “para da mı istiyorsun?” demiş. Tellak: “mayasız ekmek hiç duydun mu?” demiş.

Kurt eve gelip bir torbayı alıp içini havayla doldurmuş ve bu ücreti diyerek tellağa götürmüştü. Tellak torbanın içinin boş olduğunu görünce içinden kendi kendine

şöyle demiş: “masal anlattığın için senin başına bela getireceğim. Ücret yerine rüzgar sesi verirsin demek!” Kerpeteni alıp kurdun dişlerini söküp onun yerine pamuk yerleştirmiş. Cuma günü kurt ve keçi meydanın ortasında hazır olmuşlar. Savaştan önce su içmelisiniz demişler. Keçi suya dalmış ama içmemiş. Ama kurt o kadar çok su içmiş ki karnı şişip ağırlaşmış. Savaş meydanında övgüler okunmuş. Keçi çelik boynuzlarıyla gelip baş ve boynunu germiş. Kurt “benimle baş edebilecek misin? Şimdi sana göstereceğim!...” demiş. Keçinin boğazını yakalamak için atlamış. Pamuk dişleri çalışmamış ve çıkmış. Keçi bunu gördüğünde ona fırsat vermemiş. Bir geri bir ileri gidip kurdun yanlarını boynuzlamış. Onun kenarını yarmış ve Şengül ve Mengül’ünü çıkartıp eve götürmüştü. Habbe-yi Engûr’u da çağırıp şöyle demiş: “yavrular, bundan sonra akıllı olun, düşmanı dosttan ayırın ve alçaklara kapı açmayın!... Masalımız sona erdi, karga da evine varamadı.”

2.1.1.2. Hayvan Masalları

Bu masalların kahramanları görünüş olarak hayvan olsalar da bu hayvanlar, insan gibi konuşur, insan gibi davranır ve sosyal ve siyasi konularla ilgilenirler. Bu tür hikâyelerin içerikleri eğitici, ahlaki ve düşündürücüdür. Hayvan masallarının kökeni, Hindistan olduğu düşünülür. Hindistan’da hayvanların kutsal kabul edilip hayvanlar aracılığıyla mesajlar veren Beydeba’nın *Kelile u Dimne* eseri örnek gösterilebilir.³²³ Çocuklar için didaktik ve eğlenceli bir kitap kabul edilen *Kelile u Dimne*, günümüzde İran’da yeniden yazılmakta ve çocuklar için uyarlanmaktadır.³²⁴

شتر خوش باور³²⁵

روزی بود و روزگاری بود. یک شتر بود که در کاروان بازرگانی بار می برد. یک روز که زیاد راه رفته بود و خسته شده بود با خود فکر کرد که «دنیا بزرگ است و صحرا وسیع است و درخت ها و علف ها سبز است و آبها در چشمه ها جاری است، این همه حیوانات دارد توی بیابان به آزادی و راحتی زندگی می کنند، من چرا برای نیم من کاه و علف این قدر جان بکنم، تا کی کار کنم و بار بکشم؟» مدتی در این فکرها بود

³²³ Benefşe, a.g.e., s. 120; Hâşimî Neseb, a.g.e., s. 26; Eyâğ, a.g.e., s. 139-140.

³²⁴ *Kelile u Dimne*’nin yeniden yazılan çocuk kitapları için Bkz.: Mehdi Âzer Yezdi; Huseyn Sultânî, *Kelile u Dimne berâ-yi Kûdekân u Novcevánân be Nesr-i Revân*, Tahrân, İntişârât-i Seng Fereş, 1395 hş./2016; Mujgân Şeyhî, *Kıssahâ-yi Şîrînî-yi Îrânî 1: Kelile u Dimne*, Tahrân, İntişârât-i Sure-yi Mehr, 1391 hş./2012.

³²⁵ Farsça metin için Bkz.: Mehdi Âzer Yezdi, *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb*, C.I, Tahrân, Neşr-i Emîr Kebîr, Kitâphâ-yi Şukûfe, 1389 hş./2010, s. 93-100.

تا این که روز که فرصتی به دست آورد و بار نداشت خود را از شتران دیگر کنار کشید و از چشم ساریبان پنهان شد بعد هم از بیراهه به صحرا رفت و تنها و آزاد برای خودش شروع کرد به چریدن و صحرا ها و بیابان ها را سیر و سیاحت کردن. شتر خوش باور چند روزی خوش و خرم گردش کرد تا یک روز به جنگلی سرسبز و باصفا رسید. او نمی دانست که در این جنگل یک شیر شکاری زندگی می کند و یک گرگ تیز چنگال و یک شغال نیرنگ باز و یک زاغ سیاه چشم هم هستند که به شیر خدمت می کنند. دوستان شیر هرجا لقمه چرب و نرم و شکار چاق و چله ای سراغ داشتند به شیر خبر می دادند و شیر آن را شکار می کرد و ایشان هم از باقیمانده خوراک شیر روزی می خوردند و در پناه قدرت و شجاعت شیر درنده زندگی می کردند. شتر این را نمی دانست و همچنان تماشاگران و علفخواران در جنگل پیش می رفت تا ناگهان با شیر روبرو شد. اول خیلی وحشت کرد و خواست فرار کند، اما فکر کرد اگر خودش را ببازد و شیر بفهمد که او ترسیده، جانش در خطر خواهد بود. پس ناچار جلوتر رفت و به شیر سلام و تعارف کرد. شیر هم چون فکر کرد نگاهداری این شتر قوی هیکل مایه آبروی دستگاه ریاست اوست، با شتر اظهار مهربانی کرد و پرسید:

«چرا تنها هستی، اینجا چه می کنی؟»

شتر هم شرح حال خود را گفت: «از بار بردن و کار کردن فرار کرده ام و می خواستم با آزادی و اختیار کامل زندگی کنم، اما حالا که خدمت شما رسیده ام مهمان شما هستم و اختیار با شما ست.»

شیر که از حرف زدن شتر ترس او را فهمید جواب داد: «حالا هم صاحب اختیار و آزاد هستی و اگر میل داشته باشی در همین جنگل با ما زندگی کنی ما تو را امان می دهیم، تو علف می خوری و سر بار ما نیستی ما هم احتیاجی به گوشت تو نداریم، چون شکار فراوان است و ما مهمان دوست و قوی هستیم و اگر بدخواه هم داشته باشی تو را حفظ می کنیم.»

شتر از مهربانی شیر شکاری خوشحال شد و از بزرگواری او تشکر کرد و مدتی در همان بیشه به سر برد. می خورد و می خوابید و شیر را دعا می کرد و روز به روز هم چاق و سر حال تر می شد. این بود تا یک روز که شیر دنبال شکار می گشت، در صحرا با یک فیل رم کرده به هم رسیدند و در میان ایشان جنگ سختی در گرفت و شیر مجروح شد و از چنگ فیل فرار کرد و نیمه جان خود را به لانه رساند و تا چند روز از شکار حیوانات عاجز ماند. وقتی شیر ناخوش شد، گرگ و شغال و زاغ هم که از سفره شکار او غذا می خوردند بی خوراک ماندند. شیر که بزرگ و رئیس آنها بود از این بابت ناراحت شد و چون ایشان را غمگین دید گفت: «خیلی ناراحتم که شما را گرسنه و رنجور می بینم. در واقع غصه بی غذایی شما از غم بیماری خودم بیشتر است، چون نمی توانم برای شکار به صحرا های دور دست بروم شما بروید اطراف جنگل را بگردید و اگر در این نزدیکی ها صیدی پیدا می شود مرا خبر کنید تا بیایم و خوراک شما را رو به راه کنم.»

شغال و گرگ و زاغ از لانه شیر بیرون آمدند و برای مشورت در گوشه ای خلوت کردند، گرگ گفت: دوستان عزیز، فکری به خاطرم رسیده و آن این است که این شتر در این جنگل غریبه است و خیلی هم

پرگوشت و چاق شده، نه ما با او دوستی داریم و نه رئیس ما شیر از او فایده ای می برد. اگر ما بتوانیم شیر را به کشتن شتر واداریم تا چند روز شیر از شکار کردن راحت خواهد بود و ما هم به غذا می رسیم.»

شغال گفت: «درست است که شتر رفیق ما نیست، ولی شیر به این سادگی برای کشتن او به زیر بار نمی رود، چون او به شتر امان داده و او را مهمان خود می داند. ما هم نباید شیر را به خیانت و بدقولی تشویق کنیم. این کار، هم بد است و هم شیر قبول نمی کند.»

زاغ گفت: «در این کار حيله ی باید به کار برد و شیر را راضی کرد. حالا شما همین جا بنشینید تا من بروم و برگردم و بقیه حرفم را بگویم.»

زاغ برگشت و آمد جلو شیر ایستاد. شیر پرسید: «هان! چه کار کردید، صیدی، شکاری، چیزی پیدا می شود، همه جا را خوب گشتید؟»

زاغ جواب داد: «قربان، ما خیلی جستجو کردیم، اما دیگر چشم ما از گرسنگی کار نمی کند و پای ما طاقت رفتن ندارد به طوری که شغال از گرسنگی ضعف کرد و گرگ هم حالش خوب نیست، اما یک موضوع هست که اگر شما رضایت بدهید عجلتاً همه ناراحتی ها رفع خواهد شد.»

شیر گفت: «بگو ببینم، چه فکری کرده ای؟»

زاغ گفت: «حقیقت این است که این شتر در میان ما بیگانه است و بود و نبود او هم برای شما یکسان است. او از بس در این بیشه خورده و خوابیده از چاقی دارد می ترکد. بهترین فایده شتر این است که در حال حاضر برای رفع گرسنگی از گوشت او استفاده...»

شیر نگذاشت زاغ حرفش را تمام کند و با خشم بسیار بر سر او داد زد و گفت: «خاک بر سر رفیق های این روزگار که انصاف و مروت ندارند و وفا و دوستی سرشان نمی شود! چطور ممکن است ما به شتر بدی کنیم در صورتی که به او قول دوستی داده ایم. شما چطور راضی می شوید این حرف را بزنید و مرا به عهدشکنی وادار کنید؟»

زاغ جواب داد: «فرمایش شما صحیح است، ولی دانشمندان گفته اند که اگر لازم شود یک نفر را فدای یک جماعت می توان کرد و همیشه نفع اکثریت را باید در نظر گرفت. حالا هم شتر یک نفر است و ما چهار نفریم، اما این که می فرمایید به او قول داده ایم برای آن هم یک راهی می توان درست کرد که اسمش عهدشکنی نباشد. در دنیا همه کسانی که با هم جنگ می کنند قیلاً قول ها و قرارهای دوستی زیاد دارند، اما یک بهانه هایی پیدا می شود که عاقلان بپسندند و به ما حق بدهند، به علاوه جان این شتر را شما تا حالا حفظ کرده اید و گرنه یا در قصابخانه کشته شده بود یا درندگان بیابان او را خورده بودند پس ما به گردن او حق داریم، تازه شتر صد سال دیگر هم زنده باشد آخرین برای خودش هم فایده ای ندارد چون که یک روز خود به خود می میرد، ولی ما همه حاضریم جان خود را فدای سلامت شما بکنیم.»

شیر از شنیدن این حرف در فکر فرو رفت و دیگر جوابی نداد... زاغ هم زود برگشت و آمد پیش گرگ و شغال و گفت: کارها را درست کردم، موضوع شتر را به شیر گفتم، اول قدری عصبانی شد، ولی کم کم راضی شد، حالا باید برویم شتر را رام کنیم و او را وارار کنیم که با ما بیاید و مانند ما نزد شیر اظهار فداکاری کند، ما هم کارها را پیگیری کنیم و خودمان را یک جوری تبریه کنیم و اشتهای شیر را تحریک کنیم و نتیجه بگیریم.»

شغال گفت: «فکر خوبی است. اتفاقاً شتر حیوان آرام و سر به راهی است. اگر یک موش هم افسارش را بکشد دنبالش می رود، اگر به او آب و خوراک هم ندهند باز هم بار می برد و دلش به این خوش است که زنگوله ای به گردنش ببندند و ساریان ها برایش آواز بخوانند. بیایید برویم ما هم آوازان را برایش بخوانیم.»

پس شغال از جلو و گرگ از عقب و زاغ از دنبال روانه شدند تا نزد شتر رسیدند. شتر علف سیری خورده بود و بر لب چشمه آبی نشسته مشغول نشخوار کردن بود. توطئه چیان قدری به او تعارف کردند. بعد شغال گفت: آقا شتر، ما آمده ایم برای حادثه ای که پیش آمده از تو که بزرگ تر و فهمیده تر از ما هستی کمک بگیریم.»

شتر قدری خوشحال شد و جواب داد: «اختیار دارید، بنده که قابل نیستم.»

شغال گفت: «نه خیر، شما مرد بسیار شریفی هستید و همه مردم عالم از خوبی و وفاداری شما تعریف می کنند. موضوع این است که هرچه باشد ما در این بیشه در پناه قدرت شیر زندگی می کنیم و روزگاری به خوشی می گذرانیم. حالا اتفاقی افتاده و شیر مریض شده و توان شکار کردن ندارد و به زودی معالجه می شود، اما چون او خیلی حق به گردن ما دارد ما باید با حرف های خوب او را تسکین و آرامش بدهیم تا بعدها شیر به دوستی و یکرنگی ما بیشتر اعتماد داشته باشد، این است که می خواهیم اگر صلاح بدانی همه با هم برویم نزد شیر و هر یک بگوییم ما حاضریم سر و جان خود را فدای شیر کنیم. من بگویم حاضرم که امروز شیر از گوشت من ناهار تهیه کند، تو بگویی مرا شام کند. گرگ همین طور و زاغ هم همین طور و از این قبیل حرف ها.»

گرگ گفت: «این کار یک فایده دیگر هم دارد و آن این است که اگر این کار را نکنیم بعد ها مردم ما را سرزنش می کنند که شیر مریض شده بود و هیچ یک از اطرافیانش حاضر نشدند فداکاری کنند.»

زاغ گفت: «بله، همین دیروز بود که شیر خیلی غمگین بود و می گفت: «ما یک عمری برای حیوانات خدمت کرده ایم و حالا هیچ کس احوال ما را نمی پرسد، عجب روزگار بی وفایی است...»

شتر بعد از آن که این حرف ها را شنید گفت: «ظاهراً فکر بدی نیست و من تا وقتی از کسی بدی ندیده باشم گوش به فرمان او هستم، البته کینه شتری هم در وجود من هست، اما این زمانی است که کسی بخواهد به من زور بگوید.»

بعد همه با هم راه افتادند و آمدند نزد شیر احوال پرسی کردند و قدری خوشامد گفتند. زاغ سخن را شروع کرد: «ای شیر بزرگوار و صاحب اختیار، ما همیشه در پناه عدل تو آسوده زندگی کرده ایم و شما به گردن ما خیلی حق دارید امروز که می بینم ممکن است گوشت من برای شما مفید باشد در فداکاری حاضریم و آرزو دارم که وجود من غذای شما باشد.»

شغال به صدا در آمد و گفت: «ای زاغ سیاه چشم! از خوردن تو چه فایده حاصل می شود و از این گوشت خشکیده چه غذایی به دست می آید؟ اصلاً زاغ خوراکی نیست و شیر هرگز به گوشت تو احتیاجی ندارد.»

شغال حرف خود را دنبال کرد و گفت: «اما ای شیر بزرگوار حقیقت است که ما سال ها ست از سفره نعمت تو روزی می خوریم و من هرچه دارم از دولت شما دارم در جان بازی حاضریم و آرزومندم امروز که خوراک کمیاب است وجود مرا خوراک خود سازید.»

گرگ به صدا در آمد و گفت: «ای شغال نازک اندام، ترا حیوان ترسو می گویند و گوشت تو برای وجود شیر مناسب نیست، هرگز شیر شغال را نمی خورد.»

(در این موقع شیر سرش را تکان می داد و شغال از شرمندگی سرش را پایین انداخته بود.)

گرگ دنبال سخن را گرفت و گفت: «ولی ای شیر بزرگوار، من که خود حیوان درنده و پرزوری هستم برای سپاسگزاری از مهربانی های شما خود را فدا می کنم. امروز که شکار تازه ای به دست نیامده آرزو می کنم وجود مرا با خوشی و خرمی زیر دندان های مبارک خود جا بدهید و افتخار این فداکاری را نصیب این چاکر درگاه بفرمایید.»

شغال و زاغ هر دو به صدا در آمدند و گفتند: «ای گرگ عزیز! البته این سخن را از راه کمال وفا و صداقت می گویی، اما گوشت تو باعث بیماری می شود و برای وجود شیر ضرر دارد و شیر باید غذای بهتری میل کند.»

شیر حرفی نزد و گرگ سر خود را پایین انداخت. بعد نوبت به شتر رسید. شتر خوش باور که اول تا اندازه ای نگران بود از حرف دوستانش دل قوی شد و به امید اینکه دوستان، از او خواهند گذشت گفت: «ای شیر بزرگوار، من هم از مهربانی شما بسیار سپاسگزارم که از علف های جنگل شما بسیار خورده ام و حاضریم وجود ناقابل خود را فدای سلامت شما کنم و آرزو مندم...»

هنوز حرف شتر تمام نشده بود که فوری زاغ و گرگ و شغال یک صدا گفتند: «آفرین بر تو ای شتر که این سخن را از روی کمال انصاف گفتی و چون گوشت تو بسیار شیرین و مقوی است و برای مزاج شیر سازگار است بدان که با این وظیفه شناسی نام نیکی از خود به یادگار گذاشتی...»

پس همه با هم به جان شتر افتادند و شتر که از این ماجرا حیران و متعجب شده بود دم نزد تا او را پاره پاره کردند و خوردند. این بود عاقبت شتر خوش باور که از کار کردن فرار کرد و به وعده های شیرین دشمن فریب خورد.

Çabuk İnanan Deve

Bir zamanlar, bezirgân kervanında yük taşıyan bir deve vardı. Çok yol gittiği ve çok yorulduğu bir gün, kendi kendine şöyle dedi: “dünya büyük, çöl geniş, ağaçlar ve çimenler yemyeşil, pınarlarda sular akıyor, bütün bu hayvanlar çölde özgür ve rahat yaşarken ben niye saman ve ot için bu kadar can vereyim, ne zamana kadar çalışıp yük taşıyayım?” Bunu bir süre düşündü, eline fırsat geçtiği gün yük yüklenmedi ve diğer develerden ayrılıp deve sürücüsünden gizlendi. Sonra da yoldan çıkıp çöle gitti, tek başına ve özgürce çöllerde ve ovalarda otlanıp dolaşmaya başladı. Çabuk inanan deve yemyeşil ve hoş bir ormana varana kadar birkaç gün keyiflice gezdi dolaştı. Bu ormanda avcı aslan ile ona hizmet eden keskin pençeli bir kurdun, kurnaz bir tilkinin ve kara gözlü kuzgunun yaşadığını bilmiyordu. Aslanın dostları nerede yağlı, yumuşak ve şişman lokmanın kokusunu alsalar hemen aslana haber verirler, aslan onu avlar, onlar da aslanın yiyeceğinden arta kalanları yiyerek yırtıcı aslanın gücü ve himayesi altında yaşarlardı. Deve bunu bilmiyordu, seyirci ve ot oburlar gibi giderken aniden aslanla karşılaştı. Önce çok korktu ve kaçmak istedi; ama kendisini kaybederse ve aslan korktuğunu anlarsa canının tehlikeye gireceğini düşündü. Çaresiz aslanın karşısına gitti ve selam verip iltifat etti. Aslan da bu güçlü devenin bakımlılığının onun itibarlı olmasından kaynaklandığını düşündü ve deveye şefkatli yaklaşip “niye yalnızsın, burada ne yapıyorsun?” diye sordu. Deve de kendi halini şöyle anlattı: “yük taşımaktan ve çalışmaktan kaçtım, özgür ve kendi irademle yaşamak istiyordum, şimdi size hizmet etmeye geldim, misafirinizim ve sizin otoriteniz altındayım.” Aslan devenin konuşmasından korktuğunu anladı ve “şimdi de seçim sahibisin ve özgürsün, bizimle bu ormanda yaşamak istersen biz seni koruruz, sen ot yiyorsun, bize yük değilsin. Bizim senin etine de ihtiyacımız yok, çünkü çok av var.

Hem biz misafirperver ve güçlüyüz, kötü niyetli olsan bile seni koruruz.” dedi. Deve avcı aslanın merhametine çok sevindi ve onun büyüklüğünden dolayı teşekkür etti ve bir süre aynı koruda zaman geçirdi. Yiyip içip uyuyor ve aslana dua ediyordu, gün geçtikçe de daha şişman ve daha parlak oluyordu.

Bir gün aslan av peşinde gezerken çölde evcilleştirilmiş bir fille karşılaşınca aralarında şiddetli bir savaş çıktı ve aslan yaralandı. Filin pençesinden kaçıp yarı canlı bir halde yuvasına ulaştı ve birkaç gün hayvan avlayamadı. Aslan hastalanınca onun av masasından yiyen kurt, çakal ve kuzgun yiyeceksiz kaldılar. Onların büyükleri ve reisleri olan aslan bu durumdan rahatsız oldu. Onları üzgün gördüğünde şöyle dedi: “sizi aç ve acı içinde görmekten çok rahatsızım. Aslında yiyeceksiz olmanızın acısı kendi hastalığımın daha büyük. Uzak çöllere gidemediğimden ormanda dolaşın, yakınlarda av bulursanız bana haber verin, böylece gidip sizi besleyeyim.”

Çakal, kurt ve kuzgun aslanın yuvasından çıktılar ve görüşmek için bir köşeye çekildiler. Kurt: “sevgili arkadaşlar, aklıma bir fikir geldi. Bu deve bu ormanda yabancı, çok da etlenmiş ve şişmanlamış, bizim onunla bir arkadaşlığımız yok, reisimiz aslan da ondan bir fayda görmüyor. Biz aslanı deveyi öldürmeye zorlayabilirsek birkaç güne kadar aslan daha iyi avlanır ve biz de yiyeceğe kavuşuruz.” dedi.

Çakal: “devenin bizim arkadaşımız olmadığı doğru; ama aslan onu öldürmek için bu basitliğe inmez. Çünkü o devenin canını bağışlayıp onu misafiri saydı. Biz de aslanı ihanet etmeye ve sözünden dönmeye teşvik etmemeliyiz. Bu iş hem kötü hem de aslan kabul etmez.” dedi.

Kuzgun: “Bu işi yapmak ve aslanı ikna etmek için bir hile gerekiyor. Şimdi ben gidip dönenene kadar burada oturun, sözlerimin devamını söyleyeceğim.” dedi.

Kuzgun gitti ve aslanın karşısında durdu. Aslan “sahi, ne yaptınız, av, bir şeyler buldunuz mu? Her yeri iyice dolaştınız mı?” dedi. Kuzgun: “efendim, çok aradık ama açlıktan artık gözlerimiz görmüyor, ayaklarımızın yürümeye takati kalmadı, açlıktan çakalın zayıfladığı gibi kurt da iyi durumda değil. Ama bir konu var, eğer siz izin verirsiniz hemencecik bütün sorunlar çözülecek.” dedi. Aslan: “söyle bakalım, ne düşündün?” dedi. Kuzgun: “gerçekte bu deve aramızda bir yabancı, onun

varlığı da yokluğu da sizin için aynı. O bu koruda çok yiyip uyumaktan şişmanlıktan çatlıyor. Devenin en iyi faydası artık açlığı gidermek için etinin kullanılması...” aslan kuzgunun sözünü tamamlamasına izin vermedi ve büyük bir öfkeyle ona bağıırıp “insaflı, merhameti, vefası ve dostluğu olmayan bu dönemin arkadaşlarının başına toprak atılsın! Ona dostluk sözü vermişken biz deveye nasıl kötülük edebiliriz? Siz bu sözleri söylemeye nasıl razı oluyorsunuz ve beni anlamayı bozmaya nasıl zorluyorsunuz?” dedi.

Kuzgun: “Emriniz doğru, ama alimler gerekirse bir kişinin bir topluluk için feda edilebileceğini ve her zaman çoğunluğun çıkarlarını gözetlemek gerektiğini söylemişlerdir. Şimdi de deve bir kişidir, biz dört kişiyiz. Ama ona söz verdiğimizizi buyuruyorsunuz, onun için de çözüm olabilir; böylece ahdi bozmak sayılmaz. Dünyada birbiriyle savaşan herkesin vaatleri ve dostluk sözleşmeleri çoktur; ama bilgelerin beğendikleri ve bizim hak verdiğimiz bazı bahaneler bulurlar. Ayrıca şimdiye kadar bu devenin canını kurtardınız; yoksa ya mezbahada öldürülürdü ya da çölde yırtıcı hayvanlar onu yerdı. O halde bizim onda hakkımız var. Deve yüz yıl da yaşasa sonunda kendisine bir faydası olmaz. Çünkü bir gün kendi kendine ölecek. Ama biz her zaman canımızı senin sağlığın için vermeye hazırız.” dedi.

Aslan bu sözleri duyunca düşünceye daldı ve artık bir şey söylemedi... kuzgun da çabucak geri döndü ve kurt ve çakala şöyle dedi: “işleri hallettim, deve konusunu aslana anlattım, önce biraz sinirlendi, sonra yavaş yavaş razı oldu. Şimdi devenin yanına gidip onu dize getirelim. Bizimle gelmeye ve bizim gibi aslana fedakârlık yapmaya zorlayalım. Biz de işleri takip edelim, kendimizi bir şekilde temize çıkartalım ve aslanın iştahını canlandırıp sonuç alalım.”

Çakal şöyle dedi: “iyi fikir, tesadüfen deve sakın ve başı yola dönük bir hayvan. Bir fare bile onun dizginini çekse onun peşinden gider. Ona yiyecek ve su verilmece yine yük taşır. Boynuna çanın bağlı olması ve deve sürücülerin ona şarkı söylemesi hoşuna gider. Haydi gidip biz de ona şarkımızı söyleyelim.”

Sonra önden çakal, arkadan kurt, onun arkasından kuzgun devenin yanına varana kadar gittiler. Deve yeterince ot yemiş, mavi bir pınarın kenarında oturmuş geniş getiriyordu. İş birlikçiler ona biraz iltifat ettiler. Sonra çakal: “deve bey,

başımıza gelen bir olay için daha büyük ve daha anlayışlı olan senden yardım istemeye geldik.” dedi. Deve biraz sevindi ve “rica ederim, önemli değil.”

Çakal şöyle dedi: “hayır, değil. Siz çok onurlu birisiniz ve tüm dünya insanları sizin iyiliğinizi ve sadakatinizi anlatır. Konu şu ki, biz koruda aslanın kudreti altında yaşayıp iyi vakit geçirsek de şimdi bir şey oldu, aslan hasta ve avlanamıyor. Yakında iyileşecek ama üzerimizde çok hakkı olduğundan aslanın sonraları bizim dostluğumuza ve birliğimize daha çok güvenmesi için iyi sözlerle onu sakinleştirmemiz gerekiyor. Uygun görürseniz hepimiz birlikte aslanın yanına gidip kendi canımızı aslan için feda etmeye hazır olduğumuzu söylemek istiyoruz. Ben bugün benim etimden aslan için öğle yemeği yapılmasına hazırım derim. Sen de beni de akşam yemeği yapın dersin. Kurt da kuzgun da aynı şekilde sözler söyler.”

Kurt şöyle dedi: “bu işin başka bir faydası daha var. Eğer bu işi yapmazsak sonraları insanlar aslanın hasta olduğu ve etrafındaki kimse fedakârlık yapmaya hazır olmadığı için bizi suçlayacaklar.”

Kuzgun şöyle dedi: “evet, daha dün aslan çok üzgündü ve “bir ömür hayvanlar için hizmet ettik; ama şimdi kimse nasıl olduğumuzu sormuyor ve nasıl vefasız bir dönem çok ilginç...” diye söylüyordu.”

Deve bu sözleri dinledikten sonra şöyle dedi: “görünüşe göre kötü bir düşünce değil, ben ondan kötü bir şey görene kadar emrine itaat ederim. Elbette deve kinim de var; ama bu birinin bana zorla söyleteceği bir zaman.”

Sonra birlikte yola çıktılar, aslanın yanına gelip onu biraz selamladılar. Kuzgun söze şöyle başladı: “ey asil ve iktidar sahibi aslan, biz her zaman senin adaletinin sığınağında rahat yaşadık ve sizin üzerimizde çok hakkınız var. Etimin sizin için faydalı olabileceğini gördüğümde kendimi feda etmeye ve vücudumu senin yemeğin olmasını arzu etmeye hazırım.”

Çakal şöyle seslendi: “ey kara gözlü kuzgun! Seni yemenin ne faydası var ve bu kuru etten hangi yiyecek elde edilir? Kuzgun yenilebilir değildir ve asla aslanın senin etine ihtiyacı yok.” Çakal sözlerine devam etti ve şöyle dedi: “ama ey asil aslan, bizim yıllardır senin nimet sofrandan yediğimiz doğrudur ve devletinizden aldığımız her

şeyle oynamaya hazırım ve bugün kıt bir besin olan varlığımı yiyeceğiniz yapmanız arzusu içindeyim.”

Kurt şöyle seslendi: “ey ince endamlı çakal, senin korkak bir hayvan olduğun söylenir, senin etin aslanın bedeni için uygun değil, aslan asla çakalı yemez.”

(Burada aslan başını salladı ve çakal da utanarak başını öne eğdi.)

Kurt sözüne devam edip şöyle dedi: “ama ey asil aslan, vahşi bir hayvan olarak ben, sizin merhametinize teşekkür etmek için kendimi feda edeceğim. Yeni bir avın olmadığı bugün, varlığımı neşe ve mutlulukla mübarek dişlerinin altına almanızı ve bu fedakarlığın onurunu makamın bu hizmetkarın nasibine buyurmanızı diliyorum.”

Çakal ve kuzgun her ikisi de seslenip şöyle dediler: “ey sevgili kurt! Elbette bu sözlerini sadakat, vefa ve dürüstlikle söylüyorsun; ama senin etin hastalığa sebep oluyor ve aslanın bedeni için zarar verir. Aslanın daha iyi yiyeceğe yönelmesi gerekir.”

Aslan konuşmadı ve kurt da başını öne eğdi. Sonra sıra deveye geldi. İlk başta biraz endişeli olan çabuk inanan deve, arkadaşlarının sözlerinden etkilendi ve arkadaşlarının yanından geçeceğini ümit ederek şöyle dedi: “ey asil aslan, ben de sizin merhametinizden ve ormanda yediğim otlardan dolayı çok teşekkür ederim. Kendi önemsiz varlığımı senin sağlığın için feda etmeye hazırım ve diliyorum ki...” deve sözünü bitirmeden hemen kuzgun, kurt ve çakal bir ağızdan şöyle dediler: “ne mutlu sana ey deve, bu sözleri tam bir olgunlukla söyledin ve senin etin çok tatlı ve besinli olduğundan aslanın mizacına uygun. Bu görevle kendine iyi bir nam bıraktığını bil...” böylece hepsi birden devenin canına üşüştüler. Bu olay karşısında şaşkına dönen deve, onu parça parça yapana kadar ses çıkarmadı. İştten kaçan ve düşmanın tatlı vaatlerine aldanan devenin sonu buydu.

2.1.1.3. Büyülü/Olağanüstü Masallar

Sözlü oluşturulan bu masalların hedef kitlesi çocuk ve genç olmamasına rağmen oluşturulduğu en eski dönemlerde dahi çocuk ve gençlerin ilgisini çektiği

düşünülür. Bu masalların kahramanları üstün güçleri olan insanlar, insan yiyen yaratıklar, cinler, periler, devler, cadılar, ejderha, simorg ve korkunç düşmanlardan oluşur ve genellikle iyilik ve kötülüğün mücadelesi üzerine kurgulanır. Masallarda kötü ve korkunç gösterilen devlerin kanatları vardır ve bazen insana benzer, bazen de yarı insan yarı hayvan görünümünde olurlar. Bu varlıklar insana göre olağanüstü tipler olmasına rağmen insan gibi sevmek, beğenmek, kızma, öfkelenme, yardım etme ve öğrenme gibi huyları vardır. Periler ise insana yardım eden sihirli varlıklar olarak yer alır ve insanların yaşadıkları sorunları çözmede yardımcı olurlar. Ayna, tarak, taş gibi sihirli eşyalar bu masallarda kahramanlara koruma hissi veren veya olayları çözmede yardımcı olan nesneler olarak ön planda tutulur. Olayların geçtiği mekanlar bilinmeyen dereler, ormanlar, dağlar ve ovalar gibi hayali alanlarda olağanüstü örgüler kurgulanır. Sihirli masalların kahramanlarına büyücüler veya yaşlı kadınlar yardım eder. Bu tür masallarda at ve köpekler sahibine sadık gösterilir ve sahiplerinin sorunlarını çözmede onlara yardımcı olurlar.³²⁶ *Mâhpîşânî*, “*Gul-i Handân, Seng-i Sabûr*” adlı masallar bu tür için örnek gösterilebilir.³²⁷

2.1.1.4. Gülümseten Masallar

Halk masallarının çoğunda mizah içerikli, esprili ve komik masallar bulunur. Bu masal kahramanlarını bazen ahmak kişiler bazen de zeki kişiler oluşturur.³²⁸ İran’ın bilinen gülünç masallarından *Hâle Gerden Dirâz* (Uzun Boyunlu Teyze), *Hâle Hadîce* (Hatice Teyze) ve *Kedû-yi Kolkolezen* (Yuvarlanan Balkabağı) bu tür için örnek gösterilir.³²⁹

کدو قلقله زن³³⁰

یکی بود، یکی نبود، یک پیره زن بود سه تا دختر داشت. یکی از یکی خوشگل تر، همه را هم شوهر داده بود. یک روز، از دوک ریسی و تنهایی خسته شد، هوس کرد برود خانه ی دختر کوچکش که تازه به خانه ی بخت فرستاده بودش، چند روزی آن جا بماند. به دختره پیغام داد: «من شب جمعه می آیم آن جا، یک چیزی

³²⁶ Samed Rahmânî Hiyâvî, *Edebiyyât-i Kûdekân (Sâhtâr-i Şî'r u Kissa)*, Tebrîz, Neşr-i Homâzer, 1383 hş./2004, s. 22-24.

³²⁷ Hâşimî Neseb, *a.g.e.*, s. 27; Eyağ, *a.g.e.*, s. 141.

³²⁸ Hiyavî, *a.g.e.*, s. 43.

³²⁹ Benefşe, *a.g.e.*, s. 121.

³³⁰ Farsça metin için Bkz.: Fazlullah Muhtedî, *Kissahâ-yi Subhî/ Fazlullah Muhtedî*, be ihtimâm-i Leyla Sâlih Râmserî, Tahran, Neşr-i Mu’în, 1387 hş./2008, s. 98-101.

بیز که باب دندان من باشد. به شوهرت هم بگو، که لباس دامادش را بپوشد، که من می خوام اندام پرازنده اش را توی رخت شادی ببینم.»

شب جمعه که شد، پا شد از توی صندوق، رخت نوها را بیرون آورد و پوشید. چادر فاق یزدی را سر کرد، روبنده ی اصفهانی با قلابه های فیروزه ایش را بست، عصایش را هم به دست گرفت، رفت به طرف خانه ی نوداماد. خانه ی آنها بیرون شهر بالای تپه ای بود. از دروازه ی شهر که پا را بیرون گذاشت، (چشم بد نبیند) یک گرگ گرسنه جلوش در آمد. پیره زن، تا چشمش به گرگه خورد دستپاچه شد، سلام بالا بلندی کرد. گرگه گفت: «پیره زن کجا می روی؟» گفت: «می روم، خانه ی دخترم. چلو بخورم، پلو بخورم، مرغ فسنجون بخورم، خورش متنجون بخورم، چاق بشم، چله بشم.»

گرگ گفت: «بی خود زحمت نکش. که من باید تو را بخورم.»

پیره زن گفت: «ای گرگ! من پیره زنم، پوستم و استخوانم. اگر مرا بخوری سیر نمی شوی، بگذار من برم خانه ی دخترم، چند روزی آن جا بمانم، چاق بشوم، شکم گوشت نو بالا بیاورد، آن وقت مرا بخور.»

گرگ گفت: «بسیار خوب، برو. اما بدان، که من از این جا جُم نمی خورم و هیچ جا نمی روم، تا تو برگردی.»

پیره زن، وقتی سر گرگه را بیخ طاق کوید و راه افتاد چند قدمی نرفته بود، که پلنگی جلایش را گرفت که: «پیره زن! کجا می روی؟»

پیره زن گفت: «می روم خانه ی دخترم. چلو بخورم، پلو بخورم، مرغ فسنجون بخورم، خورش متنجون بخورم، چاق بشم، چله بشم.»

پلنگ گفت: «نه نمی گذارم! من گرسنه هستم و باید تو را بخورم.»

پیره زن گفت: «ای پلنگ، من پیره زنم، پوستم و استخوان، اگر مرا بخوری سیر نمی شوی. بگذار من بروم خانه ی دخترم، چلو و پلو بخورم، چاق بشوم، آن وقت بیام این جا تو مرا بخور.» پلنگ گفت: «بسیار خوب، من همین جا می پلکم، تا تو برگردی.»

پیره زن، پلنگه را هم مثل گرگه گول زد و راه افتاد. نزدیکی های خانه ی دامادش به شیری بخورد. شیر غرشی کرد. پیره زن سر جاش خشک شد، از ترسش سلامی کرد و جلوی شیر به خاک افتاد.

شیر گفت: «پیره زن کجا می روی؟»

گفت: «می روم خانه ی دخترم. مرغ فسنجون بخورم، خورش متنجون بخورم، چاق بشم، چله بشم.»

گفت: «نه، باید تو را بخورم!»

پیره زن گفت: «ای شیر، تو دل و جگر گاو نر و ران گوزن شکمت را سیر نمی کنی! من که کوشتی ندارم، صبر کن، من بروم خانه ی دخترم، بخورم و بخوابم چاق بشوم، وقت برگشتن مرا بخور.»

گفت: «خیلی خوب، من همین جا و ر می روم، تا تو برگردی.»

پیره زن سر شیر را هم سیره مالید و راهش را گرفت آمد تا رسید به خانه ی داماد. در زد، در را وا کردند. دخترش و دامادش آمدند و دسته گل گردنش انداختند و ماچ و بوسه ازش گرفتند و بهش دادند و بردنش توی اتاق پنجدری، شمع و لاله روشن کردند و عطر و گل روش پاشیدند، وقت شام هم بالای سفره نشاندنش، پلو و خورش و میوه و افشره جلوش گذاشتند. خورد و بعد هم، وقت خواب، رختخواب ترمه براش پهن کردند و گرفت خوابید. یکی دو روز گذشت، وقت برگشتن شد. به دختره گفت: «برو، یک کدوی بزرگ حلوایی یا تنبل برای من بیا.» دختره رفت، یک کدوی بزرگ براش آورد. گفت: «توی کدو را خالی کن. من، وقتی که خوستم بروم، می روم توی کدو، درش را می گیرم، تو قلم بده و ولم بده.» گفت: «برای چه این کار را می کنی؟» پیره زن سرگذشت خودش را گفت. باری رفت توی کدو، دخترش و دامادش آوردنش بیرون در، تو سرازیر جاده قلش دادند و ولش دادند.

کدو، قل خورد تا رسید نزدیک شیر. شیر تا دید، کدو دارد می آید، آمد جلو گفت: «کدو قلقله زن! ندیدی تو پیره زن؟»

کدو گفت: «والله ندیدم، بالله ندیدم، به سنگ تق تق ندیدم، به جوز لق لق ندیدم، قلم بده. ولم بده، بگذارم برم.»

شیر گفت: «خیلی خوب.» قلش داد و ولش داد، تا رسید نزدیک پلنگ. پلنگ تا کدو را دید، آمد جلو و گفت: «کدو قلقله زن! ندیدی تو پیره زد؟»

کدو گفت: «والله ندیدم، بالله ندیدم. به سنگ تق تق ندیدم. به جوز لق لق ندیدم، قلم بده، ولم بده، بگذار برم.» پلنگ قلش داد و ولش داد. کدو قل خورد تا آمد پهلوی گرگ، گرگ تا دید کدو قل می خورد می آید. دوید جلوش گفت: «کدو قلقله زن! ندیدی پیره زن؟ کدو گفت: «والله ندیدم، بالله ندیدم، به سنگ تق تق ندیدم، به جوز لق لق ندیدم، قلم بده، ولم بده بگذار برم.» گرگ صدای پیره زن را شناخت و گفت: «به من دروغ می گویی؟ تو همان پیره زن هستی که حالا رفتی تو کدو. الان بیرون می آرم و می خورمت.»

گرگ از پایین کدو را سوراخ کرد رفت تو. از طرف دیگر هم، پیره زن درش را ورداشت و آمد بیرون، وقتی گرگ از این رو کدو تو رفت، پیره زن از آن سر بیرون آمد و در رفت، رفت توی خانه اش. قصه ما به سر رسید، کلاغه به خونه اش نرسید.

Yuvarlanan Balkabağı

Bir varmış, bir yokmuş, üç kızı olan yaşlı bir kadın varmış. Hepsi birbirinden güzel kızlarını evlendirmiş. Bir gün iş çevirmekten ve yalnızlıktan yorulmuş, yeni dünya evine giren en küçük kızının evine gidip birkaç gün orada kalmak istemiş. Kızına haber göndermiş: “Cuma akşamı oraya geleceğim, benim dişlerime uygun bir şeyler pişir. Eşine de söyle damat elbisesini giysin, mutluluk giysisi içinde onun zarif endamını görmek istiyorum.” Cuma akşamı olduğunda kalkmış, sandıktan yeni kıyafetlerini çıkartıp giymiş. Yezd kumaşı örtüsünü geçirip İsfahan peçesini firuze kancasıyla bağlamış ve bastonunu eline almış, yeni damadının evine doğru gitmiş. Evleri şehrin dışında bir tepenin üstündeymiş. Şehrin kapısından çıkarken (Gözleri kötü görmüyor), aç bir kurt karşısına gelmiş. Yaşlı kadın kurdu görür görmez telanlanmış ve yüksek sesle selam vermiş. Kurt: “nereye gidiyorsun, yaşlı kadın?” demiş. Yaşlı kadın: “cilu yemeye, pilav yemeye, tavuklu fesencan yemeye, motencan yahnisi yiyip iyice şişmanlamaya kızımın evine gidiyorum.” demiş.

Kurt: “zahmet etme, benim seni yemem gerekiyor.” demiş.

Yaşlı kadın: “Ey kurt! Ben yaşlı kadını, bir deri bir kemiğim. Beni yersen karnın doymaz, beni bırak, kızımın evine gideyim, birkaç gün orada kalayım, şişmanlayayım, karnım etlensin, o zaman beni ye.” demiş.

Kurt: “pekâlâ, git. Ama benim buradan ayrılmayacağımı ve sen dönene kadar hiçbir yere gitmeyeceğimi bil” demiş.

Yaşlı kadın kurttan kıl payı kurtulup birkaç adım atar atmaz karşısına bir leopar çıkmış: “yaşlı kadın, nereye gidiyorsun” demiş.

Yaşlı kadın: “cilu yemeye, pilav yemeye, tavuklu fesencan yemeye, motencan yahnisi yiyip iyice şişmanlamaya kızımın evine gidiyorum.” demiş.

Leopar: “olmaz, bırakmam, ben açım, seni yemem gerekiyor.” demiş.

Yaşlı kadın: “Ey leopar! Ben yaşlı kadını, bir deri bir kemiğim. Beni yersen karnın doymaz, beni bırak, kızımın evine gideyim, iyice şişmanlayayım. Sonra buraya geleyim, sen beni ye.” demiş.

Leopar: “pekâlâ, sen dönene kadar ben burada göz kırpmayacağım.” demiş.

Yaşlı kadın leoparı da kurt gibi aldatmış ve yola koyulmuş. Damadının evinin yakınlarında aslanla karşılaşmış. Aslan kükreymiş. Yaşlı kadın onun karşısında donup kalmış. Korkusundan selam verip ayaklarına kapanmış.

Aslan: “nereye gidiyorsun, yaşlı kadın?” demiş.

Yaşlı kadın: “tavuklu fesencan yemeye, motencan yahnisi yiyip iyice şişmanlamaya kızımın evine gidiyorum.” demiş.

Aslan: “olmaz, seni yemem gerekiyor.” demiş.

Yaşlı kadın: “Ey aslan! Senin miden boğanın kalbi ve ciğeriyle geyiğin buduyla doymaz. Benim etim yok, bekle, ben kızımın evine gideyim, iyice yiyip uyuyup şişmanlayayım. Döndüğümde beni ye.” demiş.

Aslan: “pekâlâ, sen dönene kadar burada duracağım.” demiş.

Yaşlı kadın aslanın da başını sıvazlayıp damadının evine varana kadar yola koyulmuş. Kapıyı çalmış, kapıyı açmışlar. Kızı ve damadı gelip boynuna bir buket çiçek takarak onu öpmüşler. Onu beş kapılı bir odaya götürüp mum yakarak üzerine lale, çiçek ve hoş koku atmışlar. Akşam yemeği vaktinde de sofrayı kurup pilav, yahni, meyve ve meyve suyu koymuşlar. Yemişler ve sonra da uyku vaktinde kaşmir yünlü yatak sermişler, uyumuş. Birkaç gün geçmiş ve dönme zamanı gelmiş. Kızına “git bana büyük bir tatlı kabak veya bal kabağı getir.” demiş. Kız gidip büyük bir kabak getirmiş. Yaşlı kadın: “kabağın içini boşalt, ben gitmek istediğimde kabağın içine gireyim, kapağını kapatayım, sen beni yuvarlayıp bırak.” demiş.. Kızı: “niye böyle bir şey yapıyorsun?” demiş.. Yaşlı kadın başından geçenleri anlatmış.

Kabağın içine girince kızı ve damadı kapıya çıkartmış ve yolun üstünden onu yuvarlayıp bırakmışlar. Kabak aslanın yanına varana kadar yuvarlanmış. Aslan kabağın geldiğini görünce karşısına geçip “yuvarlanan balkabağı! Sen hiç yaşlı kadın gördün mü?” demiş.

Kabak: “vallahı de billahi de görmedim. Tak tak taşına ant olsun ki görmedim, lak lak cevazine de ant olsun görmedim. Beni yuvarla bırak da gideyim.” demiş. Aslan: “iyi tamam” demiş, onu yuvarlayıp bırakmış. Leoparın yanına varana kadar yuvarlanmış. Leopar kabağı görünce önüne çıkıp “yuvarlanan balkabağı! Sen hiç yaşlı kadın gördün mü?” demiş. Kabak: “vallahı de billahi de görmedim. Tak tak taşına da ant olsun görmedim, lak lak cevazine de ant olsun görmedim. Beni yuvarla bırak da gideyim.” demiş. Leopar onu yuvarlayıp bırakmış. Kabak kurdun tarafına gelene kadar yuvarlanmış. Kurt yuvarlanan kabağı görünce koşup kabağın yanına gelmiş. “Yuvarlanan balkabağı! Sen hiç yaşlı kadın gördün mü?” demiş. Kabak: “vallahı de billahi de görmedim. Tak tak taşına da ant olsun görmedim, lak lak cevazine de ant olsun görmedim. Beni yuvarla bırak da gideyim.” demiş. Kurt yaşlı kadının sesini tanımış ve “bana yalan mı söylüyorsun? Sen aynı yaşlı kadınsın, şimdi kabağın içine girmişsin. Şimdi seni çıkartıp yiyeceğim.” demiş. Kurt kabağın altını delip içerisine girmiş. Diğer taraftan yaşlı kadın da kapağını açıp dışarıya çıkmış. Böylece kurt kabağa girdiğinde yaşlı kadın çıkıp evine gitmiş. Masamız sona ermiş, karga evine varamamış.

2.1.1.5. Aşk Masalları

Bu tür masalarda aşık genç ve zaferi kazanan kişidir ve sevdiği uğrunda mücadele etmesi gereken pek çok engellerle karşılaşır. Aşk masalları halk masallarında geniş bir yer kaplamasına rağmen bu masalların çocuk ve gençler için yaşları göz önünde tutularak seçilmesi ve yeniden yazılması düşünülür. Samed Behrengî'nin *Muhabbet* masalı ile Rûhî Erbâb'ın *Gul-i Erguvânî* aşk masallarına örnek gösterilebilir.³³¹

2.1.2. Modern Masallar

Çağdaş yazarların yaratıcı kurgularla oluşturdukları yeni masallar yazılmakta ve bu masalarda yeni fikirler ve ilginç olaylar oluşturulmaktadır. Masal karakterleri halk masallarında olduğu gibi periler, devler, ejderhalar, sihirli eşyalar ve olağanüstü kahramanlardan oluşabilir veya olaylar insanlar, hayvanlar veya cansız eşyalar

³³¹ Hâşimî Neseb, a.g.e., s. 28.

üzerinden kurgulanabilir. Yazarın hayal gücüne göre şekillendirdiği bu masallar, halk masallarına göre edebi bir dille yazılır.³³² Mekân halk masalların aksine belli bir yerde geçer ve çocuğun daha çok tanıdığı mekanlar ve olaylar olması açısından daha güven vericidir.³³³

Bu masallar halk masallarında olduğu gibi “*Bir varmış, bir yokmuş, Allah’tan başka kimse yokmuş*” gibi tekrar edilen giriş cümlesiyle başlar. Zamanla yazarların yaratıcı bir dille yazdıkları yeni masallarda farklı kullanımlar da eklenmiştir:

در روزگاران خیلی خیلی دور، در کنار یک جنگل سبز و بزرگ، یک کوه بود.³³⁴

“Çok çok uzun zamanlarda büyük ve yeşil bir ormanda bir dağ varmış.”

Modern masallar konularına göre çocuk eksenli, fantastik, hayvan masalları, dini ve korku masalları olarak sınıflandırılabilir.

2.1.2.1. Çocuk Eksenli Masallar

Çocuk eksenli masallarda çocuğun günlük karşılaştığı olaylar onun anlayabileceği düzeyde anlatılır. Bu masalların amacı çocuğun çevresini tanıması ve hayatta karşılaştığı olayları anlamasını sağlamaktır.³³⁵

2.1.2.2. Fantastik Masallar

Fantastik kurgular üzerine oluşturulan bu masallarda halk masallarındaki olağanüstü kahramanlara yeni özellikler eklendiği görülür. Örneğin, Tahire Eibod’un *Dîv-i Siyâh-i Dom be Ser* (Başı Kuyruklu Siyah Dev) adlı masal kitabında halk masallarından esinlenerek dev ve yaşlı kadın karakterlerine yeni izlenimler ve farklı bakış açıları eklenmiştir.

یکی بود، یکی نبود. خاله پیرزن لب دریا نشسته بود. یکدفعه افتاد توی آب. هی دست و پا زد. نتوانست بیرون بیاید. با خودش گفت: «حالا چی کار کنم، چی کار نکنم؟ چه خاکی تو سرم بریزم؟» یادش

³³² Hiyâvî, a.g.e., s. 49.

³³³ Hiyâvî, a.g.e., s. 64; Eyâğ, a.g.e., s. 176-177; Hicâzî, a.g.e., s. 108.

³³⁴ Söz konusu kitap için Bkz.: Mercân Keşâverzî Âzâd, *Kıssahâ-yi Gâr*, Tahran, Şebâvîz, 1391 hş./2012.

³³⁵ Gaffârî, a.g.e., s. 39-40; Eyâğ, a.g.e., s. 185; Hicâzî, a.g.e., s. 109.

افتاد، افتاده توی دریا. توی دریا هم که خاک پیدا نمی شد. هشت پای گرسنه از آن طرف رد می شد. خاله را که دید، دهنش آب افتاد. جلو دوید و گفت: «خاله پیرزن کجا می ری؟» خاله پیرزن ترسید. هول شد، از دهنش پرید: «می رم خونه ی پسر! پسر! تاج سرم!»

هشت پا دور خاله پیرزن چرخید و گفت: «پسرت؟ پسرت دیگه کیه؟»

خاله پیرزن گفت: «دیو سیاه دم به سر!»

هشت پا تا اسم دیو سیاه دم به سر را شنید، هشت تا پایش را جمع کرد و گفت: «می رم پرس و جو کنم. اگه ننه ی دیو سیاه نباشی، می آم می خورمت!»

زبان خاله پیرزن از ترس بند آمد. خاله پیرزن رفت زیر آب. نهنگ گرسنه، خاله را که دید، دهنش آب افتاد. دور خاله چرخید و گفت: «خاله پیرزن کجا می ری؟»

خاله پیرزن گفت: «می رم خونه ی پسر! پسر! تاج سرم!»

نهنگ فواره اش را باز کرد و آب پاشید بالا و گفت: «پسرت؟ پسرت دیگه کیه؟»

خاله پیرزن گفت: «دیو سیاه دم به سر!»

نهنگ تا اسم دیو سیاه دم به سر را شنید، فواره اش را پایین کشید. گفت: «می رم پرس و جو کنم. اگه ننه ی دیو سیاه نباشی، می آم می خورمت!»

خاله پیرزن نمی دانست چه کار کند. کوسه ی گرسنه، خاله پیرزن را دید، آب از دهنش راه افتاد. گفت: «خاله پیرزن کجا می ری؟»

خاله پیرزن گفت: «می رم خونه ی پسر! پسر! تاج سرم!»

کوسه دمش را بلند کرد و شلاقی به تن دریا کوبید و گفت: «پسرت دیگه کیه؟»

خاله پیرزن گفت: «دیو سیاه دم به سر!»

کوسه تا اسم دیو سیاه دم به سر را شنید، دمش را گذاشت روی کولش و گفت: «می رم پرس و جو کنم. اگه ننه ی دیو سیاه نباشی، می آم می خورمت!»

خاله پیرزن همانطور که ته آب می رفت، با خودش گفت: «ای داد! حالا چی کار کنم؟ ای بیداد! چه جوری برگردم؟»

یکدفعه دریا موج برداشت. یک موج این ور کوبید، یک موج آن ور کوبید و همه چیز را این ور و آن ور هل داد. موج بیشتر شد و یک صدایی آمد: «قوروت تاپ! قوروت تاپ! ماهی ها فرار کردند. خاله پیرزن دستپاچه شد. گفت: «ای داد! کجا برم؟ کجا نرم؟

-قوروت تاپ، قوروت تاپ!

یک دفعه چشم خاله پیرزن افتاد به یک دیو سیاه. یک دیو سیاه که دمش روی سرش بود. خاله پیرزن از ترس غش کرد، اما چون توی دریا پر از آب بود، زود به دیو سیاه دم به سر، دور خاله پیرزن چرخید. خاله پیرزن تی ریک لرزید و با خودش گفت: «الان منو می خوره! الان منو می خوره!» دیو سیاه، سرش را نزدیک صورت خاله پیرزن آورد، نزدیک و نزدیکتر. خاله پیرزن عقب رفت. دیو سیاه، جلو رفت. خاله پیرزن را بو کشید. دماغش چسبید به لب خاله پیرزن. خاله پیرزن زل زد به چشم های دیو. دیو سیاه گفت: «تو نه ی منه؟» خاله پیرزن زبانش بند آمده بود. دیو سیاه گفت: «هشت پا گفت ننه ات اومده، نهنگ گفت ننه ات اومده، کوسه هم گفت ننه ات اومده.»

دیو سیاه به خاله پیرزن لبخند زد و گفت: «بالاخره پیدات کردم، ننه.» حالا پیرزن به دیو سیاه کرد، دندان های دیو سیاه سفید سفید بود. یک خال سبز روی دماغش بود. دو قطره اشک هم توی چشمش بود. خاله پیرزن، دیو سیاه قصه اش را شناخت. یکدفعه خاله پیرزن دست هایش را باز کرد و دماغ دیو سیاه را بغل کرد و گفت: «الهی قربون اشکت برم ننه.» دیو سیاه از خوشحالی خاله را بغل کرد و پرید بالا و چرخید و بشکن زد و خندید. دیو سیاه، دریا را گذشت روی سرش: «ننه مه! آی ننه مه! موج دریا ننه مه! به جون هشت پا ننه مه!» خاله پیرزن چلپ چلپ دیو سیاه را ماچ کرد. دیو سیاه دم به سر، خاله پیرزن را برد خاله اش. خاله پیرزن چند روزی ماند. دلش که تنگ شد، دیو سیاه دم به سر، او را بغل کرد و از ته دریا آمد بالا و خاله پیرزن را کنار خشکی گذاشت. خاله پیرزن به خانه رفت تا قصه ی دیو سیاه دم به سر را برای بچه های تعریف کند.³³⁶

Bir varmış, bir yokmuş. Denizin kenarında oturan bir yaşlı teyze varmış. Birden denizin içine düşüvermiş. El ve ayaklarını çırpıysa da dışarıya çıkamamış. Kendi kendine “şimdi ne yapacağım ne yapmayacağım? Başıma hangi toprağı atayım”³³⁷ demiş. Sonra denizde olduğunu hatırlamış. Toprak denizin içinde bulunmazmış. Aç bir ahtapot karşıdan geçiyormuş. Teyzeyi görünce ağzı sulanmış. Öne kıvrılıp “yaşlı teyze nereye gidiyorsun” demiş. Yaşlı teyze korkmuş. Telaşlanmış ve “oğlumun evine gidiyorum. Oğluma, başımın tacına!” diye ağzından kaçırılmış. Ahtapot yaşlı teyzenin etrafında dolaşarak “oğlun mu? Senin oğlun da kim?” demiş.

³³⁶ Tâhire Eibod, *Dîv-i Siyâh-i Dom be Ser*, Tasvîrger: Mehkâme Şa'bânî, Tahran, Emîr Kebîr: Kitâphâ-yi Şukûfe, 1389 hş./2010, s. 10-15.

³³⁷ Bu deyimın Türkçe karşılığı ‘başımı hangi taşa vurayım’ ile aynı anlamda kullanılmıştır.

Yaşlı kadın “boynuzlu ve kuyruklu siyah dev!” demiş. Ahtapot boynuzlu ve kuyruklu siyah devin adını duyunca, kollarını toplayıp “sorup araştıracağım, eğer siyah devin annesi değilsen seni yiyeceğim!” demiş. Yaşlı teyzenin dili korkudan tutulmuş.

Yaşlı teyze suyun altına gitmiş. Aç bir balina teyzeyi görünce ağzı sulanmış. Teyzenin etrafında dolaşarak “yaşlı teyze nereye gidiyorsun?” demiş. Yaşlı teyze “oğlumun evine gidiyorum, oğluma, başımın tacına!” demiş. Balina su fiskiyesini açıp su püskürterek “oğlun mu? Senin oğlun da kim?” demiş. Yaşlı teyze “boynuzlu ve kuyruklu siyah dev!” demiş. Balina boynuzlu ve kuyruklu siyah devin adını duyunca, fiskiyesini indirmiş ve “sorup araştıracağım, eğer siyah devin annesi değilsen seni yiyeceğim!” demiş. Yaşlı kadın ne yapacağını bilememiş.

Aç bir köpek balığı yaşlı teyzeyi görmüş ve ağzı sulanmış. “yaşlı teyze nereye gidiyorsun?” demiş. Yaşlı teyze “oğlumun evine gidiyorum, oğluma, başımın tacına!” demiş. Köpek balığı kuyruğunu kaldırıp kırbaç gibi çarparak “senin oğlun da kim?” demiş. Yaşlı teyze “boynuzlu ve kuyruklu siyah dev!” demiş. Köpek balığı boynuzlu ve kuyruklu siyah devin adını duyunca, kuyruğunu kıstırıp çekerek “sorup araştıracağım, eğer siyah devin annesi değilsen seni yiyeceğim!” demiş.

Yaşlı kadın suyun dibine inerken kendi kendine “olamaz! Şimdi ne yapacağım? Nasıl döneceğim?” demiş. Birden deniz dalgalanmış. Dalgalar bir o tarafa bir diğer tarafa çarpıp duruyormuş. Her şeyi de oradan oraya itiyormuş. Dalga artmış ve bir ses gelmiş: Gurup! Gurup! Balıklar kaçmış. Yaşlı teyze çok korkmuş. “olamaz! Nereye gideyim, nereye gitmeyeyim?” demiş.

-Gurup! Gurup!

Birden yaşlı teyzenin gözleri siyah bir deve takılmış. Boynuzlu ve kuyruklu siyah bir devmiş. Yaşlı kadın korkudan kendinden geçmiş. Ama denizin içi suyla dolu olduğundan hemen yaşlı teyze etrafındaki boynuzlu ve kuyruklu siyah deve dönmüş. Yaşlı teyze titreyerek kendi kendine “şimdi beni yiyecek! Şimdi beni yiyecek!” demiş. Siyah dev başını yaşlı teyzenin yüzüne yaklaştırmış. Yaşlı teyze geri gitmiş. Siyah dev ileri gitmiş. Yaşlı teyzeyi koklamış. Burnu yaşlı teyzenin çenesine değmiş. Yaşlı teyze devin gözlerine hayretle bakmış. Siyah dev “sen benim annem misin?” demiş. Yaşlı

kadının dili tutulmuş. Siyah dev “ahtapot, senin nenen geldi dedi, balina senin nenen geldi dedi, köpek balığı da senin nenen geldi dedi” demiş.

Siyah dev yaşlı kadına gülümsemiş ve “sonunda seni buldum anne” demiş. Yaşlı teyze siyah deve dönmüş ve siyah devin dişleri bembeyazmış. Burnunun üzerinde yeşil bir ben varmış. Gözlerinde de iki damla gözyaşı. Yaşlı kadın siyah devin masalını biliyormuş. Birden yaşlı kadın ellerini açıp siyah devin burnuna sarılmış ve “İlahi, senin gözyaşına kurban olayım annem” demiş. Siyah dev mutluluktan teyzeye sarılarak sıçrayıp dönüp durmuş ve gülmüş. Siyah dev başının üzerinden denizi geçmiş ve “nenem! Ah nenem! Denizin dalgası nenem! Ahtapotun canına ant olsun annemsin! Yaşlı teyze siyah devi şapur şapur öpmüş. Boynuzlu ve kuyruklu siyah dev yaşlı tezeyi teyzesinin evine götürmüş. Yaşlı teyze birkaç gün kalmış. Özlemle boynuzlu ve kuyruklu dev tezeye sarılmış ve denizin dibinden çıkarak yaşlı tezeyi karaya bırakmış. Yaşlı teyze boynuzlu ve kuyruklu siyah devin masalını çocuklara anlatmak için evine gitmiş.

2.1.2.3. Hayvan Masalları

Bazı masallarda hayvanlar fabl hikâyelerinde olduğu gibi konuşmazlar ve insan özellikleri taşımazlar. Hayvan kendi gerçekliği gereği hareket eder ve insan veya hikâyenin kahramanının yanında bulunur.³³⁸

Sûsan Tâkdîs'in *Kadem-i Yâzdehom* adlı masal kitabı hayvan masallarına örnek gösterilebilir:

قدم یازدهم³³⁹

مثل همیشه یکی بود و یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود. زیر گنبدکیود یک روز صبح زود، یک شیر بزرگ بزرگ، یک بچه ی کوچک کوچک به دنیا آورد. کجا؟ توی یک جنگل پر درخت؟ نه! توی یک غار بزرگ؟ نه! او بچه اش را توی یک قفس، در یک باغ وحش، توی یک شهر شلوغ به دنیا آورد.

چند روز گذشت. شیر کوچولو کمی بزرگ تر شد. او هر روز شیر مادرش را می خورد. با دم او بازی می کرد. از سر و کولش بالا می رفت. گاهی هم توی قفس راه می رفت. از اول قفس تا آخر آن فقط ده

³³⁸ Gaffârî, a.g.e., s. 40; Gazel Eyâğ, a.g.e., s. 181; Hicâzî, a.g.e., s. 110.

³³⁹ Sûsan Tâkdîs, *Kadem-i Yâzdehom*, Tahran, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, 1389 hş./2010, s.y.

قدم بود. شیر کوچولو وقتی ده قدم می رفت، سرش می خورد به میله های قفس و دنگ صدا می کرد و درد می گرفت.

شیر کوچولو خیلی زود یاد گرفت که بعد از قدم دهم دیگر جلو نرود. وقتی ده قدم می رفت، می نشست و دست و صورتش را می لیسید. یا این دور خودش می چرخید تا دم خود را بگیرد. یا این که بر می گشت و ده قدم می رفت تا برسد به میله های آن طرف قفس.

آدم های شهر هر روز می آمدند و او را تماشا می کردند. از کارهایش تعجب می کردند و می خندیدند. نگهبان باغ وحش هر روز می آمد و قفس را باز می کرد. برای مادر شیر کوچولو آب و غذا می گذاشت. بعد هم در قفس را می بست و می رفت.

یک روز نگهبان باغ وحش یادش رفت در قفس را ببندد. لای در باز ماند. شیر کوچولو از لای در بیرون را تماشا کرد. بعد پایش را از قفس بیرون گذاشت و راه افتاد. ده قدم رفت. رسید به باغچه ای که یک بوته ی بزرگ گل یاس در آن بود.

شیر کوچولو جلوتر نرفت. او ده قدم برداشته بود. خیال می کرد اگر قدم یازدهم را بردارد، سرش می خورد به میله های قفس و دنگ صدا می کند. زیر بوته ی گل یاس نشست. برایش خیلی عجیب بود. چون همیشه ده قدم که می رفت می رسید به میله ها، ولی حالا زیر یک بوته ی یاس پر از گل نشسته بود، جایی که هیچ کس او را نمی دید. هرچه فکر کرد، چیزی نفهمید. آن وقت سرش را روی زمین گذاشت و خوابید.

از آن طرف، نگهبان باغ وحش یک دفعه یادش آمد که در قفس شیرها را نبسته است. فهمید که چه دسته گلی به آب داده است. با دو دست محکم به سرش زد و با داد و بیداد همه را خبر کرد. همه جا را گشتند، ولی شیر کوچولو را پیدا نکردند. فکر کردند حتماً از باغ وحش بیرون رفته است. آن وقت خبر گم شدن شیر کوچولو را از رادیو به مردم شهر دادند.

عده ای از مردم وقتی شنیدند، اخم کردند و گفتند: «چه بد شد! حالا بچه شیر، تمام شهر را به هم می ریزد.» عده ای دیگری از مردم گفتند: «چه خوب شد! حالا شیر کوچولو می فهمد که دنیا خیلی بزرگتر از قفس کوچک اوست.»

شیر کوچولو هنوز این را نفهمیده بود، چون قدم یازدهمی را برنداشته بود. او زیر بوته ی گل یاس خواب بود. مامورهای باغ وحش، مامورهای پلیس را هم خبر کردند. آن ها با هم همه جا را دنبال شیر کوچولو گشتند، اما او را پیدا نکردند.

چند ساعت بعد، از رادیو به مردم خبر دادند: بچه شیر فراری از شهر بیرون رفته است. ممکن است پارک رفته باشد! آن هایی که بچه شیر ها را دوست نداشتند، فوری گفتند: «چه بد شد! حالا دیگر از ترس بچه شیر نمی توانیم به پارک برویم.» اما آن هایی که بچه شیر ها را دوست داشتند، خندیدند و گفتند: «چه خوب

شد! حالا شیر کوچولو توی پارک می دود و بازی می کند. او می فهمد که دنیا چه قدر بزرگ تر از قفس اوست.»

اما شیر کوچولو هنوز هم این را نفهمیده بود، چون قدم یازدهمی را برنداشته بود. او زیر بوته ی گل یاس خواب خواب بود. مامورهای باغ وحش و مامورهای پلیس با مامورهای پارک، همه جای پارک را گشتند. زیر و روی درخت ها را نگاه کردند، اما شیر کوچولو را پیدا نکردند.

آن وقت باز هم از رادیو به مردم شهر خبر دادند: شیر فراری در پارک نیست. حتماً به کوه رفته است! آن هایی که از شیر ها بدشان می آمد، عصبانی شدند و داد کشیدند: «خیلی بد شد. حالا دیگر توی کوه، خانه می سازد و آن جا می ماند. ما دیگر نمی توانیم به کوه برویم و کوهنوردی کنیم.»

اما آن هایی که از شیر ها بدشان نمی آمد، خوشحال شدند و گفتند: «دیگر از این بهتر نمی شود. حالا شیر کوچولو می فهمد که کوه چیست و آسمان چه قدر بلند است و دنیا چه قدر بزرگ تر و قشنگ تر از قفس ده قدمی اوست.»

اما شیر کوچولو هیچ کدام این ها را نفهمیده بود، چون هنوز قدم یازدهم را برنداشته بود. او زیر بوته ی گل یاس خواب خواب بود. همان موقع، نگهبان باغ وحش یادش افتاد که وقت غذا دادن به شیر هاست. در قفس را باز کرد و غذای شیر ها را توی قفس گذاشت. شیر کوچولو بوی غذا را شنید. از خواب بیدار شد. چشم های خواب آلودش را مالید. بعد ده قدم دوید و از لای در قفس که باز بود رفت توی قفس. پرید سر ظرف غذا و شروع کرد به خوردن.

نگهبان او را دید و از خوشحالی فریاد کشید. بالا و پایین پرید و همه را خبر کرد. حالا سال های سال از این اتفاق گذشته است. بچه شیر بزرگ شده است و خودش چند تا بچه دارد، اما هنوز هم نمی داند اگر آن روز قدم یازدهم را برمی داشت، سرش به میله ی قفس نمی خورد. نمی داند اگر قدم یازدهم و بعد قدم های دیگر را برمی داشت، می توانست تا کجا برود و چه چیز ها ببیند. این روز ها بچه های او هم قدم هایشان را می شمارند. قفس هایشان بیشتر از ده قدم نیست.

یکی از آن ها همیشه سعی می کند سرش را از لای میله های قفس بیرون بیاورد. شاید او یک روز از قفس بیرون بیاید و ده قدم، یازده قدم، صد قدم و هزار قدم جلو برود. شاید بچه هایش را توی کوه به دنیا بیاورد. آن وقت آن ها به جای این که در قفس ده قدمی زندگی کنند، لا به لای درخت ها بازی می کنند و او برای بچه هایش تعریف می کند که دنیا چه قدر بزرگ تر و زیبا تر از یک قفس ده قدمی است.³⁴⁰

³⁴⁰ Sûsan Tâkdîs, **Kadem-i Yâzdehom**, Tasvîrger: 'Alî Rızâ Goldûziyân, Tahrân, Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, 1389 hş./2010.

Her zaman olduğu gibi bir varmış, bir yokmuş, Allah'tan başka kimse yokmuş. Mavi gök kubbenin altında bir sabah erkenden büyük mü büyük bir aslan küçücük bir aslan yavrusu dünyaya getirmiş. Nereye mi? Ağaçlarla kaplı bir ormana mı? Hayır! Büyük bir mağaraya mı? Hayır! O yavrusunu kalabalık bir şehirdeki hayvanat bahçesinin içindeki bir kafeste doğurmuş.

Birkaç gün geçmiş, küçük aslan biraz daha büyümüş. Her gün annesinin sütünü içiyormuş. Onun kuyruğuyla oynar, başına sırtına çıkarmış. Bazen de kafesin içinde yürürmüş. Kafes başından sonuna kadar sadece on adım kadarmış. Küçük aslan on adım gidince kafası kafesin parmaklıklarına çarpar, dong sesi gelir ve acırmış. Küçük aslan on adımdan sonra ilerlememeyi çok çabuk öğrenmiş. On adım attığında yüzünü ve patilerini yalarmış. Bazen kuyruğunu yakalamak için kendi etrafında döner dururmuş. Bazen de geri dönüp kafesin diğer tarafındaki parmaklıklara ulaşmak için on adım yürürmüş.

Şehir halkı her gün gelip onu izlermiş. Onun hareketlerine şaşırıp gülerlermiş. Hayvanat bahçesinin bekçisi her gün gelip kafesi açarmış. Küçük aslanın annesi için su ve yemek bırakmış. Sonra da kafesin kapısını kapatıp gidermiş.

Bir gün hayvanat bahçesinin bakıcısı kafesin kapısını kapatmayı unutmuş. Kapı aralığı açık kalmış. Küçük aslan kapı aralığından dışarıyı seyretmiş. Sonra ayağını kafesten çıkarmış ve yürümüş. On adım gitmiş. Büyük bir yasemin çiçeğı sarmaşığı olan bir bahçeye varmış. Küçük aslan daha ileriye gitmemiş. On adım atmış. On birinci adımı atarsa kafasını kafesin parmaklıklarına vuracağını ve dong sesi çıkacağını düşünmüş. Yasemin çiçeğı sarmaşığının altına yatmış. Onun için çok ilginçmiş. Her zaman on adım gidince parmaklıklara ulaşmış; ama şimdi kimsenin onu görmediğı çiçeklerle dolu yasemin sarmaşığının altında yatıyormuş. Her ne düşündüyse de bir şey anlamamış. O zaman kafasını yere koyup uykuya dalmış.

Diğer taraftan, hayvanat bahçesi bakıcısı aslanların kafesinin kapısını kapatmadığını birden hatırlamış. Bukete nasıl bir su verdiğini ³⁴¹ anlamış. İki eliyle kafasına sertçe vurmuş ve bağırarak herkese haber vermiş. Her yeri aramışlar ama

³⁴¹ Çiçek buketini suya vermek deyimi, bir kimsenin yapacağı işi bozduğunda söylediğı sözdür.

küçük aslanı bulamamışlar. Mutlaka hayvanat bahçesinden çıkmıştır diye düşünmüşler. O sırada küçük aslanın kaybolduğu şehir halkına radyodan haber verilmiş. Bazıları duyunca kaşlarını çatarak “ne kötü oldu. Şimdi aslan yavrusu bütün şehri birbirine katıyordur!” demişler. Bazıları da “ne iyi olmuş! Şimdi küçük aslan dünyanın kendi küçük kafesinden çok daha büyük olduğunu anlıyordur!” demişler. Oysa küçük aslan bunu anlayamamıştı. Çünkü on birinci adımı atmamıştı. Yasemin çiçeği sarmaşığının altında uyuyordu. Hayvanat bahçesinin yetkilileri polis memurlarına da haber vermişler. Onlarla birlikte de küçük aslanı her yerde aramışlar; ama onu bulamamışlar.

Birkaç saat sonra radyodan halka: aslan yavrusu şehirden kaçmıştır. Parka gitmiş olabilir! diye haber vermişler. Aslan yavrusunu sevmeyenler hemen “ne kötü oldu! Artık yavru aslanın korkusundan parka gidemeyiz!” demişler. Ama aslan yavrusunu sevenler gülererek “ne iyi oldu! Şimdi aslan yavrusu parka koşup oynar. Dünyanın kafesinden ne kadar büyük olduğunu anlar.” demişler. Ama küçük aslan bunu hâlâ anlamamış. Çünkü on birinci adımı atmamış. Yasemin çiçeği sarmaşığının altında uyukluyormuş. Hayvanat bahçesi yetkilileri ve polis memurları park görevlileriyle parkın her yerini dolaşmışlar. Ağaçların altına üstüne bakmışlar; ama küçük aslanı bulamamışlar.

O sırada şehir halkına tekrar radyodan “kaçan aslan parkta değil. Mutlaka dağlara gitmiş olmalı” diye duyurmuşlar. Aslanların kötülüğünü isteyenler sinirlenerek çıkmışlar: “çok kötü oldu. Şimdi dağlarda yuva kurup orada kalır. Biz artık dağa gidip dağcılık yapamayız.” Demişler. Aslanların kötülüğünü istemeyenler sevinerek “bundan daha iyisi olamaz! Şimdi küçük aslan dağın ne olduğunu, gökyüzünün ne kadar yüksek olduğunu ve dünyanın on adımlık kafesten ne kadar büyük ve güzel olduğunu anlar.” Demişler. Ama küçük aslan bunların hiçbirisini anlamamış. Çünkü henüz on birinci adımı atmamış. Yasemin çiçeği sarmaşığının altında uykudaymış.

O anda hayvanat bahçesinin bakıcısı aslanları besleme zamanının geldiğini hatırlamış. Kafesin kapısını açıp aslanların yemeklerini kafesin içerisine bırakmış. Küçük aslan yemeğin kokusunu almış. Uykusundan uyanmış. Uykulu gözlerini

ovuşturmuş. Sonra da on adım koşarak kafesin kapı aralığından kafese girmiş. Yemek tabağına atlayıp yemeye başlamış. Bakıcı onu görünce sevinerek bağırmiş. Aşağı yukarı zıplayarak herkese haber vermiş.

Bu olayın üzerinden uzun yıllar geçmiş. Aslan yavrusu büyümüş ve birkaç tane yavrusu varmış; ama o gün on birinci adımı atmış olsaydı, kafasını kafesin parmaklıklarına çarpmayacağını hâlâ anlamamış. Eğer on birinci adımı ve sonraki adımları da atsaymış, nerelere kadar gideceğini ve neler görebileceğini bilmiyormuş. Bugünlerde onun yavruları da adımlarını sayıyorlarmış. Kafesleri on adımdan fazla değilmiş. İçlerinden biri her zaman kafasını kafesin parmaklıklarından dışarıya çıkarmaya çalışıyormuş. Belki o bir gün kafesin dışına çıkar ve on adım, on bir adım, yüz adım, bin adım ileriye gider. Belki yavrularını dağda doğurur. O zaman onlar on adımlık kafeste yaşamak yerine ağaçların arasında oynarlar. O da yavrularına dünyanın on adımlık kafesten ne kadar büyük ve güzel olduğunu anlatır.

Âtûsâ Sâlihî'nin *Kesî Hâb-i Meymûn-i Kûçûlû râ Nedîde?* (Küçük Maymunun Rüyasını Gören Yok Mu?) adlı masal kitabında yavru hayvan karakterler üzerinden çocuk davranışları ön plana çıkartılmış ve olaylar hayali motiflerle kurgulanmıştır:

کسی خواب میمون کوچولو را ندیده؟³⁴²

آسمان به آفتابی بود نه مهتابی. شب تازه رفته بود و روز تازه داشت از راه می رسید. سنجاب دم نارنجی روی شاخه درخت پرید و به میمون کوچولوی پشمالو گفت: سلام، دوست خویم!

میمون کوچولو یکدفعه از خواب پرید، بد جوری ترسیده بود. گفت: سلام، چی چی شد؟ خوابم خوابم کو؟ سنجاب یک قدم عقب رفت و دوروبرش را نگاه کرد: خوابت؟ خوابت کجاست؟

میمون با دست های کوچولوش دماغش را خاراند: از من می پرسی؟ زود باش خوابم را پس بده! من نارگیل طلایی ام را از تو می خواهم. سنجاب دست های خالی اش را جلو آورد و به میمون نشان داد: نگاه کن! هیچی توی دستم نیست. نه خواب، نه نارگیل طلایی. من از همه جا بی خبرم. خوابت را هم اصلاً ندیده ام.

³⁴² Âtûsâ Sâlihî, *Kesî Hâb-i Meymûn-i Kûçûlû râ Nedîde?* Tasvîrger: Hâle Dârâbî, Tahrân, İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1385 hş./2006.

از شب تا حالا داشتم از آن درخت عجیب و غریب بالا می رفتم، تازه دستم به آن نارگیل طلایی رسیده بود. هنوز سوراخش نکرده بودم که سروکله تو پیدا شد. راستش را بگو! نارگیلم را کجا قایم کرده ای؟ این اولین بار بود که یک نارگیل طلایی را از نزدیک می دیدم. میمون کوچولو از دمش آویزان شد و چند بار دور سنجاب تاب خورد و همه جا را خوب نگاه کرد. از نارگیل خبری نبود که نبود. میمون زد زیر گریه.

سنجاب دم نارنجی نزدیک تر آمد و میمون پشمالو را بغل کرد: گریه نکن دوست من! حتما پیدا می شود. دنبال من بیا! با هم می گردیم و نارگیل طلایی ات را پیدا می کنیم. سنجاب جلو رفت و میمون به دنبالش. توی راه همه اش از خوابش می گفت و نارگیل طلایی: خیلی بزرگ بود. این قدر! نه بزرگ تر. این قدر! بوی درخت کاج می داد. نه، از آن هم خوشبو تر بود! رنگ موهای خورشید خانم بود. نه! از آن هم طلایی تر بود!

سگ پا کوتاه مثل همیشه پوزه اش را روی دستهایش گذاشته بود و داشت چرت می زد. سنجاب جلو دوید: پیداش کردم. نارگیلت توی خواب اوست. ببین چه ملج و مولوچی می کند؟ زود باش بیدارش کن و تا تمامش نکرده، نارگیلت را ازش پس بگیر! میمون روی شاخه درخت پرید. بعد تاب خورد و خودش را جلوی دماغ سگ پاکوتاه بر زمین انداخت. سگ دور خودش چرخید و واق واق کرد: چه خبر شده؟ دزد! دزد!

میمون گفت: زود باش نارگیلم را پس بده!

سگ پا کوتاه خمیازه ای کشید: نارگیل؟!!

حرفش را هم نزن که حالم به هم می خورد. سنجاب جلو دوید: ای کلک! خودم دیدم داشتی تو خواب ملج و مولوچ می کردی. راستش را بگو، چه بلایی سر نارگیل میمون کوچولو آوردی؟ هنوز سگ پاکوتاه چیزی نگفته بود که میمون کوچولو زد زیر گریه و به طرف خانه اش برگشت. سنجاب دنبالش دوید: نه، نرو! نا امید نشو دوست من! بیا برویم به بازار سبز. شاید کسی که خوابت را دزدیده، آن را به بازار ببرد و خواهد بفروشد. میمون شانه بالا انداخت و گفت: از همه نارگیل هایی که تا به حال دیده ام بزرگ تر بود. سنجاب دست میمون را کشید و او را با خودش به طرف بازار سبز برد: بیا چند دفعه می گویی؟ تا دیر نشده باید آن خواب دزد را پیدا کنیم و نارگیلت را ازش پس بگیریم. میمون سرش را با غصه تکان تکان داد: از موهای خورشید خانم هم طلایی تر بود. سنجاب باز هم دست میمون را کشید: از این طرف، زود باش! بیا چند دفعه می گویی؟ تا دیر نشده باید آن خواب دزد را پیدا کنیم و نارگیلت را ازش پس بگیریم. میمون سرش را با غصه تکان تکان داد: از موهای خورشید خانم هم طلایی تر بود. سنجاب باز هم دست میمون را کشید: از این طرف، زود باش!

توی بازار سبز، بیشتر اهالی شهر حیوانات را می شد دید. گربه ی راه راه داشت ماهی قرمز می فروخت و زرافه ی گل گل دامن پرچینش را پر از سیزی کرده بود. میمون از آنها سراغ خوابش را گرفت. اما هیچ کس نه خوابش را دیده بود، نه نارگیل طلایی اش را. میمون و سنجاب از کنار بقیه فروشنده های بازار سبز هم رد شدند و به همه جا سرک کشیدند. پشت کوزه های آقا خرسه و لای هویج های خانم خرگوشه هم خبری از نارگیل طلایی نبود.

میمون می خواست باز بزنه زیر گریه که سنجاب دم نارنجی یکدفعه سنگ بزرگی را دید که جلوش پر از خوراکی های جورواجور بود. سنجاب جلو دوید. سنگ بزرگ آرام تکان خورد و سری از آن بیرون آمد. سنجاب با تعجب عقب عقب رفت و میمون همان جا که بود خشکش زد.

-نترس! من لاک پشت، فروشنده ی دوره گردم. تازه به شهر شما آمده ام.

سنجاب خجالت کشید و سرش را پایین انداخت: ببخشید ما داشتیم دنبال یک نارگیل می گشتیم.

لاک پشت از لای خوراکی هایش یک نارگیل قهوه ای کوچک بیرون آورد: این خوب است؟ میمون کوچولو گفت: نه، این نه! راستش من دارم دنبال خواب گمشده ام می گردم.

لاک پشت داستان خواب میمون کوچولو را که شنید، لبخندی زد و سرش را آرام تکان داد: همین جا بمان! خودش پیداش می شود.

میمون جلو پرید و پرسید: از کجا؟

لاک پشت سرش را آرام تکان داد: باید کمی صبر داشته باشی.

ظهر شد. اما از خواب میمون خبری نشد. میمون آهی کشید و پرسید: پس کی می آید؟ لاک پشت باز هم سر تکان داد: صبر کن!

عصر شد. اما باز هم از خواب میمون و نارگیل طلایی خبری نشد. میمون خمیازه ای کشید و پرسید: پس خوابم کی می آید؟ لاک پشت باز هم سرش را تکان داد: دیگر چیزی نمانده. صبر داشته باش! میمون به پشت سر نگاه کرد، به رو به رو، به زیر پا و بالای سرش. از خوابش و نارگیل طلایی خبری نبود.

آسمان مهتابی شد و از راه رسید. سنجاب خوابید. پلک های میمون کوچولو سنگین شد و قبل از این که بتواند یک بار دیگر سوالش را بپرسد روی هم افتاد. لاک پشت آرام گفت: همین که به دنبال خواب های گمشده مان بگیریم، کافی است. اگر خواب هایمان بفهمند که آن ها را فراموش نکرده ایم و منتظرشان هستیم، خودشان به سراغمان می آیند و ما را پیدا می کنند. میمون کوچولو حرف های لاک پشت را نشنید. او چشم هایش را آرام بسته بود و داشت توی خواب لبخند می زد.

Küçük Maymunun Rüyasını Gören Yok Mu?

Gökyüzü ne güneşliymiş, ne mehtaplı. Gece yeni gitmiş, yeni gün yaklaşıyormuş. Turuncu kuyruklu sincap ağaç dalına atlayıp tüylü küçük maymuna “selam iyi arkadaşım!” demiş. Küçük maymun birden uykusundan sıçrayıp kötü bir şekilde korkmuş. “Selam, ne, ne oldu? Rüyam, rüyam nerede?” demiş. Sincap bir adım

geri gitmiş ve etrafına bakınarak “senin rüyan mı? Rüyan nerede?” demiş. Maymun küçük elleriyle burnunu kaşımış. “Bana mı soruyorsun? Çabuk ol, rüyamı geri ver! Senden altın rengi hindistan cevizimi istiyorum.” demiş. Sincap boş ellerini öne çıkartıp maymuna göstererek “bak! Elimde hiçbir şey yok. Ne rüya ne de hindistan cevizi. Ben her şeyden habersizim. Senin rüyanı da hiç görmedim.” demiş.

“Gecedan şu ana kadar o ilginç ve tuhaf ağaçta tırmanıyordum, o altın rengi hindistan cevizine yeni ulaşmıştım. Sen geldiğinde henüz ona bir delik açmamıştım. Doğruyu söyle! Hindistan cevizimi nereye sakladın? Altın rengi hindistan cevizini ilk defa bu kadar yakından görüyordum.”

Küçük maymun kuyruğundan sarkıp birkaç kez sincabın etrafından dönmüş ve her yere iyice bakmış. Hindistan cevizinden bir haber yokmuş. Maymun ağlamaya başlamış. Turuncu kuyruklu sincap yaklaşıp tüylü maymuna sarılarak “ağlama dostum! Mutlaka bulunur. Beni takip et! Birlikte arayacağız ve senin altın rengi hindistan cevizini bulacağız.” demiş. Sincap önden, maymun da peşinden gitmiş. Yolda herkese rüyasını anlatıyormuş: “Altın rengi hindistan cevizi; çok büyüktü. Bu kadar! Hayır, daha da büyük, bu kadar! Çam ağacı gibi kokuyordu. Hayır, ondan da daha hoş kokuluydu! Güneş hanımın saçlarının rengi gibiydi. Hayır, ondan da daha altın sarısı rengindeydi!

Kısa bacaklı köpek her zamanki gibi burnunu patilerinin üzerine koymuş uyukluyormuş. Sincap önden koşarak “onu buldum. Senin hindistan cevizin onun rüyasında. Bak nasıl hupur hupur sesler çıkartıyor. Çabuk, onu bitirmeden onu uyandır ve hindistan cevizini ondan geri al!”

Maymun ağaç dalına atlamış ve sonra sallanıp kendisini kısa bacaklı köpeğin burnunun önüne atmış. Köpek kendi etrafında dönüp havlamış: “ne oldu?”

-Hırsız! Hırsız!

Maymun: “hemen, hindistan cevizimi bana geri ver!”

Kısa bacaklı köpek esneyerek “hindistan cevizi mi?

Lafını bile etme, üzülürüm.

Sincap önüne koşarak “seni kurnaz! Uykunda hapur hupur sesler çıkardığını kendi gözlerimle gördüm. Dürüstçe anlat, küçük maymunun hindistan cevizine ne zarar verdin?”

Henüz kısa bacaklı köpek bir şey söylememişken küçük maymun ağlayarak evine doğru gitmiş. Sincap peşinden koşarak “hayır, gitme! Umutsuz olma dostum! Gel sebze pazarına gidelim. Belki senin rüyayı çalan kişi onu pazara götürüp satacak.”

Maymun omuz silkip “şimdiye kadar gördüğüm bütün hindistan cevizlerinden daha büyüktü” demiş. Sincap maymunun elini tutup onu sebze pazarına doğru götürmüştü.

“Gel, bunu kaç defa söyleyeceksin? Geç olmadan rüya hırsızını bulup hindistan cevizini ondan almalıyız.”

Maymun hüznle başını sallayarak “güneş hanımın saçlarından daha da altın sarısı rengindeydi.”

Sincap tekrar maymunun elinden çekerek “bu taraftan, acele et! Gel, bunu kaç kere daha söyleyeceksin? Geç olmadan rüya hırsızını bulup hindistan cevizini ondan almalıyız.”

Maymun hüznle başını sallayarak “güneş hanımın saçlarından daha da altın sarısı rengindeydi.”

Sincap tekrar maymunun elinden çekerek “bu taraftan, acele et!

Sebze pazarında daha çok hayvanlar şehrinin halkını görebilirmiş. Çizgili kedi kırmızı balık satarken çiçekli etekli zürafa sergisini sebzelerle doldurmuş. Maymun onlara rüyasını sormuş. Ama hiç kimse onun ne rüyasını ne de altın rengi hindistan cevizini görmemiş. Maymun ve sincap sebze pazarının satıcılarının yanından geçerek her yeri dolaşmışlar. Ayı beyin kavanozlarından ve tavşan hanımın havuçlarının arkasında da altın rengi hindistan cevizinden bir iz yokmuş.

Maymun yine ağlamak üzereyken turuncu kuyruklu sincap birden önünde çeşitli yiyeceklerle dolu büyük bir taş görmüş. Sincap ileri koşmuş. Büyük taş yavaşça sallanmış ve içinden bir kafa çıkmış. Sincap şaşkınlık içinde geri gitmiş ve maymun da orada donup kalmış.

-Korkma! Ben bir kaplumbağayım, seyyar satıcıyım. Şehrinize yeni geldim.

Sincap utanmış ve başını eğerek “kusura bakmayın, biz hindistan cevizi arıyoruz.” demiş.

Kaplumbağa yiyecekleri arasından küçük kahve rengi hindistan cevizi çıkartarak “bu iyi mi?” demiş.

Küçük maymun “hayır, bu olmaz! Açıkçası ben kayıp rüyamın peşindeyim. Kaplumbağa küçük maymunun rüya hikâyesini duyunca gülümsemiş ve başını yavaşça sallayarak “burada kal, kendisi bulunur” demiş.

Maymun öne atlayıp sormuş “nereden?”

Kaplumbağa kafasını yavaşça sallayarak “biraz beklemelisin” demiş.

Öğle olmuş. Ama maymunun rüyasından bir haber yokmuş. Maymun iç çekerek sormuş “peki ne zaman gelecek?” Kaplumbağa yine kafasını sallayarak “bekle!” demiş.

Akşam olmuş. Ama yine maymunun rüyasından ve altın sarısı hindistan cevizinden haber yokmuş. Maymun esneyerek sormuş “rüyam ne zaman gelecek?”

Kaplumbağa yine kafasını sallayarak “artık bir şey kalmadı. Bekle!” demiş.

Maymun arkasına, üzerine, ayaklarının altına ve başının üzerine bakmış. Rüyadan ve altın rengi hindistan cevizinden haber yokmuş.

Gökyüzü mehtaplıymış ve her yere yayılmış. Sincap uyumuş. Küçük maymunun göz kapakları ağırlaşmış ve bir kez daha onun sorusunu sormaya yönelmiş. Kaplumbağa yavaşça “kayıp rüyalarımızı aramamız bu kadar yeterlidir. Eğer rüyalarımız onları unutmadığımızı ve beklediğimizi anlarsa kendileri bizim yanımıza

gelip bizi bulurlar. Küçük maymun kaplumbağanın sözlerini dinlemiş. Gözlerini yavaşça kapatarak rüyasında gülümsemekteymiş.

2.1.2.4. Dini Masallar

Dini masallar peygamber ve Ehl-i Beytten önemli kişilerin hayatlarının çocukların anlayacağı düzeyde yazılan kitaplardır. Muhsin Çînî Furûşân'ın küçük yaştaki okur kitlesine yönelik yazdığı “Û” isimli kitapta yaratıcı göremediğimiz ama etkisini görebildiğimiz rüzgâra, yer çekimine, havaya, düşünceye ve ruha benzetilmiştir. Bir resimin ressamı ve teknoloji ürünlerinin tasarımcısı olduğu gibi, onun eserlerini görüp hissettiğimiz her şeyin yaratıcısının da Allah olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.³⁴³

2.1.2.5. Korku Masalları

Masallarda çocukların tek başına uyumaktan korktukları ve bununla baş edebilmeleri için telkin verici kitaplarla karşılaşılır. Muhammed Rızâ Şems'in yazdığı *Lam-i Bâzîgûş* (Oyuncu Lam Harfi) kitabı örnek gösterilebilir.

ل بازیگوش³⁴⁴

یک ل بود که می توانست عصای پیرمرد ها و پیرزن ها بشود. یا می توانست وقتی برف و باران می آمد، چتر بچه ها بشود. اما ل شیطان و بازیگوش بود. یک سر و دوگوش بود. دوست داشت لولو شود، بچه ها را بترساند. برای همین رفت سراغ یک گربه سیاه بد آدا که توی حیاط زیر آفتاب دراز کشیده بود. ل یواش یواش رونوک پا جلو رفت و چسبید به گربه سیاه و شد لولو و رفت توی خواب بچه ها. بچه ها خیلی از او ترسیدند و از ترس جیغ کشیدند. جیغ جیغ جیغ

ل هم خوشش آمد و قاقولی خندید. یک شب ل رفت توی خواب دختری که هیچ چیز نمی ترسید. ل گفت: «بترس. اگه نترسی می خورمت.»

دختره گفت: «اگر می خواهی بترسم باید گرد شوی، گوله شوی، بیفتی تو حوض نقاشی.»

³⁴³ Muhsin Çînî Furûşân, Û, İntişârât-i Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1391 hş./2012.

³⁴⁴ Muhammed Rızâ Şems, *Lam-i Bâzîgûş*, Tasvîrger: Rızâ Dalvend, Tahrân, Neşr-i Ufuk, 1393 hş./2014, s. 5-20.

ل گرد شد. سرش چسبید به دمش. دختره تندى سر و دم ل را گره پاپینو زد و او را مثل تابلو به دیوار آویزان کرد. ل هر کاری کرد نتوانست پایین بیاید. چرخید، تاب خورد، داد زد، جیغ کشید، خُرخر کرد، میومیو کرد، اما نشد که نشد. آخرش دختره او را آورد پایین و مثل چرخ روی زمین قل داد و از خوابش انداخت بیرون. ل محکم خورد به دیوار و گره اش باز شد. آن وقت از گره سیاه بد ادا که زیر آفتاب ولو شده بود، جدا شد و رفت پی کارش. دیگر هم هوس نکرد لولو بشود. ل از آن به بعد عصای پیرمردها و پیرزن ها می شد. یا وقتی برف و باران می آمد، می شد چتر بچه ها.

Lam harfi, yaşlı erkek ve kadınlar için bir baston olabiliyordu. Ya da kar ve yağmur yağdığında çocukların şemsiyesi olabiliyordu. Ama lam harfi yaramaz ve afacandı. Bir başı ve iki kulağı vardı. Öcü olup çocukları korkutmaya bayılırdı. Aynı şekilde gidip avluda güneşin altında uzanan kötü siyah kedinin peşinden gitti. Lam harfi ayaklarının ucunda yavaş yavaş gidip siyah kediye yapıştı ve öcü oldu. Çocukların rüyasına girdi. Çocuklar ondan çok korktu ve korkularından çığlık attılar.

Çığlıklar, çığlıklar, çığlıklar...

Lam harfinin çok hoşuna gitti ve kahkahalarla güldü.

Bir gece Lam harfi hiçbir şeyden korkmayan bir kızın rüyasına girdi.

Lam harfi “kork. Korkmazsan seni yerim.” dedi.

Kız “korkmamı istersen dönüp dolaşmalı ve top gibi olup havuza düşmelisin.” Dedi.

Lam harfi top gibi oldu. Başını kuyruğuna yapıştırdı. Kız lam harfinin başını ve kuyruğunu bağlayıp tablo gibi onu duvara astı. Lam harfi ne yaptıysa aşağıya inemedi. Sallandı, bağırды, çığlık attı, homurdandı, miyavladı, ama olmadı, olmadı.

Sonunda kız onu aşağıya indirdi ve tekerlek gibi yuvarlayıp onu rüyasından attı. Lam harfi duvara sertçe çarptı ve düğümü açıldı. O zaman güneşin altında uzanan kara kedinin yanından ayrıldı ve işinin peşinden gitti.

Artık öcü olmak istemiyordu. O andan sonra yaşlı kadın ve erkeklerin bastonlarının veya kar ve yağmur yağdığında çocukların şemsiyelerinin sapı oldu.

Ma'sûme Yezdânî'nin yazdığı *Lûlû Nehorde Tu Ro* (Öcü Seni Yememiş) kitabında Hânâ ismindeki bir kız büyük annesinin avlusunda karga, karınca ve kediyle beraber top oynar. Top evin bodrum katına düşer. Topu kimin almaya gideceğini tartışırlar. Kimse o karanlık yere gidip topu almaya cesaret edemez. En sonunda Hânâ kendisi gider, topu ararken bazı sesler çıkartır. Üzerine bazı eşyalar düşer ve çıktığında hayvan arkadaşları onu öcü zannedip öcünün Hânâ'yı yediğini düşünürler. Hânâ üzerini temizleyip geldiğinde ise tam aksine onun öcüyü yediğine karar verirler!³⁴⁵

2.2. Destan

Her millet kendi destanlarını çocuklarına okutmak ve kendi tarihini, kültürünü ve geleneklerini öğretmek ister. Destanlar olağanüstü olayları ve öğeleri içerse de çocuklar destanlar aracılığıyla kendi toplumlarının geçmişteki yaşamlarından izler bulur ve toplumsal kimliklerini kazanırlar. Aynı zamanda destanlardaki olağanüstü kahramanlar ve olaylar çocukların düşünce ve hayal dünyasını genişlettiği düşünüldüğü için günümüzde İran destanları çocuklar ve gençler için yeniden yazılmakta ve onlar için uyarlanmaktadır.

2.2.1. Sözlü Destanlar

Yazının olmadığı veya yaygın olmadığı dönemlerde oluşturulan ve toplumun nesilden nesle anlattıkları kahramanlık anlatılarıdır. *Areş-i Kemângîr* sözlü destanlara örnek gösterilebilir.

*Areş-i Kemângîr*³⁴⁶

İranlılar ve Turanlılar arasında yıllarca savaş vardı. Turanlı Efrasiyâb ve İran Şahınşahı Minuçehr arasında süren savaşta, Mâzenderân'daki İran ordusu çıkmaza uğramıştı. Sonunda iki taraf barışmaya karar verdiler. İki ülkenin sınırlarını belirlemek ve savaşı ortadan kaldırmak için Mazenderan'dan doğuya doğru bir ok atıp okun düştüğü yerin iki ülkenin sınırı olmasına ve bu iki ülkenin hiç birisi o sınırın ötesini geçmeyeceği yönünde anlaşma yaptılar.

³⁴⁵ Ma'sûme Yezdânî, *Lûlû Nehorde To Ro*, Tahran, Şirket-i İntişârât-i 'İlmî u Ferheng, 1393 hş./2014.

³⁴⁶ Farsçası için Bkz.: İhsân Yârşâtîr, *Dâstân-hâ-yi Îrân-i Bâstân*, Çâp-i Şeşom, Tahran, İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1381 hş./2002, s. 3-4.

Bu sözleşme yapılırken yeryüzü meleği Esfendarmaz ortaya çıktı ve ok ve yay getirmelerini ve Areş'i hazırlamalarını emretti. Areş, İranlılar arasında en büyük ok atıcısıydı ve onun eşsiz gücüyle oku herkesten daha uzaklara atıyordu.

Yeryüzü meleği Areş'e yayı gerip oku doğuya doğru atmasını söyledi. Areş İran ülkesinin genişliğinin kolundaki kuvvete ve okunun fırlamasına bağlı olduğunu ve kendi yeteneğini ve kabiliyetini bu uğurda feda etmesi gerektiğini biliyordu.

Daha sonra soyundu ve bedenini şahın şaha ve orduya gösterdi ve "Bakınız, ben sağlıklıyım ve bedenimde bir kusur yok; ama ok yaydan çıktığı zaman bütün gücüm okla birlikte bedenimden çıkacak ve canım İran'a feda olacak." Dedi.

Sonra Areş ok ve yayını yanına aldı ve Demavend dağının zirvesine çıktı. Tanrı vergisi gücüyle okunu okçu yüksüğünden fırlattı ve cansız bedeni aşağıya düştü. Yüce tanrı Hurmuzd, rüzgâr meleğine oka muhafızlık etmesini ve darbelerden korumasını emretti. Ok sabahtan öğlene kadar gökyüzünde gitti ve dağları, dereleri ve ovaları aştı.

Öğle vakti Ceyhun nehrinin yakınlarındaki dünyanın en büyük ceviz ağacının dibine saplandı. Orayı İran ve Turan ülkelerinin sınırı olarak belirlediler ve her yıl o günün anısına törenler düzenlediler.

2.2.2. Yazılı Destanlar

Dakikî-yi Tusî'nin *Goştâspnâme*'si³⁴⁷, *Yadgâr-i Zerîrân* ve *Firdevsî*'nin *Şâhnâme*'si yazılı İran destanlarındandır. *Şâhnâme*'nin çocuklar ve gençler için yeniden yazılan örneği, Ârman Âryan'ın *Şâhnâmeg* adlı eseridir.

Ârman Âryan'ın *Şâhnâmeg* adlı kitabından örnek metin:

دوازده ساله که شدم، در خواندن و نوشتن با مکتب دار روستا برابر و همه ی داستان های کتاب پدربزرگم را از بر بودم. بچه های روستا هم تشنه بودند که در هر فرصتی برایشان از آن داستان ها چیزی بخوانم. من هم، هر چند وقت یک بار، از قصه های پدربزرگم چیزی بر می داشتم و باریشان با آب و تاب

³⁴⁷ Bu eserin Türkçe çevirisi için Bkz.: Dakikî-yi Tusî, *Goştâspnâme*, Çev. Nimet Yıldırım, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık, 2018.

تعریف می کردم. آن ها هم ساعت ها می نشستند و با لذت گوش می سپردند، از چشم هایشان پیدا بود غرق در رویاهایی می شوند که هیچ جایی در زندگی عادی شان ندارد.

این شد که من هم به فکری بزرگ افتادم. این که من هم دست به کار نوشتن کتابی شوم که شاید در دنیا برای اولین بار بود که نوشته می شد... کتابی به زبانی ساده برای بچه ها و هم نسل های خودم! راستی، چرا باید همه ی کتاب ها برای بزرگ تر ها نوشته می شد یا اصلاً چرا هیچ کتابی نبود که مخصوص ما بچه ها باشد؟!

پس تصمیم گرفتم داستان های پدربزرگ را به زبان بچه ها بنویسم، درست مثل همان کاری که پدربزرگم برای هم نسل های خودش در اندازه ای بسیار بزرگ تر کرده بود. این فکر را که به خودش گفتم، خوش حال شد و خندید و گفت: «چه بهتر از این؟! چه بهتر از این که بچه های ایران ما با تاریخ و هویت خودشان آشنا بشوند و وقتی بزرگ شدند، مثل بیدی نشوند که به هر بادی بلرزد...؟!» آن وقت مرا بوسید و زیر گوشم گفت: «هر چه باشد، تو مازیار، نوه ی ابو القاسم فردوسی هستی!» از این حرف های او آن قدر دلگرم شدم که نگو... کم مانده بود بال دریابورم. می خواستم هر چه زودتر یا از همان لحظه، کارم را شروع کنم. قلم و دوات و تومار را خود پدربزرگ در اختیارم گذاشت، ولی مگر نوشتن، کار آسانی بود؟!

روزها زیر سایه ی درخت گردوی تنومندمان در باغ نشستم اما چیزی به ذهنم نرسید. تا این که سرانجام یک روز پدربزرگ نازنینم که سوار بر اسب سیاهش به شهر می رفت، کنارم ایستاد و گفت: «اسمش را بگذار «شاهنامگ»! هم شبیه «شاهنامه» است، هم نشان می دهد که آن را برای بچه ها نوشته ای...»

با چشم هایی که از شادی می درخشید، این نام را نوشتم و دور شدنش را تماشا کردم... انگار همین یک کلمه ی او بند همه ی ترس های مرا پاره کرده بود. ناگهان حس کردم می توانم تا انتهای کتابم پیش بروم. پس تومار را از بند نخستش چنین نوشتم و آغاز کردم:

به نام خداوند جان و خرد شاهنامک

مازیار ایرانی، نوه ی دختری حکیمی فردوسی، داستان تمدن کهن ایرانیان را این چنین برای هم سن و سالانش بازگو می کند:

روزی بود و روزگاری که هنوز نه روز بود، نه شب. فقط یکتا خدا بود و دیگر هیچ کس نبود. او بود که همه چیز را از هیچ آفرید. خاک و آب و باد و آتش را به وجود آورد و سپس در شش مرحله، همه ی دنیا را خلق کرد. آسمان ها و ستاره ها و سیاره ها را آفرید و به همه شان نظم بخشید تا آرام آرام حکمت هایش را در آن به جریان بیندازد. آن وقت، فرشتگان را به وجود آورد تا هر کدام، مامور کاری در چهار گوشه ی هستی باشند. برخی نور را مراقبت کنند، برخی مراقب آب ها باشند، بعضی نیرو های جهان را حرکت بدهند و برخی اتفاقاتی را که رخ می داد، ثبت کنند.

همه چیز در جهان، خوب و بی رنج بود تا این که سرو کله ی اهریمن شرور پیدا شد که فکر می کرد: «چه خوب بود اگر من به جای خدا، خدا بودم!»

اما خداوند پیش از آن که او دست به کار شود، دستش را خواند و همراه با فرشتگانش، او را غافلگیر و در چهاردیواری دنیا اسیر کرد. سپس خداوند زمانی مشخص کرد که در آن مدت، اهریمن هر چه می تواند تلاش کند و سرانجام شکست بخورد تا همه بفهمند که هیچ کس، توان رقابت با یکتا خدا را ندارد.

اهریمن که توی دنیای دیدنی، زندانی شده بود، دیوانه وار خودش را به هر سو کوبید تا راهی برای نجات پیدا کند اما هیچ راهی نبود. در آن روزگار، هنوز در زمین، کشور های زیادی به وجود نیامده بود. چند منطقه ی بود که آدم ها در آن ها جمع بودند و سعی می کردند زندگی بهتری برای خودشان بسازند. مردم هنوز در غار ها زندگی می کردند و زندگی شان بیش تر از راه شکار کردن و پوشیدن پوست حیوانات می گذشت.

در این بین، ایران زمین، سرزمینی در قلب کشور های و سر راه شرق به غرب دنیا بود و از مهمترین مناطق زمین به حساب می آمد. پس نخستین پادشاه جهان، از ایران زمین به پاخاست، مردی به نام کیومرس که دلیرترین و باهوش ترین مرد زمان خودش بود. او مردمان همه ی غار ها را با هم متحد کرد و به آنان فهماند که آدم ها برای زندگی کردن باید با هم باشند و پراکنده نشوند.

مردم ایران هم به فرمانروایی او، زندگی منظم و خوشی یافتند و دیگر جز حملات گاه و بی گاه دیوها که موجوداتی مخوف و تحت فرمان اهریمن بودند، غمی نداشتند. در آن وقت ها، دیو ها و آدم ها مدام بر سر به دست آوردن جاهای بهتر زمین، با هم درگیر بودند و اهریمن و یاران او نیز تا می توانستند آتش این جنگ ها را تیز می کردند تا هرگز بین آدم ها صلح برپا نشود. اما کیومرس برای این که همنوعانش آسوده باشند، تمام تلاشش را کرد. او سپاهی از آدم ها تشکیل داد و دیوها را عقب راند تا ایران برای نخستین بار به شکل یک کشور، از زیر سلطه ی دیوها رها شود. او نخستین پادشاه آدم های زمین و نخستین کسی بود که در برابر دیوهای بدکار، ایستاد.

دیوها از او شکست خوردند و فرار کردند. اصلاً باورشان نمی شد کسی بتواند آدم ها را این طور ضد آن ها متحد کند و به میدان جنگ بیاورد. پس با اهریمن به مشورت نشستند و دانستند تا وقتی مردم، فرمانروایی مثل کیومرس دارد، هرگز نمی شود زمین های خوب را از آن ها پس گرفت...

بنابر این، تصمیم گرفتند کیومرس را از بین ببرند. این بار با لشکری بسیار بزرگ تر به سوی آدم ها حمله ور شدند، لشکری که همه چیز را ویران می کرد و پیش می آمد. کیومرس هم سپاهش را برداشت و به سوی لشکر بی رحم دیوها به راه افتاد. دو لشکر، کنار یک دریاچه به هم رسیدند و نبردی بزرگ میان شان برپا شد. اما لشکر دیوها، هم از نظر تعداد بیش تر بود و هم از نظر سلاح و ابزار جنگی، قوی تر. دیوها سلاح هایی برنده تر و کاری تر داشتند ولی آدم ها با چوب یا سنگ های نوک تیز یا حتی با دست های خالی می جنگیدند.

در یکی از روزهای همین جنگ، پسر کیومرس که نامش سیامک بود و همه می دانستند هیچ کس بیش از او لیاقت جانشینی پدرش را ندارد، با دلاوری تمام، با دیوها درگیر شد تا همه شان را نابود کند. اما یکی از دیوها که فرزند اهریمن بود و خوب می دانست اهمیت سیامک برای ایرانیان کم تر از کیومرس نیست، ناگهان از پشت سر به او حمله کرد و بر او زخمی زد. خنجرش زهرآلود بود و شاهزاده ی برومذ ایرانیان را از پای انداخت و او جان به جان آفرین تسلیم کرد. همه ی ایرانیان در اندوه از دست دادن سیامک، غمگین شدند و روحیه شان ضعیف شد. دیوها هم که از این پیروزی، سر از پا نمی شناختند، خودشان را پیروز میدان دانستند.

بیش از همه، کیومرس شاه غمگین بود، هم برای از دست دادن فرزند دلاورش و هم برای شکستی که در راه بود. دیوها پیغام داده بودند که صبح روز بعد، بزرگ ترین حمله شان را خواهند کرد و همه ی نوع بشر را از بین خواهند برد. کیومرس شاه، آن شب تا صبح نخوابید و راه رفت و فکر کرد. صبح که برخاست تا برای عبادت یکتا خدا آماده شود، دید نوه اش پسر سیامک رو به روی او ایستاده است. او نیز پسری جوان و دلیر بود که همه می دانستند در میان فرزندان سیامک، بیش از همه به او شباهت دارد. کیومرس از او پرسید: «چه می خواهی پسر! برو و در کنار باقی لشکریان، برای نبرد صبح آماده شو...»

اما نواده ی هوشیار و نیرومند که خودش را برای کارهای بسیار بزرگ تر آماده می دید، زمزمه کرد: «عالی جناب! نیای عزیزتر از جانم! اجازه می خواهم در نبرد امروز، تمام سپاه را به دست من بسپارید تا دمار از روزگار این دیوهای ناپاکار که پدر مرا ناجوانمردانه کشتند و قصد سرزمین ما را دارد، در بیاورم. نقشه ی دارم که اگر امروز آن را به کار ببندیم، دیوها خواهند فهمید که ناجوانمردانه کشتن دلاوران ما، چه عاقبتی برایشان خواهد داشت.»

آن وقت نقشه اش را برای غافلگیر کردن دیوها به پدر بزرگش گفت. کیومرس هم با شنیدن آن نقشه ی خوب، ناگهان همه ی اندویش را از یاد برد، نواده اش را بوسید و شاد شد. پس سپهسالاری لشکریانش را به نوه اش سپرد تا او بر دیوها بتازد و آن ها را از سرزمین های ایرانی به عقب براند. نواده ی دلیری که نامش هوشنگ، پسر سیامک، پس کیومرس بود.

وقتی تومار نخست شاهنامگ، این گونه به پایان رسید، آفتاب رو به غروب بود و باغ در تاریکی فرو می رفت که پدر بزرگم سوار بر اسبش از شهر بازگشت. نوشته هایم را که نشاناش دادم، چنان از دیدن و خواندن شان شاد شد که تا رسیدن وقت شام، لبخند از چهره اش دور نمی شد. بعد هم به همه ی خانواده گفت که من چه چیزها نوشته ام و او چقدر به من افتخار می کند!

پیش از خواب هم یک تومار نو به عنوان جایزه برایم آورد و گفت: «دوست دارم هر روز با قلم قشنگت داستان های سرزمینمان را بنویسی و مرا خوش حال کنی... داستان هوشنگ خردمند را هم روی این

یکی بنویس، پسرکم!» مرا بوسید و شب خوش گفت و به اتاق کارش رفت تا مثل هر شب به کار کتاب عظیم خودش مشغول شود.³⁴⁸

On iki yaşındayken okuma yazmada köy okuluyla eşittim ve büyük babamın kitaplarındaki bütün hikâyelerini ezberlemiştim. Köyün çocukları da her fırsatta onlara o hikâyelerden bir şeyler okumam için can atıyorlardı. Ben de arada büyük babamın masallarından bir şeyler alıp onlara açıklayıp sadeleştirerek anlatırdım. Onlar da saatlerce oturup keyif alarak dinlerken hayatlarında bulunmayan hayallere daldıkları onların gözlerinden belli olurdu. İşte o zaman aklıma iyi bir fikir geldi. Belki dünyada ilk defa yazılan bir kitap yazmaya başlamam... çocuklarım ve neslim için sade dille yazılmış bir kitap! Gerçekten niye bütün kitaplar yetişkinler için yazılmış veya niye biz çocuklara özgü hiçbir kitap yok?!

Bu nedenle büyük babamın kendi kuşakları için yetişkin kitlesine göre yaptığı gibi ben de büyük babamın hikâyelerini çocukların dilinde yazmaya karar verdim. Bu fikri ona söylediğimde mutlu oldu ve gülümseyerek “bundan daha iyi ne olabilir?! İranlı çocuklarımızın kendi tarih ve kimliklerini tanımalarından ve büyüdülerinde her rüzgârda titreyen söğüt gibi olmamalarından daha iyi ne olabilir?!...” O zaman beni öpüp kulağıma “ne olursa olsun, sen Ebulkâsım Firdevsî’nin torunu Mâzyâr’sın.” dedi.

Onun bu sözlerinden o kadar cesaretlendim ki, sormayın... az kalsın kanatlanacaktım. Çabucak veya o an işe başlamak istiyordum. Kalem, divit ve parşömeni büyük babam kendisi bana vermişti. Ama yazmak kolay bir iş miydi?

Günlerce bahçemizdeki ceviz ağacının gölgesi altında oturdum ama aklıma hiçbir şey gelmedi. Sonunda bir gün siyah atıyla şehre giden benim tatlı büyük babam yanımda durdu ve “onun adını ‘Şâhnâme’ koy! Hem ‘Şâhnâme’ye benziyor hem de onu çocuklar için yazdığını gösteriyor.” dedi. Muthuluktan parlayan gözlerle bu adı yazdım ve onun uzaklaşmasını seyrettim... sanki onun bir kelimesi bütün korkularımı

³⁴⁸ Ârmân Âryan, *Şâhnâme, Âgâz-i Dâstânâ: Ustûre-yi I, Keyûmers Pâdişâh*, Tasvîrger: Leyla Dirahşânî, Tahran, İntişârât-i Çekke, 1391 hş./2012, s. 3-24.

yıkmıştı. Birden kitabımın sonuna kadar ilerleyebileceğimi hissettim. Böylece parşömenin ilk paragrafından itibaren şöyle yazarak başladım:

Can ve aklın yaratıcısının adıyla,

Şâhnâme

Hekim Firdevsî'nin kızının torunu İranlı Mâzyâr, İranlıların kadim medeniyetlerinin destanını yaşatları için şöyle anlatıyor:

Ne gecenin ne de gündüzün henüz olmadığı bir zamandı. Sadece tanrı vardı ve başka kimse yoktu. Her şeyi yoktan yaratan O'ydu. Toprağı, suyu, havayı ve ateşi yarattı ve sonra altı aşamada bütün dünyayı meydana getirdi. Gökleri, yıldızları ve gezegenleri yaratıp yavaş yavaş onların hikmetini ortaya çıkarmak için bir nizama koydu. O sırada meleklerin her birisini evrenin dört bir köşesinde görevlendirmek için yarattı. Bazıları ışığın ve suyun sorumluluğunu alır, bazıları da dünyanın enerjilerini hareket ettirir, bazıları da yaşanan olayları kaydederdi.

Dünyadaki her şey iyi ve eziyetsizdi ta ki bir gün Ehrimen'in başında kötülük oluşup şöyle düşünene kadar: "Tanrının yerine ben tanrı olsaydım ne güzel olurdu!"

Ancak o bu işi yapamadan önce hilesi anlaşılıp tanrı melekleriyle birlikte onu gafil avlayıp dünyanın dört duvarına hapsetti. Daha sonra tanrı bir süre belirledi ve o sürede Ehrimen ne kadar çabalasa da sonunda hiç kimsenin tek tanrıyla rekabet edemeyeceğini herkesin anlaması için yenilecekti.

Göz alıcı dünyada hapsedilen Ehrimen, kurtulmak için kendisini çılgınca oradan oraya çarpıyordu; ancak hiçbir yol yoktu. O dönemlerde yeryüzünde henüz çok fazla ülke bulunmuyordu. İnsanların toplanıp kendileri için daha iyi yaşam kurmaya çalıştıkları birkaç bölge vardı. İnsanlar henüz mağaralarda yaşıyor ve hayatları daha çok avlamak ve hayvan postu giymekle geçiyordu.

Bu arada İran, dünyanın doğusundan batısına kadar uzanan ülkelerin kalbinde bir ülkeydi ve yeryüzünün en önemli bölgelerinden sayılırdı. Bu nedenle dünyanın ilk padişahı İran'dan çıkan zamanının en cesur ve en zeki adamı olan Keyûmers adındaki kişiydi. O bütün mağara insanlarını bir araya getirip insanların

yaşamak için birlik olmalarını ve dağılmamaları gerektiğini anlamalarını sağladı. İran halkı da onun yönetimi altında düzenli ve mutlu bir hayat buldular ve Ehrimen'in emri altında ve korkunç yaratıklar olan devlerin arada saldırımlarının dışında bir dertleri yoktu. O zamanlar devler ve insanlar daha iyi yerler ele geçirmek için sürekli savaşırlardı ve Ehrimen ile yoldaşları da insanların arasında barış olmaması için yapabildikleri kadar bu savaşın ateşini körüklediler.

Ama Keyûmers soydaşlarını rahat ettirmek için elinden geleni yaptı. O insan ordusu kurup İran'ı ilk defa ülke olarak devlerin egemenliği altından kurtarmak için devleri çıkardı. O yeryüzünün ilk padişahı ve kötü devlerin karşısında duran ilk kişiydi. Devler onun tarafından yenildi ve kaçtılar. Birisinin insanları onlara karşı bu şekilde birleştirip savaş meydanına getirebileceğine inanmazlardı. Böylece Ehrimen'le toplantı yaptılar ve insanların Keyûmers gibi hükümdarları olduğu sürece iyi yerleri onlardan asla geri alamayacaklarını anladılar...

Böylece Keyûmers'i öldürmeye karar verdiler. Bu kez her şeyi yok eden çok daha büyük bir orduyla insanlara saldırdılar ve öne çıktılar. Keyûmers de ordusunu alıp devlerin acımasız ordusuna doğru yola çıktı. İki ordu, bir gölün yanında karşı karşıya geldi ve aralarında büyük bir savaş çıktı. Ama devlerin ordusu hem sayı bakımından hem de silah, savaş aletleri ve güç bakımından daha üstündüler. Devlerin daha başarılı ve işe yarayan silahları vardı; ancak insanlar sopalar veya sivri uçlu taşlarla hatta elleri boş savaştılar.

Aynı savaş günlerinin birinde, herkesin babasının yerine geçmeyi ondan daha fazla layık olmadığını bildiği, Siyâmek adındaki Keyûmers'in oğlu devleri yok etmek için tüm cesaretiyle onlarla savaştı. Ancak Ehrimen'in oğlu olan ve Siyâmek'in İranlılar için Keyûmers'ten daha az önemi olmadığını iyi bilen devlerden birisi aniden onun başının arkasından saldırdı ve onu yaraladı. Hançeri zehirliydi, İranlıların genç şehzadesini yere serdi ve o da canını yaratıcıya teslim etti.

İranlılar Siyâmek'in ölümünden dolayı yas içinde kederlendiler ve onların moralleri zayıfladı. Bu zaferden çok mutlu olan devler de kendilerini meydanın galibi olarak biliyordu. Hepsinden çok Keyûmers şah hem cesur oğlunun ölümünden hem de yolda olan yenilgi için kederliydi.

Devler ertesi sabah en büyük saldırılarını yapacaklarını ve bütün insan türünü ortadan kaldıracaklarını duyurdu. Keyûmers şah o gece sabaha kadar uyumadı ve düşündü. Sabah tek tanrıya ibadet etmeye hazırlanmak için kalktığında torunu, Siyâmek'in oğlunu karşısında dururken gördü. O Siyâmek'in çocukları arasında ona en çok benzeyen genç ve cesur oğlu olduğunu herkes bilirdi. Keyûmers ona "oğlum ne istiyorsun? Geriye kalan ordunun yanına git de sabahki savaş için hazırlanın..." dedi.

Ama kendisini çok daha büyük işler için hazır gören uyanık ve güçlü torun fısıldayarak "efendim! Candan daha aziz atam! Bugünkü savaşta izninizle babamı namertçe öldüren ve bizim topraklarımızı almaya kasteden bu kötü devlerin devrini mahvetmek için bütün orduyu benim emrime vermenizi istiyorum. Eğer bugün onu uygularsak devlerin bizim kahramanlarımızı namertçe öldürmenin onlar için ne sonuçlar getireceğini anlayacakları bir planım var." dedi.

O sırada dedesine devleri gafil avlamak için planını anlattı. Keyûmers de o iyi planı duyunca, birden bütün yasını unuttu ve torununu öpüp mutlu oldu. Böylece devlere saldırması ve onları İran ülkesinden sürmesi için orduların başkumandanlığını torununa verdi. Adı Hûşeng olan cesur torun, Keyûmers'ten sonra, Siyâmek'in oğluydu.

Şâhnâme'ın ilk parşömeni bu şekilde bitince güneş batıyordu, bahçe çok karanlıktı, büyük babam da atının üzerinde şehirden geri dönmüştü. Yazdıklarımı ona gösterdiğimde onları görmekten ve okumaktan öyle mutlu oldu ki akşam yemeğine kadar yüzünde gülümseme eksik olmadı. Sonra da ailedeki herkese benim neler yazdığımı ve benimle ne kadar gurur duyduğunu söyledi!

Uykudan önce bana ödül olarak yeni bir parşömen getirdi ve "her gün güzel kaleminle ülkemizin destanlarını yazmanı ve beni mutlu etmeni isterim... Bilge Hûşeng'in destanını da bunun üzerine yaz, oğlum!" Beni öpüp iyi geceler dedi ve kendi büyük kitabıyla meşgul olmak için çalışma odasına gitti.

2.3. Efsane/Mitoloji

Eski toplumdaki insanlar dünyanın nasıl oluştuğunu düşünüp bunu bir sebep sonuç ilişkisine bağlamaya çalışmışlardır. Eski dönemlerde karanlık zihne ve çocukça

fikirlerle sahip insanlar, o dönemlerde cevabı olmayan çoğu sorulara kendilerince cevap arıyorlardı. Havanın aydınlık ve karanlık olması, güneşin, ayın ve yıldızların nereden gelip nereye gittiği insanlar için hayret vericiydi. Zamanla insan hayallerinin aracılığıyla bu soruları cevapsız bırakmadı. İnsan güneş nereden geldi diye sorunca hayali, yeryüzü ve gökyüzünün evlenmesi sonucunda bu evlilikten güneş ve ayın doğduğunu söyledi. Günümüzde çocukça gelen bu cevap, o dönemin insanlarını güneş ve ayı kendi çocukları gibi görebilecek kadar rahatlatmıştı. Kendi çocuklarına da anlattıkları bunun gibi nice efsaneler, insanlık tarihinin en eski kültür miraslarıdır.³⁴⁹

Antik dönemlerde İran'ın dini efsanelerinin en eski destan türünü, rivayetler ve İran tarihi oluşturur. İran mitolojisinde bir bölüm olan bu efsaneler, tarihin uzun bir döneminde İran'ın düşüncelerini ve efsanelerini şekillendirdi. Bu efsanelerin içerikleri ilk mitolojiler, Aryalıların göç etmeden önce İran'ın dini inançları, Zerdüş'tün ortaya çıkmadan önceki Aryalıların mitolojik inançları ve ondan sonra Mezdîsnâ dininin düşüncesiyle karışmıştır. Bu yüzden o dönemin dini efsanelerinde sadece Zerdüş't dininin dönem özellikleri görülmez ve çoğu o dönemin özelliklerinden çok farklıdır.³⁵⁰ Dini ve felsefî içerikte oluşturulan efsanelere örnek olarak *Avesta*'da bahsedilen *Fereşte-yi Bârân u Dîv-i Hoşkî* ve *Cemşid Destanı* gösterilebilir.³⁵¹

Fereşte-yi Bârân ve Dîv-i Hoşkî (Yağmur Meleği ve Kuraklık Devi)³⁵²

Teşter yıldızı, yağmur meleği idi. Hurmuzd dünyayı bitirdiğinde, yağmur bulutlarını yüklenip yeryüzünü sulaması, bitkileri yeşillendirmesi, çiçekleri tomurcuklandırması, nehirlerin suyla dolup pınarları akıtması ve Arya ülkesini yemyeşil ve bayındır hale getirmesi için onu dünyanın sultanmasıyla görevlendirdi. İyiliğin, güzelliğin ve düzenin düşmanı kötü niyetli Ehrimen, Hurmuzd'ün dünyasının iyiliğini duyunca, kışkırdı, öfkeleni ve hışıyla kalktı. Kuraklık devi Apuş'u, sıcak

³⁴⁹ Muhammed Ca'fer Mahcûp, *Edebiyyât-i 'Âmiyâne-yi Îrân*, Haz. Hasan Zavâlfakârî, Çâp-i Şeşom, Tahran, İntişârât-i Çeşme, 1382 hş./2003, s. 162-163.

³⁵⁰ Zebihullah Safâ, *Hamase Serâyî der Îrân: ez Kadîmterîn Ahd-i Târîhî tâ Karn-i Çehardehom-i Hicrî*, Tahran, İntişârât-i Peyrûz, 1333 hş./1954, s. 25.

³⁵¹ Benefşe, *a.g.e.*, s. 121.

³⁵² Farsça metni için Bkz.: Yârşâtr, *a.g.e.*, s. 30-32.

rüzgâr estirip toprağı kurutması, çiçekleri ve bitkileri soldurması, nehirleri ve pınarları kurutması için görevlendirdi.

O zaman yağmur meleğı Teşter yıldızı çıktı ve Hurmuzd'ün yardımıyla doğdu. Önce kendisini 15 yaşında uzun boylu, güçlü endamlı, iri gözlü ve parlak yüzlü genç şekline sokup on gün gece gündüz gökyüzünde uçu ve bulutlardan yağmur yağdı. Daha sonra altın boynuzlu ve güçlü boğa şekline girip on gün gece gündüz gökyüzünde uçu ve bulutlardan yağmur yağdı. Üçüncü kez Teşter altın kulaklı ve altın dizginli beyaz bir at suretine girip on gün gece gündüz gökyüzünde uçu ve bulutlardan yağmur yağdı. Her bir yağmur taneleri bir kadeh büyüklüğündeydi. Su bir adam boyu kadar yükseldi ve bütün yeryüzünü kapladı. Zararlı ve zehirli canlıların hepsi yok oldu ve toprağın deliklerine girdiler. Ondan sonra rüzgâr tanrısı, Hurmuzd'ün isteğıyle esti ve suları toprağın en uzak yerine sürdü. Bu sulardan Ferâhkert denizi meydana geldi. Ancak zehirli ve zararlı canlıların leşleri toprağın üzerinde kaldı ve onların zehirleri toprağa bulaştı. Toprağın tamamını temizleyip yıkamak için tekrar yağmur meleğı Teşter, altın kulaklı, uzun toynaklı ve altın dizginli beyaz at suretine girip Ferâhkert denizinin sahiline indi.

Kuraklık devi hışımla kalktı ve kısa kuyruklu, tüysüz ve kesik kulaklı siyah at suretinde Ferâhkert denizinin sahiline indi. İki at birbirleriyle sürtüştiler ve üç gün gece gündüz savaştılar; ancak sonunda yağmur meleğı yenilgiye uğradı ve Apuş devi onu Ferâhkert denizinin bin adım ötesine fırlattı. Kuraklık ve susuzluk dünya üzerinde hâkim oldu.

Yağmur meleğı Teşter, korku ve endişeye kapıldı ve Hurmuzd'ün dergâhında şöyle feryad edip inledi: “Yazık bana, toprağın sularına ve bitkilerine de yazık, insanlara da yazık! Niçin insanlar beni anmıyor ve övmüyorlar. Oysa onların övgüleriyle güçlenir ve kuraklık deviyle savaşırım. Ey dünyanın yaratıcısı Hurmuzd, bana yardım et ve bütün dünyayı sulamam için bana güç ver!”

Hurmuzd, Teşter'a yardım etti ve ona on at, on deve, on boğa ve on ırmak gücü verdi. Teşter bu güçle Ferâhkert denizinin sahiline indi. Kuraklık devi Apuş tüysüz kısa kuyruklu ve kesik kulaklı siyah at suretinde savaşmaya geldi. Yaklaşık yarım gün Teşter, kuraklık devi üzerinde üstün oldu ve onu yendi ve onu Ferâhkert

denizinin bin adım ötesine fırlattı. Ondan sonra Teşter, şöyle mutluluk feryadı ve zafer çiğlikleri attı: “Ey Hurmuzd ne iyi oldu! Ey toprağın suları ve ey bitkiler size ne mutlu! Ey Arya ülkesi size de ne mutlu! Şimdi ırmaklar suyla dolacak ve çalılıklara ve çimenlere akacak.”

Ondan sonra Teşter tekrar altın kulaklı güzel bir beyaz at suretinde Ferâhkert denizinin sahiline indi. Denizi çoşturdu ve suları dibinden dalgalandırdı, sesler ve dalgalar yükseldi. Ferâhkert denizinin ortalarında bulunan bir dağdan ay yükseldi ve bulutlar hareket etti ve güney rüzgârı esti, bulut ve ayı önüne alıp yağmur damlalarını çalılıklara ve ülkenin yedi menziline doğru götürdü.

Kuraklık devi, Sipinceker adındaki diğer devin yardımını istedi ve tekrar Teşter’la savaşıma koştu. Teşter onların kafalarını gürzüyle ezdi. Vâzişt’in ateş gürzününün darbesiyle kıvılcımlar çıkardı ve Sipinceker’i öldürdü. Bu darbeye Sipinceker’in içinden yüksek bir feryad yükseldi. Yıldırımından sonra işittiğimiz gök gürültüsü bu feryattır.

Daha sonra Teşter, on gün gece gündüz yağmur yağdırdı ve toprağın üzerinde kalan canlıların leşlerinde kalan zehiri suyla akıttı ve denize döktü. Deniz sularının tuzu buradan gelmektedir. Sonraki üç gün tekrar rüzgâr tanrısı yükseldi ve suları çekti ve bu sulardan üç büyük okyanus ve yirmi üç deniz ve iki büyük pınar ve iki nehir meydana geldi.

Cemşîd Destanı³⁵³

Hurmuzd, dünyamızı yaratıp, gökyüzünü, dağları, denizleri, bitkileri, hayvanları ve insanları yarattıktan sonra, insanların onu öğrenecekleri, iyilik ve doğruluğu takip edecekleri, kötülük ve çirkin şeylerden uzak duracakları bir din düşünün. Ondan sonra onun koruyucusu olacak ve halkın dinleri kullanmasında çok iyi yardımcı olacak birisine temsil etmeyi düşündü.

İnsanların en bilgini ve en yaraşırı, ordusu fazla, parlak ve güzel yüzlü Cemşid’di. Hurmuzd, Cemşid’e şöyle seslendi: Ey ordusu fazla, yüzü güzel Cemşid!

³⁵³ Farsçası için Bkz.: Yârşâtr, a.g.e., s. 22-26.

Benim dünyamda temizlik ve doğruluk dinini sabit kılmak istiyorum. Seni bu dinin koruyucu olman için seçtim. Benim dinimin rehberi ve koruyucusu olman için hazır ol. Cemşid şöyle dedi: Ey Hurmuzd, Ey temiz Dâdâr! Ben temiz dinin rehberliği için yaratılmadım. Senin dininin koruyuculuğunu öğrenmedim ve bu konuda tecrübeli değilim ve onu yerine getirmek elimden gelmez. Hurmuzd şöyle dedi: Ey ordusu fazla, yüzü güzel Cemşid! Şimdi benim dinimin rehberliği için hazır değilsin; o halde benim dünyamın koruyucusu ol. Onların hayatı güzel ve huzurlu olması için benim yarattıklarımı çoğalt ve güçlü ol. Kendi yarattıklarımın terbiyesi için sana yetki veriyorum. Sen benim dünyamın hükümdarı ol. Cemşid kabul etti ve şöyle dedi: Ey Hurmuzd, Ey temiz Dâdâr! Ben senin dünyanın koruyucusu olacağım. Senin yarattıklarını çoğaltacağım ve güçlü olacağım. Afet ve belalardan koruyacağım. Benim hükümdarlığımda soğuk ve sıcak rüzgâr olmayacak. Keder, hastalık ve ölüm olmayacak. Yeryüzünde yaşlanma ve yaşlılık diye bir şey olmayacak. Baba ve oğul her ikisi de on beş yaşında görünecekler. Ondan sonra Hurmuzd, padişahlığının simgesi olması için Cemşid'e altın bir yüzük ve altın bir kırbaç verdi. Bu şekilde Cemşid lider ve koruyucu oldu ve kudrete kavuştu.

Cemşid'in hükümdarlığından üç yüz yıl geçti. Refah arttı ve yeryüzü insanlarla, küçük ve büyük hayvanlarla, kuşlarla, köpeklerle ve kırmızı ateşin alevleriyle doldu. Artık Hurmuz'un yarattıklarına yeryüzü dar geldi. Hurmuzd Cemşid'i uyardı ve şöyle dedi: Ey ordusu fazla, yüzü güzel Cemşid! Yeryüzü daraldı. İnsanlar, hayvanlar ve kuşların yaşamı için yer kalmadı. Bunun üzerine Cemşid, altın yüzüğünü ve altın kırbacını aldı ve öğle vakti güneşe doğru gitti. Altın yüzüğünü ve altın kırbacını yeryüzüne doğru salladı ve şöyle dedi: Ey yüce yeryüzü! İnsanların, küçük ve büyük hayvanların yerleşebilmeleri için daha ileriye git, yayıl ve kendini genişlet. Olduğundan üçte biri kadar genişledi. İnsanlar, hayvanlar ve kuşlar etrafa dağıldılar ve her biri kendi isteklerine göre yerleştiler.

Altı yüz yıl geçti ve Cemşid'in sultanlığı üzerinden altı yüz yaz geçti. Canlılar çoğaldı ve yeryüzünün genişliği insanlar, küçük ve büyük hayvanlar, köpekler, kuşlar ve ateşin kıvılcımları için daraldı. Hurmuz, bir kez daha Cemşid'e seslendi ve şöyle dedi: Ey ordusu fazla, yüzü güzel Cemşid! Yeryüzünün genişliği daraldı ve insanlar ve hayvanlar sıkıntı içindeler. Bunun üzerine Cemşid, altın yüzüğünü ve sırmalı kırbacını

aldı ve öğle vakti güneşe doğru gitti. Altın yüzüğünü ve altın kılıcını yeryüzüne doğru salladı ve şöyle dedi: Ey yüce yeryüzü! İnsanların, hayvanların ve kuşların yerleşebilmeleri için daha ileriye git, yayıl ve kendini genişlet. Yeryüzü emre uydu, daha ileriye gitti ve kendini genişletti ve birincisinden üçte ikisi kadar daha büyük oldu. İnsanlar ve hayvanlar rahatladılar ve istedikleri her yere yerleştiler.

Cemşid'in hükümdarlığından dokuz yüz yıl geçti. Hurmuz'un yarattıkları çoğaldı ve yeryüzü insanlarla, hayvanlarla, kuşlarla ve ateşin kızıl kıvılcımlarıyla doldu. Hurmuz Cemşid'e seslendi ve şöyle dedi. Ey ordusu fazla, yüzü güzel Cemşid! Yeryüzünün genişliği daraldı ve insanlar ve hayvanlar sıkıntıya düştüler. Bunun üzerine Cemşid, tekrar güneşe doğru gitti ve hükümdarlık nişanesini yeryüzüne salladı ve yeryüzünden kendisini genişletmesini ve açılmasını istedi. Yeryüzü sallandı ve kendisini genişletti ve öncesinden üç kat daha büyük oldu. İnsanlar, hayvanlar ve kuşlar sıkıntıdan kurtuldular ve kendi isteklerine göre yeryüzünün genişliğinde yerleştiler. Ondan sonra yüce Dâdâr, Hurmuzd, "Îrânviç" ülkesinde bir meclis kurdu ve cennetin tanrılarını o meclise çağırdı. Cemşid de dünyanın en iyi insanlarıyla birlikte o toplantıya katıldı. Daha sonra Hurmuzd, Cemşid'i tufanın gelişini haber verdi ve şöyle dedi: Ey güzel Cemşid! Kış çok çetin geçecek ve dayanılmaz bir soğuk gelecek. En büyük dağların zirvelerinden ırmakların derinliklerine kadar çok kar yağışı olacak. Hem dağların üzerindeki hayvanlar hem de ahırdaki hayvanlar telef olacak. Tufan gelince seller akacak, toprağın üzerindeki çayırlar suya batacak ve ardından koyunlar artık yeryüzünde görülmeyecek. O halde Ey güzel Cemşid! Hayvanların tamamen yok olmamaları için fırsat varken bir kale inşa et. Bu kaleye küçük ve büyük hayvanların, köpeklerin, kuşların soylarından ve ateşin kızıl kıvılcımlarından bir parça al. İnsanlar için bir oda yap ve hayvanlar için de bir oda yap. Nehirlerin suyunu akıt. Yeşil çayırları ve ziyan olmayan çayırları düzenle. Evleri, yer altı odasını ve eyvanları inşa et. Bu dünyadaki en iyi ve en üstün olan erkek ve kadınlardan bir numuneyi bu kaleye götür. Aynı şekilde en büyük, en iyi ve en üstün olan hayvanlardan bir numuneyi oraya yerleştir. Bitkilerin arasından en uzun ve en hoş kokulu olanını ve yiyecekler arasından en lezzetli olanlarını kalede topla. Onların nesilleri kesilmemesi ve ortadan yok olmamaları için bunların her birinden bir çift topla. Bir noksanı bulunanları ve Ehrimen'in afetine yakalananları kaleye alma. Deli,

kambur, alaca hastalığı, beden bozukluğu, çürük dişi, şekil bozukluğu ve kısa bedeni olanları kaleye alma. Kalenin birinci tabakasına dokuz geçit, orta tabakasına altı geçit ve en alt tabakasına üç geçit inşa et. Birinci geçitlere erkek ve kadın soyundan bin kişi, orta geçitlere (aynı) soydan altı yüz kişi ve en alt geçitlere üç yüz erkek ve kadını yerleştir. Geçitleri altın yüzüğüyle göster ve kaleyi aydınlatması için kaleye kapı ve küçük pencereler yap.

Daha sonra Cemşid, Hurmuzd'ün emrettiği gibi şöyle yaptı: Toprağı kendisi topuğuyla ezdi ve eliyle sıvadı ve her tarafında geniş bir meydana bulunan kaleyi yaptı. İnsanları, küçük ve büyük hayvanları, kuşları, köpekleri ve yanan ateşleri çiftler çiftler kalede bir araya getirdi. Mavi nehri bin adım uzunluğunda akıtıp geniş otlaklar ve canlı çayırırlarla süsledi. Ev, yer altı odası ve eyvan inşa etti. İnsanların, hayvanların ve bitkilerin en iyisini ve en üstün olanlarını seçip kaleye götürdü. Kambur, deli, alaca hastalığı, beden bozukluğu, çürük dişi, şekil bozukluğu ve Ehrimen'in zarar verdiği kişilerden uzaklaştırdı. İçeriye aydınlatması için kaleye kapı ve küçük pencereler yaptı.

Hurmuzd'ün en iyi yarattıkları bu şekilde iyi yüzlü Cemşid'in önderliğinde kalede bir araya geldi. Ondan sonra Hurmuzd, kuşların önderi Kerşipt³⁵⁴ kuşunu kalenin sakinlerine Hurmuzd'ün dinini götürmesi için kaleye gönderdi. Cemşid'in kalesinde her yıl aynı anda güneş, ay ve yıldızlar yükselir ve batardı. Bir yıl kalenin sakinlerine göre bir gün gibi görünürdü. Ürküntü verici tufan hemen ardından ölümü getirene kadar her kırk yılda kalenin canlıların her çiftinden başka çiftler ortaya çıktı.

2.4. Öykü ve Roman

Öykünün Farsça karşılığı داستان کوتاه “dâstân-i kûtâh” ile ifade edilir ve daha çok kısa hikâyeler ise داستانک “dâstânek” kelimesiyle kullanılır. Yaşanmış veya yaşanması mümkün olayları anlatan hikâye veya öykü olarak adlandırılan bu tür, roman türüne göre daha kısadır. Romandan kısa anlatım türü olmasıyla ve karakterlerinin roman türüne göre daha az olmasıyla ayırt edilir. Yapısı bakımından yazarın olay kurgusunu okuyucuya hikâye kalıbında sunduğu edebi türdür.³⁵⁵

³⁵⁴ Kerşipt veya Kerşift olarak telaffuz edilen bu kelime, eski İran kültüründe hızlı uçan anlamında bir kuşa aittir. (Lugatnâme-yi Dehhodâ)

³⁵⁵ Dedrîzî, a.g.e., s. 111-112; Gaffârî, a.g.e., s. 38; Hicâzî, a.g.e., s. 107.

Çocuk romanları, رمان کودک “roman-i kûdek” olarak isimlendirilen hikâye ve öykü türüne göre daha kapsamlı konuların yazıldığı bu türde, gençlik romanlarına göre kelimeler çocukların anlayabileceği düzeyde seçilir. Gençlik edebiyatında romanı ise رمان نوجوان “roman-i novcevân” olarak ifade edilir ve bu tür romanlar çocukların ergenlik dönemlerinden itibaren okumaya başladığı ve çocukların ilgi ve beğenilerine göre şekillenen uzun düz yazı biçimidir. Yaşanmış veya yaşanması mümkün olan öyküye göre daha uzun ve ayrıntılı yazılardan oluşan bu tür, daha çok insanların günlük hayatlarında karşılaştıkları olayları ele alır. Öykü ve romanlar konularına göre maceralı, fantastik, tarihi, mizah, duygusal-psikolojik ve aşk içerikli olarak sınıflandırılabilir.

2.4.1. Maceralı Öykü ve Romanlar

Sürükleyici anlatımıyla çocuk ve gençleri olayların akışına hızlıca çekebilen en etkili türlerden birisidir. Maceralı hikâyelerin zaman ve mekanları belli yerlerdir. Bu türün dili sade ve akıcıdır. Polisiye öyküleri de maceralı olayların işlenmesi nedeniyle bu türe girmektedir.³⁵⁶ Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin *Kıssahâ-yi Mecîd* (Mecid'in Maceraları) ve Ahmed Ekberpur'un *Men Novker-i Bâbâ Nîstem* (Babanın Uşağı Değilim) kitapları örnek gösterilebilir.

Ahmed Ekberpur'un *Men Novker-i Bâbâ Nîstem* (Babanın Uşağı Değilim) adlı gençlik romanından örnek metin:

آخر شب مادر برای ما برادرها، یک گوشه ی اتاق لحاف پهن می کند و برای خودش و ساره گوشه ی دیگر. همیشه هم با ساره حرف می زد و منتظر است تا روزی جوابش را بدهد. عمه مهوان می گوید ساره تا دوسالگی، بابا، ماما و حتی آب و نان هم می گفته، ولی از یک روز صبح به بعد، دیگر چیزی نگفت.

دلم نمی خواهد پیش بچه ها بخوابم، ولی می ترسم به مادر بگویم. می دانم حسابی عصبانی است. می روم کنار دیوار و چشم هایم را می بندم. تا مادر می رود بیرون، مهراب می زند زیر خنده: «فردا چه کیفی داره! دکون تعطیله و بابا یکی از شماهارو می فرسته تو مستراح!» یحیی می زند زیر خنده، ولی یونس می گوید: «اگه بابا بخواد من رو بفرسته با تیرکمون می زنم تو سرش.» من از یونس بدم میآید، ولی میدانم دروغ نمیگوید. چند سال پیش با تیرکمان زد بالای چشم علمدار؛ آنقدر حالش بد شد که عمو بردش شهر. دوچرخه‌اش مال زمانی است که از شهر برگشت.

³⁵⁶ Hicâzî, a.g.e., s. 110.

دوباره صدای خنده‌ی مهرباب بلند میشود: «یحیی، از فردا دیگه بوی گالب میدی!» معلوم است که الکی میگوید، یحیی مثل تانکر آب توی مدرسه است که ده نفر هم نمیتوانند بلندش کنند. خواب و بیدارم که مهرباب یواش میگوید: «نوکر بابا، تو مستراح!» یحیی و یونس میزنند زیرخنده و دوباره تکرارش میکنند. سرم گیج میرود... لگد میزنم توی شکم گنده‌ی یحیی، تیرکمان یونس را میشکنم و سنگ پرت میکنم طرف مهرباب

...چشمهایم را به زور باز میکنم و توی تاریکی، فقط صدای خنده‌ی آنها را میشنوم. یکی از بچه‌ها در اتاق را باز میکند و توی حیاط میشاشد. نمیدانم خوابم یا بیدار؛ صدای ته‌حلقی بچه‌ها اتاق را پر کرده است: «نوکر بابا، تو مستراح!»

خورشید مثل پرتقال له شده‌ای، پشت لکه‌ای ابر گیر کرده است. نورهای بنفش و نارنجی از لای پشته‌ها سر می‌خورند توی حیاط. گوسفندها زیر کوهی از رنگ قطار شده‌اند و از در حیاط می‌روند بیرون. من چشم تیز کرده‌ام و به سرشاخه‌های نخل نگاه می‌کنم که مهرباب داد می‌زند: «بگریزش!» یونس و یحیی با سرعت حمله می‌کنند، ولی از زیر دستشان درمی‌روم. تمام بچه‌های مدرسه به صف ایستاده‌اند و یکصدا می‌خوانند: «نوکر بابا، تو مستراح!»

می‌خواهم از پله‌های بالاخانه بروم بالا که عمو و بابا همراه مردم ده طناب بزرگی به کمرم می‌بندند. از کنار سوسک‌ها و مارمولک‌ها می‌روم پایین. بیشتر از نصف پول‌های بابا پیدا نیست. بچه‌ها بلندتر داد می‌زنند: «نوکر بابا، تو مستراح!» وقتی به بالا نگاه می‌کنم جز آسمان نارنجی چیزی پیدا نیست. با وحشت می‌خواهم از طناب بالا بروم، اما طنابی در کار نیست...

– داوود، داوود، پاشو! 357

Gecenin sonunda annem kardeşlerim ve bizim için odanın büyük bir köşesine yorgan serer ve kendisi ve Sare için de başka bir köşeye serer. Her zaman da Sara'yla konuşur ve bir gün cevap vermesini bekler.

Mahvan'ın teyzesi Sare'nin iki yaşına kadar baba, anne, hatta ekmek, su dediğini ama bir gün sabahleyin artık bir şey konuşmadığını söyler. Çocuklarla uyumak içimden gelmiyor ama anneme söylemeye korkuyorum. İyice sinirli olduğunu biliyorum. Duvarın dibine gidip gözlerimi kapattım. Annem odadan çıkınca Mehrab sırtarak “yarın önemli gün! Dükkan da kapalı. Babam sizlerden birini indirecek tuvalet çukuruna!” dedi.

Yahya gülerek “babam beni indirmek isterse kafasına ok atarım.” Dedi.

³⁵⁷ Ahmed Ekberpûr, *Men Novker-i Bâbâ Nîstem*, Çâp-i Heştom, Tahrân, Neşr-i Ufuk, 1393 hş./2015, s. 17-18.

Yunus'tan nefret ediyorum ama yalan söylemediğini de biliyorum. Birkaç yıl önce Alemdar'ın gözünün üstüne ok akmıştı; o kadar hastalanmıştı ki amcam onu şehire götürmüştü. Bu bisiklet de şehirden döndüğünde sahip olduğu aynı bisiklet.

Yine Mehrab'ın sesi yükseldi: “Yahya, yarından itibaren artık gül kokacaksın! Zaten Yahya'nın on kişinin bile kaldıramayacağı okulda su tankeri gibi olduğunu söylediği bilinir. Uyku ile uyanıklık arasında Mehrab yavaşça “babanın uşağı, tuvalet çukuruna!” diyor. Yahya ve Yunus gülmeye başlıyorlar. Kafam karışıyor...

Yahya'nın şişko karnına tekme atıyor, Yunus'un sapanını kırıyor ve Mehrab'a taş atıyorum. Gözlerimi zorla açıyorum. Karanlıkta sadece onların kahkaha seslerini duyuyorum. Çocuklardan biri odanın kapısını açıyor ve avluda çişini yapıyor. Uykuda mıyım uyanık mıyım bilmiyorum. Çocukların ta boğazının dibinden bir ses odayı dolduruyor: “babanın uşağı, tuvalet çukuruna!”

Güneş ezilmiş bir portakal gibi bulut lekelerinin arasından mor ve turuncu ışıklar tepelerden avluya doğru süzülüyor. Sanki koyunlar renkli bir dağın altında tren gibi avludan dışarıya çıkıyorlar. Ben gözlerimi kısıtım ve hurma dallarına baktım. Mehrab bağıyor: “yakalayın onu!” Yunus ve Yahya hızlıca saldırıyorlar; ama ellerinden kurtuluyorum. Okulun bütün çocukları sıraya girmiş, hep birden “babanın uşağı tuvalet çukuruna!” diye bağıyorlar.

Evin çatı katına çıkmak istiyorum. Amcam ve babam köy ahalisiyle birlikte büyük bir halatı belime bağlıyorlar. Böcekler ve kertenkelelerin yanından aşağıya iniyorum. Babamın parasının yarısından fazlası yok. Çocuklar daha yüksek sesle bağıyor: “babanın uşağı, tuvalet çukuruna!” Yukarıya baktığımda turuncu gökyüzünden başka bir şey bulunmuyor. Korkuyla ipe tırmanmak istiyorum; ama ip yok...

-Davud, Davud kalk!

2.4.2. Fantastik Öykü ve Romanlar

Bu kitaplarda anlatılan olaylar maceralı ve fantastik olması nedeniyle heyecanlı ve sürükleyicidir. Bu öykülerin ilk örnekleri; Samed Behrengî'nin 1345 *Ulduz u Kelâghâ*, Rızâ Merzubân'ın 1347 hş./1968 yılında yazdığı *Tılsım-i Şehr-i Târîkî* (Karanlık Şehrin Gizemi)dir.

Mehdî Recebî'nin *Konserv-i Gûl* (Dev Konservesi) adlı romanında Tuka adında babasını trafik kazasında kaybetmiş, annesiyle yaşayan gözlüklü ve zayıf bir çocuğun maceralarını anlatır. Bu çocuk korkak, arkadaşlarından dayak yiyen, derslerinde başarısız, okuma ve konuşmada zorluk çeken bir çocuktur. Bir gün yaşlı bir kadın ona kitap satar ve kitabın yanında verdiği konservede dev olduğunu söyler. Tuka kitabı okur ve konserveden çıkan devle arkadaş olur. Dev onun özgüven kazanmasında ve korkularını yenmesinde yardımcı olur. Sonunda Tuka matematik dahisi olur.

Mehdî Recebî'nin *Konserv-i Gûl* (Dev Konservesi) adlı gençlik romanından örnek metin:

لنگ لنگ رسیدم به زمین خرابه. خبری از سگ سیاه نبود. با احتیاط از لای شکستگی حصار چوبی سرک کشیدم و داخل خرابه را نگاه کردم. هزارتا صندوق شکسته و شبکه ی قیر را چیده بودند رو هم. ماشین بزرگ و سیاهی با لاستیک های پنچر وسط خرابه افتاده بود. رنگ نصفه ی عقبی ماشین رفته بود. صدای مردی آمد: «بگیرش!»

طرف چپم را نگاه کردم. سگ داشت گوله می آمد و واق واق می کرد. سریع زدم به چاک. ده بیست متر که رفتم، صدای سوت بلندی آمد و واق واق سگ بند آمد. اما باز هم دویدم. پشت سرم را هم نگاه نمی کردم.

رسیدم به درخت عرعر. پیرزن نشسته بود زیر سایه و داشت قلب قلب نوشابه می خورد. همان خرت و پرت های دیروزی جلوش بودند. از قوطی کنسرو ها فقط یکی باقی مانده بود. اندازه ی لیوان بود و روش هیچ برجسبی نداشت.

پیرزن گفت: «چی می خوی؟»

گفتم: «دیروز کتاب خریدم ازت.»

کمرش را خاراند: «فقط همین ها رو دارم.»

کتاب هاش به درد نخور بودند. به دیوا های خانه و شیشه های شکسته و خاک گرفته ی پنجره ها نگاه کردم و با ترس گفتم: «اینجا جن داره؟»

پیرزن نیشش باز شد و طوری نگام کرد انگار بخواهد هیپنوتیزم کند.

گفت: «آره داره... می اندازم شون تو این قوطی ها!»

قوطی کنسرو را گرفت دستش. چند قدم رفتم عقب و گفتم: «دروغ نگو. من نمی ترسم.»

پسر! حالا مثل سگ ترسیده بودم ها! پیرزن زل به من. واقعاً می خواست هیپنوتیزم کند. دوباره گفت: همه چی تو اون خونه هست. جن... غول... جادوشون می کنم می رن تو قوطی. مثل کنسرو باید بجوشونیش تا غول و جن از توش دربیاد.»

-دروغ نگو! غول هم هست؟

-آره... همه چی! تو این غوله؟

-ده دقیقه باید بجوشه؟ مثل کنسرو؟

کله اش را تکان داد. داشت مزخرف می گفت. اما یه جوری می گفت که خیلی ترسناک و واقعی بود. آدم مورمورش می شد. قیافه ی مرموز پیرزن هم بدترش می کرد. از جاش بلند شد و زیرلی غرغر کرد. بعدش گفت: «برو دیگه...»

در زنگ زده ی آهنی را باز کرد و رفت توی خانه ی تاریک. صدای کش داری بلند شد: قیز! و بعد چند تا سرفه! اصلاً خنده ام نگرفت. منتظر بودم دوباره برگردد، اما باد در خانه را کوبید به هم. در که بسته شد، قلبم افتاد به تالاب تولاپ. چشم از کنسرو بر نیم داشتم. نوک پا رفتم جلو و برش داشتم. ترسناک ترین کاری بود تا حالا کرده بودم. هیچی پول تو نمانده بود. با خودم گفتم: «فردا پولش رو می آرم.» و مثل فرفره زدم به چاک.

تو اتوبوس تمام مدت قوطی کنسرو را گرفته بودم دستم و به حرف های پیرزن فکر می کردم. اگر واقعاً چیزی جادویی توش وجود داشت خیلی به دردم می خورد. اگر غول توش بود بهش دستور می دادم انتقامم را از تمام جک و جانورهای عوضی اطرافم بگیرد. این جوری پوست همه را می کندم. می توانست تبدیل کند به جنایتکاری مشهور و خشن. این قدر به این چیزها فکر کردم تا بالاخره رسیدم خانه.

مامان طبق معمول روی کاناپه ی کهنه افتاده بود و خرناس می کشید. کیف به دست دویدم تو آشپزخانه. از لای در آشپزخانه سرک کشیدم. مامان یه ریز خرناس می کشید. قابلمه را پر از آب کردم و

گذاشتم روی گاز. به ساعت نگاه کردم و قوطی را انداختم توی آب. می ترسیدم کنسرو را بجوشانم و درش را باز کنم و برای همیشه نا امید بشوم. آن پیرزن لعنتی قطع بود. تو محله ی ما قطع شدن عادی بود. گاز، آب، برق، همه چیز هر وقت دلش می خواست قطع می شد. زده بود به سرم قوطی را نجوشانده باز کنم، ولی فوری پشیمان شدم. نمی خواستم گند بزنم به همه چیز. مامان صدا زد: «اومدی توکا؟!» داد زدم: «آره!» و با عجله قوطی را پشت کنسروهای توی کابینت مخفی کردم. هرلظه که می گذشت بیشترقاتی می کردم و فکرهای ترساک می آمد توی سرم. می ترسیدم شب، جن از توی قوطی دربیاید و من و مامان را خفه کند و خواستم قوطی را ببرم پرت کنم بیرون، اما گیج شده بودم و وقتی گیج می شدم فقط باید می رفتم توی معبد دکمه ای دراز می کشیدم و روحم را می خاراندیم.³⁵⁸

Topallayarak harabe bir yere vardım. Siyah köpekten bir haber yoktu. Dikkatlice kırık pis ahşap çitten kafamı soktum ve harabenin içine baktım. Binlerce kırık kutular ile üzerine de variller yığılmışlar. Büyük ve siyah bir araba patlak lastikleriyle harabede kalmıştı. Arabanın arkasının yarısının rengi atmıştı. Bir erkek sesi geldi: “Onu yakala!”

Sol tarafıma baktım, fişek gibi köpek gelerek havlıyordu. Hızlıca kaçtım. On veya yirmi metreye gittim, yüksek ısıklı sesi ile köpek havlama sesi kesildi. Yine de koştum. Arkama bile bakmadım. Ardiç ağacına vardım. Yaşlı kadın gölgede oturmuş, içeceğini yudumluyordu. Düünün aynı karmaşası önümüzdeydi. Konserve kutularından sadece bir tane kalmıştı. Bir bardak ölçüsündeydi ve üzerinde hiçbir etiket yoktu.

“Ne istiyorsun?” dedi yaşlı kadın. “Dün bir kitap aldım senden.” Dedim. Belini kaşdı ve “Bende sadece bunlar var.” Dedi. Kitapları işe yaramazdı. Evin kanepelerine, kırık camlara ve kirli pencerelere baktım ve korkarak “Burada cin var mı?” dedim.

Yaşlı kadın beni hipnotize edecekmiş gibi ağzını açıp bana baktı. “evet, var... onları bu kutulara atacağım” dedi. Konserve kutusunu eline aldı. Birkaç adım geri gittim ve “yalan söyleme. Ben korkmuyorum.” Dedim. “Evlat!” dedi. Şimdi köpek gibi korkmuştun. Yaşlı kadın beni süzdü. Gerçekten beni hipnotize etmek istiyordu. Tekrar “bu evde her şey var. Cin... dev... onlara büyü yapıyorum ve kutunun içine giriyorlar. Mesela dev ve cinler içinden çıkana kadar konserveleri kaynatmalıyız” dedi.

³⁵⁸ Mehdi Recebi, **Konserv-i Gül**, Tahran, Neşr-i Ufuk, Çâp-i Çeharrom, 1392 hş./2013, s. 40-44.

-“Yalan söyleme! Dev de mi var?”

-evet... Hepsi. Sen bu dev misin?”

-“On dakika kaynatmak mı gerekir. Konserve gibi mi?”

Kafasını salladı. Saçmalıklar anlatıyordu. Ama bir bakıma çok korkunç ve gerçek olduğunu söylüyordu. İnsanın tüylerini ürpertiyordu. Yaşlı kadının gizemli görünüşü onu daha da kötüleştiriyordu. Yerinden kalktı ve dudak altından mırıldandı. Sonra da “git artık...” dedi.

Paslı demir kapıyı açtı ve karanlık eve girdi. Bir ses yükseldi. Kapı gıcirtısı! Sonra da birkaç öksürük! Hiç gülmedim ve konuşmadım. Tekrar gelmesini bekledim. Ama rüzgar evin kapısını çarptı. Kapı kapandığında kalbim küt küt attı. Gözüm konserve yarısı üzerindeydi. Ayaklarımın ucuna basarak onun yanına gittim. Şimdiye kadar yaptığım en korkunç şeydi. Hiç param kalmamıştı. Kendi kendime “yarın parasını getireyim” dedim. Topaç gibi fırladım.

Otobüste sürekli konserve kutusunu elimde tutarak yaşlı kadının sözlerini düşünüyordum. Eğer gerçekten içinde büyümlü bir şey varsa çok işime yarardı. Eğer içinde dev olsaydı etrafımdaki bütün çete ve pisliklerden intikamımı almasını emrederdim. Bu şekilde hepsinin derisini yüzerdim. Beni kötü ve meşhur bir suçluya dönüştürebilirdi. Eve gelene kadar bunları çok fazla düşündüm.

Annem her zamanki gibi eski kanepeye uzanmış horluyordu. Elimde çantayla mutfığa koştum. Mutfığın kapı aralığından başımı uzattım. Annem durmadan horluyordu. Tencereye su doldurup ocağa koydum. Saate bakıp içine konserveyi bıraktım. Konserveyi kaynatıp kapağını açınca her zamanki hayal kırıklığına uğramaktan korkuyordum. O yaşlı kadının laneti kesildi. Mahallemizde kesinti olması normaldi. Gaz, su, elektrik her zaman canı istediğinde kesilirdi. Kutuyu kaynatmadan açayım mı diye kafama takıldı. Ama hemen pişman oldum. Her şeyi elime yüzüme bulaştırmak istemiyordum. Annem seslendi: “geldin mi Tuka?” “evet” diye bağırdım ve aceleyle konserveyi dolaptaki konservelerin arkasına sakladım. Her geçen an daha çok kafam karışıyordu ve aklıma korkunç düşünceler geliyordu. Geceleri cinin kutunun içerisinden çıkıp beni ve annemi boğmasından korkuyordum. Kutuyu alıp

dışarıya atmak istedim ama kafam karışmıştı, aklım başımda olmadığına bir tapınağa gidip konsolu çekerek ruhumu rahatlatmam gerekir.

Tâhire Eibod'un *Periyâne-hâ-yi Liyâ Sind Mârîs* (Liya Sind Maris'in Maceraları) adlı gençlik romanından örnek metin:

لیاسندماریس به سمت غروب خورشید می رفت. سندباد دست بالای پیشانی اش گذاشت و ایستاد تا نگاهی به دورترها بیندازد. گفت: «آن سو چیزی شبیه صخره میبینم.» ادريس هم بلند شد و ایستاد. دورترها، نقطه ای از دریا متلاطم به نظر می آمد. اما آسمان صاف بود. نه ابری بود نه بادی. ادريس گفت: «یک چیزی او طرفاً می بینم خالو.» سندباد به سمتی که ادريس اشاره کرده بود، نگاه کرد. لیانا ساکت ایستاده بود. هم می ترسید، هم دلش شور می زد. هم شوق دیدن ببه توفیق سراپایش را گرفته بود. ماهبان دم گوش لیانا گفت: «نمی شه نریم؟ مو می خوام برگردم سیراف.» لیانا چیزی نگفت. ماهبان گفت: «چرا چیزی نمی گی خو؟ به ادريس بگو واگردیم.» لیانا برگشت و نگاهش کرد. گفت: «اگه ببه ی خودت هم گیر من منداس افتاده بود، باز می گفتی واگردیم؟»

ماهبان بچه بود که پدرش، خالو ممد پی مروارید رفت و دیگر برنگشت. گفتند اسیر توفان شده، گفتند پیش پریان دریایی مانده. گفتند من منداس او را در دریا غرق کرده. هیچ کس نمی دانست چه بلایی سرش آمده. هیچ وقت، هیچ خبری از او نشد. دریا حتی جنازه اش را هم برنگرداند.

ماهبان به لیانا نگاه کرد. چیزی نگفت. لیانا اشک را توی چشم ماهبان دید. از حرفی که زده بود، پشیمان شد. دست دور گردن ماهبان انداخت و گفت: «حواسم نبود. ببخش. مو خو دلم شور ببه توفیق میزنه.» ماهبان اشکش را با پشت دست پاک کرد و گفت: «میدونم.» لیانا خواست حرف را عوض کند، به ادريس گفت: «اگه من منداس بود، چه کار کنیم. تیشه که نداریم که بترسه.» ادريس به مجمعه مسی اشاره کرد و گفت: «ئی هست.» سندباد به مجمعه نگاه کرد و گفت: «به چه کار میآید؟» و یک کدوی قلبی برداشت و جرعه ای از آبش را خورد. ادريس گفت: «من منداس از چیزای آهنی و فلزی می ترسه.» سندباد دم دهانش را پاک کرد و گفت: «نمی دانستم.» تندتر پارو زدند. لیانا دست ماهبان را که می ترسید، گرفته بود. خودش هم می ترسید. راه زیادی مانده بود.

ناگهان چیزی، سر از آب بیرون آورد. همه شان ترسیدند. جا خوردند. پری زغالی بود. لیانا گفت: «تویی؟» پری زغالی گفت: «کیسه ی مروارید را همین دور و برها انداختی. حالا که این جایی، بهتر است آن را پیدا کنی.»

ادريس به پری و لیانا نگاه کرد، گفت: «اول باید ببهتوفیق رو نجات بدیم.»

پری زغالی گفت: «اما شما باید هفت مرواریدها را پیدا کنید.»

لیانا گفت: «بعد که جهاز ناخدا رو پیدا کردیم، وامی گردیم اینجا.»

پری ز غالی به طرف صندوق رفت. دست لiana را گرفت. ادریس گفت: «وقتی واگشتیم، خودم می گردم مرواریدا رو پیدا میکنم.»

پری گفت: «اگر مرواریدها دست منمندانس بیفتد، هیچ کس یک لحظه هم در دریا آرامش نخواهد داشت.» پری دوباره گفت: «حالا که ردی از مرواریدها دارید، آنها را پیدا کنید؛ و گر نه سالهای سال، باید در هول و هراس بود که آنها به دست منمندانس نیفتند.»

لیانا گفت: «پس ببه توفیق چه می شه؟»

ادریس به لiana نگاه کرد. لiana نمی دانست چه کار کند. ادریس گفت: «مو می ترسم دیر برسیم اونجا.» پری گفت: «لیانا با من زیر آب می آید. شما به سمت کشتی بروید. من لiana را پیش شما برمی گردانم.» ترس به جان ادریس افتاد. تازه لiana را پیدا کرده بود. حاضر نبود دیگر به هیچ قیمتی او را گم کند. محکم گفت: «نه! لiana با مو می آید.»

لیانا به پری ز غالی اعتماد داشت. می دانست رهایش نمی کند. اما باز هم می ترسید از ادریس دور شود.

پری گفت: «من او را می آورم.»

ادریس به سندیاد نگاه کرد ببیند او چه می گوید. سندیاد گفت: «خودش باید انتخاب کند.»

ماهیان دست لiana را گرفت و گفت: «نرو لiana!»

یکدفعه آب قلیپ قلیپ کرد و کله ی فلسفوریها از آن بیرون زد. لiana ذوق زده گفت: «فلسفوریها! کانیکا کن!»

فلسفوریها دور صندوق می چرخیدند. ادریس آنها را که دید، کمی آرام شد. لبخند زد. فلسفوریها باله شان را به طرف لiana گرفتند و گفتند: «نون! نون!»

لیانا و ادریس و ماهیان خندیدند. سندیاد گفت: «چه ماهیان عجیبی! چون شما سخن می گویند!»

پری ز غالی گفت: «از آن روز که کیسهی مروارید را به دریا انداختی، این دو، این جا مانده اند تا جای آنها را گم نکنیم.»

لیانا دلش برای فلسفوری‌ها سوخت. فکر کرد آنها به خاطر او آنجا مانده اند. احساس کرد باید برود. با این که می ترسید، گفت: «مو میژم کا. میژم، زودی وامی گردم.»

لب صندوق نشست تا توی آب بپرد. پری زغالی دستش را گرفت. ادریس راضی نبود. گفت: «تو جایی نمی ری!»

لیانا تصمیمش را گرفته بود. نفس عمیقی کشید. دماغش را گرفت و توی آب پرید. ادریس و ماهیان جیغ زدند: «لیانا!»

لیانا شانه ی پری زغالی را گرفت و توی آب دست و پا زد. می ترسید خفه شود. پری زغالی نفسش را به لیاونا دمید. حبابی دور سرش شکل گرفت. راحت نفس کشید. ته آب رفت. دسته ی ماهی ها از جلوی صورتش رد شدند. مرجان ها با حرکت نرم آب، آرام تکان می خوردند. فلسفوری‌ها کنار لیاونا چرخزان می آمدند. لیاونا دست پری را گرفته بود و همراه او زیر آب، لابه لای سنگ ها و جلبک ها را می گشت. تکه های زنگ زده ی کشتی غرق شده و تخته های خزه بسته ته دریا بودند. لیاونا ریز ریز لای آنها را گشت. کیسه ی مخمل را نمی دید. فکر کرد اگر رویش خزه بسته باشد، نمی تواند آن را پیدا کند. خزه ها را هم با دست کنار زد. شناکان این طرف و آن طرف را گشت. نمی دانست به کدام طرف می رود. می گشت و جلو می رفت.

مدتی که گشت، چشمش به جنگلی پر از درختان حرا افتاد. مات و مبهوت ایستاد. توی سیراف، هیچ جا نبود که این همه درخت داشته باشد. به جنگل سبزی حرا خیره شد. پری زغالی گفت: «عجله کن لیاونا.» لیاونا، هم دلش خواست وارد جنگل شود و هم فکر کرد شاید کیسه ی مرواید لابه لای شاخه های درختان افتاده باشد. به طرف درختان حرا رفت و از لای شاخه ها خودش را تو کشید. وسط جنگل فضای خشک بیابی بود. بوی رطوبت و نم باران همه جا پیچیده بود. گهوارهای چوبی وسط آن بود. یادش افتاد به حرف های ادریس. آهسته به طرف گهواره رفت. نوزادی توی آن خوابیده بود. نگاهش کرد. چقدر شبیه خودش بود. اصلا خودش بود. ترسید. کمی عقب رفت. دهان نوزاد تکان خورد. انگار شیر میخورد. لیاونا باورش نمی شد این قدر شبیه خودش باشد. انگار خودش بود که کوچک شده بود. به نوزاد خیره شده بود.

دلش خواست بغلش کند. جلو رفت. دست روی سرش کشید. صدای ادریس توی گوشش پیچید. چیزهایی که دربارهی گهواره گفته بود. ادریس، خودش را توی گهواره دیده بود و او هم خودش را. دوباره ترسید. دستش را عقب کشید. سرش را چرخاند تا از پری زغالی سوال کند. پری نبود. داد زد: «کجا رفتی؟»

فلسفوری‌ها دامنش را کشیدند. لیاونا با ترس به آنها نگاه کرد. با حالتی بین شنا کردن و دویدن به سمت درختان حرا رفت تا از آنجا بیرون برود. شاخه ها را که پس زد. کیسه ی مخمل را لابه لای آنها دید. خوشحال آن را برداشت و نخش را دور گردنش انداخت. دنبال پری گشت. داد زد: «پری زغالی پیداش کردم! پیداش کردم! بیا و اگر دیدم.»

پری از لای شاخه ها بیرون آمد. لیانا دستش را گرفت و گفت: «پیداش کردم!»

پری ز غالی لبخند زد. گفت: «چشمانم دارد تار می شود لیانا.»

لیانا گفت: «برو به همون جزیره خو.»

پری گفت: «کسی نیست بر ایم چشم بکشد.»

لیانا دستش را عقب کشید و گفت: «مو الان باید واگردم پیش کادریس.»

پری چیزی نگفت. لیانا به طرف درختان حرا رفت. راه بسته بود. هر شاخه ای را کنار می زد، شاخه ی دیگری مقابلش رشد می کرد و راهش را سد می کرد. پری گفت: «از این طرف لیانا.»

لیانا دنبال پری رفت. گهواره هنوز آن جا بود. کنارش ایستاد. نوزاد چشمش را باز کرده بود و دست و پا می زد. نوزاد لبخند زد. پری گفت: «دیر می شود لیانا!»

لیانا گفت: «چرا ئی شبیه مونه؟»

پری گفت: «هر پری کودکی دارد و هر کودک یک پری.»

لیانا به طرف گهواره برگشت. به نوزاد اشاره کرد و گفت: «نیگاش کن! انگار خوئم! ادریس هم، یه بچه عین عین خودش تو گهواره دیده بود. خودش گفت.

پری گفت: «چیزی که شما می بینید، چیزی است که می خواهید ببینید.»

لیانا گفت: «مو که نمی فهمم تو چه می گی.»

پری راه افتاد. لیانا پشت سرش رفت. به تنه ای درختان حرا که رسید، سرش را چرخاند تا گهواره را ببیند؛ نبود. با تعجب اطراف را نگاه کرد. پری دستش را گرفت و او را از لای شاخه ها بیرون کشید.

Liya Sind Maris gün batımına doğru gidiyordu. Sindbad elini alnına koyup daha da uzağa bakmak için ayağa kalktı. “Orada kaya gibi bir şey görüyorum” dedi. İdris de kalkıp dikildi. Uzakta denizin bir noktası çalkantılı görünüyordu. Ama gökyüzü açıktı. Ne bulutluydu ne de rüzgârlı. İdris “orada bir şey görüyorum.” dedi. Sindbad İdris’in gösterdiği yöne baktı. Liyana sessiz kaldı. Hem korkuyor hem de endişeleniyordu. Üstelik Tevfik babayı görmek için can atıyordu. Mahban, Liyana’nın kulağına “gitmesek olmaz mı? Sıra’f’a dönmek istiyorum.” dedi. Liyana bir şey söylemedi. Mahban: “neden bir şey söylemiyorsun ha? İdris’e geri dönmemizi söyle”

dedi. Liyana dönüp ona baktı. “Senin baban da Minmindas’a esir düşseydi yine de geri dönelim der miydin?” dedi.

Babası Memed dayı, incilerin peşinden gidip bir daha geri dönmediğinde Mahban çocuktı. Fırtınaya yakalandıklarını söylediler. Deniz kızının yanında kaldıklarını söylediler. Minmindas’ın onu denizde boğduğunu söylediler. Hiç kimse onun başına nasıl bir bela geldiğini bilmiyordu. Hiçbir zaman ondan bir haber alınamadı. Deniz bile onun cesedini geri vermedi. Mahban Liyana’ya baktı. Bir şey söylemedi. Liyana Mahban’ın gözlerindeki yaşları gördü. Söylediklerinden pişman oldu. Elini Mahban’ın boynuna attı ve “isteyerek olmadı, affet. Tevfik baba için endişeleniyorum.” dedi. Mahban elinin tersiyle gözyaşlarını sildi ve “biliyorum” dedi. Liyana konuyu değiştirmek istedi ve İdris’e “eğer o Minmindas’sa, ne yapacağız? Korkutacak baltamız da yok.” dedi. İdris bakır tepsiyi göstererek “bu var.” dedi. Sindbad tepsiye baktı ve “ne işe yarar?” dedi. Su kabağını alıp suyundan bir yudum içti. İdris “Minmindas demir ve metal şeylerden korkar.” dedi. Sindbad dudağının kenarını sildi ve “bilmiyordum” dedi. Daha hızlı kürek çektiler. Liyana korkan Mahban’ın elini tutuyordu. Kendisi de korkuyordu. Uzun bir yol kalmıştı. Birden sudan bir şey başını çıkardı. Hepsi korktular. Donup kaldılar. Kömür perisiydi.

Liyana “sen misin?” dedi.

Kömür perisi “inci kesesini buraya fırlatmıştın. Şimdi buradayken onu bulsan iyi olur.” Dedi.

İdris periye ve Liyana’ya bakarak “önce Tevfik babayı kurtarmalıyız” dedi.

Kömür perisi “ama sizin yedi inciye bulmanız gerekiyor.” Dedi.

Liyana da “Kaptanın gemisini bulduktan sonra buraya geliriz.” deyince kömür perisi sandığa doğru gitti. Liyana’nın elini tuttu.

İdris “geri döndüğümüzde kendim dolaşıp incileri bulacağım” dedi.

Peri “eğer inciler Minmindas’ın eline geçerse hiç kimse denizde bir an için bile huzur bulamayacak.” Dedi. “şimdi incilerden bir iz olduğuna göre onları bulun;

yoksa yıllarca onlar Minmindas'ın eline geçmesin diye panik ve korku içinde olacaklar” diye ekledi peri.

Liyana “peki, Tevfik babaya ne olacak?” dedi.

İdris Liyana'ya baktı. Liyana ne yapacağını bilmiyordu. İdris “oraya geç kalmamızdan korkuyorum” dedi.

Peri “Liyana benimle suyun altına gelir, siz gemiye doğru gidin. Ben Liyana'yı yanınıza getireceğim” dedi.

İdris'in içine bir korku düştü. Liyana'yı yeni bulmuştu. Artık onu ne pahasına olursa olsun kaybetmeye hazır değildi. Kararlı bir şekilde “hayır! Liyana bizimle gelecek” dedi.

Liyana kömür perisine güvendi. Onu bırakmayacağını biliyordu. Ama yine de İdris'ten uzaklaşmaktan korkuyordu.

Peri “onu getireceğim” dedi.

İdris Sindbad'ın ne diyeceğini görmek için ona baktı. Sindbad “kendisi seçmeli” dedi.

Mahban Liyana'nın elini tuttu ve “gitme Liyana!” dedi.

2.4.3. Tarihi Öykü ve Romanlar

Tarihi roman gençleri geçmişe götüren önemli olay ve kişilerle karşılaştıran ve gençlerin tarihi duyarlılığını harekete geçiren edebi bir türdür. Bu hikâyeler tarihte önemli ve bilinen şahısların tanınması amacıyla yazılan kitaplardır. Gerçekte var olmamış bir şahsiyet oluşturulup yazılan tarihi hikâyeler de vardır.³⁵⁹ Hamza Serdâdûr'un gençler için 1347 hş./1968 yılında yazdığı *Ez Seyd-i Mâhî tâ Pâdişâhî* (Balık Tutmaktan Padişahlığa Kadar) ve *Zindânî-yi Kale-yi Kehkehe* (Kahkaha Kalesinin Zindanı) ve 1348 hş./1969 yılında yazdığı *Sergožešt-i Kahremanîhâ-yi Şâh İsmâ'il-i Sâni* (İkinci Şah İsmail'in Kahramanlık Anıları) iki cilt olarak yayınlanmıştır.

³⁵⁹ Gaffârî, **a.g.e.**, s. 41; Eyâğ, **a.g.e.**, s. 182-183.

1353 hş./1974 yılında Dâryûş ‘İbâdullahî *Mâcerâhâ-yi Settar Hân* (Settar Han’ın Maceraları) adlı kitabını gençler için yazmıştır. Aynı yazar *Dâstân-i Cengel* (Orman Hikâyesi) adlı tarihi hikâyesini 1356 hş./1977 yılında gençler için yazdı.

2.4.4. Mizah Öykü ve Romanları

Çocuk ve gençleri güldürmeyi hedefleyen bu hikâyeler, komik olması ve eğlendirmesiyle hoş giden kitaplardır. İran edebiyatında mizah hikâye kahramanının keskin zekasını göstermesi için bir araçken çocuğun idrak gücünü ölçmesi için de bir unsurdur.³⁶⁰ Hûşeng Murâdî Kirmânî köy yaşantısının zorluklarını mizahi yaklaşımıyla anlatan bir yazardır. Onun *Testi* isimli kitabı bu türe örnek gösterilebilir.

2.4.5. Duygusal ve Psikolojik Roman

Farklı konularda şekillenen bu tür romanların olay kurgusunda duygusal unsurların ve karakterlerin duygu dünyalarının yansıtıldığı kitaplardır. Ferhâd Hasanzâde’nin *Zîbâ Sedâyem Kon* (Ara Beni Ziba), Mehdî Recebî’nin *Hâherân-i Târîk* (Karanlık Kız Kardeşler) ve Cemşîd Hâniyân’ın *Tabaka-yi Heftom-i Garbî* (Batıya Bakan Yedinci Kat) adlı romanlar örnek gösterilebilir.

Cemşîd Hâniyân’ın *Tabaka-yi Heftom-i Garbî* (Batıya Bakan Yedinci Kat) adlı gençlik romanında Emir Ali adında on dört yaşındaki bir çocuğun yaşlı bir yazarın yanında yardımcı olarak çalışırken karşılaştığı olaylar anlatılır. Yaşlı ve gençlerin arasında bir yakınlık kurabilen bu romanda ölüm konusu hayatın gerçeği olarak ifade edilir.

Cemşîd Hâniyân’ın *Tabaka-yi Heftom-i Garbî* (Batıya Bakan Yedinci Kat) adlı gençlik romanından örnek metin:

-پنجاه و پنج، پنجاه و شش، پنجاه و هفت...

نگاه کرد به پله های باقی مانده تا شصت. بوی نرم و رطوبت به مشامش خورد.

-پنجاه و هشت، پنجاه و نه، شصت. طبقه ی سوم غربی.

³⁶⁰ Gaffârî, a.g.e., s. 41-42.

صدایی گفت: «وایسا وایسا وایسا ببینم، کجا؟»

صدا از ته راهروی سمت راستی بود. سر خم کرد به طرف صدا. شبخ چاق و چله ای مثل یک دیو بی شاخ و دم، راست ایستاده بود مقابل پنجره و نور، و حالا که داشت روشنتر می دیدش، زنی بود که تکیه داده بود به چوب بلند زمین خشک کن.

گفت: «آقا فُکلی، مگه نمی بینی دارم زمین رو می شورم!»

اصلاً صدای زنانه ای نداشت.

او نگاهی انداخت به زمین خیس.

دیو بی شاخ و دم گفت: «یه نگاهی بند از پشت سرت!»

مطمئن بود اگر زن می خندید، صدای قاه قاه خنده اش مثل صدای خنده ی دیوی بی شاخ و دم، همه جا را می لرزاند.

دیو بی شاخ و دم گفت: «د نگاه کن ببین رو زمین چه گل و بته ای نقش انداخته ای!»

نگاه کرد به پشت سرش و دید که جای پایش، درست مثل نقش گل و بته، مانده روی زمین خیس.

دیو بی شاخ و دم گفت: «حتمأ اون طبقه رو هم مثل اینجا گل بارون کرده ای. پس اون آسانسور رو برا چی گذاشتن؟ مال کدوم طبقه ای؟»

گفت: «هفتم!»

دیو بی شاخ و دم گفت: «هفتم هفتم هفتم. هرچه می کشم از دست این هفتمی هاست. لابد همین جوری پیاده می خوای بری تا هفتم.»

چیزی نگفت.

دیو بی شاخ و دم گفت: «خدا را شکر طبقه ی هفتم نیستم، وگرنه از اونجا همین جوری یکی یکی باید می اومدم پایین و می افتادم تو دوباره کاری. د خب برو دیگه چرا ایستاده ای همین جور پر و بر رُل زده ای به من؟»

بلافاصله دستش را روی نرده ی چوبی گذاشت و شمرد: «شصت و یک، شصت و دو...» و شنید که دیو بی شاخ و دم به خودش می گفت: «خوشی که می زنه زیر دل شون، تازه هوس می کنن یکی دو باری هم از پله ها برن بالا ببینن چه خبره!»

از روی شصت و دومین پله نگاهی انداخت به گل و بُته هایی که نقش انداخته بود روی زمین و لبخند زد.

-شصت و سه، شصت و چهار، شصت و پنج...³⁶¹

Elli beş, elli altı, elli yedi...

Altmışa kadar geriye kalan merdiven basamaklarına baktı. Nem ve rutubet kokusunu soludu.

-Elli sekiz, elli dokuz, altmış. Batıya bakan üçüncü kat.

Bir ses “dur dur dur, seni göreyim nereye?” dedi.

Ses koridorun alt tarafından sağdan geliyordu. Başını sese doğru eğdi. Boynuzsuz ve kuyruksuz bir dev gibi şişman hayalet, ışığın ve pencerenin karşısında dik duruyordu ve şimdi onu daha parlak gördüğünde uzun ahşap yer paspasına dayanmış bir kadın vardı.

“Fukulî Bey, görmüyor musun, yeri yıkıyorum!” dedi.

Hiç kadınsı bir sesi yoktu. Islak yere baktı.

“Arkana bir bak” dedi boynuzsuz ve kuyruksuz dev.

Eğer kadın gülerse, onun kahkaha sesinin boynuzsuz ve kuyruksuz devin gülme sesi gibi her yeri titreteceğinden emindi.

Boynuzsuz ve kuyruksuz dev: “Yeri hangi çiçek ve çalılarla boyadığına bak!” dedi.

Arkasına baktı ve ayak izlerinin çiçek ve çalı resmi gibi ıslak zeminde kaldığını gördü.

³⁶¹ Cemşîd Hâniyân, **Tabaka-yi Heftom-i Garbî**, Çâp-i Sevvom, Tahran, Neşr-i Ufuk, 1394 hş./2015, s. 27-28.

Boynuzsuz ve kuyruksuz dev: “O kata da burada olduğu gibi çiçekler yağdırmış olmalısın. O halde niçin o asansörü kullanmıyorsun? Hangi kata aitsin?” dedi.

“Yedinci!” dedi.

Boynuzsuz ve kuyruksuz dev: “yedinci yedinci yedinci. Ne çektiysem bu yedincinin yüzündendir. Muhtemelen yedinci kata kadar böyle yürümek istiyorsun.” Dedi.

Bir şey söylemedi.

Boynuzsuz ve kuyruksuz dev: “Allah’a şükür yedinci katta değilim. Yoksa oradan birer birer inip tekrar işe dönmek zorunda kalırdım. İyi, hadi git neden durup bana böyle gözlerini dikmiş bakıyorsun?” dedi.

Hemen elini ahşap korkuluğun üzerine koydu ve saydı: “altmış bir, altmış iki...” ve boynuzsuz ve kuyruksuz devin kendi kendine şöyle söylediğini duydu: “kalplerinin altında çarpan neşe, yeni yeni hevesleniyor. Bir iki kez merdivenleri çık da neler olduğunu gör!”

Altmış ikinci adımdan itibaren yere boyadığı çiçeklere ve çalılara baktı ve gülümsedi.

-Altmış üç, altmış dört, altmış beş...

2.4.6. Aşk Öykü ve Romanları

Özellikle ergenlik dönemindeki çocukların yeni tanıştıkları aşk hissini anlamalarını sağlayan kitaplardır.³⁶² Bu tür hikâyeler İran çocuk ve gençlik edebiyatında sınırlı ölçüde yazılmaktadır. Bazı hikâye ve öykülerde duygusu ahlaki sınırlar çerçevesinde aşk ve sevgi hislerini yansıtan olaylara yer verilmiştir. Örneğin; Pervîz Devâyî’nin *Bâğ* kitabında gençlik hatıraları bölümünde sade bir şekilde bu tür maceralara yer verilmiştir.³⁶³ Dâvûd Halîlî’nin *Dûstet Dârem Leyla* (Seni Seviyorum

³⁶² Gaffârî, a.g.e., s. 42.

³⁶³ Eyâğ, a.g.e., s. 188.

Leyla, 1370 hş./1991) kitabında üniversite öğrencisi Sa'îd'in kütüphanede tesadüfen tanıştığı Leyla ile olan arkadaşlıkları konu edilir.

2.5. Şiir

Çocuk şiirlerinin genel tanımlarında çocuk şiirinin onların duygu ve zihni gelişiminde faydalı olması nedeniyle şiirlerin sade olması, kelimelerin özenle seçilmesi, kafiyeli ve vezinli olması ile çocuk dünyasına uygun konuların kullanılması gerektiği sıklıkla bahsedilir.³⁶⁴ Şairler, araştırmacılar ve eleştirmenler çocuk şiiri için çeşitli tanımlar yapmıştır. İran'ın önde gelen çocuk şairi Mâhmûd Kiyânûş'un çocuk şiiri tanımı şöyledir: *"çocuklar için söylenen şiirler, kelimelerle oluşturulan oyuncağa benzer. Bu kelimeler çocuğun hayaliyle kanatlanıp uçar. Çocuklar bu şiirleri okumak, onlarla dans etmek ve oynamak ister. Bu açıdan şiirlerin tıpkı oyuncaklarda kullanıldığı gibi vezinli, renkli ve sade olması gerekir. Çocuklar doğayı ve hayatı tecrübe etmeye başladıklarında kendileri için konular seçer. Kâşif ve araştırmacı bakış açısı olmalıdır. Onların etraflarında keşfedecekleri nesnelerden, insanlardan, eşyadan ve duygular ile onların şiirlerinde getirilen her şeyin dünyayı tanıma ve anlamanın bu eğlenceli yolculukla yapılması gerekir."*³⁶⁵

İran çocuk şiirlerinin ilk örnekleri Meşrutiyet döneminde çocuğun önem verilmesi istenilen vatan, doğa ve aile gibi konularda didaktik olarak yazılmıştır. Pehlevî döneminden itibaren çocukların ilgi alanlarına yönelik şiirler yazılmasıyla insanlar, hayvanlar, bitkiler gibi genel konuların yanında doğum günü, oyuncak bebek ve yeni alınan çocuğa özgü kıyafetler gibi çocuklarla ilgili konulara yer verilmiştir ve bu şiirlerle eğitici yaklaşım ön planda tutulmamış, daha çok çocukların eğlenmeleri ve şiire ilgi duymaları gözetilmiştir:

مونده عروسک من

توی حیاط خونه

روی سرش می ریزه

³⁶⁴ Gaffarî, **a.g.e.**, s. 13-14; Hâşimî Neseb, **a.g.e.**, s. 33-34; Hicâzî, **a.g.e.**, s. 146. Dehrizî, **a.g.e.**, s. 51-52; Celûlî, **a.g.e.**, s. 34-35.

³⁶⁵ Hicâzî, **a.g.e.**, s. 148.

برفای دونه دونه

برفا چقدر سفیده

شبییه نقل و قنده

عروسک قشنگم

عروس شده، می خنده³⁶⁶

Kaldı oyuncak bebeğim

Evin avlusunda

Başı üzerine düşüyor

Tane tane kar

Ne kadar beyaz karlar

Benziyor şekerle şekerlemeye

Benim güzel oyuncak bebeğim

Gelin olmuş, gülüyor.

Bazı çocuk şiirlerinde dini ve hayatı sorgulayıcı ifadeler yer verilmiştir:

فقط بگو...³⁶⁷

مامان می گه که یک روز

خدا تو را به ما داد

³⁶⁶ Ca'fer İbrâhîmî, **Tevellod-i Kârgârek**, Tasvîrger: Bahâr Ehvân, Tahran, İntişârât-i Peydâyîş, 1393 hş./2014, s. 7.

³⁶⁷ Şukûh Kâsemniyâ, **Bûs-i Hîs**, Tasvîrger: Hasan Musevî, Tahran, İntişârât-i Peydâyîş, 1393 hş./2014, s. 15.

چه شادی بزرگی

به قلب ما خدا داد

چه کار خوبی کردی

خدایا از تو ممنون

فقط بگو که قبلاً

کجا بودم خداجون

Sadece Söyle...

Annem der ki bir gün

Allah verdi bana seni

Ne kadar büyük mutluluk

Kalbimize Allah verdi

Ne iyi ettin

Allah senden memnun

Sadece söyle önceden

Allah'ım neredeydim.

خدای بخشنده³⁶⁸

ای خدا! خدای خوب!

ای خدای دریاها!

³⁶⁸ Munîre Hâşimî, *Çeşme-yi Hânum (Şi'r-i Kûdek)*, Tasvîrger: Ma'sûme Hâcîvend, Tahrân, Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, 1393 hş./2014, s. y.

هرچه خوبی و پاکی ست

داده ای به ما آن را

داده ای به ما خورشید

داده ای به ما باران

داده ای به ما بابا

داده ای به ما مامان

کاشکی که در دنیا

بیش تر شود خنده

مثل تو همه باشند

مهربان و بخشنده

مثل تو اگر باشند

قول می دهم فردا

سیر سیر می خوابند

بچه های آفریقا

Bağışlayıcı Allah

Ey Allah, İyi Allah!

Ey denizlerin Allah'ı!

Ne kadar iyi ve temiz varsa

Verirsin bize onu.

Sen verdin bize güneşi,

Sen verdin bize yağmuru,

Sen verdin bize baba,

Sen verdin bize anne.

Keşke dünyada

Daha çok olsa gülümseme,

Senin gibi olsa herkes

Merhametli ve bağışlayıcı.

Senin gibi olursa

Söz veriyorum yarın

Tıka basa doymuş uyur

Afrikalı çocuklar.

Gençlik şiirlerinde cümleler daha uzun ve soyut kelimeler yer alır. Mahmûd Kiyânûş, Esedullah Şa'bânî, Safurâ Nîrî ve Âtûsa Sâlihî gibi şairler gençlik şiirleri yazmıştır.

آرزو³⁶⁹

آرزو می‌کنم در بهاران

³⁶⁹ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/15757-شعری-آرزو-آتوسا-صالحی>, 10.02.2022

دست جنگل پر از سایه باشد

روز و شب، خار و گل، دست در دست

مار با پونه همسایه باشد

در هوا مهربانی ببیچد

مثل بوی علف، بوی هیزم

ناگهان جشن باران بگیرد

خوشه های طلا رنگ گندم

آرزو می کنم ناله غم

در هیاهوی شادی بمیرد

بوته های گل سرخ وحشی

جای دیوارها را بگیرد

آرزو می کنم دست هایت

مثل یک شاخه بخشنده باشد

آرزو می کنم هر کجایی

مثل گل بر لب خنده باشد

Dilek

Diliyorum, baharlarda,

Gölgeyle dolu olsun ormanın eli,

Gece gündüz, diken gül el ele,

Yılan komşu olsun naneyle.

Havada sarsın merhametle.

Ot kokusu, odun kokusu gibi.

Birden başlasın yağmur şölenu,

Altın renkli buğday başakları,

Diliyorum hüziin çığlığının

Sevinç kargaşasında ölmesini,

Yabani çiçek çalıları

Duvarların yerini alsın.

Diliyorum senin ellerin

Cömert bir dal gibi olsun

Diliyorum her yerde

Dudağın gülsün gül gibi.

هیچ کس تنها نیست³⁷⁰

آسمان تاریک است،

هیچ جا پیدا نیست.

روشنایی مرده-ست،

خبر از فردا نیست.

از کسانم امشب

یک نفر اینجا نیست.

در دل تاریکم

روزی هم وا نیست.

³⁷⁰ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/15746> - کس-تنها-نیست-محمود-کیانوش, 10.02.2022

با خودم می گویم:

«غمی از اینها نیست:

یک نفر از مردم

در کنارم تا نیست،

در سرم چون امشب

باغی از آوا نیست.

غیر از این تنهایی

هست غم؟ نه! ها؟ نیست!»

پچی می آید؛

نه، صدای پا نیست.

پی موشی بر بام

گربه ای آیا نیست؟

نه، خیال است این ها،

کسی آن بالا نیست.

نمنم باران است،

رعد و برق اما نیست.

حرف دارد باران،

گرچه او گویا نیست،

حرف او را بشنو،

خالی از معنا نیست.

او به ما می گوید:

«همه کس دانا نیست.

با طبیعت هرگز

هیچ کس تنها نیست.

همه با هم هستیم،

دشمنی در ما نیست.

هیچ کس تنها نیست،

هیچ کس تنها نیست!»

Yalnız Değil Hiç Kimse

Gökyüzü karanlık,

Bulunmuyor hiçbir yerde,

Aydınlık ölü,

Bir haber yok yarından.

Yakınlarımdan bu gece

Bir kişi yok burada

Karanlığımın kalbinde

Pencere bile aralık değil,

Kendi kendime diyorum:

Bunlarda yok hüznün

İnsanlarda bir kişi

Yanımda olmadıkça

Bu gece başımda

Sesten bir bahçe yok

Bu yalnızlığın dışında

Hüzün mü var? Hayır!lar, yok!

Bir fısıltı gelir

Hayır, ayak sesleri değil

Çatıdaki fare

Peşindeki kedi değil mi?

Hayır, bunlar hayal

Kimse yok yukarıda

Çiseliyor yağmur

Yıldırım ve şimşek ama bunlar yok

Konuşuyor yağmur,

Konuşkan olmasa da,

Sözünü dinle.

Anlamsız değil

Bize şöyle diyor:

Herkes bilge değil

Doğayla asla

Yalnız değil hiç kimse

Hep birlikteyiz

Yok bizde düşmanlık

Yalnız değil hiç kimse

Yalnız değil hiç kimse!

Şiirin ninni, terâne, manzume, metel ve bilmece gibi türleri vardır.

2.5.1. Ninni

Ninni, annenin kucağındaki bebeğini uyuturken kimi zaman hüznlerini, kaygılarını, duygularını dile getirdiği kimi zaman uzaklardaki eşine olan hasretini mırıldandığı halk edebiyatının bir türüdür.³⁷¹ Ninniler çocuklar için söylenen ilk şiirler olarak düşünülür; ancak halk ninnilerinin sadece melodileri ve ritimleri çocuğa göredir. Çocuğa bakışın değiştiği yakın dönemlerde ninniler de çocuğa göre şekillenip çocuğun ön plana çıktığı ve çocuğun algısına göre oluşturulduğu görülür.

Aşağıdaki ninnide annenin hüznlerini dile getirdiği ve duygularını ninniye yansıttığı görülür.³⁷²

بابات رفتہ جایش خالی	گل	قالی	لالالا
تو را گھوارہ می بندم	گل	گندم	لالالا
ننت رفتہ سر صندوق	گل	فندق	لالالا
گدا آمد در خونہ	گل	خوینہ	لالالا
بابات رفتہ زن بگیرہ	گل	زیبرہ	لالالا
لالالا می مہ پارہ	ننت از غصہ می میرہ		

“La la la la, halı çiçek, baban gitti yeri boş (döşek),

La la la la, buğday çiçek, beşiğe bağlıyorum seni (bebek)

La la la la fındık çiçek, annen gitti sandık başına

La la la la hine çiçek, eve geldi kuma

³⁷¹ ‘Ali Pûr, **a.g.e.**, s. 60; Celûlî, **a.g.e.**, s. 43; Hicâzî, **a.g.e.**, s. 150.

³⁷² ‘Ali Pûr, **a.g.e.**, s. 64.

La la la la zire çiçek, baban gitti eş almaya

Annen ölüyor derdinden la la la la ay parçalanıyor.”

Annelerin ninnileri söyledikleri anlardaki hislerinin sözcüklere yansıdığı görülür:³⁷³

لالالا گل جادو دخو رو ای بچه ی پرو
لالالا گل پسته شدم از گریه هات خسته

“La la la la sihirli çiçek, uyuyan tombik yavrum

La la la la fıstık çiçek, ağlamandan perişan oldum.”

Ninnilerde çocukların korktuğu cin, dev ve öcü gibi hayali varlıklardan bahsedilir.³⁷⁴

لالالا، لالایه برولولوی صحرایی
برولولو، بروگم شو تو از بچه م چه می خواهی...

“La la la la, la la la, git çöle öcü,

Git öcü git kaybol, ne istersin çocuğumdan sen.”

Günümüzde çocukları sakinleştirici onların ilgi duydukları eşyalar veya hayvanlarla ilgili kelimeleri ve sesleri dinleyerek uykuya dalmalarında yardımcı olan ninniler yazılmaktadır. Mustafa Rahmândûst’un *Mehtâb-i Lâlâî* adlı ninnisi çocukları uyutmak için söylenilen hayvan isimlerinin yer aldığı sakinleştirici bir ninnidir:

گنجشک، لالا

سنجاب، لالا

آمد دوباره

مهتاب، لالا

³⁷³ ‘Alî Pûr, **a.g.e.**, s. 63.

³⁷⁴ ‘Alî Pûr, **a.g.e.**, s. 63.

لالا، لایی، لالا لایی

گل زود خوابید

مثل همیشه

قوربانہ ساکت

خوابیده بيشه

لالا، لایی، لالا، لایی

جنگل لالا

برکه لالا

شب بر همه خوش

تا صبح فردا

لالا، لایی، لالا، لایی³⁷⁵

Serçe la la

Sincap la la

Geldi yine

Ay ışığı la la

La la, la yi, la la, la yi

Hemen uyudu çiçek

Her zamanki gibi

Sessiz ol kurbağa

Uyumuş orman

³⁷⁵ Hicâzî, **a.g.e.**, s. 150-151.

La la, la yi, la la, la yi

Orman la la la

Göle la la la

Herkese iyi geceler

Yarın sabaha kadar

La la la yi, la la la yi

لالایی³⁷⁶

جیر جیر که لالاش می آد

تو بغل باباش می آد

باباش لالالا می خونه

قشنگ و زیبا می خونه

جیر جیر که، بالش کیود

خواب نمی ره تا صبح زود

صبح که می شه لالا، لایی

خواب می رن اون و بابایی

Ninnisi gelen cır cır

Babası gelir sarılmaya

Söyler babası ninniler

Söyler güzel güzel

³⁷⁶ Efsâne Şa'bân Nejâd, **Şi'r u Şokr (Por Por Menem Por)**, Tasvîrger: Sârâ Hodâmân, Tahran, İntişârât-i Peydâyîş, 1393 hş./2014, s.y.

Yastığı mavi cır cır

Uyumaz sabaha kadar

Sabah olunca la la la yi

Uyumaya gider o babasıyla.

2.5.2. Manzûme

Masallardan, hikâyelerden ve kıssalardan bir kısım alınarak vezin ve kafiyeyle şiir türünde yeniden yazılmasıyla oluşturulan manzumelerdir. Klasik Fars edebiyatından alınarak manzum kıssalar olarak oluşturulan bu tür, günümüzde çocuk ve gençlik edebiyatı türlerinden sayılır. Şiir türü olması nedeniyle melodilidir ve genellikle çehârpâre, mesnevi ve Nîmâyî biçimde yazılarak aruz ve hece vezinleri kullanılır.³⁷⁷

Mehdî Azer Yezdî'nin *Beççe-yi Hûb bâ Sevâd u Kitâb* (Okuma Yazma Bilen İyi Çocuk) adlı şiiri klasik eserlerden yararlanılarak çocuklar için mesnevi nazım biçiminde yeniden yazılan manzumelerin ilk örneklerindendir:

بچه ی خوب با سواد و کتاب³⁷⁸

بچه ی خوب، درس می خواند

قدر علم و سواد می داند

بگذر از آن کسان که بی فهمند

هیچ از مصلحت نمی فهمند

آن که عادت کند به بی کاری

عاقبت می رسد به بی عاری

بد و بدنام و پست و خوار و ضعیف

³⁷⁷ Dehrîzî, a.g.e., s. 58-59; Hicâzî, a.g.e., s. 155.

³⁷⁸ 'Alî Pûr, a.g.e., s. 71-72.

پیش خود زشت و پیش خلق ضعیف

عمر آدم به ساعت است و روز

هفته و ماه و می رسد و نوروز

وقت با هرچه بود می گذرد

عمر آدم چه زود می گذرد

چشم بر هم زدی به سال رسید

خوشدل آن کس که با کمال رسید

پس به هر ساعتی به هر روزی

خود تن از بهر خویش دلسوزی

دوره ی دانش است و روز عمل

رفتی از دست اگر شدی تنبل

گر همه روز می کنی بازی

نقد عمرت به پاه می بازی

هر که درس و کتاب کم خواند

در بزرگی به کار درماند.

Okuma Yazma Bilen İyi Çocuk

Ders çalışıyor, iyi bir çocuk

Değerini bilir bilginin ve okuma yazmanın

Bırak anlayışsız kişileri

Anlamazlar hiçbir öneriyi

İşsizliğe alışan kişi

Sonunda boşluğa varır
Kötü, alçak, aşağılık ve güçsüz kişi
Kendisine göre çirkin, halkın yanında ise zayıf olur.
İnsan ömrü saatlerle ve günlerle
Haftalarla, aylarla Nevruz'a varınca
Zaman ne olursa olsun geçer
İnsan ömrü çok çabuk geçer
Yıl biter göz açıp kapayana kadar
Olgunlukla ulaşan bahtiyar
Her saat her gün
Kendi iyiliği için merhamet eder.
Bu bilgi çağı ve çalışma günüdür
Elden düşersin tembel olursan
Oyun oynarsan bütün gün
Ömür peşinatını boş yere kaybedersin
Ders ve kitap da az okursan
İşe yaramaz bunlar büyüdüğünde.

2.5.3. Terâne

Ritimli, vezinli ve kafiyeli şiir türü olan terane, genellikle heceli yazılarak çocuk oyunlarında söylenilen şarkılardan oluşur ve konuşma dilinde söylenir.³⁷⁹

³⁷⁹ Rahmânî Hiyânî, **a.g.e.**, s. 130-131; Dehrîzî, **a.g.e.**, s. 57.

رفتیم لب رود خونه	دیدی بلبل می خونه
گفتم بلبل دیوونه	بیا بریم تو خونه
قلیان برات چاق کنم	دوشو هوا کنم، بچه ت قنداق کنم..
بابام رفته مدینه	سر قبر سکینه
سکینه نور عینه	دختر امام حسینه
ای مرغ سبز و آبی	شب ها کجا می خوابی
زیر علم پیغمبر	صلوات بر محمد ³⁸⁰

Gittim nehrin yanına, gördüm şarkı söyleyen bülbül

Dedim divane bülbül, gel gidelim eve

Sana nargile ateşleyeyim, dumanını tütüreyim, bebeğine kundak yapayım

Babam gitti Medine'ye, Sakine'nin mezar başına

İmam Hüseyin'in kızı, gözünün nuru Sakine

Ey yeşil mavi kuş, nerede uyursun geceleri

Peygamberin ilmi dahilinde, Muhammed'e (s.a.v.) salavat.

2.5.4. Metel (Anlamsız Söz)

Geçmişî eski dönemlere dayanan metel, kafiyeli, kısa, sade ve bazı kelimelerin yinelenmesiyle oluşturulmuştur. Günümüzde çocuğun eğlenmesini sağlamak için yazılan bir tür olsa da eğitici yönü de bulunur. Metel, anlamsız sözlerden oluşmasına rağmen şiir biçiminde melodili ve ritmik anlatıma sahiptir.³⁸¹

اتل مثل توتوله

گاو حسن چه جوړه

³⁸⁰ Rahmânî Hiyânî, a.g.e., s. 130-131.

³⁸¹ Rahmânî Hiyânî, a.g.e., s. 132; 'Alî Pûr, a.g.e., s. 65-66.

نه شیر داره نه پستون

شیر شو بردن هند ستون³⁸²

Etel metel tutule

Hasan'ın ineği nasıl

Ne sütü var ne memesi

Hindistan'a sütünü taşır

2.5.5. Bilmece

Bilmece, halk şiirinde ilgi gören en eski şiir türlerinden olarak çoğu İranlı şairler kıtalarında bilmecelelere yer vermiştir. Bilmece içerikli şiirler çocukların anlayabileceği seviyede oluşturulur.³⁸³

Mâhmûd Kiyânûş'un yazdığı bilmece şiiri:

تو چه هستی؟ فرشته ی کوچک،

نازنین، مهربان، لطیف اندام؟

گاه با شوق می کنی پرواز

گاه بر گل نشستہ ای آرام.

در بهاران که باز از دل خاک

سبزه سر می زند به زیبایی،

گل به لبخنده های رنگارنگ

می شود گرم سبزه آرایی،

در هوای خوش سحرگاهان

³⁸² Ca'fer İbrâhimî v.d., **Hîç Hîç Hîçâne**, Çâp-i Devvom, Tahrân, Neşr-i Ufuk, 1390 hş./2011, s.y.

³⁸³ Benefşe, **a.g.e.**, s. 156.

راه دیدار باغ می گیری،
از نسیم بهار عطر آمیز
جای گل را سراغ می گیری.
موقع قصه گویی گنجشک
وارد باغ می شوی خوشحال،
روی قالیچه های نازک برگ
می کنی رقص و می تکانی بال.
بس که زیبا و نازک اندامی
بس که خوشرنگ و خوش نگاری تو،
بهتر از هر فرشته ای، شاید
دختر کوچک بهاری تو.³⁸⁴

Sen nesin? Küçük melek,
Peki nazlı, şefkatli, nazik bedenli mi?
Bazen uçarsın heyecanla
Bazen sessizce oturursun çiçeğin üzerine,
Baharlarda açıldığında toprağın kalbi
Yeşillik sarar güzelliğiyle,
Rengarenk gülümsemesiyle çiçek
Isıtır yeşil süsüyle,
Şafak sökerken iyi havalarda

³⁸⁴ Hicâzî, a.g.e., s. 156-157.

Ziyaret edersin bahçeyi
Parfüm kokulu bahar esintisi
Buluverirsin çiçeğin yerini
Masal anlatırken bir serçe
Neşeyle bahçeye girersin
İnce yapraklı kilimlerin üzerinde
Dans eder, kanatlarını açarsın.
Çünkü güzel ve nazik bedenlisin.
Çünkü çok renkli ve sevimlisin.
Her melekten de daha iyi, belki
Bahar sensin küçük kız.

2.6. Tiyatro

Çocuk ve gençler için sahnelenen tiyatro, eğlence üzerine oluşturulan bir türdür. İran'ın ilk çocuk tiyatrosu Cabbar Bâğcebân'ın 1307 hş./1928 yılında yayınladığı *Hânum-i Hozûk* adlı piyesidir. *Hânum-i Hozûk* oyunu bir perde altı sahne olarak şiir dilinde yazılmıştır. Bu piyeste şahıslar hamam böceği hanım, inek, kurbağa, eşek, bal arısı ve pehlivan fareden oluşur.

Birinci perdede oyun hamam böceği hanımın kendisini tanıtmasıyla başlar:

من خزوک سیاهم	بی یار و بی پناهام
از آه‌نم پر و بال	رنگم سیاه چون ذغال
وقتی که ره می روم	لنگه لنگه می دوم ³⁸⁵

“Siyah bir hamam böceğim, arkadaşsız ve korunmasız,

³⁸⁵ Mîrzâ Cabbâr ‘Askerzâde, *Hânum-i Hozûk*, Şîrâz, 1307 hş./1928, s. 2.

Tüy ve kanatlı demirden, Kömür karası gibi siyah rengim,

Çıktım mı yola, pıtı pıtı koşarım.

Bu girişten sonra bir o yana bir bu yana koşar ve yerden bozuk para bulmayı arzu eder ve umduğu parayı bulur. O parayla ne alacağını bilemez. Şiraz'daki "Vekil" pazarına gider ve kendisine kırmızı kurdele alır ve çok mutlu olur.

İkinci sahnede hamam böceği hanım kurdeleyi antenlerine takıp pehlivan farenin düğününe gitmek için süslenip hazırlanır. Kendisini çok beğenir ancak düğüne giderken yanında vefalı bir arkadaşı olmadığı için üzülür:

من خزوک سیاهم	بی یاری و بی پناهم
به دل صفا ندارم	یار باوفا ندارم
دست مرا بگیرد	به عروسی ببرند
منزل موشک پهلوان	دنبک می زنند الان ³⁸⁶

"Siyah bir hamam böceğim, arkadaşsız ve korumasız,

Gönlümde yoktur huzurum, yoktur vefalı bir dostum,

Ellerimden tutacak, beni düğüne götürecek,

Pehlivan farenin evinde, şimdi darbuka çalıyorlar."

Üçüncü perdede sahneye şu sözlerle inek girer:

سلام سلام یار من	خزوک دلدار من
به دل صفایت منم	یار باوفایت منم
دست تو را می گیرم	به عروسی می برم ³⁸⁷

"Selam selam yârim benim, gönlümün sevgilisi hamam böceğim,

Senin huzurlu gönlüne layık benim, senin vefalı arkadaşın benim,

³⁸⁶ 'Askerzâde, a.e., s. 5.

³⁸⁷ a.e., s. 5.

Tutayım ellerinden, düğüne götüreyim.”

İnek bu sözlerin devamında hamam böceği hanıma düğüne giderken eşlik edeceğini, kendisini boynuzlarında yavaş yavaş taşıyacağını ve ona vefalı davranacağını söyler. Hamam böceği ona hoş geldin diyerek karşılık verir ama onun eli boş gelmesine kızar. Onu denemek için ona soru sorar. Yolda kurtla karşılaşılırsa nasıl davranacağını öğrenmek ister. İnek kurdun pençesinden korktuğunu ve kendi canının bağışlanması için hamam böceği hanımı kurda vereceğini söyler. Hamam böceği hanım bu cevaba çok kızar. İneği vefasız bulur ve oradan gitmesini söyler.

Dördüncü perdede sahneye kurbağa girer. Kurbağa hamam böceği hanıma saygılı davranır. Onu pehlivan farenin düğününe sırtında zıplaya zıplaya götüreceğini anlatır. Hamam böceği hanım ineğe sorduğu soruyu kurbağaya da sorar. Kurbağa da kurttan korktuğunu ve kurdun kurbağayı serbest bırakması için hamam böceği hanımı yemesi için vereceğini söyler. Hamam böceği hanım bunun üzerine onu da vefasız bulur ve oradan uzaklaşır.

Hamam böceği hanım üzgün bir şekilde tekrar vefalı bir arkadaşının olmadığını dile getirir. O sırada beşinci perdede içeriye eşek girer. Eşek de kendisini vefalı ve saygılı olarak tanıtır ve pehlivan farenin düğününe onu kendi sırtında götüreceğini söyler. Hamam böceği hanım onun vefasını anlamak için ona kurtla karşılaştıklarında kurt ona saldırırsa onu yenip yenemeyeceğini sorar. Eşek ise kurda çifte atıp onu öldüreceğini ve hamam böceği hanımın elinden tutup onu düğüne götüreceğini söyler. Hamam böceği hanım onu tebrik eder. Bu söylediklerini cahil inek ve kurbağa yapamadılar der. Eşekten bir şarkı söylemesini ister. Bunun üzerine eşek bağırmaya başlar. Hamam böceği hanım bu sestten çok rahatsız olur ve eşeğin ağzını kapatıp oradan uzaklaşır.

Altıncı ve son perdede hamam böceği hanım üzünlüğünü belli eder ve düğüne gitmek için vefalı bir arkadaş aradığını tekrar söyler. O esnada bal arısı sahneye girer ve hamam böceği hanıma şöyle seslenir:

سلام سلام یار من خـزوک دلدار من
به دل صفایت منم یار باوفایت منم

قَبُولِ فَرَمَا زَ مَنْ یَکِی گُلِ نَسْتَرَن³⁸⁸

*“Selam, selam yârim benim, gönlümün sevgilisi hamam böceğim,
Senin huzurlu gönlüne layık benim, senin vefalı arkadaşın benim,
Kuşburnu çiçeğini benden kabul buyurunuz.”*

Hamam böceği hanım çiçeği alıp mutlu olur. Arıdan şarkı söylemesini ister.
Bunun üzerine bal arısı ise şöyle cevap verir:

عَزِيزِ جَانَمِ خَزُوكِ رُوحِ وَ رَوَانَمِ خَزُوكِ
مَنْ هَر دُو مِیَتَوَانَمِ مِیَزَنَمِ وَ مِیَخَوَانَمِ
وِیَزِ وَیَزِ وَیَزِ وَیَزِ وِیَزِ وَیَزِ وَیَزِ وَیَزِ!
رَاضِی شُدِی تُو از مَنْ³⁸⁹

*“Canım kıymetlim hamam böceğim, ruhum, nefesim, hamam böceğim,
Ben her ikisini de yapabilirim, çalar ve şarkı söylerim.*

Vız vız vız vız!, Vız vız vız vız,

Sen benden memnun oldun mu?”

Hamam böceği hanım bal arısına “yolda kurtla karşılaşırsan ne yapacaksın”
diye son sorusunu sorar. Bal arısı ona kibar davranacağını ve onu koruyacağını söyler.
Hamam böceği hanım da şöyle cevap verir:

مَنْ هَم بَا تُو مِیروم ای رَفِیقِ مَحْتَرَمِ
مَنْمِ خُوشْبَخْتِ عَالَمِ چُون تُو رَفِیقِ دَارَمِ
شَدَمِ خِیَلِی کَامِیَابِ از اِیْن حُسنِ اِنْتِخابِ³⁹⁰

“Ben de seninle giderim, Ey değerli arkadaşım,

³⁸⁸ a.e., s. 14.

³⁸⁹ a.e., s. 15.

³⁹⁰ a.e., s. 16.

Dünyada mutlu kişi benim, senin gibi bir arkadaşım var.

Bu güzel seçimden, çok mutlu oldum.”

Hamam böceği hanım tercihini yapıp mutlu olur. Bal arısıyla birlikte sahneden çıkarlar. Onların ardından pehlivan farenin adamları masalara tatlılar getirir. Arkadan zurna ve darbuka sesleri gelir. Sahneye tekrar inek, kurbağa, eşek, bal arısı ve hamam böceği girer. Pehlivan farenin karşısında dans eden başka fareler vardır. Tatlı ikramından sonra sahne son bulur.

Ergenlik dönemindeki çocuklar için hazırlanan Rızâ Necefi'nin *Bâdbânhâ râ Bekeşid* (Yelkenleri Çekin) adlı tiyatro kitabında tembel ve ders çalışmayan bir çocuğun babası tarafından bodrum katına kapatılması konu edinir. Çocuk hayali düşünceleriyle orada kendisi için farklı bir dünya kurar. Sonunda bu bodrum katında bilginin ve farkındalığın önemini kavrar.

Rızâ Necefi'nin *Bâdbânhâ râ Bekeşid* (Yelkenleri Çekin) adlı tiyatro oyunundan örnek metin:

(زیر زمین یک منزل، دری آهین، پنجره هایی با حفاظ و شیشه های شکسته، با نور کم سویی که از پنجره و درز در به داخل می تابد. دخمه ای تاریک که سردابه ای بی روح و سلولی انفرادی را به ذهن تماشاچی القا می کند. در این تاریک روشن، فقط شبجی از لوازم کهنه و اسقاطی منزل دیده می شود: صندوق قدیمی، بشکه و پیت های خالی نفت، حلب های روغن نباتی، قیف، تخت فنری، لامپ ها، بخاری دکمه ای، لوله های زنگ زده ی بخاری، چرخ دوچرخه ی بی چرخ، لاستیک زاپاس، میز، صندلی، لباس های اضافی و قدیمی، قاب عکس شکسته و مثبت کاری شده، عصا، چراغ مطالعه، مانکن کهنه، پوستین، تفنگ سرپر قدیمی، شمشیر، قطعاتی از آهن و چوب و آلومینیم، دیگ های مسی، بشکه یا کوزه ی آب، تیر و کمانی با چوب حصیر، قندشکن، هاون، چند کتاب کهنه و قدیمی صحافی شده و تار عنکبوت بسته، انگور و هندوانه ای آونگ شده... و به طور کلی تمامی ابزاری که کودک در صحنه از آن ها به شکلی تخیلی استفاده می کند.

رنگ دیواره ی دو طرف صحنه از مشکی شروع می شود و در انتها ی سن، به اوج سفیدی می رسد. رو به رو سفید است. در زیر زمین باز می شود، پدر، پسر را به زیر زمین هل می دهد و کتاب هایش را به داخل پرت می کند پسر می افتد، تسلیم است و ملتمسانه و آرام به سمت در نگاه می کند. سایه ی پدر روی پسر می افتد. پدر می خواهد در را ببندد، پسر به سمت در خیز بر می دارد، پایش به یک قوطی حلبی می خورد و وحشتزده فریاد می زند. صدای پدر او را آرام می کند.

صدای پدر: چی می خوای؟

پسر: می خوام پیام بیرون.

صدای پدر: آگه می خواستم بدون نتیجه بیای لزومی نداشت بنذازمت این جا. (پدر در را تا نیمه می بندد.)

پسر: صبر کن، می ترسم.

صدای پدر: از چی می ترسی؟

پسر: از تاریکی، این جا خیلی تاریکه، وحشتناکه.

صدای پدر: بگرد دنبال کلید.

پسر: کجا؟ کجا بگردم؟

صدای پدر: همین جا، توی تاریکی.

پسر: اما این جا هیچی دیده نمی شه، پر آت و اشغاله، نمی شه تگون بخورم. می شه شما کلید رو نشون بدین؟

صدای پدر: من کار دارم. خودت پیدا کن. (پدر در را می بندد)

پسر: بابا... بابا...

صدای پدر: چیه؟

پسر: !... !... تا کی ... تا کی باید بمونم؟

صدای پدر: تا هر وقت که لازم باشد.

پسر: تا کی لازمه، می شه بگین؟

صدای پدر: تا هر زمان که من تشخیص بدم. خداحافظ!

پسر: بابا ... بابا ...

صدای پدر: دیگه چی می خوای؟

پسر: !... !... من ... من می خوام برم دستشویی.

صدای پدر: اون پشت، دستشویی هم هست، خودت که بهتر می دونی.

پسر: آب و غذا چی؟

صدای پدر: ببین، فکر همه چی رو کردم. گشنه ات که شد دنبال غذا بگرد، تشنه که شدی، برو دنبال آب. هر چی خواستی همین جا پیدا کن. دیگه هم منو صدا نکن.

پسر: می خواهم پیام بیرون. من نمی خوام این جا باشم در رو باز کنین، در رو باز کنین، مگه زوره؟

(به در می کوبد، غر می زند و به دنبال کلید می گردد، با ابزار صحنه برخورد می کند و عصبانی می شود به مانکن می رسد، آن را لمس می کند. وحشتزده به کنجی پناه می برد از پشت به کلید برق می خورد و لامپ زیرزمین روشن می شود همه جا را و رانداز می کند و به مانکن، زبان درازی می کند. عصبی به در هجوم می برد. فریاد زنان به آن می کوبد، اما در باز نمی شود. مغرور و عصبی برمی گردد.)

پسر: اصلاً چی چی خیال کردین؟ صد سال هم که این جا باشم از هیچی نمی ترسم به من می گن شیردل، مردی از خانواده ی کله شق های نترس ... موش ... موش ...!

(به بشکه پناه می برد کفش را از پا در می آورد و آرام و آرام به دنبال موش می گردد.)

پسر: من از این جا بدم میاد ...

(کفش، هواپیما می شود و کودک خلبان. قطار بازی می کند و سوت می کشد و رود روی بشکه.)

پسر: نمی خوام بخونم، مگه زوره. چرا؟ ... چرا؟ ... چرا بخونم؟

(از بشکه پایین می آید و چراغ مطالعه را روی صندلی متمرکز می کند. کلاه کهنه ی پدر را بر سر می گذارد و پدر می شود.)

پسر: آخه چی توی اون کله ی پوکت می گذره؟ فکر می کنی برای من درس می خونی یا برای مادرت؟ آگه زحمتی هم بکشی نتیجه اش مال خودته بیچاره این تویی که به جایی می رسی و برای خودت آدمی می شی نه من ...³⁹¹

(Bir evin bodrum katında demir kapı, korumalı pencereler, kırık camlar, pencereden ve kapının deliğinden giren loş ışıkla içerisi parlıyor. Seyircinin zihninde ruhsuz bir mahzen ve tek kişilik hücreyi çağrıştırıyor. Bu alaca karanlıkta ışık sadece evin hurda ve eski aletlerden bir hayalet gibi görünüyor. Eski sandık, boş petrol varilleri, bitkisel yağ kutuları, huni, yaylı yatak, lambalar, elektrikli ısıtıcı, paslanmış

³⁹¹ Rızâ Necefî, *Bâdbânâ râ Bekeşid*, Tahran, Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, 1380 hş./2001, s. 7-11.

soba boruları, tekerlek, tekerleksiz bisiklet, yedek lastik, masa, sandalye, eski ve fazla kıyafetler, kırık ve işlemeli fotoğraf çerçevesi, baston, kitap okuma lambası, eski manken, hayvan postları, eski av tüfeği, kılıç, demir, ahşap, alüminyum parçaları, bakır tencereler, fiçı ya da su testisi, ok, yay, ahşap hasır, şeker kırıcı, havan, örümcek ağları tutmuş birkaç eski ve ciltli kitap, asılmış üzüm ve karpuz... ve genel olarak çocuğun sahnede onları hayali bir şekilde kullanacağı bütün araçlar.)

Sahnenin her iki yanındaki duvarların rengi siyah ile başlatılır ve sahnenin sonunda beyazın zirvesine ulaşır. Beyazla yüz yüzedir. Bodrum katının kapısı açılır ve baba oğlunu bodruma iter ve kitaplarını fırlatır. Oğlu düşer, boyun eğer, yalvarır ve sakince kapıya doğru bakar. Babanın gölgesi oğlunun üzerine düşer. Baba kapıyı kapatmak ister oğlu kapıya doğru atlar, ayağını teneke kutuya çarpar ve dehşet içinde bağırır. Babasının sesi onu sakinleştirir.

Babasının sesi: Ne istiyorsun?

Oğlu: Çıkmak istiyorum.

Babasının sesi: Eğer sonuç almaya gerek olmasaydı seni buraya atmak zorunda kalmazdım. (Baba kapıyı yarısına kadar kapatır.)

Oğlu: Bekle, korkuyorum.

Babasının Sesi: Neyden korkuyorsun?

Oğlu: Karanlıktan, burası çok karanlık ve korkunç.

Babasının Sesi: Ara anahtarı.

Oğlu: Nerede? Nereye bakayım?

Babasının Sesi: Tam burada, karanlığın içinde.

Oğlu: Ama burada hiçbir şey görünmüyor, çer çöp dolu, kıpırdayamıyorum. Bana anahtarı gösterebilir misiniz acaba?

Babasının Sesi: Benim işim var, kendin bul. (Baba kapıyı kapatır.)

Oğlu: Baba... Baba...

Babasının Sesi: Ne?

Oğlu: Hmm... Hmm... Ne zamana kadar... Ne zamana kadar kalmam gerekiyor?

Babasının Sesi: Gerektiği kadar.

Oğlu: Ne kadar gerektiğini söyleyebilir misiniz?

Babasının Sesi: Belirlediğim zamana kadar. Hoşçakal!

Oğlu: Baba... Baba...

Babasının Sesi: Başka ne istiyorsun?

Oğlu: Hmm... Hmm... Ben... Ben tuvalete gitmek istiyorum.

Babasının Sesi: Arkanda tuvalet de var, kendin daha iyi biliyorsun.

Oğlu: Su ve yiyecek peki?

Babasının Sesi: Bak, her şeyi düşündüm. Acıktığında yiyecek ara, susadığında su ara. Ne istiyorsan burada bul. Artık beni de çağırma.

Oğlu: Çıkmak istiyorum. Burada olmak istemiyorum, kapıyı açın, kapıyı açın, yoksa zorla mı?

(Kapıya vurur, homurdanarak anahtarı arar, sahne araçlarına vurur, sinirlenerek mankenin yanına gider ve ona dokunur. Korku içinde bir köşeye sığınır, arkasından elektrik düğmesine çarpar, bodrumun lambası açılır ve her yerin kontrol eder. Mankene dil çıkartır. Sinirlenerek kapıya koşar. Bağırarak kapıya vurur; ama kapı açılmaz. Kibirli ve öfkeli geri döner.)

Oğlu: Ne ne sandın? Yüz yıl da burada olsam hiçbir şeyden korkmam. Bana aslan yürekli derler, korkusuz dik başlı aileden bir adam.

Fare... Fare...

(Varile sığır, ayakkabısını ayağından çıkartıp yavaşça fareyi takip eder.)

Oğlu: Ben buradan nefret ediyorum...

(Ayakkabı uçak olur, çocuk da pilot. Tren oynar, ıslık çalarak varile doğru gider.)

Oğlu: Okumak istemiyorum, zorla mı? Niye?... Niye?... Niye?... Niye okumalıyım?

Varilden inip kitap okuma lambasını sandalyenin üzerine ortalayarak yerleştirir. Babasının eski bir şapkasını takıp baba olur.)

Oğlu: Senin o kalın kafanın içinden ne geçiyor ki? Benim için okuduğunu mu düşünüyorsun yoksa annen için mi? Eğer emek veriyorsan da onun sonucu senindir zavallı, bir yere varıp kendin için insan olan sensin ben değil.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI YAZARLARI

3.1. Meşrutiyet Dönemi

Bu dönemde çocuk ve gençlik edebiyatının temellerinin atılmasına ve bazı kitaplarda çocuk karakterlerinin ön plana çıkartılmasına rağmen kitap ve şiirlerin sadece eğitici olması nedeniyle çocuk edebiyatı alanına girmemektedir. Bu yüzden bu dönemde eser veren İranlı çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları bulunmamaktadır.

3.2. Pehlevî Dönemi

3.2.1. Cabbâr Bâğcebân ('Askerzâde)

Asıl adı Mîrzâ Cabbâr 'Askerzâde olan Cabbâr Bâğcebân, 1264 hş./1885 yılında Ermenistan'ın Erivan şehrinde doğdu. Cabbâr Bâğcebân'ın kendi hayatını kaleme aldığı kitabından aile kökeninin Tebrizli olup babasının adının “'Asker” olduğunu ve babasının mimar ve tatlıcılık meslekleriyle yaşamını sürdürdüğünü öğreniyoruz. Cabbâr Bâğcebân camide eski usul olarak eğitim aldığını ve o dönemin eğitiminin yetersizliği ve bazı zorluklar nedeniyle on beş yaşından sonra eğitim hayatına devam edemediğini dile getirmiştir. Bu dönemlerde babasının yanında onun mesleğiyle meşgul olmuş ve vakit buldukça eğitime ilgi gösteren kızlara gizli olarak okuma yazma öğretmiştir.³⁹²

Kafkasyalı Müslüman ve Ermenilerin çıkardığı ayaklanmalara katılan ve Müslüman genç taraftarı olan Cabbâr Bâğcebân 1284 hş./1905 yılında bu karışıklıkta esir düşmüş ve hapsedilmiştir. Hapishanede yazmak için gerekli olan malzemeleri getirtip *Molla Nahîb* adlı mizah dergisi için yazılar yazıp kazanç elde etmiştir. Bir süre sonra bu derginin ara vermesi nedeniyle arkadaşlarıyla *Molla Başî* adlı mizah dergisini yayınlamışlardır. Kitabında hapishane anılarından bahsederken orada Vartan isimli

³⁹² Cabbâr Bâğcebân, *Zindegînâme-yi Cabbâr Bâğcebân: Bonyângożâr-i Âmûziş-i Nâşinevâyân der Îrân be Kalem-i Hodeş*, Tahran, Neşr-i Sipîhr, 2536 Pehlevî, s. 16.

Ermeni bir gencin onu etkilediğini ve olumlu yönde dünyaya bakış açısını değiştirdiğini anlatır.³⁹³

Cabbâr Bağçebân hapishaneden çıktıktan sonra Erivan şehrinde *Molla Nasreddin* adlı mizah gazetesinde mizah yazarı ve şairi olarak yazılar yazmış; ayrıca *Kafkas* gazetesinde muhabir olarak çalışmıştır. 1291 hş./1912 yılından itibaren Erivan şehrinde *Laklak* adlı mizah dergisinin müdürlüğünü I. Dünya savaşına kadar sürdürmüştür. Savaşın son yıllarında Türkiye'ye gelmiş ve bir süre sonra Osmanlı devletinin yıkılması ve padişahlığın kaldırılmasıyla tekrar Erivan şehrine geri dönmüştür. Çeşitli hastalıklar ve zorluklar nedeniyle Merend³⁹⁴ şehrine gitmiş ve orada devlet okulu olan Ahmediyye okulunda öğretmenlik yapmıştır.³⁹⁵ Çocuklar için yazdığı *Horhor* (Horlama) isimli ilk piyesini bu okulda sahnelemiştir. 1302 hş./1923 yılına kadar da iki yıl Bolorî ilkokulunda görev yapmıştır.³⁹⁶ Uzun yıllar öğretmenlik yapan Cabbâr Bağçebân çocukların sadece eğitimleriyle değil; aynı zamanda onların sağlık ve gelişimleriyle de ilgilenmiştir. Saçkıran hastalığı olan çocuklara kendi imkanlarıyla ilaçlar almış ve yoksul ailelere kalem, defter ve sabun göndermiştir.³⁹⁷ Ayrıca çocuklar için yazdığı piyeslerde kullanmaları için çocuklara hayvan maskeleri hazırlamıştır. Tebriz'deki atandığı okulun sınıfı için kendi imkanıyla kara tahta ve dünya haritası almıştır.

Cabbâr Bağçebân'ın eğitimde yeni fikirleri ortaya koyması Azerbaycan kültür bakanlığının onu Tebriz'e atamasıyla başladı. İlk olarak orada on kişilik özel sınıflar oluşturdu. Okulda kız çocukları için ayrı sınıflarda eşi Safiye Mîrbâbâyî ders vermiş ve eşi müzik eğitime sahip olduğu için piyeslerin müziklerinin hazırlanmasında yardımcı olmuştur. 1303 hş./1924 yılında Tebriz'de anaokulu açılmasının onaylanması üzerine Cabbâr Bağçebân Bağçe-yi Etfâl (Çocukların Bahçesi) adıyla İran'da ilk anaokulunu Tebriz şehrinde kurmuştur. Bunun ardından 1307 hş./1928 yılında Şiraz'da, 1311-1323 hş./1932-1944 yılları arasında Tahran'da anaokulları kurmuş ve bu okullarda eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemlerde

³⁹³ Bağçebân, *a.g.e.*, s. 28-30.

³⁹⁴ İran'ın Doğu Azerbaycan Eyaletinde yer alan bir şehirdir.

³⁹⁵ *a.e.*, s. 16-17.

³⁹⁶ *a.e.*, s. 84.

³⁹⁷ *a.e.*, s. 70.

anaokullarına verdiği isimden dolayı soyadını Askerzâde'den Bâğçebân olarak değiştirmiştir.

Cabbâr Bâğçebân görme ve işitme engelli çocuklarla ilgilenip 1322 hş./1943 yılında Görme ve İşitme Engelli Çocukları Koruma Cemiyeti'ni (Cemiyyet-i Himâyet ez Kûdekân-i Ker u Lâl) kurmuş ve bir adım daha öteye giderek 1323 hş./1944 yılında işitme engelli çocuklar için bir cihaz geliştirip bu cihazın patentini almıştır. Bu alanda araştırma yapılması için 1323-1326 hş./1944-1947 yılları arasında *Zebân* adlı dergiyi çıkartmıştır. 1330 hş./1951 yılında ise Görme ve İşitme Engelliler Merkezini kurmuştur. Cabbâr Bâğçebân görme ve işitme engelli çocuklar için okullarda dersler vermiş ve onlar için Alfabe öğretim kitapları hazırlamıştır. 22 yıl okullarda müdür ve öğretmen olarak görev yapan Cabbâr Bâğçebân 4 Azer 1345/25 Kasım 1966 tarihinde Tahran'da vefat etmiştir.

1395 hş./2016 yılında Çocuk Edebiyatı Tarihi Araştırma Enstitüsü (Mu'essese-yi Pejûheşî-yi Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân) çocuk edebiyatı yoluyla okuma ve okur yazarlığı teşvik etmek için onun adını taşıyan Cabbâr Bâğçebân, Hemzâd-i Sîmorg (Simorg'un İkizi, Cabbâr Bâğçebân) ödülünü başlatmıştır.

Cabbâr Bâğçebân çocuklar için şiir, bilmece, hikâye, tiyatro ve piyes gibi pek çok türde eserler yazmıştır. Bâğçebân, İran'da çocuklar için tiyatro ve piyes yazan ilk yazar olarak bilinir. İlk piyesi *Horhor* (Horlama) ve onun ardından yazdığı *Hânûm-i Hozûk* (Hamam Böceği Hanım) adlı piyesini 1307 hş./1928 yılında Şiraz'da yayınladı. Çocuklar için yazdığı bilinen diğer piyesleri şunlardır: *Şîr-i Bâgbân* (Bahçıvan'ın Aslanı), *Şengûl u Mengûl* (Şengul ve Mengul), *Mocâdelehâ-yi Do Perî* (İki Perinin Maceraları) ve *Cemşîd u Şâpûr* (Cemşid ve Şapur).

Cabbâr Bâğçebân'ın çocuklar için yazdığı kitapları şunlardır:

- Hânûm-i Hozûk (Hamam Böceği Hanım), 1307 hş./1928
- Zindegî-yi Kûdekân (Çocukların Hayatı), 1308 hş./1929
- Gorg u Çûbân (Kurt ve Çoban), 1308 hş./1929
- Pîr u Turb (İhtiyar ve Turp), 1311 hş./1932
- Bâzîçe-yi Dâniş (Bilgi Oyuncağı), 1311 hş./1932

- Bâdkonek (Balon), 1324 hş./1945
- Diraht-i Morvârîd (İnci Ağacı), 1337 hş./1958
- Men Hem der Donyâ Ârzû Dârem (Dünyada Benim De Arzularım Var), 1345 hş./1966
- Bâbâ Berfî (Kardan Baba), 1346 hş./1967
- ‘Arûsân-i Kûh (Dağ Gelinleri), 1348 hş./1969
- Şeb be Ser Resîd (Gece Sona Erdi), 1373 hş./1994
- Kebûter-i Men (Benim Güvercinim), 1373 hş./1994

İranlı tiyatro yönetmeni Behrûz Garîbpûr (d.1950-) İran’da çocuk piyesleri hakkında verdiği bir röportajında İran’da çocuk tiyatrolarının Cabbâr Bâğcebân tarafından ana okullarda başladığını ve onun *Pîr u Turb* ve *Hânum-i Hozûk* adlı eserlerin İran’ın ilk çocuk piyesleri sayılacağını söylemiştir.³⁹⁸

Cabbâr Bâğcebân’ın *Bâbâ Berfî*³⁹⁹ (*Kardan Baba*) adlı çocuklar için yazdığı hikâye kitabında özetle kış mevsiminde çok fazla kar yağmasıyla okullar tatil olur. Kâsım, Kâve, Meryem, Menije, Hamîd, Hamd, Sârâ ve Susan adlı çocuklar önce okul bahçesine yakın bir evde yaşayan büyük babalarının evlerine gidip onu görür, sonra da okulun bahçesinde kar oynarlar. Kardan adam yapmaya karar verip çok büyük boylu bir kardan adam yaparlar. Gözlerini kömürden, burnunu havuçtan ve şapkasını da saksıdan tamamlarlar. Büyük babalarının uzun beyaz saçlı ve beyaz sakallı olmasından dolayı kardan adamı büyük babalarına benzetirler ve ona Kardan Baba adını verirler. Kardan adamın etrafında halka olup “*kardan baba, kardan baba, ne kadar sessiz, ne kadar sessiz*” şeklinde yüksek sesle şarkı söylerler. Bu sesi duyan

³⁹⁸ Röportajın tamamı için Bkz.: Muhammed Hâdî Muhammedî, Zuhre Kâyînî, **Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân: Dovre-yi Meşrûte**, Tahran, Neşr-i Çistâ, Çâp-i Pencom, 1390 hş./2011, s. 603-605.

³⁹⁹ Bâbâ Berfî (Kardan Baba) Cabbâr Bâğcebân’ın ölümünden sonra 1346 hş./1967 yılında basılmış ve çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Bâbâ Berfî, Esin Yayinevi tarafından “Kar Baba” adında Türkçeye çevrilmiş ve Türkiye’de basılmıştır. Kitabın girişinde “En Güzel Çocuk Hikâyeleri” başlıklı bir liste yapılmış ve bu listede “Cabbar Bağceban’ın Kar Baba” kitabı ile “Samed Behrengi’nin Küçük Kara Balık” kitapları dünyaca ünlü Exupery’nin Küçük Prens, Cervantes’in Don Kişot ve W. Bonsels’in Arı Maya gibi kitapları arasında yer almıştır. Esin Yayineviden çıkan bu kitabın yayın tarihi bulunmamasına rağmen “En Güzel Çocuk Hikâyeleri” dizisinin 1980’li yıllarda yayınlandığı bilgisine dayanarak bu kitabın 1980-1983 yılları arasında yayınlandığını tahmin etmekteyiz. Kar Baba adlı hikâye kitabı Türkiye kütüphanelerinin katalog kayıtlarında bulunmayıp kendi imkânlarımızla kitaba ulaşılmıştır. Bu tercüme edilen kitabın resimleyen Sabri Börtüçene’dir. Bu çeviri kitabında asıl kitaptaki cümlelere bağlı kalınmamış ve Türkçeye sadeleştirilerek tercüme edilmiştir.

büyük babaları çocukların yanlarına gelir. Kardan adamın yanında durur ve kardan adamı konuşturur. Öncelikle kardan baba soğuktan korkmadıkları için çocukları tebrik ettiğini söyler. Çalışması ve hangi işi yapması gerektiğini çocuklara sorar. Bütün çocuklar ona fırıncı olmasını ve ekmek pişirmesini söyler. Böylece bütün insanların karnını doyurmuş olacaktır. Kardan baba çocukların uyku zamanı geldiği için onları uğurlar. Bütün çocuklar rüyalarında kardan adamın fırıncı olduğunu ve ekmek pişirdiğini görürler. Kardan adam insanlar için pek çok defa ekmek pişirir; ancak her ekmek pişirdiğinde yavaş yavaş erimektedir. Çocuklar sabah uyandığında kardan adamı merak ederler. Kardan adamın yanına gittiklerinde yerde sadece ondan geriye kalan kömürleri, havucu ve saksıyı görürler. Çocuklar bu duruma çok üzülür ve o sırada karşılarında büyük babalarını görünce onunla teselli bulurlar. Masaldan çıkartılacak sonuç masalın sonunda yer alır. Bir kişinin başkası için yaptığı işlerin o kişi gittiğinde bile boşa gitmeyeceği anlatılır. Çocuklar bunun üzerine kardan adamın anısına şu şiiri söyler:⁴⁰⁰

سرت رفت و کلاهت موند

بابا برفی، بابا برفی

دلت شد و آب و اهت موند

بابا برفی، بابا برفی

دو چشم ما به راهت موند

بابا برفی، بابا برفی

“Başın gitti, şapkan kaldı.

Kardan baba, Kardan baba,

Kalbin eridi, ahın kaldı

Kardan baba, Kardan baba

⁴⁰⁰ Cabbâr Bağçebân, **Bâbâ Berfi**, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, Çâp-i Çehârrom, Tahrân, 1361 hş./1982, s. 20.

Gözümüz yolunda kaldı

Kardan baba, Kardan baba”

Bunun üzerine büyük babaları da son nakaratı tekrar eder ve “kardan baba, kardan baba” diyerek çocukların hüznünlü duygularına katılır ve masal sona erer. Bu hikâyede kar oynayan çocuklar üzerinden çocuk okurlarına toplumsal birliktelik mesajı verilmek istendiği ve yapılan bir iyiliğin hiçbir zaman boşa gitmeyeceği öğretilmesi amaçlandığı görülür.

3.2.2. Mehdî Âzer Yezdî

Mehdî Âzer Yezdî, 1301 hş./1922 yılında Yezd şehrinde çiftçi bir ailede dünyaya geldi. Babası onu okula göndermemesi nedeniyle Kuran okumayı, dua etmeyi ve ezber yapmayı annesinden ve büyükannesinden; yazmayı da babasından öğrenmiştir. 12 yaşından sonra ise günde bir saat gramer dersi almak için iki yıl okula gitmiştir. Mehdî Âzer Yezdî, yirmi yaşına kadar babasına çiftçilik işlerinde yardım etmiş ve daha sonra çorap dokuma atölyesinde bir müddet çalışmıştır. Yezd şehrinde kitapçıda işe başlamasıyla kitap okumaya yönelmiş ve kendi ifadesiyle “*dünyanın ne kadar büyük olduğunu*” kitaplardan öğrenmiştir. Yezd şehriden sonra 1321 hş./1942 yılında Tahran’a gitmiş ve Hâver, İbn Sinâ ve Emîr Kebîr yayınevlerinde kitap ve gazete basımı işlerinde çalışarak hayatını sürdürmüş ve hiç evlenmemiştir. Klasik Fars edebiyatındaki bazı eserlerin çocuklar için sadeleştirilerek yeniden yazılması gerektiğini düşünmesiyle İran’da çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin ortaya çıkmasında öncülük etmiştir. Mehdî Âzer Yezdî, 1388 hş./2009 yılında ölmüştür.⁴⁰¹

Mehdî Âzer Yezdî’nin çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı eserleri şunlardır:

- Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb, 8 Cilt, (İyi Çocuklara İyi Hikâyeler), 1336-1363 hş./1957-1984
- Kıssahâ-yi Tâze ez Kitâbhâ-yi Kohen, 10 Cilt, (Eski Kitaplardan Yeni Hikâyeler), 1344-1351 hş./1965-1972

⁴⁰¹ Çevrimiçi, <https://www.hamshahrionline.ir/news/851458> ۱۳۸۸-۱۳۰۱-آذر-یزدی-مهدی-آذر-یزدی, 18.12.2020

- Şi'r-i Kand u 'Asel (Şeker ve Bal Şiiri), 1345 hş./1966
- Gorbe-yi Nâkolâ (Akıllı Kedi), 1351 hş./1972
- Mesnevî-yi Beççe-yi Hûb (İyi Çocukların Mesnevisi), 1351 hş./1972
- Hale Govher (Govher Teyze), 1354 hş./1975
- Kıssahâ-yi Sâde (Sade Hikâyeler), 1363 hş./1984
- Gorbe-yi Tenbel (Tembel Kedi), 1371 hş./1992
- Kıssahâ-yi Peyâamberân (Peygamberler Kıssaları)
- Yâd-i 'Aşûrâ (Aşura Hatırası)

1336 hş./1957 yılından itibaren yazmaya başladığı *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb (İyi Çocuklara İyi Hikâyeler)* adlı 8 ciltten oluşan eserinde İran'ın klasik edebi, ahlaki ve tasavvufi eserlerini çocuklara yönelik sade bir dille yeniden nesir ve şiir olarak uyarlamıştır. Bu eser sırasıyla şu hikâyelerden oluşur:

1. *Kıssahâ-yi Kelile u Dimne* (Kelile ve Dimne Hikâyeleri), 1336 hş./1957; 2. *Kıssahâ-yi Merzubânnâme* (Merzubânnâme Hikâyeleri), 1338 hş./1959; 3. *Kıssahâ-yi Sindbâdnâme u Kâbûsnâme* (Sindbâdnâme ve Kâbûsnâme Hikâyeleri), 1341 hş./1962; 4. *Kıssahâ-yi Mesnevî-yi Movlevî*⁴⁰² (Mesnevi Hikâyeleri), 1343 hş./1964; 5. *Kıssahâ-yi Kur'an* (Kur'an Hikâyeleri), 1345 hş./1966; 6. *Kıssahâ-yi Şeyh Attâr* (Şeyh Attar Hikâyeleri), 1347 hş./1968; 7. *Kıssahâ-yi Gulistân u Molistân* (Gülistan ve Mülistan Hikâyeleri), 1352 hş./1973; 8. *Kıssahâ-yi Çehârdeh Ma'sum* (On Dört Masum'un)⁴⁰³ Hikâyeleri), 1363 hş./1984.

Mehdî Âzer Yezdî her kitabının girişinde çocuklar ve gençler için önsöz yazmış ve bu önsözde çocuklara kitap hakkında bilgi vermiştir. Çocuklara yaklaşımı samimi ve sadedir. Bazı kitaplarının arkasına yetişkinler için hazırladığı yazıları ile yazar ve eleştirmenlerin kitapları hakkındaki düşüncelerini ve mektuplarını eklemiştir.

⁴⁰² Mehdî Âzer Yezdî tarafından çocuklar ve gençlere yönelik derlenen Mesnevi'den seçme hikâyeler kitabı "Ben Sağırım Efendim Mesneviden Hikmetli Hikâyeler" adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eser genç ve yetişkinlere hitap etmektedir. Bahsedilen kitap için Bkz.: Mevlâna, **Ben Sağırım Efendim Mesneviden Hikmetli Hikâyeler**, Derleyen: Mehdî Âzer Yezdî, Çev. Simin Bagheri, İstanbul, Sufi Kitap Yayınları, 2020.

⁴⁰³ Çehârdeh Masum, Şiirlerin günah işlemekten korunduğuna inandıkları on dört masum kişilerdir.

Bu serinin ilk cildinin önsözünde yazar, çocuklara *Kelile ve Dimne* adlı eserden bilgi vermiş ve Arapça kelimelerin çok fazla olması nedeniyle lise ikinci sınıftan önce çocukların onu kolaylıkla anlayamayacaklarını belirtmiştir. Çocukların kolaylıkla okuyup anlamaları için bu eseri yazdığını söyleyip bu iyi hikâyelerin iyi sonuçlar getirmesini ümit ederek okuyucularına sunmuştur.⁴⁰⁴

Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb (İyi Çocuklara İyi Hikâyeler) adlı eseri 1345 h.ş./1966 yılında Unesco tarafından çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yılın en iyi kitapları seçilmiş ve 1347 h.ş./1968 yılında Kraliyet ödülünü almıştır.

Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb (İyi Çocuklara İyi Hikâyeler) İngilizce, Rusça, Çince ve İspanyolcaya tercüme edilmiştir. Bu seride yer alan 1. ve 2. cilt Türkçeye tercüme edilmiştir.⁴⁰⁵

Kıssahâ-yi Tâze ez Kitâbhâ-yi Kohen (Eski Kitaplardan Yeni Hikâyeler) adlı on ciltten oluşan eserindeki hikâyeler sırasıyla şunlardır: 1. *Hayr u Şer* (İyi ve Kötü), 1344 h.ş./1965; 2. *Hak u Nâhak* (Doğru ve Yanlış), 1345 h.ş./1966; 3. *Deh Hikâyet* (On Hikâye), 1345 h.ş./1966; 4. *Beççe-yi Âdem* (İnsan Yavrusu), 1345 h.ş./1966; 5. *Penc Efsâne* (Beş Efsane), 1345 h.ş./1966; 6. *Merd u Nâmerd* (Cesur ve Korkak), 1346 h.ş./1967; 7. *Kıssahâ u Meselhâ*, (Kıssalar ve Hikâyeler), 1346 h.ş./1967; 8. *Heşt Behişt* (Sekiz Cennet), 1350 h.ş./1971; 9. *Bâfende-yi Dânen* (Bilgin Dokumacı), 1351 h.ş./1972; 10. *Asl-i Movzu* (Konunun Özü), 1351 h.ş./1972.

Kıssahâ-yi Tâze ez Kitâbhâ-yi Kohen (Eski Kitaplardan Yeni Hikâyeler) adlı eseri 1347 h.ş./1968 yılında çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yılın en iyi kitapları

⁴⁰⁴ Mehdî Âzer Yezdî, *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb*, C. I, Çâp-i Dehom, Tahran, İntişârât-i Emîr Kebîr, 1353 h.ş./1974, s. 9.

⁴⁰⁵ Bahsedilen kitaplar için Bkz.: Beydaba, *Kelile ve Dimne*, Uyarlayan: Mehdî Âzer Yezdî, Çev. Nimet Yıldırım, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2017; Merzubân bin Rüstem, *Merzubânnâme: Güzel Çocuklara Güzel Hikâyeler*, Uyarlayan: Mehdî Âzer Yezdî, Çev. Zeyneb Jawadî, yay. haz. Nimet Yıldırım, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, 2020. Ayrıca Mehdî Âzer Yezdî'nin derlediği hikâyelerden seçilen bazı kısımlar ayrı bir seri oluşturulup Türkçeye çevrilip yayınlanmıştır. Bu seri "Balı seven Karınca", "Gölgesine Aldanan Aslan", "Göç Eden Kaplumbağa", "Avlanamayan Avcı" başlıklarıyla 6-9 yaş çocuklara yönelik olduğu belirtilip Çalışkan Çocuk Yayınevinin komisyonu tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve 2018 yılında yayınlanmıştır.

seçilmiş ve Kraliyet ödülünü almıştır. Ayrıca onun birkaç kitabı da Çocuk Kitap Şurası (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından yılın en iyi kitapları ödülünü almıştır.⁴⁰⁶

3.2.3. Nâdir İbrâhîmî

14 Ferverdîn 1315 hş./3 Nisan 1936 yılında Tahran’da dünyaya geldi. Ailesi Kacarlar döneminin ünlü Kirman hükümdarı İbrâhîm Hân Zahîrüddevle’nin soyundan gelmektedir. İlk ve ortaokul eğitimini Tahran’da tamamlayıp Darülfünun Lisesinden edebiyat diploması almıştır. Üniversiteye önce hukuk bölümünde başlamasına rağmen bu bölümü bitirmeyip İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden lisans derecesiyle mezun olmuştur. Gençlik yıllarında siyasi faaliyetlerde bulunması nedeniyle birkaç defa tutuklanmış ve bir süre hapishanede kalmıştır. Dizi ve film senaristliği yapmış ve film müzikleri bestelemiştir. Eşiyle birlikte çocuklar ve gençler hakkında araştırmalar yapmak, çocuk psikolojisini izlemek ve çocukların dilinde kitaplar yazmak için 1350 hş./1971 yılında Çocuk ve Gençleri Destekleme Enstitüsünü kurmuşlardır. Nâdir İbrâhîmî 16 Hordâd 1387 hş./5 Haziran 2008 tarihinde ölmüştür. Ölümünden sonra 1398/2019 yılında Nâdir İbrâhîmî adına Tahran’da kütüphane ve müze açılmıştır.⁴⁰⁷

Nâdir İbrâhîmî, yazmaya on beş yaşında başlamış ve roman, öykü, senaryo, tiyatro, çeşitli alanlarda araştırmalar ve çocuk ve gençlik edebiyatını içeren çok sayıda kitaplar yazmıştır. Bazı kitapları çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Nadir İbrâhîmî’nin yetişkinler için yazdığı *Sevdanın Tuhaf Öyküsü*⁴⁰⁸, *Sürgündeki Filozof Molla Sadra*⁴⁰⁹, *Helya*⁴¹⁰, *Merdî der Teb’id-i Ebedî* (Ebedi Sürgünde Bir Adam)⁴¹¹ adlı romanları Türkçeye tercüme edilmiştir.

Nâdir İbrâhîmî çocuk edebiyatı alanında Bratislava Birincilik ödülü, Unesco Eğitim ve Öğretim Birincilik ödülü gibi pek çok ödülün sahibi olmuştur. Çocuk ve

⁴⁰⁶ Mehdî Âzer Yezdî, **Kıssahâ-yi Heşt Behişt**, İntişârât-i Eşrefî, Çâp-i Dehom, Tahran, 1372 hş./1993, s. 46.

⁴⁰⁷ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/432->, 02.03.2021.

⁴⁰⁸ Adı geçen kitap için Bkz.: Nadir İbrahimi, **Sevdanın Tuhaf Öyküsü**, Çev. Gül Yıldız, İstanbul, Muhenna Yayınevi, 2020.

⁴⁰⁹ Adı geçen kitap için Bkz.: Nadir İbrahimi, **Sürgündeki Filozof Molla Sadra**, Çev. Sedat Baran, Elest Yayınları, 2006.

⁴¹⁰ Adı geçen kitap için Bkz.: Nadir İbrahimi, **Helya “Yine O Sevdığım Kent”**, Kapı Yayınları, 2006.

⁴¹¹ Adı geçen kitap için Bkz.: Nadir İbrahimi, **Ebedi Sürgünde Bir Adam**, Çev. Zeynep Torlak Kocaaslan, Yakaza Yayınları, 2020.

gençlik edebiyatı alanında hikâye ve roman yazmanın yanı sıra çocuk edebiyatı için araştırma kitapları da hazırlamıştır. Yetişkinler için yazdığı roman ve öykü kitapları da vardır; ancak çocuk edebiyatındaki yazarlığıyla daha çok tanınır. Çocuklar için elliden fazla kitap yazmasının yanı sıra başka dillerden Farsçaya tercüme ettiği çocuk kitapları da vardır.

Nâdir İbrâhîmî'nin çocuk ve gençlik edebiyatı alanındaki bazı kitapları şunlardır:

- Efsâne-yi Bârân (Yağmur Efsanesi), 1346 hş./1967
- Dûr ez Hâne (Evden Uzak), 1347 hş./1968⁴¹²
- Kelâghâ (Kargalar), 1348 hş./1969⁴¹³
- Sencâbhâ (Sincaplar), 1349 hş./1970
- Pehlivân-i Pehlivânân: ber Esâs-i Yek Dâstân-i Pehlivânî-yi Îrânî (Pehlivanların Pehlivanı: İranlı Bir Pehlivanlık Destanına Göre), 1352 hş./1973
- Kıssa-yi Gulhâ-yi Kâlî (Halı Çiçeklerinin Hikâyesi), 1352 hş./1973
- Men Râh-i Hâneem Râ Beled Nistem (Ben Evimin Yolunu Bilmiyorum), 1353 hş./1974
- Perî Ki Gom Şode (Kaybolan Peri), 1353 hş./1974
- Bârân, Âftâb u Kıssa-yi Kâşî (Yağmur, Güneş ve Çini Deseniyle İlgili Hikâyeler, 1353 hş./1974
- Bozî Ki Gom Şode (Kaybolan Keçi), 1353 hş./1974
- Seferhâ-yi Dûr u Dirâz-i Hâmî u Kâmî der Vatan (Hami ve Kami'nin Vatanda Uzun Yolculukları), 1356 hş./1977
- Peder, Çerâ Tû-yi Hâne Mânde Est? (Baba, Neden Evde Kaldı?) 1357 hş./1378
- Beraderet Râ Sedâ Kon (Kardeşini Çağır), 1357 hş./1978

⁴¹² Bu kitabı 1347 hş./1968 yılında Çocuk Kitabı Şurası (Şûrâ-yı Kitâb-i Kûdek) tarafından yılın kitabı ve Unesco'dan Asya'nın kitabı olarak seçilmiştir.

⁴¹³ Bu kitabı Japonya-Tokya'nın çocuk festivalinde birincilik ve Bratislava altın elma birincilik ödülünü kazanmıştır. Ayrıca Unesco'dan eğitim ve öğretim birincilik ödülünü kazanmıştır.

- Berader-i Men Mocâhid, Berader-i Men Fedâyî (Kardeşim Mücahit, Kardeşim Fedai), 1357 hş./1978
- Nîrû-yi Hevâyî (Hava Kuvveti), 1357 hş./1978
- İnkilâb-i Mâ be Mâ Çi Dâd (Devrimimiz Bize Ne verdi), 1358 hş./1979
- Ceng-i Bozorg Ez Medrese-yi Emîryân (Emiryan Okulunda Büyük Savaş), 1358 hş./1979
- Rûzî ki Feryâdem râ Hemsâyehâ Şenîdend (Komşuların Feryadımı Duyduğu Gün), 1368 hş./1989
- Diraht-i K1ssa, Kamerîhâ-yi K1ssa (Hikâye Ağacı, Hikâyenin Ayları), 1369 hş./1990
- Ân ki Hayâl Baft u Ân ki Amel Kerd (Hayal Eden ve Hareket Eden), 1369 hş./1990
- Hikâyet-i Do Diraht-i Hormâ (İki Hurma Ağacının Hikâyesi), 1370 hş./1991
- Hikâyet-i Âb-i Honek (Serin Suyun Hikâyesi), 1370 hş./1991
- Misl-i Pûlâd Bâş Peserem, Misl-i Pûlâd (Çelik Gibi Ol Oğlum, Çelik Gibi), 1371 hş./1992
- Dâstân-i Seng u Filiz u Âhen (Taş, Metal ve Demir'in Hikâyesi), 1371 hş./1992
- Kalb-i Kûçekem Râ Be Çi Kesî Bedehem? (Küçük Kalbimi Kime Vereyim?), 1371 hş./1992
- Mâ Moselmânîhâ-yi Âb u Hâkîm (Biz Bu Su ve Toprağımızın Müslümanlarıyız), 1373 hş./1994
- Bâ Men Behân Tâ Yâd Begîr (Öğrenmek İçin Benimle Oku), 1373 hş./1994
- Hâlâ Dîger mî Hâhem Fikr mi Konem (Şimdi Artık Düşünmek İstiyorum), 1373 hş./1994
- Câ-yi Ê Hâlî (Onun Yeri Boş), 1380 hş./2001
- Âdem Vaktî Harf Mî Zened, Çi Şeklî Mî Şeved (Bir İnsan Konuşurken, Neye Benziyor)
- Ân Şeb Ki Tâ Seher (Seher Vaktine Kadar O Gece), 1395 hş./2016

- İn Bâğ-i Bozorg-i Bâver Nekerdenî (Bu İnanılmaz Büyük Bahçe),
- Seng u Âhen u Pûlâd (Taş, Demir ve Çelik)
- Abdulrezzâk-i Pehlivan (Abdulrezzak Pehlivan)
- Kıssa-yi Sâr u Sîb (Sığırcık ve Elmanın Hikâyesi)
- Kıssa-yi Şotor-i bâ Safâ u Mûş-i Hodhâh (Saf Deve ile Bencil Farenin Hikâyesi)
- Mâmân, Men Çerâ Bozorg Nemî Şevem, Bâbâ...), Anne, Ben Niye Büyümüyorum, Baba...)
- Yek Kıssa-yi Bolend-i Felezî (Metalin Uzun Bir Hikâyesi)

Nâdir İbrâhîmî'nin *Kelâghâ* (Kargalar) adlı çocuk kitabı şöyle başlar:⁴¹⁴

هزار سال پیش نبود، صد سال پیش هم نبود، پارسال بود یا دو سال پیش، نمی دانم، شاید هم چهار پنج سال پیش. در گوشه یی از سرزمین ما دهکده یی بود. در این دهکده باغی بود. در این باغ، درخت قشنگ سبزی بود به نام سرو و در باغ دیگری، کنار جوی آب، توی همین دهکده درخت چناری بود بزرگ و بلند. درخت چنار با سرو سبز دوست بود. توی همین دهکده پرندۀ ی کوچک قشنگی زندگی می کرد به نام چرخ ریسک و این پرندۀ ی کوچک کارش نامه رسانی بود. سالهای سال بود که پرندۀ و چنار و سرو خوب و خوش در کنار هم زندگی می کردند. آب و خاک به درختان خوراک می دادند و پرندۀ برای آنها آوازه ی خوب می خواند. اینطور زندگی می کردند تا اینکه یک روز صبح، همه چیز بهم ریخت و دهکده ی آرام، پر از کلاغ شد.

“Bin yıl önce değil, yüz yıl önce değil, geçen yıl veya iki yıl önceymiş, bilmiyorum. Belki de dört beş yıl önce. Ülkemizin bir köşesinde bir köy varmış. Bu köyde bir bahçe varmış. Bu bahçede servi adında yeşil güzel bir ağaç varmış. Aynı köyde derenin yanındaki başka bir bahçede uzun ve büyük bir çınar ağacı varmış. Çınar ağacı servi ağacıyla arkadaşmış. Aynı köyde Çerhrîsek (baştankara kuşu) adında küçük güzel bir de kuş yaşıyormuş ve bu küçük kuşun işi postacılıkmış. Yıllarca kuş, çınar ve servi birlikte iyi ve güzelce yaşamışlar. Su ve toprak ağaçlara yiyecek veriyor ve kuş da onlar için güzel şarkılar söylüyormuş. Böyle yaşıyorlarmış ta ki bir sabah her yerin birbirine girip sakin köy kargalarla dolana kadar...”

⁴¹⁴ Nâdir İbrâhîmî, **Kelâghâ**, Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, Tahran, Çâp-i Devvom, 1354 hş./1975, s. 3-4.

Masalın devamında postacı kuş Çerhrîsek, çınar ve servi ağaçlarına eskisi gibi mektup götüremez. Kargalar mektuplara yalan sözler ekleyip ortalığı karıştırırlar. Bir gün Çerhrîsek kargaların yalanlarına dayanamayıp yollara düşer ve çözüm arar. Üzerine konduğu bir taş ve dağ onu Sîmorg kuşuna yönlendirir. Çerhrîsek dağın zirvesindeki Sîmorg kuşuna ulaşır ve ondan yardım ister. Sonunda Sîmorg kuşunun gölgesinden bütün kargalar korkup köyü terk ederler.

Edebiyyât-i Dâstânî dergisinde yayınlanan Nâdir İbrâhîmî'nin röportajında *Doşnâm* adlı ilk kitabı hakkında bilgi verilmiş ve bu kitabın daha sonra çocuk dilinde tekrar yazılma maceralarını anlatmıştır.⁴¹⁵

Doşnâm (Kötü Söz) kitabıyla başlamışsınız, o günleri bize anlatır mısınız?

Benden önce çoğu kişi “ilk adımın sonraki yüzlerce ve binlerce adım kadar değerli olduğunu” söylemiştir. Eğer ilk adım iyi ve doğru atılırsa, yol her zaman sıkıntılı olsa da bütün yolu yürümek kolay ve az riskli olacaktır. Doşnâm benim hayatımda sadece bir hikâye değildi; o hayattan bu hayata çelik bir köprüydü. Biliyorsunuz değil mi? Eğer bilmeseydiniz, soru yöneltmezsiniz. Sanırım bu hikâye yaklaşık on yıl benim yanımdaydı. Darülfünun 'da beşinci sınıfta kompozisyon dersinde onu okudum. Onlarca kez temize çektim. Birkaç kez onu bir dergiye göndermek istedim. Korkuyordum. Başlamaya korkuyordum. Derine girmekten korkuyordum. Genç ve güçlü öykü yazarı Gulâm Huseyn Hân Sâî'dî (ruhu şad olsun) ve Behrâm Sâdîkî (ruhu şad olsun) gibi çoğunun peşinden gitmekten ve yenik düşmekten korkuyordum. Kaybolmaktan ve gömülmekten korkuyordum. Çölde bir damla gibi damlayıp yok olmaktan korkuyordum. Beni teslim almalarından, küçülmekten ve küçük kalmaktan korkuyordum. Biliyor musunuz? Korkunç şekilde destekleneyim, görüntüm için korna çalınsın, abartılsın ve zafer balonlarımla kutlama yapayım diye sol görüşlü değildim. Yabancıydım. Desteksiz saman gibi, kendim kendime dayanmam gerekiyordu. “Dağdan dağa tırmanıyordum.” Hatırlıyor musunuz,

⁴¹⁵ İlgili röportaj için Bkz.: Röportaj yapılan: Nâdir İbrâhîmî, “Mosâhebe u Gozârîş: Gûte Hordenî-yi Garîb der Dâstân”, Röportaj Yapan: Yusûf ‘Alîhânî, *Edebiyyât-i Dâstânî*, Şomâre:43, 1376 hş./1997, s. 92-93.

1342 hş./1963 yılında o tarihi hapishanede 15 Hordâd ayından sonra *Doşnâm* ilk defa *Hâneyi Berây-i Şeb* (Gece İçin Bir Ev) kitabında basıldı. Girdiğim hapishaneden merhum Celâl Âl-i Ahmed onu *Kitâb-i Mâh-i Keyhân*'da yayınladı. Başka vesilelerle başka yerlerde yayınlandı. Günün siyaset sosyolojisi sözü vardı: Çoğu sincaptılar; *Doşnâm* öyküsünün sincabı. Çoğu olmak istiyordu. Solcular ve dindarlar arasında millilerden çok sincabımız vardı. Öldürülmek için savaşıyan bir savaşçı, sert ve somurtkan değil; naziktir, şairdir, şarkıcıdır ve sincaptır.

Sonra, Sîmîn Dânişver hanım *Doşnâm*'ı İran'ın seçkin üç öyküsünden biri olarak Amerika'ya götürdü ve onun hakkında konuşma yaptı. Sonra Dâryûş Mehrcûyi aracılığıyla İngilizceye tercüme edildi ve kitap olarak yayınlandı. Sonra merhum Fîrûz Şîrvânî benim onu çocuk diliyle yazmamı istedi ve yazdım ve "Kıssa-yi Sencâbhâ" (Sincaplar Öyküsü) adıyla Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân yayınevinde basıldı. Sonra sergilendi. Bir kez devrimin zaferinden önce bir kez de devrimden sonra şehir tiyatrosunda bir süre sahnelendi ve kızlarımdan birisi de onda oynadı.

Geceleri "Fîrûz" kafesinde, "Nadirî" kafesinde ve "Mermer" hotelde bazıları bana "*Doşnâm*" diye seslenirlerdi. Bazı zamanlar "Tarfe" grubunun çocuklarıyla buralarda toplanırdık.

Doşnâm benim yolumu düzeltti, *Bednâm* (Kötü Söz) hemen bu düz yoldan öne çıktı. Mahmûd İ'timâdzâde bey *Bednâm*,⁴¹⁶ *Kitâb-i Hefte-yi Keyhân* da yayınladı, öykü haftanın kitabının kapağındaydı: "Bir Hayal, Uzak Bir Arzu".

Doşnâm ve *Bednâm* kendi içinde zamanın en ciddi siyasi mesajlarını taşıyan meseleydi ve o dönemde siyaset ciddi ve hayati bir meseleydi. Siyaseti kasttettiğim, Âryâmehr'in⁴¹⁶ sistemine karşı savaştır. *Doşnâm* tamamen ve kalbindeki acı ve derin üzüntüyle şaha karşıydı; ormanın aslan kralına karşıydı. Korkutucu ve dikili ağızların olduğu o dönemde de *Bednâm* genel devrimin mesajı veya 1342'nci (1963) yılın büyük isyanıydı. Başta tekrarlanan şey ormanın aslan kralına karşı şefkatli ve âşık olan inatçı ve savaşçı bir sincabın haksızlığa uğramasıydı. *Bednâm*'da tekrar edilen şu mesajdı:

⁴¹⁶ Muhammed Rızâ Pehlevî'nin (1298-1359 hş./1919-1980) lakabıdır.

“Eğer asiler teslim olursa, yakın ölümden korkarlar.” Baskıcı bir yönetim sistemine karşı çıktığınız zaman artık geri çekilip kuyruk oynatmak ve köpek sıfatına bürünmek kurtarmaz. Eğer çoban ve sürüye bağlı köpeğe karşı olmak istediysen, öldürülmek için ol, o dönemi hatırla, o bütün sincapları iyi hatırla...

3.2.4. Behrâm Beyzâyî

1317 hş./1938 yılında Tahran’da kültürlü bir ailede dünyaya geldi. İlkokul ve lise eğitimini Tahran’da tamamladı. Askerlik görevinden sonra Tahran Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümüne girmiş; ancak lisans eğitimini yarıda bırakmıştır. 1338 hş./1959 yılında Demavend Emlak ve Uzmanlık Hizmetlerinde işe girmiş ve 1341 hş./1962 yılında Dramatik Sanatlar idaresine geçmiştir. 1347-1357 hş./1968-1978 yılları arasındaki İran Yazarlar Derneği’nin (Kânûn-i Nevîsendegân-i Îrân) üyelerindendir. 1348 hş./1969 yılında Tahran Üniversitesiyle iş birliği yapmış ve misafir öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 1352 hş./1973 yılında Tahran üniversitesi Tiyatro bölümünden aynı üniversitenin Güzel Sanatlar Fakültesine geçmiş ve öğretim üyesi olarak 1360 hş./1981 yılına kadar çalışmıştır.⁴¹⁷

Sinema kariyerine 1341 hş./1962 yılında siyah beyaz çektiği bir filmle başlamış ve 1349 hş./1970 yılında çektiği *‘Amû-yi Sebîlû* (Bıyıklı Amca) adındaki filmiyle tanınmıştır. Pek çok film ve tiyatro yazmanın dışında, çok sayıda makale, roman ve öykü yazmıştır. Ayrıca *Avesta*, *Hezâr u Yek Şeb*, Attâr’ın *Îlahinâmesi*, Fırdevsî’nin *Şâhnâme*’sinden, Nizâmî’nin *Husrev u Şîrîn* ve *Heft Peyker* adlı eserlerinden bazı destan ve hikâyeleri yeniden yazmış ve filmlerini çekmiştir.

Fîrûz Şîrvânî, Çocuk ve Gençlerin Düşünce Geliştirme Merkezi’nde (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) müdür olarak çalışırken o dönemin yazar ve şairlerinden çocuklara uygun kitap yazmalarını isteyip bu merkezde yayınlamıştır. Bu yazarlardan birisi olan Behrâm Beyzâyî de *Hakikat u Merd-i Dâna* (Hakikat ve Bilge Adam) adlı kitabını yazmıştır. Bu kitap Çocuk Kitabı Şurası (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından 1352 hş./1973 yılında yılın kitabı seçilmiştir.

⁴¹⁷ Çevrimiçi, <https://ketabnak.com/persons/278> , 20,03,2021

Yazdığı filmler ve film yönetmenliğiyle tanınan Behrâm Beyzâyî çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı *Hakikat u Merd-i Dâna* (*Hakikat ve Bilge Adam*) kitabı ile çocuk edebiyatı türlerine farklı bir bakış açısı getirmiş ve felsefi hikâye türünde eser kaleme almıştır. 1351 hş./1972 yılında yayınlanan bu hikâye çocuklara sorgulamayı öğreten felsefi bir çocuk öyküsüdür. Öyküde hakikati aramaya başlayan çocuğun bu süreçteki gençlik ve ihtiyarlık dönemleri tasvir edilir ve hakikat, ölüm gerçeği, dava uğrunda ölüm ve kâmil insan gibi temalarıyla zor konular anlatılmıştır. 12-14 yaş çocuklar için uygun olan bu kitap yıllar sonra 1396 hş./2017 yılında Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân yayınevi tarafından tekrar basılmıştır.

Hakikat u Merd-i Dâna (*Hakikat ve Bilge Adam*) adlı öyküde hakikati arayan bir çocuğun macerası anlatılır. Özetle öykü bu çocuğun arkadaşlarıyla hakikati bulma oyunu oynamak istemesiyle başlar. Oyunda hakikati bulamayan çocuk, hakikati öğretmene sorar. Çocuk öğretmenin anlattıklarını anlamakta zorluk çeker. Bir süre hakikati aramaktan vazgeçer; ancak her şeyi bilen bir adamın tepede bir kulübede yaşadığını öğrenir. Ona ulaşmaya çalışır. Ulaştığında o ihtiyar adama hakikati sorar. İhtiyar adam hakikatin her yerde olduğunu söyler. Çocuk bunları anlayamadığını söyler. O ihtiyar adam kendisinden daha bilge bir adamın olduğunu ve onu araması gerektiğini söyler. Çocuk bu bilge adamın peşine düşer ve ailesinden uzaklaşır. Bu arayışında çocuk şehirden çıkar ve geçtiği sokaklarda farklı insanlarla karşılaşır. Farklı tecrübeler kazanır. Dava sahibi bir çocukla tanışır ve onun davası uğruna ölmesine tanık olur. Köprü yapan bir toplulukla karşılaşır. Köprü yapımında onlara yardım eder ve bundan sonra çocuk genç olduğunu fark eder. Genç bir dönem hastalanır ve yalnız kalır. O zaman ölümü düşünür, ölümün şüphesiz bir hakikat olduğunu anlar. Hasta olunca iyi hatıralarını düşünür. İyileşince tekrar yollara düşer. Bu sefer ölümün arasındaki yaşamı aramaya çıkar. Yolda karşılaştığı olaylarda olgun davranışlar gösterir. Kâmil insan olduğunu fark eder ve ailesinin yanına dönmeye karar verir. Dönüş yolunda önceden büyük gelen sokaklar artık ona küçük gelir. Evin kapısını çaldığında gözleri iyi görmeyen annesi kapıyı açar. Onu tanımaz. Babasının da artık kulakları iyi duymuyordur. Küçük kardeşi büyümüştür. Kendini tanıtsa da onu tanımazlar ve kapıyı yüzüne kapatırlar. O an kâmil adam şaşırır, gülümser ve tekrar yollara düşer. Gidecek bir yeri kalmamıştır. Saçları beyazlamış ve ihtiyarlamıştır.

Düşüncelere dalar. Gölgesine baktığında eğilmiş sırtını ve baston tutan ellerini görür. O an bilge adamın kendisi olduğunu anlar. Kendisine tepede bir kulübe yapar. Bir gün küçük bir çocuk yanına gelir ve ona hakikatin ne olduğunu sorar. Ona hakikatin her şey olduğunu söyler. Çocuk en bilgili sen misin diye sorduğunda en bilgili kişinin kendisi olmadığını söyler. Çocuk o bilge kişiyi nerede bulacağını sorar ve bilge adam gülümser ve henüz yolun başında olan bir çocuk olduğunu yani soruyu soran çocuğun kendisi olduğunu söyler.

3.2.5. Samed Behrengî

Samed Behrengî 1318 hş./1939 yılında Tebriz’de işçi bir ailede dünyaya geldi. İlkokul eğitiminden sonra, 1334 hş./1955 yılında Tebriz’de öğretmen yetiştirme okuluna başlamış ve 1336 hş./1957 yılında eğitimini tamamladıktan sonra pek çok köy okullarında öğretmenlik yapmıştır. Öğretmenlik yaptığı sırada, Tebriz Üniversitesi’nde İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünün gece derslerine katılıp eğitimini devam ettirmiştir. Samed Behrengî öykülerini yazdığı dönemde devlete karşı yapılan eleştirilere fırsat verilmemesi ve baskı yapılması nedeniyle düşüncelerini doğrudan dile getirememiştir. Bu nedenle pek çok dergi ve gazetelerde yazı yazarken farklı takma isimler kullanmasının yanı sıra yazdığı çocuk kitaplarında da sembol ve simgeler kullanmıştır. Özellikle *Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû* (Küçük Kara Balık) adlı öyküsünde siyasi semboller yer almaktadır.⁴¹⁸

1347 hş./1968 yılında Aras ırmağında ölü olarak bulunan Samed Behrengî’nin ölüm nedeni boğulma olarak gösterilmesine rağmen çoğu kişi bu ölümü şüpheli bulmuştur. Ölümünden sonra 1349 hş./1970’li yıllarda kitaplarının yayınlanması ve okunması yasaklanmıştır. İslam devriminden sonra bir süre kitapları yeniden basılıp yasaklansa da günümüzde kitaplarının basımı yeniden devam etmektedir.

Samed Behrengî çocuk edebiyatı alanında yazılan kitaplarda çocuklara hayatın gerçeklerinin anlatılması gerektiğini savunur ve şu iki hususa dikkat çeker:

⁴¹⁸ Bkz.: Yaşar Yeşim Amaç, “Samed-i Behrengî’nin Küçük Kara Balık Adlı Öyküsünün Sembolik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Doğu Edebiyatlarında Edebi Akımlar ve Üsluplar*, Editör: Leyla Yakupoğlu Boran, İstanbul, Demavend Yayınları, 2019, s. 159-175.

*Birinci husus, çocuk edebiyatı, çocukların tatlı rüyaları ve hayallerindeki her şeyden habersiz renkli dünyaları ile yetişkinlerin sosyal alanlardaki acı gerçeklere boğulmuş karanlık dünyaları arasında köprü olması gerekir. Çocuk bu köprüden geçebilmeli ve bilinçli, donanımlı ve elindeki ışıkla yetişkinlerin karanlık dünyalarına ulaşmalıdır. Böylece çocuk bu hayatta babasının gerçek dostu ve yardımcısı olabilir ve toplumda değişirici faktörü olarak yerini alabilir... İkinci husus; çocuğun, çeşitli sosyal ve ahlaki sorunları, sürekli değişen kuralları ve gerçekleri ve sosyal değişikliği değerlendirebilmesi için, çocuğa bilimsel yaklaşım ve hassas davranma ölçülü olarak verilmelidir.*⁴¹⁹

Samed Behrengî ve eserleri Türkiye’de pek çok makale ve tez konusu olmuş ve onun öykü ve masal kitapları Türk çocuk kitaplarıyla karşılaştırılmıştır. “Samed-i Behrengî’nin Hikâyeciliği ve İran Çocuk Edebiyatındaki Yeri”⁴²⁰ adlı yüksek lisans tezi Gamze Gizem Ertan tarafından hazırlanmıştır. Bir diğer Yüksek lisans tezi “Samed-i Behrengî’nin 'Nine ve Sarı Cıvıv' ve Cahit Zarifoğlu'nun 'Serçekuş' öykülerindeki ana karakterlerin bireyselleşme ve toplumsallaşma açısından karşılaştırılarak incelenmesi”⁴²¹ adıyla Seda Azak tarafından hazırlanmıştır.

Samed Behrengî’nin öykü ve masalları çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Türkiye’de ise neredeyse onun bütün eserleri Türkçeye tercüme edilmiş ve aynı öyküler farklı yayınevleri tarafından defalarca basılmıştır.

Samed Behrengî’nin çocuklar için yazdığı öykü ve masal kitapları şunlardır:

- Ulduz u Kelâghâ (Ulduz ve Kargalar), 1344 hş./1965
- Keçel-i Kefterbâz (Kel Güvercinci), 1346 hş./1967
- Peserek-i Lebûfurûş (Pancarcı Çocuk), 1346 hş./1967
- Kıssa-yi Koç ‘Alî u Dohter-i Pâdişâh (Koç Ali ve Padişahın Kızının Hikâyesi), 1346 hş./1967
- Efsâne-yi Muhabbet (Sevgi Efsanesi), 1346 hş./1967

⁴¹⁹ Samed Behrengî, **Mecmû’a-yi Makâlehâ**, Tebriz, İntişârât-i Şems, 1348 hş./1969, s. 122-123.

⁴²⁰ Bahsedilen Yüksek Lisans tezi için Bkz.: Gamze Gizem Ertan, “**Samed-i Behrengî’nin Hikâyeciliği ve İran Çocuk Edebiyatındaki Yeri**”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

⁴²¹ Bahsedilen Yüksek Lisans tezi için Bkz.: Seda Azak, “**Samed-i Behrengî’nin 'Nine ve Sarı Cıvıv' ve Cahit Zarifoğlu'nun 'Serçekuş' Öykülerindeki Ana Karakterlerin Bireyselleşme ve Toplumsallaşma Açısından Karşılaştırılarak İncelenmesi**”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Ulduz u ‘Arûsek-i Sohengû (Ulduz ve Konuşan Bebek), 1347 hş./1968
- Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû⁴²² (Küçük Kara Balık), 1347 hş./1968
- Yek Holû Hezâr Holû (Bir Şeftali Bin Şeftali), 1347 hş./1968
- 24 Sa’ât der Hâb u Bîdârî (Uyku ve Uyanıklıkta 24 Saat), 1347 hş./1968
- Koroglu u Keçel Hamza (Köroğlu ve Kel Hamza), 1347 hş./1968
- Pîrzen u Cûce-yi Talâyîeş (Yaşlı Kadın ve Altın Sarısı Renkli Cıvıvı), 1347 hş./1968

Samed Behrengî’nin ölümünün ardından onun pek çok öğrencisi mektuplar ve şiirler yazmış ve ona olan sevgi ve bağlılıklarını dile getirmişlerdir. Ramser şehrinden Gulâm Remekî adındaki orta okul birinci sınıf öğrencisinin aşağıdaki şiirinde⁴²³ Samed Behrengî’nin öğrencilerin gözünde özgürlük savaşçısı ve karanlık günlere karşı mücadele eden bir öğretmen olduğunu vurgulamıştır:

“Selam sana, ey çocukların öğretmeni, savaşçı insan ve özgür adam,

Selam sana, denizlerde uyuyan kişi,

Ve şimdi özgürlük dersini başkalarına öğreten kişi,

Şimdi sen geçip gidiyorsun, keşke hayatta olsaydın da görseydin öfkenin meyvelerini,

Keşke hayatta olsaydın da görseydin savaş lalelerini,

Ey şeref sahibi öğretmen,

Işık ve özgürlük bağışlayıp gittin, şimdi Aras nehrinde uyuyan kişi,

Ey özgür insan,

Senin özgürlük ruhun yarının lale tomurcukları oldu şimdi,

⁴²² Bu kitap İtalya ve Çekoslovakya’da ödül almıştır.

⁴²³ ‘Alî Eşref Dervîşiyân, **Kitâb-i Kûdekân u Novcevânân-8**, Tahran, Çâphâne-yi Nakş-i Cihân, 1358 hş./1979, s. 108.

Boşuna değildir, İranlı çocukların haykırıışları:

“Samed bizim öğretmenimizdir, Samed’in yolu bizim yolumuzdur.”

Ey özgürlük yolunda ansızın ölen kişi,

Senin temiz kanın binlerce lalelere akıyor şimdi,

Senin şefkatli kalbin aracılığıyla bazı laleler yeşeriyor,

Şimdi özgürlükte uyuyan kişi,

“Savaşmalı ve karanlık geceler yok edilmeli” diye haykıran kişi,

Boşuna değildir, senin o kederli haykırıışların.”

3.2.6. Ahmed Rıza Ahmedî

1319 hş./1940 yılında Kirman şehrinde memur bir ailenin en küçük çocuğı olarak dünyaya geldi. İlk eğitimlerini Kirman ve Tahran şehirlerinde aldıktan sonra Tahran Darülfünuna girdi. Yazmaya şiirle başlayan Ahmed Rızâ Ahmedî, Şi’r-i Sepîd akımında şiir yazmanın yanında Çağdaş Fars şiirinde 1343 hş./1964 yılında ortaya çıkan yeni dalga akımını kuran ve bu akımla şiirler söyleyen şairlerdendir. 1345 hş./1966 yılında Kirman’ın bir köyünde Bilim Ordusu’nda (Sepâh-i Dâniş)⁴²⁴ askerlik görevini öğretmen olarak yerine getirmiştir. 1349 hş./1970 yılından itibaren Çocuk ve Gençlerin Düşünce Geliştirme Merkezi’nde (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) çalışmaya başlamıştır. 1358 hş./1979 yılına kadar çocuklar için kaset çalışmalarıyla ilgilenmiş ve bu yıldan 1373 hş./1994 yılına kadar merkezin yayınevinde editör olarak çalışmış ve emekli olmuştur.⁴²⁵

Çocuk ve Gençlerin Düşünce Geliştirme Merkezi’nde (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) çocuk ve gençlik edebiyatı alanında pek çok alanda faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler çocuklar için animasyon kursu, kaset hazırlama ile film ve sinema alanında hazırladığı çalışmalardır. Ayrıca çağdaş

⁴²⁴ Muhammed Rızâ Şâh Pehlevî döneminde Bilim Ordusu (Sepâh-i Dâniş) altında askerlik görevlerini köylerde iki yıl öğretmen olarak yerine getirenlerin başka okullara atamaları yapıldı.

⁴²⁵ Çevrimiçi, <https://www.irna.ir/news/83792670> , 13.05.2021

sanatçıların pek çok eserlerini ve bazı sanatçıların röportajlarını kayıt altına almasıyla bu alanda ülkesine katkıları olmuştur.

Ahmed Rızâ Ahmedî, yazdığı şiir kitabı için çeşitli kurum ve kuruluşlardan en iyi şair ödülleri almıştır. Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında çok sayıda ulusal ve uluslararası ödülün yanı sıra Hans Christian Andersen Ödülü'ne aday gösterilmiştir. 1378 hş./1999 yılında Çocuk ve Gençlerin Düşünce Geliştirme Merkezi (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevvânân) tarafından Ahmed Rızâ Ahmedî'ye yılın en iyi yazar ödülü verilmiştir.

Ahmed Rıza Ahmedî İran Kitap Haber Ajansı (İBNA) ile 21 Tir 1399/11 Temmuz 2020 tarihinde yaptığı bir röportajda çocuk ve gençlik edebiyatı için hikâye ve masal kitapları yazmaya Nâdir İbrahimi'nin teşvikiyle başladığını ve şimdiye kadar yaklaşık 50 kitabı çocuklar için yazdığını ve bu kitapların bazılarının 2. ve 3. baskılarının yapıldığını söylemiştir. Ayrıca yayınevlerinde basılmayı bekleyen beş çocuk kitabının olduğunu ve yakın zamanda basılacağını duyurmuştur.

Ahmed Rızâ Ahmedî'nin yazdığı çocuk hikâyeleri ve şiir kitapları şunlardır:

- Men Harfî Dârem Ki Fakat Şomâ Beççehâ Bâver mî Konîd (Benim Bir Sözümlerim Var; Sadece Siz İnanırsınız Çocuklar), 1348 hş./1969
- Nâgehân Çerâghâ Rûşen Şodend (Ansızın Işıklar Açıldı), 1349 hş./1970
- 'Arûs u Dâmâd zîr-i Bârân (Yağmurun Altındaki Gelin ve Damad), 1349 hş./1970
- Heft Kemân-i Heft Reng (Yedi Renkli Yedi Gökkuşağı), 1364 hş./1985
- Heft Rûz-i Hefte Dârem (Haftada Yedi Günüm Var), 1364 hş./1985
- To Diger Ez İn Bûte Hezâr Gul-i Sorh Dârî (Senin Bu Çalıda Artık Binlerce Kırmızı Çiçeğin Var), 1368 hş./1989
- Niviştem Bârân, Bârân Bârîd⁴²⁶ (Yağmur Yazdım, Yağmur Yağdı), 1368 hş./1989

⁴²⁶ Bu kitap Bologna Çocuk Kitapları Fuarında (Bologna Children's Book Fair) 2004 yılının Yeni Ufuklar Ödülünü kazanmıştır.

- Hargûş-i Sefîdem Hemîşe Sefîd Bûd (Beyaz Tavşanım Her Zaman Beyazdı), 1369 hş./1990
- Der Behâr Perende Râ Sedâ Kerdîm, Cevâb Dâd (İlkbaharda Kuşa Seslendik, Karşılık Verdi), 1369 hş./1990
- Rûzhâ-yi Âhîr-i Pâyîz Bûd (Sonbaharın Son Günleriydi), 1369 hş./1990
- ‘Akkâs Der Heyât-i Hâne-yi Mâ Montezir Bûd (Fotografçı Evimizin Avlusunda Bekliyordu), 1369 hş./1990
- Der Behâr Hergûş-i Sefîdem Râ Yâftem (İlkbaharda Beyaz Tavşanımı Buldum), 1370 hş./1991
- Havz-i Kûçek, Kâyık-i Kûçek (Küçük Havuz, Küçük Tekne), 1370 hş./1991
- Hâb-i Yek Sîb, Sîb-i Yek Hâb (Bir Elmanın Rüyası, Bir Rüyanın Elması), 1373 hş./1994
- Şeb-i Yeldâ Kıssa-yi Bolendterîn Şeb-i Sâl (Yelda Gecesi: Yılın En Uzun Gecesi Kıssaları), 1376 hş./1997
- Esb u Sîb u Behâr (At, Elma ve İlkbahar), 1380 hş./2001
- Der Bagçe ‘Arûs u Dâmâd Rûyîde Bûd), (Bahçede Gelin ve Damat Yeşermiştî), 1382 hş./2003
- Berf Heft Gul-i Benefşe râ Pûşând (Kar Yedi Menekşeyi Örttü), 1384 hş./2005
- Rûzî ki Meh Bî Pâyân Bûd (Aydın Sonsuz Olduğu Gün), 1384 hş./2005
- Rengîn Kemânî ki Hemîşe Roh Nemî Dâd (Her zaman Oluşmayan Gökkuşağı), 1384 hş./2005
- Behâr Bûd (İlkbahardı), 1385 hş./2006
- Şeb-i Rûz-i Evvel u Sobh-i Rûz-i Heftom (İlk Günün Gecesi ve Yedinci Günün Sabahı), 1385 hş./2006
- Peserek-i Tenhâ Rûy-i Berf (Karın Üzerindeki Yalnız Çocuk), 1385 hş./2006
- Bâz Hem Niviştëm Sobh, Sobh Şod, (Tekrar Sabah Yazdım, Sabah Oldu), 1386 hş./2007

- Der Bâg-i Bozorg Bârân Mî Bârîd (Büyük Bahçede Yağmur Yağıyordu), 1387 hş./2008
- Peserek Deryâ Râ Negâh Kerd u Goft (Çocuk Denize Baktı ve Dedi), 1389 hş./2010
- Dîger Der Hâne-yi Peserek Heft Sandelî Bûd (Artık Çocuğun Evinde Yedi Sandalye Vardı), 1389 hş./2010
- Kıssahâ-yi Pederbozorg (Büyük Babanın Kıssaları), 1389 hş./2010
- Der Yek Şeb-i Mehtâbî ki Şeb-i Çehârdehom-i Mâh Bûd (Ayın Ondördüncü Gecesindeki Mehtaplı Bir Gecede), 1389 hş./2010
- Kebûter-i Sefîd-i Kenâr-i Âyine (Aynanın Yanındaki Beyaz Güvercin), 1389 hş./2010
- Dohterek-i Mâhî-yi Tenhâyî (Yalnız Balık Kız), 1390 hş./2011
- Pervâne Rûy-i Bâleş-i Men Be Hâb Refte Bûd (Kelebek Yastığımda Uyuyakalmıştı), 1390 hş./2011
- Musafirân-i Hevâpeymâ-yi Sefîd Reng (Beyaz Renkli Uçağın Yolcuları), 1390 hş./2011
- Sefer (Gezi), 1392 hş./2013
- Bârân Dîger Nemî Bârîd (Yağmur Artık Yağmıyordu), 1393 hş./2014
- İn Heme Bâdkonekhâ-yi Rengî (Bütün Bu Renkli Balonlar), 1393 hş./2014
- Mezre'e-yi Gulhâ-yi Âftâbgerdân (Ayçiçeği Tarlası), 1394 hş./2015
- Peserek u Devâzdeh Mâh-i Sâl (Çocuk ve Yılın On İki Ayı), 1395 hş./2016
- Mâhî-yi Kırmız, Mâhî-yi Telâ'î (Kırmızı Balık, Altın Rengi Balık), 1395 hş./2016

Ahmed Rızâ Ahmedî'nin *Niviştēm Bârân, Bârân Bârîd* (Yağmur Yazdım, Yağmur Yağdı) adlı hikâyenin içinde olaylar çizimlerle oluşur. Hikâyenin içinde resim, resimlerin içerisinde çocukları bekleyen değişik kurgular vardır.

Bu hikâye şöyle başlar:

وقتی پدرم به سفر رفت، بهار بود. عطر افاقیا به من فرصت نداد که بدانم پدرم به سفر رفته است. پدرم برای ما (من و خواهرهایم) یک جعبه ی مدارنگی، یک مدادپاک کن، یک قفس و یک گنجشگ در خانه نهاد و رفت. وقتی پدرم لبخند خداحافظی می زد، گنجشگ غمگین و قهوه ای بود. گنجشگ می دانست وقتی پدرم در خانه نباشد، کسی نیست تا قفسش را کنار حوض بگذارد تا رنگ آب و ماهی را فراموش نکند. مادرم در خانه را بست تا دیگر کسی سخن از پدرم نگوید. در یک روز جمعه، گنجشگ از من خواست یک گنجشگ دیگر نقاشی کنم تا او در قفس تنها نباشد.⁴²⁷

“Babam yolculuğa çıktığında, ilkbahar mevsimiydi. Akasya çiçeğinin kokusu babamın yolculuğa çıktığını bilmeme fırsat vermiyordu. Babam bizim için (ben ve kız kardeşlerim) bir kutu renkli kalem, bir tane silgi, bir kafes ve bir serçeyi odaya bırakıp gitti. Babam gülümseyerek veda ederken, serçe üzüldü ve kahve gibi karardı. Serçe babam evde olmazsa balık ve suyun rengini unutmaması için kimse onun kafesini havuzun kenarına koymayacağını biliyordu. Annem kimsenin artık babamla ilgili konuşmaması için kapıyı kapattı. Bir Cuma günü serçe kafeste yalnız kalmaması için benden başka bir serçe çizmemi istedi.”

Bunun ardından çocuk komşunun duvarına bir serçe çizer. Kafesten çıkan serçe duvardaki serçeyi kazıyarak çıkartır ve birlikte uçmaya başlarlar. Çocuk onlar için komşunun duvarına bir yol resmi çizip yanlarına yeşil kalemle ağaçlar çizer; ancak son ağaca gelince yeşil kalemi biter ve o son ağacı sarı renkli kalemle çizer. Sarı renk ağacın üzerine konan serçeler üzülür. Bunun gibi yazar birbirine bağlantılı pek çok resim çizdirip hikâyenin gidişatını çizimlerle belirler.

Aşağıdaki röportaj⁴²⁸ *Bohârâ* dergisinde yayınlanan röportajın bir kısmından alınmıştır. Bu röportajdan yazarın hayatı, edebi yönü ve Çocuk ve Gençlerin Düşünce Geliştirme Merkezi (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır:

⁴²⁷ Ahmed Rızâ Ahmedî, *Nivîstem Bârân, Bârân Bârîd*, Tahran, İntişârât-i Şebâvîz, 1384 hş./2005, s. 1-4.

⁴²⁸ Röportajın tamamı için Bkz.: Röportajı yapan: Abdolhuseyn Âzereng ve digerân, Röportaj yapılan: Ahmed Rızâ Ahmedî, “Neşr u Ferheng: Silsile-yi Goftegûhâ Pirâmûn-i Neşr u Ferheng (Goftegû-yi Pânzdehom bâ Ahmed Rızâ Ahmedî: Neşr-i Mevâdd-i Şenîdârî berây-i Kûdekân u Novcevân)” *Mecelle-yi Bohârâ*, Şomâre:18, 1380 hş./2001, s. 184-204.

Ahmedî bey, Çocuk ve Gençlerin Düşünce Geliştirme Merkezi (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) hangi yıl kuruldu?

Emjadiye Stadyumunun kuzey tarafındaki Verzende caddesinde çok küçük ve sade bir organizasyonla 1345 hş./1966 veya 1346 hş./1967 yılında. Asıl kurucuları şunlardır: Homâ Zâhidî (Erdeşîr Zâhidî'nin kız kardeşi ve Dâryûş Homâyûn'un eşi), Tahran üniversitesinde Fransız Dili bölümünden lisans derecesi ve Amerika'da Kütüphanecilik bölümünden yüksek lisans derecesi ile mezun olan, Lîlî Emîr Ercomend (Cihân Ârâ), ayrıca hapisneden yeni çıkan ve hapishaneye girmeden önce Franklin yayınevinde deneyim kazanan Fîrûz Şîrvânlû. Bir süre sonra şair Mahmûd Moşerref Âzâd Tahrânî de onlara katıldı ve merkezin yeri oradan Behâr caddesine taşındı. Fîrûz Şîrvânlû yeni çağın çocukları için kendi ilkelerimiz ve yöntemlerimizin bağımsız bir edebiyata sahip olmadığımıza inanıyordu. O yazarlardan, oyun yazarlarından ve şairlerden kendi uzmanlık alanlarında çocuklar için kitap yazmalarını istedi. Örneğin, şiir yazan ben, onlara hikâye kitabı verdim. Behrâm Beyzâyî “Hakîkat u Merd-i Dânâ” (Hakikat ve Bilge Adam), Siyâvuş Kistrâyî “Zemistân der Âbâdî-yi Mâ” (Köyümüzdeki Kış), Minûçehr-i Neyistânî “Gul Ūmed, Behâr Ūmed” (Çiçek Geldi, İlkbahar Geldi) kitabını yazdı. Hatta Doktor Gulâm Huseyn Sâi'dî'den de bir hikâye yayınladılar. Aslında bu merkezin çalışmasındaki ilk adımdı.

Siz ne zaman merkeze katıldınız?

Ben 1349 hş./1970 yılında merkeze gittim; ancak orada çalışmıyordum.

Sizin ilk kitabınızın adı neydi?

“Men Harfî Dârem ki Fekat Şomâ Beççehâ Bâver mî Konîd” (Benim Bir Sözüm Var; Sadece Siz İnanırsınız Çocuklar)

Sanki bu kitabın maceraları var gibi, öyle mi?

Evet, bu kitapta Mahmûd Moşerref Âzâd Tahrânî'nin bir kelimeyi düzeltip değiştirmesiyle daha sonra benim ve merkez için sorun oldu. Mesele kitapta şöyle bir cümlelerin geçmesiydi: “Şehrimize yağmur yağmadı, hepimiz meyvelerin fotoğrafını derginin arkasında gördük.” Bu kitap Niyâverân Kütüphanesinin açılışında merkezin

yayınladığı son kitap olarak şaha hediye edildi. Kitabı gözden geçiren şah, bu cümleyi görünce sinirlendi ve bu kitabın yazarını sordu. O zaman Peyâm şirketinde ‘Alî Abbâsî’nin ofisinde çalışıyordum ve reklamcılık işindeydim. ‘Abbâsî bana şöyle dedi: “Emniyet kurumu seni çağırıyor. Hemen oraya gitmen lazım. Tesadüfen Hândenîhâ’nın editörü Mahmûd Tolû’î de oradaydı ve beni endişeli görünce, “korkma, basit bir sorgulamadır” dedi. Özetle iki üç gün bizi götürüp getirdiler; ama bana hiç hakarete bulunmadılar. Sadece sorgulamam uzun sürdü, muhtemelen yaklaşık 7-8 saat kadar ve sonra da mesele bitti.

Size sordukları sorular tam olarak neydi?

Ailen kim ve arkadaşlarının isimlerini söyle gibi sorular. Ben yanlışlıkla arkadaşlarımdan Celâl Âl-i Ahmed’in ismini verdim ve yazarlar merkezinin ilk toplantısının bizim evde yapıldığını söyledim. Görünüşe göre sorgulayıcı da bir ipucu arıyordu. Aynı noktayı soruyor ve sorgulamanın sonuna kadar bu noktayı teyit ediyordu. İlk sorgudan sonra, iki üç yere imza atmamı söylediler. Daha sonra önceki forma benzer soruları olan başka bir form getirdiler. Tekrar yazdım ve imzaladım. Görünüşe göre kelimelerde bir çelişki olup olmadığını görmek istediler.

Size niye o cümleyi yazdığınızı sormadılar mı?

Hayır, onun hakkında hiçbir şey sormadılar.

Belki sadece nasıl birisi olduğunuzu bilmek istemişlerdir ve cümleyle bir ilgisi olmayabilir?

Evet, ilginç olan şudur ki, devrimden sonra da bu kitap bir kelime nedeniyle basılmadı. Kitabın başka bir yerinde de şöyle geçiyor: “Ben ekmeği tekmelemedim, günah olduğundan değildi.” Olumsuzluk kelimesini çıkarttığım takdirde basılma kararı verildiğini söylediler ama olmadı. Çoğunluğu kolaj olan kitabın resmi de ‘Abbâs Kiyârustemî’nin eserlerindendir. Bu mesele benim artık çocuk edebiyatı çalışmasını bırakmama neden oldu. Bu çalışmayı bıraktım ve sonraları da Fîrûz Şîrvânî merkezden ayrıldı ve onun yerine başka birileri geldi. Sunduğum bazı öykülerin birkaçı basıldı. Tekrar çocuk edebiyatı çalışmalarına başladığım devrime kadar ve “Kânûn” yayınlarının başkanının mühendis Hamîd Nedîmî olduğu dönemde merkez

benim üç kitabımı yayınladı. Bunu Hamîd Nedîmî ve Fereşte Tâirpûr hanıma borçluyum.

Merkeze gitmeniz nasıl oldu?

Merkezden önce “Negâr” adında bir kurumda Fîrûz Şîrvânî’nun ofisinde çalışıyordum. Orada ‘Abbâs Kiyârustemî, Ferşîd Mesgâlî ve Nîkzâd Nucûmî’yle resim ve diğer sanatlarda birlikte çalışıyorduk.

Şîrvânî’nun ofisi hangi çalışmalar yapıyordu?

Onun ofisinde daha çok merkez kitapları hazırlanıyordu. Bir aylık süreyle New York’ta seminer düzenlendiği 1349 h.ş./1970 yılında o ofisteydim ve merkez beni temsilci olarak oraya gönderdi. Tabii ben hâlâ merkezin çalışanı değildim. Seminerden bir ay sonra Londra’ya gittim ve aynı yıl İran’a geri döndüm ve merkeze işe alındım. Başladığım ilk çalışma merkezin kütüphanesindeki çocuklara animasyon öğretmektir. Animasyon kursunu Amerika’da almıştım. Mehrdâd Fehîmî ve Fîrûz Melekzâde benim iş arkadaşlarımdı. Yaklaşık 5-6 ay bu çalışma devam etti; ancak yüksek maliyet nedeniyle bırakıldı.

Animation (animasyon) kelimesinin Farsçada bir karşılığı yok muydu?

Görünüşte Ferrah Gaffârî ve diğerleri onun için “mozhek kalemi” (gülünç bir kalem) bulmuşlardı; ancak yeniden bu kelime değişti. Biz animasyon işini bıraktığımız zaman yani 1350 h.ş./1971 yılında Şîrvânî da ortaya çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle merkezden ayrıldı ve Lîlî Emîr Ercomend Hanım bana merkezin çocuklar için hikâye ve müzik kasetleri hazırlamak için bir merkez oluşturma düşüncesini söyledi. Radyo yapımcısı olan Husrev Bornûş, ben bu işe girmeden önce Samed Behrengî’nin eseri “Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû” (Küçük Kara Balık) masalını seslendirmişti. O dönemde çocukların dinleme materyali için bir merkez yoktu ve bu tür çalışmalar, tabi ki çok kısıtlı ölçüde, başkanı İbrâhîm Forûzeş Bey olan sinema merkezinin gözetimi altında bunu gerçekleştiriyordu. Ben bu çalışmayı merkezde başlattığımdan beri, çeşitli alanlarda dinleme materyali üretimi yaygınlaştı.

Merkezin adı tam olarak neydi?

Çocuklar ve Gençler İçin Kaset Hazırlama Merkezi (Merkez-i Tehiyye-yi Nevâr û Sefhe berây-i Kûdekân u Novcevanân)

Ne tür müzik?

Çocuklara özgü müzik o dönemde yoktu; ancak benim merkezde başlattığım ilk çalışma, çocuklar ve gençler için özel icralarla İran'ın halk müziği canlandı ve bununla çocukların bizim zengin müziğimizle erken yaşlardan itibaren doğru şekilde ve yüksek icraları tanınmaları amaçlandı.

Bu fikir kimindi?

Benimdi.

Emîr Ercomend Hanım sizden tam olarak ne istedi?

Bana bu merkezi yönetmemi söylediler. Ben de önce İran halk müziğini canlandırmanın peşine düştüm ve Lutfullah Mobeşşirî Bey'in üç ciltlik eserinde topladığı pek çok sayıda güzel şarkılar buldum. Bu üç cilt şunlardır: Âhenghâ-yi Mahallî-yi Gilânî, (Gilan'ın Yerel Şarkıları) Âhenghâ-yi Mahallî-yi Deryâ-yi Mâzenderân (Mazenderan'ın Yerel Şarkıları) ve Âhenghâ-yi Mahallî-yi Cenûb (Güney'in Yerel Şarkıları) önemli ve dikkate değer bir eserdir.

3.2.7. Alî Eşref Dervîşiyân

1320 hş./ 1941 yılında Kirmanşah şehrinde işçi bir ailede dünyaya geldi. 1337 hş./1958 yılında liseyi bitirdikten sonra bir süre köy okullarında öğretmenlik yaptı. 1345 hş./1966 yılında Tahran Üniversitesi Fars Edebiyatı bölümünde lisans okumaya başlamış ve hemen ardından yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Eğitimini Eğitim Psikolojisi yüksek lisans bölümünde devam ettirmiş ve aynı zamanda akademik danışmanlık ve rehberlik alanında eğitim almıştır.

Muhammed Rızâ Pehlevî hükümeti döneminde yazdığı *Ez İn Vilayet* (Bu Vilayetten) kitabı ve yaptığı siyasi faaliyetler nedeniyle 1350-1357 hş./1971-1978 yılları arasında üç kez tutuklanmış ve bu sürede yazması yasaklanmıştır. Hakkında verilen cezaların ardından üniversiteden atılmış ve öğretmenlikten ihraç edilmiştir.

1352 hş./1973 yılında evlenmiş ve İslam devriminden sonra hapisshanedan çıkartılmıştır. İran Yazarlar Birliğı'nin (Kânûn-i Nivisendegân-i Îrân) yönetim kurulu üyesi olup bir süre İran Yazarlar Birliğinin Dönem Sözcülüğünü yapmıştır. Hayatı boyunca yazmaya devam etmiş ve 4 Âbân 1396 hş./27 Ekim 2017 tarihinde ölmüştür.⁴²⁹

Alî Eşref Dervîşiyân çocuk edebiyatı alanında yazmaya Samed Behrengî'nin yazılarından etkilenererek başlamış ve onun beklenmeyen ölümünün ardından bu alanda daha çok yazmaya yönelmiştir. Alî Eşref Dervîşiyân Samed Behrengî için *Samed Câvidâne Şod (Samed Ölümsüz Oldu)* adında bir kitap yazmıştır. Bu nedenle Alî Eşref Dervîşiyân bazı kişiler tarafından Samed Behrengî'nin yolunu devam ettiren bir yazar olarak görölmüştür. Onun üniversitede hocaları olan Sîmîn Dânişver ve Celâl Âl-i Ahmed de onun etkilendiğı yazarlardandır.

Alî Eşref Dervîşiyân'ın çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı bazı kitapları şunlardır:

- Gul-i Talâ u Kelâş-i Kirmiz, (Altın Gül ve Kırmızı Çarık), 1348 hş./1969
- Ebr-i Siyâh-i Hezâr Çeşm, (Bin Gözlü Siyah Bulut), 1348 hş./1969
- Rengîne, (Renkli), 1353 hş./1974
- Rûznâme-yi Dîvârî-yi Medrese-yi Mâ, (Okulumuzun Duvar Gazetesi), 1353 hş./1974
- Key ber mî Gerdî, Dâdâş Cân?, (Ne zaman Geri Döneceksin, Kardeşciğim), 1357 hş./1978
- Âteş der Kitâbhâne-yi Beççehâ, (Çocuk Kütüphanesinde Yangın), 1358 hş./1979
- Kıssahâ-yi Ân Sâlhâ, (O Yılların Hikâyeleri), 1384 hş./2005

⁴²⁹ Çevrimiçi, <https://www.hamshahrionline.ir/news/2019916> , 20.05.2021

Yazar, *Key ber mî Gerdî, Dâdâş Cân?* (Ne Zaman Geri Döneceksin, Kardeşçim) adlı kitabının girişinde çocukların çok sevdiği kar temasını kullanıp çocuk gözüyle betimlemeler yapmıştır.⁴³⁰

زمستان بود، شب بود، برف می بارید. یک برف پر آب و سنگین. با خواهرم مریم در پشت شیشه های مه گرفته اتاق ایستاده بودیم. با انگشت روی شیشه ها نقاشی می کشیدیم. من یک درخت کشیدم و مریم یک آدم. از میان شاخه های درخت و چشم آدم، بیرون را نگاه می کردیم. برف ها را می دیدیم که از آسمان پایین می آمدند. مثل آنکه یک متکا را از روی پشت بام باره کرده باشند و پرهایش را توی حیاط پخش و پلا بکنند. پچه گربه مریم گوشه اتاق در کنار چراغ بخاری چرت می زد و خرخر قشنگی می کرد و گاهی از زیر چشم گوشه پرده را که تکان می خورد، می پایید.

“Kıştı, geceydi ve kar yağıyordu. Sulu ve yoğun bir kar. Kız kardeşim Meryem’le odanın buğulu camının ardında duruyorduk. Camın üzerine parmakla resimler çiziyorduk. Ben bir ağaç çizdim, Meryem de bir insan. Ağaçların dalları ve insanın gözleri arasından dışarıya bakıyorduk. Gökyüzünden yağan karları görüyorduk. Sanki çatının üzerindeki bir yastığı parçalayıp tüylerini avluya serpmişler gibi. Odanın köşesindeki Meryem’in yavru kedisi ısıtıcının yanında uyukluyor, tatlı bir şekilde horluyor ve bazen de gözlerinin ucuyla sallanan perdenin köşesini takip ediyordu.”

Kültür ve Edebiyat dergisi *Mecelle-yi Edebî-yi Ovrâz*’ın Alî Eşref Dervîşiyân ile 22 Mordad 1375/12 Ağustos 1996 yılında yaptığı röportajda yazarın nasıl yazmaya başladığı ve yazarken nelere dikkat ettikleri hakkında bilgi vermektedir.⁴³¹

Nasıl yazar oldunuz?

Tesadüfen lise üçüncü sınıfta (bugünkü teorik dersin ilk yılına denk gelir) bir kompozisyon yazdım ve şiddetle teşvik edildim. Yazma yeteneğimi fark etmem bu alanda oldu. Ancak otuz yaşına kadar hiçbir şey yayınlamadım. Yüksek öğretim ve üniversitede Celâl Âl-i Ahmed, Dr. Emîr Huseyn Âryân-pûr ve sonraları Bâker Momenî ile karşılaşma sonucunda yazmak benim için ciddi bir mesele haline geldi.

⁴³⁰ Alî Eşref Dervîşiyân, *Key ber mî Gerdî, Dâdâş Cân?*, Tahran, Çâphâne-yi Âsmân, 1357 hş./1978, s. 5.

⁴³¹ Röportajın tamamı için Bkz.: Çevrimiçi, <http://ovraz.blogfa.com/post/24>, 12.10.2020

Özellikle Celâl Âl-i Ahmed ve eşi Sîmîn Danîşver beni yazmaya teşvik ettiler. Elbette bunların tesadüf olduğunu düşünüyorum.

Çalışmanızı nasıl bir tarzda yapıyorsunuz? Her gün yazıyor musunuz veya ilham mı bekliyorsunuz?

Her gün yazıyorum. Hiçbir zaman ilham beklemem. Her gün sürekli çalışma. Okumak, hayatı tecrübe etmek ve yazmak dışında bir işim yok. İlham konusuna da aşağıda değineceğim.

Yazmadan önce onun için bir form mu düşünüyorsunuz?

Önce dikkatimi çeken konu hakkında düşünüyorum. Onun şekil ve formunu bir dereceye kadar belirleyip sonra başlıyorum yazmaya. Konu hakkında düşünmek zihnimi bir ay meşgul edebiliyor.

Yazarlar ve şairler genellikle yanlarında bir not defteri taşır, peki siz?

Evet, bir yazarın çalışmasının temel araçlarından birisinin not defterine sahip olması gerektiğini biliyorum. Keşke hayatımın günlük olaylarını küçük yaşlarımdan itibaren tutmam için beni zorlayan ebeveynlerim olsaydı. İster yazar olsun ister olmasın bir insan için bu büyük ve değerli bir hazine olacaktır. Çocuklarınıza banka hesabı açmadan önce onun için günlük defteri almanızı öneririm. Onun lehine olacağına söz veriyorum.

Yazılarınızı kaç kez tekrar yazıyorsunuz?

Yazılarımı defalarca ve defalarca tekrar yazıyorum. Sâlhâ-yi Ebrî (Bulutlu Yıllar) adlı 4 ciltlik romanımı on bir kez yeniden yazdım.

Eserlerinizi eleştirir misiniz?

Eserlerin her zaman incelenmesi ve eleştirilmesi önemli bir iştir ve ben bu işi çok yaparım.

Öykü veya romanın başlangıcı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bir öykü veya romanla başlayan ilk paragraf önemlidir. Öykünün başlangıcı okuyucuyu çekebilir veya kitabı bırakmaya zorlayabilir. “Sâlhâ-yi Ebrî” (Bulutlu Yıllar) romanı da böyle başlıyor: “Annemin çığlıkları, çığlıkları ve çığlıkları odayı doldurmuştu.”

Öykü ve romanın adını ne zaman ve nasıl seçersiniz?

Daha çok öyküyü yazdıktan sonra veya yazarken ya da onun adını düşünürken belirliyorum. Bazen de birkaç isim aklıma geliyor ve onların en iyisini seçiyorum. Örneğin; “Sâlhâ-yi Ebrî” (Bulutlu Yıllar) romanının adını yaklaşık on isim arasından seçmiştim.

Hangi İranlı veya yabancı yazarlardan etkilendiniz?

Hayatım boyunca pek çok yazarla karşılaştım. Onların etkisi altında kaldım ve daha sonra kendi ayaklarımın üzerinde durmaya çalıştım. Geçmişteki yayınların dipnot yazarlarından Cemâlzâde, Hidâyet, Çûbek, ‘Alevî ve diğerleri gibi ilerici yazarlardan etkilendim.

İran’da romanların ve öykülerin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Kitabın alınmaması, kitabın yayınlanmasına izin vermede zorluk çıkartılması, yüksek maliyet, işsizlik, binlerce başka sorunlar kitabın geleceği için hayal kırıklığı yaratıyor.

Yeni yazarlar için ne söylersiniz?

Günlük tutmalarını tavsiye ederim. İyi kitapları okumak için her fırsatı değerlendirsinler. Eserlerinin daima taze kalması için toplum ve insan bağlamında olsunlar. Ben “Sâlhâ-yi Ebrî” (Bulutlu Yıllar) romanını bitirdiğimde, 2400 sayfaya dayanarak yazdığım yaklaşık üç büyük karton notlarım ve fişlerim vardı. İşte en önemli şey aşk ve tutku olmazsa insan hiçbir yere gitmez.

3.2.8. Nesîm Hâksâr

1 Dey 1322/23 Aralık 1943 yılında Abadan şehrinde işçi bir ailede dünyaya geldi. İsfahan ve Hemedan’da öğretmenlik okulunda okumuş ve birkaç yıl köy

okullarında öğretmenlik yapmıştır. İlk öyküsünü 1344 hş./1965 yılında *Firdevsî* dergisinde yayınlamıştır. Siyasi nedenlerden dolayı birçok kez hapishanede yatmış ve sürgün hayatı yaşamıştır. 1352 hş./1973 yılından 1357 hş./1978 yılına kadar hapishanede kalmıştır. İslam devriminden sonra ülkesini terk etmek zorunda kalmış ve halen Hollanda'da ikamet etmektedir.⁴³²

1362 hş./1983 yılına kadar birkaç öykü ile çocuk ve gençlik edebiyatı için birkaç kitap yayınlamıştır. Yazarın çoğu eseri Hollandacaya tercüme edilmiştir. Hollanda'da yaşayan Nesîm Hâksâr yazarlığa devam etmekte ve Farsça ve Hollandaca eserler kaleme almaktadır.

Nesîm Hâksâr'ın çocuklar için yazdığı bazı kitapları şunlardır:

- Men Mî Dânem Beççehâ Dûst Dârend Behâr Beyâyed (Çocukların İlkbaharın Gelmesini Sevdiklerini Biliyorum), 1352 hş./1973
- Çegûne Âgâhî-yi Hod Râ Ziyâd Konîm (Farkındalığımızı Nasıl Arttırırız), 1358 hş./1979
- Eger Âdemhâ Hemdîger Râ Dûst Bedârend (Eğer İnsanlar Birbirlerini Severse), 1358 hş./1979
- Beççehâ Beyâyîd Bâ Hem Kitâb Behânîm (Çocuklar Gelin, Birlikte Kitap Okuyalım), 1349 hş./1980
- Men Solh Râ Dûst Dârem (Ben Barışı Seviyorum), 1361 hş./1982
- Kûçe-yi Bîkavâre u Çahâr Pîrzen (Engebeli Sokak ve Dört Yaşlı Kadın), 1368 hş./1989

Nesîm Hâksâr'ın *Beççehâ Beyâyîd Bâ Hem Kitâb Behânîm* (Çocuklar Gelin, Birlikte Kitap Okuyalım) adlı kitabına şöyle giriş yapar:

ما در دنیای جورواجوری زندگی می کنیم. دنیایی جورواجور اما دوست داشتنی. دنیایی که با نگاه کردن و فکر کردن به آن هم شاد می شویم هم غمگین، هم خوشحال می شویم، هم افسرده. گاهی می شود از نوازش آفتاب آنچنان بشوق میایم. که تمام روز را سرود می خوانیم، دست می زنیم، پای می کویم و شب هنگام

⁴³² Çevrimiçi, <https://ketabnak.com/persons/109>, 20.05.2021

آسمان را و جب به و جب جستجو می کنیم و برای یافتن ستاره ای که از همه روشن تر بدرخشد تمام شب را بیدار می مانیم. از دیدن ماه لذت می بریم و با تماشای آبی روشن آسمان صبح که بدون لکه ی ابری تا دور دست کشیده شده از شادی سرشار می شویم...⁴³³

Biz farklı bir dünyada yaşıyoruz. Farklı ama sevimli bir dünya. Ona bakarak ve düşünerek mutlu, üzgün, memnun ve bunalımlı olduğumuz bir dünya. Bazen güneşin gönül almasından öyle heyecanlanıyoruz ki şarkı söylüyoruz, alkışlıyoruz, zıplıyoruz ve gece olunca da hepsinden daha parlak yıldız bulmak için gökyüzünü baştan başa arıyoruz ve tüm gece uyanık kalıyoruz. Ayı görmekten keyif alıyoruz ve sabahları bulutsuz leke bırakmayan gökyüzünün açık maviliğini seyrederek mutlu oluyoruz...

Yazar çocuklara herkes için normal görülen yaşam tarzlarıyla yaklaşıp onlarla yakınlık kurduktan sonra hayattaki zıtlıklardan bahseder ve Samed Behrengî gibi hayatın acı gerçeklerini anlatmaya başlar:

...چرا مادران جوانی باشند که بچه شیر خوارشان را توی بغل گرفته و شبانه روز از مریم تقاضای کمک کنند؟ راستی چرا فقر وجود دارد؟ مثل اینکه باید قبول کنیم ما در دنیایی زندگی میکنیم که پر از چیزهای مختلف است خوب و بد. ظالم و مظلوم، جنگ و صلح، فقر و ثروت و همه ی اینها در کنار هم نزدیک یکدیگر دارد....⁴³⁴

“...Neden genç anneler süt emen bebeklerini kucaklarına alıp gece gündüz Meryem’den yardım istiyorlar? Gerçekten niye fakirlik var? Sanki iyi ve kötü farklı şeylerle dolu bir dünyada yaşadığımızı kabul etmemiz gerekiyor. Zalim ve mazlum; savaş ve barış, fakirlik ve zenginlik; bunların hepsi birbirlerine yakındır...”

Nesîm Hâksâr bu kitabının girişinde hayatın gerçeklerine yönelik sorular sorup cevaplar sunar. Çocukların bu sorular ve cevaplar üzerinde düşünmelerini ister. Aslında bu kitapta okuyacakları kitaba çocukları hazırlar. Bu kitapta incelenen eser Samed Behrengî’nin *Ulduz u Kelâghâ* adlı kitabıdır. Öncelikle bu kitaptan şu sözleri alıntı yaparak giriş yapar: “Biz kargalar evini, hayatını ve arkadaşlarını bırakıp

⁴³³ Nesîm Hâksâr, *Beççehâ Beyâyîd Bâ Hem Kitâb Behânîm*, Tahran, İntişârât-i Nesîm, 1349 hş./1970, s. 4.

⁴³⁴ a.e. s. 6.

*kendisi rahat yaşayıp başkalarından haberi olmayan kişiyi sevmeyiz.”*⁴³⁵ Ardından bu kitabın özetini verir ve bazı yerlerin üzerinde durur. Sonuç kısmında çıkarımlar yapar ve bu kitaba farklı bakış açılarıyla bazı sorular sorup çocukların bu sorulara cevap bulmalarını ve yazmalarını ister. Çocukların kitapları sorgulayıcı ve farklı açılardan düşünmeleri açısından yönlendirici bir kitaptır.

Nesim Hâksâr’ın 2006 yılında Cemşîd Barzeger ile yaptığı röportajda hangi alanda daha çok yazdığı, göç ve sürgün edebiyatı ayrımı hakkındaki görüşlerine ulaşıyoruz: ⁴³⁶

Siz kısa öykü, roman, drama, makale ve şiir yazıyorsunuz. Elbette farklı alanlarda faaliyet gösteren çağdaş yazarlar var. Ama sizin ilk etapta kendinizi nasıl gördüğünüzü bilmek istiyorum. Şair, yazar veya drama yazarı mısınız?

Hikâye yazarı olmayı tercih ederim. Gerçi hikâye yazmaya başladığım zaman, şiir de yazıyordum. Ama benim asıl ilgim hikâye yazmak üzerinedir. Şiirlerimi genellikle yolculuk esnasında yazarım. Bu, trende otururken veya hikâye yazma imkanımın olmadığı yerde olur. Mesela hapisanedekeyken düzenli olarak şiir yazardım. Bu zamanlarda dünyaya bu açıdan nasıl bakabileceğimi görmek beni bu tarafa çekti.

Öykülerinizde neredeyse ilk yazılarınızdan sonuna kadar Yasin adında bir karakter var. Yasin’in kaderiyle, bir yazar olarak sizin kaderiniz bazı yerlerde yan yana geliyor. Bu karaktere nasıl ulaştınız ve niçin onu koruyorsunuz? Acaba Yasin ve Nesim arasında eserlerinizde gördüğümüzden daha fazla bir benzerlikler arayabilir miyiz?

Yasin ismini çocukluk dönemimdeki oyun arkadaşlarımın arasından seçtim. Ayrıca Abadan’ın civar köylerinde öğretmenlik yaptığım esnada, Yasin isminin çok yaygın bir ad olduğunu fark ettim. Hikâyelerimin ana karakteri olarak seçmemin nedeni bazı hikâyelerimde Yasin ismiyle gelen ‘Ubûd, Necm ve Odîd gibi isimlerin kulağımda yankılanması beni daha çok Arap sakinlerinin bulunduğu memleketime

⁴³⁵ a.e. s. 21.

⁴³⁶ Çevrimiçi, https://www.bbc.com/persian/arts/story/2006/05/060517_jb_nasimkhaksar-interview, 17.12.2020

bağlıyor. Tabi ki sizin de dediğiniz gibi Yasin hayatımın bir kısmı için hikâyeme ortak oldu. Benimle köye gitti, hapishaneye gitti ve elde ettiğim yeni tecrübeler hakkında benimle konuştu. Bu yüzden yazdığım birkaç hikâyeden sonra onu korumaya karar verdim. Şah zamanında tekrar hapse girdim, ondan sonra başıma gelen uzun duraklamalar da bu isimle benim yoldaş olmama yardımcı oldu. Sanki bu karakterin veya ismin hâlâ yazılması gereken bazı hikâyeleri var. Yasin dışında hikâyelerimde sıkça gelen üç isim daha var: Cebûr, Odîd ve Zâhid. Cebûr, Yasin'den önceki kuşakla bağlantılıdır. Odîd ve Zâhid, Yasin'den daha gençtir. Ben hikâyelerimde onların bağlantısıyla düşünce ve duygularımı ifade ettiğim onların iş ve davranışlarında, birbirleriyle diyaloglarında hikâyemin dünyasını oluşturuyorum. Aslında okuyucu benim ve Yasin'in arasında bir benzerlik arıyorsa, bunların hepsini birleştirmesi gerekiyor. Sonuçta, yeni bir isim seçmek benim için zor. Sanki tanımadığım bir yabancıyla tehlikeli ve zor bir yolda seyahat yapmak istiyormuşum gibi.

Yazarlar ve eleştirmenler arasında “göç ve sürgün edebiyatı” adıyla söz edilen edebiyat ve öykü eserlerinin bir tür olarak bahsedilip bahsedilmeyeceği konusunda teorik olarak fikir birliği yoktur. Çoğu hikâye ve drama yazılarınızın asıl konusunu bu konuyla şekillendiren siz, bu gruplandırmayı nasıl değerlendiriyorsunuz? Göç edebiyatı ile sürgün edebiyatı arasında ayırım yapıyor musunuz?

Başkalarının görüşlerini başkalarının sözlerine bırakalım. Ben kendi tecrübemden bahsederim. Hapishaneyle ilgili olduğu için onları bir veya iki seri haline getirdiğim birbirleriyle bağlantılı bazı hikâyelerim var. Bunlardan biri 1359 hş./1980 yılında İran'da yayınlandı. O sırada İran'daydım. Bana göre bu hikâyeler hapishane hikâyeleriydi. Çünkü hapishaneden, tutsaklıktan, arayış ve sorgulama hakkında konuşuyorlardı ve onların maceraları da hapishanede geçiyordu. Sürgüne geldiğimde ben göç etmedim. Zorla sürüldüm. Kalsaydım, hileyle beni öldürürlerdi. Yayınladığım ilk hikâye serisinin adı “Bakkâl-i Harzevîl” (Harzevil'in Bakkalı) kitabının altına “Sürgündeki Hikâyeler” yazdım. Neden? Çünkü hikâyemdeki insanlar da vatanlarında değildi, maceraları da vatanlarında olmadı. Benim için sürgün, kendimi deneyimlemem gereken yeni şartlar ve yeni bir dünyaydı. Dil sorunum vardı. Yeni kültür ve geleneklerle fikir ayrılığı sorunum vardı. Kendimi ve yeni kimliğimi

bulabilmek için kendi hikâyelerime bunları getiriyorum. Sürgün veya göç edebiyatı bir bütün olarak bu konularla ilgilenir. Sürgün ve göç edebiyatından bahsederken edebiyatta yeni bir hikâye türünü kastetmiyoruz. Bunlar bu tür çalışmaların içerik ve teması hakkında tanımlayan anahtar sözcüklerdir. Göç ve sürgün edebiyatının bu iki kategorisi genellikle aynıdır. Yasaklanmış sınırlarla yani resmi ve resmi olmayan sansürlerle başa çıkma ve yenme türüdür. Mesela İran’a girmediğim sıralarda bir kadın ve adamın aşk oyunlarını açıkça yazdığım veya neler olup bittiğini yazdığım hikâyede kendi kendime cesaret edip yazdığım bir hikâye sürgün hikâyelerinden biri oluyor. Ben kendi hakkımda söylüyorum. Burada bahsettiğim bazı hikâyelerin İran’da bazı serilere dönüştürüldüğünü gördüm. Ama mesela “Morâi Kâfir Est” (İkiyüzlü Kafir) veya “Zûlû” adlı kitaplarımı veya “Bâdnemâ u Şellâk” (Yel Değirmenleri ve Kırbaç) adlı romanımı yayınlamazlar. Hâdî Horsesendî’nin şiirlerini, Ekber Sordûzâmî’nin hikâyelerini ve Husrev Hûbân Rızâ Dânişver’in romanını da asla İran’da yayınlamazlar. Şimdi düşünce ve bakışımızı daha da genişletirsek, göç ve sürgün kategorisinden içerik ve tema bakımından onların vatandan uzaklaşmasını çıkartırsak, dünyadaki edebiyat tarihinin sansürle mücadele tarihi olduğunu söylemek gerekir. Yani edebiyat, en başından beri yeni deneyimlere ulaşabilmek için sürgünle yüz yüze gelmiştir. Neden? Çünkü resmi ve resmi olmayan sansür kurallarını kabul etmemesi kaçınılmazdı. Eğer Flaubert⁴³⁷ ve Nabokov⁴³⁸ bu denetimleri kabul etselerdi ne “Madam Bovary” yazılırdı ne de “Lolita”.

3.2.9. Mahmûd Hekîmî

1323 hş./1944 yılında Tahran’da doğmuş ve üç yaşından itibaren Kur’an, İslam peygamberi ve Ehl-i Beyt öğretileriyle yetişmiştir. İlkokulu Tahran’da Burhan okulunda, liseyi Hafız lisesinde okuduktan sonra Terbiyet-i Müderris Üniversitesinde İngiliz Dili bölümünü bitirmiştir. Bir süre Tahran’da öğretmenlik yaptıktan sonra İngiltere’ye gidip orada Eğitim Bilimleri bölümünde yüksek lisans yapmıştır.

⁴³⁷ Gustave Flaubert, (12 Aralık 1821-8 Mayıs 1880) yılları arasında yaşamış Fransız roman yazarıdır.

⁴³⁸ Vladimir Nabokov, (22 Nisan 1899- 2 Temmuz 1977) yılları arasında yaşamış Rus asıllı akademisyen ve roman yazarıdır.

Eğitimden sonra tekrar İran'a dönen Mahmûd Hekîmî, çeşitli eğitim merkezlerinde 1383 hş./2004 yılında emekli olana kadar öğretmenlik yapmıştır.⁴³⁹

Çocuk ve gençler için kitap yazmanın yanı sıra edebiyat ve tarih araştırmacısıdır. Tarih ve edebiyat alanında yazdığı pek çok eser ve makaleleri vardır. Çocuk terbiyesi ve eğitimi alanında da kitaplar yazmış ve çocuk eğitimine önem vermiştir. Çocuklar için yabancı dillerden Farsçaya tercüme ettiği kitaplar da vardır. Örneğin, *Dâstânâ-yi Âmûzende berây-i Kûdekân* (Çocuklar İçin Öğretici Hikâyeler) adlı kitabı *Ezop* masallarından tercüme ettiği masallardan hazırlamıştır. Bunlar Köylü Fare ile Şehirli Fare, Tilki ile Üzümler, Aslan ile Fare, Susayan Karga, Tavşan ile Kaplumbağa hikâyeleridir. Bu kitabın girişinde Mahmûd Hekîmî, bu hikâyeleri çocukluğunda kendisinin de dinlediğini ve çocuklar için faydalı olduğunu düşündüğü için Farsçaya tercüme ettiğini belirtmiştir.⁴⁴⁰

Gençler için hazırladığı *İnsân, Mikroskophâ u Mevcûdât-i Zende* (İnsan, Mikroskoplar ve Canlı Varlıklar) adlı biyoloji tarihi kitabı vardır. Bu kitabı yazarken Katherine B. Shippen, Horace Shipp ve Eldon J. Gardner'ın hazırladığı kitaplardan faydalanıp alıntılar yapmıştır.⁴⁴¹

Mahmûd Hekîmî'nin çocuk ve gençler için kaleme aldığı 5 ciltten oluşan *Gencine-yi Hekimi* serisinin her cildi farklı yıllarda yayınlanmış kitaplarıdır. Bu seri ile İran'da çocuk ve gençlik dini edebiyatında kitap yazan ilk yazarlardan kabul edilir. Dini hikâyelerden oluşan bu seri sırasıyla şöyledir:

- Sovgend-i Mokaddes: *Gencine-yi Hekimî* (Hekimî Hazinesi: Kutsal Yemin), 1355 hş./1976
- Peykâr-i Sernivîşt: *Gencine-yi Hekimî*, (Hekimî Hazinesi: Kader Savaşı), 1357 hş./1978
- Silahşorân-i Alevî: *Gencine-yi Hekimî* (Hekimî Hazinesi: Alevi Savaşçıları), 1357 hş./1978

⁴³⁹ Çevrimiçi, <https://www.iranketab.ir/profile/16150->, 20.05.2021

⁴⁴⁰ Mahmûd Hekîmî, *Dâstânâ-yi Âmûzende berây-i Kûdekân*, Kum, İntişârât-i Şafak, 1354 hş./1975, s. 2-3.

⁴⁴¹ Bkz.: Mahmûd Hekîmî, *İnsân, Mikroskophâ u Mevcûdât-i Zende*, Tahran, İntişârât-i Fercâm, Çâp-i Pencom, Çâphâne-yi Şafak, 1371 hş./1992.

- Eşrâfzade-yi Kahramân: Gencine-yi Hekimî (Kahraman Asiller), 1365 hş./1986
- Tâgût: Gencine-yi Hekimî (Gencine-yi Hekimî: Tağut), 1365 hş./1986)⁴⁴²

Mahmûd Hekîmî'nin çocuk ve gençler için yazdığı bazı eserleri şunlardır:

- Dâstân-hâyî ez Zindegî-yi Hazret-i Muhammed (Hazreti Muhammed'in Hayatından Bazı Hikâyeler), 1374 hş./1995
- Dâstân-hâyî ez Zindegî-yi İmâm Huseyn (İmam Hüseyin'in Hayatından Bazı Hikâyeler), 1381 hş./2002
- Dâstân-hâyî ez Zindegî-yi İmâm Seccâd (İmam Seccad'ın Hayatından Bazı Hikâyeler), 1379 hş./2000
- Dâstân-hâyî ez Zindegî-yi İmâm 'Alî (İmam Ali'nin Hayatından Bazı Hikâyeler), 1375 hş./1996
- Dâstân-hâyî ez Zindegî-yi Hazret-i Fâtîma (Hazreti Fatîma'nın Hayatından Bazı Hikâyeler), 1380 hş./2001
- Zindegânî-yi Hazret-i Zeyneb, (Hazreti Zeynep'in Hayatı)⁴⁴³

Roşd-i Âmuzeş-i pîş-debîstânî (Okul Öncesi Eğitim Geliştirme) dergisinde yayınlanan röportajına göre yazarın İran çocuk edebiyatı ve çocuk eğitimi hakkındaki görüşleri şöyledir: ⁴⁴⁴

“Sizi tanırken her şeyden önce bu alanda eserler ortaya çıkartmada ana motivasyonunuzun ne olduğunu bilmek isteriz.”

Ben 1323 hş./1944 yılında Tahran'ın güneyinde dindar bir ailede dünyaya geldim. Merhum babam ben üç yaşındayken beni dini heyetlere götürürdü ve ben o topluluklarda adım adım Kur'an-ı Kerim, İslam peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)

⁴⁴² Bu eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bkz.: Mahmud Hekimi, **Tağutlar Tuğyan Edince**, Çev. Kadri Çelik, İstanbul, Hamd Yayınevi, 1994.

⁴⁴³ Bu kitap “Hazreti Zeynep'i Tanımak” adıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve Sekaleyn Yayınevi tarafından 1996 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır.

⁴⁴⁴ Röportajın tamamı için Bkz.: Goftegû: Pejûhişgerân-i Nakd Konende-yi Âsârem, Moallemân-i Men Hestend, Pâ-yi Sohbet-i Mahmûd Hekîmî, Nevisende u Pejûhişger-i Mu'asır, **Mecelle-yi Roşd-i Âmuzeş pîş Debîstânî**, Şomâre: 32, Zemistân 1395 hş./2016, s. 3-6.

ve Ehl-i beytin (a.s.) hayat verici öğretileriyle tanıştım ve o öğretiler şimdiye kadar yayınlanan yazı ve telif eserlerimin motivasyonu oldu.

“Ne zaman yazarlığa başladınız?”

İlkokul döneminde Karavî ve Bonakdâr ismindeki iki kompozisyon öğretmenim okul duvar gazetesinde dini hikâyeler yazmaya teşvik ettiler. 1340 hş./1961 yılından itibaren “Keyhân-i Beççehâ” dergisinde kısa hikâyeler yazmaya başladım. Bu hikâyelerde de sevgi ve şefkatin başka insanlardaki sonuçlarından bahsetmeye çalıştım. Ondan sonra başka birkaç yayımla çalıştım. İlkokuldaki kompozisyon öğretmenlerinin ve Hafız Lisesindeki başka bir öğretmenin (maalesef onun adını unuttum) teşviklerinin benim yazarlığa yönelmemde önemli rollerinin olduğunu söyleyebilirim. 1347 hş./1968 yılından itibaren “Vezîn” dergisinin “İslam Mekteplerinin Bazı Derslerinin” yazarlarına katıldım ve bu işbirliğim hâlâ devam ediyor.

Sizin çocuk ve gençler için daha çok dini hikâyeler yazmanıza neden olan faktörler nedir?

Annemin teşvikleri dini hikâyeler yazmaya yönelmemde etkili oldu. Beni anaokuluna veya Burhân İlkokuluna yazdırmadan önce, annem her zaman benim, kız ve erkek kardeşim için Ehl-i beytin şefkatli hikâyelerinden anlatmaya fırsat bulurdu. O hikâyeleri dinlemenin bizim üzerimizde çok fazla etkisi olmuştur.

Başka hangi faktörler sizi dini hikâyeler yazmaya yöneltti?

Din eğitimi öğretmenlerinin dersleri ve vaizlerin camilerde konuşmaları da düşüncelerimin gelişmesinde ve terbiyesinde çok etkili oldu. Onlar İslam tarihinin bazı kısımlarını alıntı yaparak ve peygamberden hadisler ve Ehl-i beytten rivayetler aktararak bana o büyük insanların hayatlarının gerçekten bütün insanlar için örnek ve rol model olabileceğini gösterdiler.

İmamların hayatlarında en çok hangi noktalar sizin dikkatinizi çekti?

Annemin bize onların hayatlarını anlattığı hikâyelerde ve ilkokuldaki din eğitimi öğretmenin sözlerinde daha çok bütün insanlar için onların sevgi ve

şefkatlerinin gerçek hikâyeleri vardı. Daha sonra peygamberin ve on iki imamın hayatlarıyla ilgili pek çok eser okudum. Abbasilere ve Emevilere karşı İslami hareketlerini incelemek ve daha sonra dünya tarihini ve İslam ülkelerindeki kurtuluş hareketlerini incelemek birçok eser yazmama neden oldu.

Siz eserlerinizde özellikle “Negereşî ber Ta’lîm u Terbiyet-i Kûdek u Novcevân” (Çocuk ve Gençlerin Eğitimine Bir Bakış) adlı kitabınızda okul öncesi çocukların eğitimine ilgi göstermişsiniz. Çocukların dini ve ahlaki eğitiminde hangi yöntemlerin işe yaradığını düşünüyorsunuz?

Anne ve babaların söz ve davranışları her şeyden önce çocukların davranışlarında etkilidir. Konuşmada birbirleriyle kibar konuşan, çirkin kelime ve sözlerden kaçınan ve çocuklarına şefkatli ve sevgiyle davranan ebeveynler onların sevgi dolu davranışlarıyla çocukları üzerinde çok etkili olacaklarından emin olabilirler. Anne ve babalardan sonra okul öncesi dönemde öğretmenlerin davranış tarzları çocuk eğitiminde çok etkilidir. Peygamberin ve on iki imamın hayatlarının kısa hikâyeleri çocukların eğitiminde çok etkisi vardır. Çocuk eğitiminin ailenin asıl ve önemli görevlerinden biri olduğunu unutmamalıyız.

Size göre bir çocuğun kız veya erkek kardeşine ya da okul öncesi dönemde sınıftaki başka çocuklara karşı kaba davranmasına neden olan faktörler nelerdir?

Anne ve babaların birbirleriyle agresif davranışları, sert ve kaba sözler kullanmaları çocukların üzerinde yıkıcı bir etki oluşturur. Çocukları doğru şekilde eğitmekten haberi olmayan cahil öğretmen de başlangıçta aynı çocukların kaba davranışlarını yetişkinlikte acı etkilere dönüştürür. Ancak çocuk psikolojisini bilen bilgili bir okul öncesi öğretmeni, ailesinden doğru bir terbiye almamış çocukları bile imamların kısa hikâyeleriyle ve kendi doğru ve sevgi dolu davranışlarıyla onları sevgi ve şefkate yönlendirebilir.

Yakın zamanda ebeveynler ve öğretmenler için sade ve akıcı bir dille Dîn-i Muhabbet (Sevgi Dini) adlı bir kitabınızın yayınlandığını duyduk. Sevgi

kelimesinin güzelliği ve onun din kelimesiyle birleşimine yönelik bu kitapta sunduğunuz en önemli mesajlar nelerdir?

Evet, doğru. Bu kitapta özellikle İslam peygamberi ve on iki imamın sevgi dolu hayatlarını ele aldım. Çünkü onların hayatları gerçekten doğru ve faydalı bir terbiye örneğidir. Büyük İslam peygamberi Muhammed'den (s.a.v.) ve on iki imamın rivayetlerinden bahsettikten sonra onların sevgi dolu bazı sözlerine de kaynak ve belgelerle atıfta bulundum. Çocuk ve ilk gençlik edebiyatı yazarları bu hikâyeleri sadeleştirebilir ve güzel resimlerle ilgi çekici hale getirebilir. Akıllı öğretmenler de bu hikâyeleri sınıflarında öğrencilerine sade bir dille anlatabilirler.

Ülkemizde çocuk edebiyatının durumunu nasıl görünüyorsunuz?

Ne mutlu ki, İslam devriminden sonra çocuk dilini bilen ve farkında olan bazı yazarlar değerli pek çok eser ortaya çıkardılar ve onları güzel resimlerle yayınladılar. Ben “Mebâni-yi Edebiyyât-i Dînî-yi Kûdekân u Novcevânân” (Çocuk ve İlk gençlik Dini Edebiyatı Usulü) adlı kitabımda bu değerli eserlerin bazılarını işaret ettim ve çocuklarımıza ve gençlerimize İslam'ı doğru tanıtmaya yönelik yol gösterdikleri için bizim bu yazarlara ve resimleme sanatçılara teşekkür etmemiz gerekir diye söyledim. Ancak bu kitabın son kısmını da çocuk edebiyatının patolojisine ayırdım. Gerçekten o değerli eserlerin yanında, bazı yazar ve tercümanlar da onun aslı sevgi ve şefkate dayanan İran'ımız ve İslam kültürümüzle ilgisi olmayan bazı eserler yazmış veya tercüme edip yayınlamıştır. Bazı kitapların resimleri de iyi ve eğitici değildir. Ben çocukları başkalarıyla kaba ve çirkin davranışlara sürükleyen her kitabın veya sinema filminin eleştirilmesi, incelenmesi ve kontrol edilmesi gerektiğine inanıyorum. Bazı çocuk ve gençler için mizah hikâye yazarları çocuğa uygun olmayan yayınlar yapmışlardır. Mizah ve şakaların kibar, terbiyeli ve hedefli olması gerektiğini unutmamalıyız. Korkusuz ve hedefsiz şakalar çocukları edepsiz davranışlara yönlendirir. Bu durumda çocuk yetişkinliğinde başkalarıyla hatta ailesi ve öğretmenleriyle alay eder. Doğru düşünmek rasyonel ve değerli bir yaşama açılan bir penceredir.

3.2.10. Emîn Fakîrî

1323 hş./1944 yılında Şirâz'da kültürlü bir ailede dünyaya geldi. Eğitimini tamamladıktan sonra Bilim Ordusu altında yaklaşık iki yıl köyde öğretmenlik yaptı. Bu sürede köyde karşılaştığı zorlukları kaleme alarak pek çok eserler ortaya çıkarmıştır. İran köy edebiyatı alanında kitap yazan ilk yazarlardan biridir. Köyde karşılaşılan zorlukları anlattığı ilk hikâyesini "*Dehkede-yi Por-melâl*" (*Kederli Köy*) adıyla yayınlanmıştır. Bu eseriyle meşhur olmuş ve dönemin pek çok tanınmış öykü yazarlarından takdir kazanmıştır.⁴⁴⁵

Emîn Fakîrî pek çok roman, hikâye ve öykü yazmıştır. Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yazdığı eserler şunlardır:

- Âhû-yi Zîbâ-yi Men (Güzel Ceylanım), 1368 hş./1989
- Eger Bârân Bebâred (Yağmur Yağarsa), 1372 hş./1993
- Zindegî Bâ Verziş (Sporla Yaşam), 1377 hş./1998

Emîn Fakîrî'nin *Âhû-yi Zîbâ-yi Men* (Güzel Ceylanım) adlı çocuk kitabı şöyle başlar.⁴⁴⁶

وقتی پدر به خانه آمد ما هر کدام به کاری مشغول بودیم، اصلاً متوجه نشدیم که چه چیز در دست‌های پدر است. پارچه‌ای نازک به دورش پیچیده بود. من سلام کردم. پدر با لبخند جوابم را داد. گفتم: پدر چی خریدی؟ آمدم دست بزنم به‌تندی خودش را عقب کشید و گفت: "نه نه دست زن" با این جمله که از دهان پدر بیرون آمد توجه ما جلب شد. پدر بسته را زمین گذاشت. با تعجب دیدیم که بسته می‌لرزید. درست روی زمین قرار نمی‌گیرد. دورش را گرفته بودیم. برادرم گفت: "بابا بزغالہ خریدہ، بہ بہ جانم" بعد خندہ‌ای کرد و بہ من گفت: "بابا بہ من قول دادہ بود کہ بزغالہ کوچکی برایم بخرد. من ہم بہ پدر قول دادہ‌ام خودم بزرگش کنم. مگر نہ بابا" پدر هنوز لبخند زیبایی بر لبش بود. من اما غمگین و افسردہ شدم. چیزی در درونم شکست. پدر کہ متوجہ حال من بود دستی روی موہایم کشید، گرمای مطبوعی زیر پوستم دوید. آخر من پدر را خیلی دوست داشتم. گفتم: "پدر عیبی ندارہ، بزغالہ باشد برای حمید" پدر این بار بلند خندید. بستہ جلو ما کم‌کم لول می‌خورد. می‌خواست حرکت کند اما کیسہ‌ای کہ پدر روی سرش کشیدہ بود مانع حرکتش می‌شد...

⁴⁴⁵ Çağdaş İran yazarlarından Cemalzade ve Mahmûd 'İtimâdzâde'nin Emîn Fakîrî'nin *Dehkede-yi Por-melâl* (Kederli Köy) eseri hakkında yaptıkları eleştiri ve görüşleri için Bkz.: Emîn Fakîrî, **Dehkede-yi Por-melâl: Dâstân-hâyî Ez Rostâ**, Tahran, Çâp-i Sevvom, 1353 hş./1974, s. 237-242.

⁴⁴⁶ Emîn Fakîrî, *Âhû-yi Zîbâ-yi Men*, Tahran, Çâp-i Kûrûş, 1368 hş./1989, s. 4.

“Babam eve geldiğinde hepimiz bir işle meşguldük, babamın ellerindeki şeyi hiç fark etmedik. Onun etrafı ince bir bezle sarılmıştı. Ben selam verdim. Babam gülümseyerek karşılık verdi. Babama “Baba ne aldın?” dedim. Dokunmaya çalıştım, kendini hızlıca geriye çekti. “Hayır, hayır dokunma” dedi. Babamın ağzından çıkan bu cümle bizim dikkatimizi çekti. Babam paketi yere koydu. Paketin sallandığına şaşırarak baktık. Yerde düzgün durmuyordu. Onun çevresini sarmıştık. Erkek kardeşim: “Babam keçi yavrusu almış, iyi iyi canım benim” dedi. Sonra güldü ve bana “Babam bana küçük bir keçi alacağına söz vermişti, ben de kendim onu büyüteceğime söz vermiştim, öyle değil mi baba” dedi. Hâlâ babamın dudaklarında güzel bir gülümseme vardı. Ama ben üzülüp bunaldım. İçime bir sıkıntı düştü. Benim halimi fark eden babam elini saçımın üzerine koydu. Tenimin altına hoş bir sıcaklık geçti. Sonuçta babamı çok seviyordum. “Sorun değil baba, keçi yavrusu Hamîd’in olsun” dedim. Babam bu kez yüksek sesle güldü. Önümüzdeki paket yavaş yavaş sallanıyordu. Hareket etmek istiyordu ama onun başının üzerine çektiği çanta hareket etmesine engel oluyordu...”

Yazarın “Dehkede-yi Por-melâl” (Kederli Köy) hakkında verdiği bir röportajdan köy yaşamının yazarlığının oluşmasındaki etkilerini belirtmiştir:

Bize Dehkede-yi Por-melâl (Kederli Köy) adlı hikâye serisini ve onun atmosferini ve durumunu anlatınız.

Bu seri, 19 yaşından 23 yaşına kadar kademeli olarak yazılmış 17 kısa hikâyeden oluşuyor. Bu hikâyeler İran’ın Fars eyaleti ve Cîruft şehrinin köylerinde anlatılıyor. Bu kitap İslam devriminden önce beş kez ve devrimden sonra da üç kez yeniden basıldı. Bu hikâyelerin konusu, bir köyde olup biten her şeydir; mal, su, muhtarla ilgili küçük sorunlardan ve batıl inançlardan alınmıştır. Hikâyeler görünüşte birbirine bağlı değildir, bağımsız olarak anlatılır ve benzer karakterleri yoktur; ancak genelde okuyucu bütün hikâyeleri okuyarak bir köyün genel atmosferini ve kırsal bir topluluğun sosyal imajını fark eder.

Köy yaşamındaki hayat deneyiminin hikâye yazarlığını nasıl etkisi oldu? Size göre bir yazarın belirli bir alanda yaşam deneyimlerinin hikâye

anlatımında ve yazmak için konu seçmedeki rolü nedir ve genel olarak edebi eserlerin oluşumundaki bu deneyimlerin rolü özellikle hikâyede nasıldır?

Ben aslında şehirde doğdum. Bilim ordusuna katıldığım 19 yaşına kadar köy atmosferine fazla alışık değildim; ama kültürlü bir ailede büyüdüğüm ve okuma yazma eğitimi aldığım için hikâyeye yazarlığındaki deneyimlerimi ve olayları kullanmak için her zaman köye gittim. Köye gitmek benim için eğitim kursu gibiydi ve ders verdiğim zamanlarda kendi deneyimlerimden yazmak için kullandım. Her zaman yazmaya ilgi duydum ve macera ve olayları hikâyeye türünde yazmaya çalıştım. Yazarın kendi deneyimlerini hikâyeye türünde yazabilmesi gerektiğine inanıyorum. Hikâyeye gerçekte kök salmalı ve ben de bu işi hikâyeye yazarlığında yapıyorum. Gerçek konuları dal ve yaprakların hayalimle alıp onları hikâyeye dönüştürüyorum. Gerçeklik hikâyeye anlatımı için kullanışlı değil; onun yeri hadiseler sayfasıdır. Yazarın hayal gücüyle gerçekliği yeniden yaratması gerekir.

Öyküde mekânın işlevi nedir ve yeni mekanların kurgusal bir eserin edebi değerini artırmada ne gibi bir etkisi vardır? Size göre çağdaş öykü edebiyatında özellikle genç yazarların eserlerinde bu yeni mekanların eksikliğinin sebebi nedir?

Edebiyat, doğadan ve açık alanlardan doğar. Günümüz edebiyatı bu el değmemiş alanlardan apartman konutlarına ve kentsel klişe alanları çerçevesine girmiş ve günümüz hikâyeye anlatıcılığını bozmuştur. Yazar bilinmeyen alanların potansiyelinden kullanmalı ve onlara ruh vermelidir. Kentsel kapalı alanlar günümüz hikâyelerini sıkıcı hale getirmiştir. Sıradan ve günlük ilişkilerden tekrar eden hikâyeler, bu kapalı alanların ve kentsel klişelerin sonucudur. Günümüz hikâyeye edebiyatındaki yeni alan oluşturma eksikliği, genç yazarların deneyimlerinin olmaması nedeniyledir ve çoğu anlatılanlar kafelerde ve apartmanlarda geçmektedir. Yazar seyahat etmelidir. Seyahat bu sorunu çözmek için ana faktördür.

3.2.11. Dâryûş ‘İbâdullahî

Dâryûş ‘İbâdullahî 1324 hş./1945 yılında Bender Enzelî şehrinde memur bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Resim ve edebiyata ilgisi küçük yaşlarda

başlamış ve lisede suluboya ve yağlı boya resim yarışmalarında birincilik kazanmıştır. İlkokulda tiyatro gösterilerinde oynamış ve özel günlerde şiir ve şarkılar söylemiştir. 1345 hş./1966 yılında Bilim Ordusunda öğretmenlik yaptığı esnada siyasi nedenlerden dolayı öğretmenlikten alınmıştır. Bunun üzerine İran Millî Bankasında işe başlamış ve emekli olana kadar bu bankada çalışmıştır.⁴⁴⁷

Çocuk kitapları yazmaya özellikle Samed Behrengî'nin teşvikleriyle başlamış ve eserlerinde genellikle Samed Behrengî gibi siyasi semboller⁴⁴⁸ bulunan öyküler ve hikâyeler yazmıştır. Baskı görmesi nedeniyle 1358 hş./1979 yılından sonra çocuklar ve gençler için kitap yazmamıştır. Dâryûş 'İbâdullahî'nin çocuklar ve gençlik edebiyatı için yazdığı 43'ten fazla hikâye ve öykü kitabı vardır. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

- Bâbâ 'Alî (Ali Baba), 1352 hş./1973
- Beççehâ-yi Ahar (Ahar'ın Çocukları), 1354 hş./1975
- Hâtirât-i Ferec (Ferec'in Hatıraları), 1348 hş./1969
- Seyyâd-i Pîr u Pesereş (Yaşlı Avcı ve Oğlu), 1354 hş./1975
- Dâstân-i Cengel (Orman'ın Hikâyesi), 1353 hş./1974
- Mâcerâ-yi Merd-i Hizom Şiken u Hırs (Oduncu Adam ve Ayının Maceraları), 1353 hş./1974
- Herze Giyâh-i Mâcerâcû (Maceracı Zararlı Ot), 1348 hş./1969
- Hâcî Fîrûz (Hacı Firuz), 1349 hş./1970
- Nohûdî u Hâkim (Nohud ve Hakim), 1349 hş./1970
- Şeş Berâder (Altı Kardeş), 1350 hş./1971
- Mâcerâ-yi Settâr Hân (Settar Han'ın Maceraları), 1353 hş./1974

Muhammed Kâzî'nin Dâryûş 'İbâdullahî ile yaptığı röportaj onun hayatı, eserleri ve üslubu hakkında bilgi vermektedir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Çevrimiçi, <http://www.anzaligrand.blogfa.com/post/9> , 12.06.2021

⁴⁴⁸ Dâryûş 'İbâdullahî'nin Çocuk ve gençlik edebiyatı öykülerindeki siyasi sembol kullanımı için Bkz.: Emîr İlhamî, Fâtîme Muhammedzâde, "Berresî-yi Nemâdhâ-yi Siyâsî-İctimâ'î der Dâstânâ-yi Kûdek u Novcevvân-i Dâryûş 'İbâdullahî", **Mecelle-yi Destâverdhâ-yi Novîn der Motâla'ât-i 'Ulûm-i İnsânî**, Sâl-i Devvom, Şomâre: 19, Âzer 1398 hş./2019, s. 86-100.

⁴⁴⁹ Çevrimiçi, <http://azer-online.com/motafarrigha/ghazi/more/ebadollahi.htm>, 01.11.2020

Bize doğum tarihinizden, doğum yerinizden ve çocukluğunuzdan bahseder misiniz?

1324 hş./1945 yılında Bender Enzeli⁴⁵⁰ şehrinde dünyaya geldim. Babam gümrük memuru, annem ev hanımıydı. Babam Fransızca dili lisans derecesine sahipti. Çok iyi Rusça ve biraz da İngilizce biliyordu. Babam iyi bir okuyucuydu ve her gün Keyhân⁴⁵¹ ve ‘İttılaât’⁴⁵² gazetesini inceler ve önemli haberleri bize anlatırdı. O Dr. Musaddık’ın⁴⁵³ sağlam taraftarıydı. Babam aynı zamanda müziğe aşinaydı ve keman çalıyordu. Geceleri bize hikâyeler anlatır ve hikâye metinlerine dayanarak bizi (ben ve kardeşlerimi) iyiliğe, iyi davranışa, iyi söze ve adalete davet ederdi. Benim o zamandan beri yazarlığa ilgim var. Görkemli ve gizemli bataklığıyla, hayali deniziyle, yeşil ormanlarıyla, merhametli halkıyla, çalışkan balıkçılarıyla, çalışkan çiftçileriyle Bender Enzeli’nin güzel doğası benim sanatsal duygularımın oluşmasında etkili bir rol oynadı. Sanatın aslında, sanatçının doğadan ve toplumdan doğru bir anlayışla gerçekleri doğru yansıttığını ve bilme aşamasından eylem aşamasına ulaştıran sosyal farkındalığın belli bir şekli olduğunu biliriz. Bu yolda çok fazla zorluklardan geçtim ve talihsizliklere katlandım. Çok basit ve yetersiz malzemeyle resim yapmaya yöneldim. Bunu beş yaşında kimsenin veya başka birinin rehberliği olmadan yapmaya başladım. İlkokulda resim ve edebiyat alanına giriş yaptım. Tiyatro da oynadım; kutlamalarda şarkı da söyledim.

Tebriz’e nasıl geldiniz?

1335 hş./1956 yılında babam Tebriz Gümrüğüne tayin edildi ve beş kişilik ailemizle Bender Enzeli’den Tebriz’e taşındık.

Öncelikle resimde hangi üslubu takip ettiğinizden bahsediniz. Kaç resim çizdiniz ve sergilerde yer aldınız mı?

⁴⁵⁰ İran’ın Gilan Eyaletinde bulunan bir şehridir.

⁴⁵¹ İran’da Rıza Şah döneminin önemli gazetelerinden birisidir.

⁴⁵² İran’da önde gelen gazetelerinden biri olup 10 Temmuz 1926 yılında kurulmuştur.

⁴⁵³ Muhammed Musaddık, (1881-1967) İran’da petrolün millileştirilmesini sağlayan başbakandır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Suâs Pîrâ; Osman Gazi Özgüdenli, “Musaddık, Muhammed”, **DİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006.

Bender Enzelî'den Tebriz'e geldikten sonra da resim işine devam ettim. Lisede Sadûk Rûhî, Huseyn Kâzemî gibi hocaların rehberliğinde diğer ilmi ve edebi derslerin yanında resim çalışmamı da sürdürdüm. 1340 hş/1961 yılında ülkenin en iyi öğrencilerinin eğitim kampındaki tüm katılımcılar arasında suluboya alanında birinciliği kazandım. 1342 hş/1963 yılında da Urmiye eğitim kampında yağlı boya alanında birinci oldum. Benim ilgi duyduğum üslup Realizm ve Klasisizm akımlarıdır ve Rus ressamlardan da etkileniyorum. Pek çok resim çizdim, bazılarını sattım; çoğunu arkadaşlarıma hediye ettim. Evimde yaklaşık 25 yağlı boya ve sulu boya tablosunu hatıra olarak tutuyorum. Hiçbir sergiye katılmadım; çünkü 1348 hş./1969 yılından beri benim ressamlığım yazarlığımın gölgesinin altında kaldı.

Edebiyata dönüyoruz, bu röportajın asıl nedeni edebi eserlerinizi tanımaktır. Çocuklar için yazmaya ne zaman başladınız?

Hikâye anlatımının beni büyülediği tesadüfen babamın intihar yılına denk gelen 17 yaşında olduğum 1342 hş./1963 yılında, yönetim sistemindeki mevcut adaletsizliğin ve toplumsal suiistimalin çarpışması nedeniyle devrimci edebiyata yöneldim. Eleştirel yazılar yazardım ve yerel gazetelere verirdim. Amerikan emperyalizminin Vietnam'daki saldırgan savaşı ve Küba ve Kongo devrimleri üzerimde derin etki bıraktı. Mahdâzâdî, Âzerâbâdgân ve Kâr u Nîrû gibi yerel gazetelerde anti emperyalist, anti Siyonist yazılar yayınladım. 1345 hş./1966 yılında askere gittim ve Bilim Ordusu altında Bâbil'deki Ken köyüne gittim. 18 aylık hizmetten sonra bir omuz yükü anılarla Tebriz'e geri döndüm ve o dönemin milli okullarında ders vermekle meşgul oldum. Çünkü hizmet verdiğim köydeki şahın törenlerine katılmama nedeniyle eğitimde benim çalışmam engellendi! Her durumda ve her zaman seçim vardır. 2 yıl öğretmenlik yaptım ve az bir maaş aldım. Hizmetimin ikinci yılında mazlum Filistin milletine destek olmak ve okulun dünya haritasında İsrail'in ismini Filistin olarak değiştirmek gibi bazı nedenlerden dolayı öğretmenlik işinden tamamen mahrum edildim ve Millî Bankasında işe girdim.

1344 hş./1965 yılından itibaren bazı yazar ve edebiyatçılarla tanıştım. Onlardan biri, Mahdâzâdî'de özel sayısını bir grup arkadaşıyla yayınlayan Samed Behrengî (ruhu şad olsun) idi. Yazılarımdan biri onun ilgisini çekti ve beni

cesaretlendirdi. Tebriz Üniversitesi Sosyoloji profesörü Dr. Alî Ekber Torâbî, Huseyn Muhammed Zâde Sadık, Gulâm Huseyn Sa’dî, Şehriyâr ve çağdaş büyük sosyolog ve teorisyen Dr. Emîr Huseyn Âryânpûr benim yazarlığa yönelmemde etkili oldular. Samed Behrengî’nin 1347 hş./1968 yılında zamansız ölümüyle ve başta Dr. Emîr Huseyn Âryânpûr ve Huseyn Muhammed Zâde Sadık olmak üzere arkadaşlarım ve profesörlerin sürekli teşvikleriyle resmen çocuk edebiyatı alanında yazarlığa girdim. Kısa sürede hayranların ilgisini çeken ilk kitabım “Hâtırât-ı Ferec”yi (Faraj Hatıraları) 1348 hş./1969 yılında yayınladım. O kitaptan sonra “Hâcî Fîrûz” kitabı eşsiz karşılandı ve daha sonra “Herze Giyâh-i Mâcerâcû” (Maceracı Zararlı Ot) kitabının yayınlanmasıyla ünlü oldum. Bu kitabın bir aydan kısa bir süre içerisinde beş bin tane satmasıyla Tahran’da edebiyat ve sanat çevrelerinin ilgisini çektim ve çok sayıda öğrenci ve edebiyat severlerden övgü ve destek aldım. Bazı sorunlarla da karşılaştım ve bilgi, kültür ve sanat çevreleri tarafından haksızlığa uğradım. Yine de arkadaşlarımın ve hayranlarımın sürekli desteği sayesinde 1358 hş./1979 yılına kadar çocuklar için 43’ten fazla hikâye kitabı yazmaya devam ettim.

Bir süredir sizden kitap veya bir eser görmedik. Neden?

1358 hş./1979 yılından itibaren zorlama nedeniyle sessiz kaldım. Örneğin ünlü Fransız yazar Romain Rolland’ın şöyle söyler: “Sanat ile hakikat arasındaki mücadelede hakikatin hayatta kalması için bırak, sanat ölsün.” Ben de yoldan çıkıp hakikati sanata feda etmemek ve hakikati yaşatmak için sessizliği seçtim. Bakın, ben hakikati seviyorum ve gerçeği ve adaleti savunmam nedeniyle başarısızlıklara ve yetersizliklere katlandım. Konfüçyüs şöyle söyler: “Hakikati seven kişilerle, hakikati anlayanlar arasında çok fark vardır!” Bertolt Brecht de şöyle der: “Hakikati bilmeyen ve inkâr eden kişi hatalıdır; hakikati bilen ve inkar eden kişi de hain!” Ben de yazarlığımdan bugüne kadar hakikat ve adaletle çelişmeyen bir yolda gittim ve bu benim ayrıcalığım, gurur kaynağım. Ben sanatı asla sanat için istemedim. Ben sanatı halk için seçtim. Sanat sosyal faaliyetlerin en seçkin ve en değerli şekillerinden biridir. Sanat, zor, acı verici ve yorucu bir iştir. Bazılarının inanışının aksine kolayca elde edilmez. Ben asla sanatta özellikle edebi eserler oluşturmada para ve kazanç düşünmedim. Benim hedefim her zaman muhataplarımla bağlantı kurmaktır; bu

nedenle yayıncılardan çok az para aldım ve toplumun az gelirli kesiminin alabilmesi için ucuz fiyata basılmasını istedim.

1358 hş./1979 yılından bugüne kadar hiçbir eser yazmadınız mı?

Elbette mutlak sessizlik içinde kalamadım. 1370 hş./1991 yılından beri yerel gazetelerde kültürel, edebi, sosyal ve siyasal konularda pek çok yazı yayınladım. Özellikle Filistin meselesi üzerinde kapsamlı yazılar yazdım ve adalet sever okuyucuları Amerikan ve İngiliz emperyalizmin ve Siyonizm'in gerçek ve kötü yüzüyle tanıştırmaya çalıştım.

Millî Bankası çalışanı olduğunuza göre yoğunluğu olan bankanın düzenli ve birbirine bağlı çalışmalarının yanında nasıl sanatsal çalışmalarınıza devam ettiniz?

Neyse ki, bankanın zor işi yanında bazı cahil müdürlerin kabalığına rağmen edebi ve sanatsal işlerimi de devam ettiriyordum. Bankacılığın zor ve sıkı çalışmasının yanında edebi ve sanatsal eserler yaratmak benim iftiharlarımdandır. Yetkililerin acımasızlığı ve kabalığına rağmen mesleğimle alakalıydım ve Millî Banka'ya ilgim biraz olsun eksilmedi. Zulüm görmüş ve işi bilme ve liyakatime oranla ilgi görmeyip küçük bir maaşla emekli olmama rağmen aşk ve ilginin eşlik ettiği edebi faaliyetlerin yanı sıra, bankayı da sevdiğim için bankacılık işine de dürüstçe devam ettim. Ama sanatta, edebiyatta ve bankada gördüğüm adaletsizlik karşısında hükmü tarihin sorumluluğuna bırakıyorum.

3.2.12. Mansûr Yâkûtî

1327 hş./1948 yılında Kirmanşah eyaletindeki Kîvenân köyünde dünyaya geldi. İlkokulu Kirmanşah şehrinde Daryûş okulunda ve liseyi de Kazâzî lisesinde okuyup eğitimini tamamladı. Bilim Ordusunda Kirmanşah'ın bir köyünde yaklaşık iki yıl öğretmenlik yaptıktan sonra öğretmen olarak atanmıştır. Beş yıl köy öğretmenliği yaptıktan sonra Kirmanşah'ta Huseynalî okulunda öğretmenliğe başlamıştır. Buradaki öğretmenliği İslam devriminden bir yıl sonrasına kadar devam

etmiştir. Siyasi nedenlerden dolayı birkaç kez tutuklanmış ve bir süre hapishanede kalmıştır.⁴⁵⁴

Mansûr Yâkûtî'nin öykü, roman ve edebiyat eleştirisi alanında yaklaşık otuz kitabı vardır. Bunların dışında Kürt efsanelerini derlemiş ve bazı Farsça eserleri Kürtçeye tercüme etmiştir.

Mansûr Yâkûtî'nin çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı eserleri şunlardır:

- Merdân-i Ferdâ⁴⁵⁵ (Yarının Adamları), 2536 Pehlevî
- Poşt-i Dîvâr-i Berf: Mecnû'a-yi Enşâî' ez Dâniş Âmûzân-i Yek Rûstâ (Kar Duvarının Arkası: Bir Köy Öğrencilerinden Kompozisyon Mecmuası), 1353 hş./1974
- Perî-yi Çil Gîs (Gür Saçlı Peri), 1391 hş./2012
- Kûrbâge-yi Milyârder (Milyarder Kurbağa) 1397 hş./2018
- Herçeng-i Bolendpervâz (Hırslı Yengeç), 1398 hş./2019

İran'ın Kitap Haber Ajansı'nın (İBNA) 9 Aralık 2019 tarihinde Mansûr Yâkûtî ile gerçekleştirilen röportajında yazarın hayatı, yazın dünyası ve İran edebiyatı hakkında bilgiler verilmektedir.⁴⁵⁶

Hikâye oluşturmaya ve yazmaya sebep olan şey nedir?

Annemin çocukluk dönemimde bana anlattığı gizemli ve merak uyandırıcı hikâyeler ve efsaneler buna neden oldu. Çocukluğumdaki o gizemli hikâyeler ve efsaneler bana hikâye oluşturma fikrini aşıladı.

Siz sol eğilimli eski bir yazar olarak tanınıyorsunuz. Bu eğilimler sizin eserlerinizde nasıl ortaya çıktı?

Sol düşünce, geçmişte ve çağdaş dönemde yetmiş yıldır sadece ezilen ve herkes için adalet ve eşitliği savunan dünyanın tek düşüncesi idi. Onun tarihsel

⁴⁵⁴ Çevrimiçi, <https://ketabnak.com/persons/3637> , 26.10.2020

⁴⁵⁵ Bu kitap Çocuk Kitap Şura'sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından yılın kitabı seçilmiştir.

⁴⁵⁶ Röportajın tamamı için Bkz.: Çevrimiçi, <https://www.ibna.ir/fa/longint/312171> , 27.10.2020

köklerini incelemek istersek bu tartışmaya uymayan çok uzun köklere ulaşırız. O zamanlarda zamanın entelektüel sınıfı, halkın çoğunluğu ve egemen düşüncesi soldu ve doğal olarak adalete odaklanan yazar ve sanatçılar, bu düşünce ve sezgiyle etraflarındaki çevreye ve hayata bakıp yazıyorlardı.

Sol yazarlar bir dönem çok popülerdi. Bu günlerde onların destekçileri azalmış görünüyor. Size göre bunun nedeni nedir?

Bu çok güzel bir soru. Toplumsal alanda her düşüncenin sunmak, yok olmak, gelişmek, büyümek, ilerlemek veya devam etmek için farklı nedenleri olduğunu bilmelisiniz. Eğer solcu düşüncenin olduğu bir dönemde çok sayıda yazar ve düşünür evrensel bir düşünceye sahip olduysa, belki de varoluştaki en büyük faktör halkın ve toplumun o isteği olmasıydı. Bana göre, günümüzde de kendine özgü sosyal alanı olan bir geri dönüş var.

İran'ın günümüz edebiyatını takip ediyor musunuz? Onu nasıl görüyorsunuz?

Evet, takip ediyorum; çünkü bir yazar ve bir okuyucu olarak dönemimin edebi değişimlerini takip etmemin mesleki bir görev olduğunu biliyorum. Ancak bu günlerde beni rahatsız eden konu, bazen iki yüz tane basılan bazı kitapların yayıncılarının denetimsizliği ile kitapların edebi değerden mahrum ve çok fazla imla hatasıyla dolu olması. Bazı hikâyeler hiç gözden geçirilmeden yayınlanıyor; ama bu konunun yanı sıra 80'li ve 90'lı yıllarda çalışıp edebiyattan anlayan bazı gençler var. Günümüzde ise çok iyi çalışan bir roman yazarı var. Ben onun çalışmalarını beğeniyorum ve onun serileri hakkında bir eleştiri de yazdım. Mes'ûd Kîmyâyî'nin kitaplarını okumadıysanız, kesinlikle okumanızı tavsiye ederim.

Edebiyat eleştirmeni olarak da tanınıyorsunuz, 1340 hş./1961'lı yıllardan günümüze İran'ın edebiyat eleştirisinin gelişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bana göre, günümüzde bile İran'da edebiyat eleştirisi Avrupa ve batıda olduğu gibi canlı değil. Önceki zamanlarda da Muhammad Bakır Mo'menî, Abdulalî Destgayb, İhsân Tâberî ve birkaç başka kişi gibi çok az kişi iyi çalışıyordu.

Maalesef günümüzde böyle donanımlı, bilinçli ve eser üzerinde uygun ve kapsamlı bir eleştiri uygulayarak okuyucuyu memnun edecek eleştirmenlerimiz yok. Elbette 1360 hş./1981’li yılların ilerisinde Hûşeng Gulşîrî ve Dr. Rızâ Barâhanî gibi bazı kişiler vardı; ancak sanki aynı yerde kalmışlar da günümüzün eleştiri alanını boş bırakmışlar.

Yayınlanan ilk hikâyelerinizden bahseder misiniz?

1352 hş./1973 yılında Hemsâyehâ-yi Ahmed Mahmûd (Ahmed Mahmut’un Komşuları) romanı ile “Gulhâs” (Özel Gül) adındaki uzun öykü tarafımdan yayınlandı. Bu iki roman o dönemdeki okuyucu ve eleştirmenler tarafından çok ilgi gördü ve toplum düzeyinde çok iyi yansımaları oldu. Yılda birkaç kez basıldı ve onun üzerine çeşitli eleştiriler yazıldı. Eleştirmenler “Gulhâs” kitabında ilk kez gelenek ve modernlik arasındaki zıtlığın şimdiye kadar kimsenin ortaya koymadığını düşündüler. Elbette ben bu uzun öyküden önce benim ilk çalışmalarımın sayılacak başka bir seri de 1350 hş./1971 yılında yayınladım.

Döneminizdeki yazarlarla ve arkadaşlarınızla iletişiminizden bahseder misiniz?

O zamanlar biz yazarların çoğu tanışıyorduk ve arkadaştık. Hapishanedeyken bir süre iletişimimiz kesilmiş olabilir ama serbest bırakıldığımızda ilişkimiz devam ediyordu. Benim çok sevdiğim arkadaşlarımdan ve maalesef çok da eziyet edilen, Tudeh partisinin (Hizb-i Tûde) önceki başkanlarından Ahmed Mahmûd’tu. 28 Mordâd Darbesinde tutuklandığı sırada hapishanede Morteza Hân Melek Niyâzî ismindeki arkadaşlarımızdan birisini görüyor ve onun yazarlık mesleğini seçtiğini ve hayatta kalmak için artık siyasette çalışmayacağını söylemişti ve öyle de oldu. Bu cümleyi ve Morteza Hân ismini kendi Yek Şehr (Bir Şehir) romanında bahsetmiştir.

Arkadaşlarımdan bir diğeri de çok sevdiğim ‘Alî Eşref Dervîşiyândı; ancak öğretmenlik ve edebiyat eleştirmenliği yaptığım sıralarda onunla hiç hapishanede bulunmadım. Eğer çocuk ve ilk gençlik edebiyatı alanında yazdığı bir kitabı olursa onu okurdum ve eğer iyi bulursam, teşvik ve motivasyon olarak bütün öğrencilerime

satın alırdım. “Dervîşiyân’ın Âteşsûzî der Kitâbhâne-yi Beççehâ” (Çocuk Kütüphanesinde Yangın) adlı yayınlanan bir hikâyesini okudum ve onun için bir eleştiri yazdım. Eleştiriye birisine okumak için yanımda Tahran’a götürdüm. ‘Alî MîrFetrûs’u gördüm. O eleştiriye benden aldı ve onu okudu. Benim bilgim olmadan onu bir dergide “Negâhî be Âsâr-i Dervîşiyân” adıyla yayınladı. Ben o zamanlar bu beyefendinin “Kâr” adındaki yayınevi olduğunu bilmiyordum. Eleştirim hoşuna gitti ve hemen onu yayınladı. Benim Dervîşiyân ile ilişkim o eleştirinin akışında ve 1358 hş./1979 yılında koptu.

Bugünlerde neler yapmakla meşgulsünüz? Hâlâ yazıyor musunuz?

Bana göre bir yazar, gerçek bir yazar ise, dünyanın her yerinde ve her durumda yazmaya ara vermez; çünkü yazarlık bir iş değil, insanın varoluşudur. Ben bu varoluşumu ömrümün son gününe kadar koruyacağım. Daha çok araştırma, öykü veya edebiyat eleştirisi olarak önümüzdeki aylarda yayınlanacak üç kitabım var. Ahterân yayınevine gönderdiğim Âyîn-i Yarestân der Esâtîr-i Akvâm-i Kord (Kürt mitolojisinde Yarestan Ayini) adıyla Yarestan ayini hakkında bir araştırma kitabım kağıt sorunuyla karşılaştı. Mes’ûd Kîmyâyî’nin 3 ciltlik romanı hakkında yazdığım başka bir eleştiri Zahm-i İn Kıssa (Bu Kıssa’nın Yarası) adıyla Ahterân yayınevinde beklemektedir. Hamâse-yi Babek-i Usture-yi Îrân Zemîn (İran’ın Miti Babek’in Hamasesi) adıyla Babek Hürremiddîn’in yaşamı hakkında 700 sayfa bir roman “Negâh” yayınevinde yayınlanmayı bekliyor. Bir de Divân-i Hafez adıyla Hafız’ın Divanı üzerine bir araştırmam var; ancak bu araştırma için hâlâ uygun bir yayınevi bulamadım.

Genç nesil için tavsiyeleriniz nelerdir?

Bu dünya, onda yaşarken onur ve bilinçli yaşanması gereken bir dünyadır ve her anın keyfinin çıkartılması gerekir. Bilince ulaşmak için okumalı, okumalı ve okumalıdır.

3.3. İslam Devriminden Günümüze Kadar

3.3.1. Hûşeng Murâdî Kirmânî

16 Şehriver 1323 hş./7 Eylül 1944 yılında Kirmân eyaletindeki Sîrch adlı köyde dünyaya geldi. Küçük yaşta annesini kaybettiği ve babasının hasta olması nedeniyle büyükannesi ve büyükbabasıyla yoksulluk ve sıkıntı içerisinde yaşadı. 8 yaşından itibaren çalışmak zorunda kaldı. İlkokulu köyde okuduktan sonra liseyi Kirmân'da tamamladı. Üniversiteyi Tahran'da Dramatik Sanatlar Fakültesinde okurken aynı zamanda İngilizce Çeviri bölümünden lisans diplomasını aldı. 1339 hş./1960 yılında Kirman'ın yerel radyosunda çalışmaya başladı. 1347 hş./1968 yılında hikâyeleri basıldı. İlk öyküsü *Kûçe-yi mâ Hoşbahthâ* (Biz Mutluların Sokağı) *Hûşe* dergisinde yayınlandı.⁴⁵⁷

1360 hş./1981 yılında *Beççehâ-yi Kâlîbâfhâne* adlı kitabına Çocuk Kitabı Şura'sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından teşekkür plaketi verildi. Yine aynı kurum tarafından 1992 yılında Hans Christian Andersen ödülüne aday gösterilen yazar, yoksul çocukların hayatlarına dokunması nedeniyle jüriler tarafından teşvik ödülü verildi. Ayrıca Kosta Rika yılın yazarı, Latin Amerika Ulusal Şampiyonu ve yazar Martin ödülünü (1995) kazandı. 2007 ve 2008 yıllarında Çocuk Kitabı Şura'sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından, 2019 yılında ise Çocuk Edebiyatı Tarihi Araştırmaları Enstitüsü (Muessese-yi Pejûheşî-yi Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân) ile Çocuk ve Gençlerin Fikirsiz Gelişim Merkezi (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân) tarafından Astrid Lindgren Ödülüne aday gösterildi. Kirmânî'nin *Kıssahâ-yi Mecîd*, *Çekme*, *Mihmân-i Mâmân* ve *Morebbâ-yi Şîrîn* adlı öyküleri sinema filmine uyarlanmıştır. Öyküleri Fransızca, Arapça, İngilizce, Hintçe ve Türkçe gibi çeşitli dillere çevrildi.⁴⁵⁸

Hûşeng Murâdî Kirmânî Ahmed Tâlibî Nejâd ile yaptığı röportajda öykülerinde en çok üzerinde durduğu temalara şöyle dikkat çekmiştir:

⁴⁵⁷ Fevziye Hiredhorde ve digerân, "Tahavvol-i Nigâh be Mefhûm-i Kûdekî der Dâstânâ-yi Hûşeng Murâdî Kirmânî", *Tefekkur u Kûdek*, Behâr u Tâbistân, 1395 hş./2016, Dvre 7, Şomâre: 1, s. 29.

⁴⁵⁸ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/247->, 15.10.2021

“Öykülerimde kendi hayatımdan özellikle çocukluk ve gençlik döneminden kaynaklanan birkaç unsur tekrar eder. Birisi kimsesizlik ve yetim konusu; yani anne ve babası olmayan çocukların hayatlarıyla ilgilenmek. Bu konu Mecid’in Maceralarında açıkça yer alıyor. İkincisi onurlu yoksulluk ve diğeri de köy. Bu üç unsurun yanında yazılarımı monotonluktan ve burukluktan kurtaran mizah unsurunu da unutmamam gerekir.”⁴⁵⁹

Hûşeng Murâdî Kirmânî’nin bazı eserleri Türkçeye tercüme edildi ve onun öyküleri Türkiye’de tez ve makale konusu oldu.⁴⁶⁰ 7 Kasım 2009 tarihinde Türkiye’ye gelen yazar, Bilim ve Sanat Vakfında İran çocuk edebiyatını değerlendiren bir konuşma yaptı.⁴⁶¹ 3 Aralık 2010 tarihinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Hûşeng Murâdî Kirmânî’nin katıldığı bir söyleşi ve konferans düzenlendi.

Hûşeng Murâdî Kirmânî’nin çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı kitapları:

- Kıssahâ-yi Mecîd⁴⁶² (Mecid’in Maceraları), 1358 hş./1979
- Beççehâ-yi Kâlîbâfhâne (Halı Dokumahanelerin Çocukları), 1359 hş./1980
- Nahl (Palmiye), 1361 hş./1982
- Çekme (Çizme), 1361 hş./1982
- Homre⁴⁶³(Testi), 1368 hş./1989

⁴⁵⁹ Hiredhorde, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁶⁰ Hûşeng Murâdî Kirmânî’nin eserleri hakkında yazılan araştırma makaleleri için Bkz.: Huseyn Zulfikar, Hûşeng Muradi-yi Kirmânî ve Semaver Adlı Öyküsü, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:51, 2013, s. 271-280; Aysel Yıldız Erol, Göstergelerarası Çeviri: İran Edebiyatından Bir Uyarlama Örneği “Mihmân-i Mâmân”, **Doğu Araştırmaları**, Sayı: 24, 2021, s. 1-21; Yüksek lisans tezi için Bkz.: Merve Nur Turbay, Hûşeng Murâdî Kirmânî ve Hikâyeciliği, Kırıkkale Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 2019.

⁴⁶¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Çevrimiçi Erişim Tarihi; 25.04.2020, https://www.bisav.org.tr/Bulten/36/648/baslangicindan_gunumuze_iran_cocuk_edebiyati

⁴⁶² Bu serinin Türkçe çevirileri için Bkz.: Houshang Moradi Kermani, **Mecit’in Maceraları 1: İlk Yıllar**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Kelime Yayınları, 2008; Houshang Moradi Kermani, **Mecit’in Maceraları 2: Okul Günleri**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Kelime Yayınları, 2009; Houshang Moradi Kermani, **Mecit’in Maceraları 3: Yazarlık Yolunda**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Kelime Yayınları, 2010.

⁴⁶³ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Houshang Moradi Kermani, **Testi: Bir Yardımlaşma Örneği**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Kelime Yayınları, 2010.

- Moşt ber Pûst (Deriye Yumruk), 1371 hş./1992
- Tennûr⁴⁶⁴ (Tandır), 1373 hş./1994
- Morebbâ-yi Şîrîn⁴⁶⁵ (Reçel Kavanozu), 1377 hş./1998
- Lebhend-i Enâr, (Nar Gülümsemesi), 1378 hş./1999
- Mihmân-i Mâmân, (Annemin Misafiri), 1380 hş./2001
- Ne Ter u Ne Hoşk (Ne Islak Ne Kuru), 1382 hş./2003
- Şomâ ki Garîbe Nîstûd (Yabancı Değilsiniz), 1384 hş./2005
- Polû Hûriş, 1386 hş./2007
- Misl-i Mâh-i Şeb-i Çehârdeh⁴⁶⁶ (Ayın On dördü Gibi), 1386 hş./2007

3.3.2. Mustafa Rahmândûst

1329 hş./1950 yılında Hemedân'da dünyaya geldi. İlkokul ve lise eğitiminden sonra Tahran Üniversitesinde Fars Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirerek tamamladı. Daha sonra Meclis kütüphanesinde yazma eserler uzmanı olarak çalıştı. 1349 hş./1970 yılından sonra çocuk edebiyatı alanında araştırmaya ve yazmaya başladı. 1357 hş./1988 yılından itibaren Çocuk ve Gençlerin Fikrîsel Gelişim Merkezinin (İntişârât-i Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân-i Novcevanân) yayınevinde müdür olarak çalışmaya başladı. Ayrıca Kûdek-i Sîmâ adlı çocuk kanalının program sorumlusu, Pûye yayınevinin baş editörü, *Roşd* yayınevinin sorumlu müdürü ile kültürel faaliyetler ve etkinlikler sorumlusu, *Roşd-i Dânişâmûz* dergisinin baş editörü, *Surûş-i Kûdekân* dergisinin baş editörü ve İsfahan'da Uluslararası Çocuk ve Gençlerin Film Festivalinde hakemlik yaptı. 3 yıl İslami İrşâd ve Kültür Bakanlığında Kültürel faaliyetler ve etkinlikler genel müdürü olarak görev yaptı. Çocuklar ve gençler için şimdiye kadar 116 hikâye ve şiir kitapları yazdı. Ayrıca üniversitelerde hikâye anlatımı ve çocuk ve gençlik edebiyatı dersleri verdi.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Houshang Moradi Kermani, **Tandır: Koca Karga'dan Öyküler**, Çev. Nezahat Başçı, Kelime Yayınları, İstanbul, 2009.

⁴⁶⁵ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Houshang Moradi Kermani, **Reçel Kavanozu**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Kelime Yayınları, 2008.

⁴⁶⁶ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Houshang Moradi Kermani, **Ayın On Dördü Gibi**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Kelime Yayınları, 2008.

⁴⁶⁷ Çevrimiçi, <http://nevisak.ir/> مصطفی رحماندوست , 12.03.2020

Mustafa Rahmândûst'un çocuklar için yazdığı bazı şiir kitapları:

- Hâle Hodpesend (Kendini Beğenmiş Teyze), 1356 hş./1977
- Çeşme-yi Nûr (Işık Kaynağı), 1363 hş./1984
- Bâğ-i Mihribânîhâ (İyilikseverler Bahçesi), 1368 hş./1989
- Poşt-i İn Pencerehâ (Bu Pencerelerin Arkasında), 1368 hş./1989
- Sad Dâne Yâkût (Yüz Yakut), 1368 hş./1989
- Dûstî Şîrîn Est (Dostluk Tatlıdır), 1372 hş./1993
- Bâbâ Âmed, Nân Âverd (Baba Geldi, Ekmek Getirdi), 1378 hş./1999
- Pâyîzîhâ (Sonbaharlar), 1380 hş./2001

Mustafa Rahmândûst'un çocuklar için yazdığı bazı masal ve hikâye kitapları:

- Mâhîhâ bâ hem (Balıklarla), 1358 hş./1979
- İsm-i Men 'Alî Asgar Est (Benim Adım Ali Asgar), 1360 hş./1981
- Bâzgeşt (Geri Dönüş), 1360 hş./1981
- Dersî Berây-i Gonçeşk (Serçe İçin Ders), 1361 hş./1982
- Rîşehâ der Hâk, Şâhehâ der Bâd⁴⁶⁸ (Kökler Toprakta, Dallar Rüzgarda), 1366 hş./1987
- Mûş u Gorbe (Kedi ile Fare), 1375 hş./1996
- Hîre Şîr Şîkâr mî Kerd (Dişi Aslan Avlanıyordu), 1377 hş./1998
- 'Amû Nevrûz, Hâle Rûzgâr (Nevruz Amca, Zaman Teyze), 1379 hş./2000
- Devîdem u Devîdem (Koştum, Koştum), 1382 hş./2003
- Râz-i Ân Dirâht (O Ağacın Sırrı), 1386 hş./2007
- Meselhâ u Kıssahâyîşân (Meseller ve Masalları), 12 Cilt, 1384-1387 hş./2005-2008

Mustafa Rahmândûst ile 20 Ağustos 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

⁴⁶⁸ Bu kitabın Türkçe tercümesi için Bkz.: Mostafa Rahmandoust, **Dallar Rüzgarda, Kökler Toprakta**, Çiz. Yeganeh Yaghoubnejad, Çev. Rüya Pertev, İstanbul, Mevsimler Çocuk Yayınları, 2020.

Can ve aklın bu üstün düşüncenin ötesine geçemeyeceği Allah'ın adıyla. Ben Mustafa Rahmandûst, 1 Tîr 1329 hş./22 Haziran 1950 yılında İran'ın eski, antik ve batı şehirlerinden Hemedan'da doğup çocukluk dönemimi orada geçirdim. On sekiz yaşına kadar Hemedan'daydım. Babamın Hemedan'da küçük bir işletmesi vardı ve orada geleneksel tıp ilminde kalp için kullanılan bitki tohumlarının alınıp satılmasıyla ilgileniyordu. Bu nedenle Hemedan çevresindeki köylülerle ticaret yaptı. Hemedan halkı Farsça konuşuyordu. Hemedan Farsçası Derî Farsçasına yakındır. Ama Hemedan ve yetmiş seksen kilometre uzaklıktaki köylerin etrafında bir yanda Kürtler, bir yanda Türkçe konuşanlar, diğer yanda ise Lorî dilini konuşanlar vardır. Bu nedenle babamın odası köylülerin gelip gittikleri bir yerdi. Gelenler bazen Türk ve Kürtlerdi. Ben bu lehçelere ve bu dillere bu yolun topraklarında hâkim olabildim ve öğrendim. Babam Türkçe şiirleri çok severdi. Mektep eğitimi almış büyükannem bize isimleri Türkçe olan bazı kahramanların olduğu masalları anlatırdı. Annem ise Mevlana'yı ve *Mesnevî*'yi severdi. Bazen Mevlana'nın şiirlerini fısıldayarak bizi eğlendirirdi. Benim çocukluğumda Hemedan şehrinde çocuklar için kütüphane vardı; ama bizim için çok fazla dergi ve kitap bulunmazdı. Şehrimize sadece bir haftalık çocuk dergisi gelirdi. *Keyhân-i Beççehâ* adındaki dergi çocukluğumda okuduğum tek dergiydi. Ayrıca yaş olarak çocuk ve gençlere anlaşılır olan kitaplar, hikâyeler ve şiirler okurdum. Mezun olduktan sonra eğitime devam etmek için Tahran Üniversitesine gittim, orada Fars Dili ve Edebiyatı lisans eğitimi aldım ve Karşılaştırmalı Edebiyat bölümünde okudum. Ama devam etmedim. Yıllar sonra tekrar Fars Dili ve Edebiyatı eğitimine döndüm ve bu alanda yüksek lisans eğitimimi tamamladım.

1. Çocuk ve gençler için yazmaya ne zaman başladınız? Niçin çocuk ve gençler için yazmayı tercih ettiniz?

Çocuk edebiyatı benim kişisel seçimimdi. Üniversitede öykü ve yetişkin şiirleri yazıyordum ve dergilerde yayınlanıyordu. Ama bir gün bir olay oldu ve birçok yetişkinin benim öykü ve şiirlerimi hobi olarak okuduklarını fark ettim. Çocuk edebiyatına yönelmeye karar verdim; çünkü dürüst çocuklar balı beğenirlerse gülümseyerek söyler; eğer beğenmezse açıkça söyler. 25 yaşında yani 1975 yılında çocuklar için yazmaya başladım. Neredeyse üç yıl çok az yazdım ve daha çok çocuklar hakkında çocukların psikolojik özellikleri ve halk edebiyatıyla ilgilendim. Çocukları

tanımaya çalıştım. Günlük ihtiyaçlarını keşfetmeye, onların dilini anlamaya, onların farklılıklarını tanımaya çalıştım. Öğretmen oldum, çocuklarla daha yakın bir ilişki kurabilmek için en zor durumlarda öğretmenlik yaptım. Tahran’da yaşıyordum. Böylece çocuk ve gençlik kitap ve dergilerine erişmek için daha fazla imkânım oldu.

2. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bir önceki sorunun cevabında çocukların görüşlerini dürüst ve açık sözlü ifade ettikleri için çocuk edebiyatını seçtiğimi söyledim. Şimdi kırk beş yıldan fazla bir süredir çocukların bu dürüstlüğüne ve açık sözlülüğüne aşığım ve sadece çocuklar için yazdığım ve çalıştığım için iki kat fazla (seviniyorum). İki kat fazla dedim; çünkü insan genellikle günde yedi veya sekiz saatten fazla çalışmaz. Ben on iki ila on dört yıldan daha az çalışmadım. Sadece çocuklar ve gençler için yazdım ve çalıştım. Üniversitede ders verdim, çocuklara masal anlatma dersi veya çocuk edebiyatı hakkında oldu. Yetişkinler için kitap yazdıysam da onun konusu çocuk eğitimcileri, çocuk edebiyatı veya masal anlatma sanatı hakkındadır.

3. İran’da çocuk edebiyatı nasıl gündeme gelmiştir? İran’da çocuk edebiyatı tartışmalarından bahseder misiniz? Çocuk edebiyatı yetişkin edebiyatından ayrılamaz diyen yazar ve eleştirmenler oldu mu?

Farsçada çocuk olarak adlandırılan ‘kûdek’ Pehlevî dilinden günümüz Farsçasına ulaşan bir kelimedir. Pehlevî Farsçasında ‘kûdek’(kûk) kısa ve küçük ile de ilgilidir. Kelimenin modern Farsçaya çevrilmesinde üç anlamı vardır: küçük olma, sade olma ve temiz olma. Çocukluk tanımlanamaz bir kavramdır. Günümüz dünyasında çocuk üç açıdan tanımlanır: Biri, Birleşmiş Milletlerin tanımına göre on sekiz yaşın altındaki herkese çocuk denir. Bu yasal tanım farklı ülkelerde değişebilir ve farklı inanç ve dinlere dayalı değişiklikleri kabul edebilir. İkinci görüş psikolojiktir. Bağlantılara ayırıp örnekler vermek istemiyorum; ancak psikologlar bir çocuğun duygusal zekâ aşamasından uzaklaşıp duygularını iletebildiğinde çocukluk aşamasından gecenin duygularına boğulduklarına inanırlar. Birleşmiş Milletler çocuk hakları sözleşmesine göre çocukluk dönemi doğumundan itibaren on sekiz yaşına kadardır. Bu girişi bir kenara bırakırsak çocuk üç açıdan önemlidir. 1. Kanun açısından: Çocuk hakları sözleşmesinde evrensel kanun belirtilmiştir ve mantıksal

veya doktriner bakış açısı farklıdır. İran’da bir çocuğun yasal geçiş yaşı on beşten fazladır. Elbette dini bakış açısı da çocuğu tanımlamada önemlidir. Çünkü her din, çocukluktan geçiş ve yetişkinlik sınırına ulaşma yaşını farklı görür. 2. Psikolojik açıdan: psikoloji çocuk ve ergenleri farklı gruplara ayırmaya çalışsa da (Jean Piaget’in sınıflandırması gibi) nihayetinde çocukluk döneminin sonunu duygusal zekaya, duygularını ifade etmeye ve başkalarının duygularını anlamaya ulaşma zamanı olarak bilir. Bu görüş insan doğasına daha yakın olmasına rağmen, fizyolojik görüş başka bir şeydir. 3. Psikosomatik görüş: buna göre insan doğumundan bedensel ve zihinsel olgunluğa eriştiği döneme kadar çocuk sayılır. Bu görüşle on dört yaşındaki erkek veya kız çocuğunun dönemini ve onun zorluklarını tecrübe etmiş, fiziksel ve zihinsel (duygusal zekâ) olgunluğa ulaşmış olması mümkündür. Tam aksine on sekiz yaş sınırını geçmiş ve hâlâ çocukluk dönemini yaşaması da mümkündür. Ben çocuk ve ötesi için, çocuk edebiyatı, onun okuyucularının hedef ve kapsamı için psikosomatik tanımını ve bakış açısını kabul ettim ve buna göre yazıyorum.

İran’daki çocuk edebiyatı tüm dünyada olduğu gibi halk edebiyatı ve eski edebiyata dayanmaktadır. Yani, halk edebiyatında ve eski edebiyatta çocuklar için üretilmeyen; ancak çocukların ilgisini çeken hikâye ve şiirler vardı. Ayrıca İran’ın eski edebiyatının arasında yazar ve şairlerin çocuklara hitap eden yazıları ve şiirleriyle karşılaşırız. (Ben “*Edebiyyât-i Kûdekân u Novceân*” adlı Üniversite kitabında çeşitli yüzyıllarda çocuk edebiyatına olan bu ilginin örneklerinden bahsetmiştim.) Bu görüşle çocuk edebiyatının başlangıcı için tarih ve zaman belirlenemez ve mitlerin, masalların ve halk şiirlerinin ortaya çıkmadığı dönemlerden, yetişkinlerin çocuklar için eski metinlerin hikâyelerini sadeleştirip seçtiği söylenen ve yeniden okunulan zamanlardan beri çocuk edebiyatı vardır. Çağdaş çocuk ve gençlik edebiyatı da başlangıçta halk masallarının, mitolojilerin, ninnilerin, şiirlerin ve eski metinlerin hikâyelerinin yeniden yazılması ve sadeleştirilmesiyle oluşmuştur. İran çağdaş ve modern çocuk edebiyatı bir anlamda, başka bir ifadeyle çok uzun sürmez. Çünkü Edebi Geriye Dönüş akımı döneminden, Meşrutiyet döneminden ve siyasi edebiyatın genelleştirilmesinden itibaren karışıklıktan kaçınma ve sade yazma girişimleri başlamıştır. Bu bakış açısıyla çağdaş çocuk edebiyatı iki yüzyılı geçmez. Her iki açıdan da çocuk edebiyatı halk edebiyatının ve klasik edebiyatın bir kısmıdır ve tüm

İran edebiyatından ayrı düşünülemez. Bana göre geçmiş yüzyıllarda çocuğa hitap eden edebiyat ve günümüzde çocuklar için yazılan edebiyat, döneminin bütün edebiyatının bir dalı olarak adlandırılmalıdır.

4. Çocuk edebiyatı türleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Halk edebiyatındaki çoğu türün çocuk edebiyatında yer alması doğru mudur? Mesela ninni bir annenin hüznlerini dile getirmesiyle oluşmuş bir türdür. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bunun cevabını daha önce de halk edebiyatının çocuk edebiyatının aslı olduğunu, ama hepsinin olmadığını söylemiştim. Günümüzde çocuklara uygun eserlerin bir kısmı halk edebiyatı ve klasik edebi metinlerden çıkartılan; diğer bir kısmı ise çağdaş yaratıcı edebiyatı kapsayan iki ayrı bölüme ayrılır. Çağdaş yazarların ortaya çıkardığı kitapların sayısı halk edebiyatından faydalanarak yazılan kitapların sayısından çok daha fazladır. Dediğim gibi çocuk edebiyatı kavimlerin, milletlerin ve ülkelerin halk edebiyatından ve klasik edebiyatından itibaren başlamıştır. Ancak bu bütün halk edebiyatının veya öncekilerin anneler aracılığıyla söylendiği anlamına gelmez. Ninniler gibi halk edebiyatının bazı kısımları genellikle anneler tarafından söylenmiştir; ancak recezler, meteller, kahramanlık anlatıları, hüznü mektuplar, destanlar, fantastik ilginç kıssalar, çok yaratıcı ilginç mektuplar... Bunlar avcı, çiftçi ve savaşçı insanlar tarafından ortaya çıkartılmış olabilir. İki tarlanın çiftçi adamlarının söyleyip birbirlerine cevap verdikleri veya halı dokumacı erkek ve kadınların halı işlerken söyledikleri halk edebiyatındaki bazı şarkılar bize geçmişten kalmıştır. Bu annenin (hepsi değil) ve kalanların bir kısmı çocuk edebiyatının bir kısım kaynakları olmuştur ve genel olarak sadece annelerle ilgili değildir. Halk edebiyatının ne kadarının annelerin ne kadarının babaların oluşturduğunu görebileceğimiz ve inceleyebileceğimiz belirli bir yaratıcısı, şairi veya yazarı yoktur. Bütün halk edebiyatının ve eski edebiyatın günümüz çocukları için yeniden yazılmaya değer olmadığını tekrar vurguluyorum. Çünkü çocuklara uygun değildir. Aynı şekilde çoğunun görüşüne göre çocuk edebiyatının aslı sayılan ninniler, annelerin gönlündeki acıların konularını içerdiği anne yalnızlığının hüznü mektuplarıdır ve günümüz çocuklarına bir faydası olmaz. Halk ve eski edebiyatın yeniden yazılması çocuk edebiyatı türüdür ve “bâz nivîsî” (yeniden yazma) veya “bâz âferînî” (yeniden

yaratma) olarak adlandırılır. Bu türün dışında çocuk edebiyatı (küçük çocuk, çocuk ve gençlik edebiyatı dahil) iki ana bölüme ayrılabilir: kurgu (fiction), kurgu olmayan (non-fiction). Bu iki genel türün yanı sıra hem halk edebiyatına hem de halk müziğine dayanan bir çocuk edebiyatı türü daha vardır. Bu türe terim olarak “hîcâne” veya “mohmel” (saçmalık) denir. Bana göre bu tür çocuk edebiyatında çok önemlidir. Çünkü onu çok fantastik ve çok yaratıcı bir tür olarak çocukların hayal gücü özelliklerine uygun buluyorum. Şiir, kısa öykü, uzun öykü, roman, manzum kıssa ve teraneler de hem yukarıdaki bölümlere hem de onlar için yeni sınıflandırma açılabilen türlerdendir. Elbette bu türlerin her birisi okuyucu kitlenin yaşına göre daha sınırlı türlere de ayrılabilir. Örneğin küçük çocukların kurgu şiiri bir tür, daha büyük çocukların kurgu şiiri diğer bir tür sayılabilir.

5. İran çağdaş çocuk ve gençlik şiirinin durumu nedir? Neden çocuk ve gençlik şiiri diğer türlere göre daha az yazılıyor?

Bugün İran’da çocuk ve gençlik şiiri popüler (piyasa) veya anaokulu ve sanatsal edebi olarak iki kısma ayrılır. Kitap piyasasında ve popüler kısımda sanatsal ve hatta eğitici ve öğretici değeri bulunmayan bazı şiirlerimiz var ve daha çok yetişkinlerin, anaokulu öğretmenlerinin beğenisine yönelik sıradan nazımlar ve ahenkli kelimelerden oluşturulduğunu söylemek daha iyi olur. Vezinli kelimeler; ancak şiirsel ve sanatsal değil. Bazı şiir kitaplarının başka kısmında tamamen sanatsal olan bir ile on beş yaş hedef kitlesinin psikolojik özellikleri ile sanat ve edebiyat usulüne dayanarak söylenmiş şiirler de vardır. Elbette bu iki tür eserlerin şairleri ve yayıncıları farklıdır, her birinin kendine özgü bir tarzı ve okuyucu kitlesi vardır. Piyasadaki şiirlerin temaları daha çok eğitici ve öğüt verici niteliğindedir. Edebi ve sanatsal şiirlerin temaları genellikle duygusal, beceri eğitimi, iletişimsel, mutluluk verici, sosyal, keyifli ve yaratıcıdır. Çocuk şiirinde mizahın ve anlatımın çok izi bulunur. Çocuk şiiri hem Nîmâyî kalıbı hem de klasik kalıplarda söylenir ve her iki tür şarkı dili (konuşma dili) ve ölçülü (uygun dil) çocuk şiirinde görülür. Çocuk şiiri ölçülü ve uygun bir dille ve daha çok klasik vezinlerde olan şiirdir. Sanatsal gençlik şiiri de Farsçanın ölçülü diline sadık kalmaya çalışır; ancak kalıp açısından da klasik kalıplarda söylenir. Hem Nîmâyî hem de Şî’r-i Sepîd (Beyaz Şiir).

6. İslam devriminden sonra İran çocuk edebiyatının gelişimi hakkında bilgi verir misiniz? Size göre bu gelişimde en önemli unsur nedir?

Devrimden önce çocuk edebiyatının etkisinin az olmasının genel nedenlerini anlamak için henüz çalışılmamıştır. Ancak devrimden önce de çocuklar için kitap yazan yazar ve şairlerin sayısı ortadadır. Ayrıca çocuklar için kitap yayınlayan yayıncıların sayısı da çok azdı. İslam devriminden sonra bana göre (benim şahsi görüşümdür ve araştırmaya dayalı değildir) çocuk edebiyatının gelişmesinde göze çarpan üç olay neden oldu. Biri özel olanakların umumileşmesi için halkın düşüncesi ve gayretidir. Çocuk ve gençlik kitabı ile çocuk edebiyatı ürünleri devrimden önce az bulunurdu ve halk daha az erişebilirdi. Bu düşünceye dayanarak sadece zenginlere ait olarak düşünülen çocuk edebiyatı bir anda halk tarafından benimsendi ve yayıldı. Okullar ve camiler çocuk ve gençlik kitaplığı edindiler ve kitapların sayısı arttı. İkincisi, siyasi grupları ve düşünce mezhepleri bir anda ortaya çıktı, o dönemde sağ, sol ve dini siyasi bütün gruplar ekip kurma düşüncesine girdiler ve kendi taraftarlarını yetiştirmenin en iyi yolunun çocuk ve gençlerin arasında ilkelerini yaymak olduğunu gördüler. Buna göre bir anda siyasi ve ideolojik konularda çok sayıda kitap yayınlandı. Elbette bu kitapların çoğu çocuk psikolojisinin usullerine göre yazılmadı ve onların siyasi yükleri sanatsal ve eğitimsel ayrıcalıklara ağır bastı. Böylece kitaplar çocukların ilgisini çekmedi ve kısa zamanda kitapçıların raflarından kaldırıldılar. Çocuk kitaplarının yaygınlaşmasının bir diğer nedeni de yasak kitapların piyasada çoğalmasıydı. Devrimden önce şah rejiminin basımına izin vermediği birçok kitap vardı. Devrim seyrinde bu kitapların çoğu yayınlandı ve artık yayın iznine ihtiyaç kalmadı. Yıllardır yasak olan kitapları okumak için hırs ve ilgi, aileleri kitap okumaya yöneltmiş ve ister istemez çocuklar da bundan faydalanmıştır. Bütün bunlar İran’da kitap ve kitap okumanın yaygınlaşması ile çocuk ve gençlik kitaplarının da niceliksel ve niteliksel büyümesiyle bir arada gerçekleşti. Ben devrimin ilk yıllarında üç çocuk ve gençlik dergisinin müdürü ve editörüydim. O dönemde İran’ın nüfusunun yaklaşık otuz milyon kişi olduğu düşünülürse çocuklar için yayınlanan dergilerin sayısının yirmiden fazla başlık olduğu ve benim eğitim ve öğretimdeki üç ayrı yaş grubu için yayınladığım (Roşd-i Kûdekân, Roşd-i Hordsâlân, Roşd-i Novcevânân) üç derginin sayısı ve tirajlarını söylemem ilginç olur. Üç milyondan fazla kopyaya ulaştı. Basılan kitapların ortalama sayısı 15000 ile 20000 kopyaydı. Benim kitaplarımın ilk baskı

sayısı 50000 ile 70000 tane basıldı. O günler ne günlerdi! Şimdi İran'ın nüfusu yetmiş milyon kişi olmuş, çocuk ve gençlik kitaplarının ortalama sayısı yaklaşık 25000 adettir.

7. İran'daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Dünya çocuklarının her yerde aynı olan ortak psikolojik özellikleri vardır. Örneğin çocukların hayal gücü vardır ve daha küçük çocukların canlı düşünceleri vardır. (Elbette her zamanın ve mekânın çocukları kendi tarih ve coğrafyalarına özgü ikinci özelliklere sahiptir) Bu ortak özellikler herhangi bir ülkedeki çocuk edebiyatının doğru yazıldığı ve başka ülkelerin çocukları için sanatsal ve etkili bir şekilde çevrilirse olanak tanır. Maalesef İran'ın çocuk kitaplarının başka dillere ve dünya dillerinin Farsçaya çevrilmesi konusunda istatistiksel verilere sahip değilim; ancak kitap piyasasında başka ülkelerden ve farklı dillerden özellikle gençlik romanlarının birçok kitaplarının İranlı çocuklar için yayınlandığını görüyorum. Ayrıca İranlı yazarların iyi kitaplarının başka dillerde yayınlandığını biliyorum. Elbette ekonomik yaptırımlar ve Korona olmasaydı gidip gelmeler, geçmişteki kitap sergileri ile Farsçadan diğer dillere, başka dillerden Farsçaya tercümeler artacaktı. En azından kendi adıma bugüne kadar yirmiden fazla kitabımın on üç farklı dile tercüme edilip yayınlandığını söyleyebilirim.

8. Sizce İran'da çocuk edebiyatı duygulara mı yoksa muhakeme ve düşünmeye mi dayanıyor? Yani çocukların duygusal gelişimine mi yoksa entelektüel gelişimine mi dikkat ediyor?

Bu sorunuza doğru cevap verebilmem için İran'da bulunan kitaplara ve önceki yıllar basılan kitapları inceleyip istatistiksel veri almam gerekiyor. Maalesef bunu yapamadım. Ama eldekiler ve kendi tecrübelerimden yola çıkarak cevap vermek istersem küçük çocukların şiirlerinde duygusal gelişim daha çok ön plandayken şairlerin çocuk ve gençlik şiirlerinde hem duygusal gelişimi hem de zihinsel gelişimi dikkate aldıklarını söylemeliyim. Çocuk ve gençlik öykülerinde duygusal ve zihinsel gelişimi öyküyle birlikte hedefleyen pek çok kitaplarla karşılaşırız. Ancak şunu da söylememde fayda var; bazı yazarlar duygusal gelişime dikkat etmeyi daha uygun

buldular ve bazıları ise çocukluk ve gençlik zevkini kendi çalışma metinlerine yerleştirip duygusal gelişime daha bağlı oldular.

9. İran'daki siyasi ve dini durum çocuk edebiyatını etkiledi mi, etkilemedi mi? Etkilediğini düşünüyorsanız birkaç örnek verir misiniz?

Kesinlikle İran'daki siyasi durum ve dini düşünce hakimiyeti çocuk edebiyatını etkilemiştir. Çok sayıda basılan bazı kitapların çoğu dini bazen de siyasi mesaj içeren kitaplardır. Hem İran'daki hükümet taraftarları hem de çocuklarına dini mesaj vermede halkın inancı, sanatsal açıdan kabul edilebilecek seviyede olmasa da bu tür kitapların satışlarını önemli ölçüde artırdı. Bu durum farklı yıllarda farklı şekillerde ortaya çıkmış ve toplumun dini siyasi olaylarında inişler çıkışlar yaşanmıştır. Örneğin sekiz yıllık savaş yıllarında saldırgana karşı direnmeye, ülkeyi ve dini savunmaya odaklayan kitapların ister istemez daha fazla taraftarı oldu. Şimdi de bazı kitaplar dini tema ve mesaj içeriyor. Eğer sanatçı tarafından yazılmışsa hâlâ pek çok taraftarı var; ancak dini ve siyasi kavramları iletme için piyasaya sürülen kitaplar dikkate alınmaz.

10. Hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Uzun yıllardır aşağıdaki üç hedefe dayanarak yazıyorum ve bu hedeflerimi birkaç röportajımda da belirtmişim. 1. Çocukların hayattan zevk almalarını ve gelecek için sevinç ve umut vermeye çalışıyorum. 2. Yaratıcı çocuk olmalarını ve kendi ayakları üzerinde durmalarına uğraşıyorum. 3. Hiç kimsenin bir nedenle başkasından üstün olmadığını ve farklılıkları kabul edip birlikte olmanın ve ortak noktalarla keyif almalarını sağlamaya çalışıyorum.

11. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı? İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Evet, dediğim gibi birçok kitabım Türkçe dahil birçok dile çevrildi. *Kıssa-yi Do Lâkpoşt-i Tenhâ* (İki Yalnız Kaplumbağa'nın Masalı) adındaki kitabım şimdiye kadar İtalyanca, Arapça, İngilizce, Japonca ve Çinceye tercüme edildi. Türkçeye çevrilmesini de isterim. Türkçe yazan çocuk şairi görürsem ona kendimin ve Efsâne

Şa'bân Nejdâ Hanımın birkaç şiir kitabını çevirmesini önereceğim! Diğer yazarlardan Sûsân Tâkdîs, Ferhâd Hasanzâde, Tâhire Eibod, Muhammed Rızâ Şems ve Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî'nin öykülerinin çevrilmesini öneririm.

3.3.3. Mahmûd Berâbâdî⁴⁶⁹

1331 hş./1952 yılında Sebzevâr şehrinde yoksul bir ailede dünyaya geldi. 1337 hş./1958 yılında ilkokulu Sebzevâr'da "Gafûrî" ilkokulunda eğitime başladı. Liseyi de 1342 hş./1963 yılında girdiği "Doktor Gânî" lisesinde okudu. Lise yıllarında *İttilâ'ât-i Dohterân u Peserân* adlı dergide muhabir olarak çalıştı. 1346 hş./1967 yılında eğitimine devam edebilmek için Tahran'a gitti ve orada bir yandan matbaada çalışıp diğer yandan da eğitimine devam etti. 1350 hş./1971 yılında Terbiyet-i Muallim Üniversitesinde Sosyoloji bölümünü kazandı. 1351 hş./1972 yılında Beşeri Coğrafya bölümünü kazanıp 1357 hş./1978 yılında bu bölümden mezun oldu. 1364 hş./1985 yılında Şehid Behişti Üniversitesinde Şehir ve Bölge Planlama bölümünde yüksek lisans yaptı. 1354 hş./1975 yılında ilk kitabı *Hamâse-yi Kûçî* (Göçebe Destanı) yayınlandı. O zamandan beri çocuk ve gençlik edebiyatı için çok sayıda kitap yazdı ve yazmaya devam etmektedir.

1365 hş./1986 yılında Tahran Ulaşım ve Trafik biriminde eğitim birimi müdürü olarak işe başladı. Yazdığı "Beççehâ-yi Medrese" televizyon serisi 1368 hş./1989 yılında iki kanalda yayınlandı. "Pervânehâ-yi Sefid" senaryosu 1370 hş./1991 yılında Köy-Sanat Festivalinde en iyi senaryo seçildi. Seyl (1356 hş./1977) ve Dâstân-hâ-yi Târîhî (1374 hş./1995) adlı kitapları Çocuk Kitap Şura'sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından yılın kitabı seçildi.

Mahmûd Berâbâdî'nin çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı kitapları şunlardır:

- Hamâse-yi Kûçî, (Göçebe Destanı), İntişârât-i Çâpheş, Tahran, 1354 hş./1975
- Seyl, (Sel), İntişârât-i Çâpheş, Tahran, 1356 hş./1977
- Hezârpâ (Kırkayak), İntişârât-i Çâpheş, Tahran, 1356 hş./1977

⁴⁶⁹ Yazarın hayatı hakkındaki bilgiler kendisinin tarafımıza gönderdiği metinden alınmıştır.

- Dâstân-i Gul-i Sorh (Kırmızı Çiçeğin Hikâyesi), İntişârât-i Çâpheş, Tahran, 1357 hş./1978
- Âgâz (Başlangıç), Neşr-i Cihân-i Kitâb, Tahran, 1357 hş./1978
- Ân Kes Ki Hakikat râ mî Dânist, (Gerçeği Bilen Kişi), İntişârât-i Mehdiye, Sebzevâr, 1357 hş./1978
- Behârî Dîger, (Bir Başka Bahar), Neşr-i Lovh, Tahran, 1358 hş./1979
- Âteş zîr-i Hâkester, (Küllerin Altındaki Ateş), İntişârât-i Çâpheş, Tahran, 1358 hş./1979
- Bâlâyîhâ u Pâyînîhâ, (İnişler ve Çıkışlar), İntişârât-i Kânûn-i Dâniş-i Âmûzân, Tahran, 1360 hş./1981
- Meşhedî Hasan Âsiyâbân-i Deh-i Mâst (Meşhedî Hasan Köyümüzün Değirmencisidir), Fethî, Tahran, 1363 hş./1984
- Yâdhâ-yi Kûdekî, (Çocukluk Hatıraları), Neşr-i Fethî, Tahran, 1363 hş./1984
- Tasvîrhâ Çegûne Cân Giriftend, (Resimler Nasıl Can Alır), İntişârât-i İttîlâ'ât, Tahran, 1364 hş./1985
- Mînâ u 'Arûsekeş, (Mina ve Bebeği), Sâzmân-i Haml u Nakl-i Tirâfîk, Tahran, 1369 hş./1990
- İmtihân-i Benefşe, (Menekşenin Sınavı), Sâzmân-i Haml u Nakl-i Tirâfîk, Tahran, 1369 hş./1990
- İştibâh-i Menîje, (Menîje'nin Hatası), Sâzmân-i Haml u Nakl-i Tirâfîk, Tahran, 1369 hş./1990
- Libâs-i Verzişî-yi Rızâ, (Rızâ'nın Spor Kıyafeti), Sâzmân-i Tirâfîk, Tahran, 1369 hş./1990
- Tûp-i Ahmed, (Ahmed'in Topu), Sâzmân-i Tirâfîk, Tahran, 1369 hş./1990
- Cûce-yi Tenbel, (Tembel Cıvıv), İntişârât-i Peydâyiş, Tahran, 1369 hş./1990
- Dû Kissa, (İki Hikâye), İntişârât-i Encâm-i Kitâb, Tahran, 1369 hş./1990
- Bâzî-yi Haternâk, (Tehlikeli Oyun), Sâzmân-i Tirâfîk, Tahran, 1370 hş./1991

- Dûçerhe Sevârî der Hiyâbân, (Caddede Bisiklet Sürme), Sâzmân-i Tirâfîk, Tahran, 1370 hş./1991
- Şûhî, (Mizah), Sâzmân-i Tirâfîk, Tahran, 1370 hş./1991
- Kîf-i Hamîd, (Hamîd'in Çantası), Sâzmân-i Tirâfîk, Tahran, 1370 hş./1991
- Ferfere-yi Kâğezî, (Rüzgar Gülü), İntişârât-i Peydâyiş, Tahran, 1370 hş./1991
- Âbnebât-i Çûpî, (Lolipop), İntişârât-i Peydâyiş, Tahran, 1370 hş./1991
- Kâse-yi Çînî-yi Mâderbozorg, (Büyükannenin Porselen Kasesi), İntişârât-i Peydâyiş, Tahran, 1370 hş./1991
- Dâstânâ-yi Târîhî, (Tarihi Destanlar), Tarh u İcrâî-yi Kitâb, Tahran, 1374 hş./1995
- Âbgîr-i Morgâbî, (Ördek Yakalama), Encâm-i Kitâb, Tahran, 1374 hş./1995
- Pederbozorg u Sitâre, (Büyükbaba ve Yıldız), Encâm-i Kitâb, Tahran, 1374 hş./1995
- Beççehâ der Hiyâbân, (Caddedeki Çocuklar), Encâm-i Kitâb, Tahran, 1374 hş./1995
- Beççehâ Movâzib Bâşîd, (Dikkatli Olun Çocuklar), Bâ Ferzendân, Tahran, 1375 hş./1996
- Mîkrûskûp, (Mikroskop), Tarh u İcrâî-yi Kitâb, Tahran, 1375 hş./1996
- Beççehâ der Tirâfîk, (Trafikteki Çocuklar), Tarh u İcrâî-yi Kitâb, Tahran, 1376 hş./1997
- 'Alâeddîn u Çerâğ-i Câdû, (Alâeddin'in Sihirli Lambası), İntişârât-i Mua'yyâr-i 'İlm, Tahran, 1378 hş./1999
- Pervânehâ-yi Sepîd, (Beyaz Kelebekler), İntişârât-i Âryânîk, Tahran, 1379 hş./2000
- Lebhend bâ Bozorg, (Büyüklerle Gülümseme), Tarh u İcrâî-yi Kitâb, Tahran, 1379 hş./2000
- İbn-i Sinâ, (İbn Sinâ), İntişârât-i Medrese, Tahran, 1380 hş./2001

- Hikâyethâ-yi Şîrîn ez Gencîne-yi Edeb-i Pârsî, (Fars Edebiyatı Hazinesinden Tatlı Hikâyeler), İntişârât-i Beber, Tahran, 1382 hş./2003
- Kârmend-i Numûne, (Örnek Çalışan), İntişârât-i Fergûn, Tahran, 1382 hş./2003
- Câmî, (‘Abdurrahman Câmî), İntişârât-i Medrese, Tahran, 1382 hş./2003
- Âbçelîk-i Pâkûtâh, (Kısa Bacaklı Çullukgiller) Neşr-i Şebâvîz, Tahran, 1383 hş./2004
- Genc-i Hekîm, (Bilgi Hazinesi), Neşr-i Nakş, Tahran, 1386 hş./2007
- Peser Hânde, (Üvey Oğul), İntişârât-i Hemşehrî, Tahran, 1386 hş./2007
- Âjâns-i Fereşte, (Melek Ajansı), İntişârât-i Hemşehrî, Tahran, 1386 hş./2007
- Âlûdegî-yi Hevâ, (Hava Kirliliği), Neşr-i Şehr, Tahran, 1387 hş./2008
- Âlûdegî-yi Sedâ, (Ses Kirliliği), Neşr-i Şehr, Tahran, 1387 hş./2008
- Merdî ki Sedâ râ İhtirâ’ Kerd, (Sesi İcat Eden Adam), Neşr-i Şehr, Tahran, 1387 hş./2008
- Peser-i Hûb, Peder-i Hûb, (İyi Oğul, İyi Baba), Çerh u Felek, Tahran, 1387 hş./2008
- Yek Rûz der Hiyâbân, (Caddede Bir Gün), Çerh u Felek, Tahran, 1387 hş./2008
- Emîr İsmâîl-i Sâ mânî, İntişârât-i Medrese, Tahran, 1387 hş./2008
- Âkibet-i Lûtî Sâlih, (Kabadayı Salih’in Sonu), Tarh u İcrâî-yi Kitâb, 1389 hş./2010
- İskender-i Makedonî, (Makedonyalı İskender), İntişârât-i Medrese, Tahran, 1390 hş./2011
- Râz-i Bâğ-i Metrûk, (Terkedilmiş Bahçenin Sırrı), İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, Tahran, 1391 hş./2012
- Emîr Hergûş, (Komutan Tavşan), İntişârât-i Mihrâb-i Kalem, Tahran, 1395 hş./2016

Mahmûd Berâbâdî ile 17 Mart 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

1 Şehriver 1331/23 Ağustos 1952 yılında Sebzevâr şehrinde dünyaya geldim. Yoksul bir ailede büyüdüm. Sebzevâr'ın Dervâze 'Irâk mahallesindeki bir okula gidiyordum ve kompozisyonlarımı anlatan öğretmenlerimden birinin teşvikiyle hikâye yazmaya başlamam orada oldu. Duvar gazetesi düzenlerdik ve okulda çocukların yardımıyla küçük bir kütüphane oluşturduk. Lisede de *'İttîlâ'*ât-i *Dohterân u Peserân* dergisinde muhabir oldum ve kültürel ve sanatsal faaliyetlere devam ettim. Bu faaliyetler bugüne kadar devam etti.

2. Çocuklar için yazmaya nasıl karar verdiniz? Sizi daha çok çocuk kitapları yazan yazarlar mı etkiledi yoksa yetişkin edebiyatı yazarları mı? Bu yazarlar İranlı mı, İran dışındaki ülkelerden etkilendiğiniz yazarlar da var mı?

Üniversiteye girdiğimde her şey yapıyordum. Şiir okuyordum, hikâye ve makale yazıyordum, film senaryoları ve tiyatro oyunları yazıyordum. Hatta resim de yapıyordum. Erkek kardeşimin arkadaşı olan bir yayıncı yazdığım bir hikâyeyi beğendi ve yayınladı. Birden kitap çok iyi karşılandı ve birkaç kez basıldı. Bu kitabın adı *Hamâse-yi Kûçî* (Göçebe Destanı) idi. Bu başarı benim diğer hikâyelerimin yayınlanmasına ve çocuklar için hikâye yazma tarafına yönelmeme neden oldu. Başlangıçta yetişkin edebiyatı yazarlarından etkilenmiştim. Ama sonraları Samed Behrengî, 'Alî Eşref Dervîşiyân, Kudsî Kâzî Nûr gibi yazarların eserlerini okudum. Etkilendiğim yazarlardan birisi Mahmûd Devletâbâdî'ydi. Çünkü o bizim hemşerimizdi ve 1354 hş./1975 yılında bir süre hapisshanede birlikteydik. Ben Aziz Nesin'in eserlerini de okuyordum. Yazılarının mizahını ve olaylara bakış açısını beğeniyordum. Hatta yetişkinler için *Kârmend-i Numûne* (Örnek Çalışan) adlı hikâye serim var. Onu okuyan bazı kişiler Aziz Nesin'in eserlerine benzediğini söylüyor. Tahran belediyesinde ofiste çalıştığım zamanlar, 1360-1380 hş./1981-2001'li yıllarda İran'ın şehirli orta sınıfının ruhunu gösteren bir mizah olduğu içindir. İkinci sorunun son kısmı konusunda kesinlikle yabancı yazarlardan etkilenmiş olmamız gerekir. Özellikle bu yılların pek çok fantastik eserleri yabancı yazarların eserlerini taklit ederek basılıyordu veya İran'da yabancı eserleri taklit ederek bilim kurgu kitapları

yazılıyordu. Çünkü temelde bizim yerli bilim kurgu yazarımız yoktur. Bu alandaki çoğu eserler taklittir. Uzaylılar ve robotlar gibi.

3. Çocuk ve gençlik kitapları yazarken hangi metotları takip ettiniz? Kitaplarınızın konularını ve karakterlerini nasıl seçtiniz?

Ben daha çok gençler için yazıyorum. Benim için realist yazmak daha rahattır. Elbette fantastik çocuk hikâyelerim de var. Genç kitap karakterlerini daha çok kendi şahsi deneyimlerimden veya kendi anılarımdan seçiyorum. Fantastik kitap konularını da daha çok oluşturun. Ben temelde teması veya içeriği benim için önemli olan bir yazarım. Önce temayı düşünürüm; sonra bu tema için bir şablon veya kurgu oluşturun.

4. Çocuk kitapları hakemliği yaptığınız dönemlerde çocuk kitaplarını hangi unsurlara göre değerlendiriyordunuz?

Hakemin nasıl bir çalışma yaptığına bağlıdır. İran'da genellikle kitapla birlikte onun kriterlerini belirten bir hakemlik formu da gönderilir. Diğer taraftan hakemlik çalışmanın türüne de bağlıdır. Realist hikâyenin kriterleriyle fantastik hikâyelerin farkı vardır. Bunun gibi çocuk ile gencin hikâyesi de farklıdır. Ancak genel olarak güçlü yapı, iyi karakterizasyon, güçlü tema, akıcı nesir ve yazarın konuya bakışı benim için çok önemlidir.

5. Çocuk ve gençlik yazarları derneği ne zaman ve hangi amaçlarla kuruldu? Bu dernekte hangi yıllarda faaliyetleriniz oldu?

Çocuk ve Gençlik Yazarları Derneği (Encumen-i Nivisendegân-i Kûdek u Novceevân) 1377 hş./1998 yılında bir grup yazar tarafından kuruldu ve onun hedefi kültürel ve derneğe özgü hedeflerin birleşimidir. Yani eğitim dersleri, eleştiri, araştırma toplantıları ile kültürel oturumlar düzenlenir ve yayıncılara, yazarlara yönelik şikayetler ele alınır. Yazarlar eğlenceli gezilere götürülür. Çocuk alanıyla ilgili kültürel konularda bildiri yayınlanır. Kuruluşundan beri dernekte çalışıyorum ve ben hikâye anlatımı ve kültürel komite toplantılarının sorumlusuydum. Ayrıca bir dönem büro yöneticiliği, başkan yardımcılığı ve yönetim kurulu başkanlığı yaptım. Son birkaç dönemde yönetim kurulu başkan yardımcılığı yaptım ve halen devam etmekteyim.

6. Hangi kurum ve merkezler İran çocuk edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuştur? En çok hangi kurumların ve merkezlerin İran çocuk ve gençlik edebiyatına etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

Bu sorunun doğru ve tam olarak cevabı devrim öncesi ve sonrası farklı dönemlere kadar uzanmaktadır. Devrimden önce Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) ile Çocuk Kitap Şura'sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) çocuk edebiyatına katkı sağlayan kurumlardır. Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi devletin, Çocuk Kitap Şura'sı ise sivil toplum kuruluşudur. Devrimden sonra ve 1370 hş./1991'li yıllardan sonra Çocuk Edebiyatı Tarihi Araştırma Enstitüsü (Muessese-yi Pejûheşî-yi Târîh-i Edebiyyât-i Kûdek), Dünya Çocukları Araştırma Enstitüsü (Muessese-yi Pejûheşî-yi Kûdekân-i Dunyâ), Çocuk Kitapları Yayıncıları Kültür Derneği (Encumen-i Ferhengî-yi Nâşirân-i Kitâb-i Kûdek) Çocuk ve Gençlik Yazarları Derneği (Encumen-i Nivisendegân-i Kûdek u Novcevân) ve birkaç başka kurum gibi kuruluşlar oluştu.

7. İslam devriminden sonra İran çocuk edebiyatının gelişimi hakkında bilgi verir misiniz? Size göre bu gelişimde en önemli unsur nedir?

İslam devriminden sonra çocuk edebiyatı alanında birkaç temel değişiklik oldu. Birincisi çocuk nüfusu yaklaşık 2,5 kat arttı ve sonuçta çocuk kitaplarının muhatabı da gözle görülür şekilde arttı ve kitapların tirajı da yükseldi. (Elbette son birkaç yıl hariç) İkincisi, çocuk ve gençlik yazarları nicelik ve nitelik olarak çok fazla geliştiler. Devrimden önce çocuk yazarları Mehdî Âzer Yezdî, Samed Behrengî, Dâryûş 'İbâdullahî, Feride Fercâm, Mansûr Yâkûtî, Murtaza Rıdvân, Ekber Ni'metî, 'Alî Eşref Dervîşiyân gibi birkaç kişi ile çocuklar için eser yazan veya söyleyen Behrâm Beyzâyî, Cevâd Mucâbî, Siyâvûş Kistrâyî, Ferîdûn Dûstâr gibi bazı yetişkin edebiyatı yazarlarıyla sınırlıydı. Üçüncüsü çocuk kitabı yayıncılarının sayısı çok fazla artış gösterip katlanmıştı. Şu anda kitap tiraj sayıları ve adları yetişkin yayıncılardan daha fazla olan pek çok uzman çocuk kitabı yayıncıları vardır. Dördüncüsü, altıncı soruda bahsettiğim gibi çocuk edebiyatıyla ilgili kurumlar alanında gözle görülür büyümeye şahit olduk. Beşincisi, neredeyse çocuklarla ilgili bütün konuları kapsadığı söylenebilen çocuk edebiyatıyla ilgili konu çeşitliliği alanında da çok fazla gelişme oldu. Altıncısı, devrimden öncesine hiç benzemeyen devrimden sonra çocuk ve

gençlere özgü yayınlar alanında pek çok gelişmeye şahit olduk. Elbette son bir iki yılda çocuk yayınları sayısına ekonomide kötüleşme ve talebin azalması nedeniyle ara verilmiştir.

8. Bazı İran çocuk kitaplarında görülen ideolojik sorunlar çocuklara ve gençlere uygun mu?

İster devrimden önce olsun ister sonra olsun, sloganlı ve tavsiye şeklinde ideolojik sorunları gündeme getirmek çocuklar ve gençler için uygun değildir. Bu alanda devrimden sonra çeşitli çabalar sarf edildi ve fikir ile ideolojik besinler yerine edebiyat ve diğer sanatları kullanarak çocuk ve gençlerin beslenmesi devam etmektedir. Çocuk edebiyatına eğitici bakış İran çocuk edebiyatının büyük bir kısmının çocuk okuyucular tarafından iyi karşılanmamasına neden oldu. Üçüncü soruda bahsettiğim eserin içerik ve temasına dikkat etme, eğitici ve ideolojik bakışa sahip olmakla farklıdır. Konuya ve içeriğe dikkat etme, çocuk edebiyatının asıl görevini eğlendirme olarak bilen kişilere cevaptır. Aslında eğitim görüşü, gelecekte yönetimin ideolojik görevini üstlenmesi gereken çocukların eğitimi içindir.

9. Size göre dünyada İran çocuk ve gençlik edebiyatının yeri nedir?

Çocuk kitapları resimlendirme alanında İran çocuk edebiyatı önemli bir başarı gösterdi ve uluslararası pek çok ödül kazandı. Ancak resimsiz kitap ve yazı alanında aynı başarıyı yakalamadı. Bizim dünya yazarlarına denk yazarlarımız olmadığı için değil; bana göre sorun Farsçadır; çünkü tercüme edilene kadar Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da ondan bir şey anlamayacaklar.

10. Size göre son on yılda çocuk edebiyatı alanında en iyi araştırmalar nelerdir?

İran'da çocuk edebiyatı alanında araştırma içerikli iki özel dergi yayınlanmaktadır ve onlara erişim imkânı sağlanmaktadır. Birisi, birkaç yıldır yayınlanan ve şu anda çevrimiçi olarak internette yayınlanan Çocuk Edebiyatı Araştırma Dergisi'dir (Faslnâme-yi Pejûheşî-yi Edebiyyât-i Kûdek). İkincisi de başlangıçta aylık olan şu anda birkaç ay arayla çıkan bu dergi Çocuk Edebiyatı Eleştirisi Dergisidir (Faslnâme-yi Nakd-i Edebiyyât-i Kûdek) ve bir yıldan beri çevrimiçi olarak yayınlanmaktadır.

11. Çocuk kitapları yazmaya devam ediyor musunuz? Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı?

Evet, söylemek için gücüm ve sözüm olduğu müddetçe yazmaya devam edeceğim. Birkaç hikâyem İngilizceye çevrildi ve *All Children* dergisinde yayınlanmıştır. *Âbçelik-i Pâkûtâh* (Kısa Bacaklı Çullukgiller) adlı kitap Kore ve Çin dillerine çevrildi. (Ekli Resim)

12. İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Sâye-yi Hayûlâ (Canavarın Gölgesi), (Gençlik Romanı), Yazar: ‘Abbas Cîhângîryân, Neşr-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân; Pehlîvân-i Penbe (Pamuk Pehlivan), (Çocuk Hikâyesi), Yazar: Muhammed Rızâ Şems, Neşr-i Ufuk; Dîlmâç (Tercüman), (Gençlik Romanı), Yazar: Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî, Neşr-i Ufuk; To Yek Cihângerdî (Sen Bir Gezginsin), (Resimli Çocuk Hikâyesi), Neşr-i Fâtımî; Emîr Hergûş (Komutan Tavşan), (Gençlik Romanı), Mahmûd Berâbâdî, Neşr-i Mehrâb-i Kalem.

3.3.4. Muhammed Rızâ Yûsufî

1332 hş./1953 yılında Hemedan şehrinde dünyaya geldi. Doğduğu şehirde ilkokul ve liseyi okuduktan sonra 1352 hş./1973 yılında Tahran Üniversitesinde Tarih bölümünde okumaya başladı. Bu sürede öğrenci tiyatro gruplarına katıldı. 1357 hş./1978 yılında kitap yazmaya başladı ve 1365 hş./1986 yılından beri çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yazmaktadır.⁴⁷⁰

Yazar çocukluk anılarından bahsederken annesinden dinlediği masallar, tekerlemeler ve şarkılarla büyüdüğünü, babasının işten başka bir şey düşünmediğini ve babasıyla sohbet ettiğini dahi hatırlamadığını paylaşır. Çocukluk ve gençlik dönemiyle ilgili düşüncelerini kendi sözleriyle şöyle ifade eder: “Çocukluğundan bir kelime yazamayan kişinin masal ve hikâye hocası olması bir nimet. Ben böyleydim ve annem benim ilk ve son hocam oldu. Ergenlik dönemim de çok çalışarak ve zorluklarla geçti. Kasap çırağı, dokumacı, kahveci çırağı, çoban,

⁴⁷⁰ Çevrimiçi, <https://www.hamshahrionline.ir/news/> ۱۳۳۲-زندگینامه-محمد-رضا-یوسفی, 25.03.2021

*seyyar satıcı, kunduracı çırağı gibi bir çocuğun yapabileceği başka meslekleri okuyabilmek için yaptım.”*⁴⁷¹

Muhammed Rızâ Yûsufî 2000 yılında Hans Christine Andersen ödülüne aday gösterildi. The International Board on Books for Young People (IBBY) tarafından Hollanda (1994) ve Hindistan (1997) ülkelerinde onur plaketi verildi. *Sitâreyî be Nâm-i Gûl, Dohterân-i Hurşîd, Efsâne-yi Şîr-i Sepîd-i Yâl, Dûçerhe-yi Sebz, Nakkâşî* kitaplarına Çocuk Kitap Şura'sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından plaket takdim edildi.

Çocuk ve gençlik edebiyatı için iki yüzden fazla kitap yazdığını söyleyen yazarın bazı kitapları şunlardır:

- Ejdehâ-yi Gul-i Âftâbgerdân (Ayçiçeği Ejderhası), 1394 hş./2015
- Dûçerhe-yi Sebz (Yeşil Bisiklet)
- Misl-i Hezâr Sitâre (Bin Yıldız Gibi)
- Sitâreyî be Nâm-i Gûl (Dev Adında Bir Yıldız), 1375 hş./1996
- Kıssa-yi Kûç (Göç Masalı), 1376 hş./1997
- Dohterân-i Hurşîd (Güneş Kızlar), 1377 hş./1998
- Sitâre-yi Ârzû (Dilek Yıldızı), 1379 hş./2000
- Dohter-i Sitâre-yi Sebz (Yeşil Yıldız Kız), 1381 hş./2002
- Âtâ sây⁴⁷² (Atasay), 1382 hş./2003
- Âvâz (Şarkı), 1383 hş./2004
- Kârgâh-i Dâstân (Masal Atölyesi), 1383 hş./2004
- Men u Mâh u Sitâre⁴⁷³ (Ben, Ay ve Yıldız), 1384 hş./2005
- Kelâghâ (Kargalar), 1384 hş./2005
- Beççehâ-yi Hâk (Toprağın Çocukları), 1384 hş./2005
- Nâme-hâ-yi Âkâ Gûle (Dev Beye Mektuplar), 1384 hş./2005
- Âherîn Pervâne-hâ (Son Kelebekler), 1385 hş./2006

⁴⁷¹ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/1213-محمدرضايوسفى>, 25.03.2021

⁴⁷² Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Mohammad Reza Yousefi, **Atasay**, Çiz. Nazli Tahvili, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2010.

⁴⁷³ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Mohammad Reza Yousefi, **Ay, Yıldız ve Ben**, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2010.

- Şehr-i Gorbehâ (Kedi Şehri), 1386 hş./2007
- Bâbâ Berfî (Kar Baba), 1388 hş.2009
- Vakt-i Kıssa Men râ Sedâ Kon (Masal Zamanı Beni Çağır), 1389 hş./2010
- Gorghâ Girye nemî Konend (Kurtlar Ağlamaz), 1389 hş./2010
- Şâzde-yi Gergedan (Gergedan Prens), 1389 hş./2010
- Bozorgî (Büüklük), 1389 hş./2010
- Esb-i Sefid (Beyaz At), 1389 hş./2010
- Eger Beççe-yi Rustem Budem (Eğer Rüstem'in Çocuğu Olsaydım), 1390 hş./2011
- Dâstânhâ-yi Şâhnâme (Şâhnâme Hikâyeleri), 53 Cilt

3.3.5. Şukûh Kâsimniyâ

1334 hş./1955 yılında Tahran'da dünyaya geldi. İlkokul ve liseyi Tahran'da okuduktan sonra eski adı "Dânişgâh-i Millî" olan Şehîd Behiştî Üniversitesinde Siyaset Bilimi bölümünde okudu ve 1358 hş./1979 yılında İslam devriminden kısa bir süre önce mezun oldu. Aynı yıl özel bir anaokulu açtı ve çocuklar için şiir ve hikâye yazmaya başladı. Bu süreçte Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi'nde (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân) "Çocuk Edebiyatı" seminerine katılmasıyla İranlı çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarıyla tanışma imkânı buldu. Yazdığı şiirleri 1359 hş./1980 yılında *Keyhân-i Beççehâ* adlı çocuk dergisinde yayınlamaya başladı. Bir süre sonra bu derginin şiir sayfasının editörü oldu.⁴⁷⁴

1365 hş./1986 yılında çocuklar için yazdığı Rûbâh u *Morg-i Nedîde* adlı ilk hikâye kitabı yayınlandı. Bir yıl sonra "*Misl-i Yek Gul-i Kûçek*" (Küçük Bir Çiçek Gibi) adlı çocuk şiir kitabını yayınladı. Bir süre sonra Nehâd-i Huner u Edebiyyât adlı yayınevini kurdu ve 1369 hş./1990 yılında çocuklar için *Golek* dergisini çıkartıp editörlüğünü yaptı. *Keyhân-i Beççehâ*, *Şâperek*, *Roşd-i Kûdek*, *Âftâbgerdân* gibi çeşitli dergilerin editörlüğüne devam etti. Çocuklar için şiir ve öykü yazmanın yanı sıra televizyon programı şarkıları ve çocuk film senaryosu

⁴⁷⁴ Çevrimiçi, 'Atife Sâbûnî, "Şukûh Kâsimniyâ", <https://www.sarbook.com/author/174>, 25.03.2021

yazdı. Yazdığı şiirlerin bir kısmı da ders kitaplarında yer almaktadır. Şukûh Kâsimniyâ daha çok okul öncesi çocuklar için masal, ninni, şiir ve hikâye türünden oluşan yaklaşık iki yüz kitap yazdı. Yazdığı çocuk şiirleri çocuk şarkıları olarak seslendirilip derlendi ve yayınlandı.

Şukûh Kâsimniyâ'ya 1369 hş./1990 yılında Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) tarafından altın plaket verildi. Onun *Golek Çi Mihribân Est* kitabı İrşâd Bakanlığı, *Helî Feskâlî der Ser Zemîn-i Gûlhâ* kitabı ise Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi tarafından yılın kitabı seçildi. Çeşitli yıllarda onun diğer kitapları onur ödülü aldı.

Şukûh Kâsimniyâ'nın çocuk edebiyatı için yazdığı bazı kitapları şunlardır:

- Kıssahâ-yi Kûçek Berây-i Beççehâ-yi Kûçek⁴⁷⁵ (Küçük Çocuklar için Küçük Masallar),
- Dunyâ-yi Dâdâşî, (Kardeşlik Dünyası), 1396 hş./2017
- Kâş Yekî Kıssaeş râ mî Goft, (Keşke Birisi Onun Hikâyesini Anlatsa), 1396 hş./2017
- Mecnû'a-yi Fesgelîhâ, (Bücürler Serisi), 30 Cilt
- Mecnû'a-yi Dunyâ-yi Dâdâşîhâ (Kardeşler Dünyası Serisi), 6 Cilt
- 64 Kıssa Berây-i Kûdekân (Çocuklar İçin 64 Masal)
- Kıssa-yi 'Amû Nevrûz u Hâle Novbehâr (Nevruz Amca ile Yeni Bahar Teyzenin Masalı)
- Mecnû'a-yi Tâtî-yi Kûçûlû (Küçük Tati Serisi)
- Kûtî Kûtîle Gûl Hale (Kuti Kutule Dev Teyze)
- Hâle Leklek u Nûn-i Kandî (Leylek Teyze ile Şekerli Ekmek)
- Gûl-i Eynekî (Gözlüklü Dev)

⁴⁷⁵ Bu masal kitabından seçilen bazı masalların Türkçe çevirileri için Bkz.: Şokuh Gasemniya, *Mini Masallar: Utangaç Dabi*, Çev. Zeynep Berktaş, İstanbul, Timaş Çocuk Yayınları, 2016; Şokuh Gasemniya, *Mini Masallar: Yaramaz Zıpzip*, Çev. Zeynep Berktaş, İstanbul, Timaş Çocuk Yayınları, 2016; Şokuh Gasemniya, *Mini Masallar: Cimi, Cimi ve Kıpır*, Çev. Zeynep Berktaş, İstanbul, Timaş Çocuk Yayınları, 2016; Şokuh Gasemniya, *Mini Masallar: Acı Biber Çatçat*, Çev. Zeynep Berktaş, İstanbul, Timaş Çocuk Yayınları, 2016; Şokuh Gasemniya, *Mini Masallar: Yaramaz Zıpzip*, Çev. Zeynep Berktaş, İstanbul, Timaş Çocuk Yayınları, 2016; Şokuh Gasemniya, *Mini Masallar: Otobüs Tostos*, Çev. Zeynep Berktaş, İstanbul, Timaş Çocuk Yayınları, 2016.

- Bâdkonek-i Âbî (Mavi Balon)
- Lâlâyîhâ-yi Kûdekâne (Çocukça Ninniler)
- Şî'rhâ-yi Şîrîn Berây-i Beççehâ (Çocuklar için Tatlı Şiirler)
- Temûm-i Dunyâ-yi Lâlâ (Bütün Ninni Dünyası)
- Bûs-i Hîs: Şî'r u Şukr (Islak Öpücük: Şiir ve Şükür)
- Mecnû'a-yi Çerâ mî Hândî (Niçin Gülmüyorsun Serisi)

3.3.6. Muhammed Rızâ Şems

1336 hş./1957 yılında Tahran'da dünyaya geldi. İlkokul eğitiminin ardından lise yıllarında tanıştığı tiyatro grubuna katıldı ve bu yıllardan itibaren yazmaya başladı. Rıza Feyyâzî'yle beraber 1364 hş./1985 yılında yazdıkları *Zâgçe-yi Koncgâv* (Meraklı Kuzgun) adlı kukla dizisinde yazar, yönetmen yardımcısı ve oyuncu olarak ilk televizyon deneyimi edindi. Bu yıllarda *Keyhân-i Beççehâ* dergisinde şiir toplantılarına katıldı ve sonraki yıllarda *Dâstân-i Şâperek* (çocuklar için dergi) toplantılarına girdi. *Keyhân-i Beççehâ* dergisinde 1364 hş./1985 yılında ilk şiiri olan "Nîlûfer" yayınlandı. Daha sonra hikâye yazma grubuna katılmasıyla masal ve hikâye yazmaya başladı. Yazıları *Roşd*, *Golek*, *Surûş-i Kûdek u Novcevân*, *Pûpek*, *Selâm Beççehâ*, *Dûst*, *Zen-i Rûz*, *Keyhân-i 'İlmî*, *Hemşehrî*, *Dûçerhe*, *Sitâregân-i Cezîre...* gibi anlaştığı çeşitli çocuk ve gençlik dergilerinde yayınlanırdı. İlk kitabı *Eger İn Çûb Mâl-i Men Bûd* (Eğer Bu Sopa Benim Olsaydı) Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi Yayınevinde (İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) basıldı. Çocuk ve gençler için yazdığı masal, öykü ve roman türünde yaklaşık elli kitabı vardır.

Muhammed Rızâ Şems'in *Divâne u Çâh* adlı kitabı için The International Board on Books for Young People (IBBY) tarafından fahri diploma verildi. 2011 yılında *Tenbel Pehlîvân* kitabına Münih Kütüphanesi tarafından beyaz karga rozeti verildi. *Kıssa-yi Behâr*, *Divâne u Çâh*, *Esbâb Keşî-yi Circirekhâ* kitapları çeşitli kurumlar tarafından yılın kitabı seçildi.

Muhammed Rızâ Şems'in çocuklar için yazdığı bazı masal ve hikâye kitapları:

- Kısısa-yi Behâr (Bahar Masalı), 1368 hş./1989
- Hurşîd Hâne-yi Men (Güneş Benim Evim), 1368 hş./1989
- Mâr-i Sebz u Pûne (Yeşil Yılan ile Nane), 1369 hş./1990
- Yek Sebed-i Sîb-Lâne-yî Berây-i Dom-i Siyâh (Bir Elma Sepeti-Siyah Kuyruk için Yuva), 1370 hş./1991
- Efsâne-yi Rûbâh-i Hileger (Kurnaz Tilki Masalı), 1373 hş./1994
- Hâb u Peserek (Uyku ve Çocuk), 1374 hş./1995
- 600 Porsiş u Pâsoh (600 Soru ve Cevap), 1375 hş./1996
- Kısahâ-yi ‘İlmî (Bilimsel Masallar), 1376 hş./1997
- Dâmenî por ez Sitâre (Yıldızlarla Dolu Etek), 1377 hş./1998
- Pehlivân-i Penbe (Pamuk Pehlivan), 1377 hş./1998
- Hikâyet-i Emir Arslan-i Nâmdâr (Ünlü Emir Arslan’ın Hikâyesi), 1378 hş./1999
- Kısısa-yi Huseyn Kord-i Şebusterî (Hüseyin Kürd-i Şebüsterî’nin Hikâyesi), 1379 hş./2000
- Kısısa-yi Emîr Hamza Sâhipkırân u Nesîm-i ‘Ayyâr (Emîr Hamza Sâhipkırân ve Nesîm-i ‘Ayyâr’ın Hikâyesi), 1379 hş./2000
- Kısısa-yi Bozo-yi Şîrdil (Cesur Bozo’nun Hikâyesi), 1379 hş./2000
- Esbâb Keşî-yi Circirekhâ (Cırcır Böceklerinin Taşınması), 1381 hş./2002
- Hale Leklek⁴⁷⁶ (Leylek Teyze), 1382 hş./2003
- Şîr-i Âb u Boşkâb-i Çînî-yi Guldâr⁴⁷⁷ (Musluk ile Çiçekli Çini Tabak), 1383 hş./2004
- Ârzûhâ-yi Rengi⁴⁷⁸ (Renkli Dilekler), 1383 hş./2004
- Medâd-i Siyâh u Medâd-i Kırmız (Siyah Kalem ile Kırmızı Kalem), 1383 hş./2004
- Seyyâdân-i Mâh (Ay Avcıları), 1383 hş./2004

⁴⁷⁶ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Mohammed Reza Shams, **Bayan Leylek**, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2010.

⁴⁷⁷ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Mohammed Reza Shams, **Musluk İle Çiçekli Çini Tabak**, Çev. Fulya Alikoç, Evrensel Basım Yayın, 2013.

⁴⁷⁸ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Mohammed Reza Shams, **Renkli Dilekler Uçurtması**, Çiz. Ali Mafakheri, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2012.

- Hurşîd Mal-i Kiye? (Güneşin Sahibi Kim?), 1383 hş./2004
- Dumrul-i Divâne (Deli Dumrul), 1384 hş./2005
- Lâne u Beççehâ-yi Câneverân (Yuva ve Yavru Hayvanlar), 1384 hş./2005
- Efsânehâ-yi Keçel (Kel Masalları), 1384 hş./2005
- Kıssahâ-yi ‘Aşikâne (Aşk Masalları), 1385 hş./2006
- Bâdkonek u Esb-i Âbî (Balon İle Su Aygırı), 1385 hş./2006
- Efsânehâ-yi Cin u Perî (Cin ve Peri Masalları), 1386 hş./2007
- Efsânehâyî ez Ahmakhâ (Ahmakların Masalları), 1386 hş./2007
- Efsânehâ-yi Tenbelhâ (Tembellerin Masalları), 1387 hş./2008
- Efsânehâ-yi Zirengâhâ (Zekilerin Masalları), 1387 hş./2008
- Efsânehâ-yi Rûbâh (Tilki Masalları), 1387 hş./2008
- Divâne u Çâh (Deli ve Kuyu), 1387 hş./2008
- To Mâder-i Menî? (Sen Benim Annem Misin?), 1387 hş./2008
- Tûtî u Bakkâl (Papağan İle Bakkal), 1387 hş./2008
- Nene Gulâb (Gülsuyu Nene), 1388 hş./2009
- Yek Rûz-i Yek Dugmehe (Bir Düşmenin Bir Günü), 1388 hş./2009
- Yek Rûz-i Yek Pesere (Bir Çocuğun Bir Günü), 1388 hş./2009
- Tenbel Pehlivân (Tembel Pehlivan), 1388 hş./2009
- Fâsileyî ki Pîr Şod (İhtiyarlayan Mevsim), 1390 hş./2011
- Subhane-yi Hıyâl (Hayali Kahvaltı), 1390 hş./2011
- Dozdî ki Pervâne Şod (Kelebek Olan Hırsız), 1390 hş./2011
- Yek Âsmân Fereşte: Zindegînâme-yi İmâm Rızâ (Bir Gökyüzü Meleği: İmâm Rıza’nın Hayatı), 1390 hş./2011
- Dohtere-yi Hul u Çul (Tuhaf Kız), 1391 hş./2012
- Sibîl-i ‘Amû (Amcanın Bıyığı), 1393 hş./2014
- Heşt-pâ (Ahtapot), 1394 hş./2015
- Lam-i Bâzîgûş (Yaramaz Lam Harfi), 1394 hş./2015
- Raks-i Cinhâ (Cinlerin Dansı), 1395 hş./2016
- Dohter-i Gul-i Hândân (Gülümseyen Çiçek Kız), 1395 hş./2016
- Dohter-i Mâh-i Pîşûne (Alnındaki Ay Kız), 1395 hş./2016
- Gûl-i Beyâbûnî (Çöl Devi), 1397 hş./2018

- Serzemîn-i Dîvhâ (Devlerin Ülkesi), 1397 hş./2018
- Kıssahâ-yi beters Berây-i Beççehâ-yi Neters 1-3 (Korkusuz Çocuklara Korkunç Masallar), 1398 hş./2019

Muhammed Rızâ Şems ile 17 Ocak 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

Dedim: “On, yirmi, otuz, kırk, elli, altmış, yetmiş, seksen, doksan, yüz... geleyim mi? Annem “gel” diye inledi. Onun sesi acı doluydu. Babam ayağa kalktı ve “gel artık, oyun zamanı mı? Acı verdiğini görmüyor musun?” dedi. “Öyle olamaz, boşuna olmaz. Bilet ister. O dünyaya gelmek için biletin olması gerekir.” dedim. Vahed şirketinin bilet satıcısı babam o dünyadan bana bir bilet verip “gel, bu biletin. Başka ne söylüyorsun” dedi. “Şimdi oldu.” Dedim. Sonra annemin göbek kordonunu tutup aşağıya: Sûk Sûk!⁴⁷⁹ Akşam saat dokuzdu. Herkes Heft Sîn (İlk baharda yeni yılın başlaması vesilesiyle İranlıların kurdukları sofra) sofrasının etrafına oturup yeni yılın gelmesini bekliyordu. Doğduğumda yeni yılın topuyla gurur duyuyordum! Bom...Sonra evimizdeki radyonun içinden biri bağırdı: “1336 hş./1957 yılının başlangıcı!” Birden kız kardeşim ve erkek kardeşlerim fırladılar ve çığlık attılar: “Yaşasın” Sonra herkes birbirini öpüp tebrik ettiler. Babam Kuran’ın içinden gıcır gıcır yeni kâğıt paralar çıkardı ve herkese bayram harçlığı verdi. Bana da verdi ama dikkatim başka bir yerdeydi. İlk hikâyemi düşünüyordum. Ahşap bir radyo kutusunun içinde yaşayan küçük bir cadının hikâyesini. Düşüncemi okuyabilen annem “şimdi hikâyeyi boş ver. Sen dünyaya yeni geldin. Gel ve bir şeyler ye, al canım.” Dedi. “Ah, ben yazmayı çok seviyorum. Büyüdüğümde yazar olmak istiyorum.” Dedim. Babam “Ne, yazarlık meslek oldu mu? Ömrün boyunca açlıktan ölmek mi istiyorsun? Git bir şoför, tamirci, işçi bir şey ol. Şimdi bu şeyler senin ekmeğin.” Dedi. Annem “Şimdi yazmak için çok zamanın var. Sık dişini.” dedi. Ben de dişlerim olmadığı için mecburen dişlerim çıkana kadar bekledim.

Annem ve babam Erak eyaletine bağlı Karine Dere köyündendi. Babam inatçı bir adamdı ve patronuna muhalefet etmesinden dolayı bir gece karısının ve çocuklarının elinden tutup Tahran’a gelmek zorunda kaldı. Şâhpûr kavşağında

⁴⁷⁹ Sûk sūk diye adlandırılan bir oyun işaret edilmektedir.

yaşayan annemin amcası bize bir yer verdi ve ben aynı yerde doğdum. Elektrik ve suyumuz yoktu, sokağımız da toz toprak içindeydi. Evimizin arkasında bize doğru gelen korkunç gölgeler ve kuyularla dolu ıssız bir ova vardı. Rüyalarımız kuyular, gölgeler ve canavarlarla doluydu. Geniş bir aileydik ve düşük okur yazarlığı olması nedeniyle Vâhed şirketinde bilet satıcılığı yapan babamın maaşı bizim için yeterli değildi. İki erkek kardeşim ve iki kız kardeşimden başka teyzem ve ananem de bizimle yaşıyordu. Onlar arada bize kıssalar ve masallar anlatırlardı. O zamanlar ne televizyon vardı ne de bilgisayar. Bu nedenle sabahları sokağa koşup oyun oynardık. Benim hayatım çok sadeydi ve iki kısımdan oluşuyordu. Biri sokak ve oyun; diğeri ise ev, gece masalları ve hayaller. Eve geldiğimde hayallerim başlardı. Arkadaşlarımın evlerinde ne yaptıklarını bilmek isterdim. Hangi meyveleri yiyorlar ve vakitlerini nasıl geçiriyorlardı. Bu nedenle görünmez pelerinimi omuzlarıma takıp görünmez olurum ve arkadaşlarımın evlerine giderdim. Bu pelerini bana Belkıs teyze vermişti. Belkıs teyzenin içinde her şeyin bulunduğu gizemli demir bir sandığı vardı. Bu sandık Hazreti Süleyman'ın sandığı gibi görünmezdi ve sadece onu Belkıs teyze gösterebilirdi. Babamın beni şiddetli bir şekilde dövdüğü ve çok üzgün olduğum bir gece Belkıs teyze beni üst kattaki odaya götürüp içinden bir şey okudu, çözüldü ve birden bu sandık ortaya çıktı. O zaman onun kilidini açtı ve bu pelerini bana verdi. Sonraları da uçan kilimi, Hazreti Süleyman'ın halısını, sabır taşını, sihirli aynayı, alnındaki ayı, korsan bayrağını ve yuvarlanan balkabağını verdi. Ayrıca ne zaman istersem onunla bir kapı açıp başka bir dünyaya gidebileceğim sihirli bir kalem verdi. Perilerin, devlerin ve büyücülerin olduğu bir ülkeye. Hiçbir insanın ayak basmadığı o ülkelere. Bu kalemle bazen geçmişe yolculuk ederdim, bazen de geleceğe. Belkıs teyzenin vefatından sonra bu sandık bana ulaştı. Hâlâ bu sandık bende. Teyzem ve ananem bizimle yaşadığı için ben çok şanslıydım. Teyzem efsaneleriyle bizi cinlerin, perilerin, konuşan canavarların hayallerine, tatlı dünyalarına götürürdü ve ananem de bizi şarkılar, şiirler, ninniler ve atasözleriyle bizi büyülerdi. Biz büyük küçük hepimiz onun okşamalarına ve iyiliklerine aşıktık. Çünkü onların hepsi kalbin derinliklerinde oluşuyor ve şiir ile şarkı ona eşlik ediyordu. Ben bütün yazlar terzilikte, mobilyacıda, kuyumculukta, gömlek dikiminde ve fırında çalışırdım ve hikâyelerime taşıdığım her şeyi oralarda

öğrendim. Tabi ki satıcılığı daha çok sevdim. Gûş-i Fîl⁴⁸⁰, Zûlbiye⁴⁸¹, şerbet, şans, dondurma, mısır, vişne, hatta ciğer satardım ve kitap, defter, dergi alırdım ve sinemaya giderdim. Bazı yazlar babamın köyüne giderdik Karine Dere'ye. Karine Dere büyük ve güzel bir köydü, Karine Dere yemyeşil ve çukur. Karine Dere halkının duyulmaya değer onların köyü hakkında ilginç bir hikâyesi var. Onlara göre tanrı dünyayı yarattığı zaman her millete ve kabileye bir toprak parçası vermiş ama onların kavmine bir şey ulaşmamış. Kavmin büyüğü kethüda cumartesi günü üzülmüş. Küreğini omzuna alıp tanrının yanına gitmiş. “Tanrım! Sana kurban olayım. Bütün dünyaya ve insanlara yer verdin, bize vermedin.” Demiş ve gözleri gözyaşlarıyla dolmuş. Tanrı “üzülme, kendim için aldığım bu toprağı sana vereceğim.” Demiş ve cennetten bir parça olan Karine Dere'yi onlara vermiş. Karine Dere hoş bir havası ve sulak nehirleriyle güzel bir köydü. Biz bu nehirlerde yüzüp balık tutardık. Çok eğlenceliydi. Eşeğe binip tarlaya buğday biçmeye giderdim veya ona çan denilen özel bir makinaya binerdim ve buğdayı ezerdim ya da köyün çocukları gibi çoban olurum ve onlarla sürülerimizi götürürdük. Çoğu zamanlar komşu köyün çocuklarıyla kavga ederdik. Öğleyin yoğurt, ekmek, kuru üzüm ve taze yeşilliklerle “âbdûg hiyâr”⁴⁸² yapardım ve çocuklarla yerdik. Sonra ateş yakıp çay setini hazırlardık. Ben hayat becerilerinin çoğunu orada öğrendim.

2. Çocuk kitapları yazmaya nasıl karar verdiniz? Sizi daha çok çocuk kitapları yazan yazarlar mı etkiledi yoksa yetişkin edebiyatı yazarları mı? Bu yazarlar İranlı mı, İran dışındaki ülkelerden etkilendiğiniz yazarlar da var mı?

Çocukken oyuncu veya polis olmayı çok severdim. Caddelerde güzel motosiklet kullanmayı da çok severdim. İlkokul dördüncü sınıfta şanslıydım ve kompozisyona çok önem veren Muhammedî soyadlı bir bayan öğretmenimiz vardı. Ben de çok teşvik edildiğim ilkbahar konusunda bir kompozisyon yazdım. Yine de bir gün yazar olmak isteyeceğimi düşünmezdim. Ben teyzemin ve ananemin bize anlattıkları kıssalar ve efsanelerle büyüdüm. Bu efsaneler özellikle “Hasan-i Keçel” ve “Nohûdî” beni çok etkiledi. Babam da “Huseyn Kord”, “Emîr Arslan” ve

⁴⁸⁰ İran mutfağına özgü şerbetli hamur tatlısıdır. Fîl kulağına benzediği için bu isim verilmiştir.

⁴⁸¹ Bir çeşit Hint mutfağına özgü hamur tatlısıdır. Dairesel şekilli ve şerbetlidir.

⁴⁸² İran'ın geleneksel bir mezesidir ve ayran ve salatalıkla yapılan cacığa benzer.

“Şâhnâme” hikâyelerini bize anlatırdı. Rüstem, İsfendiyâr, Siyâvuş ve Suhrâb’ı çok sevdim ve Suhrâb için yüreğim yandı. Rüstem’i Suhrâb’ı öldürmesi nedeniyle bir müddet sinirlenip onu bağışlayamadığıma belki siz inanmazsınız. “Peyk” ve “Keyhân-i Beççehâ” gibi çocuklara özgü dergileri okumaya başladığımda ikinci sınıftaydım. Daha sonra kız ve erkek dergilerinin peşine düştüm. Pervîz Kâzî Sa’îd’in (İran’ın tefrika yazarlarından) polisiye hikâyelerine ve Richard ve Samson’ın maceraları ardından yazarı Mickey Spillane olan Mike Hammer polisiye serisine ulaştı. Bu kitapları kitap kiralayan bir komisyoncudan alırdık. Çocuklardan birkaç kişi birlikte bir Riyal verip bir kitap kiralardık ve elden ele dolaştırırdık. ‘Abbâs Mârmûlek’in dedesi aracıydı. Alnının ortasında bir yarık olan çatık kaşlı ve sessiz bir adamdı. İkinci dünya savaşında merminin çarptığı söylenirdi. Bu onu gizemli ve saygın yapıyordu. Mahallemizin asfalt, su ve elektriği olmadığı gibi kütüphanesi de yoktu. Her birinin gelmesiyle çok sevinirdik. Bir kez sokağımıza asfalt geldiği için sevinir, diğer kez Tahran’ın suyu geldiği için, bir diğerinde elektrik ve yuvarlak lambaların yapılmasıyla. Son kez de kütüphanenin gelmesiyle sevindik. Bir süre sonra bizim için “kitap cömertliği” nimeti olan ikinci pazarda küçük bir kütüphane kuruldu. Ben hemen ona katıldım ve onun kitaplarını birkaç ay içinde bitirdim. Karşılaştığım her kitabı okudum. Önce çocuk ve gençlere özgü olan kitaplarla başladım. Sonra yetişkin kitaplarının peşine düştüm. Bu kütüphanede beni çok etkileyen birkaç kitap vardı. Onlardan biri Robert Louis Stevenson’ın yazdığı “Treasure Island” (Define Adası) idi. Bu kitabın kahramanı Jim Hawkins adındaki çok korkusuz bir ergen çocuktı ve korsanların lideri Long John Silver’ı da çok sevdim. Define Adası macera romanıydı ve ben bu tür romanları çok severdim. Hazinesinin peşinden gitmek, korsanlarla savaşmak ve hazine bulmak hâlâ vazgeçemediğim isteklerimden biriydi. Bir sonraki kitap ise Daniel Defoe’nun yazdığı “Robinson Crusoe” idi. Gemisi batan ve uzak düştüğü bir adada yalnız yaşayan bir adam. Ben gemide ve denizde olan maceralarla tamamen ilgilendim. Robinson’un sorunlarına karşı cesareti beni çok etkiledi. Ben böyle bir macerayla yüz yüze gelmeyi çok isterdim ve çoğu zamanlar kendimi onun yerine koyardım. Beni etkileyen bir başka kitaplar da Mark Twain’in The Adventures of Tom Sawyer (Tom Sawyer’ın Maceraları), Adventures of Huckleberry Finn (Huckleberry Finn’in Maceraları), The Prince and the Pauper (Prens ve Dilenci) idi veya Charles Dickens’in yazdığı Oliver Twist ve Great Expectations (Büyük Umutlar)

kitapları. Beni bu romanlarda kendine çeken şeylerin biri, onun kahramanlarının hayat tarzı benim hayatıma ve aileme çok benzemeleriydi; diğeri de bu çocukların özellikle Tom Sawyer ve Huckleberry Finn'ın yaptıkları yaramazlıklarını çok severdim ve kendimi onların yerine koyardım. Daha sonra Samed Behrengî, Sâdık Hidâyet Gulâm Huseyn Sâ'idî, Mâhmûd Devledâbâdî ve diğeri yazarlar gibi İranlı yazarların peşine düştüm. Bu kitapları okuduğumda beşinci ve altıncı sınıftaydım. Onların bazıları Sâdık Hidâyet'in Bûf-i Kûr (Kör Baykuş) gibi benim için çok zordu. Buna rağmen beni çok etkiledi. Anlamasam da ilginç, garip ve ürkütücü havasını çok sevdim. Benim ürkütücü hava tamamen çok hoşuma gidiyor. Çocukken Drakula ve Frankenstein gibi korkunç filmleri çok izlerdim. Bu nedenle Gulâm Huseyn Sâ'idî'nin kitaplarını da çok severdim ve hâlâ da severim. Bence İran'ın en büyük yazarlarından birisidir. Onun öykülerinin havası benzersizdir. Behrâm Sâdıkî'nin öykülerini de aynı nedenden dolayı severdim ve hâlâ severim. Bu yazarların benim üzerimde çok etkileri oldu. Gabriel García Márquez ve Antoine de Saint-Exupéry de benim üzerimde en çok etkisi olan yabancı yazarlardır. Sinemaya gitmeye başladıktan sonra hikâye anlatıcılığından film anlatıcılığına geçtim. Nâzî Âbâd mahallesinin tamamında sadece bir sinemamız vardı. Sinema sahibi müşteri çekmek için filmin sesinin dışarıdan da yayılması için iki tane hoparlör çalıştırıyordu. Sinema duvarlarının her iki tarafında filmin çeşitli sahnelerinden içerisinde bazı resimlerin yapıştırıldığı iki cam tablo olurdu. Bilet alacak paramın olmadığı günlerde -bu zamanlar daha çoktu- sinemanın dibine gidip otururdum ve filmin sesini dinlerdim. Fotoğrafları dikkatlice izlerdim, mahalleye gidip filmi çocuklara anlatırdım ve onun oyunculuğunu yapardım. Bir süre sonra öyle yetenekli oldum ki, herkes filmi gerçekten izlediğime inanıyordu. On birinci sınıfta beni şiir, şairlik ve oyunculuk çizgisine çeken hayatımda önemli bir olay oldu. Nâzî Âbâd Aile Merkezi tiyatro grubuyla tanıştığımda Sanat lisesinin ilk yılında makine tasarım bölümündeydim. Etraftaki mahallelerin ilgili birkaç çocukları tarafından oluşturulan yeni bir grup. Orada oyunculuğun yanında şiir söylemeye ve oyun yazmaya başladım. Oynanması için “Garîbe” (Yabancı) ve “Çâle be Çâh” (Kuyuya Çukur) adında iki oyun yazdım ama askere gitmem nedeniyle geride kaldı, ne Şam'ın şekeri, ne Arap'ın yüzü.

Askerden gelince tiyatro yazmaya başladım. Benim ilk şiirim Nîlûfer-i Men (Benim Nilüferim) *Keyhân-i Beççehâ* dergisinde yayınlandı. İlk kitabım da “Eger İn Çûb Mâl-i Men Bûd” (Eğer Bu Sopa Benim Olsaydı) Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezinde (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) basıldı. Rıza Feyyâzî beyle beraber 1364 hş./1985 yılında yazdığımız “Zâğçe-yi Koncgâv” (Meraklı Küçük Karga) adlı kukla dizisi benim ilk televizyon tecrübemdi. Ben bu dizinin yazarı, yönetmen yardımcısı ve oyuncusuydum. Bu yıllarda *Keyhân-i Beççehâ*’nın şiir toplantılarına katıldım ve biraz sonra da *Dâstân-i Şâperek* (çocuklar için dergi) toplantılarına girdim. “Nîlûfer-i Men” adlı bahsettiğim ilk şiir 1364 hş./1985 yılında *Keyhân-i Beççehâ* dergisinin ekinde yayınlandı. Ondan sonra “Roşd”, “Golek”, “Surûş-i Kûdek u Novcevân”, “Pûpek”, “Selâm Beççehâ”, “Dûst”, “Zen-i Rûz”, “Keyhân-i ‘İlmî”, “Hemşehrî”, “Dûçerhe”, “Setâregân-i Cezîre”... gibi anlaştığım çeşitli çocuk ve gençlik dergilerinde yayınlanırdı.

3. Çocuk edebiyatı türleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Halk edebiyatındaki çoğu türün çocuk edebiyatında yer alması doğru mudur? Mesela ninni bir annenin hüznlerini dile getirmesiyle oluşmuş bir türdür. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Çocuk edebiyatı genel bir sınıflandırmada iki ana gruba ayrılabilir: 1. Çocuklar için özel olarak ve başlangıcından itibaren onların ihtiyacına ve zihinsel nitelikleri dikkat edilerek yaratılan kitaplar, yazılar ve şarkılar. 2. Aslında çocuklar için yaratılmamış ama özel nitelikleri nedeniyle çocuklar için de uygun olan kitaplar, yazılar ve şarkılar onların kullanımına sunulabilir. Bu grup belirli yazarı olmayan, onun muhatabı yetişkin olan ancak çocuklar için de uygun olan halk edebiyatını da kapsar. Üçüncü soruda sizinle aynı fikirde olduğumu söylemem gerekir. Halk edebiyatı evrensel bir anlayış ürünüdür ve ilkel insanın inanç ve ritüellerine dayanır. Çok az bilgiyle çevrelerindeki dünyayı ve kendilerini tanımanın peşinde olan atalarımız bu efsaneleri yaratıyorlardı. Gerçekte bu efsaneler onların iç ve dış ihtiyaçlarına, korkularına, endişelerine ve hatta onların ulaşılmaz arzularına bir cevaptı. İlkel insan bu efsaneleri yaratarak dünya ve insanın yaratılışı hakkında sayısız sorularına cevap veriyor ve bu yolla ihtiyaç duydukları sakinliğe ulaşıyorlardı. Ninniler de bu kuraldan istisna değildir. Efsaneler insanın çocukluk dönemiyle ilgilidir

ve bu nedenle çocuklar efsaneleri sever. Gerçekten bizim eski atalarımızla bizi bu güzel hatıralardan hiçbir şey daha iyi bağlamaz. Eski atalarımızın etraflarındaki dünya görüşü onlarınkiyle eşleştiği için çocuklar bu efsaneleri sever. Efsaneler çok sade olduğu için de çocuklar efsaneleri sever. Karışık değildir. Eğlenceli, korkutucu, heyecanlı, çekici ve onun gelişiminin bütün aşamalarını takip eder. Çocuklar istemeden bu efsaneleri analiz edip onları rahatlıkla anlarlar. Çünkü onlar tecrübe ettikleri aynı şeyleri söylüyorlar. Peri masalları çocukların betimlemelerini zenginleştirir ve onların hayal güçlerini hareketlendirir. Ayrıca onların sosyalleşmeleri için başlıca faktördür. Çünkü çocuğun en önemli sorularına cevap verir. Bruno Bettelheim'in *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales* (Efsanelerin Büyüsü) adlı kitabında şöyle söyler: *“Çocuğun bütün istekli düşünceleri iyi yaradılışlı bir peride, onun zararlı eğilimlerinin hepsi kötü yaradılışlı bir büyücüde, bütün korkuları açgözlü bir kurtta ve onun bütün vicdani istekleri bir macerada ortaya çıkan bir bilgede somutlaştığı zaman çocuk gitgide kendi içindeki zıt eğilimleri tanıyabilir. Bu süreç başladığı zaman düzensiz karışıklıklar olabildiğince daha az çocuğu rahatsız edecektir.”*

4. İran'da çocuk edebiyatı nasıl gündeme gelmiştir? İran'da çocuk edebiyatı tartışmalarından bahseder misiniz? Çocuk edebiyatı yetişkin edebiyatından ayrılamaz diyen yazar ve eleştirmenler oldu mu?

Modern İran çocuk edebiyatının temeli Meşrutiyet döneminde atıldı ve 1300-1325 hş./1921-1946 yılları arasında bahsedilen faktörler çocuk edebiyatının kendi geleneksel kabuğunu kırıp batı çocuk edebiyatıyla uyumlu ve yeni çehreler bulmasına neden oldu. Meşrutiyet döneminin en değerli kitaplarından birisi 'Abdurrahîm Tâlibof Tebrizî'nin yazdığı *Kitâb-i Ahmed*'dir. Yazar bu kitapta İran toplumunun çocukluğunun sembolü olan kendi hayali çocuğu (Ahmed) ile sade ve anlaşılır bir dille zamanın bilgi ve teknolojisinin en az olduğu bu toplumun zihninden uzak, bilimsel konuları ve sözleri açıklar. Meşrutiyet hareketi siyasi, sosyal ve eğitim alanlarında önemli değişiklikleri yanında getirdi. Eğitim ve öğretimin kurulmasının ardından modern eğitime uygun bir tarzda ders kitaplarının hazırlanma ihtiyacı oluştu. Meclis Eğitim Komisyonu Mehdî Kulî Hân Hidâyet'i çocuklar için yeni ders kitapları hazırlaması için görevlendirdi. O da Yahya Devledâbâdî ve İrec Mîrzâ'nın şiirleri ve

yazarın kıtalarıyla resimler ve büyük harfler kullanarak bir kitap telif etti. Kitabın konu eğilimi daha çok eğiticiydi ve çocuklara temizlenme, diş fırçalama ve namaz kılma gibi şeyleri teşvik ediyordu. Eğitici eğilimli yabancı yazarların eserleri de çocuklar için tercüme edildi. Örneğin; onlardan bazısı şiir dilinde Farsçaya çevrilen La Fontaine'in eğitici hikâyeleri klasik eserlerin yeniden yazılmasında aynı eğilimle yapıldı. Meşrutiyet yanlısı ve Meclis üyelerinden birisi Şeyh Hasan Tahrânî de Kelile u Dimne ile Merzubânnâme (eğitici hikâye türlerinden) kitaplarını daha sade bir dille çocuklar için yeniden yazdı. İran çocuk edebiyatı dünyanın bütün ülkelerinde olduğu gibi başlangıçta eğitici eğilime yöneldi. Hayali ve sanatsal edebiyatın gelişmesi daha yakın dönemlerle ilgilidir. Onun eseri hayali ve sanatsal edebiyata özgü kabul edilen ilk kişi Cabbâr Bâğçebân'dır. Aynı zamanda bazen onu İran çocuk edebiyatının kurucusu olarak da sayıyorlar. O İran'da öğretmen ve anaokulu kurucusuydu. 1308 hş./1929 yılında yayınlanan ilk kitabı John Newbery'nin cep kitapçığı gibi şiir, şarkı ve bilmeceyi kapsayan bir kitaptı. "Pîr u Turb", "Gorg u Çûbân", "Hânum-i Hozûk", "Şîr u Bâğbân" ve "Şengûl u Mengûl" onun çocuklar için hazırladığı eserlerindendir. Avrupa'dan sonra bir asırdan fazla bir süre sonra İran'da başlayan halk edebiyatının toplanması ve yeniden yazılması, çocuk edebiyatının gelişmesine yardım etti. Bu çalışma batı dünyasıyla temas halinde olan İran kültüründeki kişiler gündeme geldi. Muhammed Vâsif Rızâ Cûyî 1225 hş./1846 yılında beğenilen hikâyelerdeki Ezop masalları serisini tercüme edip yayınladı. La Fontaine hikâyeleri Kelile u Dimne ve Merzubânnâme gibi doğu edebiyatından etkilenmiş olsa da 'Alemuddevle Halîl Sakafî 1268 hş./1889 yılında La Fontaine hikâyelerini *Fevâidul-Nesayîh yâ Tuhfe-yi Noveruzî* kitabı ile Mîrzâ Muhammed Huseyn Hân Furûg oğlunun yardımıyla 1278 hş./1899 yılında François Fénelon'un hikâyelerinin bir serisini "Nerdebân-i Hîred" (Akıl Merdiveni) isminde bir kitap olarak çocuklar için tercüme edip yayınladılar. İranlılar bu alanda çalışmaya bir asırdır başlamış olsalar da bu işi yapmak için doğru bir metot izlediler. Onların başarıları her şeyden önce Sâdık Hidâyet'in bilimsel metodundan kaynaklanıyordu. Encevi Şîrâzî 1341 hş./1962 yılından itibaren radyoda halk kültürleri programını yayınlarak bu çalışmanın kapsamını genişletti. Celâl Âlî Ahmed, Emîn Fakîrî, Sâdık Humâyûnî ve diğerlerinin çalışmaları da bu doğrultuydu. Samed Behrengî ve Behrûz Dihgânî topladıkları Farsça Azerbaycan'ın halk efsanelerinin kitaplarıyla efsane okumaya ilgiyi iki katına çıkardılar. Bu İranlı

kültürlü grubun çabası çocuk ve gençlere özgü kitapların daha çok yayınlanmasıyla sonuçlandı. İran'ı dünya çocuk edebiyatıyla karşılaştırsak Samed Behrengî'nin eserleri daha çok Hans Christian Andersen'a benzer. Behrengî “Ulduz u Kelâghâ”, “Ulduz u ‘Arûsek-i Sohengû” kitaplarında efsanelerin asıllarını kişisel hayal gücüyle birleştirmiş ve Hans Christian Andersen'ın efsanelerine benzer masallar oluşturmuştur. Onların her ikisi de bireysellik kazandırmıştır; Hans Christian Andersen dünya çapında, Samed Behrengî ise ulusal alanda. Samed Behrengî kendi kişiliği ve kalemiyle İran çocuk edebiyatını halk kitlesi arasına taşıyıp onu resmen bağışladı. Hans Christian Andersen'ın eserleri Avrupa'nın gelişmiş ve demokratik toplumunda doğrudan çocuklar içindi; yetişkinlerle diyalog aracı değildi. Ancak Samed Behrengî çocuklar için yazmaya toplumun siyasi konularla çok fazla dahil olduğu 1340 hş./1971'li yıllarda başladı. Andersen ve Behrengî arasındaki fark çocuk edebiyatı alanına yönelik onların görüşüdür. Andersen her zaman edebi yerinde ebedi kaldı; ancak Behrengî'nin kalemi hep siyasi bir renk aldı. Dördüncü soruya devam edersek, evet İran'da da hâlâ bu alandaki uzmanlar çocuk edebiyatını edebi tertibin bir kısmı olarak kabul edip onun bağımsız bir kimliğe sahip olduğunu düşünmediklerini söylemem gerekir. Çocuk kavramını anlamak, çocuk ve gençlik edebiyatı alanına girmek için önemli bir ön ihtiyaç olduğundan çocuk ve gençleri özel dünyalarıyla özellikleri ve ilgileriyle farklı şekillerde anlamadıkça onlara özgü edebiyat hakkında konuşmak anlamsız görünüyor. Çocuk edebiyatı çocukluk döneminin ortaya çıkışından etkilenir ve çocuğu bireysel olarak kabul etmeyip inanmadıkça onun ve yetişkin edebiyatı arasındaki farkları söylemezsiniz. İranlı dostlarımızın da düştüğü durum budur. Onlar çocuk kavramını da anlamamışlar ve çocuklar ile yetişkinler arasındaki farkı kabul etmezler. Elbette bu bakış yeni değildir. Orta çağ topluluğunda da çocuk kavramı yoktur. Yani çocukların özel doğası tamamen tanınmadı, önemsiz değerlendirildi ve onlar bireysel kimliğe sahip olma nimetinden yoksun bırakıldı. Hatta antik dönemlerdeki çeşitli araştırmalarda yetişkinlerin dünyasına girmeden önce çocukların insani itibarlarının olmadığı anlatılır. Bazı batılı teorisyenler de sadece çocuk için uygun olan hiçbir kitabın olmadığına inanıyorlar. Onlar çocuk kitaplarının bağımsız kimliğini reddediyor ve şöyle söylüyorlar: “Geleneksel yanlış bir düşünceye göre çocuk ve gençlik edebiyatı edebiyatın bir dalı varsayılır. Bu görüşün temeli, batılı kaynaklardan yapılan alıntı ve birebir tercümeyle dayanır. Çocuk ve ilk gençlik

edebiyatı kelimesinin kelime kelime tercümesinde “literatüre” kelimesi Farsçada edebiyat kelimesinin karşılığı varsayıp tercüme edilir. Halbuki İngilizcede bu sözcük belirli alandaki bütün yazılı eserlerde kullanılır; edebi kalıplarda yaratılmış eserlerde değil.” Onlara göre çocuk edebiyatında eğitim ve iletişim kurma en açık varsayımlardan olduğu için çocuk edebiyatı sanat ve edebiyat dalı kabul edilmez. Onların bakış açılarında itiraz edilebilecek ilk sorun acaba edebiyat tarifi sadece onların adlandırdıkları şeyle sınırlanıyor mu? Oxford sözlüğünde edebiyatın iki ana anlamı vardır: 1. Hikâye, şiir gibi yaratıcı yazılar. 2. Bir dalla ilgili bütün yazılar. (Oxford) Başka bir konu da çocuk edebiyatının muhatabına bağlı olmasıdır. Onlar çocuk edebiyatını, belirli muhatabıyla bağlantı kurmasıyla ilgili düşündükleri bu konuya dayanarak onları edebiyat ve sanat alanından dışlarlar. Aslında ister yetişkinler için ister çocuklar için yazılmış olan bütün edebi eserlerde yazarın muhatabına bağlı olduğunu ve yazarın önceden belirlenmiş bir muhatabının olmadığı bir eseri zor hayal edebileceğini biraz dikkat edersek anlayabiliriz.

5. İran’da çocuk edebiyatının gelişimini nasıl değerlendiriyorsunuz? Size göre günümüzde İran çocuk edebiyatı istenilen düzeyde midir?

İran çocuk ve gençlik edebiyatı gelişme sürecinde ve umut verici durumdadır. Bizim dünya çapında tanınan iyi yazarlarımız ve resmedenlerimiz vardır. Çeşitli ödüller aldılar ve onların kitapları farklı dillere çevrildi. Kitap baskıları ve kitap oluşturma nitelikleri de gelişmektedir. İran çocuk edebiyatının oluşumunda çok fazla zaman geçmediği dikkate alındığında, İran edebiyatının konumu gelişme süreciyle birlikte daha yüksek seviyelere ulaşabileceği kabul edilebilir.

6. İran çocuk kitaplarının bazılarında görülen ideolojik sorunlar onların durumuna uygun mudur?

Ben çocuk ve gençlik edebiyatında hatta yetişkin edebiyatında siyasi ve ideolojik görüşe katılmıyorum. Çocuk ve gençlik edebiyatı onların ihtiyaçlarına keyifli bir şekilde cevap vermelidir.

7. Çocuk edebiyatında korkunun yeri nedir? Çocuk edebiyatında çocuğun dikkatini çekmek için korku kavramının kullanıldığını düşünüyor

musunuz? Çocuk edebiyatında özellikle 3-6 yaş aralığındaki masal kitaplarında korku kavramının olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çocuk ve gençlik edebiyatının farklı türleri vardır ve onlardan birisi korku türüdür. Edebi türler farklı zevkleri içerir ve bu nedenle ortaya çıkmıştır. Dünyada pek çok kişi korkunç hikâye okumaktan heyecanlanır ve keyif alır. Korku türünde yazan dünyada büyük yazarlar ile onların pek çok hayranları vardır ve bu da bu edebi türün başarısını göstermektedir. J. K. Rowling (Harry Potter) ve Roald Dahl (The Witches) gibi yazarlar onların eserlerinde bu türden faydalanmış ve bununla daha çok okuyucunun ilgisini çekmişlerdir. İran ve dünya halk masallarında bile pek çok dehşet verici ve korkunç sahnelerle karşılaşırız. Keyfi korkuyla birlikte olan bazı sahneler. Bence göz ardı edilemeyecek edebiyat tarihinin asıl esaslarından bir yazı türüdür. Bu nedenle korku türü fantezi türünün yanında en çok hayranı olan edebi türlerden biridir. Korku insanın yaratılışının başlangıcından beri vardır ve dünyanın sonuna kadar da var olacaktır. Korkudan kaçmamak gerekir. Onunla yüzleşmek gerekir. Eğer korku insan toplumu üzerinde galip gelirse medeniyet bugünkü şekliyle var olmazdı. Bilinmeyen pek çok ülke kalırdı. Mağaralar ve dağlar keşfedilmezdi. Denizcilik ve havacılık olmazdı. Eğer korku galip gelseydi biz hâlâ mağara adamı olurduk. Korku vardır ve çocuk ile ergen yaş gruplarının hayatında önemli endişelerden biridir. Çocuklar ve gençler kendi korkularıyla yüzleşmelidir. Onların köklerini bulmalılar. Korkularını yenmelidir. Onlar insan topluluğunun korkularıyla yerinde sayacaklarını bilmeliler. Elbette cesaret dereyi görmeden paçayı sıvamakla düşüncesiz davranmak farklıdır. Anlamalı olan cesaretin korkuyla birlikte olmasıdır. Elbette ben 3-6 yaş grubu için korku hikâyeleri yazmaya katılmıyorum. Bu çalışma bu yaş grubu için uygun değildir.

8. Mesela Lam-i Bâzîgûş kitabınızda lam harfini önce baston, şemsiye tutma sapı ve kedinin kuyruğuna benzettikten sonra şeytana benzetmişsiniz. Bir kız çocuğu rüyasında önce şeytandan çok korktuğunu, daha sonra Lam harfli şeytani bir halkaya çevirdiğini ve onu rüyasından çıkarttığını görüyor. Çocuklar korkularının üstesinden gelebilir mi?

Lam-i Bâzîgûş kitabı 6 yaş üzeri yaş grubu için yazılmıştır. Bu kitabın daha çok eğitici yönü vardır ve çocuklara lam harfinin hangi şekillere benzeyebileceğini ve

hangi kelimelere dönüşebildiğini gösterir. Lam harfi bir kedinin yardımıyla öcüye dönüşür; şeytana değil. Öcü, İranlı anne ve babaların çocuklarını korkutmak için farklı durumlarda kullandıkları hayali bir varlıktır. Lam harfi hem öcü olup çocukları korkutabilir hem de şemsiye ve baston olup çocuklara ve büyüklere yardım edebilir. Lam harfi afacandır. Kız çocuğu bunu fark eder ve bu afacanlıktan faydalanıp aynı şekilde onu rüyasından çıkartır. Tabi ki resimler hakkında görüş sahibi değilim ama resmedenin de aynı düşünceyi telkin etmeyi istediğini düşünüyorum.

9. Korkusuz Çocuklar İçin Korkunç Kıssalar serisini yazma amacınız nedir? Çocukların merak ettiği korkunç hikâyeler onların kitap okumalarını sağlamada bir araç olabilir mi?

Benim son kitabımın röportajında da dediğim gibi *Kıssahâ-yi Beters berây-i Beççehâ-yi Neters* (Korkusuz Çocuklara Korkulu Hikâyeler) adlı seriyi yazma amacım onların korkularıyla yüzleşmeleri için onlara yardım etmektir. Korkularını kontrol etmeleri için. Korkularının köklerini bilmeleri için. Korkuyla yüzleşmek hem heyecan verici hem de keyiflidir. Siz hiç korku tüneline girdiniz mi veya lunapark trenine bindiniz mi? Gerçekten zevklidir. Hem korkarsınız hem de keyif alırsınız. Eğer böyle olmasaydı kimse lunapark trenine binmezdi, kimse korku kitapları okumaz ve korku filmleri izlemezdi. *Kıssahâ-yi Beters beray-i Beççehâ-yi Neters* (Korkusuz Çocuklara Korkulu Hikâyeler) 10 yaş üzeri yaş grubu için yazıldı ve korku sahnelerini dengeleyebileceği mizahlar eşlik etmektedir. Bu serinin korkunç yaratıkları bu ülkenin halk inançlarındaki köklere dayanır. Bu seri mevcut kısıtlamalar (Korona) dikkat edilerek bu kısa sürede altıncı baskıya ulaşabilmesi bu yaş grubu okuyucularının iyi karşıladığını gösterir. Ben hiçbir zaman korku türü yazarı olmadığımı itiraf etmeliyim. Bu türe yöneldiysem, sadece hissettiğim ihtiyaçtan kaynaklanıyordu. Bu hâlâ devam edeceğini düşünmediğim bir tecrübeydi. İran'da hâlâ farklı tür yazımı gelişmedi ve çoğu yazar ondan kaçınıyor. Bu nedenle çocuk ve gençlerin seçme hakkı bir iki edebi türle sınırlanıyor ve diğer türlerden mahrum kalıyorlar. Belki kitapların sınırlı tirajlarının önemli nedenlerinden biri aynı sorun olabilir.

10. Çocuk ve gençlik kitaplarınızda yetişkinler için mesaj veriyor musunuz? Neden?

Bazı kitapların yaş sınırı yoktur. Gulliver's Travels (Gulliver'in Gezileri) ve Harry Potter gibi hem onları gençler sevip okur hem de yetişkinler. *Dohter-i Hol u Çil* (Yaramaz Kız) ve *Men Kelle Gonde* (Ben Koca Kafa) gibi bazı kitaplarım bu kuralın bir istisnası değildir. Bu nedenle bazen istenmeyen mesajlar yetişkinleri de kapsar. Bazen de bunu mecburen böyle yaparsınız; çünkü korku gibi çocukların bazı sorunlarının kökeni yetişkinlerin yanlış ve stres dolu ilişkilerine dayanıyor ve sizin mesajınız onları da hedef alıyor. Tabi ki bu, birkaç çalışmamda var, bütün çalışmalarım yok.

11. Farklı dillere çevrilmiş kitaplarınız var mı?

Evet, kitaplarımın bazıları İngilizce, Türkçe, Çince, Tatvanca ve Korece gibi çeşitli dillere çevrildi.

3.3.7. Zuhre Perîroh⁴⁸³

1337 hş./1958 yılında Meşhed şehrinde dünyaya geldi. Çocukluğu etrafında pek çok ağaçların bulunduğu bir evde geniş bir ailede geçti. Şehid Behiştî Üniversitesinde İşletme bölümünden mezun olduktan sonra 1362 hş./1983 yılında Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezinde (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) uzman olarak çalışmaya başladı. Aynı merkezde yayın genel müdürlüğünde kültür uzmanı olarak çalıştıktan sonra resmi olarak 27 yıl, gayri resmi olarak 35 yılın ardından emekli oldu.

Çocuklar için yazmaya Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezinde (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) çalıştığı yılda başladı. Hikâye karakterlerinin daha çok tesadüfen oluştuğunu ve karakterlerin onu bulmasıyla yazdığını belirtir. Yazarın iki kızının karakteri de hikâye yazarken kullandığı karakterleri oluşturur. Bazı kitaplarının resim tasarımlarını kendisi yaptı; bazılarını ise kendisi çizdi.

Yazdığı kitaplar için Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân tarafından kitap festivali özel ödülü aldı (1368 hş./1989). *Nemî Hâhem Bozorg Beşevem* kitabı için basın festivalinde (1378 hş./1999) onur plaketi verildi. 2014

⁴⁸³ Yazarın hayatı hakkındaki bilgiler yazarın tarafımıza gönderdiği metinden alınmıştır.

yılında Münih Kütüphanesi tarafından *Heft Hân u Heft Rezm* kitabı seçildi. *Destmâl-i Hâl Hâlî ve İn Hurûs Mâl-i Kiye?* yazarın farklı kurumlar tarafından ödül verildiği kitaplarıdır.

Zuhre Periroh'un çocuklar için yazdığı kitapları şunlardır:

- Destmâl-i Hâl Hâlî (Benekli Mendil), Tahran, Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1370 hş./1991
- Mecnû'a-yi Ey Kıssa Kıssa (Ey Masal Masal Serisi), Tahran, Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1370 hş./1991
- Pirâhen-i Bîbî-yi Nâzenîn (Nazlı Bibi'nin Gömleği), Tahran, Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1372 hş./1993
- Gorg u Pîrzen (Kurt İle Yaşlı Kadın), İntişârât-i Medrese, 1375 hş./1996
- Şikâr (Av), İntişârât-i Tût, 1380 hş./2001
- İn Hurûs Mâl-i Kiye? (Bu Horoz Kimin?), İntişârât-i Tût, 1380 hş./2001
- Sîbî ki ez Âsmân Uftâd (Gökyüzünden Düşen Elma), İntişârât-i Tût, 1381 hş./2002
- Kıssahâ-yi Dârâ u Sârâ (Dara ile Sara'nın Masalları), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1382 hş./2003
- Nemî Hâhem Bozorg Beşevem (Büyümek İstemiyorum), İntişârât-i Medrese, 1382 hş./2003
- Lûlû-yi Peşmâlû, Kirm-i Kûçûlû (Kürklü Öcü, Küçük Solucan), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1389 hş./2010
- Yevâş Boro, Yevâş Biyâ (Yavaş Git, Yavaş Gel), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1390 hş./2011
- Heft Hân u Heft Rezm (Yedi Han ve Yedi Savaş), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1392 hş./2013
- Hazret-i Yûsuf, İntişârât-i Emîr Kebîr, 1389 hş./2010
- Pîrzen u Pîrmerd (Yaşlı Kadın ile Yaşlı Adam), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1395 hş./2016

- Hâne-yi Ânhâ Yek Hâne-yi Şulûğ Pulûğ u Pur Mâcerâst (Evleri Karmakarışık ve Macera Dolu Bir Ev), Neşr-i Tût, 1397 hş./2018
- Zenbûre Kocâ? Kocâ? (Arı Nerede? Nerede?), Neşr-i Tût, 1399 hş./2020
- Dohterek bâ Heme-yi Perendehâ Dûst Bûd (Kız Bütün Kuşlarla Arkadaştı), Neşr-i Tût, 1399 hş./2020

Zuhre Perîroh ile 24 Ocak 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

Kimliğimde doğum yerim Serahs şehri olsa da Meşhed’de dünyaya geldim. 1338 hş./1959 yılının yaz mevsiminde. Ancak yine kimliğime göre 1337 hş./1958 yılının ilk kış ayında doğmuşum. Benim için fark etmez. Ben bütün yılları ve her mevsimi seviyorum. Çocukluğumdaki evimiz biraz şehrin dışındaydı. Evimizin etrafı kiraz ve vişne ağaçlarıyla doluydu. Kiraz ve vişne benim en sevdiğim meyvelerdir ve onların kırmızı renkleri de benim en sevdiğim renktir. Altı kız ve bir erkek kardeşimle 52 ağaçlı bir evde yaşadığım çocukluk günlerimi hep özlüyorum.

2. Çocuklar için yazmaya ne zaman başladınız? Neden çocuklar ve gençler için yazmayı tercih ettiniz?

Ben çocuklar için yazmaya 1362 hş./1983 yılında başladım. Aslında bu yıldan itibaren işi çocuklar için edebi eserler yaratmak olan Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezinde (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) çalışmaya başladım. Ancak birkaç yıldan daha fazla süredir, Refah Çocuk Kütüphanelerinde (Kitâbhâne-yi Kûdek-i Behzîstî) onurlu bir şekilde çalışmaya başladığımdan beri yazıyorum. Çocuklar için kitap okumak; özellikle de İran’ın güneyindeki savaş nedeniyle göç eden çocuklar beni çok etkiledi. Kitap onların incinmiş ruhlarını sakinleştiriyordu.

3. Size göre İran’da “çocuğa göre” yazma ilkesini benimseyen ve bu konuda öncülük eden ilk çocuk yazarları kimlerdir?

İlk yazarın kim olduğunu söylemek hiçbir zaman çok doğru bir şey değildir. İranlı çok yaşlı kıssa anlatan kıssahanlar vardı. Belki onların tenlerinde bazı yazılar olurdu. Ancak Cebbâr Bâğcebân son yüz yılda çocuklar için hikâye ve piyes vb. gibi

yazan ilk kişilerden birisidir. Benim çocukluğumun yazarları Leyla Eymen hanım, Mehdî Âzer Yezdî bey ile Samed Behrengî bey ve diğerleriydi. Onlar İran çocuk edebiyatında iyi bir etki bıraktılar ve İran’da çocuklara ve çocukluğa dikkat çektiler.

4. Hikâyelerinizdeki karakter seçimlerini nasıl yapıyorsunuz? Bu karakterler yakınlarınız mı oluyor yoksa hayali kişiler mi?

Hikâyelerimdeki karakterler beni seçer. Hiçbir zaman ben onları seçmem. Onlar gelip zihnimin üzerine otururlar ve kağıt üzerine geçene kadar sakinleşmezler. Yıllar önce Japonya’da yayınlanan *Bâ hem behânîm* (Birlikte Okuyalım) adlı bir kitabım var. Bu kitap Asya’dan bazı hikâyeleri içerir. Bir gün bahçede dut sallıyorduk. Aniden bir yeşil erik bahçeli evin teneke çatısının üzerine düştü, yalnız yaşayan ve uzak bir yerlerde olan yaşlı bir kadın ve adam karakterlerini getirdi. Yaşlı adam ve kadının hikâyesinin tamamı toplanıp zihnimin üzerine oturdu. Hikâye karakterleri konusunda her şey mümkündür. İki kızımın karakterleri de zihnimi çok etkiliyor.

5. İran’da çocuk kitap resimleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu alanda eksik olduğunu düşündüğünüz bir şey var mı?

İran’ın çok iyi çizerleri vardır. Onlar evrensel olarak ilgilidirler; ancak eskilerin dediği gibi kusursuz çiçek yoktur. Hikâye anlatımı ve resim arasındaki daha fazla uyum, onu artıran hikâye dünyasının yanında hayali dünyalar yaratımı, her zaman dikkat edilmesi gereken hususlardan birisidir.

6. Çocuklar için çizdiğiniz hangi kitabınızı daha çok beğeniyorsunuz? Neden?

Lûlû-yi Peşmâlû, Kirm-i Kûçûlû (Küçük Krem Renkli Yünlü Lulu), *Çi Hevâyî Dûst Dârî* (Hangi Havayı Seversin), *Yevâş Boro, Yevâş Biyâ* (Yavaş Git, Yavaş Gel) bu üç resimli kitap en sevdiklerimdir. İşi sizin için zorlaştırsam da üçünün de benzer özelliği vardır ve onların arasından seçim yapmak benim için zordur. Üç kitap da çocuklar için eğlenceli ve etkileyicidir. *Lûlû-yi Peşmâlû, Kirm-i Kûçûlû* (Küçük Solucan Yünlü Öcü) ve *Yevâş Boro, Yevâş Biyâ* (Yavaş Git, Yavaş Gel) adlı kitapların ilk tasarımını kendim yaptım; ancak *Çi Hevâyî Dûst Dârî* (Hangi Havayı Seversin) adlı kitabı ise kendim çizdim. Her üç kitapta da çocukların zihinlerine meydan okumaya çalıştım ve bu bağlamda pek çok eğitimci, eğitici ve üniversite hocaları

atölyelerinde bunu kullandılar. Çocuklar bu kitabı okuduklarında daha çok “çünkü ve neden” ifadeleriyle karşılaşıyorlar ve umarım edebi açıdan da beğenirler.

7. İran’da çocuk kitabı yayınevlerinin durumu nedir? Çocuk kitaplarına ilginin artmasında yayınevlerinin rolünün fazla olduğunu düşünüyor musunuz?

İran’da yayıncılık şu anda evrensel sorunlar nedeniyle doğal olarak bazı zorluklarla karşı karşıyadır. Ancak genel olarak İran’daki pek çok yayınevi çocuklar için kitap üretiyor. Bu kitapların hepsi aynı düzeyde ve benzer değere sahip değildir; ancak çocuk kitaplarının oluşturulması İran’da resimlemenin de gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bazen yayıncılar daha çok başka dillerden kitap çevirilerine yöneliyor ve tercüme edilen kitap sayısı telif edilen kitap sayısından daha fazla oluyor. Bu İran çocuk edebiyatına zarar verebilir.

Bazı yayınların çocukların okumaya yönelmesinde önemli bir etkileri olabilir. İyi bir kitabın üretilmesi ile baskı, kâğıt ve içerik bakımından niteliğiyle çocuğun dikkatini çekebilirler.

8. Günümüz İran çocuk edebiyatı yazarları hakkında ne düşünüyorsunuz? Yeterli ilgiyi görüyorlar mı? Nedenlerini anlatır mısınız?

Dediğim gibi farklı dönemlerde çeşitli koşullar vardı. Şu anki sorunlar kitap pazarları, kitap üretimine dikkat etme ve çocuk ve genç yazarlarına önem verme üzerinde etki bırakmasıdır. Yine de eğer çocuklar için yazmaya gerçekten ilgilenen birisi varsa ve takip ediyorsa hâlâ çalışmak için yer vardır. Umarım daha iyi koşullara ulaşabiliriz.

9. Çağdaş İran çocuk şiirinin durumu nedir? Neden çocuk şiirleri diğer türlere göre daha az yazılıyor?

Genel olarak kitap okumak ister hikâye olsun ister şiir bu dönemin özelliklerinden etkilenmiştir. Elektronik cihazlar okuma aracı haline geldi. Artık insanlar doğanın kalbinde yürümüyor. Eğer bağ ve bahçeye gidecek olsalar elektronik cihazlarla tek bir yerde oturmanın fiziksel zararını azaltmak için spor yapmaya giderler. Artık ince duygulardan çoğunun haberi yok. Şiir yeni dünyada kendi yerini

bulamadı. Günümüzün şiirinin ilgi konusu olması için kendine yeni bir dünya yaratması gerekir.

10. Çocuk edebiyatında insan hakları eğitime inanıyor musunuz?

Evet, kesinlikle her zaman olmalı ve hatırlanmalıdır. Çocuklar savunmasız canlılardır. Bu nedenle her zaman onların haklarının dikkat edilmesine ihtiyaçları vardır.

11. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı?

Evet, size bahsettiğim *Bâ hem behânîm* (Birlikte Okuyalım) adlı kitabımdaki bir hikâyem var. Bu kitap Asya'dan ve Okyanusya'dan bazı hikâyeler serisidir. Belki yirmi yıldan daha fazla süre önce basıldı; *Pîr Merd u Pîr Zen* (Yaşlı Adam ve Yaşlı Kadın) adında. *Lûlû-yi Peşmâlû*, *Kirm-i Kûçûlû* (Küçük Solucan Yünlü Öcü) adlı kitap Portekizceye tercüme edilip basılmıştır.

12. Çocuk ve gençler için yazmak isteyen yazarlarda hangi özelliklerin bulunması gerekir?

En önemli hususlar çocuğa, çocukluğa ve çocuk edebiyatına aşktır. Adalet, dürüstlük, okuma ve araştırma isteği diğer özelliklerdendir.

3.3.8. Sûsan Tâkdîs

1338 hş./1959 yılında Şiraz'da dünyaya geldi. İlk hikâyesi *Bâbâ-yi Men Dozd Bûd* (Babam Hırsızdı) *Keyhân-i Beççehâ* dergisinde yayınlandı. 1386 hş./2007 yılında *Kadem-i Yâzdehom* İran İslam Cumhuriyeti tarafından yılın kitabı seçildi. Ayrıca bu kitabın animasyon filmi Uluslararası Lübnan Film Festivalinde en iyi animasyon filmi seçildi. *Şomâ Yek Demâg-i Zerd Nedîdîd?* kitabı 1384 hş./2005 yılında Pervîn İtisâmî ödülü kazandı. Sûsan Tâkdîs'in kitaplarına farklı kurumlar tarafından ödül ve plaket verildi.⁴⁸⁴

Sûsan Tâkdîs 5 Ordîbehişt 1399 hş./22 Nisan 2020 yılında kalp krizi nedeniyle vefat etti. Çocuk ve gençlik yazarları derneği tarafından pandemi nedeniyle

⁴⁸⁴ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/631->, 05.07.2021

düzenleyemedikleri anma törenini 7 Mayıs 2020 tarihinde sosyal platformda “Çocuk bahçesindeki Susan’ın Anısına” adlı program çevrimiçi olarak gerçekleştirildi.⁴⁸⁵

Sûsan Tâkdîs’in çocuklar için yazdığı bazı kitaplar:

- Kadem-i Yâzdehom (Onbirinci Adım), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1383 hş./2004
- Zurafe-yi Men Âbî Est (Zürafam Mavi Renktir)
- Poşt-i Ân Dîvâr-i Âbî (O Mavi Duvarın Arkası)
- To Hem Ân Sorhî râ mî Bînî (Sen De O Kızıllığı Görüyorsun)
- Dohterek u Fereşteeş (Kız ile Meleği)
- Bozgâlehâ-yi Sebz (Yeşil Oğlaklar)
- Yekî Bûd (Bir Varmış), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1392 hş./2013
- Mâmân u Bâbâ-yi Kûçûlû (Küçük Anne ve Baba)
- Cûrâb-i Sûrâh (Delik Çorap)
- Dû tâ Bâd, Yek Girdâb⁴⁸⁶ (İki Rüzgar, Bir Hortum), 1390 hş./2011
- Hezâr Sâle Nigâh⁴⁸⁷ (Bin Yıllık Bakış), 1390 hş./2011
- Bâzî-yi Ehrîmen (Ehrîmen’in Oyunu), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1392 hş./2013
- Bîjen u Menîje (Bijen ile Menije), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1392 hş./2013

3.3.9. Surûr Kutubî

Huzistan eyaletindeki Ehvâz şehrinde 1338 hş./1959 yılında dünyaya geldi. Üniversitede Endüstri Mühendisliği bölümünden mezun oldu. Malezya’da yaşamasına rağmen İranlı çocuklar için kitap yazmaya devam etmektedir. Bugüne kadar çocuklar için yaklaşık yetmiş kitap yazdı. Kendi internet sitesinde çocuklar için kitap yazarken kendisini nasıl hissettiğini şöyle belirtir:

⁴⁸⁵ Çevrimiçi, <https://www.bbc.com/persian/arts-52425259>, 05.07.2021

⁴⁸⁶ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Sosan Tahdis, **İki Rüzgâr Bir Hortum**, Çev. Fulya Alikoç, Çiz. Elham Kazemi, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2012.

⁴⁸⁷ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Suzan Taghdis, **Bin Yıllık Bekleyiş**, Çiz. Poopak Maghbeli, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2012.

*“Çocuk hikâyesi yazarken kendimi çok iyi hissediyorum. Geceleri parka giden gizlice sallanıp kayan yetişkin gibi mutlu ve enerjili oluyorum. Yazarken rüzgarla oynayan uçurtma gibi hissediyorum, neden yazmayayım! Yazar olmasaydım hikâye anlatıcısı olmak isterdim. Şehirden şehre gidip çok küçük çocuklara masallar anlatırdım. Kimse masallarımı okumasa ve dinlemese bile kendime anlatırdım.”*⁴⁸⁸

Surûr Kutubî çocuk kitapları yazmasının dışında farklı dillerdeki çocuk kitaplarını Farsçaya çevirdi. Örneğin, Tommy Donbavand’ın (1967-2019) fantastik içerikli *Scream Street* adlı seri kitaplarını Farsçaya tercüme etti.

Surûr Kutubî’nin yazdığı bazı çocuk kitapları:

- Hezâromin Gonçe (Bininci Gonca), Neşr-i Nebâ, 1380 hş./2001
- Cevâne u Seng (Filiz ile Taş), Neşr-i Nebâ, 1381 hş./2002
- Katâr-i Bâzî (Oyun Treni), Neşr-i Şebâvîz, 1383 hş./2004
- Hediye, Neşr-i Şebâvîz, 1384 hş./2005
- Şukâ Gavazn-i Kûçûlû (Küçük Geyik Şuka), Neşr-i Âstân-i Kuddusî Razavî, 1387 hş./2008
- Men nemî Tersem (Ben Korkmam), Neşr-i Âstân-i Kudsî Razavî, 1388 hş./2009
- Diraht-i Âlû (Erik Ağacı), Neşr-i Şehr, 1388 hş./2009
- Hânum-i Gûle be ‘Arûsî mî Reved (Dev Hanım Düğüne Gidiyor), Neşr-i Âstân-i Kuddusî Razavî, 1389 hş./2010
- Men Fevvâre Dârem⁴⁸⁹ (Fıskiyem Var), Neşr-i Şebâvîz, 1390 hş./2011
- Sitâre der Âyîne (Aynadaki Yıldız), Neşr-i Medrese-yi Burhân, 1390 hş./2011
- İn Heme Teleh u Meleh (Tüm Bu Tantana), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1392 hş./2013
- Âsiyâb, Beçerh! (Dön Değirmen!), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1393 hş./2014

⁴⁸⁸ Çevrimiçi, <http://www.sorourkotobi.com/about/>, 03.04.2021

⁴⁸⁹ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Soror Kotobi, **Fıskiye Yapabiliyorum**, Çev. Fulya Alikoç, Çiz. Sharareh Khosravani, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2012.

- Şehr-i Gulhâ-yi Hâkesterî (Gri Çiçeklerin Şehri), İntişârât-i Emîr Kebîr, 1394 hş./2015

3.3.10. Muhammed Hâdî Muhammedî

1340 hş./1961 yılında Tahran'da dünyaya geldi. İslam devrimi yılında liseyi bitirdi ve 22 yaşından itibaren çocuklar ve yetişkinler için yazmaya başladı. 1375 hş./1996 yılından itibaren Zuhre Kâyînî ile beraber İran Çocuk Edebiyatı Tarihi üzerine araştırma projesi başlattılar. Çocuk edebiyatı alanında çeşitli eleştiri yazıları ve araştırma kitapları bulunan yazar (Muessese-yi Pejûheşihâ-yi Târîh-i Edebiyyât-i Kûdek) Çocuk Edebiyatı Tarihi Araştırmaları Enstitüsünün kurucularındandır. 1377 hş./1998 yılında Çocuk merkezli yaratıcı eğitim adlı projeyi başlattı ve bu alanda birkaç eğitici kitap ortaya çıktı.

Yayınlanan ilk kitabı *Fezâneverdhâ der Kûre-yi Âcurpezi* 1368 hş./1989 yılında *Surûş-i Novcevân* dergisi, Çocuk Kitap Şura'sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) ve Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi (Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) tarafından yılın kitabı seçildi. *İmparâtûr-i Sîb Zemînî-yi Çehârom* kitabı The International Board on Books for Young People (IBBY) tarafından onur plaketi verildi. *Efsâne-yi Diraht-i Hurmâ u Bozî* ve *Dâstânekhâ-yi Nohûdî* farklı kurumlar tarafında onur plaketi verilen kitaplarındandır. Muhammedî 2006 yılında Hans Christian Andersen Ödülü'ne aday gösterildi.⁴⁹⁰

Muhammed Hâdî Muhammedî'nin çocuk ve gençler için yazdığı kitapları:

- *Fezâneverdhâ der Kûre-yi Âcurpezi* (Tuğla Ocağındaki Astronotlar), 1367 hş./1988
- *Dohterek u Âhû-yi Ebrîşimî* (Duvardaki İpekten Kilimin Kız ile Geyiği), 1369 hş./1990
- *Sitâre-yi Bâldâr* (Kanatlı Yıldız), 1369 hş./1990
- *Siyâh Hâne Sefîd Nedâred* (Siyah Evin Beyazı Olmaz), 1370 hş./1991

⁴⁹⁰ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/385-> 09.08.2021

- Ma'den-i Zugâl Seng Kocâst? (Kömür Madeni Nerede?), 1370 hş./1991
- Âdemhâ-yi Kûçek u Hâbhâ-yi Bozorg (Küçük Adamlar ile Büyük Hayaller), 1370 hş./1991
- Bâğ-i Vahş-i Âsmân (Gökyüzünün Hayvanat Bahçesi), 1370 hş./1991
- Vahşetnâkterîn Heyvân-i Dunyâ (Dünyanın En Vahşi Hayvanı), 1370 hş./1991
- Dâstânekhâ-yi Nohûdî⁴⁹¹ (Nohudun Masalları), 1370 hş./1991
- Gorbe u Peleng (Kedi ile Leopar), 1372 hş./1993
- İmparâtûr-i Sîb Zemînî-yi Çehârrom⁴⁹² (İmparator Dördüncü Patates), 1373 hş./1994
- Efsâne-yi Diraht-i Hurmâ u Bozî⁴⁹³ (Hurma Ağacı İle Keçinin Efsanesi), 1373 hş./1994
- Cân-i Şomâ Kocâst? (Ruhun Nerede?), 1373 hş./1994
- 'Eynek Berây-i Ejdehâ⁴⁹⁴ (Ejderhaya Göre Gözlük), 1375 hş./1996
- Gorbeyî ki Mûşhâ râ Dûst Dâred (Fareleri Seven Kedi), 1376 hş./1997
- Fântezî Şalgam u 'Akl (Fantastik Şalgam İle Akıl), 1377 hş./1998
- Gâvhâ-yi Ârzû (Dilek İnekleri), 1378 hş./1999
- Hâle Sitâre u Bozgâle (Yıldız Teyze İle Oğlak), 1378 hş./1999
- Heft Rûyâ-yi Kelâg (Karganın Yedi Hayali), 1380 hş./2001
- Dâstânekhâ-yi Hergûş-i Hekîm (Bilge Tavşanın Masalları), 1381 hş./2002
- Devîdem u Devîdem (Koştum Koştum), 1383 hş./2004

⁴⁹¹ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Hadi Muhammedi, **Nohutçuk ve Maceraları**, Çev. Berfin Nida Şavli, Çiz. Keyvan Ekberi, İstanbul, Muhenna Yayınları, 2021.

⁴⁹² Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Muhammed Hadi Muhammedi, **İmparator 4. Patates**, Çev. Veysel Başçı, İstanbul, Kelime Yayınları, 2011.

⁴⁹³ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Muhammed Hadi Muhammedi, **Hurma Ağacı ve Keçicik Efsanesi**, Çev. Haşim Hürevşahi, Can Çocuk Yayınları, İstanbul, 2011.

⁴⁹⁴ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Hadi Muhammedi, **Gözlüklü Ejderha**, Çev. Berfin Nida Şavli, Çiz. Keyvan Ekberi, İstanbul, Muhenna Yayınları, 2021.

- Çi u çi u çi-yi yek beççe! (Bir Çocuğun Nedir Nedir Nedir'!), 1392 hş./2013
- Gonçeşk ki Bâl u Per Dâşt (Kanatları Olan Serçe), 1393 hş./2014
- Âreş-i Kemândâr (Okçu Areş), 2 Cilt, 1394 hş./2015
- Benefşehâ-yi 'Amû Nevruz (Nevruz Amcanın Menekşeleri), 1394 hş./2015
- Reftem be Bâgî (Gittim Bahçeye), 1394 hş./2015
- Cimcimek Berg-i Hezûn (Sonbahar Yaprağı Cimcime), 1395 hş./2016
- Dîv-i Siyâh u Mûş-i Sefîd⁴⁹⁵ (Siyah Dev ile Beyaz Fare), 1396 hş./2017
- Heft Esb-i Heft Reng (Yedi Renkli Yedi At), 1396 hş./2017
- Hevîc-i Pâltûpûş (Montlu Havuç), 1396 hş./2017
- Tûtî u Bakkâl (Papağan İle Bakkal), 1397 hş./2018
- Hurşîd Hânûm Âftâb Kon! (Güneş Hanım Işılda!), 1398 hş./2019
- 18+2 Dârkûb⁴⁹⁶ (18+2 Ağaçkakan), 1399 hş./2020
- Hezâr Perende-yi Rengî u Âhû-yi Sorh (Bin Renkli Kuş İle Kızıl Ceylan), 1399 hş./2020
- Dohter-i Enâr⁴⁹⁷ (Nar Kız), 1399 hş./2020
- Hergûşân-i Çeşme-yi Mâh (Aydın Kaynağının Tavşanları), 1399 hş./2020
- Gorbe Dârem Çi Zireng (Ne Zeki Kedim Var), 1400 hş./2021

3.3.11. Ferîbâ Kalhor

4 Şehrîver 1340/26 Ağustos 1961 yılında Tahran'da kalabalık bir ailenin yedinci çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkokul ve lise eğitiminden sonra üniversiteye

⁴⁹⁵ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Hadi Muhammedi, **Siyah Dev ve Beyaz Fare**, Çev. Gül Yıldız, Çiz. Keyvan Ekberi, İstanbul, Muhenna Yayınları, 2020.

⁴⁹⁶ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Muhammed Hadi Muhammedi, **18+2 Ağaçkakan**, Çiz. Salimeh Babakhan, Çev. Figen Yaman Çoşar, İstanbul, Erdem Çocuk Yayınları, 2022.

⁴⁹⁷ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Muhammed Hadi Muhammedi, **Nar Kızı**, Çiz. Neda Rastinmehr, Çev. Figen Yaman Çoşar, İstanbul, Erdem Çocuk Yayınları, 2022.

başlayacağı yıl devrim nedeniyle üniversiteler kapatıldı. 19 yaşındayken Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezinde (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) kütüphanede kültür eğitmeni olarak çalışmaya başladı. Kütüphanede kültürel faaliyetler altında çocuklarla ilgilenmesi ve onlara kitap okumasıyla çocuk dünyasına girdi ve o yıllardan itibaren çocuklar ve gençler için kitap yazmaya başladı. Ardından çocuk dergilerinde hikâyelerini yayınladı. İlk kitabını Mustafa Rahmândûst aracılığıyla yayınladı. Mustafa Rahmândûst'un önerisiyle *Roşd* dergilerinde çocuklar için yazılar yazmaya başladı. 1362 hş./1983 yılında üniversitelerin yeniden açılmasıyla Tahran Üniversitesinde Eğitim Bilimleri bölümünde okumaya başladı. Aynı zamanda Âzâd Üniversitesinde Fars Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyordu. 1366 hş./1987 yılında Eğitim Bilimleri lisans mezunu olduktan sonra başladığı Tahran Üniversitesi Eğitim Yönetimi yüksek lisans eğitimini çeşitli nedenlerden dolayı bıraktı. 1370 hş./1991 yılında Mustafa Rahmândûst ile birlikte *Surûş-i Kûdekân* adlı çocuk dergisinin kurucusu ve editörü oldu. Birkaç yıl sonra *Âftâbgerdân* adlı gazetenin şehir hizmetleri sorumlusu olarak 6 ay çalıştı. Ortamın gürültülü olması nedeniyle devam etmedi. 1383 hş./2004 yılına kadar *Surûş-i Kûdekân* adlı çocuk dergisinde editörlük yaptı. Bu yıldan itibaren dergideki değişiklikler ve anlaşmazlıklar nedeniyle editörlüğü bırakarak Kanada'ya göç etti ve halen orada yaşamaktadır.⁴⁹⁸

Ferîbâ Kalhor çocuk ve gençler için masal, hikâye ve roman türünde pek çok eser yazdı. Ayrıca eğitici ve dini temada yazdığı pek çok öykü ve romanları da vardır. Ferîbâ Kalhor'un çocuklar için yazdığı bazı kitapları:

- Hembâzî-yi Bâd (Rüzgarın Oyun Arkadaşı), 1366 hş./1987
- Yek Harf-i Tâze (Yeni Bir Söz), 1368 hş./1989
- Kıssahâ-yi Sefer (Seyahat Masalları), 1368 hş./1989
- Sût-i Fermânrevâ (Efendinin Düdüğü), 1368 hş./1989
- Bâd u Bâdkonek (Rüzgar İle Balon), 1369 hş./1990
- Bâ Gamhâyem Çi Konem (Hüzünlerimle Ne Yapayım), 1371 hş./1992
- Bânû-yi Hezâr Kıssa (Bin Masalın Hanımı), 1375 hş./1996

⁴⁹⁸ Çevrimiçi, <https://faribakalhor.com/> زندگی-نامه-فریبا-کلهر-زندگی-نامه-فریب, 26.03.2021

- Âherîn Tek Şâh (Son Tek Boynuz), 1376 hş./1997
- Gorbe-yi Îrân-i Mâ (Bizim İran Kedimiz), 1378 hş./1999
- Gorbe-yi Ârzû (Dilek Kedisi), 1380 hş./2001
- Zemînî ki hem Hemîntûr mî Lertzîd (Aynı Şekilde Sallanan Yer), 1382 hş./2003
- Nerdibân-i Hezâr Pelle (Bin Basamaklı Merdiven), 1382 hş./2003
- Segî ki Kârkâr mî Kerd (Havlayan Köpek), 1383 hş./2004
- Âkâ-yi Hindivâne (Karpuz Bey), 1384 hş./2005
- Pîrzen-i Dûçerhe Sevâr (Bisiklet Süren Yaşlı Kadın), 1389 hş./2010
- Zebân-i Kûçekî ki Harfhâ-yi Bed mî Zed (Kötü Konuşan Küçük Dil), 1392 hş./2013
- Gerdenbendî ki Kaşeng Bûd (Güzel Kolye), 1392 hş./2013
- Hemân Kefşdûzek-i Hemîşegî (Herzamanki Aynı Uğurböceği), 1392 hş./2013
- Yek Porsiş u Dû Porsiş u Se Porsiş (Bir Soru İki Soru Üç Soru), 1393 hş./2014
- Dû bâre u Se bâre Firâr Kon (İki Kez Üç Kez Kaç), 1394 hş./2015
- Dendânhâ-yi Pederbozorg (Büyük Babanın Dişleri), 1395 hş./2016
- Yek Âdem Nakkâşî Kon (Bir İnsan Çiz), 1399 hş./2020
- Ciğî kî tûy-i Kûtî Gîr Uftâde Bûd (Kutunun İçinde Sıkışıp Kalan Çılgılık), 1400 hş./2021

Ferîbâ Kalhor'un gençler için yazdığı öykü ve roman kitapları:

- İmrûz Çelçele-yi Men Ferdâ Çelçele-yi To (Bugün Benim Kırlangıcım Yarın Senin Kırlangıcın), 1370 hş./1991
- Hûşmendân-i Seyyâre-yi Ūrâk (Urak Gezegeninin Bilgeleri), 1371 hş./1992
- Dohter-i Âyine Pûş (Ayna Kaplı Kız), 1373 hş./1994
- Peserân-i Gul (Çiçek Oğulları), 1374 hş./1995
- Merd-i Sebz Şeş Hezâr Sâle (Altı Bin Yaşındaki Yeşil Adam), 1377 hş./1998
- Dohter-i Nefrîn Şode (Lanetli Kız), 1377 hş./1998

- Cezîre-yi Efsûngerân (Büyücülerin Adası), 1378 hş./1999
- Keşver-i Deh Metrî (On Metre Ülke), 1378 hş./1999
- Bî Bî Gul u Çerâğ-i Câdû (Bibi Çiçeği İle Sihirli Işık), 1379 hş./2000
- Sâlûme u Hergûşeş (Salome ile Tavşanı), 1380 hş./2001
- Teb-i Şast u Çehâr Derece-yi Câdûger-i Hûşgile (Güzel Cadının Altmış Dört Ateş Derecesi), 1390 hş./2011
- Viladimir mî Gûyed (Vladimir Söyler), 1393 hş./2014

Ferîbâ Kalhor ile 22 Temmuz 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

Ben Tahran’da geniş bir ailede dünyaya geldim. Benden önce iki erkek ve dört kız kardeşim dünyaya gelmişti ve ben yedinciydim. Daha sonra aramıza bir kız kardeş daha katıldı. Böyle kalabalık bir ailede daha az görülmem ve isteklerimin daha az dikkate alınması normaldir. Ama bu şekilde olmadı. Sekizimiz de annemden özel bir ilgi gördük. Ailem kültürlü değildi ve aramızda kitaba yer yoktu. Ama ergenliğimde nereden olduğunu bilmediğim İran’ın halk masallarını içeren “*Kıssahâ-yi Subhî*” (Subhî’nin Masalları) kitabı biz kız kardeşlere ulaştı. Defalarca okuduk, güldük ve hayallere kapıldık.

Çocukluğum oyunla, oyunla ve oyunla geçti. Ağaçları çok sevdim ve hâlâ severim. Avlumuz çok büyüktü ve annem bahçivandan avluya bahçe düzenlemesi yapmasını istedi. Bazıları yuvarlak, bazıları dikdörtgen şeklinde sekiz bahçe yapıldı. Biz erkek ve kız sekiz kardeşlerin her birisi bahçe sahibi olmuştu. Benim yuvarlak bahçemin ortasına elma fidanı dikildi ve ben de hayal kurmaya başladım. Ağacımın çiçek açtığını ve dallarından elma sarktığını hayal ediyordum. Komşular için elma topladığımı ve onlar tarafından sevildiğimi hayal ediyordum. Bir gün fırtına çıktı. Pencerenin arkasından rüzgârda eğilmiş ve neredeyse kırılma noktasına gelmiş elma ağacını gördüm. Durdum ve ağacımın kırılmasını izlemekten ve ağlamaktan başka elimden bir şey gelmiyordu. Fırtınadan sonra elbiselerimden biriyle ağacın kırık gövdesini birleştirmeye çalıştım, olmadı. Ve ben altı yaşında kaybetme kavramını anladım.

2. Çocuk ve gençler için yazmaya ne zaman başladınız? Neden çocuk ve gençler için yazmayı seçtiniz?

Çocuk ve Gençlerin Fikirsiz Gelişim Merkezi'nin kütüphanesinin birinde kültür eğitmeni olduğumda on dokuz yaşındaydım. Orada çocuk ve gençlik kitabı adında büyük bir hazineyle tanıştım. Her gün onlarca kitabı çocuklar ve kendim için okurdum ve bu hikâyeleri yazacağımı ben de biliyorum diye düşünürdüm. Böylece yazmaya başladım. Sonra “*Roşd*” adındaki önemli dergide çalışmaya başladım. Ve bu on yıl sonra “*Surûş*” adlı dergide editör olmama kadar devam etti. Nasıl yazar olunacağı asla bilinmez. Ayağının önünde görülen bir yolu takip ediyorsun. Benim için başka bir yol yoktu. Benim için tek yol ve en keyifli yol yazarlıkla son buldu. Yol benim ayaklarımın önünde keşişti ve ben bu yolda yürüdüm.

3. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çocuk bir kavramdır ve çocukluk bir dönem. Çocuk kavramı modernitenin bir ürünüdür. Moderniteden önce çocukların önemi yoktu. Önemsiz olduğundan değil; ama ona özel bir ilgi verilmezdi. Toplum modernleştikçe çocuk daha önemli olur ve çocuk hedef olarak görülür; araç olarak değil. Çocuk ve çocukluk kavramı hakkında yapılan bütün konuşmalar, biz çocuğu bir hedef olarak mı yoksa araç olarak mı görüyoruz sorusuna dayanmaktadır. Hedef çocuğun kendisi olursa onu yetişkinliğe eğitmiyoruz. Çocukluk yetişkinliğe geçiş aşaması değildir. Bu ilkeye inanırsan bütün çocuk edebiyatı etkilenir. Senin hikâyelerin değişir. Etrafına ve çocuk edebiyatına bakışın değişir. Yavaş yavaş eğitici ve ahlak edebiyatından uzaklaşıp edebiyata eğlenmek için yaklaşırsın.

4. Çocuk kitaplarında olumsuz roller verilen çocuk kahramanları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Hikâyedeki olumsuz rol her zaman yöneten olmuştur. İyi ve kötü arasındaki savaşa dayanan mitler gibi geleneksel olumsuz rollerden *La Fontaine* masallarına kadar. Çocukların masallarında sahip olduğumuz kadar kötü, çirkin ve fenalıklar, yetişkin edebiyatında yoktur. Çocukları yemek isteyen devler, çocuk hırsızları, insan yiyen ejderhalar, devler ve çocuk masallarında çok görülen geleneksel olumsuz

canlılardan bazı örnekler de yatağın altındaki canavarlardır. Ancak günümüzde çocuk masallarındaki olumsuz rol biraz renk değiştirdi ve daha modern olmuştur. Bu konuda temel bir değişikliği Roald Dahl yapar. Onun olumsuz karakterleri çocuklardan nefret eden ve onlara her yoldan zarar veren yetişkinlerdir. Başka bir örnek Barbara Park tarafından yazılan *Junie B. Jones* kitabıdır. Kitabın ana karakteri yetişkinlerin gözünde terbiyesiz, saygısız ve söz dinlemeyen, kelimeleri doğru telaffuz etmeyi bile bilmeyen ve birçok imla hatası olan bir kızcağızdır. Bütün bu olumsuz özellikleriyle *Junie B. Jones* serisi dünya çocuklarının ruh ve kalplerine girebildi.

Hem geleneksel hem de modern olan olumsuz roller, çocukların dünyayı tanımlarını ve hangi güçlerle savaşmaları gerektiğini veya bunlarla başa çıkmaları gerektiğini bilmelerine yardımcı olur. Bu psikolojik yönün yanı sıra hikâyelerde olumsuz karakterlerin bulunması çocukları eğlendirir, güldürür ve heyecanlandırır.

5. Çocuk ve gençlik kitaplarında karşılaşılan cinsiyetçilikle ilgili neler düşünüyorsunuz? Çocuk ve gençlik edebiyatında cinsiyet ayrımı olmalı mıdır?

Şüphesiz bir dönem çocuk kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı yaygınlaşıyordu. Ayrımcılık genellikle cinsiyet klişeleri şeklinde kendilerini gösterir. Hikâyelerdeki kızlar genellikle evde evcilik ve bebek oynuyor; erkekler dışarıda futbol oynuyor, doktor, mühendis ve pilot olmak istiyor. Dünyadaki çocuk masalları kız ve erkeklere karşı bu tür tutumlarla doluydu. Ama durum şimdi çok farklılaştı. Artık masalların kızları klişelerin esiri değil. Klişeleri kırıp kendi gerçeklerini gösteriyorlar. Bakınız, kız kıyafetlerinde pembe rengi, erkek kıyafetlerinde mavi renk seçimleri ortadan kalktı. Çünkü artık herkes hiçbir rengin bir cinsiyete ait olmadığına inanıyor. İran'da çocuk kitaplarımızda cinsiyet eşitliğini sağladığımızı söyleyemem. Çocuk kitaplarında cinsiyet eşitliğini sağlamak zor bir iştir ve yazarların din, örf ve genel olarak önyargıyı aşmaları gerekir. Yeni başlayan yazarlarımız için zor bir iştir.

6. İran'daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Maalesef bu sorunuzdaki maksadınızı anlayamadım. Sonuç olarak cevabım yok!

7. Sizce İran'da çocuk edebiyatı duygulara mı yoksa muhakeme ve düşünmeye mi dayanıyor? Yani çocukların duygusal gelişimine mi yoksa entelektüel gelişimine mi dikkat ediyor?

İran çocuk edebiyatı şu anda deri değiştiriyor. Çok güzel olaylar oluyor. Çocuk edebiyatı bölümündeki genç ve eğitimli nesil çocuk edebiyatına daha rasyonel bakıyor. Hikâyeler ve fabllar yazmanın zamanı geçti. Bugünlerde çocuk edebiyatının ciddi gövdesinde daha az hikâye yazılıyor. Hikâyeler mesaj ve eğitim eksenslidir. Amaçları ahlaki bir mesaj vermektir. Ama bugünlerde yazılan masallarda bu tür doğrudan ahlaki mesajları ve tavsiye türünü daha az görüyoruz. Çocukların eleştirel düşünmeye yönelim veya felsefeye ilgisi artıyor. Yazarlar duygusal ve heyecanlı eylemleri değil; masal karakterlerinin eylemlerini rasyonelleştirerek desteklemeyi öğrendiler. Ancak duyguların her zaman masallarda bir yeri olacaktır. Birçok şeyde olduğu gibi iki veya daha fazla şeyin arasından tercih yapmak zorunda değiliz. Edebiyatın hem rasyonel yönüne hem de duygusal yönüne dikkat edebiliriz.

8. Uluslararası prestijli çocuk edebiyatı ödülleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Neden Hans Christian Andersen Ödülünü kazanan İranlı bir çocuk yazarı olmamıştır?

Andersen ve Alma gibi ödüller İngilizce konuşan ülkeler için tasarlanmış gibi görünüyor. Bu ödülleri kazanmadan Fransız veya Alman bir yazar aday gösterilmeden önce onların kitapları İngilizce olarak yayınlanır ve dünyada tanınır. İran'ın bu ödülleri kazanamamasının çeşitli nedenleri vardır. Sebeplerinden biri küresel tattan uzak olmamızdır. İran kültürü İsveç ve Fransa gibi ülkelerin kültüründen çok farklıdır. Bazen çocuk kitaplarında kullandığımız temalar başka bir ülkede değersiz ve kabul edilemez. Çoğu zaman bizim masallarımızın içeriği batılı okuyucu için kabul edilebilir değildir. Çin ve Japonya gibi bazı ülkeler kendi kültürleri ile yabancı kültürler arasında bir denge kurabildiler ve böylece bu ülkelerin kitapları İngilizce konuşulan ülkelere yayınlanıyor ve iyi karşılanıyor. Ancak İran'da bu denge daha az kuruldu. Hikâyelerin içeriği ya çok İran'a ait ya da çok batıya aittir. İçerik ve değerler İran'a ait olursa batılı yayıncılar ve hakemler tarafından dikkate alınmaz. Batılı tarzda yazılan İran kitapları için, bizim böyle içeriklerimiz var, niye başka ülkelere alalım derler. Her iki

durumda da biz izolasyundayız. Her ikisi arasında denge kurulmadığı sürece. Başka bir sorun, her edebi türün standartlarıdır. Standart resimli kitaplar var. İçerik, biçim, kelime sayısı vb. açısından. Ancak İran’da yayınlanan çoğu kitapta bu standartlar yoktur. Sonuç olarak yabancı yayıncı telif hakkını satın almak için istekli olmaz. Gençlik romanları ve kitap bölümleri için de durum böyledir. Bir kitap yabancı bir yayıncının dikkatini çekmedikçe ve sadece İran’da yayınlanırsa dünya ödüllerini kazanmak için hiç şansı yoktur. Ama hepsinden daha önemlisi dil sorunudur. Biz bir yazarın kitaplarını dünya ödüllerine sunmak için öncelikle onu İngilizceye çevirmemiz gerekir. Bu tercümelemler genellikle asıl metinle çok farklıdır. Mesela nesrin türünü ve özelliklerini yansıtamazlar. Farsça bir masalı İngilizceye çevirebilecek çok az yerli tercüman vardır.

9. İran’daki Şura-yi Kitab-i Kûdek; Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekan u Novceânân, Cabbâr Bâğcebân, Hemzâd-i Sîmorg; Lâkpoşt-i Perende gibi kurumların verdiği ödüller hakkında ne düşünüyorsunuz?

İran’daki edebi ödüllerin kendine özgü sorunları vardır. Bu ödüllerin sorunları daha çok çocuk kitapları alanındadır. Edebi ödüllerin seçilenler için saygı oluşturmaları ve toplumunu tanıtmaları gerekir. Çocuk ve gençlik alanındaki edebi ödüller, kazananlar için böyle saygınlık kazandırmadığı halde sadece birkaç edebi grup bu seçimlere tepki göstermemektedir. Çocuk Kitapları Şurası yıllardır en iyi kitaplar fihristi yayınlıyor. Ancak bu fihristler kitabın çok satılmasına yardımcı olmamıştır. Kânûn-i Perveriş, diğer kurumlar ve grupların kitaplara verdikleri ödüllerde de durum böyledir. Yani İran’da ister yetişkin ister genç ve ister çocuk için edebiyat ödüllerinin rolü dünyada olanlardan farklıdır. Dünyada örneğin Newbery ödülünü kazanmak yeterlidir. Ardından yayıncılar sizi takip eder ve kitabınızın tirajı yükselir. Eğer İran’da birisi Kânûn-i Perveriş’in en önemli ödülü olan Kalem-i Perende ödülünü kazansa yayıncılar sözleşme için onunla sıraya girer mi? Asla. Bugüne kadar bu ödüllerin bir yazarın saygınlığına ve eserlerinin çok satılmasına bir etkisi olmadı.

10. İran çocuk ve gençlik edebiyatında kadının rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Devrimden sonra İran’da çocuk edebiyatının kadınlar tarafından teşvik edildiğini önyargısız söyleyebilirim. En iyi çocuk şairleri kadınlardır. En iyi gençlik yazarları kadınlardır. Gençlik romanları alanında kadınlar erkeklerden daha az değil; aksine çok daha yenilikçidir. Ama burası Ortadoğu. Oyunun kural ve kanunları erkekler tarafından yazılıyor. Kadınların güçlülüğü çoğu zaman görülmez. Erkekler her zaman kazanır; kadınlar bazen! Dünya ödülleri için aday gösterildiğinde dikkat edin, bir kadının adını göremezsiniz. Tamamı erkektir. Nitelik ve iş tecrübesi açısından kadınlardan çok daha aşağıda olan erkekler. Kültür müdürleri, karar vericiler ve kültürel politika yapıcılar genellikle erkeklerdir. Ama bu aşikâr ayrımcılık kalkacak. Günümüz yaşam tarzı dünyanın her yerindeki kadınların talepkâr olduğunu ve eşitliği sağlayacağını gösteriyor. İran’da ve çocuk edebiyatında da er ya da geç bu gerçekleşecek.

11. Hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Yıllardır çocuk ve gençlere tek mesajım; “değişiklik gösterin, farklı olun, değişik olun ve benzersiz olun” oldu. Binlerce pilot gibi pilot olmak, binlerce aktör gibi aktör olmak ve başka herhangi bir işte zarafet ve tatlılığın olmadığını düşünün. Önceki işinize bir şeyler eklediğinizde hayat tatmin edici olur. Eğer hikâye anlatıcısıysanız, ülkenizdeki masal anlatımı dünyasına kişiye özel ve benzersiz bir şey eklemelisiniz. Bunu ben yıllardır çocuklara hikâyelerimde anlatırım. “*Bânû-yi Hezâr Kısse*” (Bin Öykünün Hanımı) adlı bir kitabım var. Bu kitapta dokuz yüz doksan dokuz hikâye yazan bir yazar, bininci hikâyeyi yazmak istiyor. Özel bir temanın peşine düşüyor, onun masallarıyla büyüyen çocukların dünyasına giriyor. Ama her birinin davranışları Bin Öykünün Hanımı masallarından bir şey anlamadıklarını ve değişiklik olmadığını gösteriyor. Benim masallarım da anlattığım; değişmek, önceki nesilden temelde farklı olmak.

12. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı? İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Benim birkaç kitabım Çince, Kürtçe, Urduca ve İngilizceye çevrildi. Ama yabancı yayıncıların onları seçmesi, çevirmesi ve yayınlaması bu şekilde olmadı. İranlı yayıncılar veya kurumlar benim tam olarak bilgimin olmadığı belirli amaçlarla Farsça yazan yazarların bazı kitaplarını çeşitli dillere çevirip yayınlıyorlar.

Çeviri için beş kitabı tanıtmak zor bir iştir. İran’da iyi eserler yayınlanmıştır. Kendi kitaplarım arasından seçersem üç kitap seçeceğim ve bu üç kitabın ergen kitlesi üzerinde büyük bir etkisi olduğunu ve hatta yazarlar üzerinde ilham verici olduğunu cesurca iddia edeceğim. Ortalama yaklaşık otuz yıllık olan bu kitapların hâlâ basımı devam etmektedir.

3.3.12. Cemşid Hânîyân

1340 hş./1961 yılında Âbâdân şehrinde dünyaya geldi. Yazmaya 1360 hş./1981’li yıllarda yetişkinler için öykülerle başladı. On yıl sonra çocuk ve gençlik edebiyatı alanında kitaplar yazmasıyla daha çok bu alanda tanındı. Onun yazdığı pek çok tiyatro yazılarıyla da tanınır. Cemşid Hânîyân ulusal ve uluslararası pek çok ödül aldı ve dünya çapında tanınan çocuk edebiyatı ödüllerine aday gösterildi. *Âşıkânehâ-yi Yûnus der Şikem-i Mâhî* (Balığın Karnındaki Yunusun Romantizm) adlı kitabı Çocuk Kitap Şura’sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) tarafından 2014 yılında The International Board on Books for Young People (IBBY) onur diploması için aday gösterildi. Yazar Münih’teki Uluslararası Çocuk Kütüphanesinde düzenlenen Beyaz Karga Festivali’ne (White Ravens Festival) davet edildi. Çocuk Kitap Şura’sı (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) Cemşid Hânîyân’ı Hans Christian Andersen 2022 yılı ödülü için aday gösterdi. *Edson Arantes Do Nascimento u Hergûş-i Himâliyâyîeş* (Edson Arantes do Nascimento ve Onun Himalaya Tavşanı) adlı kitabı Uçan Kaplumbağa (Lâkpoşt-i Perende) 2021 ödülüne ve *Goftegû-yi Câdûger-i Bozorg bâ Melike-yi Cezire-yi Renghâ* (Renkler Adasının Kraliçesi ile Büyük Büyücünün Sohbeti) adlı kitabı 2020 İran Cumhuriyeti yılın kitabı ödülüne aday gösterildi.⁴⁹⁹

⁴⁹⁹ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/1269-> 10.05.2021

Cemşîd Hânîyân'ın eserleri hakkında pek çok makale yazıldı. Onun kitaplarını farklı bakış açısıyla ve farklı bir tarzda yorumlaması kendisi ve eserleri üzerine dikkatleri çekmektedir.

Cemşîd Hânîyân'ın çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı kitapları şunlardır:

- Kûdekîlhâ-yi Zemîn, (Dünyanın Çocuklukları), 1376 hş./1997
- Şeb-i Gorbehâ-yi Çeşm-i Sefid, (Beyaz Gözlü Kedilerin Gecesi), 1380 hş./2001
- Haşâyârşa, (Pers Kralı I. Serhas), 1380 hş./2001
- Kûsemâhî, (Köpekbalığı), 1381 hş./2002
- Kalb-i Zîbâ-yi Bâbûr, (Babür'ün Güzel Kalbi), 1382 hş./2003
- Şebî ki Cervâsek Nehâned, (Ağustos Böceğinin Ötmediği Gece), 1382 hş./2003
- Âryâyîhâ, (Aryanlar), 1382 hş./2003
- Lâkpoşt-i Fîlî, (Fil Kaplumbağası), 1385 hş./2006
- Nâhî, (Nahi), 1386 hş./2007
- Tabaka-yi Heftom-i Garbî, (Batıya Bakan Yedinci Kat), 1387 hş./2008
- Govs-i 'Amîk, (Derin Dalış), 1388 hş./2009
- Âşıkânehâ-yi Yûnus der Şikem-i Mâhî (Balığın Karnındaki Yunusun Romantizmi), 1389 hş./2010
- Yek Ca'be-yi Pîtzâ berây-i Zûzenga-yi Kebâb Kerde, (Pişmiş Yamukluklar İçin Bir Kutu Pizza), 1391 hş./2012
- Împârâtûr-i Kûtûle-yi Serzemîn-i Lîlî Pût, (Liliput Ülkesinin Cüce İmparatoru), 1395 hş./2016
- Goftegû-yi Câdûger-i Bozorg bâ Melike-yi Cezire-yi Renghâ (Renkler Adasının Kraliçesi ile Büyük Büyücünün Sohbeti), 1397 hş./2018
- Edson Arantes Do Nascimento u Hergûş-i Himâliyâyîeş (Edson Arantes do Nascimento ve Onun Himalaya Tavşanı), 1398 hş./2019

- Der Yek Zohr-i Dâg-i Tâbistân Dohterî ez Basra Âmed (Sıcak Bir Yaz Öğleni Basra'dan Bir Kız Geldi), 1400 hş./2021

Cemşîd Hânîyân ile 15 Temmuz 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

7 Şehrîver 1340 hş./1961 yılında İran'ın Güneybatısında liman kenti Abadan'da dünyaya geldim. Bu şehir samimi insanları, farklı etnik köken ve dinlerin bir arada yaşaması, Karun nehri ve Basra Körfezi üzerinden açık sularla bağlantılı olması ve petrol çıkartılması gibi nedenlerle İran coğrafyasında ekonomik ve kültürel olarak özel bir konuma sahiptir.

Masal ve öykülerin fantastik dünyasıyla ilk tanışmam on üç yaşımdan önce babamın bana ve kardeşlerime deniz yolculuklarını anlatmasıyla oldu. O küçük ve büyük gemilerde denizciydi ve her zaman uzak ve yakın yolculuklar yapardı. On üç yaşında ilk defa Fransız yazar Maurice Druon'un *Yeşil Parmaklı Tistu* adlı hikâye kitabını okuyarak yazılı hikâye dünyasını deneyimledim ve bu bende okuma ve yazma hissini uyandırdı.

2. Çocuk ve gençler için yazmaya ne zaman başladınız? Niçin çocuk ve gençler için yazmayı tercih ettiniz?

1375 hş./1996 yılında ve dünya çocuk romanları yazma sürecinde ilginç bir şekilde çocuk ve gençlik edebiyatının fantastik dünyasına girdim. Neredeyse Alice'in Harikalar Diyar'ına girdiği gibi. Romanın asıl temasında İran-Irak savaşının ilk günlerinde ailesini bombalamada kaybeden bir genç vardır. Kendisi hariç aileden geriye kalan tek kişi öykü kahramanının onu başka bir şehirde bulmaya çalıştığı erkek kardeşidir. Bu aramayı yalnız yapmaya kararlıydı. Ama aniden "Kul Kul-i Uştur" isimli bir dev kendisini öyküye sokar. Melekler tarafından kötülüklerini telafi etmesi için bir fırsat daha verilen bu dev, öykünün kahramanı ile arkadaş olur. Aslında beni çocuk ve gençlik edebiyatının fantastik diyarıyla tanıştıran "Kul Kul-i Uştur" oldu.

3. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çocukluk, yetişkin dünyamıza paralel bir dünyadır. Paralel dünyadan fantastik dünyayı ve ötesini kastetmiyorum. Kendi kurallarına göre hareket ettiği gerçektir. Kendi talepleri ve yaşama şartları vardır. Hepimizin bu dünyada yaşamış ve

oradan çıkmış olması ilginçtir. Bazıları onu sadece hatırlar. Bazıları anılarını yazıp yeniden oluşturur. Bazıları ise onu tamamen unutmuştur. Çocukluk dünyasını yazıp yeniden oluşturanlar artık çocuk değillerdir; ama onun fahri vatandaşıdır.

4. Neden Andersen ve ALMA ödüllerine aday gösterildiğinizi düşünüyorsunuz? Sizi diğer yazarlardan farklı yapan çocuğu farklı değerlendirmeniz olabilir mi?

Bu konuda gerçekten bir şey bilmiyorum. Bu iki ödüle seçilme ve aday gösterilme kriterlerini bile bilmiyorum. Kitaplarımda ve yazma metodumda bu iki ödülün kriterlerine uygun noktalar olmalı. Her durumda bu iki dünya ödülü çok önemlidir; ama “yazmaktan” daha önemli değildir.

5. İran’daki Şura-yi Kitâb-i Kûdek; Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekan u Novcevânân, Cabbâr Bâğcebân, Hemzâd-i Sîmorg; Lâkpoşt-i Perende gibi kurumların verdiği ödüller hakkında ne düşünüyorsunuz?

Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek ve Lâkpoşt-i Perende gibi kurumların ödülleri çok değerli buluyorum. Çünkü bazı eksikliklerine rağmen onlar için çocuk ve gençlik edebiyatının sağlıklı akışından başka önemli bir şey olmadığına eminim. Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân adlı kurumun ve ödülünün mevcut durumu hakkında hiç iyimser değilim. Onun işleyişiyle ilgili çok fazla eleştiri var. Cabbâr Bâğcebân ödülüyle ilgili bilgim sahibi değilim.

6. İslam devriminden sonra İran çocuk ve gençlik edebiyatının gelişimi hakkında bilgi verir misiniz? Size göre bu gelişimde en önemli unsur nedir?

1358 hş./1979 Devriminden sonra çocuk ve gençlik edebiyatı için belki en önemli olay deriden kabuk çıkmasıdır. Yani bu edebiyat artık siyasi akımlı fikirlerin kabuk olma rolünü bıraktı ve tam yirmi yıl önce gerçek edebiyata doğru adım attı. Bu değişimdeki en önemli unsur edebiyatta çocukluğa gösterilen ilgidir.

7. İran’daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Günümüzün modern ve post modern dünyasından çocuk ve gençlere yeni bir sözümüz olmayacak gibi görünüyor. Ama kesinlikle kendimiz, kendi tarzımızla ve kendi bakışımızla söyleyebiliriz. Bu farklılık ve söyleyebileceğimiz söz anlamına gelir.

8. Sizce İran'da çocuk edebiyatı duygulara mı yoksa muhakeme ve düşünmeye mi dayanıyor? Yani çocukların duygusal gelişimine mi yoksa entelektüel gelişimine mi dikkat ediyor?

Son yirmi yılda İran çocuk ve gençlik kurgu edebiyatı önemli derecede ve ümit verici bir şekilde gelişim gösterse de hâlâ kuralları ve mücadelesi devam etmektedir. Kurallarla, bilinmesi gereken bir zarf olan çocuk ve gençlere özgü olması gereken edebiyatın yapısını kastediyorum.

9. İran'daki siyasi ve dini durum çocuk edebiyatını etkiledi mi, etkilemedi mi? Etkilediğini düşünüyorsanız birkaç örnek verir misiniz?

Kesinlikle bu şekildedir ve kesinlikle İran dışında başka ülkelerde de bu siyasi ve dini etki vardır. Ancak bizim sınırlamalarımızın farklı bir şekli ve kapsayıcılığı olabilir. Biz özellikle pek çok cinsiyet sorunlarıyla ilgili kolaylıkla hikâye yazamayız. Siyasi ve hatta ideolojik bakış açısının sınırlamaları, açık ve kırmızı çizgileri vardır. Aynı şey sosyal eleştiri için de geçerlidir.

10. Çocuk ve gençler için tiyatro ve senaryolar yazdınız mı veya yazmayı düşündüğünüz tiyatro konuları var mı?

Evet, şu anda *Şâhnâme*'deki on kadın karakterden on tiyatro tasarlıyorum.

11. Hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Çocuklarımız çok zeki, meraklı ve yaratıcıdır. Ama onlara uygun edebiyatın çok az üretildiği görülüyor. Yüzeysel ve vaaz verici kitaplar onların edebi zevklerini zedelemiştir. Onların saygı duyabilecekleri şekilde inşa edilmiş bir dünyaya ihtiyaçları var. Benim uğraşım onların saygın edebiyatını yaratmaktır.

12. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı? İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Benim eserlerim çok az tercüme edildi. Aslında çeviri ve çeviriyi tanıtmaya metodu halka açık bir olay değildir. Birkaç yetişkin kısa ve uzun öyküm ve bir ya da iki tiyatro oyunu Lehçe ve Rusça dillerine tercüme edildi. Son zamanlarda ise Andersen ödülü dosyasının tamamlanması için gençlik romanlarımdan beş tanesi İngilizceye çevrildi. Türkiye kitap piyasası hakkında bilgim bulunmaması nedeniyle bir önerim yok.

3.3.13. Ferhâd Hasanzâde

1341 hş./1962 yılında Âbâdân şehrinde dünyaya geldi. Gençlik dönemlerinde öykü ve tiyatro yazıları yazmaya başladı. Çocuklar ve gençler için hikâye, roman, şiir, kısa öykü, mizah içerikli yazılar yazmanın dışında bazı klasik eserleri çocuklar için yeniden yazdı. Çocuklar ve gençler için yüzden fazla kitabı bulunan yazarın eserleri Çince, Ermenice, Arapça, Türkçeye tercüme edildi ve bazı kitapları sinema ve animasyon filmi olarak çekildi. Çocuk ve Gençlik Yazarları Derneği (Encumen-i Nivisendegân-i Kûdek u Novcevân) üyesidir ve bu dernekte birkaç dönem yönetim kurulu üyesi olarak seçildi.

Ferhâd Hasanzâde Uçan Kaplumbağa (Lakpoşt-i Perende) festivalinden gümüş heykel ödülü kazandı. 2018 yılında Hans Christian Andersen ve The International Board on Books for Young People (IBBY) tarafından onur ödülü kazandı. Ferhâd Hasanzâde Hans Christian Andersen ödülüne 2018, 2020 ve 2022 yılları için üç kez aday gösterildi.

Ferhâd Hasanzâde'nin çocuklar için yazdığı kitapları:

- Mâcerâ-yi Rûbâh u Zenbûr (Tilki ile Arının Macerası), 1380 hş./2001
- Biyâ Âvâz mî Hânîm (Gel Şarkı Söyleyelim), 1376 hş./1997
- Dârkûb u Gergedan (Ağaçkakan ile Gergedan), 1378 hş./1999
- Hediye-i Hîs (Islak Hediye), 1378 hş./1999
- Lûlû-yi Zîbâ-yi Kıssagû (Masalcı Güzel Öcü), 1380 hş./2001
- Lebhendhâ-yi Keşmeşî-yi Yek Hânevâde-yi Hoşbaht (Mutlu Bir Ailenin Kuru Üzümlü Gülümsemeleri), 1382 hş./2003
- Âkâ Rengî u Gorbe-yi Nâkola (Renkli Bey ile Akıllı Kedi), 1382 hş./2003
- Bend-i Rahtî ki Berây-i Hodeş Dil Dâşt (Kendisine Gönül Bağlayan Çamaşır İpi), 1384 hş./2005
- Kıssahâ-yi Kûtî Kûtî ⁵⁰⁰(Kuti Kuti'nin Masalları), 3 Cilt, 1386 hş./2007

⁵⁰⁰ Bu kitapların Türkçe çevirileri için Bkz.: Farhad Hassanzadeh, **Kırkayak Kuti Kuti'nin Maceraları 1: Yemek Soğudu Kuti Kuti**, Çev. Rüya Pertev, Çiz. Huda Haddadi, İstanbul, Mevsimler Kitap

- Perî-yi Nâze-yi Dest-i Dîrâze (Uzun Kollu Nazlı Peri), 1388 hş./2009
- Dîv-i Dîg be Ser (Kafasında Kazan Olan Dev), 1388 hş./2009
- Dirahtî ki Hâbeş mî Âyed (Uykusu Gelen Ağaç), 1393 hş./2014
- Çetrî bâ Pervânehâ-yi Sefîd (Beyaz Kelebekli Şemsiye), 1396 hş./2017

Ferhâd Hasanzâde'nin gençler için yazdığı kitapları:

- Mâr u Pelle (Yılan ve Basamak), 1373 hş./1994
- Mâşû der Mîh (Sisteki Maşu), 1373 hş./1994
- Senfûnî-yi Hemmâm (Banyo Senfonisi), 1374 hş./1995
- Gâh Rûşen Gâh Târîk (Bazen Aydınlık, Bazen Karanlık), 1374 hş./1995
- Mihmân-i Mehtâb (Ay ışığı Misafiri), 1375 hş./1996
- Bozorgterîn Hatkeş-i Dunyâ (Dünyanın En Büyük Cetveli), 1375 hş./1996
- Engoşt-i Moceseme (Heykel Parmak), 1376 hş./1997
- Âbîter ez Âbî (Maviden Daha Mavi), 1376 hş./1997
- Âhengî Berây-i Çehârşenbe (Çarşamba İçin Şarkı), 1377 hş./1998
- Emîr Kebîr Fekat İsm-i Yek Hiyâbân Nist (Emir Kebir Sadece Bir Cadde İsmi Değil), 1377 hş./1998
- Kelâg-i Kâmpûter (Bilgisayar Kargası), 1378 hş./1999
- Hindivâne be Şârt-i 'İşk (Aşk Karşılığında Karpuz), 1378 hş./1999
- Nemekî u Mâr-i 'Eyneki (Tuzluk ile Gözlüklü Yılan), 1378 hş./1999
- Mordeî ki Zinde Şod (Canlanan Ölü), 1380 hş./2001
- Kenâr-i Deryâçe Nimket-i Heftom (Gölün Kenarında Yedinci Bank), 1385 hş./2006
- 'Akrebhâ-yi Keştî-yi Bombek (Bomba Gemisinin Akrepleri), 1388 hş./2009

- Hestî (Varoluş), 1389 hş./2010
- Hatırât-i Hûn Âşâm-i ‘Âşık (Aşık Vampirin Anıları), 1392 hş./2013
- İn Veblâg Vâgozâr mî Şeved (Bu Blog Devredilir), 1392 hş./2013
- Zîbâ Sedâyem Kon⁵⁰¹ (Beni Ara Ziba), 1394 hş./2015
- Hatırât-i Hûn Âşâm-i ‘Âşık 2 (Aşık Vampirin Anıları 2), 1397 hş./2018

Ferhâd Hasanzâde ile 19 Temmuz 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

İran’ın güney şehirlerinden birinde yani Abadan’da doğdum. Abadan o dönemde bölgenin en büyük rafinesi olan bir petrol rafinesinin bulunduğu bir sanayi şehridir. İngilizler bu şehirde yaşıyordu ve İran’ın çeşitli şehirlerinden pek çok işçi çalışıyordu. Babam önce bir petrol şirketi işçisiydi, sonra çıktı ve bir bakkal (küçük süpermarket) açtı. Mali durumumuz orta seviyedeydi. Biz yedi kız ve bir erkek kardeşlik ve ben beşinci çocuktum. Çocukluğumdan beri masal ve hikâyelere ilgim vardı. Kendimi doğru düzgün hatırlamıyorum. Ama ilkokulda bir iki yıl evden okula birlikte gittiğim halamın kızı vardı. O hâlâ beni her gördüğünde okula giderken bana anlattığın hikâyeleri hatırlıyor musun diyor. Ben sadece petrol şirketi otobüslerine yürüyerek gizlice binmenin belirsiz görüntüsünü hatırlıyorum. Ama sonraları yazarlık işaretlerinin kendini orada gösterdiği deneme sesleri oldu. Duygusal ve yaratıcı denemeler yazdığımı hatırlıyorum. Ya da okulda yalnız veya grup olarak duvar gazetesi hazırlardık. Daha sonra Kânûn-i Perveriş-i Fikrî kütüphanesine üye oldum ve kendimi drama derslerinde buldum. Hem kendimi hem de edebiyat ve sanat dünyasını. İran’ın ve dünyanın büyük roman yazarlarını ve şairlerini tanımak bu noktadan itibaren oldu. Utangaç ve içine kapanık olan ben, tiyatroyla, fotoğrafçılıkla, yazarlık ve şairlikle yavaş yavaş diğerlerinden ayrıldım ve kendimi bir şekilde ifade etmek için güven buluyordum. Daha sonra savaş hayatımın seyrini değiştirdi. Bazen Abadan’da, bazen ailemin yanında ve göç halinde. Yaptığımız her şeyi bıraktık ve gurbete çıktık. Göç yılları çok zordu. Hayatı devam ettirmek ve babama yardım etmek için çeşitli

⁵⁰¹ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Farhad Hassanzadeh, **Bul Beni Ziba**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Timaş Genç Yayınları, 2017.

işlerde çalıştım. Halı satış mağazasında ayak işlerinden fotoğrafçılık, inşaat, elektrikçilik, bisiklet yapımı, tekstil fabrikasında işçilik ve başka onlarca işte çalışmaya kadar. Önlerinde hayat derslerinin olduğu meslekler. Üniversite sıralarında öğrenmemin olanaksız olduğu insanları, sosyal davranışları, siyahları ve beyazları tanıma.

2. Çocuk ve gençler için yazmaya ne zaman başladınız? Niçin çocuk ve gençler için yazmayı tercih ettiniz?

İlk kitabım ilk çocuğum dünyaya geldikten sonra doğdu. Ona anlattığım bazı hikâyeleri başkalarıyla paylaşmadığım için üzgünüm. Onun hikâyesinin adı Tilki ve Arının Maceralarıydı. Çizimini de kendim yaptığım bir kitabım 1380 hş./ 2001 yılında yayınlandı. O zamanlar Şiraz'da yaşıyorduk. Ne ilginç biliyor musunuz, kitabın telif hakkı yerine okul ve anaokulu gereçlerini alırdım ve cadde kenarında onları satıp nakite çevirirdim. Daha sonra daha çok ve daha iyi yazmak için hareket etmem gerektiğini hissettim. Ciddi olmalı, siyasetten ve boşluklardan uzak çocukların dünyasını düşünmeli ve onların kalplerine girmeliydim. 1372 hş./1993 yılında yayınlanmış iki kitapla Tahran'a geldim. Her hikâyeyi yazarak çocukların dünyasına ait olduğumu hissediyordum. Bakış açımı onlara çevirdim ve dünyaya onların gözünden baktım. Ben çocukların dünyasına yabancı değildim. Ergenliğimde tiyatro ve masal olarak yaptığım çalışmalar bana kalp ve kalem gücü veriyordu.

3. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu kavrama benim bakışım akademik değil ve bilimsel tanımlarla ilgilenmiyorum; ancak deneyimlerim bana çocuğa kâmil olmayan insan ve büyüyene kadar hayatta hak ve payı olmayan bir varlık olarak bakmamak gerektiğini söylüyor. Bence her şey bu dönemden itibaren başlıyor ve onların ruhsal, psikolojik ve gelişimlerine dikkat edilmeli. Onların yaratıcılıkları ve sanatsal yetenekleri yanlış eğitim sisteminde kaybolmamalıdır. Bence çocuklar iyi bir filozofturlar ve dünyayı yalan ve aldatma olmadan görürler. Çoğu zaman yetişkinlerin hatalarına kurban gidiyorlar.

4. Neden Andersen ve ALMA ödülleri aday gösterildiğini düşünüyorsunuz? Sizi diğer yazarlardan farklı yapan çocuğu farklı değerlendirmeniz olabilir mi?

Bence sebeplerinden biri buydu. Ancak bu görüş tek başına yeterli değildir. Beni bu iki ödüle aday gösteren Çocuk Kitapları Şura'sı aylarca süren uzmanlık ve çalışmamın gözden geçirilmesinden sonra bana ilginç gelen nedenleri sıraladılar. Kitapların tür ve yaş grubu (bebek, çocuk, ergen, genç, yetişkin tüm yaş gruplarına hitap eden yazarlık ile roman, öykü, resimli kitap, şiir, biyografi, mizah, klasik edebiyatın yeniden yazılması gibi türler açısından) kitap okuma ve çocuk edebiyatını teşvik etme alanında sivil faaliyetler (İran Çocuk ve Gençlik Yazarlar Derneği'nin kurucularındanım) ile çocuklar için yazma alanındaki diğer faaliyetler. (yaklaşık otuz yıl)

5. İslam devriminden sonra İran çocuk ve gençlik edebiyatının gelişimi hakkında bilgi verir misiniz? Size göre bu gelişimde en önemli unsur nedir?

Bence devletin çocuk edebiyatına bakışı onun gelişmesinde rol oynamıştır. Elbette devlet çocuk edebiyatını çocukları eğitmek ve yönlendirmek için bir araç olarak görüyor ve bunun için pek çok bütçeler harcamıştır. Ancak edebiyat gramer olmadığından saf ve özgün edebiyat kendi yoluna gitmiş ve kendini bu sofradan almıştır. Kitap ve basın festivallerinin yanı sıra yayınlar ve edebi programlar devlet bütçeleriyle düzenleniyor; ancak akıllı yazarlar deneyim kazanmak, edebiyatları ile üslup ve tarzlarını geliştirmek için bu imkanları kullandılar. Elbette bazı yerlerde bu devlet desteği zarar gördü ve bazı fonları israf etti. Devrimden sonra doğrudan veya dolaylı olarak çocuk edebiyatıyla ilgilenen kurumlar öncekinden daha fazla oldu. Bazı yayıncılar bu kategoride uzman olarak yoğunlaştılar ve kitap sunumunda özel bir tarz sergilediler. Üniversitelerde çocuk edebiyatı bölümü açıldı. Ayrıca özel yayınlar ve çocuk kitapları eleştirileri gelişti. Bütün bunlar çocuk edebiyatının gelişmesinde yardımcı olmuştur.

6. İran'daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Hayır. Her ülkenin kendisine has bir kültürü olduğunu düşünüyorum. Bazı yerlerde ortak noktaları olabilir; ancak bu ortak noktalar irtibat kuracak kadar renkli değildir. Aynı zamanda eserlerimizin tercüme edilmeme sorunu var. Farsçanın diğer dillere daha az kitabın çevrilmesine neden olan bazı kısıtlamaları vardır. Ayrıca İran'ın telif hakkı sözleşmesine uymaması bu alanı daha da sınırlandırmıştır.

7. Sizce İran'da çocuk edebiyatı duygulara mı yoksa muhakeme ve düşünmeye mi dayanıyor? Yani çocukların duygusal gelişimine mi yoksa entelektüel gelişimine mi dikkat ediyor?

İran'da çeşitli yazarlar vardır ve onların hikâyeleri bu şekilde sınıflandırılma yapılamaz. Ben her iki grupta da olduğunu düşünüyorum; ama duygulara ve hislere dayalı edebiyatın daha renkli bir tarafı vardır.

8. İran'daki siyasi ve dini durum çocuk edebiyatını etkiledi mi, etkilemedi mi? Etkilediğini düşünüyorsanız birkaç örnek verir misiniz?

Daha önce de söylediğim gibi, devrimden sonra İran çocuk edebiyatı ideolojik kavramları aktarmak ve eğitmek için bir araçtı. Devrim, sekiz yıllık savaş ve yeni hükümetin sorunları duygusal edebiyata ve bazen slogan içerikli edebiyata ihtiyaç duyuyordu. Savaş şehitlerinin hayatlarını içeren pek çok kitaplar yazıldı. Devletin destek verdiği yayıncılar ve devlete ait yayıncılar tarafından peygamber ve imamların hayatlarını içeren birçok kitaplar da vardır. Ancak savaştan sonra edebiyatın seyri yavaş yavaş yaratıcı ve bağımsız eserlere doğru hareket etti.

9. “Ziba Ara Beni” adlı romanınız gerçek bir hayattan mı uyarlandı? Ziba'nın gerçek ile okuduğu romanların kurgu sahneleri arasında kalması onun hayatının acımasızlığı karşısında kendi dünyasında yaşadığını mı gösteriyor?

Hayır, gerçek bir hayattan uyarlanmış değil. Ama etrafımda böyle bir kaderi olan birçok kızın olduğunu hissediyorum. Bu romanın ana fikri, davet edildiğim bir hayır kurumunun töreninde aklıma geldi ve bu çocukların bir tiyatro oyununa tanık oldum. Farklı ailelerden gelmiş olsalar da yine de hepsi aynı yoldan bugüne gelen evsiz ve istismara uğramış kızlar. Her birinin farklı hikâyesi vardı; ama sanki bir hayatları

var ve aynı şeyden acı çekiyorlar. Zîbâ'nın kişiliği kendi düşünceme ve bulgularıma göre şekillendi. Kitap okuyan ve diğerlerinden daha mantıklı düşünen bir kız.

10. “Ziba Ara Beni” adlı romanınızın ismini nasıl seçtiniz? Ziba’ya seslenen babası mı yoksa yazar başka bir şeye mi atıf yapıyor?

Romanın ismi çok tesadüf oldu. Bir sinema dergisiyle röportaj yaptığımı hatırlıyorum. Bu röportajda yazdığım romana işaret edip onun ana karakterinin adının Ziba (güzel) olduğunu ve yazarken beni rahatsız ettiğini söyledim. Bazen beni ağlatıyor ve onun için kalbim yanıyordu... O da manşet atmıştı: Ziba Ara Beni.

Bu isim karışık geliyor. Ziba’nın birkaç anlamı olduğundan ve güzel ve güzel olma kavramına işaret ettiğinden birkaç şekilde okunabilir. Biri güzel dilinden “bana güzel söyle”, “bana iyi söyle” duyar gibi; diğeri, babasının dilinden kızına hitap ederek söyler: Güzel! Ara beni. Elbette başka dillere çeviri de isminin anlamına değil, sadece adını belirtmek zorunda kaldık. İngilizcesi: Ziba Call Me.

11. Hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Romanlarımda kendi imajını görmeye çalışırım. Endişelerini, fikirlerini ve düşüncelerini. Ergenlik döneminin hislerini, duygularını ve aşkını. Toplumda var olan sorunlarla karşılaşma ve tanıma gibi. Özellikle de tarihimiz boyunca onlara çok haksızlık edilen ve aşağılanan kızlar için. Onlarda kendine özgüven ve aktivizm duygusu oluşturmaya çalışıyorum. Hem ciddi yazılarda hem de mizah ve esprilerle onların ellerinden tutup kendilerini yakın hissettikleri ve sevdikleri bir hikâyeye götürüyorum.

12. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı? İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Kuti Kuti kitapları (3 cilt) Türkçe, Çince, Malayca, Arapça ve İsveççe ’ye çevrilmiştir. *Çetrî bâ Pervânehâ-yi Sefîd* (Beyaz Kelebekli Şemsiye) kitabı İspanyolca, Korece ve Çince’ye; *Beşo, Neşo* (Ol, Olma) kitabı İngiltere’de İngilizceye

çevrildi, *Zibâ Sedâyem Kon* (Ziba Ara Beni) Mısır'da Arapçaya, Ermenistan'da Ermenice olarak yayınlandı.

Sorunuzun ikinci kısmı ile ilgili çeviri için 5 eser: Kendi eserim *Hestî* (Varoluş); Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî'nin *Lâlâyî berây-i Dohter-i Morde* (Ölü Kız için Ninni); Mohadese Goderzîniyâ'nın *Sitâre* (Yıldız); Mojgân Kalhor'un *Dohterî bâ Rûbân-i Sefîd* (Beyaz Kurdeleli Kız); Âtûsâ Sâlihî'nin *Hatta Yek Dakike Kafîst* (Bir Dakika Bile Yeter)

3.3.14.Efsâne Şa'bân Nejâd

1342 hş./1963 yılında Kirman eyaletindeki Şehdâd şehrinde dünyaya geldi. Lisans eğitimini Fars Dili ve Edebiyatı bölümünde, yüksek lisans eğitimini ise Drama Edebiyatı bölümünde tamamladı. 1360 hş./1981 yılından itibaren çocuk ve gençlik edebiyatı alanında faaliyetlerde bulunmaya başladı. Çocuk radyosunda program içerik editörü oldu. *Roşd-i Novâmûz* ve *Roşd-i Dânişâmûz* dergilerinde editörlük yaptı. Ayrıca *Keyhân-i Beççehâ*, dergisinin şiir ve müzik konseyinde, Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân kurumunun tiyatro yazma konseyinde üyedir. Efsâne Şa'bân Nejâd, halen Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân Yayınlarında şiir konseyi başkanı olarak görev yapmaktadır.

Efsâne Şa'bân Nejâd şimdiye kadar çocuk ve gençler için şiir, hikâye, tercüme gibi çeşitli türlerde yaklaşık dört yüz kitap yayınladı. 2010 yılında Astrid Lindgren ödülüne aday gösterildi. 2015 yılında *Mast-i Şîrîn* adlı kitabı Münih Kütüphanesindeki fihriste eklendi. Şiir ve senaryoları çeşitli programlarda kullanıldı ve *Sedâ-yi Senovber* (Kavağın Sesi) adlı kitabından esinlenerek bir dizi çekildi.

Efsâne Şa'bân Nejâd'ın çocuklar için yazdığı bazı kitapları:

- Elengûhâ-yi Kırmiz (Kırmızı Bilezikler), 1379 hş./2000
- Zenbûr u Sîb-i Kırmiz (Arı ile Kırmızı Elma), 1385 hş./2006
- Bâzî der Bârân (Yağmurda Oyun), 1385 hş./2006
- Bâzî der Âftâb (Güneşte Oyun), 1385 hş./2006
- Rûbâh-i Kırmiz Selâm (Selam Kırmızı Tilki), 1387 hş./2008
- Mâh Tîti Kolâh Tîti (Ay Titi Şapka Titi), 1385 hş./2006

- Yek Dâne-yi Bâdâm⁵⁰² (Bir Badem Tanesi), 1390 hş./2011
- Per Per Menem Per (Per Per Benim Per), 1393 hş./2014
- Boz u Mîş (Keçi ile Fare), 1393 hş./2014
- Bozgâlehâ-yi Ebrî (Bulutun Oğlakları), 1394 hş./2015
- Zûr ki ez Heme Biştire? (Herkesten En Güçlü Kim?), 1395 hş./2016
- Mâst-i Şîrîn (Tatlı Yoğurt)
- Ereng Ereng Begû Çi Reng? (Ereng Ereng Söyle Ne Renk?)
- Kelâghâ be Hûneeş Neresîd (Karga Evine Varamadı)

Efsâne Şa'bân Nejâd ile 30 Ağustos 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

1 Ordıbehişt 1342/21 Nisan 1963 yılında Şehdâd'da (Kirman eyaletinin çöl şehirlerinden biri) geniş bir ailede dünyaya geldim. Adımı Efsâne koyup farkında olmadan ruhumu şiir, masal ve efsaneye bağladılar. Babam Mahmûd ve annem Hatice Gazanferî kendi memleketlerinden okur yazarlardı. Her ikisinin yüreği Hâfız, Sa'dî ve Mevlânâ'nın şiirleriyle doluydu. Her ikisinin kucaklarından gazel kokuları gelir, onların nefesleri redif, kafiye ve vezinle doluydu. Kulaklarım dinlemeyi öğrendiğinden beri anne ve babamın sözlerinde şiirler duydum ve yavaş yavaş şiir dünyasına girdim. Çocukluğum dört yaşına kadar Şehdâd'da annem, babam, yedi kız ve bir erkek kardeşimle geçti. Sabahlarımız beyaz yanaklı bülbüllerin sesleriyle başlar, öğleden sonralarımız evin sonundaki su yollarında ıslanır ve gecelerimiz çölün yıldızlarla kaplı gökyüzünün altında sabaha ulaşırdı.

2. Çocuklar ve gençler için yazarlığa ne zaman başladınız? Niçin çocuk ve gençler için yazmayı tercih ettiniz?

Dokuz yaşımdan itibaren daha sonraları anladığım şiiri yazmak istediğim kâğıt, kalem ve rahat bir yere sahip olmak istediğimi hissettim. Böylece şiir ve ben arkadaş olduk. İlk ciddi şiirlerimi ergenlik döneminde söyledim. Üstelik benim ciddi çalışmam *Pederem Bâğbân-i in Bâğ est* (Babam Bu Bahçenin Bahçıvan'ıdır) *Keyhân-*

⁵⁰² Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Efsane Şabannejat, **Badem Tanesi**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Neva Çocuk Yayınları, 2009.

i Beççehâ dergisinde yayınladığım ilk şiirle başladı. Çocuk ve gençlik şiirini seçme konusuna gelince, sanki çocuk ve gençlik şiiri beni seçti; çünkü şiirlerimi ilk düzeltmesi için Mustafa Rahmandüst beye gönderdim ve onlar okuyup bana şöyle cevap yazdılar: *“Bu bölüm pörçük şiirleri okuyarak çocuk şairi olduğunı hissedebilirsin. Çocukları tanıyorsun, onların dilinde şiirler söylüyorsun ve ben çocukların temiz ve güzel dünyasına girebildiğim için çok memnunum.”*

3. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çocuğun tanımı bir dereceye kadar medeniyetin ve onun gelişme derecesinin bir yansımasıdır ve çocuk doğduğu yerin ve zamanın temsilcisi değil; aynı zamanda o yer ve zamanın ruhunu da temsil eder. Ancak eserlerimin okuyucusu olarak çocuk; saf ve temiz bir muhataptır. Benim için çocuğun anlamı bahanesiz mutlulukların ve küçük dertlerin, nefretin ve düşmanlıkların olmadığı bir dünyadır. Bana göre çocuk büyük bir eleştirmendir; eğer sizin şiir ve masalınızı beğenmezse ve kendi dünyasıyla uyumlu bulmazsa iltifata yer vermeksizin görüşünü ifade eder. Çocuklar için çalışırken onların ortak özelliklerine daha çok dikkat ederim. Bu dünyanın neresinde olursa olsun, dünyanın bütün çocuklarında aynı olan, başını annesinin ayaklarına koyup ninni dinlemeyi seven, masal dinlemeyi seven oyun oynayıp bir aşağı bir yukarı koşup gülen bir çocuk düşünüyorum... yani şiir ve hikayelerimin bütün çocuklar için kapsamlı ve anlamlı olmasını seviyorum.

4. İran’da çağdaş çocuk şiirinin durumu nedir? Şairler daha çok hangi temaları kullanıyor? Neden çocuk şiiri diğer türlere göre daha az yazılıyor?

Bugün İran’da çocuklar için çalışan şairlerin sayısı geçmişe göre çok daha fazladır ve açık bir zihne ve daha yeni kelimelere sahip genç şairler bu alanda faaliyet gösteriyorlar. Diyelim ki bu özel zamanda ve Pandeminin olmasıyla kitap olarak eser basımı azalmıştır; ancak ben şair arkadaşlarımla irtibat halinde olduğum için çalışmalar devam ediyor ve bu günlerin sonra ermesiyle şair ve yazarların değerli eserleri yayınlanacağına eminim.

Çocukların ve gençlik şairlerinin şiirlerinde kullanılan temalar, çocuk ve gençlerin dünyasından ayrı bir şey değildir. Temalar bazen tekrarlayıcı olsa da, yine de aynı tekrar edilen temalar bazı şairler tarafından o kadar iyi işlenir ki onda hiç eskilik ve mükerrer kokusu bulunmaz.

Çocuk ve gençlik şairi olarak en çok kullandığım temaları sayabilirim: Benim için aile, şiirlerimde dalgalanan ana temalardan birisidir. Çünkü ev çocuk ve gençlerin ilk mekânı, aile ise onlarla uğraşılan ilk kişilerdir. Benim için sosyal konular, doğayla barış, çocuksu ve ergen duyguları, yaşam alanı ve okur kitlesinin düşündüğünü veya ihtiyaç duyduğunu düşündüğüm her şey önceliklidir. Bence çocuk ve gençlik şiiri alanında çalışmalar az değildir, iyi çalışmalar da az değildir. Ama olduğundan daha çok ve daha iyi olması gerekir.

5. Çocuklara neden anlamsız şarkılar ve tekerlemeler öğretiyoruz?

Meteller daha çok anlamsız ve tekrar edici halk edebiyatı türlerinden sayılır. Anlamsız olmalarına rağmen her zaman keyif ve neşe verir. Bu tekerlemeler çocuk oyunlarında da kullanılır ve çocuk dünyasında ve çocuk zihninde etki bırakır.

6. İran'daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Şüphesiz İran'da hem şiir hem de nesir alanında yaratılan eserlerin bir kısmı her kültür ve toplumdaki çocukların dünyasına ulaşma kabiliyetine sahiptir. Şimdiye kadar sınırlı sayıdaki yazar ve şairden çevrilen ve sınırları aşan başarılı eserler olmuştur. Ama ne yazık ki bu sayı çok sınırlı olduğu için karşı tarafta İranlı yazarların eserleri az. Yine de pek çok eserin İranlı olmayan çocukları etkileme özelliğine sahip olduğunu ve çocukların onlarla iletişim kurup yabancı hissini almayacaklarından şüphem yok. Bunun önümüzdeki yıllarda daha çok olacağını düşünüyoruz. Bunun nedeni çoğu şiir ve masal zaman ve mekân içermez. Dünyanın her köşesindeki çocuklar tarafından duyulabilir ve kullanılabilir. Saygı, aşk, dostluk, doğaya saygı ve doğayı koruma gibi. Dünyanın bu tarafındaki hüznün, mutluluk, barış ve birçok temaya ihtiyaç duyulurken diğer tarafta durum farklı mı? Dolayısıyla bu ve benzeri temalara

sahip şiir ve masallar dünyadaki bütün çocuklarla bağlantılı olabilir. Zaten bu temalar İran'daki eserlerde az değildir.

7. İran çocuk edebiyatında kadınların rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Günümüzde çocuk ve gençlik edebiyatı alanında şairlerin sayısı önceye (benim ve birkaç şairin çalışmaya başladığımız zaman) kıyasla çok daha fazladır. Saf bir zihne ve yeni fikirler ile konulara sahip genç şairler bu sahaya girdi ve onların çoğu kadınlardan oluşuyor. Günümüzde çocuk ve genç okurları için yayınlanan çok sayıdaki kitapta kadın yazarların isimlerine rastlanır. Onlardan bazıları; Şukûh Kâsimnîyâ, Mehrî Mâhûtî, Rûdâbe Hamzaî, Tayyibe Şâmânî, Hâtûn Hassanî, Furûzende Hodâcû, Feribâ Kalhor, Âtûsâ Sâlihî... gibi. Bu nedenle bu alanda kadınların önemli faaliyetleri göz önüne alındığında, bu konunun gelişmesinde onların etkileri görüldüğü edilemez. Onların bu rolü renkli, dikkat çekici ve takdire şayandır. Özellikle kadınlara özgü narin ve annelik duygusuyla bu yaş grubuyla ilgili eserler için gerekli olan duygu dolu eserler yaratırlar. Kendi hedef kitesini iyi tanıyan ve onların duygu ile ihtiyaçlarına aşina olan kadınlardır.

8. Hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Hedef kitlemle her zaman hayatın gerçekleri hakkında konuşmaya çalıştım. Onlarla sadece acısız ve neşe dolu bir dünyada konuşmaya çalışmadım. Okuyucumun çocukluk dönemlerinden itibaren hem mutluluğun hem de hüznün olduğunu bilmesini isterim. Elbette daha küçük yaş grupları için kitaplarımda çok çok az hüznünden bahsediyorum. Ama yavaş yavaş çocukluktan ayrılan ve yetişkinliğe doğru ilerleyen gençlerle daha ciddi ve daha canlı konuşuyorum. Çocukların sokakların derinliğine ve arka sokaklara bakmalarını istiyorum. Toplumu iyi görmelerini ve insanların acılarını anlamalarını ve başkalarına karşı nezaket duygusunun onlarda köklenmesini istiyorum. Çocukların barışı düşünmesini seviyorum. Aşk çocuklara öğretmek istiyorum. Hatta taş aşkını bile. Doğa benim şiir betimlemelerimin en önemli unsurudur. Şiirlerimde doğa unsurlarını sözlerimi güzelleştirmek ve kendi düşüncelerimi ifade etmek için kullanıyorum. Bununla çocuk ve gençlerin her gün

karşılaştıkları ve dikkat etmedikleri tasvirleri yaratıp onlarla doğa arasında dostluk üzerinden köprü kuruyorum.

9. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı?

Evet, benim bazı kitaplarım farklı dillerde yayınlandı. *Mâh Tîti Kolâh Tîti* (Ay Titi Şapka Titi) ve *İsm-i Çiye?* (Adın Ne?) İtalyanca; *Bozorgrâh* (Otoban) İngilizce; *Kelâge be Hûneş Neresîd* (Karga Evine Varmadı) Boşnakça; *Kelâge be Hûneş Neresîd Malezî* (Karga Malezya'daki Evine Varmadı) ve *Bozgâlehâ-yi Ebrî* (Bulut Oğlaklar) Kürtçe. Şiir kitaplarımdan bazıları da diğer eserlerimle birlikte Çince ve İtalyanca olarak basıldı.

10. İran çocuk ve ilk gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Kendi eserlerim arasından vereceğim: Münih Kütüphanesinin beyaz karga fihrisinde de yer alan gençler için, *Yek Şi'r-i Bî Tâkat* (Sabırsız Bir Şiir), yine gençler için *Şi'r-i Sefâriş* (Sipariş Şiir), çocuklar için uzun öykü *Tî Tî Nâr*, Münih Kütüphanesinin beyaz karga fihrisinde yer alan çocuklar için kısa hikâye *Mâst-i Şîrîn* (Tatlı Yoğurt) ve *Bozorgrâh* (Otoban).

3.3.15. Tâhire Eibod⁵⁰³

14 Ocak 1964 yılında Şiraz'da dünyaya geldi. Beş erkek ve dört kız kardeşi olmak üzere ailenin altıncı sıradaki en küçük kızıydı. Mahallenin en geniş ailesinde ve iki odası bulunan mahallenin en küçük evinde yaşadı. Babası kamyon şoförüydü. Kendi kamyonu olmadığı için çoğu zaman iş bulamadı ve Tâhire Eibod'un abisi okulu bırakıp işe başladı. Bu durum abisini mutsuz ve sinirli bir hale getirmişti. Yazar böyle bir ortamda babasının sakın birisi olduğunu ve hayatta olduğu müddetçe babasının hiçbir zaman şikayetçi olmadığını söyler. Annesi ev hanımıydı. On bir kişilik ailenin sorunlarla dolu hayatı ona yaşama keyfini tatmasına izin vermediği bir anne sahipti.

Tâhire Eibod on iki yaşına kadar yazar olmayı hiç düşünmemişti. Hikâye ve masal dinlemeyi aynı zamanda hikâye ve masal anlatmayı çok seviyordu. Babasının

⁵⁰³ Yazar hakkında bilgiler yazarın tarafımıza gönderdiği metinden alınmıştır.

evde olduğu zamanlarda gün batımına yakın saatlerde Kur'an'ı alıp evlerinin arkasındaki açık alana giderlerdi. Evleri sokağın en son eviydi ve şehrin ortasından geçen ırnak ve ovaya yakındı. Babasının yanındaki bir taşa oturup babasından ayetlerin indirilme hikâyelerini dinlerdi. Onun yazar olmasında etkisi olan nazik ve hoş sohbetli bir teyzesi vardı. Günlük olayları bile hikâye anlatır gibi ayrıntılı ve tatlı ifade etmesi onu etkiledi. Ayrıca radyonun sihirli kutusundan çıkan hikâye anlatım saatlerini hayatının en keyifli saatleri olarak görüyordu. Babasının maaşı az olması nedeniyle yazar o dönemlerde bir çift çorap aldığını bile hatırlamamaktadır. Giydiği kıyafetler genelde başkasının verdiği giysilerden oluşuyorken bir hikâye kitabı alma imkânı yoktu. Yazar hikâye almayı imk nsız görür; hatta ona öyle imkansız gelir ki hikâye almayı bile d ş nemediğini dile getirir. Sokakta bulduğu dergileri okudu ve okul dışında kitap okumanın keyfini böyle çıkardı. Böylece babasının, halasının anlattığı hikâyeler ile radyo hikâyeleri ve dergiler onu gerçek dünyadan hayal ve fantastik dünyasına götürdü.

Zor bir çocukluk dönemi geçirdiğini söyleyen yazar, yazmaya çocukluk döneminde etrafını büyülü bir dünya olarak görmesiyle başladığını söyler. Aklında sürekli hikâyeler oluşturuyordu ve daha okula gitmeden önce oluşturduğu hikâyelerini küçük kardeşleri dinliyorlardı. Bu hikâyelerden biri alçı duvarın hik yesidir. Avlularının bir tarafında komşularının alçı duvarı vardı. şiddetli yağmurlar bu duvarda sarı lekeler bırakmıştı. Avluda uyudukları yaz gecelerinde o sarı lekelerden insan, at, fayton, köpek, ağaç, bulut veya başka şeylerin resimlerine benzeterek kardeşlerine gösterip onlara hikâyeler anlatırdı.

 lkokul ikinci sınıfta İnsan Hizmetkarları Lejyonu'na (Lejyon-i Hidmetgoz r n-i Beşer)  ye oldu. Perşembe günleri kültür ve sanat evinde Lejyon  yeleri toplanır ve özel programlar yapılırdı. Bu programlarda pantomim ve tiyatro öğretilir,  ocuk filmleri yayınlanır, bazen de şarkı dersleri verilirdi. Bu programlar sayesinde yazma konusuna daha çok ilgi gösterdi. İkinci sınıf öğretmeninin iyi notları için ona ödül olarak verdiği 200 sayfalık defter hikâyelerini ve şiirlerini yazdığı defteri oldu. Aynı yıl babası karaciğer ve nefes darlığı hastalıkları nedeniyle yataklara düştü ve üç yıl sonra bir gece 56 yaşındaki babasını kaybetti. Annesi de 39 yaşında dul kalmıştı.

Yazar kendisini içinde bulduğu harikalar diyarıyla karşılaşma anısını şöyle anlatır: *“Ben bahçeyi, ağaçları ve çiçekleri çok sevdim. Ama küçük evimizin bahçe için yeri yoktu. İlkbahar, yaz ve sonbahar mevsimi evin arkasındaki toprak alanda yabancı çalılar, papatya, semiz otu, gelincik, karahindiba çıkıyordu. O ovanın küçük bir parçası benim bahçem olabilirdi. Bir gün bahçemi yapmak için evden çıktım. Güçlkle ittiğim taşları yan tarafa alıp küçük bir parçayı taşla çevreledim. Çöpleri de topladım. Taşların altı ve çöplerin içi kertenkele, solucan, hamam böceği, pislik böceği, karınca ve kırk ayakla; çalıların üzeri de uğur böceği, arı, kelebek ve yusufçukla doluydu. Ondan sonra bahçeme gidip kertenkelelerle, tırtıllarla, kırk ayaklarla, pislik böcekleriyle ve kelebeklerle konuşturdum ve onlara masallar anlatırdım. Bahçeme gelen kelebekleri sayardım ve onların sayılarını hatıra defterime yazardım. Her gün gelen bu kelebeklerin aynı kelebekler olabileceğini hiç düşünmezdim. Radyo dibinde oturduğum bir gün, radyocu Alice Harikalar Diyarında masalının özetini anlatırken masalın içinde kayboldum. Masal beni Alice ile küçük evimizden harikalar diyarına götürdü. Heyecan verici olaylarda ve masal kahramanlarında kayboldum. Şöyle düşündüm: Benim bahçem de ırmağa yakın; kertenkeleler, uğur böcekleri, kelebekler, pislik böceği ve diğer şeylerle dolu. Tavşan ve domuz yok ama her gün kediler ve fareler cirit atıyor. Alice Harikalar Diyarında 'ya benzer ben de Tahire Harikalar Diyarında oldum.”*

Tahire Eibod'un daha sonra bu bahçeden uzaklaşmak zorunda kaldığı hüznü kendi ifadeleriyle şöyledir: *“Çocukluk döneminde sahip olduğum tek oyuncak sokakta bulduğum tek elli bir bebektir. Bebeğin kafası porselendendi. Okuldan döndüğüm bir gün dayımın eşi çocuklarıyla birlikte bizim evdeydi. Gittiğim odada bebeğimin kafasının kırık olduğunu gördüm. Çok ağladım. Bebek dayımın kızının elinden düşmüştü. Bebeğimi çöpe atamadım. Bir ayakkabı kutusu buldum. Bebeğimi başının kırık parçalarıyla birlikte kutuya koydum. Dayımın kızı “ne yapmak istiyorsun?” dedi. “Onu gömeceğim” dedim. Evden çıktım. Birkaç arkadaşım sokaktaydı. Olayı anladılar. Ağlayarak bahçeme doğru gittim. Dayımın kızı ve diğer çocuklar da ağlıyorlardı. Daha fazla çiçeği olan çalılarının yanına çukur kazdık ve bebeği içine bırakıp üzerine toprak döktük.”*

Ortaokul altıncı sınıfta kitaplarla dolu rafları olan kitaplığından haftada iki roman ödünç alıp okuyordu. Her defasında müdür muavini kitap hakkında fikrini sorardı. Erkek kardeşi ve annesi de artık dışarıya çıkıp bahçesine gitmesini istemiyorlardı. Böylece okuduğu bu romanlar onun pek çok şeyin boşluğunu dolduruyordu. Onun gerçek ve acı dolu mekânından alıp onu kurgu dünyasına götürüyordu. Okulda sadece çantasına mutluluk adına romanlar girmiyor; aynı zamanda her ay *Peyk* dergisini de onlara veriyorlardı. Yıl ortasında İngilizce öğretmeni okulda şiir ve hikâye yarışması düzenledi ve gönderdiği şiirinin birisi bu yarışmada birinci oldu. Ödül olarak iki cilt hikâye kitabı verildi. Bu kazandığı iki kitap onun sahip olduğu ilk kitaplar oldu. Okuldaki öğretmenlerinin hepsi ona “sen yazar olabilirsin” diyorlardı. Bu ona yazma ve yazısını *Peyk* dergisine gönderme cesareti verdi. Üç sayı sonra yazısı dergide yayınlandı. O zaman bunun tadını sadece kendisi almamıştı; sınıfta rekabet de oluştu. O anda yazar olabileceğine inandı.

Lise üçüncü sınıfta fizik öğretmeni Kemâlî Bey tartışma dersi düzenleyip okumaları ve eleştirmeleri için her hafta hikâye dışında iki kitap tanıtıyordu. Tahire Eibod bu kitap okumaları sayesinde araştırmaya yönelip bu alanda ilgi duyduğunu dile getirir.

Lise dördüncü sınıfta Çocukların ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezinin (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) sınavına girdi ve asistan olarak işe alındı. Aynı yıl Tahran’ın Kânûn⁵⁰⁴ eğitim merkezi atölyesine geçti ve bu atölyede yazdığı ilk kitabı 1985 yılında Kânûn yayınevi tarafından basıldı. Bu kursu tamamladıktan sonra Şiraz’daki Kânûn merkezinde edebiyat uzmanı oldu. Aynı yıl Tahran’ın Kânûn eğitim merkezinde şair ve edebiyat uzmanı eşiyle tanışıp evlendi ve Tahran’a tayin oldu. Bir yıl sonra Kânûn merkezinde sanat bölümüne geçti ve 1986 yılında ilk kızı “Nûrâ” doğdu. Sonraki yıl *Surûş-i Novcevân* dergisinin yayına girmesiyle hikâye yazma ve tercüme bölümünün müdürü oldu. 1989 yılında ikinci kızı Perestû dünyaya geldi. Bu yıllarda yöneticiliğin yanında yetişkinler için roman, gençler için de hikâye serisi yazıyordu. Ardından çocuklar, küçük çocuklar ve bebekler için yazmak onun için ciddi bir endişe haline geldi. Aynı zamanda bu yıllarda

⁵⁰⁴ Çocukların ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezinin (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) kurumunun kısaltılması olarak kullanılmıştır.

üniversite eğitimine devam etti ve 2004 yılında üniversiteye başlayıp İngilizce Öğretmenliği bölümüne başladı ve böylece hikâye ve animasyon yazma, lisans ve gazetecilik faaliyetlerine devam etti. Bir süre sonra 2016 yılında aynı bölümden lisans diplomasını aldı. Aynı yıl Bilişsel Bilim bölümünü kazandı; ancak eşiyle yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle boşanmak zorunda kaldı. Bu süreçte baskılar ve sorunların olması bir dönem sonra üniversiteyi bırakmasına neden oldu.

Büyük kızı lisans diplomasını Sinema bölümünden aldı ve birkaç kısa film çekti. Üç çocuk kitabı yazdı ve okumak için Almanya'ya gitti. Çocukluğundan beri resme ilgi duyan küçük kızı ise on iki yaşında İsveç'ten çocuk resimleri dalında bronz madalya kazandı. Resim lisans diplomasına sahip küçük kızı resim ve çocuk kitapları resmetmeyle uğraşmaktadır.

Tâhire Eibod 9 Aralık 2019 tarihinde İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Araştırma Merkezinin düzenlediği “İran Çocuk Edebiyatı” adlı panelde konuk oldu.

Tâhire Eibod'un çocuklar için yazdığı bazı kitapları şunlardır:

- Katâr-i Ervâh (Hayalet Tren), 1380 hş./2001
- Âdem-i Berfî-yi Divâne (Deli Kardan Adam), 1383 hş./2004
- Gorbe-yi Kâğezî (Kağıttan Kedi), 1386 hş./2007
- Peyğâmî Berây-i Ebr-i Penbeyî (Pamuk Bulut İçin Bir Mesaj), 1386 hş./2007
- Muhakeme-yi Beççe-yi Hırs (Ayı Yavrusunun Duruşması), 1387 hş./2008
- Mâhî be Sorfe Uftâd (Öksürüğe Tutulan Balık), 1388 hş./2009
- Dîv-i Siyâh-i Dom be Ser (Başı Kuyruklu Siyah Dev), 1390 hş./2011
- Negrozârîd Firâr Koned (Kaçmasına İzin Verme), 1392 hş./2013
- Hâle Pîre u Hâle Pîrtere (Yaşlı Teyze İle Daha Yaşlı Teyze), 1393 hş./2014
- Gorg-i Gonde u Hipile-yi Mâhî (İri Kurt İle Bodur Balık), 1394 hş./2015
- Kûzeî ki Tenhâ Bûd (Yalnız Kalan Testi), 1394 hş./2015
- Gûrher-i İştibâhî (Hatalı Zebra), 1395 hş./2016

- Gorg-i Kirmizî (Kızıl Kurt), 1395 hş./2016
- ‘Ankebût-i Bîtâr (Ağsız Örümcek), 1395 hş./2016
- Se Musâfir-i ‘Acîb (Üç İlginç Yolcu), 1396 hş./2017
- ‘Acîb u ‘Acîbhâ-yi Tih-i Deryâ (Denizin Derinliklerindeki İlginç Şeyler), 1397 hş./2018
- Serzemîn-i Mordehâ u Zindehâ (Ölülerin ve Canlıların Ülkesi), 1399 hş./2020
- Gûl-i Kompûtî (Komposto Devi), 1399 hş./2020
- Biz Biz-i Peşşe (Sivrisineğin Vızıltısı) 3 Cilt, 1399-1400 hş./2020-2021

Tahire Eibod’un gençler için yazdığı bazı öykü ve romanları:

- Sâlih (Salih), 1366 hş./1987
- Şîşehâ-yi Şikeste (Kırık Camlar), 1368 hş./1989
- Hurûs-i Cengî (Dövüş Horozu), 1374 hş./1995
- Bâğçe tû-yi Guldân (Saksıdaki Bahçe), 1375 hş./1996
- Âherîn Nâme (Son Mektup), 1378 hş./1999
- Çihil Pencere (Kırk Pencere), 1378 hş./1999
- ‘Amû Nevruz (Nevruz Amca), 1380 hş./2001
- Hânevâde-yi Âkâ-yi Çerhişî (Döndüren Beyin Ailesi), 1383 hş./2004
- Şebah-i Siyâh (Siyah Hayalet), 1384 hş./2005
- Periyânehâ-yi Liyâ Sind Mârîs⁵⁰⁵ (Liya Sind Maris’in Maceraları), 1390 hş./2011
- Ovzâi’ Karaşmîş mî Şeved (Durum Karmaşıklıyor), 1393 hş./2014
- Hırs-i Kahveyî çi Kesî Nâme râ be Şîşe Çesbânde Bûd? (Boz Ayı, Kim Mektubu Cama Yapıştırdı?), 1400 hş./2021

Tahire Eibod ile 7 Aralık 2020 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocuk edebiyatını çocuklar mı oluşturdu yoksa yetişkinler mi?

Yetişkinlerse neden buna çocuk edebiyatı diyoruz?

⁵⁰⁵ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Tahire Eibod, **Liya-Sim-Maris’in Deniz Masalları**, Çev. Fatma Batkılar, İstanbul, Demavend Yayınları, 2019.

Yazı ve yazı dili ortaya çıkmadan önce çocuk edebiyatının sözlü bir biçimde olduğu ve efsaneler, kıssalar, masallar, tekerlemeler, oyun şarkıları, ninniler gibi kalıplarda ortaya çıktığı açıktır. Şüphesiz ninniler en küçük yaştaki bir çocuğun yani doğumundan itibaren okunan çocuk edebiyatının ilk türüdür. Anne kucağına aldığı bebeğine duygularını, heyecanını hatta korkularını ve endişelerini aktarmak için ninni söylüyor. Bu ninnilerin çoğunda bebeğe uygun olmayan yetişkinlerin arzuları, endişeleri ve hüznün verici ıstırapların bulunmasına rağmen ninnilerin konuşma dili üzerinde vezin ve kafiye vb. gibi ek özelliklerinin olması bakımından ninniler sözlü çocuk edebiyatı türü sayılır. Bu dönemden sonra yani çocukluk döneminde “Etel metel tutule”, “Do do efendo” ve “Ân Mân Nebârân” gibi şarkılar, masallar, tekerlemeler, oyun şarkıları vb. gibi türler çocukların renkli hayatlarında yer alır. Çocukluk döneminde tekerlemeler, masal tekerlemeleri, çocuk şarkıları şu iki nedenle önemli bir rol oynar ve çocuklar için eğlenceli, neşeli bazen de hüznölüdür:

1. Tekerleme ve masal tekerlemesinde hayal gücü, kafiye, sözel müzik (Aliterasyon) ve melodili sözlerin bulunması,
2. Bunların oyunlarda özellikle grup oyunlarında kullanılması,

Tekerlemelerin, masal tekerlemelerin ve şarkıların konusunda bu tekerlemelerin ve masal tekerlemelerinin hem yetişkinler tarafından tasarlanıp oluşturulmuş hem de çocukların onların oluşmasında rol oynamış olma ihtimali vardır. Efsaneler, kıssalar ve hikâyeler hem eğlendirici hem de öğretici çocuk edebiyatının diğer türleridir. Yetişkinler büyü ve perili masallar anlatarak çocukların merakını uyandırır ve tarihi, kahramanlık ile dini hikâyeler ve kıssalar oluşturup anlatarak çevrelerindeki dünyanın doğal olaylarını ve insan ile doğa arasındaki çatışma türlerini çocuğa tanıtır. Ayrıca onlar için yararlı olduklarını düşündükleri bazı nasihat ve öğütleri efsane ve kıssa kalıbında anlatırlardı. Bu eserlerin bazı eğitim hedefi vardı, doğru yaşam tarzını öğretmek ve ahlaki kavramları anlatmak gibi amaçlarla çocuklara efsane ve masal anlatılırdı. Tabii ki bu masal ve efsanelerin bazılarında muhatabı için açık ve net bir çizgi çizilemez ve bunların çocuklar için mi yoksa yetişkinler için mi oluşturulduğu belli değildir.

Yazının veya yazı dilinin ortaya çıkmasından sonra gizemli ve mitoloji içerikli rivayetler yazıldı. Will Durant’ın “The Story of Civilization” (Medeniyetin

Hikâyesi) adlı kitabında papirüs üzerine yazılmış ve dört bin yıl önce eski Mısır kütüphanesinde bir testinin içinde korunmuş denizci Sinbâd hikâyesinin bir nüshasından bahseder. (Muhammed Hâdî Muhammedî, Zuhre Kâyînî, (1380 hş./2001), Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Şifâhî u Dovrân-i Bâstân, Neşr-i Çîstâ, s. 4.) James Johnny We adındaki Hristiyan din adamı (1671-1672 yılları arasında) yazdığı (Çocuklar İçin Hatıra) kitabı ilk çocuk kitabı kabul edilebildi. Bu kitap daha çok dini bir renge sahiptir. (Hecâzî Benefşe, (1381 hş./2002), Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân, Vijegîhâ u Cenbehâ, Tahran: Rûşengerân u Motâla'ât-i Zenân, s. 23) Ayrıca çocuk eğitimi ve terbiyesi hakkında Eflatun'un görüşleri, 1628 yılında (Çocukluk Okulu) adlı kitabın yazılması, çocuğu ayrı bir birey olarak inceleyen John Amos Comenius tarafından 1654 yılında (Resimlerle Dünya) adlı kitabın yayınlanması, Jean-Jacques Rousseau "Emile" kitabının yayınlanması, Almanya'da Grimm kardeşlerin derlediği masallar bugün çocuk ve gençlik edebiyatının temeli olmuştur. Ancak çocuk edebiyatı bugünkü şekli çocuk edebiyatının babası olarak adlandırılan Hans Christian Andersen tarafından kavramlaştırıldı. Andersen geleneksel ve halk masallarının çerçevesini ve sınırlarını aşp çerçeveleri yıkarak fantastik türünün gelişmesine yol açtı. İkinci dünya savaşının sonunda eğitim ve öğretim sistemlerinin değişmesi gibi gençlerin büyük sorunları çocuk edebiyatının yönünü değiştirmesinde çok etkili oldu. (Benefşe, a.g.e., s. 24-26) Bu süreç çocuk edebiyatının oluşmasında yetişkinlerin zevk ve endişeleri ile eğitim hedeflerinin özellikle günümüz çocuk edebiyatında yetişkinlerin kaleminin çok önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu tür edebiyata çocuk edebiyatı denilse de bu eserleri çocukların oluşturup yazdığı anlamına gelmez. Aslında onların yaratılıp yazılmasında okuyucuyu etkilemek, onu eğlendirmek, okumaktan zevk almasını sağlamak için çocuk psikolojisinden, çocuğun kelime dağarcığına hakim olma, yaratıcılığı geliştirme teknikleri gibi konulardan yararlanılan çocuklar için özel bir edebiyat türüdür.

2. Çocuk edebiyatında amaç ahlaki ve eğitici mi olmalı yoksa bilimsel ve öğretici mi olmalıdır?

Bir hikâye yaratmanın ilk hedefi okuyucuyu eğlendirmek ve okumanın zevkini hissettirmektir. Edebi eserler okuyucunun duygu ve hislerini harekete geçirebilir. Muhatabın hikâyenin karakterleri ve eylemleriyle etkileşime girmesi

gerekir. Hikâye okuyucuyu kendi dünyasına çekebilirse okuyucu üzerinde bir etki bırakabilir. Bu nedenle ilk önce okuma zevki ve okuyucuyla duygusal bir bağ kurmak önemlidir. Bundan sonra hikâyenin hedefine ve temasına ulaşırız. Benim kurgu edebiyatından beklentim ve inancım tam olarak Greg Johnson ve Thomas Arp'ın hikâye tanımı gibidir: “yazarın kurgu edebiyatı yazmadaki hedefi ve amacı okuyucunun hayat bilgisini derinleştirmek, genişletmek ve geliştirmektir. (Arp, T. R & Johnson.G. (2016). Perrine's Literature: Structure, Sound, and Sense. Canada: Michael Rosenberg) Bu güzel bakışta farklı bakış açıları bulunabilir. Ama kesinlikle okuyucunun bilim ve eğitim seviyesini artırmak edebiyat sayılmaz. Edebiyat ve sanat kategorisi ile bilim ve eğitim kategorisi farklıdır. Çocuk edebiyatı okuyucuya okuma zevki ve keşfetme fırsatı vermeli ve onun sorgulamasını ve bilişsel gelişimini artırmalıdır.

3. Milli destanların çocuk dilinde yeniden yazılması konusunda ne düşünüyorsunuz?

Genel olarak eski edebiyat, folklor ve halk masalları bir ülkenin kültürel hazinesi ve servetidir ve onları korumanın yolu onları sonraki nesillere aktarmaktır. Şüphesiz ülkesinin kültür ve edebiyatını bilen bir nesil milli kimliğini bilir ve ona değer verir. Yeniden yazmanın kaynağı eski edebi metinler, folklor edebiyatı ve efsanelerdir: temaya, yapısal- dil özelliklerine, düşünce ve hayal gücüne bağlı olarak kalıcı olan geçmişteki eserler. Efsaneler gibi bu eserlerin bazı türlerinin yeniden yazılmasına gerek yoktur ve çocuklar için de onu okuması ve anlaması aynı şekilde eğlencelidir. Ancak bazıları özel dil özelliklerinin olması nedeniyle çocuk ve genç okuyucular için anlaşılır değildir ve eski edebiyattan bu tür olanları yeniden yazılması gerekir. Eski eserlerin ve yerli edebiyatın yeniden yazılmasında eserin edebiyatının korunması zaruridir. Ne yazık ki günümüzde eski eserlerin ve yerli edebiyatın çoğu yeniden yazılırken ortadan kayboluyor ve sadece yüzeysel bir görünüm, soluk bir macera, olaylar ve eylemler geriye kalıyor. Her kelimenin farklı kelimelerle bağlantılı olarak farklı bir kavram çıkardığına ve eserin dilinin böyle oluştuğuna dikkat edilmelidir. Farklı edebi sanatlar pek çok yerli eserlerin ve eski edebiyatın dilini ve anlatı tarzını dokumuştur. Geçmişteki edebi eserlerde dil sadece destanları, maceraları ve olayları anlatma aracı değil; aynı zamanda eserin estetiğinde bir role sahiptiler.

Ancak bu eserler çocuklar için yeniden yazıldığında sadeleştirme nedeniyle edebiyatın ve dil özelliklerinin önemli bir kısmı kayboluyor ve bu eserlerin değeri azalıyor. Bu durumda eski eserlerin ve milli destanların etkisinin ve kalıcılığının faktörlerinden birisi onun edebiyatıdır. Eski metinlerin farklı katmanlarında gizlenen derin düşünceler ve dil güzelliklerinin olması dikkate alındığında çocukların onlarla irtibat kurabilmesi, anlamlarını anlayabilmesi için metnin edebiyatını ve dilinin korunacak şekilde yeniden yazılması zorunluluk haline dönüşür. Eski ve yerli eserleri yeniden yazmak isteyen kişinin edebiyata hakim olması ve kurgu edebiyatı unsurları, teknikleri ve yapısını bilmelidir. Yazar eski edebiyatı yeniden yazmak için konuyla ilgili yeterli olması ve eserin estetikliğini temaya göre yeniden uyarlaması gerekir.

4. İran'da çocuk edebiyatının (yazarlar ve çocuklar için) sorunları nelerdir?

Bana göre yazarın bir eser yaratması için üç önemli faktöre ihtiyacı vardır: yetenek, yaratıcılık, bilgi ve tecrübe. Bir ve ikinci faktörler hakkında tartışmam. Üçüncü konuyla ilgileneceğim. Hikâye toplumun kalbinden, halkın arasında yaşamaktan, seyahat etmekten ve farklı sorun ve olaylarla uğraşmaktan doğar. O halde yazarın bilişsel tecrübesinin önemli bir rolü vardır. Günümüzde İran çocuk edebiyatının bir kısmında gördüğüm eksiklik, eserlerin yüzeysel olmasına neden olan bu tecrübenin olmamasıdır. Hikâyenin görevinin okuyucunun bakış açısını genişletmek ve yaşam anlayışını derinleştirmek olduğu söylendiğinde, yazarın kendisi bu anlayışa ulaşmış olması gerekir. Bugün hikâye yazarlığı sınıfları aracılığıyla bunlardan yoksun veya tercüme içerikli eserlerden kopyalanmış kitapların yayınlanmasına şahit oluyoruz.

Bir başka husus da bir ülkedeki her değişikliğin toplumun kültürel durumu üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olabileceğidir, ister kültürel olsun, ister siyasi, ekonomik ve toplumsal olsun, İran çocuk edebiyatı alanı da bu değişimlerden ve iniş çıkışlardan etkilenmektedir. Bu olayda önemli faktörlerden birisi yaptırımlar konusu ve onun sonucu ile ekonomik sorunların ortaya çıkmasıdır. İnsanların satın alım gücü düştükçe diğer ürünlere göre kitabın ihtiyaç sepetinden daha çabuk çıkartılması doğaldır. Bu olayda da hem oluşturan zarar veriyor hem de okuyucuya.

Yazar eserini yaratıyor; ama beklediği kadar okuyucuya kitap ulaşmıyor, çünkü okuyucu kitabı satın alamıyor.

Telif hakkı yasasına uyulmaması çocuk edebiyatı yayın alanında iki sorun ortaya çıkarmıştır; birincisi İranlı yazarların eserleri başka ülkenin dillerine tercüme edilirse, telif hakkının peşinde olması onun için zordur. Diğeri ise, telif hakkının olmaması yabancı bir yazarın bazı kitaplarının aynı zamanda farklı yayınevleri tarafından tercüme edilip basılmasına ve sadece onun başlığını değıştirmesiyle kitabı satın alma esnasında okuyucu için karışıklığa neden olmaktadır. Üçüncüsü, yayıncılar için çeviri kitapları daha az maliyetli olduğundan telif eserlere göre daha çok tercüme eserleri yayınlamayı tercih ediyorlar. Elbette yazarlar ve bazı kurumlar tarafından telif hakkını kabul etmek için bazı çabalar sarf edilmiştir ve Fikir Geliştirme Merkezi de yabancı eserlerin çevirisi için bu yasaya uyar. İran Kültür Bakanlığı tarafından çocuk ve gençlerin kitapları için denetlenmesi ve izin verilmesi durumu birkaç on yıl öncesine göre daha iyi olmuştur; ancak hâlâ gençlerin öyküleri ve romanlarında bazı konuları seçmek ve bazı sorunları gündeme getirmek yazarın elinde değildir. Birkaç yıldır özel bir merkez ve birkaç grup tarafından çocuk ve gençler için uygun olan kitapların listesi her dönem hazırlanıyor ve bu liste Kültür ve İslami İrşâd Bakanlığının (Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî) izniyle o listedeki kitapların okullarda ve kütüphanelerde satılması için kütüphanelere ve eğitim ve öğretim kurumlarına verilmektedir. Bu liste internet ortamında da okumayı teşvik eden eğitimcilerin ve okuyucuların hizmetine sunulur. Bazen bu listeleri hazırlamak keskin bir usturanın üzerinde yürümek gibidir; yani hem olumlu noktaları vardır hem de olumsuz. Onun olumlu yönü çocukların, gençlerin, eğitimcilerin vb. gibi kitap seçiminde yardımcı olması ve karışıklığı gidermesidir. Olumsuz yönü ise çocukların, eğitimcilerin ve kütüphanecilerin seçim haklarını kısıtlamasıdır. Çünkü değerli pek çok kitap çeşitli nedenlerden dolayı bu listeye alınmayabilir. Bu bir yandan çocukları çoğu iyi kitapları okuma fırsatından yoksun bırakırken, diğer taraftan yazarlar ve yayıncılar açısından alanı daraltır.

5. Çocuklar için mi yazmayı tercih edersiniz yoksa gençler için mi?

Benim ilk kitabım gençler içindi; aynı zamanda yetişkinler için öykü ve roman kitaplarım da var. Yazmaya başladığım ilk on yılda hem yetişkinler için

yazıyordum hem de gençler için. Büyülü gerçekçilik akımına sahip *Devr-i Gerdûn* (Feleğin Dönüşü) adlı yetişkin romanım yayınlandıktan bir yıl sonra roman ödülünü kazandı; ama çocuklar için yazmak benim için daha ciddi ve daha önemli olmasının sebebi hikâyenin benim karakterimi şekillendirmede ve hayatımın yönünü belirlemede önemli bir rolünün olmasıydı. Zor bir çocukluk ve ergenlik dönemi geçirdim. O zamanlar kendimi “Alis Harikalar Diyarında” hayal ediyordum. Böylece farklı bir karakter oldum, etrafıma farklı bir şekilde bakıyordum ve her şey benim için farklı bir şekle giriyordu. Aslında benim hikâyemi yaşadığım gerçek ve zor dünyadan heyecanlı ve keyifli bir hayal dünyasına götürüyordum. Hikâye çocuğu kendi iç dünyasına çeker ve hayal gücünün gelişmesine yardım eder. Bu nedenle hayal gücünün sığınak ve kurtarıcı olduğuna inanıyorum.

Çocukluk ve gençlikte “Küçük Prens”, “Demir Yolu Çocukları”, “Köprü Altındaki Aile” gibi öyküler bir şekilde beni acılı hayattan ve anlardan ayırdılar. Böylece öykülerin çocukluk dönemindeki çaresizlikten beni kurtarabildiğine inanmama sebep oldu. O halde dünyanın her yerindeki her çocuğa yardım edilebilir. Çünkü öykü çocuk ve genç okuyucu için başka paralel bir dünya yaratır ve onu bu dünyanın içine çeker. Muhatap karakterle özdeşleştiği zaman onların yerlerine geçip öykünün eylemlerinde zihinsel olarak aktif katılır ve zihinsel ile duygusal güçleri çarpışır. Okuyucu öykünün karakterleriyle birlikte mutlu olur, üzülür, endişelenir, korkar ve heyecanlanır. Bu önemli olay okuyucuya başka bir pencere açar ve başka dünyaları ona gösterir. Zihinsel, düşünsel ve duygusal güçlerin öykünün akışına eşlik ettiği için öykü bittikten sonra okuyucu yeni bir yaşam deneyimi kazanır; gerçek hayatta ona ihtiyaç duyacağı bir deneyim. Şüphesiz çocukların yetişkinlerden daha fazla bu deneyimleri vardır. Diğer taraftan, benim kişilik özelliklerim ve ruh halim çocuklara daha yakındır. Ben susmayı ve sessizliği sevmiyorum. Monotonluktan nefret ediyorum, maceracı ve heyecanlı bir insanım. Bunlar beni çocuk edebiyatına yönlendirdi.

6. Hikâye ve romanlarınızın konusunu nasıl seçiyorsunuz?

Benim için her karakter, olay, mekân, araç hatta yeni bir şey öğrenmek beyin fırtınamda ve fikir üretmemde rol oynuyor. Hayat tecrübesi öykü yazarlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğundan daha çok farklı bir hayata sahip olmak, insanlar

arasında yaşamak, insanları görmek, toplumun farklı gruplarıyla bir araya gelmek, farklı mekanlara ve çeşitli kültürel ortamlara uğramak benim fikir bulmama yardımcı oluyor. Fikirler benim zihnimde şiir, öykü, fizik, kimya, astronomi, psikoloji gibi her alanda kitap okuyarak kıvılcımlanır, bazen yürürken, bazen metroya binerken bazen de bir sivrisineğin ısırtısıyla. Örneğin, geçenlerde tarafımdan *Biz Biz-i Peşşe* (Sivrisineğin Vızıltısı) adlı çocuklar için mizah serisi yayınlandı. Bu hikâyenin konusu bir yaz gecesi aklıma geldi. Dizüstü bilgisayarımda yazarken sivrisinekler gelip beni ısırdı. Rahatsız olmuştum. Keşke onları eğlendirmenin bir yolunu bulsam ve keşke beni ısırmayı bırakmaları için bir hikâye anlatabilsem diye kendi kendime düşündüm. Orada hikâyenin kıvılcımları tutuşturuldu. Birinci hikâyede yeni doğan beş sivrisinek elektrik direğini görüp ışıkla ilgilenen sivrisinekler elektrik direğinin etrafında dolaşırlar ve vızıltı sesi çıkarırlar. Elektrik direği onların sesinden rahatsız olur. Gürültü yapmamalarını söylese de onu dinlemezler. Elektrik direği onları eğlendirmek için onlara hikâye anlatmaya karar verir. Hikâyenin ne olduğunu bilmeyen sivrisinekler sessizleşir. Elektrik direği “bir varmış, bir yokmuş” dediği anda sivrisinekler hızlı hızlı farklı sorular sormaya başlar. Neden bir vardı, sonra bir yoktu? Neden birkaç tane yoktu? Kim yoktu, kim vardı? Kim kimdi?... Sivrisinek ısırtıklarıyla üç ciltlik bu seri oluştu.

7. Çocuklar için mi yazmak daha zordur yoksa yetişkinler için mi?

Çocuk ve gençlik edebiyatı yazarının öykünün unsurlarını, yapısını, üsluplarını, tekniklerini, türlerini ve çocuk psikolojisini de tam olarak bilmesi gerekir. Çocuk ve gençlerin psikolojik boyutu yetişkinlere göre farklıdır. Bu farklılıkların bir kısmı bilişseldir. Çocuklar zaman, mekân ve durumlar konusunda daha az bilgiye sahiptirler. O halde bu unsur hem onun ilgisini çekecek hem de ona keşfetme fırsatını verecek şekilde kullanılmalıdır. Aynı noktada çocuklar için öyküdeki hayal gücüne ihtiyacı artırır. Buna ek olarak, çocuğun kelime dağarcığı çok sınırlıdır ve yazarın sınırlı miktardaki kelimeyle hem muhatabını hem de ona iletmek istediği içerikle etkileyebilmelidir. Çocuğun olaylara ve mekanlara bakış açısı ve bakış türü genç ve yetişkinlerden farklıdır. Bu noktaları bilmek ve çocuk hikâye unsurlarına ve tekniklerine hâkim olmak ve bunları kullanma metodu çocuklar için yazmanın zorluklarından biridir. Ergenlik döneminde bazı hormonlar nedeniyle erkek ve kız

çocuklar sadece fiziki açıdan değil aynı zamanda ruhsal, duygusal ve manevi açıdan zorlu bir aşamaya girerler. Onlarda yeni heyecanlar ve ihtiyaçlar ortaya çıkar ve onlarda yeni eğilimler şekillenir. Bu hassas dönemde ergen ne çocuktur ne de yetişkin. Tecrübesi çocuğa göre daha fazla; yetişkine göre daha azdır ve onun düşünme ve hayal gücü uyarıcı hormonların salgılanmasının etkisi altındadır. Bu durumda genç bir yazarın da işi zorlaşıyor ve onun bu psikolojik konular üzerinde uzmanlaşması, muhatabın zevkini, ihtiyaçlarını ve isteklerini tanınması, hikâyenin onu çekeceği ve ihtiyaçlarına cevap vereceği şekilde uğraşıp planladığı türde aktarması gerekir. Ancak muhatabı yetişkin olduğunda bu zorlukların bir kısmı azalır. Yazar yetişkindir ve muhatapları için kendi grubuna da yazar. Çocuk edebiyatı yazarı çocuk üzerinde olumlu bilişsel etkiler bırakacak bir türde yani psikolojik açıdan çocuğun gelişimine etkisi olacak şekilde yazmaya karardır. Bu, çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayıran temellerden birisidir. Benim farklı yaş grupları için kitaplarım var: altı aylık bebekten, üç yaşına, çocuklara, ergenlere ve yetişkinlere kadar. Yaş grubu ne kadar küçükse, yazma işi o kadar zorlaşıyor. Altı aylık ile üç yaş arası için yazılan bir eserin muhatabı sadece o yaş grubundaki çocuklar değildir; aynı zamanda anne ve babadır. Kesinlikle böyle bir eseri yaratmak çok fazla bilgi ve beceri gerektirir. Yetişkin edebiyatı ve çocuk edebiyatı çok basit olarak genel tıp ve pediatriye benzetilebilir. Çocuk doktorunun genel tıp bilgisi aldıktan sonra pediatriye uzmanlaşması gerekir.

8. Çocuk edebiyatı yerel mi yoksa evrensel bir sorun mudur?

Kendi kitlesinin farkında olan belirli isim ve imzaya sahip yazarlar aracılığıyla oluşan günümüz çocuk edebiyatı, iki sınıflandırmadan oluşur. Onun bir katmanı muhatabın insani niteliğine bakar. Bu nitelik evrensel bir kavrama sahiptir. Modern dönemde şekillenen ve çocuğu farklı ihtiyaçlarıyla yetişkinlerden bağımsız bir kimliğe sahip sosyal bir tabaka olarak gören bu kavram resmi olarak “çocukluk kavramı” veya “çocukluk dönemi” şeklinde tanınmış ve çocuğun isteği, ihtiyacı, ilgisi, yeteneği, duyguları, heyecan ve kabiliyetleri çocuk edebiyatı yazarlarının endişesi haline gelmiştir. Çocuk edebiyatının bu yönü evrensel bir yönelişe sahiptir. Bir ülkeye veya bir kıtaya bağlı değildir; çünkü çocuğun psikolojisine dayanır ve toplumsal alana ve yetişkinlerin dünyasına girmesi için çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya ve onun hayal gücünü, zevkini ve yaratıcılığını beslemenin peşindedir. Aslında bütün dünya

milletleri arasında çocuk edebiyatının ortak katmanı çocukluk kavramına ve bu yaş grubunun ihtiyaçlarıyla ilgilenme ile insana özgü kavramların çocuk okuyucularına aktarılmasıdır. Çocuk edebiyatının bir başka katmanı nesilden nesile kültür ve tecrübenin aktarılması, dilin korunması ve güçlendirilmesi, düşünce gücünün geliştirilmesi ve kimlik oluşturma çabasını göz önünde bulundurmaktır. Biçimin yanında kültüre, geleneklere, ayinlere, ritüellere, inançlara ve dile ilgi edebiyatın estetik yönünü oluşturur. Bu katmanın çocuklar için çeşitli, farklı ve şaşırtıcı eserler yaratma sebebi olan yerli bir yaklaşımı vardır. Bu iki katman birbirinden ayrı değildir ve atkı ve çözgü gibi birlikte dokunmuşlardır. O halde her ülkenin çocuk edebiyatının evrensel bir bakış ve düşünceye sahip yerel bir edebiyat olduğu söylenebilir. Ünlü İsveçli yazar Astrid Lindgren de bu konuda şöyle söyler: *“Çocukların yaratıcılık yetenekleri düşündüğümüzden daha fazladır. Eğer iyi bir çevirmen onların yanında olsa, en şaşırtıcı şeyleri ve en inanılmaz durumları anlayıp deneyimleyebilirler. Eminim çevirmenin nefesinin kesildiği yerde doruğa çıkıp çevirmenin hayal güçlerinin ötesine geçerler.”* Çocuk edebiyatı araştırmacısı Daphne Cotters şöyle yazar: *“Bir hikâye hatta bir çocuk hikâyesi bir hikâyeden daha fazlasıdır. Hikâye ne kadar basit olsa da fark etmez. Hikâyeler kültürlerin ve belirli bir toplumun içinden çıkar ve o toplumun değerlerini yansıtır.”*

9. İran’daki uzmanların çocuk edebiyatı tanımı nedir?

Çocuk edebiyatı hakkında farklı tanımlar var ama hiçbiri diğerini reddetmiyor ve görüşü çürütmüyor. Bu tanımlara bazı örnekler aşağıda verilmiştir: *“Çocuk edebiyatı yazarlar ve uzmanlar tarafından çocukların özgürce okumaları için hazırlanan ve çocukların eğitimi, gelişim düzeyi ve onların zevklerini dikkate aldıkları kitap ve yazılardan oluşan bir kitap olduğu söylenmelidir.”* (Menuçehr ‘Alî Pûr, Âşinâyî bâ Edebiyyât-i Kûdekân, 1378 hş./1999, İntişârât-i Firdovs, Tahran, s. 13.) *“Çocuk okumayı ve yazmayı öğrendiğinde ve kendisi için oluşturulan eserleri kullanabildiğinde, onun için bahsedilen edebi eserlerin mucize ve heyecan dolu bir dünyanın penceresini açmasını ve çocuğun hayal gücünü güçlendirecek bir dünya yaratmasını bekler.”* (Seyyid Dâvûd Zohdî, Derbâre-yi Edebiyyât-i Kûdekân, 1366 hş./1987, İntişârât-i Riyâst-i Kûdekistânâhâ, Matba’a-yi Devletî, s. 2.) Belirtilen fikre göre ikinci türün en önemli yansıması çocukların oyun sırasında kendi araçlarıyla

onları icat ettikleri çocukların halk ve sözlü edebiyatın bir bölümüdür. Bazı lirik oyunlar, grup halinde piyesler ve şarkıların bir kısmı gibi. Ancak çocuklar tarafından yaratılan edebiyatın çocuğun hayatında aynı zamanda sahip olduğu çok sınırlı olan zihinsel, deneyimsel ve dile ait sınırlamalara dayandığı ve diğer yandan çocukların diline yetişkinlerin müdahalesiyle çocuk aracılığıyla keşfedilen ve bahsedilen sınırlı eserlerin yaratılmasının gerçekliği konusunda şüphelerin olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle her iki bölüm çocuk edebiyatı başlığı altında incelenmeli ve çocuklarla ilgili olan yazılı olmayan eserlerin (sözlü ve halk) ve yazılı olan (belge ve mektup) kitapların çocuk edebiyatı olduğu tanımı da kabul edilmelidir. (Râzık Rûyîn, *Derbâre-yi Edebiyyât-i Kûdekân*, 1362 hş./1983, *Lecture Âmuzişî berây-i Nehostîn Kongre-yi Nivîsendegân-i Cevân, İntişârât-i Pûhentûn-i Kabil*, s. 82.) Ama belki de bu yazar ve araştırmacının tanımı İran çocuk edebiyatının daha kapsamlı bir tanımı olarak düşünülebilir: Çocuk edebiyatı kasıtlı olarak özel bir tasarım ve belirli bir çerçevede veya kasıtsız olarak çocuklar için yaratılan (yapı eksen), çocuğun onunla iletişim kuracağı (iletişim eksen), duygu ve hisleri canlandırmaya ve estetik zevkin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan (estetik eksen), bu ilişki çocuk üzerinde ruhsal ve psikolojik etkiler bırakan ve onun bilişsel gelişimine (bilişsel etki) neden olan her tür metinden ibarettir.

10. Çocuk ergenlik dönemindeki çocuktan geleneksel olarak ayrı mıdır?

Çocuğun ergenlikten yaş grubu olarak ayrılması psikolojik perspektiflere dayanmaktadır. Çocuk ve ergenler arasında fizyolojik ve psikolojik farklılıkların olması yazar ve yayıncıları kaçınılmaz olarak ayırıyor. (Bu farklılıklara 6. Soruda değinmiştim.) Elbette bazen belirli bir yaş grubunun belirlenemediği eserler yaratılır. Örneğin; Shel Silverstein'in eserleri hem çocuklar için çekici ve anlaşılırdır hem de gençler ve yetişkinler için. Benim on dördüncü baskısına ulaşan *Hânevâde-yi Âkâ-yi Çerhişî* (Döndüren Beyin Ailesi) adlı kitabım mizahi bir seridir. (Bu kitap Almanya Münih kütüphanesinin 2005 yılının kitap listesinde yer almaktadır.) Bu kitabın okuyucuları hem on yaş üzeri çocuklar hem de gençler ve hatta yetişkinlerdir.

11. İran çocuk edebiyatında çocuk yaş grupları nasıl ayrılıyor?

Çocuk alanında ve çocuklar için faaliyetler gerçekleştiren kurumlar ve merkezler arasında 1965 yılında kurulan Çocuk ve Gençlerin Fikir Geliştirme Merkezi (Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân) kitap, film, tiyatro, animasyon, oyuncak, görsel sanatlar gibi farklı dallarda çocuklar için faaliyetlerde bulunan en eski merkezdir ve İran’da 1000’den fazla kültür merkezi ve kütüphane bulunur. Bu uzman merkezlerin yaptığı yaş grubu sınıflandırmasının son değişikliği şöyledir:

Yeni kategoride yaş grupları:

0+ : Novzâd (bebek)

2+: Novgâm (yeni yürüyen)

4+: Novbâve (küçük çocuk)

7+: Novhân (okuyamaya yeni başlayan)

9+: Novnehâl (Yeni yetişmiş)

12+: Novnegâh (ergenlik öncesi)

15+: Novcevân (Ergen)

Ayrıca bu merkezler “Evliyâ-yi Terbiyetî, Morebbîyân u Pejûheşgerân” (Eğitici Ebeveynler, Eğitimci ve Araştırmacılar) olarak adlandırıldı. Yeni yapıda okumak için gerekli olan minimum yaş gurupları kitapların arka kapağında listelenmiş ve her yaş grubu için bir sınır belirlenmemiştir; sadece onun başlama yaşı ilan edilmiştir.

12. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı? İran çocuk ve gençlik edebiyatından üç kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Benim kitaplarımın arasından *Nî Nî Biyâ Lâlâ Kon* (Ni Ni Gel Ninni Söyle) İtalyancaya çevrildi. Bu kitap 0-3 yaş aralığındaki bebekler içindir. Çocuk masalı kitabım *Peyğâmî Berâ-yi Ebr-i Penbe* (Pamuk Bulutu için Bir Mesaj) İngilizce ve Almancaya çevrildi. Kendi kitaplarımın arasından şu kitaplarımı öneririm. ‘Acîb u

‘Acîbhâ-yi Tih-i Deryâ (Denizin Dibindeki İlginçlikler) adlı kitap hem fantastik, hem mizah hem de bilgi içeriklidir. *Serzemîn-i Mordehâ u Zindehâ* (Ölülerin ve Yaşayanların Ülkesi) adlı fantastik görünümlü bu kitap kaçınılmaz ölüm olgusunu çocuklar için anlaşılır hale getiriyor. Bu kitabın yayınevi Şehr-i Kalem’dir. Aynı zamanda bu kitap Kânûn kurumu tarafından yılın kitabı seçildi. *Gorg-i Gonde u Hipile-yi Mâhî* (İri Kurt ile Bodur Balık) farklı formda yazılmış bir kitaptır ve okuyucu anlatıcı, kurt ve balığın dilinden üç farklı anlatı duyar. Eleştirmenlere göre bu kitap Descartes’in felsefeye getirdiği bir sorunun “farklı algılanışları” ve “şüphe ilkesini” masalda çocukça ifade edilmiştir. Bu kitabın yayınevi ‘İlmî u Ferhengî’dir ve bu kitap Yayıncılar Birliği tarafından “En İyi Kitaplar Festivalinde” seçilmiş bir kitaptır.

3.3.16. Lâle Ca’ferî

1345 hş./1966 yılında İsfahan’da dünyaya geldi. Tahran Üniversitesinde Drama Sanatları bölümünü okudu. Çeşitli çocuk dergilerinde hikâyelerini yayınladı. Onun çocuk ve gençlik televizyon kanallarına senaryo yazma faaliyetleri oldu. Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân ile Encumen-i Nivisendegân’ın düzenlediği kısa anlatım seminerlerinin sorumluluğunu üstlendi. 1384 hş./2005 yılında Hans Christian Andersen’in 100. Yıldönümü mesajı seçildi ve *Selâm Beççehâ, Pûpek, Ân Rûz Sa’at-i Heşt-i Subh, Yek İsm-i Çend Kıssa, Kıssahâ-yi Elekî Pelekî, Zindegî-yi Men, Kıssahâ-yi Peyâंबरân (12 Cilt), Nârvâl Nehegn-i Tek Şâh, Dûst Dârî bâ ‘Adethâ Dûst Şevî?, Kıssahâ-yi Gûgûlî, Mecmû’a-yi Kıssa-yi Kûçek* adlı kitapları farklı kurumlar tarafından yılın kitabı seçildi. Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında kitapları bulunan yazarın okul öncesi dönemi çocuklar için hazırladığı eserleri de vardır.⁵⁰⁶

Lâle Ca’ferî’nin çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı bazı kitapları:

- Efsâne-yi Gûl-i Dest-i Gec u Çehâr Efsâne-yi Dîger (Çarpık Elli Devin Efsanesi ile Başka Efsaneler), Neşr-i Hûpâ, 1394 hş./2015
- Hudhud-i Sefîd (Beyaz Hüdhdüd), Neşr-i Kitâb, 1398 hş./2019

⁵⁰⁶ Çevrimiçi, <https://ofqbooks.com/member/لاله-جعفرى>, 31.04.2021; Çevrimiçi, <http://nevisak.ir/> / لاله-جعفرى, 31.04.2021

- Nârvâl, Nehegn-i Tek Şâh (Tek Boynuzlu Balina Narval), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1396 hş./2017
- Kerim Han Zend, İntişârât-i Medrese, 1386 hş./2007
- Kırmızı (Kırmızı Renkli), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1394 hş./2015
- Durdune Hanum u Circirî (Dürdane Hanım ile Cırcırcık), Neşr-i Mihrâb-i Kalem, 1397 hş./2018
- Dirahtî ki ez Târîkî mî Tersîd ⁵⁰⁷(Karanlıktan Korkan Ağaç), Neşr-i ‘İlmî u Ferhengî, 1395 hş./2016
- Hurşîd-i Hûşbû (Güzel Kokulu Güneş), Neşr-i Şebâvîz, 1384 hş./2005
- Şelep Şelep (Şıp Şıp), Neşr-i Emîr Kebîr, 1389 hş./2000
- Mâmân Kırmızı u Bâbâ Sebzî ⁵⁰⁸(Kırmızı Anne ile Yeşil Baba), Neşr-i Şebâvîz, 1384 hş./2005
- Kıssahâ-yi Kûçek (Küçük Masallar), 20 Cilt, İntişârât-i Şehr-i Kalem, 1397 hş./2018
- Kıssahâ-yi Gûgûlî (Guguli’nin Masalları), 50 Masal, İntişârât-i Kadyânî, 1396 hş./2017
- Kaşengterîn Câ ⁵⁰⁹(En Güzel Yer), Neşr-i Şebâvîz, 1386 hş./2007
- Mâcerâ-yi Ejî u Kûrî (Eji ile Kuri’nin Maceraları), 10 Cilt, İntişârât-i Hâne-yi Edebiyyât, 1396 hş./2017

3.3.17. Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî

1346 hş./1967 yılında Tahran’da dünyaya geldi. 1367 hş./1988 yılında Üniversitede Tarih bölümü eğitimine başladı. Gençlik dönemlerinde öykü yazmaya başladı. İlk öyküsü 1368 hş./1989 yılında haftalık bir dergide yayınlandı. Lisans eğitiminin ardından Tarih bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Beş yıllık

⁵⁰⁷ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Laleh Jaferi, **Karanlıktan Korkan Ağaç: Biraz Tuhaf Hikâyeler** Serisi, Çiz. Shirin Sheykhi, İstanbul, Çalışkan Çocuk Yayınları, 2016.

⁵⁰⁸ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Laleh Jaferi, **Kırmızı Anne ile Yeşil Baba**, Çiz. Ali Mafakheri, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2019.

⁵⁰⁹ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Laleh Jaferi, **Dünyanın En Güzel Yeri**, Çiz. Saba Maasoumian, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2012.

öğretmenlik tecrübesinin yanı sıra Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân adlı kurumda çalıştı. Ayrıca yazar Encumen-i Nivisendegân-i Kûdek u Novcevânân yönetim kurulu üyesidir.⁵¹⁰

Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî'nin gençler için yazdığı bazı öykü ve romanları:

- Dilmâç (Tercüman), İntişârât-i Ufuk, 1385 hş./2006
- Lâlâyî Berây-i Dohter-i Morde (Ölü Kızlar İçin Ninni), İntişârât-i Ufuk, 1386 hş./2007
- İ'tirâfât-i Golamân (Kölelerin İtirafı), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1389 hş./2010
- Vakti Muji Gom Şod (Muji Kaybolduğunda), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1391 hş./2012
- Hiçkes Cür'eteş râ Nedâred (Kimse Cesaret Edemez), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1392 hş./2013
- Dervâze-yi Mordegân I: Kabristân-i 'Amûdî⁵¹¹ ((Ölülerin Kapısı I: Dik Mezarlık)

3.3.18. Siyâmek Gulşîrî

22 Mordâd 1347 hş./13 Ağustos 1968 yılında İsfahan'da kültürlü bir ailede dünyaya geldi. 6 yaşındayken Tahran'a taşınmaları nedeniyle ilkokul ve liseyi Tahran'da okudu. İslam devriminden sonra 1359 hş./1980 yılında tekrar İsfahan'a dönüp lise eğitimini orada tamamladı. Lise yıllarının son zamanlarında tiyatro faaliyetlerinde bulundu. 1369 hş./1990 yılında Almanca bölümünde okumaya başladı. Lisans eğitiminden sonra 1375 hş./1996 yılında "İkinci dünya savaşından sonra Almanya'da Kısa Öykü" başlıklı yüksek lisans tezini yazdı. 1370 hş./1991 yılında yazmaya başlayan yazarın yetişkinler ve gençler için yazdığı roman ve öykü kitapları vardır. Yıllardır üniversitelerde ve çeşitli eğitim merkezlerinde öykü ve roman yazarlığı hakkında seminerler vermektedir.⁵¹²

⁵¹⁰ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/12369>, 05.09.2021

⁵¹¹ Bu roman İran İslam Cumhuriyeti 37. Yılın kitabı ödülünü kazandı. Ayrıca bu kitap Münih kütüphanesinin Beyaz Karga fihristine de eklenmiştir.

⁵¹² Çevrimiçi, <http://siamakgolshiri.com>, 25.03.2021

Siyâmek Gulşîrî'nin *Hûnâşâm* (Vampir) adlı 5 ciltten oluşan romanı 2014 yılında Uluslararası Münih Kütüphanesi'nin Beyaz Karga kataloğunda yer aldı ve İran çocuk ve gençlik edebiyatı tarihinde en çok satan kitap oldu.

Siyâmek Gulşîrî'nin gençlik edebiyatı için yazdığı romanlar şunlardır:

- Evvelîn Rûz-i Tâbistân, (Yazın İlk Günü), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1389 hş./2010
- Âreş u Tehmine, (Areş ve Tehmine), Neşr-i Ufuk, 1390 hş./2011
- Berdia u Melike-yi Serzemîn-i 'Ac (Berdia ve Fildişi Ülkesinin Kraliçesi), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1393 hş./2014
- Haneî der Târîkî (Karanlıktaki Ev), Neşr-i Ufuk, 1394 hş./2015
- Dâstân-i İntikam (İntikam Öyküsü), Neşr-i Ufuk, 1395 hş./2016
- Hûnâşâm (Vampir), 5 Cilt, Neşr-i Ufuk, 1387-1393 hş./2008-2014
- Gûrşâh (Behram Gûr Şah), 5 Cilt, Neşr-i Ufuk, 1398-1400 hş./2019-2021

3.3.19. Ahmed Ekberpûr

1349 hş./1970 yılında Fars eyaletinin Lamerd şehrinde bulunan Çahvarz bölgesinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Lamerd şehrindeki köylerde okudu. Lise eğitimi için Şiraz'a gitti. Daha sonra Tahran Şehîd Behiştî Üniversitesinde Psikoloji Bölümünde lisans eğitimine başladı. Bu dönemlerde edebiyata karşı ilgisi vardı. İlk şiir kitabı yayınlandığında 23 yaşındaydı. Hûşeng Gulşîrî ve Dr. Rızâ Berâhanî'nin hikâye yazma derslerine katıldı. 1378 hş./1999 yılında gençler için *Katâr-i Ân Şeb* (O Gecenin Treni) adlı kitabını yayınladı. Bu kitap İslami İrşad ve Kültür Bakanlığı tarafından takdir edildi ve Hamîd Rızâ Hâfızî yönetmenliğinde filme çekildi. Bu kitap İngilizce ve Korece dillerine tercüme edildi. Pek çok ödül kazandı. *Katâr-i Ân Şeb*, İslam Cumhuriyeti yılın kitabı ödülü, *İmpârâtûr-i Kelimât* The International Board on Books for Young People (IBBY) onur diploması ödülü aldı ve *Men Novker-i Bâbâ Nistem* Almanya Münih Kütüphanesi fihristine eklendi ve *Şeb behayr Fermande* kitabı ise Çocuk Kitap Şura'sı tarafından onur plaketi kazandı.

Ahmed Ekberpûr'un çocuk ve gençler için yazdığı öykü ve roman kitapları:

- Merdumân-i ‘Asr-i Pencşenbe (Perşembe Akşamının İnsanları), 1372 hş./1993
- Dunyâ-yi Gûşe u Kenâr-i Defterem (Defterimin Köşe ve Kenarındaki Dünya), 1374 hş./1995
- Katâr-i Ân Şeb (O Gecenin Treni), 1378 hş./1999
- Vakti Nârâhat Bâşîm, Câddehâ Temâm nemî Şevend (Üzöldüğümüzde Yollar Bitmez), 1380 hş./2001
- İmparâtûr-i Kelimât⁵¹³ (Kelimeler İmparatoru), 1381 hş./2002
- Men Novker-i Bâbâ Nîstem⁵¹⁴ (Babanın Uşağı Değilim), 1382 hş./2003
- Şeb behayr Fermânde (İyi Geceler Komutan), 1382 hş./2003
- Rûyâhâ-yi Cunûbî (Güney Rüyalari), 1384 hş./2005
- Dohter-i Sâkit bâ Perendehâ-yi Şulûğ (Kalabalık Kuşlarla Sessiz Bir Kız), 1385 hş./2006
- Eger Men Halebân Bûdem (Pilot Olsaydım), 1385 hş./2006
- Gûl u Dûçerhe (Dev ile Bisiklet), 1385 hş./2006
- Se Sût-i Câdûyî (Üç Sihirli Işık), 1388 hş./2009
- Heft Hân u Hordeî (Yedi Kûsür Sofra), 1390 hş./2011
- Mâderbozorg-i Câdûyî (Sihirli Büyükanne), 1391 hş./2012
- Lahzehâ-yi Sekseke (Hıçkırık Anları), 1391 hş./2012
- Nâmehâyî be Hiçkes (Hiç Kimseye Mektuplar), 1392 hş./2013
- Befermâyîd ‘Eynek-i Madam Sûska (Buyrunuz Madam Suska’nın Gözlüğü), 1393 hş./2014
- Desthâ Bâlâ, Gâv Muselleh Est (Eller Yukarı, İnek Silahlı), 1393 hş./2014
- Konserthâ-yi Fîl-i Bîcenbe (Tahammülsüz Filin Konseri), 1393 hş./2014
- Be Çâçâlek Sukût Konîd (Çaçalek’e Düşünüz), 1394 hş./2015

⁵¹³ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Ahmed Ekberpur, **Kelimeler İmparatoru**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Demavend Yayınları, 2018.

⁵¹⁴ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Ahmed Ekberpur, **Babanın Uşağı Değilim**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Demavend Yayınları, 2018.

- Vâjehâ-yi Nefehmem (Anlamadığım Sözler), 1394 hş./2015
- Men Metersekem Velî mî Tersem (Korkuluğum Ama Korkuyorum), 1395 hş./2016
- İzdivâc bâ Hurşîd (Güneşle Evlilik), 1395 hş./2016
- Kirm-i Şelvârpûş⁵¹⁵ (Pantolon Giyen Solucan), 1395 hş./2016
- Men Yek Gevezn Bûdem (Geyik Olsaydım), 1395 hş./2016
- Gûlmâz (Dev Maz), 1395 hş./2016

Ahmed Ekberpûr ile 17 Mayıs 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

Çocukluk dönemimde çoğu kitaba ulaşamadığımız bir köydeydim. Ama para biriktirirdik ve öğretmenlerimiz bize şehirden *Keyhân-i Beççehâ* dergisini getirirlerdi. Her sayıda bir kısmı basılan *Pinokyo*'dan çok etkilendim. Bütün sayılarını düzenli almadığımız için *Pinokyo*'nun kaderi hakkında bizim hayal gücümüz geliştirdi ve her birimiz yorumlar yapardık. Derginin gelmesini beklemenin zevkini ve ardından onu birkaç defa okuduğumu asla unutmam. Bazen şiddetli yağmur yağardı ve biz dergiyi görmekten ve okumaktan mahrum kalırdık. Yine de *Pinokyo*, *Tilki ile Kedi* ve *Şefkatli Melek*'ten uzak kalmadık. Bunlar benim ilk hayali alıştırma larımdı... Bir keresinde kardeşim Cevâd bana *Bin Bir Gece Masalları*'nın özetini hediye getirmişti ve hâlâ onun büyülü görüntüleriyle hatırlıyorum. *Bin Bir Gece Masalları*'nın büyüsü ve iç içe geçmiş masalları gözlerimin önünde günlük hayatın dışında bambaşka bir dünya açtı. Hâlâ ne zaman bu harika eseri incelesen yeni bir şey keşfetmenin zevkini yaşıyorum. Gençlik dönemlerinde düzenli olarak dağlara giderdik ve hatta birkaç gece orada kalırdık. İlginç bir deneyimi sonraları *Heft Hân u Hordeî* (Yedi Küsür Sofra) adlı kitabımda yazdım.

2. Çocuklar için yazmaya nasıl karar verdiniz? Sizi daha çok çocuk kitapları yazan yazarlar mı etkiledi yoksa yetişkin edebiyatı yazarları mı? Bu yazarlar İranlı mı, İran dışındaki ülkelerden etkilendiğiniz yazarlar da var mı?

⁵¹⁵ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Ahmed Akbarpour, **Pantolon Giyen Solucanlar: Biraz Tuhaf Hikâyeler Serisi**, Çiz. Hoda Haddadi, İstanbul, Çalışkan Çocuk Yayınları, 2016.

Tahran'daki Şehîd Behîştî Üniversitesini kazandıktan sonra roman ve şiire düşkün olan birkaç kişiyle aynı odayı paylaştım. Yavaş yavaş beni de alıştırdılar. Beni bir çocuk için yazmaya yönelten son etken ise üniversitede “Çocuklarımıza Şiir Söylemek ve Onun Yabancı Çocuklarla Farkları” adlı çalışma oldu ve bu da beni Çocuk Kitapları Şurası'na (Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek) katılmama neden oldu. Benimle o kadar iyi irtibat kurdular ve beklemediğim kadar iş birliği içinde oldular ki, böylece çocuklar için yazmaya ilgi duydum. Tûrân hanım, Dr. Ensârî Hanım, Mes'ûd Nâsirî ve Zinde Yâd hanım bu alanda yazmam için motive eden kişiler oldular. Hâlâ şura ile irtibat halindeyim ve kitap yayınlamadan önce şura arkadaşlarımla görüşlerinden yararlanıyorum. Ben daha çok yetişkinler için yazan yabancı yazarlardan etkilendim. İlk romanım *İmparâtûr-i Kelimât*'ın (Kelimeler İmparatoru) farklı bir havası vardır ve İran romanlarının alışılmışının dışında kalır. Bu romanın hedef kitlesi ve eleştirmenler tarafından kabul görmesi birkaç yıl sürdü.

3. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çocukluğun kesin bir tanımı yok; ama kendi biliş araçlarına sahip özel bir dünya olduğunu hissediyorum. Onu tanımak benim için önemlidir. Onların yetişkinliğe ulaştıklarında tamamlandıklarını düşünmüyorum. Her çocukluk ve ergenlik döneminin kendine özgü keşif ve sezgileri vardır ve biz yazar olarak bu dönemleri tanımaya çalışmalıyız.

4. İslam devriminden sonra İran çocuk ve gençlik edebiyatının gelişimi hakkında bilgi verir misiniz? Size göre bu gelişimde en önemli unsur nedir?

Devrimden sonra dergiler ve süreli yayınların arttığı gibi çocuk yazarlarının da sayısı arttı. Elbette İran çocuk edebiyatının temelleri devrimden önce Çocuk Kitabı Şura'sı ve Çocuk ve Gençlerin Fikri Gelişim Merkezi'nin kurulmasıyla atıldı. Gelişimin nedeni devrimin başlamasıyla birlikte çocuk edebiyatının hem savaş konularında hem de ekonomik ve sosyal konularda her alanda aktif olmaya mecbur kalması olabilir.

5. İran'daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Edebiyat, eğer edebiyat ve çekicilik düzeyine ulaşırsa Hans Christian Andersen'in çocuklar için eserleri veya Aziz Nesin'in yazdığı mizah eserlerinde olduğu gibi bütün dünya çocuklarıyla irtibat kurar. İran çocuk edebiyatı da bu kuralın dışında değildir.

6. Çocuk ve gençlik kitaplarının sinemaya uyarlanması konusunda ne düşünüyorsunuz? İran'da sinemaya uyarlanan çocuk ve gençlik kitaplarından bahseder misiniz?

Kendi eserimden biri *Katâr-i Ân Şeb* (O gecenin Treni) adıyla sinema filmine uyarlandı. Benden önce Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin eserleri sinemaya uyarlanmıştı. Bence sinema ve edebiyatın etkileşimi her ikisinin de gelişmesine yardımcı olabilir. Geçmiş yıllarda koşullar daha iyiydi; ancak şimdi bu tür uyarlamaların yapımı azalmıştır. Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin dünya çapında pek çok ödül kazanan *Homre* hikâyesi ile *Kîse-yi Birinc* (Pirinç Kesesi) de sinemaya uyarlanmıştır.

7. Çocuk kitaplarında mizah kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz? Her çocuk kitabında mutlaka mizaha yer verilmesi gerekir mi?

Gerçek şu ki biz şakacı ve esprili bir milletiz. Benim kriterim sözlü edebiyattır; örneğin atasözleri ve efsaneler. Biz yazılı türde başladığımızdan beri kaşları çatık ve ciddiydik, Ubeyd-i Zâkânî hariç. Elbette ben düz yazı şeklinden bahsediyorum; yoksa bizim mizah ve hicivli şiirimizin tarihi çok güçlüdür. Ama düzyazıda sadece Ubeyd-i Zâkânî ve bir dereceye kadar Sa'dî'miz vardır. Bu sözlü ve yazılı arka planda yazılarımızda ve kitaplarımızda mizahtan daha fazla yararlanma ve onu daha yaygın hale getirme potansiyeline ve kapasitesine sahibiz. Çocuklarda ve ergenlerde Hûşeng Murâdî Kirmânî gibi bir yazar büyük bir iş yaptı. Murâdî Kirmânî köy simasını kurgusal edebiyatımızda değiştirdi ve köyün simasını değiştirme sürecindeki onun etkisi çocuk ve gençlik edebiyatı alanının daha ötesine geçti. Köyün yoksulluğuna rağmen kendi karmaşıklıklarının ve mizah ile espri ortamının fazla olduğunu gösterdi. Mizah son yıllarda yazarlar tarafından çok ilgi gördü. Hatta okur

kitlesi de yabancı mizah kitaplarını çok memnuniyetle karşılıyor. İrşâd Bakanlığı İranlı yazarların kitaplarında mizah kullandıklarında tercümelere kıyasla daha katı davranıyor. Görünüşe göre şöyle çıkarımları var; eğer kaba da olsa yabancıların kaba olmalarına izin veriliyor. İrşâd Bakanlığı, hikâyelerin bir mesaj vermesi gerektiğini düşündüğü için çocuk yazarları mizah karşısında daha fazla sorun yaşıyor. Mizah, bilinçaltının yazarın yukarıdan bakış açısının hedef kitlesiyle neredeyse yok olduğu tek yerdir; ancak ciddi eserlerde yazarın yetişkin olmasının rolü büyük ölçüde korunur. Mizahta yazar düz halinden çıkıp şaka yapar ve muhatabına tepeden bakmaz. Eserlerde mizahın güçlendirilmesi çocuk, ergen ve yetişkinlerin eserlerine muhataplarını çekebilmeleriyle etkili olabilir. Mizah çocukluk ve gençlik dünyasının çatışmalarını ve korkularını azaltabilir. Yazarın çocukla iyi bir iletişim kurmasını sağlamasına neden olur. Ciddi bir hedef kitlesiyle muhatap olduğumuzda hedef kitlesiyle aramızdaki yaş farkını kapatabilmek çok büyük bir ustalık gerektiriyor.

8. *Babanın Uşağı Değilim* adlı romanınızda çocuk roman kahramanları genellikle büyükleri tarafından azarlanıyor ve küçültücü sözler işitiyor. Bunu okuyan çocuk ve gençler sizce nasıl düşünüyor ve nasıl etkileniyor?

Bence çocuk ve ergenlerden bir şey saklamamamız gerekiyor. Eğer onu tanırıyorsak tabi ki gerçekleri kendi dilinde anlatmalıyız. Ergenlerin gerçek dünyada fakirlik, ayrımcılık, diktatörlük, şiddet gibi çoğu şeylerin olduğunu bilmeleri gerekir. Bence ergeni bu tür karşılaşmalara dürüstçe maruz bırakırsak o da iyi ve uygun bir tepki gösterir. Ergenler tarafından çok iyi karşılanan ve on üçüncü baskısına ulaşan *Babanın Uşağı Değilim* kitabı buna örnektir.

9. *Kelimelerin İmparatoru* adlı kitabınızda idam, sigara ve yalan söyleme gibi olumsuz konulara yer vermişsiniz. Bu kelimeleri kullanarak neye dikkat çekmek istediniz?

Savaş, çocuk ve yetişkin tanımıyor. Ben savaşın yıkıcı yüzünü göstermek için bu kelimeleri kullanmak zorunda kaldım.

10. Uluslararası prestijli çocuk edebiyatı ödülleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Neden Hans Christian Andersen Ödülünü kazanan İranlı bir çocuk yazarı olmamıştır?

Ödüller yazar ve eserinin tanınmasına yardımcı olabilir. Onun eserlerinin tercüme edilmesini ve mali açıdan da daha uygun koşullar bulmasını sağlar. Hans Christian Andersen ödülleri İran'dan çizer alanında seçildik. Ferîd Masgâli'nin çizimiyle *Mâhî-yi Siyâh-i Kûçûlû* kitabı ile Hûşeng Murâdî Kirmânî bu yılların birinde ödüle layık görüldü.

11. Hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Hangi dünyayı sunmayı bilmek için bilinçli yazmıyorum; ancak eserlerimi eleştirip incelediğimde barışın ve ergen kimliğinin yeniden kazanılmasının en önemli konularım olduğunu anlıyorum. Ergenlerin mutlu olması benim için çok önemlidir. Çünkü birçok mizahi eserim var.

12. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı? İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Şeb behayr (İyi Geceler Komutan) ve *Katâr-i Ân Şeb* (O Geceki Tren) İngilizce, Çince ve Korece'ye çevrildi. Beş eserin ismini vermek istersem bu kitapları şöyle söyleyebilirim: Hamîd Rızâ Şâh Âbâdî'nin *Lâlâyî Berây-i Dohter-i Morde* (Ölü Bir Kız İçin Ninni), Cemşîd Hânîyân'ın *Şebî ki Carvasak Nehând* (Cırcır Böceğinin Şarkı Söylemediği Gece), Ferhâd Hasanzâde'nin *În Weblag Vâgozâr mî Şeved* (Bu Blog Devrediliyor), Abbas Cihângîryân'ın *Ceng Temâm Şod Bîdârem Kon* (Savaş Bittiğinde Beni Uyandır) ve kendi eserim: *Katâr-i Ân Şeb* (O Geceki Tren).

3.3.20. Ali Asgâr Seyid Âbâdî

Ali Asgâr Seyid Âbâdî 1350 hş./1971 yılında Horasan eyaletinin Seyyidâbâd şehrinde çiftçi bir ailede dünyaya geldi. İlkokul ikinci sınıftayken İslam devrimi sırasında okulların tatil edilmesiyle bir süre eğitimine ara verdi. İran Irak savaşı sırasında yatılı okulda eğitimine devam etti. Lise yıllarında cepheye gitmek zorunda kaldı ve orada edindiği tecrübelerini öykü ve romanlarına yansıttı. Üniversite

yıllarında bazı çocuk ve gençlik dergilerinde çalıştı ve dergilerde yayın kurulu üyesi oldu. Bazı gazetelerde çocuk ve gençlik kitap eleştirisi ve kitap sorunları hakkında yazdığı yazıların yanı sıra aydın ve düşünürlerle röportajlar yaptı. 1375 hş./1996 yılında ilk çocuk kitabını yayınladı ve o yıllardan itibaren günümüze kadar çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yaklaşık altmış kitap telif etti.⁵¹⁶

Ali Asgâr Seyid Âbâdî'nin çocuk ve gençler için yazdığı kitapları:

- Vakti Pederbozorg Beyâyed (Büyükbaba Gelince), İntişârât-i Kitâb-i Cu'ma, 1380 hş./2001
- Ma'sume (Masum Hanım), İntişârât-i Şebâvîz, 1381 hş./2002
- Hanom-i Moallim u Âkâ-yi Nakkâş⁵¹⁷ (Öğretmen Hanım ile Ressam Bey), İntişârât-i Şebâvîz, 1382 hş./2003
- İsm-i To Çîst Dohter-i Kûçûlû? (Adın Ne Küçük Kız?), İntişârât-i Şebâvîz, 1385 hş./2006
- Rûzhâ Dîvhâ ez Âdemhâ mî Tersend (Gündüzleri Devler İnsanlardan Korkar), İntişârât-i Şebâvîz, 1385 hş./2006
- Hale Sûske bâ Key İzdivâç Kerd? (Hamam Böceği Teyze Kiminle Evlendi?), İntişârât-i Ufuk, 1388 hş./2009
- Kedû-yi Kolgole Zen Key Bergeşte Bûd? (Yuvarlanan Balkabağı Kadın Nezaman Dönmüş?), İntişârât-i Ufuk, 1388 hş./2009
- Rûbâh Gâzâ-yi Leklek râ çi Cûrî Hûrd? (Tilki Leyleğin Yemeğini Nasıl Yedi?), İntişârât-i Ufuk, 1388 hş./2009
- Beççehâ-yi Zengûlepâ Kocâ Bûdend? (Zengule'nin Yavruları Neredeydi?), İntişârât-i Ufuk, 1388 hş./2009
- Şâhzâde-yi Bîtac u Taht-i Zîrzemîn⁵¹⁸ (Yeraltının Taçsız ve Tahtsız Prens), Neşr-i Çeşme, 1389 hş./2010
- Pervâne-yi Sefid u Pencerehâ-yi Rengâreng (Beyaz Kelebek ile Rengarenk Pencere), Neşr-i Katre, 1391 hş./2012

⁵¹⁶ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/12986-علیاصغر سیدآبادی> , 05.09.2021

⁵¹⁷ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Ali Asghar Seyed Abadi, **Öğretmen ve Ressam**, Çiz. Ali Reza Goldozyan, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 2012.

⁵¹⁸ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Ali Asghar Seyed Abadi, **Taçsız ve Tahtsız Prens**, Çev. Nezahat Başçı, İstanbul, Demavend Yayınları, 2018.

- Bâbâbozorg-i Sibîl Mûktî (Bıyıklı Büyükbaba Mukti), Neşr-i Ufuk, 1392 hş./2013
- Dûçerhe-yi Dû Pâ Esbî (İki Ayaklı At Bisiklet), İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1395 hş./2016
- 'Arûsî-yi Bîjen u Menîje⁵¹⁹ (Bijen ile Menije'nin Düğünü), Neşr-i Çekke, 1395 hş./2016
- Yek Kûse u Penc Mâhî (Bir Köpekbalığı ile Beş Balık), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1396 hş./2017
- Bâdkonekhâ u Gevezn (Balonlar ile Geyik), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1396 hş./2017
- Gûrher-i Kûçûlû u Mâmâneş (Küçük Zebra ile Annesi), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1396 hş./2017
- Fîl-i Bozorg u Hergûş-i Kûçek (Büyük Fil ile Küçük Tavşan), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1396 hş./2017
- Gûrher-i Gomşode (Kayıp Zebra), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1397 hş./2018
- Mâhek u Siyâhek (Aycık ile Siyahcık), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1397 hş./2018
- Yûzî u Hâl Hâlî (Benekli Pars), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1397 hş./2018
- Çeşm-i Âhû (Ceylan Gözü), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1397 hş./2018
- Peserî ki bâ Yûzpeleng Harf Zed (Çitayla Konuşan Çocuk), Neşr-i Şehr-i Kalem, 1397 hş./2018

3.3.21. Mujgân Kalhor

1350 hş./1971 yılında Tahran'da doğdu. Âzâd Üniversitesinde İngilizce Mütercimlik bölümünden mezun oldu. Dergilerde masal ve hikâye yazmaya başladı. Bir süre sonra Âtûsâ Sâlihî ile *Surûş-i Novceân* dergisinin editörü oldu. Halen Ufuk ve Peydâyîş yayınlarının editörlüğünü yapmaktadır. Çocuk ve gençlik edebiyatında

⁵¹⁹ Bu kitabın (Bijan & Manije, London: Tiny Owl publisher, 2016) İngilizce baskısı ile 2017 Çin'in düzenlediği Little Hakka ödülüne aday gösterilmiştir.

kitap yazmanın yanı sıra İngilizceden Farsçaya kitaplar da çevirmektedir. Çocuklar için yazdığı *Âftâb u 'Azîz Hânûm* kitapları televizyonda çocuk kanallarında yayınlandı.

Mujgân Kalhor'un *Kelâghâ nemî Perend* adlı kitabı Surûş-i Novcevân kurumunda; *Hey bâ Men Dûst mî Şevî?* kitabı "Selâm Beççehâ" kurumunda yılın kitabı seçildi. Ayrıca *Nâmeî ez Âsmân* ve *Be Âyîne Nigâh nemî Konem* kitapları Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân tarafından yılın kitabı seçildi.

Mujgân Kalhor'un çocuk ve gençler için yazdığı kitapları:

- *Kelâghâ nemî Perend* (Kargalar Uçmaz), Neşr-i Gul, 1372 hş./1993
- *Âftâb u 'Azîz Hânûm* (Güneş ile Aziz Hanım), 4 Cilt, İntişârât-i Hemşehrî, 1375 hş./1996
- *Nâmeî ez Âsmân* (Gökyüzünden Mektup), İntişârât-i Peydâyîş, 1378 hş./1999
- *Cîrek u Cûrek* (Cîrek ile Cûrek), 4 Cilt, Neşr-i Merkez, 1378 hş./1999
- *Pes ez 'Arz-i Selâm* (Selam Verdikten Sonra), İntişârât-i Surûş, 1379 hş./2000
- *Kesî ki Mûhâyem râ Şâne Zed* (Saçlarımı Tarayan Kişi), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1382 hş./2003
- *Hey bâ Men Dûst mî Şevî?* (Hey Benimle Arkadaş Olur Musun?), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1388 hş./2009
- *Dohterî bâ Rûbân-i Sefîd* (Beyaz Kurdalalı Kız), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1389 hş./2010
- *Be Âyîne Nigâh nemî Konem* (Aynaya Bakmam), Neşr-i Peydâyîş, 1389 hş./2010
- *Husrev u Şîrîn* (Hüsrev ile Şirin), Neşr-i Peydâyîş, 1391 hş./2012
- *Mâhîgîr u Behâr* (Balıkçı ve Bahar), Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1393 hş./2014
- *Lâkpûşt u Meymûn* (Kaplumbağa ile Maymun), İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1394 hş./2015

- Çi Kesî Âkâ-yi Sûretî râ mî Şinâsed?⁵²⁰ (Kim Bay Pembe'yi Tanıyor?)

Mujgân Kalhor ile 8 Mayıs 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

23 Ordıbehişt 1350/13 Mayıs 1971 tarihinde Tahran'da dünyaya geldim. Çocukluktan itibaren kitap okurdum. Çünkü babam şair ve edebiyatçıydı ve evimizde çok kitap vardı. Dokuz yaşındayken *Ulduz u Kelâghâ* ve '*Arûsek-i Sohengû* gibi Samed Behrengî'nin kitaplarını okudum. O andan itibaren öykü yazmak istedim ama ciddi çalışmalarına 1368 hş./1989 yılında *Surûş-i Novcevân* dergisiyle başladım. Bir gazetecilik yarışmasına katıldım ve kazandım. Bu dergi toplantılarına katılmamı ve devam etmeme neden oldu. Daha sonra derginin gençlik eserlerinin yayınlandığı kısmıyla ben ve arkadaşım sorumluluğunu aldık ve ben *Surûş-i Novcevân* dergisinde çalışmaya başladım.

2. Çocuklar için yazmaya nasıl karar verdiniz? Sizi daha çok çocuk kitapları yazan yazarlar mı etkiledi yoksa yetişkin edebiyatı yazarları mı? Bu yazarlar İranlı mı, İran dışındaki ülkelerden etkilendiğiniz yazarlar da var mı?

Öncelikle *Surûş-i Novcevân* dergisinde çalışırken gençlere uygun içerikte yazıyordum. Mesela, rapor yazıyordum, röportaj yapıyordum. Film eleştirileri de yazardım. Benim gençliğimden beri yazdığım öyküler, gençlik sorunlarıyla ilgiliydi. Ama okuduğum kitaplar yetişkinlere yönelikti. Mesela ben beşinci sınıftayken *Atsineği* (The Gadfly) romanını okumuştum. Ahmed Mahmûd, Cemâlzâde, Gabriel García Márquez, Romain Gary, Milan Kundera'yı *Surûş-i Novcevân* dergisindeyken okumuştum. Yani daha çok yetişkin yazarlarından etkilendim ve 1372 hş./1993 yılında *Kelâghâ nemî Perend* (Kargalar Uçmaz) adlı ilk kitabım yayınlandı. Bu kitap sekiz kısa öyküden oluşuyor ve *Surûş-i Novcevân*'ın yılın kitabı ödülünü kazandı. Aynı zamanda İran'ın ilk çocuk ve gençlik gazetesi olan *Âftâbgerdân*'da çocuklar için yayınlandı. Ayrıca ben o gazetede her hafta çocuklara uygun *Âftâb u 'Azîz Hânım* kısa

⁵²⁰ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Mojgan Kalhor, **Bay Pembe**, Çiz. Reza Dalvand, İstanbul, Mevsimler Çocuk Yayınları, 2019.

öyküler yazdım ve daha sonra bu öyküler kitap olarak basıldı ve o zamandan beri gençlik öykülerinin yanında çocuklar için de hikayeler yazıyorum.

3. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bazıları 8 ile 12 yaş aralığındaki gruplara çocuk denir. Ancak çocuklar fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel koşullara göre yetişirler ve bütün bu konular çocukluk dönemini etkiler. Bana göre çocukluk, bireyin hayatında çok önemli bir dönem ve çocukların bu yaşlarda okudukları kitapların onlarda çok büyük bir etkisi var.

4. Çocuk ve gençlik kitaplarında karşılaşılan cinsiyetçilikle ilgili neler düşünüyorsunuz? Çocuk ve gençlik edebiyatında cinsiyet ayrımı olmalı mıdır?

Kitaplarımda çocuk ve genç karakterlerin çoğu kızdır. Belki kızları daha iyi tanıdığım ve onları daha iyi tanımlayabildiğim için veya iki kızım olduğu için kızlar hakkında yazmak benim için daha rahat ve daha keyifli. Ama cinsiyet ayrımcılığına inanmıyorum ve bu konunun çocuk kitaplarında yer alması gerektiğini düşünmüyorum. Örneğin, kızların zayıf, erkeklerin güçlü olduğunu söylememiz, bir çeşit cinsiyetçi bakış açısıdır ve çalışmalarımızda böyle bakış açısının olmaması gerekir. İster kız ister erkek olsun, öyküdeki karakterler somut olmalıdır. Çocuk kendini onlardan ayrı tutmamalı ve onlarla kendini özdeşleştirebilmelidir.

5. Sizce İran'da çocuk edebiyatı duygulara mı yoksa muhakeme ve düşünmeye mi dayanıyor? Yani çocukların duygusal gelişimine mi yoksa entelektüel gelişimine mi dikkat ediyor?

Bana göre önceden eserlerin çoğu çocuğun entelektüel gelişimine dikkat çekiyordu ve yazarlar hikâyenin ahlaki mesajını çok net bir şekilde ifade ediyorlardı. Ancak günümüzde çocuk edebiyatı çocuğun duygusal ve duygusal gelişimine daha çok ilgi göstermekte ve dostluk, nezaket, hüzn ve mutluluk kavramlarına aşina olmaktadır.

6. İslam devriminden sonra İran çocuk ve gençlik dergilerinden bahseder misiniz? Editörlüğünü yaptığınız *Surûş-i Novcevân* dergisi hedef kitesine neler sunmaktadır?

Devrimden sonra gençler için yayınlanan iyi dergilerden birisi *Surûş-i Novcevân*'dı. *Surûş-i Novcevân* çocukları büyük yazarlar ve onların eserleriyle tanıştıran ve onlara basit yazmayı öğreten edebiyat ve sanat dergisiydi. Onun iyi özelliklerinden birisi de çocuklarla doğrudan irtibatının olmasıydı. Onlar için çeşitli törenler düzenledi ve farklı şehirlerden çocukları öykü ve şiir eleştirisi toplantılarına katılmaya davet etti. Derginin yazarları farklı şehirleri gezer, onlara şiirler okuyup masallar anlatarak onların hayata bakışlarını değiştirirlerdi. *Surûş-i Novcevân*'ın hedef kitesiyile karşılıklı ilişkisi de vardı. Onların yazılarını yayınlayıp mektuplarına cevap yazıldı ve onların samimi arkadaşı oldu. Gazetecilik yarışması düzenleyen ve gençlere basın kartı bastırarak haberlerini ve raporlarını dergiye göndermelerini isteyen ilk dergi oldu. Böylece popüler bir dergi oldu.

7. Çalıştığınız yayınevlerinde çocuklara ve gençlere uygun olmadığını düşündüğünüz kitaplar oldu mu? Size göre iyi bir çocuk ve gençlik edebiyatı kitabı nasıl olmalıdır?

Ben daha çok Ufuk Yayınlarıyla çalışıyorum ve Ufuk Yayınları her zaman çocuklara uygun kitap yayınlıyor. Ama iyi kitap yayınlamayan yayınevleri de var. Mesela kitaplarının çevirileri zayıf ve ellerinde kalan ve iyi satılmayan öyküler yayınladılar. İyi bir kitabın okuyucusuyla iletişim kurabilmesi ve okuyucunun zihninde yer edebilmesi gerekir. Zaten iyi bir kitap her zaman okuyucunun aklında kalır ve onu tekrar tekrar okumak zevk verir.

8. Çocuk ve gençlik edebiyatında korku kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz? Çocuk ve gençler korku içerikli kitaplarla eğlenebilir ve iyi vakit geçirebilir mi?

Bence korku masalı heyecanlı yapıyor. Günümüzde korku masallarının çok ilgisi var. Çocuklar bu edebi türü çok seviyor ve korku kitaplarıyla iyi vakit geçirebiliyorlar. Edebiyatın görevi hem muhatabını eğlendirmek hem de onları

yetişkin dünyasının kavramlarıyla tanıştırmaktır. İkisi ayrı değildir. İyi bir masal hem eğlendirici hem de öğretici olandır.

9. İngilizceden Farsçaya tercüme ettiğiniz çocuk ve gençlik kitaplarında çeviride zorluk yaşadığınız unsurlar nedir? İranlı çocuk ve gençlerin anlayamayacağını düşündüğünüz kültür ve dini terimlerle karşılaştınız mı?

İngilizce kitapların çevrilmesinde karşılaşılan sorunlardan birisi İrşâd Bakanlığının kırmızı çizgisidir. Örneğin, bir kitapta bir köpek varsa, o köpek evin içerisinde olmamalı. Bu nedenle çevirmen bazen kitabın o kısımlarını çıkarmak zorunda kalıyor. Ya da cinsel konulara ve eşcinselliği ima eden kısımlar varsa o kısımların da çıkartılması gerekiyor. Dans ve öpüşme sahnelerinin de çıkartılması gerekiyor. Bu durumda çevirmenin eli kolu gerçekten bağlanıyor. Çeviride bu kültürel sorunlar çoktur ve çeviri işini zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan eğer telif hakkı alınırsa ideolojik ve kültürel nedenlerden dolayı bu kısımların kaldırılması gerektiğini yazara açıklamamız gerekir. Belki yazar bunu kabul etmez. Ancak İran’da telif hakkı yasasına uyulmadığı için genellikle yayınevi kültürümüzün karşı olduğu bu kısımları kendisi kaldırır.

Çocuk kitaplarını çevirirken kitabın içeriğine dikkat etmeliyiz. Ben genellikle birçok ödül alan kitapları tercüme ettim ve bu ebeveynlerin çocukları için satın almalarını kolaylaştırıyor. Ama kelime oyunları içeren öyküler gerekli açıklamalarla tercüme edilmezse çeviride işe yaramaz. Örneğin; on ciltlik Amelya Bedelya adlı seriyi çevirirken birçok kelime oyunuyla karşılaştım. İngilizcede iki anlamı olan ifadeler vardı. Ben bu ifadeleri çocukların kitabı okurken yararlanmaları için kitabın sonunda açıkladım. Bu çocukların onunla iyi bir iletişim kurmasını sağladı. Rebecca Stead’ın *Durûğgû u Câsûs* (Yalancı ile Casus), (Liar & Spy) kitabında öykünün asıl karakterinin köpek gezdirdiği kısmı çıkartmak zorunda kaldım ve bu da benim çevirimdeki sorunlardan birisiydi.

10. İran’daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Elbette bugün İran çocuk ve gençlik edebiyatının başka ülkelerdeki çocuk ve gençlerle birçok iletişimi ve etkileşimi var. Bunu her gün farklı dillere tercüme edilen eserlerden anlayabiliriz. *Çi Kesî Âkâ-yi Sûretî râ mî Şinâsed?* (Kim Bay Pembe'yi Tanıyor?) adlı kitaplarımdan biri, Türkiye'de İstanbul Türkçesinde yayınlandı. Diğer kitabım *Hey bâ Men Dûst mî Şevî?* (Hey Benimle Arkadaş Olur Musun?) Fransızca ve İspanyolca olarak basıldı. Başka yazarların eserleri de farklı ülkelerde çeşitli dillerde yayınlanmıştır. Bu nedenler başka ülkelerdeki çocuk ve gençlerin İran'a ait kitaplarla iyi iletişim kurabileceklerini düşünüyorum. Çünkü aşk, dostluk, düşmanlık, iyi ve kötü gibi kavramlar dünyanın her yerinde aynı anlama gelir ve bu kavramları çocuğa gösteren her öykü her dilde ilgi konusu olur.

11. Siz hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Ben onlara sevgi ve dostluk dolu bir dünya göstermeyi seviyorum. Kahkahaların, esprilerin ve heyecanla dolu bir dünya. Savaşın ve nefretin olmadığı bir dünya. Barış ve huzur dolu bir dünya. Umarım bu yolda başarılı olmuşumdur.

12. Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı? İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye çevirmek istesek hangi kitapları önerirsiniz?

Evet, *Bay Pembe* Türkçe ve Arapçaya; *Benimle Arkadaş Olur Musun* Fransızca ve İspanyolcaya çevrildi.

Türkçeye çevrilebilecek beş eser: *Mecmu'â-yi Elena*, Ufuk Yayınları, yazar: Muğân Kalhor; *Mecmua-yi Nîmâ-yi Nabîga*, Ufuk Yayınları, yazar: Âtûsâ Salîhî; *Mecmu'â-yi Bardia u Golaks*, Ufuk Yayınları, yazar: Mehdî Recebî; *Pîş ez Besten-i Çemedân*, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, yazar: Mînû Kerîmzâde; *Kadem-i Yâdehom*, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, yazar: Sûsân Takdîs.

3.3.22. Âtûsâ Sâlihî⁵²¹

1 Hordad 1351 / 22 Mayıs 1972 yılında Tahran’da doğdu. Onun hikâye dinleme ve yazma aşkı büyük annesinin “*Nârenc u Toronc ve Mâh-i Pîşûnî*” hikâyelerini anlattığı gecelerde ve İran-İrak savaşının bombalı gecelerinde annesinin ona Sa’dî’nin *Gülistân*’ı ile Firdevsî’nin *Şâhnâme*’sini okumasıyla başladı. Meslek faaliyetlerini on sekiz yaşında *Mecelle der Mecelle* dergisinde editör olarak başladı ve sonraki yıllarda *Âftâbgerdân* gazetesinin şiir sayfası editörü, Ufuk Kitap Kulübü sorumlusu, Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân’da gençlik romanları ve Peydâyîş yayınevinin baş editörü oldu.

1377 hş./1998 yılında yayınlanan ve on iki ciltten oluşan *Kıssahâ-yi Şâhnâme* serisi İran’da gençler için yeniden yazılan ilk kitaplar oldu. Bu seri hedef kitlesi, eleştirmen ve yazarlar tarafından beğenildi ve günümüze kadar pek çok baskısı yapıldı. Günümüze kadar yaklaşık doksan kitap telif eden Âtûsâ Sâlihî gençlik şiirleri, masal, öykü ve roman türünde bulunmaktadır. Ayrıca kitapları Pervîn İtisâmî, İrşâd Bakanlığı, Şûrâ-yi Kitâb-i Kûdek ve Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân gibi ulusal ödül aldı ve Münih kütüphanesinin fihristine bazı kitapları eklendi.

Âtûsâ Sâlihî’nin gençler için yazdığı şiir kitapları:

- Bâ İcâze-yi Behâr (Bahar’ın İzniyle), Nesr-i Nokta, 1375 hş./1996
- Terâne-yî Berây-i Bârân (Yağmura Şarkı), İntişârât-i Surûş, 1377 hş./1998
- Dilem Berây-i To Teng Şode (Seni Çok Özledim), Neşr-i Peydâyîş, Neşr-i Meyve-yi Gul-i Sorh, 1386 hş./2007
- Çeşmhâ-yi Girdûyî (Kahverengi Gözler), 2018
- Poşt-i Çerâğ-i Kirmiz-i Purreng (Koyu Kırmızı Lambanın Arkasında), İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1400 hş./2021

⁵²¹ Yazarın hakkındaki bilgiler yazarın tarafımıza gönderdiği metinden alınmıştır.

Âtûsâ Sâlihî'nin çocuk ve gençler için yazdığı bazı kitapları:

- Kıssahâ-yi Şâhnâme (Şâhnâme Hikâyeleri) 12 Cilt, Neşr-i Ufuk, 1377-1393 hş./1998-2014
- Deryâ-yi 'Azîz (Sevgili Deniz), Neşr-i Çeşme, 1378 hş./1999
- Dâstânâ-yi Cirek u Cûrek (Çirek ile Çûrek'in Hikâyeleri), Neşr-i Merkez, 1378 hş./1999
- Defter-i Hâtırât (Anı Defteri), Neşr-i Ufuk, 1384 hş./2005 (Mujgân Kalhor ile birlikte)
- Misl-i Heme Emma Misl-i Hîçkes (Herkes Gibi Ama Hiç kimse Gibi), İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1385 hş./2006
- Kesî Hâb-i Meymûn-i Kûçûlû râ Nedîde? (Küçük Maymun'un Rüyasını Gören Yok Mu?), İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1385 hş./2006
- Tûtî u Bâzergân (Papağan İle Tüccar), İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1385 hş./2006
- Siyâvûş (Siyavuş), İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1385 hş./2006
- Mâşîn-i Kaşeng-i Men Kâhû (Benim Güzel Marul Arabam), İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1387 hş./2008
- Hatta Yek Dakîka Kâfî Est (Bir Dakika Bile Yeter), İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1389 hş./2010
- Yekî Bûd Yekî Nebûd (Bir Varmış Bir Yokmuş), Neşr-i Peydâyîş, 1392 hş./2013
- Kûç-i Rûzbe⁵²² (Ruzbe'nin Göçü), Neşr-i Ufuk, 1395 hş./2016
- Mâcerâhâ-yi Nârgul (Nargul'ün Maceraları), 4 Cilt, İntişârât-i Nerdebân, 1396 hş./2017
- Nîmâ Nâbîga (Dahi Nima), 5 Cilt, İntişârât-i Ufuk, 1399 hş./2020

⁵²² Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Atusa Salihi, **Ruzbe'nin Göçü**, Çiz. Hesanettin Tabatabaee, Zengin Yayıncılık, 2022.

Âtûsâ Sâlihî ile 17 Nisan 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

1. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

1351 hş./1972 yılında İran'ın Narmak semtinde doğdum ve çocukluğumun ilk yıllarını bahçeli bir evde annem, babam ve benden dört yaş büyük abimle beraber geçirdim. Babam matematik öğretmeni, annem ise ilkokul öğretmeniydi. Çikolatayı ve hikâye kitaplarını çok seven ve floresan lamba ile balık kokusundan nefret eden kıvrıkcık saçlı iri gözlü bir kızdım. Beş yaşındayken mahallemizi değiştirdik. Yeni mahallemizin adı Tahranpars'dı. Okula gittim 1357 hş./1978 yılında İran'da devrim oldu. O yıllarda beş katlı bir apartmanda yaşıyorduk. Dört dut ağacı ve yedi renkli güllerle dolu avlusu olan beş katlı on daireli bir apartman. Okuldan sonra çocuklarla evimizin büyük bahçesinde veya sokakta oyun oynardık. Her gün akşam bir grup kızlar ve erkekler istop ve yedi taş gibi oyunlar oynarlardı. Çeharşenbe Sûrî kutlamaları da görülmeye değerdi. Sokağın başından sonuna kadar büyük çalılar koyarlardı, biz de ateşin üzerinden atlardık. Yedi renkli havai fişegi ve torpil patlatılırdı. Ben henüz 8-9 yaşlarındayken savaş başladığı zaman evimizin büyük bahçesi oyun ve heyecanla doluydu. Geceleri genellikle acil durum sirenleri çalardı. Pencereleimizi bantlardık ve yer yataklarını penceresi olmayan oturma odalarımıza koyardık. Birkaç kez Irak savaş uçakları bize yakın ses duvarını kırdılar. Her an bombardıman siren seslerini duymayı beklerdik. Siren çaldıklarında bütün ışıklar kapatılırdı. Siren sesi on bir dairenin sakinlerini otoparka çekiyor ve durum beyaz olana kadar orada kalıyorduk. O zamanlar biz çocuklar için oyun, eğlence ve hikâye zamanlarıydı. Annemin anlattığı hikâyeler; Şâhnâme hikâyeleri, omuzları üzerinde iki yılan olan ve şehrin gençlerini bağışlamayan padişah Dahhak'ın destanı, efsanevi kuş Sîmorg ve Sa'dî'nin hikâyelerinin yer aldığı Gülistân'dı. Kitaplar hayatımın bir parçası olduğunda ve klasik romanların (Karamazov Kardeşler, Suç ve Ceza, Rüzgâr Gibi Geçti) özetlerini okuduğumda ilkokul dördüncü sınıftaydım. Abim şiir severdi. Bazen Ahmed Şamlû ve Furûğ Ferruhzâd'ın kitaplarını ondan alıp okurdum.

2. Çocuklar ve gençler için yazmaya ne zaman başladınız? Niçin çocuklar ve gençler için yazmayı tercih ettiniz?

Yazarlığa ciddi bir şekilde on bir yaşındayken *Surûş-i Novceván* dergisinde yazmakla başladım. Daha kısa ve daha sade olduğundan bazen şiir yazıyordum. Kısa

bir sürede derginin yazar grubunda oldum. *Surûş-i Novcevân* dergisinin üç editöründen biri olduğumda lise son sınıftaydım ve sonra da başka yayınlarla çalıştım. İlk şiir ve hikâyelerim dergilerin ve gazetelerin şiir sayfalarında yayınlanıyor ve sonra da kitap olarak basılıyordu. Bana göre çocuklar ve gençler edebiyatın en ciddi hedef kitleleridir. Benim kitaplarımı her okuduklarında onların gözlerinde heyecan ve sevginin kıvılcımlarını görüp öyle derinden mutlu oluyorum ki benim için hiçbir şey onunla karşılaştırılmaz. Bazen yetişkinler için de bir şeyler yazdım ama yine çocuk ve gençlik edebiyatı tarafına çekildim. Sanki yaylı oyuncağın ne kadar çok çekilip uzaklaşırsa hızlıca geri dönüp kapandığı gibi ben de o tarafa geri döndüm.

3. Hikâyelerinizin karakterlerini nasıl seçiyorsunuz? Bu karakterler aile yakınlarımızdan mı yoksa hayali kişiler mi oluyor?

Hikâyelerimin karakterlerini daha çok uzak insanlardan veya aklımda kalan efsane kahramanlarından seçiyorum. *Nimâ-yi Nâbîga* (Üstün Zekalı Nima) adlı çocuk roman serisinde iki oğlum için okulda gerçekleşen olaylardan çok ilham aldım. Bu seriyi yazmak beş yıl sürdü ve iki oğlumun arasında beş yıl yaş farklarının olması ilginçtir. İlk kitabı yazdığımda büyük oğlum beşinci sınıftaydı. Son kitabı tamamladığımda ise diğer oğlum beşinci sınıfta okuyordu. Hikâyelerdeki olayların çoğu onların okullarında gerçekleştiği maceralara benziyordu ve çocukların bu serinin kitaplarını iyi karşılamalarının nedeninin bu olduğunu düşünüyorum.

4. Çocuk ve gençler için şiir konusunu nasıl belirliyorsunuz? Size göre çocuk ve gençlik şairinin görevleri nedir?

Ben yazmaya şiirle başladım ve dört şiir kitabı yayınladım. *Bâ İcâze-yi Behâr* ve *Terânehâ berây-i Bârân* adıyla iki şiir kitabım çalıştığım ilk yıllarda yayınlandı. *Dilem berây-i to Teng Şode Est* ve *Poşt-i Çerâg-i Kirmiz-i Pur Reng* adlı üçüncü ve dördüncü şiir kitaplarım için gençlik yıllarının ruhuna daha uygun olması için şiirlerin farklı imgelerinin olması gerektiğini düşündüm ve şiirlerimin konusunu gençlerin günlük konularından, endişelerinden ve korkularından seçtim: sınav, öfke ve aşk gibi konular. Eleştirmenler bu yıllarda çalışmalarımın çoğunu iyi karşıladılar; ancak bazı şairler de şiirlerimde yetişkinlik virüsü olduğunu söylediler. Ama hâlâ da onların gençleri hafife aldıklarını ve onların şiirlerinde küçük bir virüs olduğunu düşünüyorum. Ergenlik dönemine yakın olacak yeni bir şiir söyleyeceksek şiir

kalıbımızın “Sepîd” veya yeni kalıpta olmak zorunda değildir. Çünkü şiirin kalıbı ve formu önemli değildir; yeni düşünce ve yaratıcılık önemlidir. Son kitaplarımda şiirlerimin alıntı eksenli olmasını istedim. Onların her biri sanki bir gencin hayatının bir parçası gibi kısa öykü; günümüzde gerçekleşmiş bir şiir. Bana göre şairin görevi hedef kitlesini ciddiye almak, çocukluk ile gençlik duygularınızı onun yerine anlatmak ve günümüz hedef kitlesinin ihtiyaçlarına ve endişelerine yönelmektir.

5. İran çağdaş çocuk ve gençlik şiirinin durumu nedir? Neden çocuk ve gençlik şiiri diğer türlere göre daha az yazılıyor?

İran’ın günümüz çocuk ve gençlik şiirinde çok başarılı örneklerimiz var. Bu eserlerin ders kitaplarında yer alması, çocuk ve gençlerin evlerine girip sınıflarda okuması gerekir; ancak İran’ın eğitim ve öğretim sistemi günümüz çocuk ve gençlik şiirine öyle şefkatli davranmadı ve bu nedenle bilinmeyen pek çok şiir geride kaldı. Sonuç olarak şiir kitap tirajları düştü ve yayıncılar şiir kitap yayımlarına ilgi göstermediler ve bu çocuk ve gençlik şairlerinin şiirlerini yayınlamada hayal kırıklığına ve isteksizliğe neden oldu, böylece pişmanlık ve endişenin yer almasıyla şiir kitaplarının sayısı azaldı.

6. Şu anda İran’da hangi çocuk yazarlarını ve şairlerini bu alanda en iyi sima olarak görüyorsunuz?

Şairlerden Buyûk Melekî, Efsâne Şa’bân Nejâd, Şukûh Kâsemnîyâ; yazarlardan Cemşîd Hânîyân, Mehdî Recebî, Mujgân Kalhor, Mînû Kerimzâde ve Sûsân Takdîs.

7. İran çocuk ve gençlik edebiyatında kadınların rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Günümüz İran çocuk ve gençlik edebiyatında kadınlar önemli bir role sahiptirler ve İran çocuk ve gençlik edebiyatının prestijli ödülleri kazanan çoğu hikâye yazarı kadınlardır; ancak maalesef hâlâ dünya çapında tanınmıyorlar. Belki de bunun nedeni bazı kurumların her zaman çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarını dünya çapındaki ödüller için erkekleri seçmeleri ile tanıtılmaları ve kadın yazarları görmezden gelmeleri olabilir. Elbette ben bu tür sınırlamaları ve çizgileri sevmiyorum. Ben

yazarların eserlerine cinsiyetlerinden bağımsız bakılmasını ve kadın ve erkek yazarların eserlerine adalet ve aynı bakışla yönelmenin daha iyi olduğuna inanıyorum. Kız ve erkek edebiyatına inanmadığım gibi kahramanı kız olan hikâyelerin kız hikâyeleri; kahramanı erkek olan hikâyelerin erkek hikâyeleri olup hedef kitlesinin erkek çocukların olduğunu düşünmüyorum. Bilakis kız karakterlerin olduğu hikâyelerde erkek çocukların kızların duygularını, bakışlarını ve zihin dünyasını tanımaları çok iyidir.

8. İranlı çocuklar ve gençler neden Şâhnâme'nin fantastik karakterlerini çok seviyor? Sizin Şâhnâme hikâyelerini yeniden uyarladığınız 12 ciltlik seriyi oluşturma hedefiniz nedir? Acaba çocuklar ve gençlerin Şâhnâme'nin fantastik karakterlerini sevdikleri için mi yoksa Şâhnâme kültürünün devam etmesine katkıda bulunmak için mi?

Şâhnâme'nin hikâyeleri sevilen kahramanları, olağanüstü, fantastik ve çekici hikâyeleriyle çocuklar ve gençler için çok etkileyicidir. Ancak bu hikâyeleri yazmadaki benim amacım bu ülkenin kültür ve efsanelerini yenileme ve yeniden dikkat çekmedir. Benim asıl odak noktam gençlerin kimlik arayışı ve rol model üzerinedir. Bence Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si bu açıdan benzersiz bir eserdir ve çocuk edebiyatında özellikle gençlik edebiyatında belirleyici bir rol oynayabilir: ister uyarlama şekliyle ister yeniden oluşturma ister fantastik, realizm ve epik türünde. Tabii ki ben bu hikâyelerde hikâyeleri yeni açılarla yeniden oluşturarak günümüz hedef kitlesine daha etkileyici bir şekilde anlatmaya çalıştım. Bazen Dahhak'ın saray aşçıları olan Ermayıl ve Kermayıl gibi daha az tanınan ve görülen kişilere yöneldim ve onların bakışıyla hikâyeyi aktardım. Bazen de Suhrâb gibi tanınan bir karakterin zihnine girip bu hikâyeye psikolojik bir bakış eklemeye çalıştım. Elbette anlattığım bu on iki cildin tamamında nesir, dil, günümüzün bakışı ve çağdaş hikâye özelliklerine dikkat etme benim önceliklerimden oldu.

9. Çocuk ve gençlik yazarları evrensel bir üye mi olmalı yoksa belirli bir dil, millet, soy ve dinin üyesi mi olmalıdır?

Bence çocuk ve gençlik edebiyatının önde gelen yazarları belirli bir ülkeye, etnik kökene veya dine bağlı değildir. Onlar yerkürenin sakinleridir ve dünyanın bütün

çocuk ve gençleri onların eserlerinin hazinesinden yararlanmaları gereken ve ırk, soy, diğer farkları gibi bahanelerle başkalarını kendi varoluşlarından mahrum etmemeleri gerekir.

10. Farklı ülkelerden çocuk ve gençlik edebiyatı kitaplarının tercüme edilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Çocuk ve gençlik kitaplarının tercümesinde nelere dikkat edilmelidir?

Bence tercüme sadece ülkelerin kültür alışverişi değil, aynı zamanda zaruridir. Çocuk ve genç muhataplarının başka ülkelerin kültürleriyle tanışması gereklidir ve farklı sorunlar karşısında onların üstesinden gelme tarzlarını, bakış açılarını ve duygularını tanıdıkları gibi kendilerini o durumda görebilmeleri gerekir. Onlar tercüme kitapları okuyarak farklı zaman ve mekanlara yolculuk yapabilir ve kültürlerin güzel farkındalığını anlayabilirler. Bu kültürel bağlantıda barış ve dostluk duygusu çocuk ve gençlerin varlığında köklenir ve sınırlar unutulur. Tercümede de yazarın duygusuna, asıl eserin durumuna, diline ve üslubuna dikkat edilmeli ve eserin o ülkenin edebiyatının bir göstergesi olacak şekilde örnek seçilmelidir.

11. Şimdiye kadar çocuk ve gençler için kaç kitap yazdınız? Farklı dillere tercüme edilen kitabınız var mı?

Şimdiye kadar çocuk ve gençler için 91'den fazla kitap yazdım ve tercüme ettim. Birkaç şiirim Almancaya tercüme edildi. *Hatta Yek Dakika Kâfi Est* adlı romanım Arapçaya çevrildi ve Mısır'da yayınlandı. 12 ciltlik *Şâhnâme* serisi de şu anda Arapçaya tercüme ediliyor ve birkaç resimli hikâyelerim de İngilizceye tercüme edildi.

12. İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye tercüme etmek istesek bize hangi kitapları önerirsiniz?

Ferhâd Hasanzâde'nin *Zibâ Sedâyem Kon* adlı romanı, Mujgân Kalhor'un *Mecmua-yi Elinâ* Minû Kerimzâde'nin *Pîş ez Besten-i Çemedân* romanı ve kendi kitaplarımdan *Mecmua-yi Nîmâ-yi Nabîga*.

3.3.23. Ârmân Âryan

1360 hş./1981 yılında Tahran'da dünyaya geldi. Çocukluğunu Şahrud şehrinde geçirdi. Sinema okudu ve erken yaşta yazdığı romanlarla uzman ve eleştirmenlerin övgüsünü kazandı. Çocuk ve gençlik edebiyatında fantastik türde kitaplar yazmasına rağmen kitapları her yaş grubundaki kişilerin dikkatini çekmektedir. Pek çok ulusal ödülün sahibi ve uluslararası IBBY tarafından da Danimarka'da fahri diploması aldı. *Pârsiyân u Men* adlı roman serisi 19. Uluslararası Tahran kitap fuarında en çok satan roman oldu.

Ârmân Âryan'ın çocuk ve gençlik edebiyatı için yazdığı bazı eserleri:

- Pârsiyân u Men I: Kâh-i Ejdehâ (Persliler ve Ben I: Ejderhanın Sarayı), 1382 hş./2003
- Pârsiyân u Men II: Râz-i Kûh-i Perende (Persliler ve Ben II: Uçan Dağın Sırrı), 1384 hş./2005
- Pârsiyân u Men III: Restâhîz Ferâ mî Resed (Persliler ve Ben III: Diriliş Yaklaşıyor), 1385 hş./2006
- Aşvazdanghâ⁵²³ I: Efsâne hem Eknûn (Aşvazdanghâ I: Baştan Sona Kadar Efsane), 1387 hş./2008
- Aşvazdanghâ II: Hodâvend, Cihân (Aşvazdanghâ II: Tanrı, Dünya), 1387 hş./2008
- Aşvazdanghâ III: Hâmase-yi Necât Bahş (Aşvazdanghâ III: Kurtarıcı Destan), 1392hş./2013
- Aşvazdanghâ IV: Ehrîmenân-i Yeketâz (Aşvazdanghâ IV: Saldıran Ehrimenler), 1393 hş./2014
- Pateşarger⁵²⁴ I: Hamâse Serâgâz (Pateşarger I: Destanın Başlangıcı), 1394 hş./2015
- Pateşarger II: Merdî ez Tebâr-i Ejdehâ (Pateşarger II: Ejderha Soylu Adam), 1395 hş./2016

⁵²³ Avesta'da Turanlılara karşı savaşan ve zafer getiren Persli savaşçının adıdır.

⁵²⁴ İslam'dan önce İran'da bir bölgenin ismidir.

- Pateşharger III: ber Bonyâdhâ-yi Hestî (Pateşharger III: Varlığın Temelleri Üzerine), 1396 hş./2017
- Âyende-yi Kohen I: Rivâyet-i Şeb-i Nehost (Kadim Gelecek: İlk Gecenin Rivayeti), 1392 hş./2013
- Âyende-yi Kohen II: Rivâyet-i Şeb-i Devvom (İkinci Gecenin Rivayeti), 1392 hş./2013
- Âyende-yi Kohen I: Rivâyet-i Şeb-i Vâpesîn (Son Gecenin Rivayeti), 1392 hş./2013
- Şâhnâme⁵²⁵ 6 Cilt, 1394 hş./2015

Ârmân Âryan ile 22 Temmuz 2021 tarihinde yaptığımız röportaj metni:

2. Çocukluk döneminizden bahseder misiniz?

10 Âbân 1360/ 1 Kasım 1981 Tahran, doğu Elburz çelik şirketinde babamın işi nedeniyle (Simnan eyaleti) Şâhrûd şehrinde büyüdüm.

3. Çocuklar ve gençler için yazmaya nasıl karar verdiniz? Sizi daha çok çocuk ve gençlik kitapları yazan yazarlar mı etkiledi yoksa yetişkin edebiyatı yazarları mı?

Bir kararla olmadı, her şey kendiliğinden oldu. Benim altıncı atam Mîrzâ Muhammed Sâdık (ö. 1250 k. Kacarlar döneminde İran sarayının tarih yazarı) Mervezî'nin vakanüvisiydi. Büyük babam yazar ve şairdi; dayım Emîr Hûşeng Âzer, çevirmen, ressam ve yazardır. Yazarlığın ailemizde miras olduğu söylenebilir. Dayımın kızları da yazar, şair ve araştırmacıdır. Geçen yıl onlardan birinin *Îşrâk-i Diraht-i Gûce-yi Sebz* (Yeşil Erik Ağacının Aydınlanması) adlı romanı Man Booker Uluslararası Ödülüne adaydı. Ben de on iki yaşında yazmaya başladım. Her yıl okulda, şehirde, eyalette okul birinciliği düzeyinde bazen de ulusal düzeyde kazandığım kısa öyküler var. Evimizde herkesin kendisine özel kütüphanesi vardı. Hepimiz kitap okuyucusuyduk. Annem, babam, iki kız kardeşim ve bir erkek kardeşim. Kitap her birimizin en önemli varlığıydı ve kütüphanelerimiz için özel bir mührümüz vardı.

⁵²⁵ Firdevsî'nin *Şâhnâme* adlı eserindeki efsanelerin çocuklar için yeniden yazılarak hazırlanan bu serinin 6 cildi yayınlanmış, on sekiz cildi basılma aşamasındadır.

Kurgu dışı eserlerin yanı sıra, çok sayıda çocuk, gençlik ve yetişkin kurgu yazarlarının eserlerinden etkilendim: Hergé, Ernest Hemingway, Mark Twain, Mehdî Âzer Yezdî, İhsân Yarşatır, Muhammed ‘Alî İslâmî Nudûşân, Celîl Dûsthâh, Mehrdâd Behâr...

4. Size göre çocuk nedir ve nasıl tanımlanmalıdır? Çocuk kavramını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çocukluk varlığa gözümüzü açmamızın başlangıcıdır. Soruları başlatın, cevapları arayın; insanın düşünce tarihinin en basit şeylerden en karışık ve karmaşık tanımsız şeylere kadar. Aslında doğru bakarsak hepimiz çocuğuz veya en azından varlığımızın bir kısmında kendi üzerimize ördüğümüz veya zamanla üzerimizi kaplayan en sert kabukların altında bile çocukluğumuzun bir parçası vardır ve nefes alır. Elbette zihinsel ve fiziksel ergenlik, çocukluk ile yetişkinlerin dünyasının ihtiyaç ve kurallarının arasındaki sınır ve aynı zamanda “sorumluluk” söz konusudur. Ancak “çocukluk ruhu” yaşlı bir kadın ve erkekte de vardır. Ben her zaman ruhumu çocuk tutmaya çalıştım. İsa Mesih (a.s.) “*krallık o çocuklara aittir.*” buyurur. İster bu açıdan ister gerçeği gören sadece çocukların ruhu açısından bakılsın keşfetmek için keşfin peşine düşülür, aşk için aşkın peşinden gidilir. Yetişkinler başka şeyler için keşfin ve aşkın peşine düşerler; ancak çocuklar her şeyi aynı şey için ve aynı zamanda tüm samimiyetleriyle isterler.

5. Sizce İran'da çocuk edebiyatı duygulara mı yoksa muhakeme ve düşünmeye mi dayanıyor? Yani çocukların duygusal gelişimine mi yoksa entelektüel gelişimine mi dikkat ediyor?

Bendenizin bildiği kadarıyla her ikisine de dikkat ediliyor. Telif edebiyatı İran'da kendi varlığının aslının bir parçası kimliğini keşfetmeye ve gerçeklik ifadesinin peşinden gitmek ile günümüz İran toplumunda hüküm süren baskı perdelerini kaldırmaya çalışır. Şimdi neyi ortaya çıkartırsınız ve neyi gizlersiniz. Ancak İranlı yazarlar arkalarında ne kadar görkemli bir tarih olduğunu ve önlerinde ne kadar yenilikçi bir gelecek olduğunu iyi bilirler. Bu nedenle her biri bu geçmişin ve geleceğin arasında bir köprü kurmaya uğraşır. *Şâhnâme*'nin şairi Hekim Firdevsî de bu türün en büyük yazarıdır. O İran'ın kimliğini ve kültürel varlığını bize ve gelecek nesillere aktarmak için kendisini, ömrünü ve malını feda etti. Günümüz İranlı

yazarların arasında Firdevsî'nin yolunu tanıyan ve elinden geldiğince o yolda olmaya çabalayan pek çok kişi vardır. Yazarlarımızın ve çevirmenlerimizin çoğu bugün İran'da hâkim olan yozlaşmış hükümetin İranlı çocuklar için yararlı olmayacağını biliyor. Yani öğrencilerin ruhunu ve zekasını geliştirmek için şahsi adımlar atan bazı onurlu öğretmen ve öğretim üyelerinin dışında ilkokul, lise öğrencileri ile üniversite öğrencileri için fazla umut yoktur. Bu nedenle özellikle bu dönemde İranlı yazarların rolü çok önemlidir. Özgür medyanın, yararlı okul ve üniversitelerin yokluğunda İran'ın genel topluluğundan tamamen ayrı olan yozlaşmış sistemin propagandasında biz İranlı yazarlar o ülkenin çocuklarının ruhunu beslemede çok ciddi bir rol bulduk.

6. İran'daki çocuk edebiyatının dünyadaki diğer çocuk ve gençlerle kültürel ve eğitimsel bağlantısı var mı? Varsa, nedenini açıklayabilir misiniz?

Evet çok fazla. İran edebiyatının İran'ın eski eğitici edebiyat geçmişine dayanarak dünya çocukları için söyleyecek çok sözü vardır. İran'ın eski edebiyatı ile günümüzde çocuk ve gençlik edebiyatı arasındaki bağ, İranlı yazarlar tarafından iyi bir şekilde kurulduğundan bu eserler tercüme edilerek dünyadaki bütün çocuklara birçok insani ve ahlaki değerler sunulabilir. Elbette bu öğretilerden bendenizin kastettiği şeyin İran'ın resmi ve hükümetinin öğretileriyle hiçbir ilgisi yoktur. Zaten o ideolojik öğretilerin günümüzde yüzde beşten daha az kişinin bunlara dikkat ettiğini söylemek gerekir! Aksine fikrin, düşüncenin, tasavvufun ve tarihin kalbinde pek çok dinin ve mezhebin doğduğu yer olan İran'ın eğitici ve kültürel ruhunu kastediyorum. Bu bağlamda İran dünyaya çok şey söyledi ve İran ve dünya (karşılıklı olarak) arasındaki etkileşimin geleceği konusunda çok iyimserim.

7. İran'daki siyasi ve dini durum çocuk edebiyatını etkiledi mi, etkilemedi mi?

Evet, İran'da hâkim olan siyasi ve dini durum aziz İran toplumumuzu genel olarak olumsuz etkiledi. Günümüzün nesli yöneticilerin vaaz ettiği her şeye güvenmez ve inanmazlar. Ezilen İranlı yazarların dünya gezegeninin geniş göğsünde en mazlum insanlardan olduklarını söylemek gerekir. Onlar kurşunlananların, idam edilenlerin, kırbaçlananların, zindanda çürüyenlerin, ağızları dikilenlerin, derelere otobüs düşürülenlerin ve kendi evlerinde işkence edilenlerin her zaman ön saflarında

olmuşlardır. *Pârsîyân u Men* (Persliler ve Ben) ve 1380 hş./2001 yılında birinci cildi *Kâh-i Ejdehâ* (Ejderha Sarayı) yazdığım kitabımı okuyunuz. İranlı gençlerin fikir derinliğini uyandırmak için bütün bu sıkıntıları zalim yılan omuzlu Dahhak'ın dönemine kadar İran'ın uzun tarihinde bütün olarak ekledim. Ben merhametli tek tanrıya seslenerek, doğru dini kitaplarımın paragraflarında göstererek, zalimle savaşılarak, ezilenlerin de yanında olarak her zaman gerçeği savunmaya çalıştım. İran'ın şu anki hükümetinin benim bu düşünce tarzımda çok önemli rolü oldu. Lokman Hekim'in döneminde buyurduğu hikmetli bir rol gibi: “Edep, edepsizlerden öğrendiğindir.”

8. Çocuk ve gençlik kitaplarının sinemaya uyarlanması konusunda ne düşünüyorsunuz?

İran sanatları arasındaki bağ maalesef kopmuştur. Yani tarihimizi veya kültürümüzü henüz güçlü bir şekilde televizyon ve sinemada gösteremedik. Bazı çalışmalar yapıldı ama yeterli değil. İhtişamlı ve tarihi eserlerin yapımı yeterli sermaye gerektirir. İran'da bu para İran'ın kadim kültürüne inanmayan devlet kurumlarının elindedir. Bu arada özgür yazarlar ve sanatçılar İran hükümetinin görevi olan bu çalışmanın boşluğunu doldurmak için her türlü çabayı gösterdiler. Bu kalemin kendi hedef kitlesine sunduğu Aşvazdaghe İran kültürünü yok etmede binlerce resmî ideolojik dalları yumuşatan üç seridir. Bu üç serinin ikinci cildi altı yıl İrşâd Bakanlığında tutulmasına ve daha sonra çok sansürle yayınlanmasına rağmen hâlâ hedef kitlesi bendeniz bu romanı için neden kitaplarınızın hâlâ filmi ve animasyonu yapılmıyor diye her gün onlarca e-posta ve mesajlar alıyorum. Benim de isteğim budur; ancak herhangi bir fiyat ve kalitede değil. Elbette o gün gelecek. Biz İranlıların dediği gibi “er ya da geç olacak.”

9. Çocuklar için yazdığınız Şâhnâme serisinde küçük bir çocuğun büyükbabasının isteği üzerine çocuklar için Şâhnâme yazdığını görüyoruz. Acaba sizin Şâhnâme yazma nedeniniz neydi? Bu kültürü devam ettirmek için mi yoksa çocuklar bu destanları sevdiği için mi yazmak istediniz?

Tuslu Hekim'in *Şâhnâme*'sinde saklanan fikirler bu kısa yazıda size anlatmak istediğimden çok daha karışık. Ama kısacası bu kalem, bütün eserlerimde geçmiş,

bugünü ve geleceği bağlamaya çalışmıştım. İran'ın kadim kültürünün iyi kısımlarıyla (önyargı, ırkçılık ve adaletsizlik içermeyen) ilgileniyorum ve geçmişin tüketim tarihi kısımlarını bir kenara bırakıyorum. Örneğin; *Pârsîyân u Men* (Persliler ve Ben) ilk *Şâhnâme* romanımdır. Gelecek nesillerin refahını ikiye katlamak için birbirine bağlayan günümüz gençlerine İran tarihi ve mitoloji dünyasının özetidir. Neden mi? Çünkü bizim geçmişten ders çıkarmamız ve insanlığın çabasının değerini bilmemiz gerekiyor. Türümüzün tarihi kıvrımlarında ilahi hakikati keşfetmeliyiz. İyiliği, samimiyeti ve ışığı bulmalıyız ve ona yardım etmeliyiz. Yirmi dört ciltlik resimli bir seri olan *Şâhnâmeg*'de çocuklarla konuşması için Firdevsî Tûsî'ye bir torun yarattım. Aşvazdaghe de bir zamanlar Hindistan ve Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan büyük İran tarihinin tohumlarını bir tespîh tanesi gibi birbirine bağlayan altı bin yıllık ölümsüz bir adamdır. Dikkat ediniz: konuşmamın konusu siyasi İran değildir. Yani bu kalemin sahibi Arman, top ve tüfekte gidip yeniden İran'ın siyasi sınırlarını Ahameniş dönemine katalım demek istemiyor. Konu, tarihin hakikat ifadesi ve düşünce ile kalplerin fethidir. Sonuçta bugünün dünyasını tanrının yarattığı her türlü varlığın ve insan türünün hayatı için daha iyi bir yere dönüştürmemiz ve tanrının hepimize ücretsiz verdiği bütün güzel dünya için huzur sağlamamız gerekir.

10. İran çocuk edebiyatında fantastik türün diğer türlere göre daha az yazıldığını düşünüyor musunuz? Nedenlerini açıklar mısınız?

Bildiğiniz gibi *Pârsîyân u Men* (Persliler ve Ben) üçlü seri çok sayıda gencin okuyup sonra onun yazımıyla ilgilendiği İran'da ilk mitoloji içerikli fantastik romandır. Son yıllarda İran'ın telif türleri arasında en popüler tür haline getirdiği söylenebilecek büyük bir fantastik yazma dalgası yaşandı. Elbette bu tür İran'da yeni ve onda yayınlanan genel eserlerde olgunlaşması için uzun bir yol kat etmesi gerekiyor.

11. Şimdiye kadar çocuk ve gençler için kaç tane kitap yazdınız? Farklı dillere tercüme edilen kitaplarınız var mı?

Bendenizin şimdiye kadar İran'da yayınlanan bazıları çocuk ve gençler için, bazıları yetişkinler için bazıları da Patahaşger gibi bütün yaş gruplarına uygun yaklaşık otuz kitabım var. Yedi öyküden oluşan Gûşvâre-yi Telh (Acı Küpe) Demavend

Yayınları tarafından İstanbul’da Türkçe yayınlandı. Felsefi ve mistik içerikli fantastik türde uzun öykü olan Kâbûs-i Bâğ-i Siyâh (Kara Bahçenin Kabusu) Lehçe’ye çevrildi ancak henüz yayınlanmadı. Bu kitap İngilizceye çevrildi ve yayınlandı. (Yayıncı: Candle & Fog, London)

11. Hedef kitlenizdeki çocuk ve gençlere nasıl bir dünya sunuyorsunuz?

Bu sorunuza cevap olarak size onlarca hatta yüzlerce sayfa yazabilirim. Ama son ve beşinci cildinde yer alan Patash-khoar-gar’ın oğluna yazdığı şu mektupla yetineceğim:

“Oğlum! Dünya büyük tehlikede. Benim, babanın başlattığı tehlike. Görünüşte mecburen ve isteksiz suçluyum; ama canavarları güçlendirmede çok etkili oldu. Baban kendi bütün hayatını insanların mutluluğa ulaşması için adadı. Ama karanlık ve kurnazlık ne kadar zor! Düşünmediğin yerde, sadece ışık için yaptığını hayal ettiğin şekilde, bir delikten girer ve hemen kök salar. Sanki senin hayalinde hiç ışık izi yokmuş gibi! O halde sen babanın melek ve şeytan arasındaki insan yoluna ayak bastığını ve ağzımızı açan bu yolculuğun karanlığın ağzını kapatmak için olduğunu oku ve bil. Artık dünyayı istemiyorum... En büyük armağan hâlâ aydınlık taraf için umut olduğunu fark etmemdir. Evet, onu hâlâ yapabileceğini baban umuyor. Karanlığı kaldırmak için adım atın ve dünyada çabalamak kelimesine yeni bir derinlik kazandırmak için gayret edin.”

12. İran çocuk ve gençlik edebiyatından beş kitabı Türkçeye tercüme etmek istesek bize hangi kitapları önerirsiniz?

Daha uzun bir liste de önerebilse, size aşağıdaki İranlı yazarların telif ettiği kitapları öneriyorum:

Dâstânhâ-yi Îrân-i Bâstân (Kadim İran Hikayeleri) ve *Dâstânhâ-yi Şâhnâme* (Şahname Hikayeleri): Dr. İhsân Yârşâtır; *Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb* (İyi Çocuklara İyi Hikayeler) 8 cilt: Mehdî Âzer Yezdî (İntişârât-i Emîr Kebîr); *Mâhî-yi Siyâh-i Kûçulû* (Küçük Kara Balık): Samed Behrengî; *Mihmân-hâ-yi Nâhânde* (Davetsiz Misafirler): Feride Fercâm (İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Kûdekân u Novcevânân); *Ma’sûme* (Masum Kız): ‘Alî Asgâr Seyîd Âbâdî.

3.3.24. Mehdî Recebî

1359 hş./1980 yılında Humeyn şehrinde doğdu. Çocukluğu babasının öğretmenlik yaptığı ve yazara fantastik gelen Neyşehr adlı köyde geçti. İlkokulda disleksi olmasından dolayı sorunlar yaşadı. İlkokul ikinci sınıftan itibaren tiyatroya ilgi duymaya başladı. Hem tiyatro yazıları yazıp hem de tiyatro oyunu oynamaya başladı. Başka okullardan gelen davetler üzerine, gidip komedyen gibi tiyatro oyunlarını sahneledi ve çocukların beğenisini kazandı. Babası doktor veya mühendis olmasını isterken tiyatro ve sinema ilgisini kaybetmedi. Terbiyet-i Moderris Üniversitesinde sinema bölümünde okudu. Yazar sinema ve film senaryoları yazmaya devam etse de tercihi çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yazmak olduğunu belirtir.⁵²⁶

Mehdî Recebî'nin çocuk ve gençler için yazdığı bazı kitapları:

- Ferâmûş İn Zemistân (Bu Kışı Unut), Neşr-i Kıssa, 1384 hş./2005
- Muamma-yi Divâne-yi Kelle-yi Âbî (Mavi Kafalı Delinin Gizemi), İntişârât-i 'İlmî-yi Ferhengî, 1386 hş./2007
- Yûnâ Târâ Gomşode (Yuna Tara Kayboldu), İntişârât-i 'İlmî-yi Ferhengî, 1386 hş./2007
- Girye Nekonîd Misl-i Ebr-i Behâr (Bahar Bulutu Gibi Ağlama), İntişârât-i 'İlmî-yi Ferhengî, 1387 hş./2008
- Hâtîrât-i Çûbân-i Çâk (Şişman Çobanın Hatıraları), İntişârât-i 'İlmî-yi Ferhengî, 1389 hş./2010
- Lûlû Şebhâ Girye mî Koned (Öcü Geceleri Ağlıyor), İntişârât-i Çekke, 1391 hş./2012
- Konserv-i Gûl, (Dev Konservesi), İntişârât-i Ufuk, 1393 hş./2014
- Kâbûs-i Esb (Atın Kabusu), İntişârât-i Ufuk, 1393 hş./2014
- Cinâyetger İtirâf mî Koned (Suçlu İtiraf Ediyor), İntişârât-i Ufuk, 1394 hş./2015
- Hâherân-i Târîk (Karanlık Kız Kardeşler), İntişârât-i Ufuk, 1394 hş./2015

⁵²⁶ Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/12949->, 20.11.2021

- Vasat-i Râhrûy-i Târîk⁵²⁷ (Karanlık Koridorun Ortasında), İntişârât-
i Hûpâ, 1396 hş./2017.

⁵²⁷ Bu kitabın Türkçe çevirisi için Bkz.: Mehdi Rajabi, **Karanlık Koridorun Ortasında**, Çev. Rüya Pertev, İstanbul, Mevsimler Çocuk Yayınları, 2019.

SONUÇ

İran coğrafyasında çocukluk ve gençlik dönemi sınırlarının belirlenmesinde din kadim zamanlardan itibaren önemli bir rol oynamıştır. İslam'dan önceki dönemlerde çocukluktan yetişkinliğe geçiş belli başlı törenlerle yapılırdı ve bu törenlerde yedi yaşına giren çocuğa Zerdüşti dinine göre kutsal kıyafetler giydirilir ve çocuğun özel ritüellerle yetişkinliğe geçişi sağlanırdı. Kız çocukları ise ergenlik dönemine girince evlendirilirdi. Erkek çocuklarının ava çıkması için on üç yaşına girmesi beklenir ve bu yaştan itibaren ava çıkması uygun görülürdü. İslam'dan sonra çocukluk dönemi anne karnında oluşmaya başlamasından itibaren kabul edilir ve ergenliğe geçiş ile çocukluk dönemi sona ererdi. Ergenlik dönemindeki kız ve erkek çocukların bir an önce evlendirilmesi tavsiye edilirdi. Günümüzde ise İran'da çocuk hakları bildirgesine göre 0-18 yaş aralığındaki her bireyin çocuk olduğu maddesi kabul edilir. İran İslam Cumhuriyeti Devleti 1990 yılında Çocuk hakları sözleşmesini imzalamış ve kendi iç hukuklarına ve İslam normlarına aykırı olmaması şerhiyle sözleşmenin maddelerini kabul etmiştir.

Eğitim İslam'dan önce sadece soylu çocukların yararlanabildikleri bir alan olarak sınırlandırılmıştı. O dönemlerde soylu olmayan çocuklar sadece sosyal sınıflarına ve babalarının mesleklerine göre çok sınırlı bir eğitim alabilmişlerdir. Kız çocukları soylu bile olsa erkeklere verilen eğitime göre farklı eğitim alabilirlerdi. İslam'dan sonra sosyal sınıfların kalkması nedeniyle bütün çocuklar için yeni bir eğitim dönemi başlamasına rağmen bu süreç Arap egemenliği altında yeniden şekillenmiştir. Eğitimin günümüzdeki sisteme ulaşması Kacarlar döneminde temelleri atılan yeni eğitim sistemleriyle başladı ve Pehlevî döneminde eğitim alanında reform hareketler yapılmasına rağmen eğitimde beklenen düzeye ulaşamadı. Pehlevî dönemine kıyasla okula giden kız çocuklardaki artışın İslam devriminden sonra gerçekleşmesi, İran halkının geleneksel eğitimden bağıını koparmayan dini eğitim sistemine daha çok güvendiğini düşündürmektedir.

Kadim dönemlerden beri hayat tecrübesini ve bilgi birikimini çocuklarına aktarmak isteyen hükümdarlar veya yönetici mevkiinde görev yapanlar tarafından öğüt içerikli kitaplar telif edilmiştir. İslam'dan önce enderzname türü olarak yazılmış öğüt

edebiyatı örneği *Enderzhâ-yi Azerbâd Mihrespendân*'dır. İslam'dan sonra telif edilen *Kâbûsnâme*, *Gulistân* ve *Bahâristân* adlı kitapları yazarların oğulları için hazırladıkları ve hedef kitle olarak çocuk ve gençlerin ön planda tutulduğuna dikkat çeker; ancak o dönemlerde çocuk ve gençlere bakışın günümüze nazaran farklı olması eserlerin içerik ve konularının dönemin çocuk ve gençleri için uygun olmadığını gösterir.

Günümüzde çocuk edebiyatı türünde yer alan fabl, en eski dönemlerden itibaren edebi metinlerde kullanılmıştır. Pehlevî dilinde en eski fabl örneği olarak gösterilen *Diraht-i Asurik* keçi ile hurma ağacının münazarasıdır. Ancak bu eserin hedef kitlesinin belli olmaması ve sadece eğitici içerikli eserlerin çocuk edebiyatı alanına girmemesi nedeniyle çocuk edebiyatı örneği kabul edilememektedir.

İslam'dan önce oluşturulan sözlü ve yazılı edebi metinlerde çocuk ve genç karakterlerin bir yetişkin gibi davrandığı ve olağanüstü güçlere sahip olduğu görülürken İslam'dan sonra yazılan klasik edebi eserlerde çocuk ve gençler latife seven, hikâyelerdeki hayvan karakterlere ilgili, kuş avlamaya meraklı, bazen yetişkinlerin düşünemeyeceği fikirlere sahip bazen de düşüncesizce hareket eden beceriksiz bir çocuk olarak karşımıza çıkar. Ancak anlatılan hikâyelerde özne genelde çocuk ve genç değildir, çocuk ve gençler hikâyelerde yetişkinlere göre daha az bahsedilmiştir.

Çocuğa yönelik en eski metin, ateşkedelerde eğitim alan soylu çocuklar için oluşturulmuş okul kuralları hakkındaki eğitici ve nasihat içerikli *Enderznâme-yi Kûdekân*'dır. İslam'dan sonra İbn Sinâ, Keykâvus b. İskender, İmam Gazzâlî, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Nasîrüddîn Tûsî ve Sa'dî Şirazî gibi farklı dönemlerdeki şair, bilgin ve alimler çocuk terbiyesi hakkında çeşitli görüşlerini bildirmişler ve çocuğun gereksinim duyduğu konulara dikkat çekmişlerdir.

İran'da meşrutiyet döneminde yaşanan batılılaşma hareketleri, matbaanın yaygınlaşması, eğitimde reformlar ve toplumsal değişikliklerin sonucunda geleneksel çocuk bakışının yerini modern çocuk bakışı aldı. Mîrzâ Feth'alî Âhûndzâde, Mîrzâ Melkum Hân, Abdürrahîm Tâlibof, Zeynelabidîn Merâgeî, Mirza Yûsuf Hân Müsteşârüddeve, Mîrzâ Takî Hân Kâşânî, Mîrzâ Hasan Roşdiye ve Yahya Devletâbâdî gibi aydınların yenilikçi düşünceleri yeni eğitim sisteminin gelişmesinde

etkili oldu. İran'da çocuk edebiyatının gündeme gelmesi Pehlevî döneminde çocuk kitap eleştirisinin başlatılması ve üniversitede çocuk edebiyatı dersinin verilmesiyle gerçekleşti. İran'ın ilk çocuk kitapları halk masallarının yeniden yazılmasıyla oluşturuldu. Telif eserler yazılmasına rağmen çeviri çocuk edebiyatı daha fazla yaygındı. Devrimden sonra İran çocuk edebiyatı ideolojik kavramları aktarmak için bir araç haline gelirken İran Irak savaşının ardından edebiyatın seyri yaratıcı ve bağımsız eserlere doğru hareket etti ve yaratıcı çocuk edebiyatının sayısı arttı.

Çocuk edebiyatı kavramı batının etkisiyle dünyada yayılıp bazı tartışmalara yol açarken İran'da bu kavramı kabullenme ve benimseme kolaylıkla gerçekleşmiştir. Fars Edebiyatında en eski zamanlardan itibaren çocuk ve gençlerin de edebi eserlerden faydalandıkları, ilgi gösterdikleri ve hoşlarına giden kısımları ezberledikleri düşünüldüğünde edebiyatın bütüne yayıldığı görülür; ancak hedef kitlesinin çocuk ve gençler olmadığı eserlerde bu eserlere ulaşılabilirliğin kolay olmayacağı açıktır ve bu eserlerin konu ve üslup itibarıyla onlara uygun olmayacakları çocuk edebiyatının üzerinde durduğu meselelerdir.

İran'da çocuk edebiyatının halk edebiyatından besleniyor olması ve geçmişinden itibaren çocuk ve gençlerin Fars edebiyatında kendisine bir pay bulmaları günümüz İranlı araştırmacılarını edebiyatı bir bütün olarak değerlendirmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla batıda çocuk edebiyatı tartışmaları devam ederken ve çocuk kavramı ortaya atıldığında İran bu kavramı kolaylıkla benimsemiş ve içeriği geçmişle bağını koparmayan sadece hedef kitlesinin çocuk olduğu ve çocuğa göre eserler telif edilmeye başlanmıştır.

İranlı yazarlarla yaptığımız röportajlarda açıkça görüldüğü gibi İran çocuk edebiyatının kadim İran edebiyatına ve sözlü edebiyata dayandığı düşünülmekte ve aynı motif ve olağanüstü kahramanlar günümüzde çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinde yeniden yorumlanmakta ve şekil değiştirmektedir. Belki de İran, batıdan önce çocuğa değer vermesi ve çocuğu farklı dönemlerde ele almasına rağmen edebiyattan çocuk edebiyatı ayrımı yapma ihtiyacı duymadı ve çocuk kavramını kolaylıkla kabul etti. Ancak bu anlayış günümüzün genel kabul gören düşünceleriyle uyumlu değildir. Kadim ve klasik metinlerde çocuk için yazılmış eserler olsa da bu

eserler sadece çocuğa seslenmenin dışına çıkamamış ve onların ihtiyaçlarına ve hayal dünyalarına hitap eden eserler telif edilmemiştir.

İran çocuk ve gençlik edebiyatından masal, öykü ve romanların son on yılda önceki yıllara oranla daha fazla Türkçeye çevrilmiş olması, ülkemizin bu eserleri nitelikli bulduğunu ve bu eserlere ilgi gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.

Hans Christian Andersen ödülleri İran'dan katılan Ferîd Mesgâlî'nin 1974 yılında çizer olarak ödül kazanması ve Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin finale kalması uluslararası önde gelen çocuk edebiyatı ödülleri İranlı yazar ve çizerlerin dikkatleri üzerine çektiklerini göstermektedir. Ayrıca İran çocuk edebiyatından sinemaya uyarlanan filmlerin olması ve bu filmlere uluslararası ödüllerin verilmesi İran'ın bu alanda başarıya ulaştığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ‘Alîpûr,
Menûçehr: **Âşinâ bâ Edebiyyât-i Kûdekân**, Çâp-i Devvom, Tahran, İntişârât-i Tîrgân, 1380 hş./2001.
- ‘Askerzâde,
Mîrzâ Cabbâr: **Hânum-i Hozûk**, Şîrâz, 1307 hş./1928.
- ‘Attâr-i Nîşâbûrî: **Musîbetnâme**, Mukaddime, Tashîh ve Ta’likât: Muhammed Rızâ Şefî’î Kedkenî, Tahran, Neşr-i Sohen, 1386 hş./2007.
- ‘Attâr-i Nîşâbûrî,
Şeyh Ferîduddîn: **Esrârnâme**, bâ Tâshîh: Seyyid Sâdık Govherîn, Tahran, Çâp-i Devvom, İntişârât-i Zavâr, 1361 hş./1982.
- Âhî,
Eymen, v.d.: **Gozerî der Edebiyyât-i Kûdekân**, Tahran, 1352 hş./1973.
- Ahmedî, Ahmed
Rızâ: **Nivîstem Bârân, Bârân Bârîd**, Tahran, İntişârât-i Şebâvîz, 1384 hş./2005.
- Altungök,
Ahmet: **Eski İran’da Din ve Toplum**, İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2015.
- Âryan, Ârmân: **Şâhnâmeg, Âgâz-i Dâstânhâ: Ustûre-yi I, Keyûmers Pâdişâh**, Tasvîrger: Leyla Dirahşânî, Tahran, İntişârât-i Çekke, 1391 hş./2012.
- Âzer
Mehdî: **Kıssahâ-yi Hûb berây-i Beççehâ-yi Hûb**, C. I, Çâp-i Dehom, Tahran, İntişârât-i Emîr Kebîr, 1353 hş./1974.
- Âzer
Mehdî: **Kıssahâ-yi Heşt Behîşt**, İntişârât-i Eşrefî, Çâp-i Dehom, Tahran, 1372 hş./1993.
- Bâğcebân,
Cabbâr: **Bâbâ Berfî**, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, Çâp-i Çehârrom, Tahran, 1361 hş./1982.

- Bâğcebân,
Cabbâr: **Zindegînâme-yi Cabbâr Bâğcebân: Bonyângożâr-i Âmûziş-i Nâşinevâyân der Îrân be Kalem-i Hodeş**, Tahran, Neşr-i Sipih, 2536 Pehlevî.
- Balcı, Musa: **Taş Kazınmış Sözler/İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı**, İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2016.
- Behrengî,
Samed: **Mecmû'a-yi Makâlehâ**, Tebriz, İntişârât-i Şems, 1348 hş./1969.
- Beydebâ-İbnü'l
Mukaffa: **Kelile ve Dimne**, Çev. İnceleme: Said Aykut, İstanbul, Şule Yayınları, 2020.
- Boyce, M.: "Ayadgar-i Zareran", **Encyclopaedia Iranica**, vol. III, 1987, pp.128-129.
- Browne,Edward
Granville : **Târîh-i Edebî-yi Îrân: Ez Kâdîmterîn Rûzgârân tâ Zemân-i Firdevsî**, Çev. 'Alî Pâşâ Sâlih, Tahran, İntişârât-i İbn-i Sînâ, Çâp-i Devvom, 1335 hş./1956.
- Celâleddîn
Muhammed b.
Muhammed
Mevlevî:
Celûlî, Şemsî: **Mesnevî-yi Ma'nevî**, be Tashîh: Reynold A. Nicholson, Tahran, İntişârât-i Hermes, Çâp-i Pencom, 1390 hş./2011.
- Çînî Furûşân,
Muhsin: **Û**, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1391 hş./2012.
- Dehhodâ,
Ekber: Ali **Lugatnâme**, Çâp-i Devvom, Tahran, Muessese-yi Lugatnâme-yi Dehhodâ, 1388 hş./2009.
- Dehrîzî,
Muhammed
Gûderzî: **Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevân-i Îrân**, Tahran, Neşr-i Kû, 1388 hş./2009.
- Demirel,
Hamide: **Türk-İran Destanlarında Destan Unsurları ve Kahramanların Karşılaştırılması**, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doçentlik Tezi, Mart 1975.

- Dervîşiyân, ‘Alî Eşref: **Kitâb-i Kûdekân u Novcevânân-8**, Tahran, Çâphâne-yi Nakş-i Cihân, 1358 hş./1979.
- Dervîşiyân, Alî Eşref: **Key ber mî Gerdî, Dâdâş Cân?**, Tahran, Çâphâne-yi Âsmân, 1357 hş./1978.
- Ebu’l-Kâsım Firdevsî: **Şâhnâme**, C. I, Tahran, İntişârât-i Hermes, Çâp-i Pencom, 1390 hş./2011.
- Eibod, Tâhire: **Dîv-i Siyâh-i Dom be Ser**, Tasvîrger: Mehkâme Şa’bânî, Tahran, Emîr Kebîr: Kitâphâ-yi Şukûfe, 1389 hş./2010.
- Ekberpûr, Ahmed: **Men Novker-i Bâbâ Nîstem**, Tahran, Çâp-i Heştom, Neşr-i Ufuk, 1393 hş./2015.
- Elmasî, Alî Muhammed: **Târîh-i Âmûziş u Perveriş-i İslâm ve İrân**, Tahran, Dâniş-i İmrûz, 1991.
- Emdâd, Hasan: **Târîh-i Âmûziş u Perveriş-i Fârs: ez Ahd-i Bâstân tâ Dovre-yi Muâsır**, Şiraz, İntişârât-i Nûvîd-i Şîrâz, 1385 hş./2006.
- Emir Unsurul Mealî Keykâvûs b. İskender b. Kâbûs Veşmigîr-i Ziyârî: **Kâbûsnâme**, zir-i Nazer: ‘Alî Hasûrî, Tahran, Sâzmân-i Tervîc-i Kitâbhâ-yi Cîbî, 1342 hş./1963.
- Ensârî, Behmen: **Esâtîr-i İrânî**, Tahran, İntişârât-i Arven, 1397 hş./2018.
- Eyâg, Sureyyâ Gazel: **Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân u Tervîc-i Hânden**, Çâp-i Devâzdehom, Tahran, Neşr-i Samt, 1394 hş./2015.
- Fakîrî, Emîn: **Âhû-yi Zîbâ-yi Men**, Çâp-i Kûrûş, Tahran, 1368 hş./1989.

- Ferîduddîn Muhammed İbrahim Nîşâbûrî: **İlahînâme**, Mukaddime, Tashîh, Ta'lifât: Muhammed Rızâ Şefî'î Kedkenî, Çâp-i Pencom, Tahran, İntişârât-i Sohen, 1388 hş./2009.
- Ferîver, Huseyn: **Târîh-i Edebiyyât-i Îrân u Târîh-i Şûrâ**, Çâp-i Dehom, Tahran, İntişârât-i İttilâ'ât, 1341 hş./1962.
- Firdevsî-yi Tûsî: **Şâhnâme**, C. I, Tahran, Çâphâne-yi Hâver, 1310 hş./1931.
- Fouchécour, Charles-Henri de: **Ahlâkiyyât: Mefâhîm-i Ahlâkî der Edebiyyât-i Fârsî ez Sede-yi Sevvom tâ Sede-yi Heftom-i Hicrî**, Ter. Muhammed 'Alî Emîr Mu'izzî, Abdulmuhammed Rûhbahşân, Tahran, İntişârât-i Encumen-i Îrânşinâsî-yi Fransa der Îrân, 1377 hş./2008.
- Gaffârî, Sa'id: **Gâmî der Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân**, Çâp-i Devvom, Tahran, İntişârât-i Debîzeş, 1381 hş./2002.
- Gedik, Melek: **Çağdaş İran Çocuk Şiiri**, İstanbul, Demavend Yayınları, 2021.
- Gokasyan, Herand: "Nehostîn Kûdekistân-i Îrân der Culfâ-yi İsfahan", **Mecelle-yi Armagân**, 1352 hş./1973, Şomâre: 11-12, s. 761.
- Hâksâr, Nesîm: **Beççehâ Beyâyîd Bâ Hem Kitâb Behânîm**, Tahran, İntişârât-i Nesîm, 1349 hş./1970.
- Hâniyân, Cemşîd: **Tabaka-yi Heftom-i Garbî**, Çâp-i Sevvom, Tahran, Neşr-i Ufuk, 1394 hş./2015.
- Hânlerî (Kiyâ), Zehrâ: **Dâstânhâ-yi Dilengîz-i Edebiyyât-i Farsî**, Tahran, Çâp-i Devvom, İntişârât-i Tûs, 1363 hş./1984.
- Hâşimî Neseb, Sıdîka: **Kûdekân u Edebiyyât-i Resmî-yi Îrân**, Tahran, İntişârât-i Surûş, 1371 hş./1992.

- Hâşimî, Munîre: **Çeşme-yi Hânûm (Şî'r-i Kûdek)**, Tasvîrger: Ma'sûme Hâcîvend, Tahran, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1393 hş./2014.
- Hekîmî, Mahmûd: **Dâstân-hâ-yi Âmûzende berây-i Kûdekân**, Kum, İntişârât-i Şafak, 1354 hş./1975.
- Hîredhorde, Fevziye, v.d.: "Tahavvol-i Nigâh be Mefhûm-i Kûdekî der Dâstân-hâ-yi Hûşeng Murâdî Kirmânî", **Tefekkur u Kûdek, Behâr u Tâbistân**, 1395 hş./2016, Dovre 7, Şomâre: 1, s. 29.
- Hicâzî, Benefşe: **Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân: Vîjêghâ u Cenbehâ**, Tahran, Çâp-i Sîzdehom, İntişârât-i Rûşengerân u Motâla'ât-i Zenân, 1394 hş./2015.
- Hikmet, Ali Rızâ: **Âmûziş u Perverîş der Îrân-i Bâstân**, Tahran, Muessese-i Tahkikât u Bernâme Riz-i 'İlmî u Âmûzişî, 1350 hş./1972.
- Hiyâvî, Samed Rahmânî: **Edebiyyât-i Kûdekân (Sâhtâr-i Şî'r u Kissa)**, Tebrîz, Neşr-i Homâzer, 1383 hş./2004.
- Hukûkî, Muhammed: **Murûrî ber Târîh-i Edeb u Edebiyyât-i İmrûz-i Îrân I: Nesr, Dâstân**, Tahran, Neşr-i Katre, 1377 hş./1998.
- İbrâhimî, Ca'fer v.d., **Hîç Hîç Hîçâne**, Çâp-i Devvom, Tahran, Neşr-i Ufuk, 1390 hş./2011.
- İbrâhimî, Ca'fer: **Tevellod-i Kârgârek**, Tasvîrger: Bahâr Ehvân, Tahran, İntişârât-i Peydâyîş, 1393 hş./2014.
- İbrâhîmî, Nâdir: **Kelâghâ**, İntişârât-i Kânûn-i Perverîş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, Tahran, Çâp-i Devvom, 1354 hş./1975.
- İhsân, Yârşâtîr: **Dâstân-hâ-yi Îrân-i Bâstân**, Çâp-i Şeşom, Tahran, İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1381 hş./2002.
- Îrânî, Dîn Şâh: **Ahlâk-i Îrân-i Bâstân**, Tahran, Çâp-i Sevvom, İntişârât-i Encumen-i Zerdüştiyân-i Îrânî-yi Bombayî, 1334 hş./1965.

- Kanar, Mehmet: “Şâhnâme”, **DİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 289-290.
- Karaismailoğlu, Adnan: “Kelîle ve Dimne”, **DİA**, C. XXV, Ankara, 2002, s. 210-211.
- Kâsemniyâ, Şukûh: **Bûs-i Hîs**, Tasvîrger: Hasan Musevî, Tahran, İntişârât-i Peydâyîş, 1393 hş./2014.
- Kâşîfî-yi Hânsârî, Seyyid ‘Alî: **Ez Bâb-i Kırâ’at-i Etfâl: Kûdekân u Matbû’at Pîş ez Meşrute-yi Îrân**, Tahran, İntişârât-i Kadyânî, 1382 hş./2003.
- Keşâverzî Âzâd, Mercân: **Kıssahâ-yi Gâr**, Tahran, Şebâvîz, 1391 hş./2012.
- Kıbrıs, İbrahim: **Çocuk Edebiyatı**, 7. bs., Ankara, Kök Yayıncılık, 2016.
- Kureşî, Muhammed Huseyn: **Berresî-yi Muşkilât-i Tercume-yi Edebiyyât-i Kûdekân**, Tahran, İntişârât-i Senem, 1385 hş./2006.
- Mahcûp, Muhammed Ca’fer: **Edebiyyât-i ‘Âmiyâne-yi Îrân**, Haz. Hasan Zulfikârî, Çâp-i Şeşom, Tahran, İntişârât-i Çeşme, 1382 hş./2003.
- Meşkûr, Muhammed Cevâd : **Nâme-yi Bâstân**, Haz. Sa’îd Mîr Muhammad Sâdık; Nâdire Celâlî, Tahran, Pejûheşgâh-i ‘Ulûm-i İnsânî u Mutâla’ât-i Ferhengî, 1378 hş./1999.
- Muhammed b. ‘Ali Az-Zahîrî As-Samarkandî: **Sindbâdnâme**, Nşr. Ahmet Ateş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1948.
- Muhammedî, Alî: “Munâzere-yi Rez bâ Mîş”, **Pejûheşhâ-yi Nakd-i Edebî u Sebksînâsî**, Şomâre: 1, Pâyîz, 1394 hş./2015, s. 172-174.
- Muhammedî, Muhammed Hâdî, Kâyînî, Zuhre: **Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Şifâhî ve Dovrân-i Bâstân**, C. I, Çâp-i Heftom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1395 hş./2016.

- Muhammedî,
Muhammed
Hâdî, Kâyînî,
Zuhre: **Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân pes ez İslâm**, C. II, Çâp-i Şeşom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011.
- Muhammedî,
Muhammed
Hâdî, Kâyînî,
Zuhre: **Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân Dovre-yi Meşrûte**, C. III, Çâp-i Pencom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011.
- Muhammedî,
Muhammed
Hâdî, Kâyînî,
Zuhre: **Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân Dovre-yi Meşrûte**, C. IV, Çâp-i Pencom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011.
- Muhammedî,
Muhammed
Hâdî, Kâyînî,
Zuhre: **Târîh-i Edebiyyât-i Kûdekân-i Îrân: Edebiyyât-i Kûdekân der Rûzgâr-i Nov:1300-1340 hş./1921-1961**, C. V, Çâp-i Çehârom, Tahran, İntişârât-i Çistâ, 1390 hş./2011.
- Muhtedî,
Fazlullah: **Kıssahâ-yi Subhî/ Fazlullah Muhtedî**, be ihtimâm-i Leyla Sâlih Râmserî, Tahran, Neşr-i Mu'în, 1387 hş./2008.
- Necefî,
Abdulmecîd: **Zîr-i Gonbed-i Kebûd: Sûr-i Hiyâl der Şi'r-i Kûdek u Novcevân**, Tahran, İntişârât-i Sûre-yi Mehr, 1390 hş./2011.
- Necefî, Rızâ: **Bâdbânhâ râ Bekeşid**, Tahran, Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevânân, 1380 hş./2001.
- Nejâd, Hûriye
Huseynî, Nejâd,
Ekber Hâle
Huseynî Ekber:
Nesrîn Doht
'Emâd Horâsânî: **Tahlîl-i Konvasyon-i Hukûk-i Kûdek (Mukâyese-yi Dû Nezâm-i İslâm u Garb)**, Tahran, Şûrâ-yi Ferhengî-yi İctimâ'î-yi Zenân, 1392 hş./2013.
- Nesrîn Doht
'Emâd Horâsânî: **Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevânân der 'Asr-i Pehlevî**, Tahran, İntişârât-i Emîr Kebîr, 2535 Pehlevî.
- Neydim, Necdet: **"Çocuk Edebiyatını Kavramak ve Öğretmek", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı**, C. CVII, Sayı:756, 2014, s. 294.
- Nureddîn
Abdurrahman b.
Ahmed Câmî: **Bahârîstân u Resâil-i Câmî**, Tashîh: A'lâ Hân Afsâhzâde vd., Nâşir: Mîrâs-i Mektûb, 1379 hş./2000.
- Öztürk, Mürsel: **İran Edebiyatında Münazara**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Birimi, Doçentlik Tezi, Haziran, 1982.

- Pâyver, Ca'fer: **Bâznivîsî Bâzâferînî der Edebiyyât-i Kûdekân u Novcevánân**, Tahran, Neşr-i Muellif, 1370 hş./1991.
- Pîrniyâ, Huseyn: **Târîh-i Îrân-i Bâstân**, Tahran, İntişârât-i Nigâh, Çâp-i Heştom, 1391 hş./ 2012.
- Recebî, Mehdi: **Konserv-i Gûl**, Tahran, Neşr-i Ufuk, Çâp-i Çeharrom, 1392 hş./2013.
- Rypka, Jahn v.d.: **Târîh-i Edebiyyât-i Îrân: ez Dovrân-i Bâstân tâ Kâcâriye**, Çev. İsa Şehâbî, Tahran, İntişârât-i İlmî u Ferhengî, Çâp-i Sevvom, 1385 hş./2006.
- Şa'bân Nejâd, Efsâne: **Şi'r u Şukr (Por Por Menem Por)**, Tasvîrger: Sârâ Hodâmân, Tahran, İntişârât-i Peydâyîş, 1393 hş./2014.
- Sa'dî-yi Şîrâzî: **Gulistân**, Tashîh: Gulâmhuseyn Yûsufî, Tahran, İntişârât-i Hârizmî, Çâp-i Dehom, 1391 hş./2012.
- Sa'dî-yi Şîrazî: **Bûstân**, Tashîh u Tevzîh: Gulâmhuseyn Yûsufî, Çâp-i Yazdehom, Tahran, İntişârât-i Harzemî, 1392 hş./2013.
- Sadık, İsa: **Târîh-i Ferheng-i Îrân**, Çâp-i Şânzdehom, Tahran, Şirket-i Sehâmî, 2535 Pehlevî.
- Safâ, Zebihullah: **Târîh-i Edebiyyât der Îrân**, C. I, Çâp-i Dehom, Tahran, İntişârât-i Firdevs, 1369 hş./1990.
- Safâ, Zebihullah: **Hamase Serâyî der Îrân: ez Kadîmterîn Ahd-i Târîhî tâ Karn-i Çehardehom-i Hicrî**, Tahran, İntişârât-i Peyrûz, 1333 hş./1954.
- Sâlihî, Âtûsâ: **Kesî Hâb-i Meymûn-i Kûçûlû râ Nedîde?** Tasvîrger: Hâle Dârâbî, Tahran, İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1385 hş./2006.
- Sarıkcıoğlu, Melike: **İran'da Eğitim Reformları (Kaçarlar Dönemi)**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2020.

- Şefik, Sâdık Rızâzâde: **Târîh-i Edebiyyât-i Îrân**, Tahran, İntişârât-i Dânişgâh-i Pehlevî, 1353 hş./1974.
- Şelbî, Ahmed: **Târîh-i Âmûzîş der İslâm**, Ter. Muhammed Huseyn Sâkit, Tahran, Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslâmî, 1361 hş./1982.
- Şems, Muhammed Rızâ: **Lam-i Bâzîgûş**, Tasvîrger: Rızâ Dalvend, Tahran, Neşr-i Ufuk, 1393 hş./2014.
- Şirin, Mustafa Ruhi: **Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı**, 2. bs., İstanbul, Uçan At Yayınları, 2019.
- Tâkdîs, Sûsan: **Kadem-i Yâzdehom**, Tahran, İntişârât-i Kânûn-i Perveriş-i Fikrî-yi Kûdekân u Novcevanân, 1389 hş./2010.
- Tâlibof, Abdurrahîm: **Kitâb-i Ahmed**, Çâp-i Devvom, Tahran, İntişârât-i Şebgîr, 2536 Pehlevî.
- Tefezzolî, Ahmed: **Târîh-i Edebiyyât-i Îrân pîş ez İslâm**, be Kûşeş-i Jâle Âmûzgâr, Çâp-i Sevvom, Tahran, İntişârât-i Sohen, 1378 hş./1999.
- Yâhakkî, Muhammed Ca'fer: **Çûn Sebû-yi Teşne: Târîh-i Edebiyyât-i Mu'âsır-i Fârsî**, Tahran, İntişârât-i Câmî, 1995.
- Yahya Mâhiyâr Nevâbî: **Yâdgâr-i Zerîrân**, Tahran, İntişârât-i Esâtîr, 1374 hş./1995.
- Yalçın, Alemdar, Aytaş, Gıyasettin: **Çocuk Edebiyatı**, 9. bs., Ankara, Akçağ Yayıncılık, 2017.
- Yârşâtîr, İhsân: **Dâstân-hâ-yi Îrân-i Bâstân**, Çâp-i Şeşom, Tahran, İntişârât-i 'İlmî u Ferhengî, 1381 hş./2002.
- Yezdânî, Ma'sûme: **Lûlû Nehorde To Ro**, Şirket-i İntişârât-i 'İlmî u Ferheng, Tahran, 1393 hş./2014.

Yıldırım, Nimet: **İran Edebiyatı: “Başlangıçtan İslamiyet’e Kadar”**, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2017.

Yıldırım, Nimet: **İran Mitolojisi**, 3.bs., İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2018.

Yıldırım, Nimet: **İran Kültürü: Zerdüş’ten Firdevsî’ye Sadî’den Şamlu’ya İran’ın Sözlü ve Yazılı Kaynakları**, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2016.

Zerrînkûb, Abdülhuseyn: **Ez Gozeşte-yi Edebî-yi Îrân: Murûrî ber Nesr-i Fârsî-Seyrî der Şî’r-i Fârsî bâ Nazerî ber Edebiyyât-i Mu’asır**, Çâp-i Sevvom, Tahran, İntişârât-i Sohen, 1358 hş./1979.

Yâdgâr-i Zerîrân, bergerdân-i Jale Âmûzgâr, Tahran, İntişârât-i Mu’in, 1392 hş./2013.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/432-> , 02.03.2021

Çevrimiçi, <https://ketabnak.com/persons/278> , 20.03.2021.

Çevrimiçi, <https://www.irna.ir/news/83792670> , 13.05.2021

Çevrimiçi, <https://www.hamshahrionline.ir/news/2019916> , 20.05.2021

Çevrimiçi, <https://ketabnak.com/persons/109> , 20.05.2021

Çevrimiçi, <https://www.iranketab.ir/profile/16150-> , 20.05.2021

Çevrimiçi, <http://www.anzaligrand.blogfa.com/post/9> , 12.06.2021

Çevrimiçi, <http://azeronline.com/motafarrigha/ghazi/more/ebadollahi.htm> , 01.11.2020

Çevrimiçi, <https://ketabnak.com/persons/3637> , 26.10.2020

Çevrimiçi, <https://www.ibna.ir/fa/longint/312171> , 27.10.2020

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/247-> , 15.10.2021

Çevrimiçi, <http://nevisak.ir/مصطفی-رحماندوست> , 12.03.2020

Çevrimiçi, <https://www.hamshahrionline.ir/news/> - زندگینامه-محمد

رضا-یوسفی-۱۳۳۲ , 25.03.2021

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/631-> , 05.07.2021

Çevrimiçi, <https://www.bbc.com/persian/arts-52425259> ,
05.07.2021

Çevrimiçi, <http://www.sorourkotobi.com/about/> ,03.04.2021

Çevrimiçi, ‘Atıfe Sâbûnî, “Şukûh Kâsimnîyâ”,
<https://www.sarbook.com/author/174> , 25.03.2021

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/385-> 09.08.2021

Çevrimiçi, <https://faribakalhor.com/> - زندگی-نامه-فریبا-کلهر-زندگی-
نامہ-فریب , 26.03.2021

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/1269-> 10.05.2021

Çevrimiçi, <https://ofoqbooks.com/member> لاله-جعفری,
31.04.2021

Çevrimiçi, <http://nevisak.ir> / لاله , 31.04.2021

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/12369> , 05.09.2021

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/12986-> علیاصغر سیدآبادی ,
05.09.2021

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/12949-> , 20.11.2021

Çevrimiçi, <https://cbc.ir/history/> 03.03.2021

Çevrimiçi, <https://kpf.ir> , 03.03.2021

Çevrimiçi, Behrâm Muhsinpûr, “İran’da Eğitimin Dünü ve Bugünü”, Çev. M. Hilmi Baş, Dünya ve İslam Dergisi, Sayı: 7, Yaz 1991, <https://www.haksozhaber.net/okul/iranda-egitimin-dunu-ve-bugunu-3997yy.htm> , 09.08.2021

Çevrimiçi, <https://www.dakairanmasasi.com/discover-iran/genel-bakis/egitim> , 10.02.2021

Çevrimiçi, <https://www.farhangnameh.com/2021/03/24/>,
24.03.2021

Çevrimiçi, <http://ovraz.blogfa.com/post/24> , 12.10.2020

Çevrimiçi,

https://www.bbc.com/persian/arts/story/2006/05/060517_jb_na_simkhaksar-interview, 17.12.2020

Çevrimiçi, <https://koodaki.org> درباره ما 10.03.2021

Çevrimiçi, <https://baziandisheh.com/about/>, 17.06.2021

Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/15757>-شعری-آرزو-آتوسا-صالحی, 10.04.2022

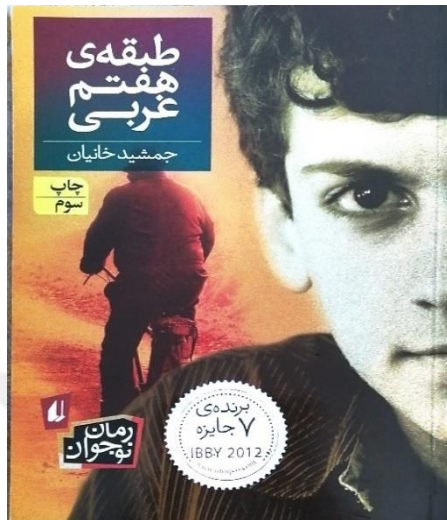
Çevrimiçi, <https://ketabak.org/content/15746>-کس-تنها-نیست-محمود-کیانوش, 10.02.2022

Çevrimiçi, <https://www.hamshahrionline.ir/news/851458>

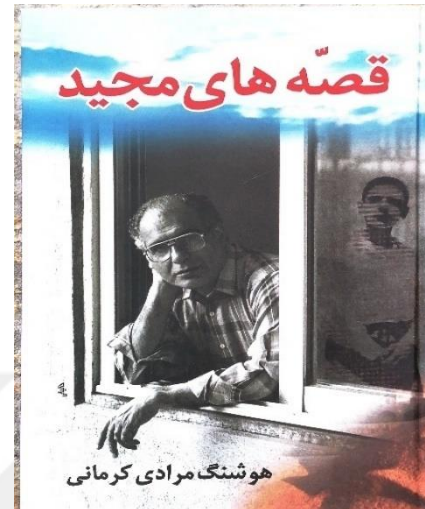
زندگینامه-مهدی-آذر-یزدی-۱۳۸۸-۱۳۰۱, 18.12.2020

Çevrimiçi, <http://siamakgolshiri.com>, 25.03.2021

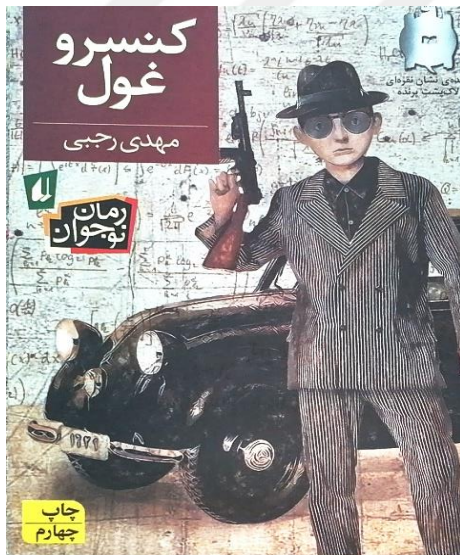
EKLER: RESİMLER LİSTESİ

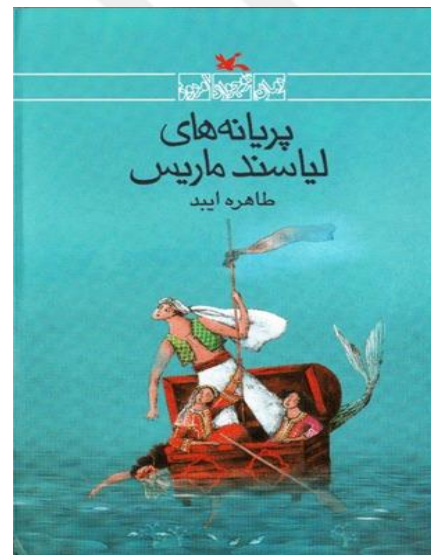
Resim 1: Cemşid Hâniyân'ın Tabaka-yi Heftom-i Garbî (Batıya Bakan Yedinci Kat) adlı romanının kapak resmi)

Resim 2: Hûşeng Murâdî Kirmânî'nin Kıssahâ-yi Mecîd (Mecid'in Maceraları) adlı romanının kapak resmi

Resim 3: Mehdi Recebi'nin Konserv-i Gûl (Dev Konservesi) adlı romanının kapak resmi

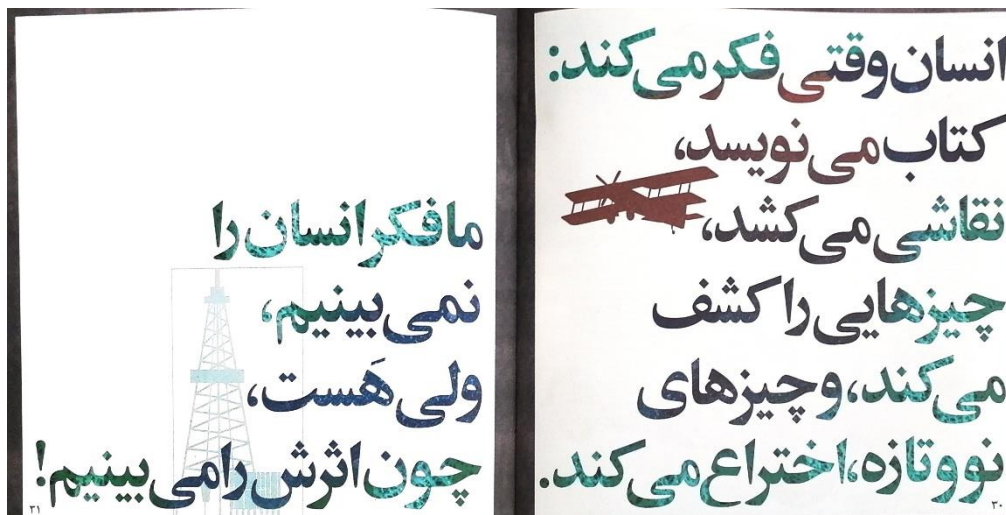
Resim 4: Tâhire Eibod'un Periyânêhâ-yi Liya Sind Maris (Liya Sind Maris'in Maceraları) adlı romanının kapak resmi

Resim 5: Muhsin Çinî Furûşân'ın U (O) adlı kitabının kapak resmi

Resim 6: Muhsin Çinî Furûşân'ın Ū (O) adlı kitabından örnek sayfa 1

Resim 7: Muhsin Çinî Furûşân'ın Ū (O) adlı kitabından örnek sayfa 2

Resim 8: Ma'sume Yazdâni'nin Lûlû Nehorde To Ro (Öcü Seni Yememiş) adlı kitabının kapak resmi

Resim 9: Ma'sume Yazdâni'nin Lûlû Nehorde To Ro (Öcü Seni Yememiş) adlı kitabından örnek sayfa

Resim 10: Tâhire Eibod'un Div-i Siyâh-i Dom be Ser (Başı Kuyruklu Siyah Dev) adlı kitabından örnek sayfa 1

Resim 11: Tâhire Eibod'un Div-i Siyâh-i Dom be Ser (Başı Kuyruklu Siyah Dev) adlı kitabından örnek sayfa 2

Resim 12: Ârmân Âryan'ın Şāhnâmeg adlı kitabının kapak sayfası

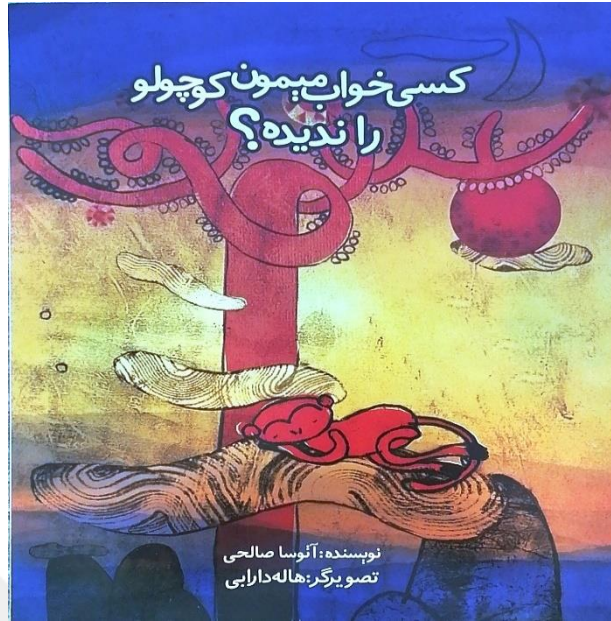
Resim 13: Ârmân Âryan'ın Şāhnâmeg adlı kitabından örnek sayfa

Resim 14: Ahmed Rızâ Ahmedi'nin Nevîştem Bârân, Bârân Bârid (Yağmur Yazdım, Yağmur Yağdı) adlı kitabının kapak sayfası

Resim 15: Ahmed Rızâ Ahmedi'nin Nevîştem Bârân, Bârân Bârid (Yağmur Yazdım, Yağmur Yağdı) adlı kitabından örnek sayfa

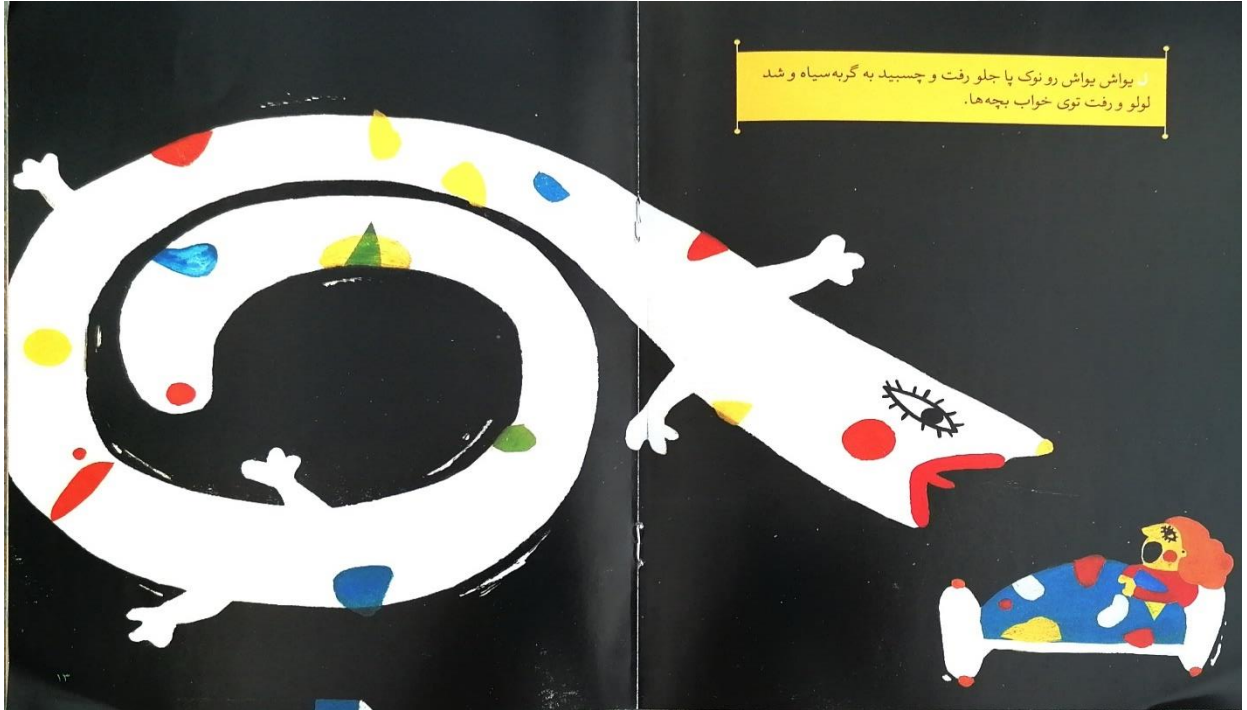
Resim 16: Âtûsâ Sâlihî'nin Kesî Hâb-i Meymûn-i Kûçûlû râ Nedîde? (Küçük Maymun'un Rüyasını Gören Yok mu?) adlı kitabının kapak sayfası

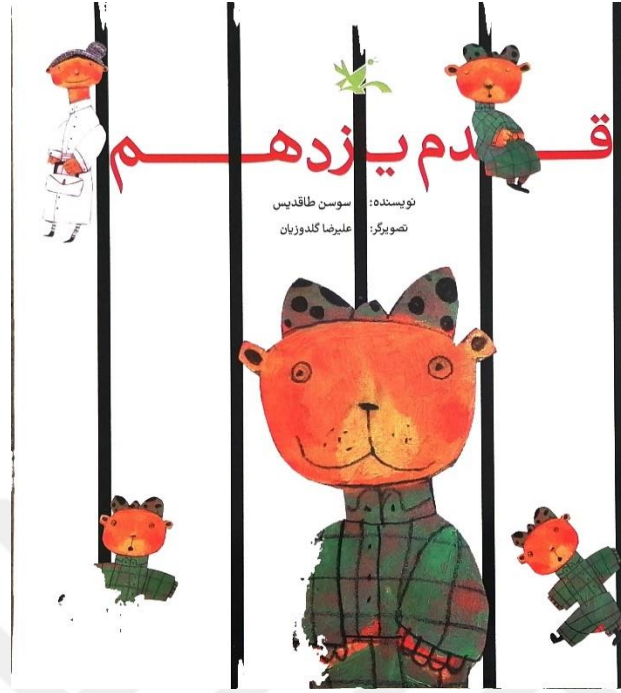
Resim 17: Âtûsâ Sâlihî'nin Kesî Hâb-i Meymûn-i Kûçûlû râ Nedîde? (Küçük Maymun'un Rüyasını Gören Yok mu?) adlı kitabından örnek sayfa

Resim 18: Muhammed Rızâ Şems'in Lam-i Bâzîgûş (Afacan Lam Harfi) adlı kitabının kapak sayfası

Resim 19: Muhammed Rızâ Şems'in Lam-i Bâzîgûş (Afacan Lam Harfi) adlı kitabından örnek sayfa

Resim 20: Sûsan Tâkdîs'in *Kadem-i Yâzdehom* (On birinci Adım) adlı kitabının kapak sayfası

Resim 21: Sûsan Tâkdîs'in *Kadem-i Yâzdehom* (On birinci Adım) adlı kitabından örnek sayfa

ÖZGEÇMİŞ

Eğitim hayatıma ilk olarak 1994 yılında anasınıfı ile Isparta Alaybeyoğlu İlkokulu'nda başladım. Aynı okulda ilkokul ve ortaokul eğitimi aldıktan sonra liseyi Isparta Gülkent Lisesi'nde tamamladım. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalından 2011 yılında mezun olduktan sonra, aynı yıl Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında başladığım yüksek lisans eğitimimi Prof. Dr. Yusuf Öz danışmanlığında “Câmî'nin Silsiletü'z-zeheb Adlı Mesnevisinin Üçüncü Defteri (Tercüme ve İnceleme) adlı tez ile 2014 yılında bitirdim. 2013 yılında atandığım İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak görevime devam etmekteyim. Evli ve bir kız çocuk annesiyim.